મહારાજા સયાજીરાવ વિશ્વવિદ્યાલય,
વડોદરા-સંચાલિત

પ્રાચીન ગુર્જર ગ્રન્થમાલા

સામાન્ય સંપાદક
ડૉ. ભોગીલાલ જ. સાંડેસરા,
એમ. એ., પીએચ. ડી.
અધ્યક્ષ, ગુજરાતી વિભાગ,
મ. સ. વિશ્વવિદ્યાલય, વડોદરા

ગ્રન્થ ૩

પ્રાચીન ફાગુ-સંગ્રહ

પ્રાચીન ફાગુ-સંગ્રહ

[વિક્રમના ચૌદમાથી અઢારમા સૈકા સુધી રચાયેલાં આડત્રીસ ફાગુકાવ્યોનો સમુચ્ચય–કૃતિપરિચય અને પ્રતિપરિચય, ફાગુ-વિષયક અભ્યાસલેખ તથા શબ્દકોશ સહિત]

સંપાદક

ભોગીલાલ જ. સાંડેસરા, એમ. એ., પીએચ. ડી.

સોમાભાઈ ધૂ. પારેખ, એમ. એ., એમ. એડ્.

મહારાજા સયાજીરાવ વિશ્વવિદ્યાલય, વડોદરા

બીજી

વિ. સં. ૨૦૧૭

ઈ. સ. ૧૯૬૦

3૯૨

વિદ્યાર્થી આવૃત્તિ, ગુજરાતી ટાઈપ

મૂલ્ય પાંચ રૂપિયા

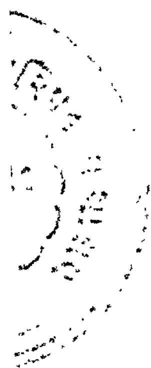
પ્રાપ્તિસ્થાન

યુનિવર્સિટી પુસ્તકવેચાણ વિભાગ

મહારાજા સયાજીરાવ યુનિવર્સિટી પ્રેસ,

રાજમહેલ દરવાજા પાસે, રાજમહેલ રોડ.

વડોદરા

નિવેદન

(પહેલી આવૃત્તિ)

પ્રાચીન ગુર્જર ગ્રન્થમાલાનું આ ત્રીજું પ્રકાશન 'પ્રાચીન ફાગુ-સંગ્રહ' અભ્યાસીઓ સમક્ષ રજૂ કરતાં આનંદ થાય છે. જૂના ગુજરાતી સાહિત્યના એક રસપ્રદ પ્રકારના આડત્રીસ નમૂનાઓનો આ સમુચ્ચય સાહિત્ય તેમ જ ભાષાના અભ્યાસ માટે ઉપયોગી થશે એવી આશા છે.

આ એક જ પ્રકાશન માટે સાઠેક પ્રાચીન હસ્તપ્રતો એકત્ર કરવી પડી હતી. વડોદરા યુનિવર્સિટીના પ્રાચ્યવિદ્યા મન્દિરના નિયામક પ્રો. ગોવિન્દલાલ ભટ્ટે એ સંસ્થાની હસ્તપ્રતોના ઉપયોગ માટે અમને બધી સગવડ આપી એ માટે તેમના આભારી છીએ. ગુજરાત વિદ્યાસભાના સંગ્રહમાંની કેટલીક હસ્તપ્રતોનો ઉપયોગ એ સંસ્થામાંના મારા સેવાકાળ દરમિયાન હું કરી શક્યો હતો. પ્રાચીન ગ્રન્થભંડારોના સમુદ્ધારક અને સંશોધક પૂ. મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજીએ આ સંગ્રહ છપાઈ રહ્યો ત્યાં સુધી જુદા જુદા ભંડારોમાંથી ફાગુકાવ્યોની સંખ્યાબંધ હસ્તપ્રતો મેળવી આપી હતી અને તેમના અંતેવાસી પૂ. પં. શ્રી. રમણિકવિજયજીએ આ સંગ્રહના સંપાદનમાં અંગત રસ લઈ અનેક પોથીઓ અમને ઉપયોગ માટે આપી હતી અને લાંબા સમય સુધી અમારી પાસે રહેવા દીધી હતી તે માટે તેમના ઋણી છીએ. પૂ. મુનિશ્રી કાન્તિવિજયજીએ લીંબડીના જ્ઞાનભંડારમાંથી જોઈતી હસ્તપ્રતો મેળવી આપી હતી. આ ઉપરાંત મારા સાહિત્યરસિક મિત્રો શ્રી. અગરચંદજી નાહટા, શ્રી. કનૈયાલાલ ભાઈશંકર દવે અને પં. અમૃતલાલ મોહનલાલ ભોજકે પોતાની પાસેની હસ્તપ્રતો ઉદારતાપૂર્વક ધીરીને અમને ઉપકૃત કર્યા છે. લગભગ ચારસો વર્ષના ગાળામાં રચાયેલા એક જ સાહિત્યપ્રકારના અનેક નમૂનાઓનો આ સંગ્રહ એ સર્વની સહાય વિના શક્ય બન્યો ન હોત.

વડોદરા યુનિવર્સિટી પ્રેસના કાર્યદક્ષ વ્યવસ્થાપક અને તેમના સહકાર્યકરોએ કામનાં અનેકવિધ દબાણોમાં આ ગ્રન્થમાલાનાં પુસ્તકોનું મુદ્રણ ચીવટથી નિયમિતપણે કર્યું છે એ માટે તેમના આભારી છીએ.

'અધ્યાપકનિવાસ,'
વડોદરા
ચૈત્રી પૂર્ણિમા,
સં. ૨૦૧૧

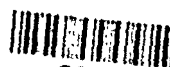
ભોગીલાલ જયચંદભાઈ સાંડેસરા
સામાન્ય સંપાદક

ડૉ. સાંડેસરાનાં અન્ય પુસ્તકો

સંઘવિજયકૃત સિંહાસનબત્રીસી (૧૯૩૩)
માધવકૃત રૂપસુન્દર કથા (૧૯૩૪)
વીરસિંહકૃત ઉષાહરણ (૧૯૩૮)
વાઘેલાઓનું ગુજરાત (૧૯૩૯)
મતિસારકૃત કર્પૂરમંજરી (૧૯૪૧)
પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્યમાં વૃત્તરચના (૧૯૪૧)
ઇતિહાસની કેડી—લેખસંગ્રહ (૧૯૪૫)
સંઘદાસગણિકૃત વસુદેવ-હિંડી—અનુવાદ (૧૯૪૬)
वस्तुपाल का विद्यामण्डल—હિન્દી અનુવાદ (૧૯૪૭)
વસ્તુપાલનું વિદ્યામંડળ અને બીજા લેખો (૧૯૪૮)
સત્તરમા શતકનાં પ્રાચીન ગુર્જર કાવ્ય (૧૯૪૮)
જ્યેષ્ઠીમલ્લ જ્ઞાતિ અને મલ્લપુરાણ (૧૯૪૮)
પંચતંત્ર (૧૯૪૯)
જગન્નાથપુરી અને ઓરિસ્સાના પુરાતન અવશેષો (૧૯૫૧)
हेमचन्द्राचार्य का शिष्यमण्डल—હિન્દી અનુવાદ (૧૯૫૧)
જૈન આગમસાહિત્યમાં ગુજરાત (૧૯૫૨)
ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર, અધ્યયન ૧-૧૮ (૧૯૫૨)
ભારતીય આર્યભાષા અને હિન્દી (૧૯૫૨)
નેમિચન્દ્ર ભંડારી-વિરચિત ષષ્ટિશતક પ્રકરણ, ત્રણ બાલાવબોધ સહિત (૧૯૫૩)
Literary Circle of Mahāmātya Vastupāla and Its Contribution to Sanskrit Literature (1953)

અનુક્રમ

અનુપૂર્તિ

કૃતિપરિચય અને પ્રતિપરિચય

ફાગુના સાહિત્યપ્રકારનો ઐતિહાસિક તેમ જ સાહિત્યિક દૃષ્ટિએ અભ્યાસ કરવામાં આ 'પ્રાચીન ફાગુ-સંગ્રહ'માં સંઘરાયેલી કૃતિઓનાં વસ્તુ, વિષય-નિરૂપણ, છંદોરચના આદિનો પરિચય ઉપયોગી હોઈ એ સાહિત્યપ્રકાર વિષે સર્વસામાન્ય વિચાર કરતાં પહેલાં આપણે કાલાનુક્રમે પ્રત્યેક કૃતિનું ટૂંકું અવલોકન કરીશું. સાથોસાથ એના કર્તા વિષે પણ પ્રાપ્ત માહિતી રજૂ કરીશું તથા જે સાધનો ઉપરથી કાવ્યનું સંપાદન થયું હશે એનો પણ પરિચય આપીશું.

[૧] જિનપદ્મસૂરિકૃત 'સ્થૂલિભદ્ર ફાગુ'

જિનપદ્મસૂરિકૃત 'સ્થૂલિભદ્ર ફાગુ' ગુજરાતી સાહિત્યનાં ઉપલબ્ધ ફાગુ-કાવ્યોમાં કાલાનુક્રમે બીજું છે. (એની પહેલાં, સં. ૧૩૪૧ના અરસામાં રચાયેલ 'જિનચંદ્રસૂરિ ફાગુ' માટે જુઓ અનુપૂર્તિમાં કાવ્યાંક ૩૫) આ તથા એની પછીનો રાજશેખરસૂરિકૃત 'નેમિનાથ ફાગુ' બીજાં અનેક અપભ્રંશ અને પ્રાચીન ગુજરાતી કાવ્યો સાથે પાટણના ભંડારમાંથી મળ્યાં હતાં, અને સને ૧૯૨૦માં સદ્‌ગત ચિમનલાલ ડાહ્યાભાઈ દલાલ-સંપાદિત 'પ્રાચીન ગુર્જર કાવ્યસંગ્રહ'માં (ગાયકવાડ્ઝ ઓરિયેન્ટલ સિરીઝ, નં. ૧૩)માં તે છપાયાં હતાં. શ્રી. દલાલના અકાળ અવસાનને કારણે પ્રસ્તાવના, ટિપ્પણ કે ઉપયોગમાં લેવાયેલી પ્રતિઓના પણ ઉલ્લેખ વિના એ પુસ્તક બહાર પડ્યું હતું તથા કેટલાક મુદ્રણદોષો પણ એમાં રહી જવા પામ્યા હતા. એ પુસ્તકની નકલો ઘણાં વર્ષથી મળતી નથી. વડોદરા વિશ્વવિદ્યાલયના સને ૧૯૫૪ અને ૧૯૫૫ના બી. એ.ના અભ્યાસક્રમમાં આ બન્ને કાવ્યો નિયત થયેલાં હોઈ વિદ્યાર્થીઓની અનુકૂળતા ખાતર સંક્ષિપ્ત પ્રસ્તાવના સાથે આ બંનેનું પુનઃસંપાદન Journal of the Oriental Institute, Baroda ના પુ. ૨, અંક ૩, માર્ચ ૧૯૫૩માં મેં કર્યું હતું. એ સંપાદન-માંનો પાઠ આ સંગ્રહમાં પુનર્મુદ્રિત કરવામાં આવ્યો છે.

'સ્થૂલિભદ્ર ફાગુ'ના કર્તા જિનપદ્મસૂરિ જૈન શ્વેતાંબર સંપ્રદાય-અંતર્ગત ખરતર ગચ્છના આચાર્ય હતા. ખરતર ગચ્છની પટ્ટાવલિઓ પ્રમાણે, જિન-

કૃતિપરિચય અને પ્રતિપરિચય

ફાગુના સાહિત્યપ્રકારનો ઐતિહાસિક તેમ જ સાહિત્યિક દૃષ્ટિએ અભ્યાસ કરવામાં આ 'પ્રાચીન ફાગુ-સંગ્રહ'માં સંઘરાયેલી કૃતિઓનાં વસ્તુ, વિષય-નિરૂપણ, છંદોરચના આદિનો પરિચય ઉપયોગી હોઈ એ સાહિત્યપ્રકાર વિષે સર્વસામાન્ય વિચાર કરતાં પહેલાં આપણે કાલાનુક્રમે પ્રત્યેક કૃતિનું ટૂંકું અવલોકન કરીશું. સાથોસાથ એના કર્તા વિષે પણ પ્રાપ્ત માહિતી રજૂ કરીશું તથા જે સાધનો ઉપરથી કાવ્યનું સંપાદન થયું હશે એનો પણ પરિચય આપીશું.

[૧] જિનપદ્મસૂરિકૃત 'સ્થૂલિભદ્ર ફાગુ'

જિનપદ્મસૂરિકૃત 'સ્થૂલિભદ્ર ફાગુ' ગુજરાતી સાહિત્યનાં ઉપલબ્ધ ફાગુ-કાવ્યોમાં કાલાનુક્રમે બીજું છે. (એની પહેલાં, સં. ૧૩૪૧ના અરસામાં રચાયેલ 'જિનચંદ્રસૂરિ ફાગુ' માટે જુઓ અનુપૂર્તિમાં કાવ્યાંક ૩૫) આ તથા એની પછીનો રાજશેખરસૂરિકૃત 'નેમિનાથ ફાગુ' બીજાં અનેક અપભ્રંશ અને પ્રાચીન ગુજરાતી કાવ્યો સાથે પાટણના ભંડારમાંથી મળ્યાં હતાં, અને સને ૧૯૨૦માં સદ્ગત ચિમનલાલ ડાહ્યાભાઈ દલાલ-સંપાદિત 'પ્રાચીન ગુર્જર કાવ્યસંગ્રહ'માં (ગાયકવાડ્ઝ ઓરિયેન્ટલ સિરીઝ, નં. ૧૩)માં તે છપાયાં હતાં. શ્રી. દલાલના અકાળ અવસાનને કારણે પ્રસ્તાવના, ટિપ્પણ કે ઉપયોગમાં લેવાયેલી પ્રતિઓના પણ ઉલ્લેખ વિના એ પુસ્તક બહાર પડ્યું હતું તથા કેટલાક મુદ્રણદોષો પણ એમાં રહી જવા પામ્યા હતા. એ પુસ્તકની નકલો ઘણાં વર્ષથી મળતી નથી. વડોદરા વિશ્વવિદ્યાલયના સને ૧૯૫૪ અને ૧૯૫૫ના બી. એ.ના અભ્યાસક્રમમાં આ બન્ને કાવ્યો નિયત થયેલાં હોઈ વિદ્યાર્થીઓની અનુકૂળતા ખાતર સંક્ષિપ્ત પ્રસ્તાવના સાથે આ બંનેનું પુનઃસંપાદન Journal of the Oriental Institute, Baroda ના પુ. ૨, અંક ૩, માર્ચ ૧૯૫૩માં મેં કર્યું હતું. એ સંપાદન-માંનો પાઠ આ સંગ્રહમાં પુનર્મુદ્રિત કરવામાં આવ્યો છે.

'સ્થૂલિભદ્ર ફાગુ'ના કર્તા જિનપદ્મસૂરિ જૈન શ્વેતાંબર સંપ્રદાય-અંતર્ગત ખરતર ગચ્છના આચાર્ય હતા. ખરતર ગચ્છની પટ્ટાવલિઓ પ્રમાણે, જિન-

ફોર્બ્સના સમયથી માંડી ઇતિહાસકારોએ એનો ઉપયોગ કરેલો છે. ‘પ્રબન્ધ-કોશ’ની રચના સં. ૧૪૦૫માં થયેલી છે. શ્રીધરાચાર્યકૃત પ્રસિદ્ધ ‘ન્યાયકન્દલી’ ઉપરની પંજિકા, હાસ્યરસિક ટુચકાઓનો એક સંગ્રહ ‘વિનોદકથાસંગ્રહ,’ ‘સ્યાદ્વાદકલિકા-સ્યાદ્વાદદીપિકા,’ ‘રત્નાવતારિકા પંજિકા,’ તથા ૧૮૦ શ્લોકોમાં વિવિધ દર્શનોનો પરિચય આપતો ‘ષડ્દર્શન-સમુચ્ચય’ એ એમના બીજા સંસ્કૃત ગ્રન્થો છે. ઐતિહાસિક પ્રબન્ધો લખનાર, ન્યાયશાસ્ત્રના કૂટ ગ્રન્થ ઉપર ટિપ્પણ લખનાર તથા વિનોદકથાઓનો—સંસ્કૃતમાં કદાચ પહેલો જ—સંગ્રહ કરનાર રાજશેખરસૂરિની વિદ્વત્તા અનેક-દેશીય હતી. એમનો ‘પ્રબન્ધકોશ’ સં. ૧૪૦૫માં રચાયેલો હોઈ ‘નેમિનાથ ફાગુ’ની રચના પણ એ અરસામાં જ થઈ હશે એમ માનવું ઉચિત છે.

‘નેમિનાથ ફાગુ’નો વિષય અમુક રીતે ‘સ્થૂલિભદ્ર ફાગુ’ના જેવો છે. નેમિનાથ એક મહાન યાદવ હતા, અને દ્વારકામાં રહેતા અને દશ દશારો તરીકે ઓળખાતા યાદવ રાજાઓમાંથી (જેમાં સમુદ્રવિજય સૌથી મોટા અને વસુદેવ સૌથી નાના હતા) સમુદ્રવિજય અને તેમની પત્ની શિવાદેવીના પુત્ર હતા. તેઓ જૈન ધર્મમાં બાવીસમા તીર્થંકર થયા હતા. નેમિનાથ લગ્ન કરવા ઇચ્છતા નહોતા, પણ તેમના કાકાના દીકરા તથા વયમાં એમનાથી મોટા શ્રીકૃષ્ણની પત્નીઓએ એમને વસંતખેલ કરતાં કરતાં માંડ લગ્ન કરવા માટે મનાવ્યા હતા. રાજા ઉગ્રસેનની પુત્રી રાજીમતી અથવા રાજુલ સાથે એમનું લગ્ન નક્કી કરવામાં આવ્યું. જ્યારે નેમિનાથની જાન દ્વારકામાંથી પસાર થતી હતી ત્યારે જાનૈયાઓને જમાડવા માટે વાડામાં બાંધી રાખેલાં પશુઓ તેમણે જોયાં. આ રીતે થનાર હિંસાની કલ્પના આવતાં જ એમને ઊંડી વિરક્તિ થઈ અને લગ્ન કર્યા વિના તેઓ પાછા વળ્યા. અહીં કવિને વસંતનું, રાજીમતીના શણગારનું અને નેમિનાથના વરઘોડાનું તેમ જ નિરાશ થયેલ રાજીમતીના હૃદયભાવોનું વર્ણન કરવાની સારી તક મળે છે. નેમિનાથે તો કશું નહિ સાંભળતાં સાંવત્સરિક દાન દઈ ને સંસારનો ત્યાગ કર્યો; ગિરનાર ઉપર તેમનો દીક્ષામહોત્સવ થયો અને ત્યાં જ તેમને કેવલજ્ઞાન અર્થાત્ સર્વજ્ઞતા પ્રાપ્ત થઈ. રાજીમતીએ પણ પોતે જેને મનથી પતિ તરીકે સ્વીકાર્યા હતા એમને અનુસરીને દીક્ષા લીધી. બન્ને સિદ્ધિમાં ગયાં.

આ ‘નેમિનાથ ફાગુ’ની છંદોરચના જિનપદ્મસૂરિના ‘સ્થૂલિભદ્ર ફાગુ’ને બરાબર મળતી છે. એમાં ૨૭ કડીઓ છે. એના પણ સાત વિભાગ છે અને દરેકમાં પહેલાં એક દુહો અને પછી રોળા આવે છે. ‘સ્થૂલિભદ્ર ફાગુ’ અથવા

ફોર્બ્સના સમયથી માંડી ઇતિહાસકારોએ એનો ઉપયોગ કરેલો છે. 'પ્રબન્ધ-કોશ'ની રચના સં. ૧૪૦૫માં થયેલી છે. શ્રીધરાચાર્યકૃત પ્રસિદ્ધ 'ન્યાયકન્દલી' ઉપરની પંજિકા, હાસ્યરસિક ટુચકાઓનો એક સંગ્રહ 'વિનોદકથાસંગ્રહ,' 'સ્યાદ્વાદકલિકા-સ્યાદ્વાદદીપિકા,' 'રત્નાવતારિકા પંજિકા,' તથા ૧૮૦ શ્લોકોમાં વિવિધ દર્શનોનો પરિચય આપતો 'ષડ્દર્શન-સમુચ્ચય' એ એમના બીજા સંસ્કૃત ગ્રન્થો છે. ઐતિહાસિક પ્રબન્ધો લખનાર, ન્યાયશાસ્ત્રના કૂટ ગ્રન્થ ઉપર ટિપ્પણ લખનાર તથા વિનોદકથાઓનો—સંસ્કૃતમાં કદાચ પહેલો જ—સંગ્રહ કરનાર રાજશેખરસૂરિની વિદ્વત્તા અનેક-દેશીય હતી. એમનો 'પ્રબન્ધ-કોશ' સં. ૧૪૦૫માં રચાયેલો હોઈ 'નેમિનાથ ફાગુ'ની રચના પણ એ અરસામાં જ થઈ હશે એમ માનવું ઉચિત છે.

'નેમિનાથ ફાગુ'નો વિષય અમુક રીતે 'સ્થૂલિભદ્ર ફાગુ'ના જેવો છે. નેમિનાથ એક મહાન યાદવ હતા, અને દ્વારકામાં રહેતા અને દશ દશારો તરીકે ઓળખાતા યાદવ રાજાઓમાંથી (જેમાં સમુદ્રવિજય સૌથી મોટા અને વસુદેવ સૌથી નાના હતા) સમુદ્રવિજય અને તેમની પત્ની શિવાદેવીના પુત્ર હતા. તેઓ જૈન ધર્મમાં બાવીસમા તીર્થંકર થયા હતા. નેમિનાથ લગ્ન કરવા ઇચ્છતા નહોતા, પણ તેમના કાકાના દીકરા તથા વયમાં એમનાથી મોટા શ્રીકૃષ્ણની પત્નીઓએ એમને વસંતખેલ કરતાં કરતાં માંડ લગ્ન કરવા માટે મનાવ્યા હતા. રાજા ઉગ્રસેનની પુત્રી રાજીમતી અથવા રાજુલ સાથે એમનું લગ્ન નક્કી કરવામાં આવ્યું. જ્યારે નેમિનાથની જાન દ્વારકામાંથી પસાર થતી હતી ત્યારે જાનૈયાઓને જમાડવા માટે વાડામાં બાંધી રાખેલાં પશુઓ તેમણે જોયાં. આ રીતે થનાર હિંસાની કલ્પના આવતાં જ એમને ઊંડી વિરક્તિ થઈ અને લગ્ન કર્યા વિના તેઓ પાછા વળ્યા. અહીં કવિને વસંતનું, રાજીમતીના શણગારનું અને નેમિનાથના વરઘોડાનું તેમ જ નિરાશ થયેલ રાજીમતીના હૃદયભાવોનું વર્ણન કરવાની સારી તક મળે છે. નેમિનાથે તો કશું નહિ સાંભળતાં સાંવત્સરિક દાન દઈને સંસારનો ત્યાગ કર્યો; ગિરનાર ઉપર તેમનો દીક્ષામહોત્સવ થયો અને ત્યાં જ તેમને કેવલજ્ઞાન અર્થાત્ સર્વજ્ઞતા પ્રાપ્ત થઈ. રાજીમતીએ પણ પોતે જેને મનથી પતિ તરીકે સ્વીકાર્યા હતા એમને અનુસરીને દીક્ષા લીધી. બન્ને સિદ્ધિમાં ગયાં.

આ 'નેમિનાથ ફાગુ'ની છંદોરચના જિનપદ્મસૂરિના 'સ્થૂલિભદ્ર ફાગુ'ને બરાબર મળતી છે. એમાં ૨૭ કડીઓ છે. એના પણ સાત વિભાગ છે અને દરેકમાં પહેલાં એક દુહો અને પછી રોળા આવે છે. 'સ્થૂલિભદ્ર ફાગુ' અથવા

(૨૪૮-૫૫) સચવાયેલાં છે, અને તે ઉપરથી કોઈ દળદાર સંગ્રહપોથીનો આ એક નાનો શો અંશ છે એમ જણાય છે. આ પત્રોને પાછળથી કોઈએ નવા અંક આપ્યા છે અને તે ૩૧ થી ૩૮ છે. એમાં અજ્ઞાત કવિકૃત ‘ જંબુસ્વામી ફાગ ’ (કાવ્યાંક ૬)ની છેલ્લી દસ કડીઓ, ‘ ગણપતિ ફાગુ ’ નામે એક અશ્લીલ ફાગ, ‘ મોહિની ફાગુ, ’ પ્રસન્નચંદ્રસૂરિકૃત ‘ રાવણિ પાર્શ્વનાથ ફાગુ, ’ જયસિંહસૂરિના બે ‘ નેમિનાથ ફાગુ, ’ ‘ કાન્હડ બાર માસ ’ તથા છેલ્લે દેવસૂરિના પ્રશંસાત્મક પવાડાની પ્રારંભિક સાડાતેર કડીઓ છે; એ પછીનો ભાગ અધૂરો છે. આ ત્રૂટિત હસ્તપ્રતમાં ક્યાંય લેખનવર્ષ નથી. પણ લિપિ ઉપરથી તે વિક્રમના સોળમા શતક કરતાં અર્વાચીન લાગતી નથી, આ પ્રતિમાં સર્વત્ર ‘ બ ’ ને સ્થાને ‘ વ ’ લખેલો છે, જેમ કે—‘ બોલ ’ ને બદલે ‘ વોલ, ’ ‘ બાલ ’ ને બદલે ‘ વાલ, ’ ‘ બાણુ ’ ને બદલે ‘ વાણુ, ’ ઇત્યાદિ. મૂલ પ્રતની આ લાક્ષણિકતા જેમની તેમ રાખી છે.

[૫] પ્રસન્નચન્દ્રસૂરિકૃત ‘ રાવણિ પાર્શ્વનાથ ફાગુ ’

હમણાં જ જેનો નિર્દેશ કર્યો એ સંગ્રહપોથીમાંથી આ કાવ્ય મળેલું છે. એના કર્તા પ્રસન્નચંદ્રસૂરિ, એને અંતે નિર્દેશ છે તે પ્રમાણે. ઉપર્યુક્ત જયસિંહસૂરિના શિષ્ય છે, એટલે એમનું આ કાવ્ય પણ સં. ૧૪૨૨ આસપાસ—સંભવતઃ એથી કંઈક આ તરફના કાળમાં રચાયું હશે.

રાવણિ એ અલ્વર પાસે આવેલું એક ગામ છે. ત્યાંના પાર્શ્વનાથના મન્દિરની પ્રશસ્તિરૂપે કવિએ આ ફાગુ રચ્યો છે. એમાં પ્રારંભમાં વનશ્રીનું વર્ણન કરીને કવિ વસંતની શોભા વર્ણવે છે, તથા મન્દિરમાં થતી પૂજાનું છટાદાર બયાન કરીને ૧૬ કડીના આ ટૂંકા કાવ્યની સમાપ્તિ કરે છે.

કાવ્યનો છંદોબંધ દૂહા અને રોળા વડે બંધાયેલ ચાર ‘ ભાસ ’માં વિભક્ત થયેલ છે.

[૬] અજ્ઞાત કવિકૃત ‘ જંબુસ્વામી ફાગ ’

સં. ૧૪૩૦ જેટલા જૂના સમયમાં રચાયાના સ્પષ્ટ નિર્દેશવાળું આ સુન્દર કાવ્ય પાટણમાં મુનિશ્રી જશવિજયજી પાસેથી મળેલી એક હસ્તપ્રત ઉપરથી મુંબઈના ‘ગુજરાતી ’ સાપ્તાહિકના સં. ૧૯૮૮ના દીપોત્સવી અંકમાં મેં છપાવ્યું હતું. કેટલીક રીતે મહત્ત્વની આ કૃતિ પછી દુર્લભ હોવાથી આ વિષયના અભ્યાસીઓની માગણીથી ‘ જૈન સત્યપ્રકાશ, ’ મે-જૂન ૧૯૪૬માં

(૨૪૮-૫૫) સચવાયેલાં છે, અને તે ઉપરથી કોઈ દળદાર સંગ્રહપોથીનો આ એક નાનો શો અંશ છે એમ જણાય છે. આ પત્રોને પાછળથી કોઈએ નવા અંક આપ્યા છે અને તે ૩૧ થી ૩૮ છે. એમાં અજ્ઞાત કવિકૃત 'જંબુસ્વામી ફાગ' (કાવ્યાંક ૬)ની છેલ્લી દસ કડીઓ, 'ગણપતિ ફાગુ' નામે એક અશ્લીલ ફાગ, 'મોહિની ફાગુ,' પ્રસન્નચંદ્રસૂરિકૃત 'રાવણિ પાર્શ્વનાથ ફાગુ,' જયસિંહસૂરિના બે 'નેમિનાથ ફાગુ,' 'કાન્હડ બાર માસ' તથા છેલ્લે દેવસૂરિના પ્રશંસાત્મક પવાડાની પ્રારંભિક સાડાતેર કડીઓ છે; એ પછીનો ભાગ અધૂરો છે. આ ત્રૂટિત હસ્તપ્રતમાં ક્યાંય લેખનવર્ષ નથી. પણ લિપિ ઉપરથી તે વિક્રમના સોળમા શતક કરતાં અર્વાચીન લાગતી નથી, આ પ્રતિમાં સર્વત્ર 'બ' ને સ્થાને 'વ' લખેલો છે, જેમ કે—'બોલ' ને બદલે 'વોલ,' 'બાલ' ને બદલે 'વાલ,' 'બાણુ' ને બદલે 'વાણુ,' ઇત્યાદિ. મૂલ પ્રતની આ લાક્ષણિકતા જેમની તેમ રાખી છે.

[૫] પ્રસન્નચન્દ્રસૂરિકૃત 'રાવણિ પાર્શ્વનાથ ફાગુ'

હમણાં જ જેનો નિર્દેશ કર્યો એ સંગ્રહપોથીમાંથી આ કાવ્ય મળેલું છે. એના કર્તા પ્રસન્નચંદ્રસૂરિ, એને અંતે નિર્દેશ છે તે પ્રમાણે. ઉપર્યુક્ત જયસિંહસૂરિના શિષ્ય છે, એટલે એમનું આ કાવ્ય પણ સં. ૧૪૨૨ આસપાસ—સંભવતઃ એથી કંઈક આ તરફના કાળમાં રચાયું હશે.

રાવણિ એ અલ્વર પાસે આવેલું એક ગામ છે. ત્યાંના પાર્શ્વનાથના મન્દિરની પ્રશસ્તિરૂપે કવિએ આ ફાગુ રચ્યો છે. એમાં પ્રારંભમાં વનશ્રીનું વર્ણન કરીને કવિ વસંતની શોભા વર્ણવે છે, તથા મન્દિરમાં થતી પૂજાનું છટાદાર બયાન કરીને ૧૬ કડીના આ ટૂંકા કાવ્યની સમાપ્તિ કરે છે.

કાવ્યનો છંદોબંધ દૂહા અને રોળા વડે બંધાયેલ ચાર 'ભાસ'માં વિભક્ત થયેલ છે.

[૬] અજ્ઞાત કવિકૃત 'જંબુસ્વામી ફાગ'

સં. ૧૪૩૦ જેટલા જૂના સમયમાં રચાયાના સ્પષ્ટ નિર્દેશવાળું આ સુન્દર કાવ્ય પાટણમાં મુનિશ્રી જશવિજયજી પાસેથી મળેલી એક હસ્તપ્રત ઉપરથી મુંબઈના 'ગુજરાતી' સાપ્તાહિકના સં. ૧૯૮૮ના દીપોત્સવી અંકમાં મેં છપાવ્યું હતું. કેટલીક રીતે મહત્ત્વની આ કૃતિ પછી દુર્લભ હોવાથી આ વિષયના અભ્યાસીઓની માગણીથી 'જૈન સત્યપ્રકાશ,' મે-જૂન ૧૯૪૬માં

(૨૪૮-૫૫) સચવાયેલાં છે, અને તે ઉપરથી કોઈ દળદાર સંગ્રહપોથીનો આ એક નાનો શો અંશ છે એમ જણાય છે. આ પત્રોને પાછળથી કોઈએ નવા અંક આપ્યા છે અને તે ૩૧ થી ૩૮ છે. એમાં અજ્ઞાત કવિકૃત 'જંબુસ્વામી ફાગ' (કાવ્યાંક ૬)ની છેલ્લી દસ કડીઓ, 'ગણુપતિ ફાગુ' નામે એક અશ્લીલ ફાગ, 'મોહિની ફાગુ,' પ્રસન્નચંદ્રસૂરિકૃત 'રાવણિ પાર્શ્વનાથ ફાગુ,' જયસિંહસૂરિના બે 'નેમિનાથ ફાગુ,' 'કાન્હડ બાર માસ' તથા છેલ્લે દેવ-સૂરિના પ્રશંસાત્મક પવાડાની પ્રારંભિક સાડાતેર કડીઓ છે; એ પછીનો ભાગ અધૂરો છે. આ ત્રૂટિત હસ્તપ્રતમાં ક્યાંય લેખનવર્ષ નથી. પણ લિપિ ઉપરથી તે વિક્રમના સોળમા શતક કરતાં અર્વાચીન લાગતી નથી, આ પ્રતિમાં સર્વત્ર 'બ' ને સ્થાને 'વ' લખેલો છે, જેમ કે—'બોલ' ને બદલે 'વોલ,' 'બાલ' ને બદલે 'વાલ,' 'બાણુ' ને બદલે 'વાણુ,' ઇત્યાદિ. મૂલ પ્રતની આ લાક્ષણિકતા જેમની તેમ રાખી છે.

[૫] પ્રસન્નચન્દ્રસૂરિકૃત 'રાવણિ પાર્શ્વનાથ ફાગુ'

હમણાં જ જેનો નિર્દેશ કર્યો એ સંગ્રહપોથીમાંથી આ કાવ્ય મળેલું છે. એના કર્તા પ્રસન્નચંદ્રસૂરિ, એને અંતે નિર્દેશ છે તે પ્રમાણે. ઉપર્યુક્ત જયસિંહ-સૂરિના શિષ્ય છે, એટલે એમનું આ કાવ્ય પણ સં. ૧૪૨૨ આસપાસ—સંભવતઃ એથી કંઇક આ તરફના કાળમાં રચાયું હશે.

રાવણિ એ અલ્વર પાસે આવેલું એક ગામ છે. ત્યાંના પાર્શ્વનાથના મન્દિરની પ્રશસ્તિરૂપે કવિએ આ ફાગુ રચ્યો છે. એમાં પ્રારંભમાં વનશ્રીનું વર્ણન કરીને કવિ વસંતની શોભા વર્ણવે છે, તથા મન્દિરમાં થતી પૂજાનું છટાદાર બયાન કરીને ૧૬ કડીના આ ટૂંકા કાવ્યની સમાપ્તિ કરે છે.

કાવ્યનો છંદોબંધ દૂહા અને રોળા વડે બંધાયેલ ચાર 'ભાસ'માં વિભક્ત થયેલ છે.

[૬] અજ્ઞાત કવિકૃત 'જંબુસ્વામી ફાગ'

સં. ૧૪૩૦ જેટલા જૂના સમયમાં રચાયાના સ્પષ્ટ નિર્દેશવાળું આ સુન્દર કાવ્ય પાટણમાં મુનિશ્રી જશવિજયજી પાસેથી મળેલી એક હસ્તપ્રત ઉપરથી મુંબઈના 'ગુજરાતી' સાપ્તાહિકના સં. ૧૯૮૮ના દીપોત્સવી અંકમાં મેં છપાવ્યું હતું. કેટલીક રીતે મહત્ત્વની આ કૃતિ પછી દુર્લભ હોવાથી આ વિષયના અભ્યાસીઓની માગણીથી 'જૈન સત્યપ્રકાશ,' મે-જૂન ૧૯૪૬માં

(૨૪૮-૫૫) સચવાયેલાં છે, અને તે ઉપરથી કોઈ દળદાર સંગ્રહપોથીનો આ એક નાનો શો અંશ છે એમ જણાય છે. આ પત્રોને પાછળથી કોઈએ નવા અંક આપ્યા છે અને તે ૩૧ થી ૩૮ છે. એમાં અજ્ઞાત કવિકૃત 'જંબુસ્વામી ફાગ' (કાવ્યાંક ૬)ની છેલ્લી દસ કડીઓ, 'ગણપતિ ફાગુ' નામે એક અશ્લીલ ફાગ, 'મોહિની ફાગુ,' પ્રસન્નચંદ્રસૂરિકૃત 'રાવણિ પાર્શ્વનાથ ફાગુ,' જયસિંહસૂરિના બે 'નેમિનાથ ફાગુ,' 'કાન્હડ બાર માસ' તથા છેલ્લે દેવ-સૂરિના પ્રશંસાત્મક પવાડાની પ્રારંભિક સાડાતેર કડીઓ છે; એ પછીનો ભાગ અધૂરો છે. આ ત્રૂટિત હસ્તપ્રતમાં ક્યાંય લેખનવર્ષ નથી. પણ લિપિ ઉપરથી તે વિક્રમના સોળમા શતક કરતાં અર્વાચીન લાગતી નથી, આ પ્રતિમાં સર્વત્ર 'બ' ને સ્થાને 'વ' લખેલો છે, જેમ કે—'બોલ' ને બદલે 'વોલ,' 'બાલ' ને બદલે 'વાલ,' 'બાણુ' ને બદલે 'વાણુ,' ઇત્યાદિ. મૂલ પ્રતની આ લાક્ષણિકતા જેમની તેમ રાખી છે.

[૫] પ્રસન્નચન્દ્રસૂરિકૃત 'રાવણિ પાર્શ્વનાથ ફાગુ'

હમણાં જ જેનો નિર્દેશ કર્યો એ સંગ્રહપોથીમાંથી આ કાવ્ય મળેલું છે. એના કર્તા પ્રસન્નચંદ્રસૂરિ, એને અંતે નિર્દેશ છે તે પ્રમાણે. ઉપર્યુક્ત જયસિંહ-સૂરિના શિષ્ય છે, એટલે એમનું આ કાવ્ય પણ સં. ૧૪૨૨ આસપાસ—સંભવતઃ એથી કંઈક આ તરફના કાળમાં રચાયું હશે.

રાવણિ એ અલ્વર પાસે આવેલું એક ગામ છે. ત્યાંના પાર્શ્વનાથના મન્દિરની પ્રશસ્તિરૂપે કવિએ આ ફાગુ રચ્યો છે. એમાં પ્રારંભમાં વનશ્રીનું વર્ણન કરીને કવિ વસંતની શોભા વર્ણવે છે, તથા મન્દિરમાં થતી પૂજાનું છટાદાર બયાન કરીને ૧૬ કડીના આ ટૂંકા કાવ્યની સમાપ્તિ કરે છે.

કાવ્યનો છંદોબંધ દૂહા અને રોળા વડે બંધાયેલ ચાર 'ભાસ'માં વિભક્ત થયેલ છે.

[૬] અજ્ઞાત કવિકૃત 'જંબુસ્વામી ફાગ'

સં. ૧૪૩૦ જેટલા જૂના સમયમાં રચાયાના સ્પષ્ટ નિર્દેશવાળું આ સુન્દર કાવ્ય પાટણમાં મુનિશ્રી જશવિજયજી પાસેથી મળેલી એક હસ્તપ્રત ઉપરથી મુંબઈના 'ગુજરાતી' સાપ્તાહિકના સં. ૧૯૮૮ના દીપોત્સવી અંકમાં મેં છપાવ્યું હતું. કેટલીક રીતે મહત્ત્વની આ કૃતિ પછી દુર્લભ હોવાથી આ વિષયના અભ્યાસીઓની માગણીથી 'જૈન સત્યપ્રકાશ,' મે-જૂન ૧૯૪૬માં

'જંબુસ્વામી ફાગુ'નું કવિત્વ અને ભાષાપ્રૌઢિ જોતાં એના અનામી કર્તાએ બીજાં પણ કાવ્યો રચ્યાં હશે એ વિશે શંકા નથી.

[૭] મેરુનન્દનકૃત 'જીરાપલ્લી પાર્શ્વનાથ ફાગુ'

આ કાવ્યના કર્તા મેરુનન્દન ઉપાધ્યાય ખરતર ગચ્છના જિનોદયસૂરિના શિષ્ય છે. અંતમાં ઉલ્લેખ છે તેમ, આ કાવ્ય તેમણે સં. ૧૪૩૨માં રચેલું છે. એ જ વર્ષમાં તેમણે પોતાના ગુરુ વિષેનો 'જિનોદયસૂરિ વિવાહલઉ' (આચાર્ય જિનવિજયજી-સંપાદિત 'જૈન ઐતિહાસિક ગુર્જર કાવ્યસંચય,' પૃ. ૨૩૩-૨૩૭) રચ્યો છે. આ ઉપરાંત 'અજિત-શાન્તિ સ્તવન' એ એમની બીજી કૃતિ પણ જાણવામાં છે ('જૈન ગુર્જર કવિઓ,' ભાગ ૧, પૃ. ૧૯).

બીકાનેરવાળા શ્રી. અગરચંદ નાહટા પાસેની સં. ૧૪૯૩માં લખાયેલી સંગ્રહપોથીમાંથી આ કાવ્ય મળ્યું છે[૧] અને પાંચેક વર્ષ પહેલાંના મારા બીકાનેર-જેસલમેરના પ્રવાસ દરમિયાન આ કાવ્યની મેં નકલ કરી લીધી હતી. પ્રસ્તુત સંગ્રહપોથીનાં પત્ર ૨૮૮-૯૦ ઉપર આ કાવ્ય લખાયેલું છે. ત્યાર પછી ગુજરાત વિદ્યાસભાની સં. ૧૫૧૧માં લખાયેલી એક સંગ્રહ-પોથીમાં પત્ર ૪૭૧-૭૩ ઉપર[૨] આ કાવ્ય જોવામાં આવતાં એનાં પાઠાન્તરો નોંધ્યાં છે. વિદ્યાસભાની પોથીમાં પત્ર ૪૭૪ ખૂટતું હોવાથી આ કૃતિનો ૪૯મી કડી પછીનો કાવ્યાંશ એમાં નથી; એટલે એ પછીનાં પાઠાન્તર નોંધી શકાયાં નથી.

---

૧ આ સંગ્રહપોથીના પ્રારંભપત્રમાં અનુક્રમ-સૂચિના પહેલાં નીચે પ્રમાણે પુષ્પિકા છે:

॥ ૬૦ ॥ સંવત ૧૪૯૩ વર્ષે વૈશાખમાસે પ્રથમ પક્ષે ૮ દિને સોમે શ્રીબૃહત્ ખરતરગચ્છે શ્રીજિનભદ્રસૂરિગુરૌ વિજયમાને શ્રીકીર્ત્તિરત્નસૂરીણાં શિષ્યેણ શિવકુંજરમુનિના નિજપુણ્યાર્થં સ્વાધ્યાયપુસ્તિકા લિખિતા ચિરં નંદતાત્ । શ્રીયોગિની-પુરે ॥ શ્રી ॥

શ્રી. ગાંધીના પુસ્તકમાં (પૃ. ૭૧) આ સંગ્રહપોથી સં. ૧૫૧૯માં લખાયાનો નિર્દેશ છે, એ બરાબર નથી.

૨ વિદ્યાસભાવાળી પોથીમાં આ કાવ્યને અંતે લેખનસંવત નથી, પણ આ ફાગુ-સંગ્રહમાં ક્રમાંક ૧૦ તરીકે લેવાયેલ 'ભરતેશ્વર ચક્રવર્તી ફાગ' એ પોથીમાં પત્ર ૪૬૦ ઉપર પૂરો થાય છે, અને અંતે નીચે મુજબ પુષ્પિકા છે—'ઇતિ શ્રીભરથેશ્વર ચક્રવર્ત્તિ ફાગુ સમાપ્તઃ । સં. ૧૫૧૧.'

'જંબુસ્વામી ફાગુ'નું કવિત્વ અને ભાષાપ્રૌઢિ જોતાં એના અનામી કર્તાએ બીજાં પણ કાવ્યો રચ્યાં હશે એ વિશે શંકા નથી.

[૭] મેરુનન્દનકૃત 'જીરાપલ્લી પાર્શ્વનાથ ફાગુ'

આ કાવ્યના કર્તા મેરુનન્દન ઉપાધ્યાય ખરતર ગચ્છના જિનોદયસૂરિના શિષ્ય છે. અંતમાં ઉલ્લેખ છે તેમ, આ કાવ્ય તેમણે સં. ૧૪૩૨માં રચેલું છે. એ જ વર્ષમાં તેમણે પોતાના ગુરુ વિષેનો 'જિનોદયસૂરિ વિવાહલઉ' (આચાર્ય જિનવિજયજી-સંપાદિત 'જૈન ઐતિહાસિક ગુર્જર કાવ્યસંચય,' પૃ. ૨૩૩-૨૩૭) રચ્યો છે. આ ઉપરાંત 'અજિત-શાન્તિ સ્તવન' એ એમની બીજી કૃતિ પણ જાણવામાં છે ('જૈન ગુર્જર કવિઓ,' ભાગ ૧, પૃ. ૧૯).

બીકાનેરવાળા શ્રી. અગરચંદ નાહટા પાસેની સં. ૧૪૯૩માં લખાયેલી સંગ્રહપોથીમાંથી આ કાવ્ય મળ્યું છે[1] અને પાંચેક વર્ષ પહેલાંના મારા બીકાનેર-જેસલમેરના પ્રવાસ દરમિયાન આ કાવ્યની મેં નકલ કરી લીધી હતી. પ્રસ્તુત સંગ્રહપોથીનાં પત્ર ૨૮૮-૯૦ ઉપર આ કાવ્ય લખાયેલું છે. ત્યાર પછી ગુજરાત વિદ્યાસભાની સં. ૧૫૧૧માં લખાયેલી એક સંગ્રહ-પોથીમાં પત્ર ૪૭૧-૭૩ ઉપર[2] આ કાવ્ય જોવામાં આવતાં એનાં પાઠાન્તરો નોંધ્યાં છે. વિદ્યાસભાની પોથીમાં પત્ર ૪૭૪ ખૂટતું હોવાથી આ કૃતિનો ૪૯મી કડી પછીનો કાવ્યાંશ એમાં નથી; એટલે એ પછીનાં પાઠાન્તર નોંધી શકાયાં નથી.

---

૧ આ સંગ્રહપોથીના પ્રારંભપત્રમાં અનુક્રમ-સૂચિના પહેલાં નીચે પ્રમાણે પુષ્પિકા છે:

॥ ૬૦ ॥ સંવત ૧૪૯૩ વર્ષે વૈશાખમાસે પ્રથમ પક્ષે ૮ દિને સોમે શ્રીબૃહત્ ખરતરગચ્છે શ્રીજિનભદ્રસૂરિગુરૌ વિજયમાને શ્રીકીર્ત્તિરત્નસૂરીણાં શિષ્યેણ શિવકુંજરમુનિના નિજપુણ્યાર્થં સ્વાધ્યાયપુસ્તિકા લિખિતા ચિરં નંદતાત્ । શ્રીયોગિનીપુરે ॥ શ્રી ॥

શ્રી. ગાંધીના પુસ્તકમાં (પૃ. ૭૧) આ સંગ્રહપોથી સં. ૧૫૧૯માં લખાયાનો નિર્દેશ છે, એ બરાબર નથી.

૨ વિદ્યાસભાવાળી પોથીમાં આ કાવ્યને અંતે લેખનસંવત નથી, પણ આ ફાગુ-સંગ્રહમાં ક્રમાંક ૧૦ તરીકે લેવાયેલ 'ભરતેશ્વર ચક્રવર્તી ફાગ' એ પોથીમાં પત્ર ૪૭૦ ઉપર પૂરો થાય છે, અને અંતે નીચે મુજબ પુષ્પિકા છે–'ઇતિ શ્રીભરથેશ્વર ચક્રવર્ત્તિ ફાગુ સમાપ્તઃ । સં. ૧૫૧૧.'

'લટકણિયા' તરીકે 'અરે' શબ્દ આવે છે, તે જાહેરમાં ગાવાના પ્રકાર તરીકે ફાગુ હોવાનું સૂચન કરે છે. બીજી પ્રતમાં 'અરે' શબ્દ નથી. કેટલાક ફાગુઓમાં 'અરે' ને બદલે અમુક કડીઓના આરંભમાં 'અહ' અથવા 'અહે' શબ્દ પણ આવે છે. જોકે સર્વત્ર એ 'લટકણિયા' તરીકે હોય એવું નથી.

[૯] અજ્ઞાત કવિકૃત 'પુરુષોત્તમ પાંચ પાંડવ ફાગ'

શ્રી. અગરચંદ નાહટાની સં. ૧૪૯૩ના ઉલ્લેખવાળી સંગ્રહપોથીમાં પત્ર ૨૯૭-૨૯૯માં આ કાવ્ય મળ્યું છે.

પાંચે પાંડવોને, એમના લગ્ન પછી, દ્રૌપદી સાથે લઈને પાંડુ રાજા હસ્તિનાપુરમાં આવે છે. ત્યાં એમનો સત્કાર થાય છે તથા નગરમાં ઉત્સવ થાય છે એનું વર્ણન કવિ કરે છે. ગંગા-યમુનાના અંતરાલમાં આવેલા કુલપર્વત ઉપર પાંડવો અને યાદવો ક્રીડા માટે જાય છે. ત્યાં ખીલેલી વસંતનું કવિ વર્ણન કરે છે, અને એ રીતે 'ફાગુ' નામની સાર્થકતા થાય છે. કુંતી-પુત્રોની સાથે કૃષ્ણ આમ ક્રીડા કરતા હતા એટલામાં નારદ ઋષિ ત્યાં ગગન-માર્ગે આવે છે. બધા વંદન કરે છે અને નારદ એમને આશીષ આપે છે અને ઋષિતીર્થને વંદન કરવાના માહાત્મ્યનો ઉલ્લેખ કરીને કવિ ફાગુની સમાપ્તિ કરે છે.

૨૪ કડીના આ ફાગુનો છંદોબંધ જિનપદ્મ અને રાજશેખરના પ્રાચીનતર ફાગુઓ જેવો—એક દુહો અને એક કરતાં વધુ રોળાના બનેલા આઠ 'ભાસ'-નો—છે. એ પ્રાચીનતર ફાગુઓની કાવ્યરીતિની સ્પષ્ટ અસર આનાં વર્ણનોમાં વરતાય છે.

[૧૦] અજ્ઞાત કવિકૃત 'ભરતેશ્વર ચક્રવર્તી ફાગ'

સં. ૧૪૯૩ના ઉલ્લેખવાળી શ્રી. અગરચંદ નાહટાની પોથીનાં પત્ર ૨૯૦-૯૨માં આ ફાગ લખાયેલો મળ્યો છે અને મારા બીકાનેરના પ્રવાસ વખતે એની નકલ મેં કરી લીધી હતી. ત્યાર પછી ગુજરાત વિદ્યાસભાની સં. ૧૫૧૧-ની સંગ્રહપોથીનાં પત્ર ૪૬૯-૭૦ ઉપર આ કાવ્યની બીજી નકલ મળતાં એનાં પાઠાન્તર નોંધ્યાં છે.

ભરત ચક્રવર્તી એટલે જૈનોના પ્રથમ તીર્થંકર શ્રીઋષભદેવ અથવા આદિ-નાથના પુત્ર ભરત અને તેમના ભાઈ બાહુબલિ વચ્ચેનો વિગ્રહ અને અંતે

'લટકણિયા' તરીકે 'અરે' શબ્દ આવે છે, તે જાહેરમાં ગાવાના પ્રકાર તરીકે ફાગુ હોવાનું સૂચન કરે છે. બીજી પ્રતમાં 'અરે' શબ્દ નથી. કેટલાક ફાગુઓમાં 'અરે' ને બદલે અમુક કડીઓના આરંભમાં 'અહ' અથવા 'અહે' શબ્દ પણ આવે છે. જોકે સર્વત્ર એ 'લટકણિયા' તરીકે હોય એવું નથી.

[૯] અજ્ઞાત કવિકૃત 'પુરુષોત્તમ પાંચ પાંડવ ફાગ'

શ્રી. અગરચંદ નાહટાની સં. ૧૪૯૩ના ઉલ્લેખવાળી સંગ્રહપોથીમાં પત્ર ૨૯૭-૨૯૯માં આ કાવ્ય મળ્યું છે.

પાંચે પાંડવોને, એમના લગ્ન પછી, દ્રૌપદી સાથે લઈને પાંડુ રાજા હસ્તિનાપુરમાં આવે છે. ત્યાં એમનો સત્કાર થાય છે તથા નગરમાં ઉત્સવ થાય છે એનું વર્ણન કવિ કરે છે. ગંગા-યમુનાના અંતરાલમાં આવેલા કુલપર્વત ઉપર પાંડવો અને યાદવો ક્રીડા માટે જાય છે. ત્યાં ખીલેલી વસંતનું કવિ વર્ણન કરે છે, અને એ રીતે 'ફાગુ' નામની સાર્થકતા થાય છે. કુંતી-પુત્રોની સાથે કૃષ્ણ આમ ક્રીડા કરતા હતા એટલામાં નારદ ઋષિ ત્યાં ગગન-માર્ગે આવે છે. બધા વંદન કરે છે અને નારદ એમને આશીષ આપે છે અને ઋષિતીર્થને વંદન કરવાના માહાત્મ્યનો ઉલ્લેખ કરીને કવિ ફાગુની સમાપ્તિ કરે છે.

૨૪ કડીના આ ફાગુનો છંદોબંધ જિનપદ્મ અને રાજશેખરના પ્રાચીનતર ફાગુઓ જેવો—એક દુહો અને એક કરતાં વધુ રોળાના બનેલા આઠ 'ભાસ'-નો—છે. એ પ્રાચીનતર ફાગુઓની કાવ્યરીતિની સ્પષ્ટ અસર આનાં વર્ણનોમાં વરતાય છે.

[૧૦] અજ્ઞાત કવિકૃત 'ભરતેશ્વર ચક્રવર્તી ફાગ'

સં. ૧૪૯૩ના ઉલ્લેખવાળી શ્રી. અગરચંદ નાહટાની પોથીનાં પત્ર ૨૯૦-૯૨માં આ ફાગ લખાયેલો મળ્યો છે અને મારા બીકાનેરના પ્રવાસ વખતે એની નકલ મેં કરી લીધી હતી. ત્યાર પછી ગુજરાત વિદ્યાસભાની સં. ૧૫૧૧-ની સંગ્રહપોથીનાં પત્ર ૪૬૯-૭૦ ઉપર આ કાવ્યની બીજી નકલ મળતાં એનાં પાઠાન્તર નોંધ્યાં છે.

ભરત ચક્રવર્તી એટલે જૈનોના પ્રથમ તીર્થંકર શ્રીઋષભદેવ અથવા આદિ-નાથના પુત્ર ભરત અને તેમના ભાઈ બાહુબલિ વચ્ચેનો વિગ્રહ અને અંતે

'લટકણિયા' તરીકે 'અરે' શબ્દ આવે છે, તે જાહેરમાં ગાવાના પ્રકાર તરીકે ફાગુ હોવાનું સૂચન કરે છે. બીજી પ્રતમાં 'અરે' શબ્દ નથી. કેટલાક ફાગુઓમાં 'અરે' ને બદલે અમુક કડીઓના આરંભમાં 'અહ' અથવા 'અહે' શબ્દ પણ આવે છે. જોકે સર્વત્ર એ 'લટકણિયા' તરીકે હોય એવું નથી.

[૯] અજ્ઞાત કવિકૃત 'પુરુષોત્તમ પાંચ પાંડવ ફાગ'

શ્રી. અગરચંદ નાહટાની સં. ૧૪૯૩ના ઉલ્લેખવાળી સંગ્રહપોથીમાં પત્ર ૨૯૭-૨૯૯માં આ કાવ્ય મળ્યું છે.

પાંચે પાંડવોને, એમના લગ્ન પછી, દ્રૌપદી સાથે લઈને પાંડુ રાજા હસ્તિનાપુરમાં આવે છે. ત્યાં એમનો સત્કાર થાય છે તથા નગરમાં ઉત્સવ થાય છે એનું વર્ણન કવિ કરે છે. ગંગા-યમુનાના અંતરાલમાં આવેલા કુલપર્વત ઉપર પાંડવો અને યાદવો ક્રીડા માટે જાય છે. ત્યાં ખીલેલી વસંતનું કવિ વર્ણન કરે છે, અને એ રીતે 'ફાગુ' નામની સાર્થકતા થાય છે. કુંતી-પુત્રોની સાથે કૃષ્ણ આમ ક્રીડા કરતા હતા એટલામાં નારદ ઋષિ ત્યાં ગગન-માર્ગે આવે છે. બધા વંદન કરે છે અને નારદ એમને આશીષ આપે છે અને ઋષિતીર્થને વંદન કરવાના માહાત્મ્યનો ઉલ્લેખ કરીને કવિ ફાગુની સમાપ્તિ કરે છે.

૨૪ કડીના આ ફાગુનો છંદોબંધ જિનપદ્મ અને રાજશેખરના પ્રાચીનતર ફાગુઓ જેવો—એક દુહો અને એક કરતાં વધુ રોળાના બનેલા આઠ 'ભાસ'-નો—છે. એ પ્રાચીનતર ફાગુઓની કાવ્યરીતિની સ્પષ્ટ અસર આનાં વર્ણનોમાં વરતાય છે.

[૧૦] અજ્ઞાત કવિકૃત 'ભરતેશ્વર ચક્રવર્તી ફાગ'

સં. ૧૪૯૩ના ઉલ્લેખવાળી શ્રી. અગરચંદ નાહટાની પોથીનાં પત્ર ૨૯૦-૯૨માં આ ફાગ લખાયેલો મળ્યો છે અને મારા બીકાનેરના પ્રવાસ વખતે એની નકલ મેં કરી લીધી હતી. ત્યાર પછી ગુજરાત વિદ્યાસભાની સં. ૧૫૧૧-ની સંગ્રહપોથીનાં પત્ર ૪૬૯-૭૦ ઉપર આ કાવ્યની બીજી નકલ મળતાં એનાં પાઠાન્તર નોંધ્યાં છે.

ભરત ચક્રવર્તી એટલે જૈનોના પ્રથમ તીર્થંકર શ્રીઋષભદેવ અથવા આદિ-નાથના પુત્ર ભરત અને તેમના ભાઈ બાહુબલિ વચ્ચેનો વિગ્રહ અને અંતે

'લટકણિયા' તરીકે 'અરે' શબ્દ આવે છે, તે જાહેરમાં ગાવાના પ્રકાર તરીકે ફાગુ હોવાનું સૂચન કરે છે. બીજી પ્રતમાં 'અરે' શબ્દ નથી. કેટલાક ફાગુઓમાં 'અરે'ને બદલે અમુક કડીઓના આરંભમાં 'અહ' અથવા 'અહે' શબ્દ પણ આવે છે. જોકે સર્વત્ર એ 'લટકણિયા' તરીકે હોય એવું નથી.

[૯] અજ્ઞાત કવિકૃત 'પુરુષોત્તમ પાંચ પાંડવ ફાગ'

શ્રી. અગરચંદ નાહટાની સં. ૧૪૯૩ના ઉલ્લેખવાળી સંગ્રહપોથીમાં પત્ર ૨૯૭-૨૯૯માં આ કાવ્ય મળ્યું છે.

પાંચે પાંડવોને, એમના લગ્ન પછી, દ્રૌપદી સાથે લઈને પાંડુ રાજા હસ્તિનાપુરમાં આવે છે. ત્યાં એમનો સત્કાર થાય છે તથા નગરમાં ઉત્સવ થાય છે એનું વર્ણન કવિ કરે છે. ગંગા-યમુનાના અંતરાલમાં આવેલા કુલપર્વત ઉપર પાંડવો અને યાદવો ક્રીડા માટે જાય છે. ત્યાં ખીલેલી વસંતનું કવિ વર્ણન કરે છે, અને એ રીતે 'ફાગુ' નામની સાર્થકતા થાય છે. કુંતી-પુત્રોની સાથે કૃષ્ણ આમ ક્રીડા કરતા હતા એટલામાં નારદ ઋષિ ત્યાં ગગન-માર્ગે આવે છે. બધા વંદન કરે છે અને નારદ એમને આશીષ આપે છે અને ઋષિતીર્થને વંદન કરવાના માહાત્મ્યનો ઉલ્લેખ કરીને કવિ ફાગુની સમાપ્તિ કરે છે.

૨૪ કડીના આ ફાગુનો છંદોબંધ જિનપદ્મ અને રાજશેખરના પ્રાચીનતર ફાગુઓ જેવો—એક દુહો અને એક કરતાં વધુ રોળાના બનેલા આઠ 'ભાસ'-નો—છે. એ પ્રાચીનતર ફાગુઓની કાવ્યરીતિની સ્પષ્ટ અસર આનાં વર્ણનોમાં વરતાય છે.

[૧૦] અજ્ઞાત કવિકૃત 'ભરતેશ્વર ચક્રવર્તી ફાગ'

સં. ૧૪૯૩ના ઉલ્લેખવાળી શ્રી. અગરચંદ નાહટાની પોથીનાં પત્ર ૨૯૦-૯૨માં આ ફાગ લખાયેલો મળ્યો છે અને મારા બીકાનેરના પ્રવાસ વખતે એની નકલ મેં કરી લીધી હતી. ત્યાર પછી ગુજરાત વિદ્યાસભાની સં. ૧૫૧૧-ની સંગ્રહપોથીનાં પત્ર ૪૬૯-૭૦ ઉપર આ કાવ્યની બીજી નકલ મળતાં એનાં પાઠાન્તર નોંધ્યાં છે.

ભરત ચક્રવર્તી એટલે જૈનોના પ્રથમ તીર્થંકર શ્રીઋષભદેવ અથવા આદિ-નાથના પુત્ર ભરત અને તેમના ભાઈ બાહુબલિ વચ્ચેનો વિગ્રહ અને અંતે

આ ફાગુમાં કોઈ ધાર્મિક કથાપ્રસંગ નથી, જેને આધારે કવિએ શૃંગારનું મર્યાદિત આલેખન કર્યું હોય. એક જૈન સાધુને હાથે લખાયેલું આ નખશિખ સાંસારિક કાવ્ય છે અને આદિથી અંત સુધી એમાં શૃંગારનું સુરેખ આલેખન છે. કડી ૨-૩નું 'વસંતવિલાસ'ની નીચેની પંક્તિઓ સાથે નોંધપાત્ર સામ્ય છે—

પાડલ કલી અતિ રૂંઅલી તું અલીઅલ મ ધંધોલિ;
તઊં ગુણવેધ તિ સાચઉં કાચઉં મહીઉં મ રોલિ.

(કડી ૭૨)

[૧૪] ધનદેવગણિકૃત 'સુરંગાભિધ નેમિ ફાગ'

ધનદેવગણિકૃત 'સુરંગાભિધ નેમિ ફાગ'ની નોંધ સ્વ. મોહનલાલ દેસાઈએ 'જૈન ગુર્જર કવિઓ,' ભાગ ૧ (પૃ. ૪૩-૪૪)માં કરી હતી. એમાં એની પ્રત પાટણના ભંડારમાં હોવાનો નિર્દેશ કર્યો હતો. શ્રી. દેસાઈએ આપેલાં કેટલાંક અવતરણનો ઉપયોગ મેં વડોદરાની પ્રાચ્ય વિદ્યાપરિષદમાં રજૂ કરેલા 'પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્યમાં વૃત્તરચના' એ નિબંધમાં ૧૯૩૩-માં કર્યો હતો અને ત્યારથી આ ફાગુની તપાસમાં હું હતો. પાટણના કોઈ ભંડારમાં એનો પત્તો લાગ્યો નહિ; પણ છેવટે આટલે વર્ષે એ જ પ્રતિ વડોદરાના જૈન જ્ઞાનમન્દિરમાંથી (ગુજરાતી વિભાગ, નં. ૪૮૨) જડી આવતાં ઘણો આનંદ થયો. કુલ ચાર પત્રની એ પોથી છે અને એમાં ૪થા પત્રના બીજા પૃષ્ઠની પહેલી પંકિતમાં આ ફાગ પૂરો થાય છે. અંતની પુષ્પિકામાં સં. ૧૫૦૨માં ધનદેવગણિએ એની રચના કરી હોવાનો ઉલ્લેખ છે. ત્યાર પછી 'શ્રીજયચન્દ્રસૂરીણાં સ્તુતિઃ' અને 'શ્રીનેમિનાથસ્તુતયઃ'ના કેટલાક સંસ્કૃત શ્લોકો છે. લિપિ ઉપરથી પ્રતિ સત્તરમા સૈકાની જણાય છે.

નેમિનાથના લોકપ્રિય કથાવસ્તુને કવિતામાં ઉતારતા ૮૪ કડીના આ ફાગુની છંદોરચના અત્યાર પહેલાં આપણે જોયેલા ફાગુઓ કરતાં જુદા પ્રકારની અને વધારે સંકુલ છે. દુહા જેવા કોઈ એક જ છંદનો અથવા જેમાં દુહા અને રોળાની સંસૃષ્ટિ હોય એવી પૂર્વોક્ત 'ભાસ'નો એમાં પ્રયોગ નથી. આ ફાગુની છંદોરચના નીચે પ્રમાણે કેટલાંક એકમોમાં વહેંચાઈ જાય છે:

મંગલાચરણના સંસ્કૃત શ્લોક પછી ગુજરાતીમાં શાર્દૂલવિક્રીડિતની એક કડી આવે છે, જેને 'કાવ્ય' નામ આપવામાં આવ્યું છે. એ પછી રાસક, અઢૈયુ અને ફાગની કેટલીક કડીઓ આવે છે. આ ફાગ છંદ એ આંતરયમક-

આ ફાગુમાં કોઈ ધાર્મિક કથાપ્રસંગ નથી, જેને આધારે કવિએ શૃંગારનું મર્યાદિત આલેખન કર્યું હોય. એક જૈન સાધુને હાથે લખાયેલું આ નખશિખ સાંસારિક કાવ્ય છે અને આદિથી અંત સુધી એમાં શૃંગારનું સુરેખ આલેખન છે. કડી ૨-૩નું 'વસંતવિલાસ'ની નીચેની પંક્તિઓ સાથે નોંધપાત્ર સામ્ય છે—

પાડલ કલી અતિ કૂંઅલી તું અલીઅલ મ ધંધોલિ;
તરૂં ગુણવેધ તિ સાચઉં કાચઉં મહીરું મ રોલિ.

(કડી ૭૨)

[૧૪] ધનદેવગણિકૃત 'સુરંગાભિધ નેમિ ફાગ'

ધનદેવગણિકૃત 'સુરંગાભિધ નેમિ ફાગ'ની નોંધ સ્વ. મોહનલાલ દેસાઈએ 'જૈન ગુર્જર કવિઓ,' ભાગ ૧ (પૃ. ૪૩-૪૪)માં કરી હતી. એમાં એની પ્રત પાટણના ભંડારમાં હોવાનો નિર્દેશ કર્યો હતો. શ્રી. દેસાઈએ આપેલાં કેટલાંક અવતરણનો ઉપયોગ મેં વડોદરાની પ્રાચ્ય વિદ્યાપરિષદમાં રજૂ કરેલા 'પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્યમાં વૃત્તરચના' એ નિબંધમાં ૧૯૩૩-માં કર્યો હતો અને ત્યારથી આ ફાગુની તપાસમાં હું હતો. પાટણના કોઈ ભંડારમાં એનો પત્તો લાગ્યો નહિ; પણ છેવટે આટલે વર્ષે એ જ પ્રતિ વડોદરાના જૈન જ્ઞાનમન્દિરમાંથી (ગુજરાતી વિભાગ, નં. ૪૮૨) જડી આવતાં ઘણો આનંદ થયો. કુલ ચાર પત્રની એ પોથી છે અને એમાં ૪થા પત્રના બીજા પૃષ્ઠની પહેલી પંક્તિમાં આ ફાગ પૂરો થાય છે. અંતની પુષ્પિકામાં સં. ૧૫૦૨માં ધનદેવગણિએ એની રચના કરી હોવાનો ઉલ્લેખ છે. ત્યાર પછી 'શ્રીજયચન્દ્રસૂરીણાં સ્તુતિઃ' અને 'શ્રીનેમિનાથસ્તુતયઃ'ના કેટલાક સંસ્કૃત શ્લોકો છે. લિપિ ઉપરથી પ્રતિ સત્તરમા સૈકાની જણાય છે.

નેમિનાથના લોકપ્રિય કથાવસ્તુને કવિતામાં ઉતારતા ૮૪ કડીના આ ફાગુની છંદોરચના અત્યાર પહેલાં આપણે જોયેલા ફાગુઓ કરતાં જુદા પ્રકારની અને વધારે સંકુલ છે. દુહા જેવા કોઈ એક જ છંદનો અથવા જેમાં દુહા અને રોળાની સંસૃષ્ટિ હોય એવી પૂર્વોક્ત 'ભાસ'નો એમાં પ્રયોગ નથી. આ ફાગુની છંદોરચના નીચે પ્રમાણે કેટલાંક એકમોમાં વહેંચાઈ જાય છે:

મંગલાચરણના સંસ્કૃત શ્લોક પછી ગુજરાતીમાં શાર્દૂલવિક્રીડિતની એક કડી આવે છે, જેને 'કાવ્ય' નામ આપવામાં આવ્યું છે. એ પછી રાસક, અઢૈયુ અને ફાગની કેટલીક કડીઓ આવે છે. આ ફાગ છંદ એ આંતરયમક-

લખાયેલી છે.[1] વડોદરા અને છાણીની પ્રતો વચ્ચે તેઓ બન્ને મૂળ એક જ પ્રતીકની નકલો હોય એટલું બધું સામ્ય છે, અને એથી છાણીની પ્રતનો સંપાદનમાં ઉપયોગ કરવાનું–કોઈ કોઈ પાઠોની તુલના કરવા સિવાય અન્યત્ર જરૂરી લાગ્યું નથી. શ્રી. શાહની વાચના કરતાં વડોદરાની પ્રત નિશ્ચિતપણે જૂની હોઈ એને મુખ્ય વાચના ગણી છે અને શ્રી. શાહની વાચનાનાં પાઠાન્તર નોંધ્યાં છે.

શ્રી. શાહની પ્રતને અંતે આ ફાગના કર્તાનું નામ રત્નમંડનગણિ આપ્યું છે. વળી ફાગની અનુક્રમે ગુજરાતી અને સંસ્કૃત ૫૨ અને ૫૩મી કડીમાં પણ કર્તાએ ' સુરયણુમંડન ' અને ' रैवतरत्नमण्डनमभूद् ' એ શબ્દો વડે પોતાનું નામ સૂચિત કર્યું છે. શ્રી. અંબાલાલ શાહે બતાવ્યું છે તેમ, આ રત્નમંડનગણિ તપાગચ્છના આચાર્ય સોમસુન્દરસૂરિના અથવા તેમના શિષ્ય સોમદેવસૂરિના શિષ્ય હતા અને વિક્રમના સોળમા શતકના પૂર્વાર્ધમાં વિદ્યમાન હતા.[2] આ કાવ્ય ઉપરાંત સંસ્કૃતમાં ' સુકૃતસાગર, ' ' મુગ્ધમેધાલંકાર, ' ' જલ્પ-કલ્પલતા ' આદિ ગ્રન્થો તેમણે રચેલા છે.

' નારીનિરાસ ફાગ 'ની સમગ્ર કાવ્યધાટી ' વસંતવિલાસ 'ની છે. કેટલેય સ્થળે એમાં ' વસંતવિલાસ 'ની પંક્તિઓના પડઘા સંભળાય છે. ' વસંતવિલાસ ' જેવા પ્રચુર શૃંગારિક કાવ્યની રચના થયા પછી એ શૃંગારભાવનાનો નિરાસ કરવાના ખ્યાલથી આ ' નારીનિરાસ ફાગ 'ની રચના થઈ હોય એવું સ્વાભાવિક અનુમાન થઈ શકે. રાજીમતી જેવી નારીનો નિરાસ–ત્યાગ કરીને ચાલી નીકળનાર નેમિનાથ વિષે છેલ્લી બે કડીઓ (ગુજરાતી અને સંસ્કૃત)માં કવિએ ભક્તિપૂર્વક નિર્દેશ કર્યો છે, પણ એકંદરે ફાગનો વિષય અને ઉદ્દેશ જુદો જ છે એ સ્પષ્ટ છે. સંસ્કૃત શ્લોકો લોકભાષાની અસરવાળા છે અને હસ્તપ્રતોમાં એ પણ પ્રાયઃ અપભ્રષ્ટ સ્વરૂપમાં મળે છે.

[૧૬] ' હેમરત્નસૂરિ ફાગુ '

એક જૂની હસ્તલિખિત પ્રતિ ઉપરથી કરેલી આ કાવ્યની નકલ મને શ્રી. અગરચંદ નાહટાએ મોકલી હતી. આ પહેલાં આપણે જોયા એ ફાગુઓ

૧ એ પ્રતિના સંસ્કૃત શ્લોકોને અંતે પુષ્પિકા—' इति श्रीनारीनिरास फाग समाप्तः । लि. । सं. १८४९ना द्वितीय श्रा० शु० रवौ श्रेयं भवः । ' ગુજરાતી કડીઓને અંતે પુષ્પિકા—' इति श्रीनारीनिरासफागटिप्पनं समाप्तं । लि. पं. रंगविजय पं. श्रीकृष्णसत्केन ।

૨. ' જૈન સત્યપ્રકાશ, ' વર્ષ ૧૨, પૃ. ૧૯૮

લખાયેલી છે.[1] વડોદરા અને છાણીની પ્રતો વચ્ચે તેઓ બન્ને મૂળ એક જ પ્રતીકની નકલો હોય એટલું બધું સામ્ય છે, અને એથી છાણીની પ્રતનો સંપાદનમાં ઉપયોગ કરવાનું—કોઈ કોઈ પાઠોની તુલના કરવા સિવાય અન્યત્ર જરૂરી લાગ્યું નથી. શ્રી. શાહની વાચના કરતાં વડોદરાની પ્રત નિશ્ચિતપણે જૂની હોઈ એને મુખ્ય વાચના ગણી છે અને શ્રી. શાહની વાચનાનાં પાઠાન્તર નોંધ્યાં છે.

શ્રી. શાહની પ્રતને અંતે આ ફાગના કર્તાનું નામ રત્નમંડનગણિ આપ્યું છે. વળી ફાગની અનુક્રમે ગુજરાતી અને સંસ્કૃત પર અને ૫૩મી કડીમાં પણ કર્તાએ 'સુરયણમંડન' અને 'रैवतरत्नमण्डनमभूद्' એ શબ્દો વડે પોતાનું નામ સૂચિત કર્યું છે. શ્રી. અંબાલાલ શાહે બતાવ્યું છે તેમ, આ રત્નમંડન-ગણિ તપાગચ્છના આચાર્ય સોમસુન્દરસૂરિના અથવા તેમના શિષ્ય સોમદેવસૂરિના શિષ્ય હતા અને વિક્રમના સોળમા શતકના પૂર્વાર્ધમાં વિદ્યમાન હતા.[2] આ કાવ્ય ઉપરાંત સંસ્કૃતમાં 'સુકૃતસાગર,' 'મુગ્ધમેધાલંકાર,' 'જલ્પ-કલ્પલતા' આદિ ગ્રન્થો તેમણે રચેલા છે.

'નારીનિરાસ ફાગ'ની સમગ્ર કાવ્યઘાટી 'વસંતવિલાસ'ની છે. કેટલેય સ્થળે એમાં 'વસંતવિલાસ'ની પંક્તિઓના પડઘા સંભળાય છે. 'વસંત-વિલાસ' જેવા પ્રચુર શૃંગારિક કાવ્યની રચના થયા પછી એ શૃંગારભાવનાનો નિરાસ કરવાના ખ્યાલથી આ 'નારીનિરાસ ફાગ'ની રચના થઈ હોય એવું સ્વાભાવિક અનુમાન થઈ શકે. રાજીમતી જેવી નારીનો નિરાસ—ત્યાગ કરીને ચાલી નીકળનાર નેમિનાથ વિષે છેલ્લી બે કડીઓ (ગુજરાતી અને સંસ્કૃત)માં કવિએ ભક્તિપૂર્વક નિર્દેશ કર્યો છે, પણ એકંદરે ફાગનો વિષય અને ઉદ્દેશ જુદો જ છે એ સ્પષ્ટ છે. સંસ્કૃત શ્લોકો લોકભાષાની અસરવાળા છે અને હસ્તપ્રતોમાં એ પણ પ્રાયઃ અપભ્રષ્ટ સ્વરૂપમાં મળે છે.

[૧૬] 'હેમરત્નસૂરિ ફાગુ'

એક જૂની હસ્તલિખિત પ્રતિ ઉપરથી કરેલી આ કાવ્યની નકલ મને શ્રી. અગરચંદ નાહટાએ મોકલી હતી. આ પહેલાં આપણે જોયા એ ફાગુઓ

૧ એ પ્રતિના સંસ્કૃત શ્લોકોને અંતે પુષ્પિકા—'ઇતિ શ્રીનારીનિરાસ ફાગ સમાપ્તઃ। લિ.। સં. ૧૮૪૯ના દ્વિતીય આ૦ શુ૦ રવૌ શ્રેયં ભવઃ।' ગુજરાતી કડીઓને અંતે પુષ્પિકા—'ઇતિ શ્રીનારીનિરાસફાગટિપ્પન સમાપ્તં। લિ. પં. રંગવિજય પં. શ્રીકૃષ્ણસત્કેન।

૨. 'જૈન સત્યપ્રકાશ,' વર્ષ ૧૨, પૃ. ૧૬૮

સુન્દરના બીજા એક શિષ્ય રત્નશેખરસૂરિને સં. ૧૫૧૬માં 'આચારપ્રદીપ' ગ્રન્થના લેખનશોધનાદિમાં સહાય કરી હતી.[૧] આથી જિનહંસગણિનો સમય વિક્રમના સોળમા શતકના પૂર્વાર્ધમાં નિશ્ચિત થાય છે. એમના શિષ્ય આગમમાણિક્યે આ ફાગ રચ્યો છે.

આચાર્યના મન્મથવિજયનું વર્ણન કવિએ આમાં કર્યું છે અને એ નિમિત્તે ફાગુમાં આવતાં વસંતવર્ણન, વિરહિણીવર્ણન આદિ આલેખ્યાં છે. પ્રારંભમાં મંગલાચરણના બે દુહા આપ્યા પછી રાસક, આંદોલા અને ફાગની (દુહાની) કેટલીક કડીઓ આવે છે. આ કાવ્યના છંદોબંધના ત્રણે વિભાગોની યોજના એ પ્રમાણેની છે. આ કાવ્યની ૧૯મી કડીનું 'વસંતવિલાસ'ની નીચેની પંક્તિઓ સાથે નોંધપાત્ર સામ્ય છે:

સકલકલા તું તુય નિશાકર શ્યા કર સયરિ સંતાપુ,
અબલ મ મારિ કલંકિય શંકિય રે હિવ પાપ.

(કડી ૪૨)

[૧૮] અજ્ઞાત કવિકૃત 'રાણપુરમંડન ચતુર્મુખ આદિનાથ ફાગ'

આ કાવ્યની ત્રણ પત્રની, સં. ૧૫૫૭માં લખાયેલી હસ્તલિખિત પ્રતિ વડોદરા જૈન જ્ઞાનમન્દિરમાંના પ્રવર્તક શ્રી. કાન્તિવિજયજી મહારાજના સંગ્રહના ગુજરાતી વિભાગમાંથી (નં. ૧૨૧૪) મળી છે. પ્રત સંપૂર્ણ છે, પણ પહેલા અને છેલ્લા પાનાની કિનારો ફાટી જવાથી થોડાક શબ્દો તૂટે છે.

મારવાડમાં સાદડી પાસે રાણકપુરમાં આવેલું જૈન મંદિર—જેમાં આદિનાથની ચતુર્મુખ મૂર્તિ છે—માત્ર પશ્ચિમ ભારતની જ નહિ, પણ સમસ્ત દેશની સ્થાપત્યકૃતિઓમાં વિશિષ્ટ સ્થાન ધરાવે છે. રાણકપુરના ધરણાશાહ નામે એક શ્રેષ્ઠીએ તે બંધાવ્યું હતું તેથી એ 'ધરણવિહાર' તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. સં. ૧૪૯૬માં સોમસુન્દરસૂરિને હસ્તે એમાં પ્રતિષ્ઠા થઈ હતી. એ મન્દિરની પ્રશસ્તિરૂપ આ ફાગકાવ્ય છે. સં. ૧૫૫૭માં એની નકલ થઈ છે, એટલે ત્યાર પહેલાં તો એ રચાયું છે, પણ સં. ૧૪૯૬માં મન્દિરમાં પ્રતિષ્ઠા થઈ એ પછી તુરતમાં એની રચના થઈ હોય એ બનવા જોગ છે. કર્તાનું નામ મળતું નથી, પણ સોમસુન્દરસૂરિના વિદ્વાન શિષ્યમંડળમાંથી કોઈએ એ રચ્યું હોય એવો સંભવ છે.

પ્રારંભમાં રાણકપુરનું વર્ણન, મન્દિર બંધાવનારના કુટુંબનો ટૂંક વૃત્તાંત,

---

૧. એ જ.

સુન્દરના બીજા એક શિષ્ય રત્નશેખરસૂરિને સં. ૧૫૧૬માં 'આચારપ્રદીપ' ગ્રન્થના લેખનશોધનાદિમાં સહાય કરી હતી.[1] આથી જિનહંસગણિનો સમય વિક્રમના સોળમા શતકના પૂર્વાર્ધમાં નિશ્ચિત થાય છે. એમના શિષ્ય આગમમાણિક્યે આ ફાગ રચ્યો છે.

આચાર્યના મન્મથવિજયનું વર્ણન કવિએ આમાં કર્યું છે અને એ નિમિત્તે ફાગુમાં આવતાં વસંતવર્ણન, વિરહિણીવર્ણન આદિ આલેખ્યાં છે. પ્રારંભમાં મંગલાચરણના બે દુહા આપ્યા પછી રાસક, આંદોલા અને ફાગની (દુહાની) કેટલીક કડીઓ આવે છે. આ કાવ્યના છંદોબંધના ત્રણે વિભાગોની યોજના એ પ્રમાણેની છે. આ કાવ્યની ૧૯મી કડીનું 'વસંતવિલાસ'ની નીચેની પંક્તિઓ સાથે નોંધપાત્ર સામ્ય છે :

સકલકલા તું તુય નિશાકર સ્યા કર સયરિ સંતાપુ,
અબલ મ મારિ કલંકિય શંકિય રે હિવ પાપ.

(કડી ૪૨)

[૧૮] અજ્ઞાત કવિકૃત 'રાણપુરમંડન ચતુર્મુખ આદિનાથ ફાગ'

આ કાવ્યની ત્રણ પત્રની, સં. ૧૫૫૭માં લખાયેલી હસ્તલિખિત પ્રતિ વડોદરા જૈન જ્ઞાનમન્દિરમાંના પ્રવર્તક શ્રી. કાન્તિવિજયજી મહારાજના સંગ્રહના ગુજરાતી વિભાગમાંથી (નં. ૧૨૧૪) મળી છે. પ્રત સંપૂર્ણ છે, પણ પહેલા અને છેલ્લા પાનાની કિનારો ફાટી જવાથી થોડાક શબ્દો તૂટે છે.

મારવાડમાં સાદડી પાસે રાણકપુરમાં આવેલું જૈન મંદિર—જેમાં આદિનાથની ચતુર્મુખ મૂર્તિ છે—માત્ર પશ્ચિમ ભારતની જ નહિ, પણ સમસ્ત દેશની સ્થાપત્યકૃતિઓમાં વિશિષ્ટ સ્થાન ધરાવે છે. રાણકપુરના ધરણાશાહ નામે એક શ્રેષ્ઠીએ તે બંધાવ્યું હતું તેથી એ 'ધરણવિહાર' તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. સં. ૧૪૯૬માં સોમસુન્દરસૂરિને હસ્તે એમાં પ્રતિષ્ઠા થઈ હતી. એ મન્દિરની પ્રશસ્તિરૂપ આ ફાગુકાવ્ય છે. સં. ૧૫૫૭માં એની નકલ થઈ છે, એટલે ત્યાર પહેલાં તો એ રચાયું છે, પણ સં. ૧૪૯૬માં મન્દિરમાં પ્રતિષ્ઠા થઈ એ પછી તુરતમાં એની રચના થઈ હોય એ બનવા જોગ છે. કર્તાનું નામ મળતું નથી, પણ સોમસુન્દરસૂરિના વિદ્વાન શિષ્યમંડળમાંથી કોઈએ એ રચ્યું હોય એવો સંભવ છે.

પ્રારંભમાં રાણકપુરનું વર્ણન, મન્દિર બંધાવનારના કુટુંબનો ટૂંક વૃત્તાંત,

---

૧. એજ.

આ કાવ્યમાં વિગતવાર રચનાસંવત નથી, પણ છેલ્લી ૯૮મી કડીમાંના—

છિહુતરિ કીધુ છૂટવા ભેટવા શ્રીભગવાન

એ શબ્દો ઉપરથી 'છિહુતરિ' ('છોંતેર'માં અર્થાત્ સં. ૧૫૭૬માં) એની રચના થઈ હશે એમ લાગે છે. એની ભાષાનું સ્વરૂપ જોતાં 'છિહુતરિ' શબ્દનો અર્થ 'સં. ૧૪૭૬' કરવો યોગ્ય નથી.

૯૭મી કડીમાંના—

કહિ ચતુર્ભુજ કરજુગલ જોડી, બોલિઉ બાલાપણ બુદ્ધિ થોડી.

એ ઉલ્લેખ ઉપરથી ચતુર્ભુજે આ રચના યુવાવસ્થામાં કરી હશે એમ અનુમાન થાય છે.

'ભ્રમરગીતા' એ શ્રીમદ્ 'ભાગવત'ના દશમ સ્કન્ધમાંના કથાનકને અનુસરીને રચેલું ઉદ્ધવસંદેશને લગતું કાવ્ય છે. શ્રીકૃષ્ણ અને બલદેવ ગોકુલ છોડીને અક્રૂરની સાથે મથુરા જાય છે. એ પછી નંદ-યશોદા અને ગોપાંગનાઓને આશ્વાસન આપવા માટે શ્રીકૃષ્ણ ઉદ્ધવને ગોકુલ મોકલે છે. ગોપીઓ પોતાની વિરહવેદના વર્ણવે છે અને કૃષ્ણને ઉપાલંભ પાઠવે છે. છેવટે આ ભોળાં ગ્રામવાસીઓના મુગ્ધ પ્રેમથી આશ્ચર્ય પામતા ઉદ્ધવ ગોકુલમાંથી વિદાય લે છે.

કવિ ચતુર્ભુજ નાનો અને અજાણ્યો છે, પણ એની આ રચના ઊંચી કોટિની છે. સમગ્ર કાવ્યમાં કરુણરસનું અસરકારક નિરૂપણ છે અને રસપ્રવાહમાં આપણે તણાયાં જઈએ એવું એનું ભાષાપ્રભુત્વ છે. કૃષ્ણના મથુરાગમન વખતે ગોપીઓની આજીજી, ઉદ્ધવની આગળ કૃષ્ણની બાલક્રીડાઓ સંભારીને ગોવાળોનો શોક, નંદ અને યશોદાનું રુદન—એ પ્રસંગોનું આલેખન કવિએ કોઈ કુશળ ચિત્રકારની જેમ કરેલું છે.

જૂના ગુજરાતી સાહિત્યમાં ભીમની 'રસિકગીતા,' બ્રેહેદેવની 'ભ્રમરગીતા,' વિશ્વનાથ જાનીની 'પ્રેમપચીશી' અને દયારામની 'પ્રેમરસગીતા'માં ઉદ્ધવસંદેશના પ્રસંગની કવિતા છે. આમાંનાં ત્રણ કાવ્યોને 'ગીતા'નામ અપાયું છે, પણ ચતુર્ભુજની આ 'ભ્રમરગીતા'ની જેમ એ ફાગુકાવ્યો નથી. પરન્તુ આ સંગ્રહમાંનાં 'જ્ઞાનગીતા,' 'નેમિનાથ ભ્રમરગીતા,' 'પાર્શ્વનાથ રાજગીતા' તથા યશોવિજય ઉપાધ્યાયકૃત 'જંબુસ્વામી બ્રહ્મગીતા'[1] એ કાવ્યો બતાવે છે કે આ પ્રકારમાં ફાગુની રચના ઠીક ઠીક પ્રચલિત હતી.

૧. યશોવિજય ઉપાધ્યાયકૃત 'ગુર્જર સાહિત્યસંગ્રહ,' ભાગ ૧, પૃ. ૫૪૮-૫૫૩.

આ કાવ્યમાં વિગતવાર રચનાસંવત નથી, પણ છેલ્લી ૯૮મી કડીમાંના—

છિહુતરિ કીધુ છૂટવા ભેટવા શ્રીભગવાન

એ શબ્દો ઉપરથી 'છિહુતરિ' ('છોંતેર'માં અર્થાત્ સં. ૧૫૭૬માં) એની રચના થઈ હશે એમ લાગે છે. એની ભાષાનું સ્વરૂપ જોતાં 'છિહુતરિ' શબ્દનો અર્થ 'સં. ૧૪૭૬' કરવો યોગ્ય નથી.

૯૭મી કડીમાંના—

કહિ ચતુર્ભુજ કરજુગલ જોડી, બોલિઉ બાલાપણ બુદ્ધિ થોડી.

એ ઉલ્લેખ ઉપરથી ચતુર્ભુજે આ રચના યુવાવસ્થામાં કરી હશે એમ અનુમાન થાય છે.

'ભ્રમરગીતા' એ શ્રીમદ્ 'ભાગવત'ના દશમ સ્કન્ધમાંના કથાનકને અનુસરીને રચેલું ઉદ્ધવસંદેશને લગતું કાવ્ય છે. શ્રીકૃષ્ણ અને બલદેવ ગોકુલ છોડીને અક્રૂરની સાથે મથુરા જાય છે. એ પછી નંદ-યશોદા અને ગોપાંગનાઓને આશ્વાસન આપવા માટે શ્રીકૃષ્ણ ઉદ્ધવને ગોકુલ મોકલે છે. ગોપીઓ પોતાની વિરહવેદના વર્ણવે છે અને કૃષ્ણને ઉપાલંભ પાઠવે છે. છેવટે આ ભોળાં ગ્રામવાસીઓના મુગ્ધ પ્રેમથી આશ્ચર્ય પામતા ઉદ્ધવ ગોકુલમાંથી વિદાય લે છે.

કવિ ચતુર્ભુજ નાનો અને અજાણ્યો છે, પણ એની આ રચના ઊંચી કોટિની છે. સમગ્ર કાવ્યમાં કરુણરસનું અસરકારક નિરૂપણ છે અને રસપ્રવાહમાં આપણે તણાયાં જઈએ એવું એનું ભાષાપ્રભુત્વ છે. કૃષ્ણના મથુરાગમન વખતે ગોપીઓની આજીજી, ઉદ્ધવની આગળ કૃષ્ણની બાલક્રીડાઓ સંભારીને ગોવાળોનો શોક, નંદ અને યશોદાનું રુદન—એ પ્રસંગોનું આલેખન કવિએ કોઈ કુશળ ચિત્રકારની જેમ કરેલું છે.

જૂના ગુજરાતી સાહિત્યમાં ભીમની 'રસિકગીતા,' બ્રેહેદેવની 'ભ્રમરગીતા,' વિશ્વનાથ જાનીની 'પ્રેમપચીશી' અને દયારામની 'પ્રેમરસગીતા'માં ઉદ્ધવસંદેશના પ્રસંગની કવિતા છે. આમાંનાં ત્રણ કાવ્યોને 'ગીતા'નામ અપાયું છે, પણ ચતુર્ભુજની આ 'ભ્રમરગીતા'ની જેમ એ ફાગુકાવ્યો નથી. પરન્તુ આ સંગ્રહમાંનાં 'જ્ઞાનગીતા,' 'નેમિનાથ ભ્રમરગીતા,' 'પાર્શ્વનાથ રાજગીતા' તથા યશોવિજય ઉપાધ્યાયકૃત 'જંબુસ્વામી બ્રહ્મગીતા'[1] એ કાવ્યો બતાવે છે કે આ પ્રકારમાં ફાગુની રચના ઠીક ઠીક પ્રચલિત હતી.

૧. યશોવિજય ઉપાધ્યાયકૃત 'ગુર્જર સાહિત્યસંગ્રહ,' ભાગ ૧, પૃ. ૫૪૮-૫૫૩.

કોઈ જૂની હસ્તપ્રત ઉપરથી સ્વ. મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈએ કરેલી આ ગીતની નકલ શ્રી. અગરચંદ નાહટા તરફથી મળી હતી, એનાં પાઠાન્તરો અહીં નોંધવામાં આવ્યાં છે. એ પ્રતમાં આ ગીતને 'નવરંગ' નામ આપવામાં આવેલું છે.

આ સંગ્રહમાં લખાયેલું પ્રસ્તુત ગીત એ ફાગુકાવ્ય છે એવો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ એમાં ક્યાંય નથી, પણ કૃતિનો પ્રારંભ તથા વર્ણનની આખીયે ધમક એ ફાગુ હોવાનું સૂચન કરે છે. વળી આ ગીતની કડી ૫-૯નું 'વસંતવિલાસ'ની કડી ૭૨, ૭૪, ૭૭, ૭૮, ૮૩ આદિ સાથે નોંધપાત્ર સામ્ય છે. આ ગીતમાં તથા જે પોથીમાંથી એ મળ્યું છે એમાંની બીજી એકે કૃતિમાં કર્તાનો ઉલ્લેખ નથી, પણ વર્ણનમાં ક્યાંય જૈન અસર નથી તથા છેલ્લી કડીમાં વૃંદાવનની ગોપીઓનો ઉલ્લેખ છે, તેથી એ જૈનેતર કવિની રચના જણાય છે. જોકે એની સાથેનાં ત્રણ રૂપકકાવ્યો મંગલાચરણ તથા વિષયનિરૂપણ ઉપરથી સ્પષ્ટ રીતે કોઈ જૈન કવિની રચનાઓ છે.

[૨૨] અજ્ઞાત કવિકૃત 'ચુપઈ ફાગુ'

આ વિરલ કાવ્યની હસ્તલિખિત પ્રતિ પાટણના મારા સંશોધક મિત્ર શ્રી. કનૈયાલાલ ભાઈશંકર દવે પાસેથી મળેલી છે. એમની પાસે આવેલા ખેળ, ચઢાવેલા સુંવાળા કાપડ ઉપર લખેલા એક ઓળિયામાં નીચે પ્રમાણે ત્રણ ફાગુકાવ્યો છે :

(૧) વિરહ દેસાઉરી ફાગુ—હસ્તપ્રતમાં આ સૌથી પહેલું લખાયેલું છે. પરન્તુ ઓળિયાનો શરૂઆતનો ભાગ ફાટી ગયો હોવાથી એની છેવટની જ થોડી કડીઓ મળે છે. એમાં પણ કેટલીક કડીઓ પ્રત ફાટી ગયેલી હોવાથી વંચાતી નથી. એ સિવાય પણ પ્રતિને અનેક સ્થળે ઘસારો લાગ્યો હોઈ અક્ષરો વંચાતા નથી.[૧]

(૨) આ સંગ્રહમાં અનુક્રમાંક ૨૩ તરીકે છાપેલા 'ફાગુ'ની નકલ આ હસ્તપ્રતમાં સાર પછી મળે છે.

(૩) પ્રતમાં છેલ્લી કૃતિ આ 'ચુપઈ' છે, પરન્તુ એનું અંતરંગ તપાસતાં એ 'ફાગુ' જણાય છે. કડી ૩૭માં વસંતખેલનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે. ૬૦ કડીના કાવ્યનો મોટો ભાગ વસંતની વનશ્રી અને વસંતમાં થતી ક્રીડાઓથી રોકાયેલો

૧ આ આખા કાવ્યના પાઠ માટે જુઓ કાવ્યાંક ૩૬.

કોઈ જૂની હસ્તપ્રત ઉપરથી સ્વ. મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈએ કરેલી આ ગીતની નકલ શ્રી. અગરચંદ નાહટા તરફથી મળી હતી, એનાં પાઠાન્તરો અહીં નોંધવામાં આવ્યાં છે. એ પ્રતમાં આ ગીતને 'નવરંગ' નામ આપવામાં આવેલું છે.

આ સંગ્રહમાં લખાયેલું પ્રસ્તુત ગીત એ ફાગુકાવ્ય છે એવો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ એમાં ક્યાંય નથી, પણ કૃતિનો પ્રારંભ તથા વર્ણનની આખીયે ધમક એ ફાગુ હોવાનું સૂચન કરે છે. વળી આ ગીતની કડી ૫-૯નું 'વસંતવિલાસ'ની કડી ૭૨, ૭૪, ૭૭, ૭૮, ૮૩ આદિ સાથે નોંધપાત્ર સામ્ય છે. આ ગીતમાં તથા જે પોથીમાંથી એ મળ્યું છે એમાંની બીજી એકે કૃતિમાં કર્તાનો ઉલ્લેખ નથી, પણ વર્ણનમાં ક્યાંય જૈન અસર નથી તથા છેલ્લી કડીમાં વૃંદાવનની ગોપીઓનો ઉલ્લેખ છે, તેથી એ જૈનેતર કવિની રચના જણાય છે. જોકે એની સાથેનાં ત્રણ રૂપકકાવ્યો મંગલાચરણ તથા વિષયનિરૂપણ ઉપરથી સ્પષ્ટ રીતે કોઈ જૈન કવિની રચનાઓ છે.

[૨૨] અજ્ઞાત કવિકૃત 'સુપઈ ફાગુ'

આ વિરલ કાવ્યની હસ્તલિખિત પ્રતિ પાટણના મારા સંશોધક મિત્ર શ્રી. કનૈયાલાલ ભાઈશંકર દવે પાસેથી મળેલી છે. એમની પાસે આવેલા ખેળ, ચઢાવેલા સુંવાળા કાપડ ઉપર લખેલા એક ઓળિયામાં નીચે પ્રમાણે ત્રણ ફાગુકાવ્યો છે :

(૧) વિરહ દેસાઉરી ફાગુ—હસ્તપ્રતમાં આ સૌથી પહેલું લખાયેલું છે. પરન્તુ ઓળિયાનો શરૂઆતનો ભાગ ફાટી ગયો હોવાથી એની છેવટની જ થોડી કડીઓ મળે છે. એમાં પણ કેટલીક કડીઓ પ્રત ફાટી ગયેલી હોવાથી વંચાતી નથી. એ સિવાય પણ પ્રતિને અનેક સ્થળે ઘસારો લાગ્યો હોઈ અક્ષરો વંચાતા નથી.[૧]

(૨) આ સંગ્રહમાં અનુક્રમાંક ૨૩ તરીકે છાપેલા 'ફાગુ'ની નકલ આ હસ્તપ્રતમાં ત્યાર પછી મળે છે.

(૩) પ્રતમાં છેલ્લી કૃતિ આ 'સુપઈ' છે, પરન્તુ એનું અંતરંગ તપાસતાં એ 'ફાગુ' જણાય છે. કડી ૩૭માં વસંતખેલનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે. ૬૦ કડીના કાવ્યનો મોટો ભાગ વસંતની વનશ્રી અને વસંતમાં થતી ક્રીડાઓથી રોકાયેલો

૧ આ આખા કાવ્યના પાઠ માટે જુઓ કાવ્યાંક ૩૬.

[૨૪] અજ્ઞાત કવિકૃત 'વાહણનુ ફાગ'

આ કૃતિની એક પાનાની હસ્તલિખિત પ્રતિ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી હસ્તકના લીંબડી ખાતેના જૈન ગ્રન્થભંડારમાંથી પૂ. મુનિશ્રી કાન્તિવિજયજીના સૌજન્યથી મળી હતી. એ પાનાના પહેલા પૃષ્ઠ ઉપર ૧૪ કડીનું 'ગુડી પાર્શ્વનાથ સ્તવન' છે, જ્યારે બીજા પૃષ્ઠ ઉપર આ 'વાહણનુ ફાગ' છે. પ્રતિ લિપિ ઉપરથી વિક્રમના સત્તરમા સૈકામાં લખાયેલી જણાય છે. એની નકલ સૂરતમાં થયેલી છે.

આ ફાગની છેલ્લી–૧૧મી કડીમાં ઉલ્લેખ છે તે પ્રમાણે, એની રચના સં. ૧૫૮૭માં થયેલી છે. આ કાવ્ય એક વાણિજ્યમૂલક રૂપક છે; એમાં ક્યાંય વસંતવર્ણન કે શૃંગારનું નિરૂપણ નથી. એમાં માનવ કાયાને પ્રવહણ–વહાણ કહી છે. જૈન ધર્માનુસાર આચરણથી એના મુક્તિ પ્રત્યેના ગમનનો માર્ગ કવિએ બતાવ્યો છે. મનરૂપી વાયુ, તપ કૂવો (કૂવાથંભ), દયા દસ્તૂર, શીલ સઢ, ભાવ ભંડારી છે અને ક્રોધ માન માયારૂપી જળ વહે છે. માર્ગમાં આવતાં અનેક વિઘ્નો પાર કરવાનો ઉપદેશ કવિ આપે છે. છેલ્લી કડીમાં આ કૃતિને કર્તાએ 'ફાગ' નામ આપ્યું છે.

કાવ્યનો છંદ આંતરયમકવાળો નહિ, પણ સાદો દુહો છે. જોકે એને પણ મૂળ પ્રતમાં 'ફાગ ઢાલ' એવું નામ આપવામાં આવ્યું છે. એકાદ અપવાદ સિવાય બધી જ કડીઓના આરંભમાં બીજા અનેક ફાગુઓમાં આવે છે તેમ, લટકણિયારૂપ 'અહે' મૂકવામાં આવ્યો છે તે છંદોરચનાની દૃષ્ટિએ ફાગુનું એક વિશિષ્ટ લક્ષણ છે. ફાગુનો પ્રકાર સાહિત્યમાં રૂઢ થઈ ગયા પછી વિષય, વસ્તુ કે નિરૂપણની દૃષ્ટિએ જેને એ પ્રકાર લેખે ભાગ્યે ગણાવી શકાય, છતાં એની પરંપરાગત છંદોરચનાનાં લક્ષણો જેમાં જળવાયાં હોય એવા કેટલાક ફાગુઓ રચાયા છે. એમાંનો એક આ પણ છે.

આ 'વાહણ ફાગ' સાથે સરખાવી શકાય એવી એક કૃતિ તે કુશલલાભકૃત 'શ્રીપૂજ્ય વાહનગીત' (વિક્રમના સત્તરમા શતકનો પૂર્વાર્ધ)[1] છે. તૃષ્ણારૂપી જલ, અભિમાનરૂપી મોજાં, અને મિથ્યાત્વરૂપી જળચરોથી ભરેલા સંસારસમુદ્રમાં વિષયાદિક વાયુને કારણે જીવો ભ્રમણ કરે છે. એમાંથી તારનાર

---

૧. મુદ્રિત: શ્રી. અગરચંદ નાહટા-સંપાદિત 'ઐતિહાસિક જૈન કાવ્યસંગ્રહ,' પૃ. ૧૧૦-૧૧૭.

[૨૪] અજ્ઞાત કવિકૃત ' વાહણનુ ફાગ '

આ કૃતિની એક પાનાની હસ્તલિખિત પ્રતિ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી હસ્તકના લીંબડી ખાતેના જૈન ગ્રન્થભંડારમાંથી પૂ. મુનિશ્રી કાન્તિવિજયજીના સૌજન્યથી મળી હતી. એ પાનાના પહેલા પૃષ્ઠ ઉપર ૧૪ કડીનું ' ગુડી પાર્શ્વનાથ સ્તવન ' છે, જ્યારે બીજા પૃષ્ઠ ઉપર આ ' વાહણનુ ફાગ ' છે. પ્રતિ લિપિ ઉપરથી વિક્રમના સત્તરમા સૈકામાં લખાયેલી જણાય છે. એની નકલ સૂરતમાં થયેલી છે.

આ ફાગની છેલ્લી–૧૧મી કડીમાં ઉલ્લેખ છે તે પ્રમાણે, એની રચના સં. ૧૫૮૭માં થયેલી છે. આ કાવ્ય એક વાણિજ્યમૂલક રૂપક છે; એમાં ક્યાંય વસંતવર્ણન કે શૃંગારનું નિરૂપણ નથી. એમાં માનવ કાયાને પ્રવહણ–વહાણ કહી છે. જૈન ધર્માનુસાર આચરણથી એના મુક્તિ પ્રત્યેના ગમનનો માર્ગ કવિએ બતાવ્યો છે. મનરૂપી વાયુ, તપ કૂવો (કૂવાથંભ), દયા દસ્તૂર, શીલ સઢ, ભાવ ભંડારી છે અને ક્રોધ માન માયારૂપી જળ વહે છે. માર્ગમાં આવતાં અનેક વિઘ્નો પાર કરવાનો ઉપદેશ કવિ આપે છે. છેલ્લી કડીમાં આ કૃતિને કર્તાએ ' ફાગ ' નામ આપ્યું છે.

કાવ્યનો છંદ આંતરયમકવાળો નહિ, પણ સાદો દુહો છે. જોકે એને પણ મૂળ પ્રતમાં ' ફાગ ઢાલ ' એવું નામ આપવામાં આવ્યું છે. એકાદ અપવાદ સિવાય બધી જ કડીઓના આરંભમાં બીજા અનેક ફાગુઓમાં આવે છે તેમ, લટકણિયારૂપ ' અહે ' મૂકવામાં આવ્યો છે તે છંદોરચનાની દૃષ્ટિએ ફાગુનું એક વિશિષ્ટ લક્ષણ છે. ફાગુનો પ્રકાર સાહિત્યમાં રૂઢ થઈ ગયા પછી વિષય, વસ્તુ કે નિરૂપણની દૃષ્ટિએ જેને એ પ્રકાર લેખે ભાગ્યે ગણાવી શકાય, છતાં એની પરંપરાગત છંદોરચનાનાં લક્ષણો જેમાં જળવાયાં હોય એવા કેટલાક ફાગુઓ રચાયા છે. એમાંનો એક આ પણ છે.

આ ' વાહણ ફાગ ' સાથે સરખાવી શકાય એવી એક કૃતિ તે કુશલલાભકૃત ' શ્રીપૂજ્ય વાહનગીત ' (વિક્રમના સત્તરમા શતકનો પૂર્વાર્ધ)[1] છે. તૃષ્ણારૂપી જલ, અભિમાનરૂપી મોજાં, અને મિથ્યાત્વરૂપી જળચરોથી ભરેલા સંસારસમુદ્રમાં વિષયાદિક વાયુને કારણે જીવો ભ્રમણ કરે છે. એમાંથી તારનાર

---

૧. મુદ્રિતઃ શ્રી. અગરચંદ નાહટા-સંપાદિત ' ઐતિહાસિક જૈન કાવ્યસંગ્રહ,' પૃ. ૧૧૦-૧૧૭.

[૨૪] અજ્ઞાત કવિકૃત 'વાહણનુ ફાગ'

આ કૃતિની એક પાનાની હસ્તલિખિત પ્રતિ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી હસ્તકના લીંબડી ખાતેના જૈન ગ્રન્થભંડારમાંથી પૂ. મુનિશ્રી કાન્તિવિજયજીના સૌજન્યથી મળી હતી. એ પાનાના પહેલા પૃષ્ઠ ઉપર ૧૪ કડીનું 'ગુડી પાર્શ્વનાથ સ્તવન' છે, જ્યારે બીજા પૃષ્ઠ ઉપર આ 'વાહણનુ ફાગ' છે. પ્રતિ લિપિ ઉપરથી વિક્રમના સત્તરમા સૈકામાં લખાયેલી જણાય છે. એની નકલ સૂરતમાં થયેલી છે.

આ ફાગની છેલ્લી–૧૧મી કડીમાં ઉલ્લેખ છે તે પ્રમાણે, એની રચના સં. ૧૫૮૭માં થયેલી છે. આ કાવ્ય એક વાણિજ્યમૂલક રૂપક છે; એમાં ક્યાંય વસંતવર્ણન કે શૃંગારનું નિરૂપણ નથી. એમાં માનવ કાયાને પ્રવહણ–વહાણ કહી છે. જૈન ધર્માનુસાર આચરણથી એના મુક્તિ પ્રત્યેના ગમનનો માર્ગ કવિએ બતાવ્યો છે. મનરૂપી વાયુ, તપ કૂવો (કૂવાથંભ), દયા દસ્તૂર, શીલ સઢ, ભાવ ભંડારી છે અને ક્રોધ માન માયારૂપી જળ વહે છે. માર્ગમાં આવતાં અનેક વિઘ્નો પાર કરવાનો ઉપદેશ કવિ આપે છે. છેલ્લી કડીમાં આ કૃતિને કર્તાએ 'ફાગ' નામ આપ્યું છે.

કાવ્યનો છંદ આંતરયમકવાળો નહિ, પણ સાદો દુહો છે. જોકે એને પણ મૂળ પ્રતમાં 'ફાગ ઢાલ' એવું નામ આપવામાં આવ્યું છે. એકાદ અપવાદ સિવાય બધી જ કડીઓના આરંભમાં બીજા અનેક ફાગુઓમાં આવે છે તેમ, લટકણિયારૂપ 'અહે' મૂકવામાં આવ્યો છે તે છંદોરચનાની દૃષ્ટિએ ફાગુનું એક વિશિષ્ટ લક્ષણ છે. ફાગુનો પ્રકાર સાહિત્યમાં રૂઢ થઈ ગયા પછી વિષય, વસ્તુ કે નિરૂપણની દૃષ્ટિએ જેને એ પ્રકાર લેખે ભાગ્યે ગણાવી શકાય, છતાં એની પરંપરાગત છંદોરચનાનાં લક્ષણો જેમાં જળવાયાં હોય એવા કેટલાક ફાગુઓ રચાયા છે. એમાંનો એક આ પણ છે.

આ 'વાહણ ફાગ' સાથે સરખાવી શકાય એવી એક કૃતિ તે કુશલલાભકૃત 'શ્રીપૂજ્ય વાહનગીત' (વિક્રમના સત્તરમા શતકનો પૂર્વાર્ધ)[૧] છે. તૃષ્ણારૂપી જલ, અભિમાનરૂપી મોજાં, અને મિથ્યાત્વરૂપી જળચરોથી ભરેલા સંસારસમુદ્રમાં વિષયાદિક વાયુને કારણે જીવો ભ્રમણ કરે છે. એમાંથી તારનાર

---

૧. મુદ્રિત: શ્રી. અગરચંદ નાહટા-સંપાદિત 'ઐતિહાસિક જૈન કાવ્યસંગ્રહ,' પૃ. ૧૧૦-૧૧૭.

[૨૪] અજ્ઞાત કવિકૃત ‘વાહણનુ ફાગ’

આ કૃતિની એક પાનાની હસ્તલિખિત પ્રતિ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી હસ્તકના લીંબડી ખાતેના જૈન ગ્રન્થભંડારમાંથી પૂ. મુનિશ્રી કાન્તિવિજયજીના સૌજન્યથી મળી હતી. એ પાનાના પહેલા પૃષ્ઠ ઉપર ૧૪ કડીનું ‘ગુડી પાર્શ્વનાથ સ્તવન’ છે, જ્યારે બીજા પૃષ્ઠ ઉપર આ ‘વાહણનુ ફાગ’ છે. પ્રતિ લિપિ ઉપરથી વિક્રમના સત્તરમા સૈકામાં લખાયેલી જણાય છે. એની નકલ સૂરતમાં થયેલી છે.

આ ફાગની છેલ્લી–૧૧મી કડીમાં ઉલ્લેખ છે તે પ્રમાણે, એની રચના સં. ૧૫૮૭માં થયેલી છે. આ કાવ્ય એક વાણિજ્યમૂલક રૂપક છે; એમાં ક્યાંય વસંતવર્ણન કે શૃંગારનું નિરૂપણ નથી. એમાં માનવ કાયાને પ્રવહણ–વહાણ કહી છે. જૈન ધર્માનુસાર આચરણથી એના મુક્તિ પ્રત્યેના ગમનનો માર્ગ કવિએ બતાવ્યો છે. મનરૂપી વાયુ, તપ કૂવો (કૂવાથંભ), દયા દસ્તૂર, શીલ સઢ, ભાવ ભંડારી છે અને ક્રોધ માન માયારૂપી જળ વહે છે. માર્ગમાં આવતાં અનેક વિઘ્નો પાર કરવાનો ઉપદેશ કવિ આપે છે. છેલ્લી કડીમાં આ કૃતિને કર્તાએ ‘ફાગ’ નામ આપ્યું છે.

કાવ્યનો છંદ આંતરયમકવાળો નહિ, પણ સાદો દુહો છે. જોકે એને પણ મૂળ પ્રતમાં ‘ફાગ ઢાલ’ એવું નામ આપવામાં આવ્યું છે. એકાદ અપવાદ સિવાય બધી જ કડીઓના આરંભમાં બીજા અનેક ફાગુઓમાં આવે છે તેમ, લટકણિયારૂપ ‘અહે’ મૂકવામાં આવ્યો છે તે છંદોરચનાની દૃષ્ટિએ ફાગનું એક વિશિષ્ટ લક્ષણ છે. ફાગુનો પ્રકાર સાહિત્યમાં રૂઢ થઈ ગયા પછી વિષય, વસ્તુ કે નિરૂપણની દૃષ્ટિએ જેને એ પ્રકાર લેખે ભાગ્યે ગણાવી શકાય, છતાં એની પરંપરાગત છંદોરચનાનાં લક્ષણો જેમાં જળવાયાં હોય એવા કેટલાક ફાગુઓ રચાયા છે. એમાંનો એક આ પણ છે.

આ ‘વાહણ ફાગ’ સાથે સરખાવી શકાય એવી એક કૃતિ તે કુશલલાભકૃત ‘શ્રીપૂજ્ય વાહનગીત’ (વિક્રમના સત્તરમા શતકનો પૂર્વાર્ધ)[1] છે. તૃષ્ણારૂપી જલ, અભિમાનરૂપી મોજાં, અને મિથ્યાત્વરૂપી જળચરોથી ભરેલા સંસારસમુદ્રમાં વિષયાદિક વાયુને કારણે જીવો ભ્રમણ કરે છે. એમાંથી તારનાર

---

૧. મુદ્રિતઃ શ્રી. અગરચંદ નાહટા-સંપાદિત ‘ઐતિહાસિક જૈન કાવ્યસંગ્રહ,’ પૃ. ૧૧૦-૧૧૭.

[૨૪] અજ્ઞાત કવિકૃત ‘ વાહણનુ ફાગ ’

આ કૃતિની એક પાનાની હસ્તલિખિત પ્રતિ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી હસ્તકના લીંબડી ખાતેના જૈન ગ્રન્થભંડારમાંથી પૂ. મુનિશ્રી કાન્તિવિજયજીના સૌજન્યથી મળી હતી. એ પાનાના પહેલા પૃષ્ઠ ઉપર ૧૪ કડીનું ‘ ગુડી પાર્શ્વનાથ સ્તવન ’ છે, જ્યારે બીજા પૃષ્ઠ ઉપર આ ‘ વાહણનુ ફાગ ’ છે. પ્રતિ લિપિ ઉપરથી વિક્રમના સત્તરમા સૈકામાં લખાયેલી જણાય છે. એની નકલ સૂરતમાં થયેલી છે.

આ ફાગની છેલ્લી–૧૧મી કડીમાં ઉલ્લેખ છે તે પ્રમાણે, એની રચના સં. ૧૫૮૭માં થયેલી છે. આ કાવ્ય એક વાણિજ્યમૂલક રૂપક છે; એમાં ક્યાંય વસંતવર્ણન કે શૃંગારનું નિરૂપણ નથી. એમાં માનવ કાયાને પ્રવહણ–વહાણ કહી છે. જૈન ધર્માનુસાર આચરણથી એના મુક્તિ પ્રત્યેના ગમનનો માર્ગ કવિએ બતાવ્યો છે. મનરૂપી વાયુ, તપ કૂવો (કૂવાથંભ), દયા દસ્તૂર, શીલ સઢ, ભાવ ભંડારી છે અને ક્રોધ માન માયારૂપી જળ વહે છે. માર્ગમાં આવતાં અનેક વિઘ્નો પાર કરવાનો ઉપદેશ કવિ આપે છે. છેલ્લી કડીમાં આ કૃતિને કર્તાએ ‘ ફાગ ’ નામ આપ્યું છે.

કાવ્યનો છંદ આંતરયમકવાળો નહિ, પણ સાદો દુહો છે. જોકે એને પણ મૂળ પ્રતમાં ‘ ફાગ ઢાલ ’ એવું નામ આપવામાં આવ્યું છે. એકાદ અપવાદ સિવાય બધી જ કડીઓના આરંભમાં બીજા અનેક ફાગુઓમાં આવે છે તેમ, લટકણિયારૂપ ‘ અહે ’ મૂકવામાં આવ્યો છે તે છંદોરચનાની દૃષ્ટિએ ફાગનું એક વિશિષ્ટ લક્ષણ છે. ફાગુનો પ્રકાર સાહિત્યમાં રૂઢ થઈ ગયા પછી વિષય, વસ્તુ કે નિરૂપણની દૃષ્ટિએ જેને એ પ્રકાર લેખે ભાગ્યે ગણાવી શકાય, છતાં એની પરંપરાગત છંદોરચનાનાં લક્ષણો જેમાં જળવાયાં હોય એવા કેટલાક ફાગુઓ રચાયા છે. એમાંનો એક આ પણ છે.

આ ‘ વાહણ ફાગ ’ સાથે સરખાવી શકાય એવી એક કૃતિ તે કુશલલાભકૃત ‘ શ્રીપૂજ્ય વાહનગીત ’ (વિક્રમના સત્તરમા શતકનો પૂર્વાર્ધ)[૧] છે. તૃષ્ણારૂપી જલ, અભિમાનરૂપી મોજાં, અને મિથ્યાત્વરૂપી જળચરોથી ભરેલા સંસારસમુદ્રમાં વિષયાદિક વાયુને કારણે જીવો ભ્રમણ કરે છે. એમાંથી તારનાર

---

૧. મુદ્રિતઃ શ્રી. અગરચંદ નાહટા-સંપાદિત ‘ ઐતિહાસિક જૈન કાવ્યસંગ્રહ,’ પૃ. ૧૧૦-૧૧૭.

[૨૪] અજ્ઞાત કવિકૃત 'વાહણનુ ફાગ'

આ કૃતિની એક પાનાની હસ્તલિખિત પ્રતિ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી હસ્તકના લીંબડી ખાતેના જૈન ગ્રન્થભંડારમાંથી પૂ. મુનિશ્રી કાન્તિવિજયજીના સૌજન્યથી મળી હતી. એ પાનાના પહેલા પૃષ્ઠ ઉપર ૧૪ કડીનું 'ગુડી પાર્શ્વનાથ સ્તવન' છે, જ્યારે બીજા પૃષ્ઠ ઉપર આ 'વાહણનુ ફાગ' છે. પ્રતિ લિપિ ઉપરથી વિક્રમના સત્તરમા સૈકામાં લખાયેલી જણાય છે. એની નકલ સૂરતમાં થયેલી છે.

આ ફાગની છેલ્લી–૧૧મી કડીમાં ઉલ્લેખ છે તે પ્રમાણે, એની રચના સં. ૧૫૮૭માં થયેલી છે. આ કાવ્ય એક વાણિજ્યમૂલક રૂપક છે; એમાં ક્યાંય વસંતવર્ણન કે શૃંગારનું નિરૂપણ નથી. એમાં માનવ કાયાને પ્રવહણ–વહાણ કહી છે. જૈન ધર્માનુસાર આચરણથી એના મુક્તિ પ્રત્યેના ગમનનો માર્ગ કવિએ બતાવ્યો છે. મનરૂપી વાયુ, તપ કૂવો (કૂવાથંભ), દયા દસ્તૂર, શીલ સઢ, ભાવ ભંડારી છે અને ક્રોધ માન માયારૂપી જળ વહે છે. માર્ગમાં આવતાં અનેક વિઘ્નો પાર કરવાનો ઉપદેશ કવિ આપે છે. છેલ્લી કડીમાં આ કૃતિને કર્તાએ 'ફાગ' નામ આપ્યું છે.

કાવ્યનો છંદ આંતરયમકવાળો નહિ, પણ સાદો દુહો છે. જોકે એને પણ મૂળ પ્રતમાં 'ફાગ ઢાલ' એવું નામ આપવામાં આવ્યું છે. એકાદ અપવાદ સિવાય બધી જ કડીઓના આરંભમાં બીજા અનેક ફાગુઓમાં આવે છે તેમ, લટકણિયારૂપ 'અહે' મૂકવામાં આવ્યો છે તે છંદોરચનાની દૃષ્ટિએ ફાગુનું એક વિશિષ્ટ લક્ષણ છે. ફાગુનો પ્રકાર સાહિત્યમાં રૂઢ થઈ ગયા પછી વિષય, વસ્તુ કે નિરૂપણની દૃષ્ટિએ જેને એ પ્રકાર લેખે ભાગ્યે ગણાવી શકાય, છતાં એની પરંપરાગત છંદોરચનાનાં લક્ષણો જેમાં જળવાયાં હોય એવા કેટલાક ફાગુઓ રચાયા છે. એમાંનો એક આ પણ છે.

આ 'વાહણ ફાગ' સાથે સરખાવી શકાય એવી એક કૃતિ તે કુશલલાભકૃત 'શ્રીપૂજ્ય વાહનગીત' (વિક્રમના સત્તરમા શતકનો પૂર્વાર્ધ)[1] છે. તૃષ્ણારૂપી જલ, અભિમાનરૂપી મોજાં, અને મિથ્યાત્વરૂપી જળચરોથી ભરેલા સંસારસમુદ્રમાં વિષયાદિક વાયુને કારણે જીવો ભ્રમણ કરે છે. એમાંથી તારનાર

---

૧. મુદ્રિત: શ્રી. અગરચંદ નાહટા-સંપાદિત 'ઐતિહાસિક જૈન કાવ્યસંગ્રહ,' પૃ. ૧૧૦-૧૧૭.

આ કાવ્યના કર્તા જયવંતસૂરિ જૈન ગુજરાતી સાહિત્યના એક સુપ્રસિદ્ધ કવિ છે. એમનું બીજું નામ ગુણસૌભાગ્ય હતું. એમણે સં. ૧૬૧૪માં શીલવતી સતીનું ચરિત્ર આલેખતું 'શૃંગારમંજરી' નામે છટાદાર સુદીર્ઘ કાવ્ય રચ્યું છે, સં. ૧૬૪૩માં 'ઋષિદત્તા રાસ' રચ્યો છે. આ ઉપરાંત 'નેમરાજુલ બાર માસ વેલ પ્રબંધ' તથા 'સીમંધર સ્તવન' એ બે એમની નાની કૃતિઓ છે.[1] પ્રસ્તુત 'સ્થૂલિભદ્ર-કોશા પ્રેમવિલાસ ફાગ' એ રચનાવર્ષ વિનાની, ૪૫ કડીની એમની સંક્ષિપ્ત પણ રસપૂર્ણ કૃતિ છે. એમાં ૪૧મી કડી સુધીમાં સ્થૂલિભદ્ર કે કોશાનું નામ પણ આવતું નથી; ત્યાં સુધીની રચના સાંસારિક પ્રેમકાવ્યની જ છે. માત્ર છેવટની ચાર કડીઓમાં કવિ સ્થૂલિભદ્ર અને કોશાની કથાનો અછડતો ઉલ્લેખ કરે છે; અને રચનાને જૈન ફાગની પરંપરાગત કોટિમાં મૂકવાનો ઔપચારિક પ્રયત્ન કરે છે.

છંદોબંધ ખરેખર જે દુહો છે એવી 'ફાગની ઢાલ' કે 'ચાલ' અને 'કાવ્ય' કે 'છંદ'માં બંધાયેલો છે. આ 'છંદ'ને વડોદરા જ્ઞાનમન્દિરની પ્રતમાં 'દુહા' નામ આપ્યું છે એ બરાબર નથી. સોનીરામકૃત 'વસંતવિલાસ'માં, યશોવિજય ઉપાધ્યાયકૃત 'જંબુસ્વામી બ્રહ્મગીતા'માં તથા આ સંગ્રહમાં લેવાયેલ 'નેમિનાથ ભ્રમરગીતા,' 'જ્ઞાનગીતા' અને 'પાર્શ્વનાથ રાજગીતા'ની હસ્તપ્રતોમાં આ પ્રકારના ફાગુ–અંતર્ગત છંદને ખોટી રીતે 'દુહા' નામ આપ્યું છે. પણ અનેક હસ્તપ્રતોમાં એનો ઉલ્લેખ મળે છે એ જોતાં આવી એક રૂઢિ ચાલુ થઈ હશે અને વિદ્વાન લેખકો પણ એને અનુસર્યા હશે એમ લાગે છે. આ છંદના સ્વરૂપ માટે જુઓ અગાઉ પૃ. ૧૬, ટિપ્પણ.

છેલ્લે કેટલાક દુહા આવે છે.

[૨૯] કમલશેખરકૃત 'ધર્મમૂર્તિગુરુ ફાગ'

આ કાવ્યની એક પત્રની હસ્તલિખિત પ્રતિ વડોદરાના જૈન જ્ઞાનમન્દિરમાંના પ્રવર્તક શ્રીકાન્તિવિજયજી મહારાજના શાસ્ત્રસંગ્રહના ગુજરાતી વિભાગમાંથી (નં. ૩૭૧૭) મળી છે. પ્રતિ શુદ્ધ ગણી શકાય એવી નથી અને લિપિ ઉપરથી વિક્રમના ૧૮મા સૈકામાં લખાયેલી જણાય છે.

આ કાવ્યના કર્તા કમલશેખર અંચલ ગચ્છના જૈન સાધુ હતા એમ એમની અન્ય કૃતિઓ ઉપરથી જણાય છે. તેમણે સં. ૧૬૦૯માં ખંભાતમાં 'નવતત્ત્વ ચોપાઈ' અને સં. ૧૬૨૬માં વીરમગામ પાસેના માંડલમાં

---

૧ 'જૈન ગુર્જર કવિઓ,' ભાગ ૧, પૃ. ૧૯૩-૧૯૮.

આ કાવ્યના કર્તા જયવંતસૂરિ જૈન ગુજરાતી સાહિત્યના એક સુપ્રસિદ્ધ કવિ છે. એમનું બીજું નામ ગુણસૌભાગ્ય હતું. એમણે સં. ૧૬૧૪માં શીલવતી સતીનું ચરિત્ર આલેખતું 'શૃંગારમંજરી' નામે છટાદાર સુદીર્ઘ કાવ્ય રચ્યું છે, સં. ૧૬૪૩માં 'ઋષિદત્તા રાસ' રચ્યો છે. આ ઉપરાંત 'નેમરાજુલ બાર માસ વેલ પ્રબંધ' તથા 'સીમંધર સ્તવન' એ બે એમની નાની કૃતિઓ છે.[૧] પ્રસ્તુત 'સ્થૂલિભદ્ર-કોશા પ્રેમવિલાસ ફાગ' એ રચનાવર્ષ વિનાની, ૪૫ કડીની એમની સંક્ષિપ્ત પણ રસપૂર્ણ કૃતિ છે. એમાં ૪૧મી કડી સુધીમાં સ્થૂલિભદ્ર કે કોશાનું નામ પણ આવતું નથી; ત્યાં સુધીની રચના સાંસારિક પ્રેમકાવ્યની જ છે. માત્ર છેવટની ચાર કડીઓમાં કવિ સ્થૂલિભદ્ર અને કોશાની કથાનો અછડતો ઉલ્લેખ કરે છે; અને રચનાને જૈન ફાગુની પરંપરાગત કોટિમાં મૂકવાનો ઔપચારિક પ્રયત્ન કરે છે.

છંદોબંધ ખરેખર જે દુહો છે એવી 'ફાગની ઢાલ' કે 'ચાલ' અને 'કાવ્ય' કે 'છંદ'માં બંધાયેલો છે. આ 'છંદ'ને વડોદરા જ્ઞાનમન્દિરની પ્રતમાં 'દુહા' નામ આપ્યું છે એ બરાબર નથી. સોનીરામકૃત 'વસંતવિલાસ'માં, યશોવિજય ઉપાધ્યાયકૃત 'જંબુસ્વામી બ્રહ્મગીતા'માં તથા આ સંગ્રહમાં લેવાયેલ 'નેમિનાથ ભ્રમરગીતા,' 'જ્ઞાનગીતા' અને 'પાર્શ્વનાથ રાજગીતા'ની હસ્ત-પ્રતોમાં આ પ્રકારના ફાગુ-અંતર્ગત છંદને ખોટી રીતે 'દુહા' નામ આપ્યું છે. પણ અનેક હસ્તપ્રતોમાં એનો ઉલ્લેખ મળે છે એ જોતાં આવી એક રૂઢિ ચાલુ થઈ હશે અને વિદ્વાન લેખકો પણ એને અનુસર્યા હશે એમ લાગે છે. આ છંદના સ્વરૂપ માટે જુઓ અગાઉ પૃ. ૧૬, ટિપ્પણ.

છેલ્લે કેટલાક દુહા આવે છે.

[૨૭] કમલશેખરકૃત 'ધર્મમૂર્તિગુરુ ફાગ'

આ કાવ્યની એક પત્રની હસ્તલિખિત પ્રતિ વડોદરાના જૈન જ્ઞાન-મન્દિરમાંના પ્રવર્તક શ્રીકાન્તિવિજયજી મહારાજના શાસ્ત્રસંગ્રહના ગુજરાતી વિભાગમાંથી (નં. ૩૭૧૭) મળી છે. પ્રતિ શુદ્ધ ગણી શકાય એવી નથી અને લિપિ ઉપરથી વિક્રમના ૧૮મા સૈકામાં લખાયેલી જણાય છે.

આ કાવ્યના કર્તા કમલશેખર અંચલ ગચ્છના જૈન સાધુ હતા એમ એમની અન્ય કૃતિઓ ઉપરથી જણાય છે. તેમણે સં. ૧૬૦૯માં ખંભાતમાં 'નવતત્ત્વ ચોપાઈ' અને સં. ૧૬૨૬માં વીરમગામ પાસેના માંડલમાં

---

૧ 'જૈન ગુર્જર કવિઓ,' ભાગ ૧, પૃ. ૧૯૩-૧૯૮.

માલદેવનાં બીજાં કાવ્યોમાં 'પુરંદરકુમાર રાસ' સં. ૧૬૫૨માં રચાયેલો છે,[1] એટલે વડોદરા જ્ઞાનમન્દિરમાંની આ 'સ્થૂલિભદ્ર ફાગ'ની સં ૧૬૫૦માં લખાયેલી પ્રત ખરેખર જૂની ગણાય. આ કાવ્ય એની પહેલાં રચાયું હશે એ સ્પષ્ટ છે.

માલદેવ મુનિ વૃદ્ધ તપાગચ્છના ભાવદેવસૂરિના શિષ્ય હતા. આ ગુરુ-શિષ્યનો નિવાસ મુખ્યત્વે મારવાડમાં બીકાનેર રાજ્યમાં હતો, અને તે કારણે માલદેવની આ કૃતિઓમાં મારવાડીની પુષ્કળ અસર છે. આ 'સ્થૂલિભદ્ર ફાગ'માં સ્થૂલિભદ્રની પૂર્વકથા કવિએ કંઈક વિસ્તારથી આપી છે. સળંગ એક જ દેશીમાં રચાયેલી આ કૃતિને કવિએ પોતે જ પહેલી કડીમાં 'ફાગ' નામ આપ્યું છે. માલદેવનો અપ્રસિદ્ધ 'પુરંદરકુમાર રાસ' એક લોકપ્રિય કૃતિ હતી અને એની પુષ્કળ હસ્તપ્રતો મળે છે. વિક્રમના સત્તરમા શતકમાં થયેલા ખંભાતના કવિ ઋષભદાસે 'કુમારપાલ રાસ'ના પ્રારંભમાં પોતાના પૂર્વકાલીન કવિઓમાં માલદેવનો પણ માનપૂર્વક ઉલ્લેખ કર્યો છે.

[૨૯] વાચક કનકસોમકૃત 'મંગલકલશ ફાગ'

સં. ૧૬૪૯માં રચાયેલી આ કાવ્યની બે હસ્તપ્રતો મળેલી છે. એક પં. અમૃતલાલ મોહનલાલ ભોજક પાસેની સાત પત્રની પોથી અને બીજી વડોદરા જૈન જ્ઞાનમન્દિરમાંના શ્રી. હંસવિજયજી મહારાજના શાસ્ત્રસંગ્રહમાંની પાંચ પત્રની પોથી (નં. ૪૬૭૪). બન્ને પ્રતોમાં લેખનસંવત નથી, પણ લિપિ ઉપરથી તે બન્ને વિક્રમના ૧૭મા શતકમાં લખાયેલી હોય એમ અનુમાન થાય છે. પાઠનો સાચો અર્થ સમજવામાં તથા પદચ્છેદ કરવામાં આ બેય પ્રતિઓ પરસ્પરને ઉપકારક થઈ છે. પં. અમૃતલાલવાળી પ્રતિને સામાન્ય રીતે મુખ્ય તરીકે સ્વીકારીને જ્ઞાનમન્દિરની પ્રતનાં પાઠાન્તર અહીં નોંધ્યાં છે.

આ કાવ્યને અંતે વાચક કનકસોમે કહ્યું છે તે પ્રમાણે, પોતે ખરતર ગચ્છના અમરમાણિક્યના શિષ્ય છે તથા એમણે આ કૃતિ મૂલતાનમાં રચેલી છે. એમણે સં. ૧૬૩૮માં ખંભાતમાં 'આષાઢભૂતિ રાસ' અને સં. ૧૬૪૪માં મારવાડમાં અમરસરમાં 'આર્દ્રકુમાર ચોપાઈ' રચી છે.[2]

---

૧ 'જૈન ગુર્જર કવિઓ,' ભાગ ૧, પૃ. ૩૦૫.

૨ એ જ, પૃ. ૨૪૫-૪૭.

માલદેવનાં બીજાં કાવ્યોમાં ‘ પુરંદરકુમાર રાસ ’ સં. ૧૬૫૨માં રચાયેલો છે,[1] એટલે વડોદરા જ્ઞાનમન્દિરમાંની આ ‘ સ્થૂલિભદ્ર ફાગ ’ની સં ૧૬૫૦માં લખાયેલી પ્રત ખરેખર જૂની ગણાય. આ કાવ્ય એની પહેલાં રચાયું હશે એ સ્પષ્ટ છે.

માલદેવ મુનિ વૃદ્ધ તપાગચ્છના ભાવદેવસૂરિના શિષ્ય હતા. આ ગુરુ-શિષ્યનો નિવાસ મુખ્યત્વે મારવાડમાં બીકાનેર રાજ્યમાં હતો, અને તે કારણે માલદેવની આ કૃતિઓમાં મારવાડીની પુષ્કળ અસર છે. આ ‘ સ્થૂલિભદ્ર ફાગ ’માં સ્થૂલિભદ્રની પૂર્વકથા કવિએ કંઈક વિસ્તારથી આપી છે. સળંગ એક જ દેશીમાં રચાયેલી આ કૃતિને કવિએ પોતે જ પહેલી કડીમાં ‘ ફાગ ’ નામ આપ્યું છે. માલદેવનો અપ્રસિદ્ધ ‘ પુરંદરકુમાર રાસ ’ એક લોકપ્રિય કૃતિ હતી અને એની પુષ્કળ હસ્તપ્રતો મળે છે. વિક્રમના સત્તરમા શતકમાં થયેલા ખંભાતના કવિ ઋષભદાસે ‘ કુમારપાલ રાસ ’ના પ્રારંભમાં પોતાના પૂર્વકાલીન કવિઓમાં માલદેવનો પણ માનપૂર્વક ઉલ્લેખ કર્યો છે.

[૨૯] વાચક કનકસોમકૃત ‘ મંગલકલશ ફાગ ’

સં. ૧૬૪૯માં રચાયેલી આ કાવ્યની બે હસ્તપ્રતો મળેલી છે. એક પં. અમૃતલાલ મોહનલાલ ભોજક પાસેની સાત પત્રની પોથી અને બીજી વડોદરા જૈન જ્ઞાનમન્દિરમાંના શ્રી. હંસવિજયજી મહારાજના શાસ્ત્રસંગ્રહમાંની પાંચ પત્રની પોથી (નં. ૪૬૭૪). બન્ને પ્રતોમાં લેખનસંવત નથી, પણ લિપિ ઉપરથી તે બન્ને વિક્રમના ૧૭મા શતકમાં લખાયેલી હોય એમ અનુમાન થાય છે. પાઠનો સાચો અર્થ સમજવામાં તથા પદચ્છેદ કરવામાં આ બેય પ્રતિઓ પરસ્પરને ઉપકારક થઈ છે. પં. અમૃતલાલવાળી પ્રતિને સામાન્ય રીતે મુખ્ય તરીકે સ્વીકારીને જ્ઞાનમન્દિરની પ્રતનાં પાઠાન્તર અહીં નોંધ્યાં છે.

આ કાવ્યને અંતે વાચક કનકસોમે કહ્યું છે તે પ્રમાણે, પોતે ખરતર ગચ્છના અમરમાણિક્યના શિષ્ય છે તથા એમણે આ કૃતિ મૂલતાનમાં રચેલી છે. એમણે સં. ૧૬૩૮માં ખંભાતમાં ‘ આષાઢભૂતિ રાસ ’ અને સં. ૧૬૪૪માં મારવાડમાં અમરસરમાં ‘ આર્દ્રકુમાર ચોપાઈ ’ રચી છે.[2]

---

૧ ‘ જૈન ગુર્જર કવિઓ, ’ ભાગ ૧, પૃ. ૩૦૫.

૨ એ જ, પૃ. ૨૪૫-૪૭.

માલદેવનાં બીજાં કાવ્યોમાં 'પુરંદરકુમાર રાસ' સં. ૧૬૫૨માં રચાયેલો છે,[1] એટલે વડોદરા જ્ઞાનમન્દિરમાંની આ 'સ્થૂલિભદ્ર ફાગ'ની સં ૧૬૫૦માં લખાયેલી પ્રત ખરેખર જૂની ગણાય. આ કાવ્ય એની પહેલાં રચાયું હશે એ સ્પષ્ટ છે.

માલદેવ મુનિ વૃદ્ધ તપાગચ્છના ભાવદેવસૂરિના શિષ્ય હતા. આ ગુરુ-શિષ્યનો નિવાસ મુખ્યત્વે મારવાડમાં બીકાનેર રાજ્યમાં હતો, અને તે કારણે માલદેવની આ કૃતિઓમાં મારવાડીની પુષ્કળ અસર છે. આ 'સ્થૂલિભદ્ર ફાગ'માં સ્થૂલિભદ્રની પૂર્વકથા કવિએ કંઈક વિસ્તારથી આપી છે. સળંગ એક જ દેશીમાં રચાયેલી આ કૃતિને કવિએ પોતે જ પહેલી કડીમાં 'ફાગ' નામ આપ્યું છે. માલદેવનો અપ્રસિદ્ધ 'પુરંદરકુમાર રાસ' એક લોકપ્રિય કૃતિ હતી અને એની પુષ્કળ હસ્તપ્રતો મળે છે. વિક્રમના સત્તરમા શતકમાં થયેલા ખંભાતના કવિ ઋષભદાસે 'કુમારપાલ રાસ'ના પ્રારંભમાં પોતાના પૂર્વકાલીન કવિઓમાં માલદેવનો પણ માનપૂર્વક ઉલ્લેખ કર્યો છે.

[૨૯] વાચક કનકસોમકૃત 'મંગલકલશ ફાગ'

સં. ૧૬૪૯માં રચાયેલી આ કાવ્યની બે હસ્તપ્રતો મળેલી છે. એક પં. અમૃતલાલ મોહનલાલ ભોજક પાસેની સાત પત્રની પોથી અને બીજી વડોદરા જૈન જ્ઞાનમન્દિરમાંના શ્રી. હંસવિજયજી મહારાજના શાસ્ત્રસંગ્રહમાંની પાંચ પત્રની પોથી (નં. ૪૬૭૪). બન્ને પ્રતોમાં લેખનસંવત નથી, પણ લિપિ ઉપરથી તે બન્ને વિક્રમના ૧૭મા શતકમાં લખાયેલી હોય એમ અનુમાન થાય છે. પાઠનો સાચો અર્થ સમજવામાં તથા પદચ્છેદ કરવામાં આ બેય પ્રતિઓ પરસ્પરને ઉપકારક થઈ છે. પં. અમૃતલાલવાળી પ્રતિને સામાન્ય રીતે મુખ્ય તરીકે સ્વીકારીને જ્ઞાનમન્દિરની પ્રતનાં પાઠાન્તર અહીં નોંધ્યાં છે.

આ કાવ્યને અંતે વાચક કનકસોમે કહ્યું છે તે પ્રમાણે, પોતે ખરતર ગચ્છના અમરમાણિક્યના શિષ્ય છે તથા એમણે આ કૃતિ મૂલતાનમાં રચેલી છે. એમણે સં. ૧૬૩૮માં ખંભાતમાં 'આષાઢભૂતિ રાસ' અને સં. ૧૬૪૪માં મારવાડમાં અમરસરમાં 'આર્દ્રકુમાર ચોપાઈ' રચી છે.[2]

---

૧ 'જૈન ગુર્જર કવિઓ,' ભાગ ૧, પૃ. ૩૦૫.

૨ એ જ, પૃ. ૨૪૫-૪૭.

માલદેવનાં બીજાં કાવ્યોમાં 'પુરંદરકુમાર રાસ' સં. ૧૬૫૨માં રચાયેલો છે,[1] એટલે વડોદરા જ્ઞાનમન્દિરમાંની આ 'સ્થૂલિભદ્ર ફાગ'ની સં ૧૬૫૦માં લખાયેલી પ્રત ખરેખર જૂની ગણાય. આ કાવ્ય એની પહેલાં રચાયું હશે એ સ્પષ્ટ છે.

માલદેવ મુનિ વૃદ્ધ તપાગચ્છના ભાવદેવસૂરિના શિષ્ય હતા. આ ગુરુ-શિષ્યનો નિવાસ મુખ્યત્વે મારવાડમાં બીકાનેર રાજ્યમાં હતો, અને તે કારણે માલદેવની આ કૃતિઓમાં મારવાડીની પુષ્કળ અસર છે. આ 'સ્થૂલિભદ્ર ફાગ'માં સ્થૂલિભદ્રની પૂર્વકથા કવિએ કંઈક વિસ્તારથી આપી છે. સળંગ એક જ દેશીમાં રચાયેલી આ કૃતિને કવિએ પોતે જ પહેલી કડીમાં 'ફાગ' નામ આપ્યું છે. માલદેવનો અપ્રસિદ્ધ 'પુરંદરકુમાર રાસ' એક લોકપ્રિય કૃતિ હતી અને એની પુષ્કળ હસ્તપ્રતો મળે છે. વિક્રમના સત્તરમા શતકમાં થયેલા ખંભાતના કવિ ઋષભદાસે 'કુમારપાલ રાસ'ના પ્રારંભમાં પોતાના પૂર્વકાલીન કવિઓમાં માલદેવનો પણ માનપૂર્વક ઉલ્લેખ કર્યો છે.

[૨૯] વાચક કનકસોમકૃત 'મંગલકલશ ફાગ'

સં. ૧૬૪૯માં રચાયેલી આ કાવ્યની બે હસ્તપ્રતો મળેલી છે. એક પં. અમૃતલાલ મોહનલાલ ભોજક પાસેની સાત પત્રની પોથી અને બીજી વડોદરા જૈન જ્ઞાનમન્દિરમાંના શ્રી. હંસવિજયજી મહારાજના શાસ્ત્રસંગ્રહમાંની પાંચ પત્રની પોથી (નં. ૪૬૭૪). બન્ને પ્રતોમાં લેખનસંવત નથી, પણ લિપિ ઉપરથી તે બન્ને વિક્રમના ૧૭મા શતકમાં લખાયેલી હોય એમ અનુમાન થાય છે. પાઠનો સાચો અર્થ સમજવામાં તથા પદચ્છેદ કરવામાં આ બેય પ્રતિઓ પરસ્પરને ઉપકારક થઈ છે. પં. અમૃતલાલવાળી પ્રતિને સામાન્ય રીતે મુખ્ય તરીકે સ્વીકારીને જ્ઞાનમન્દિરની પ્રતનાં પાઠાન્તર અહીં નોંધ્યાં છે.

આ કાવ્યને અંતે વાચક કનકસોમે કહ્યું છે તે પ્રમાણે, પોતે ખરતર ગચ્છના અમરમાણિક્યના શિષ્ય છે તથા એમણે આ કૃતિ મૂલતાનમાં રચેલી છે. એમણે સં. ૧૬૩૮માં ખંભાતમાં 'આષાઢભૂતિ રાસ' અને સં. ૧૬૪૪માં મારવાડમાં અમરસરમાં 'આર્દ્રકુમાર ચોપાઈ' રચી છે.[2]

---

૧ 'જૈન ગુર્જર કવિઓ,' ભાગ ૧, પૃ. ૩૦૫.

૨ એ જ, પૃ. ૨૪૫-૪૭.

આવું કુકર્મ કરવાની મંગલકલશે ના પાડી ત્યારે મંત્રીએ એને મારવા માટે ખડ્ગ કાઢયું. કેટલાક પ્રધાન પુરુષો વચ્ચે પડ્યા ત્યારે મંગલકલશે વણિક્બુદ્ધિ વાપરીને શરત કરી કે 'રાજા તરફથી જે દાયજો મળે તે મને આપજો તથા મને ઉજ્જયિની પહોંચાડજો તો આ વાત મને સ્વીકાર્ય છે.' મંત્રી ખુશ થયો.

પછી રાજકન્યા ત્રૈલોકયસુન્દરી અને મંગલકલશનાં ધામધૂમથી લગ્ન થયાં. રાજાએ ઘણી પહેરામણી આપી. વહુ લઈને મંગલકલશ મંત્રીને ઘેર આવ્યો અને પોંખણું કરીને બન્નેનો પ્રવેશ કરાવવામાં આવ્યો. મંગલ અને સુન્દરી બન્ને શયનગૃહ તરફ જાય છે, પણ મંત્રીનો મુખભાવ જોઈને મંગલ બહાર આવ્યો. પોતાના પતિને ચલચિત્ત જોઈને સુન્દરીને આશ્ચર્ય થયું, અને લગ્નના દિવસે થયેલા ઉપવાસને કારણે ભૂખ લાગી હશે એવું અનુમાન કરીને લાડુ મંગાવ્યા. મંગલે કહ્યું, 'લાડુ મને ગમે છે, પણ ઉજ્જયિનીનું જળ મળે તો જ એ ખરેખર ભાવે.' આ સાંભળીને સુન્દરી ચમકી, પણ કદાચ ઉજ્જયિનીમાં પતિનું મોસાળ હશે એવી કલ્પના તેણે કરી. સુન્દરીએ એને તંબોલ આપ્યાં અને સંધ્યાકાળે અબોલ મંગલકલશ આવું બહાનું કરીને નીકળ્યો. મંત્રીની વિદાય લીધી, તેણે આપેલી બધી વસ્તુઓ લીધી અને ઉજ્જયિનીના માર્ગે જતા એક સાર્થને જઈને મળ્યો.

ખોવાઈ ગયેલા પુત્રને ઘણા દિવસ પછી ભારે સમૃદ્ધિપૂર્વક ક્ષેમકુશળ પાછો આવેલો જોઈને મંગલનાં માતાપિતાને ઘણો હર્ષ થયો. મંગલે માંડીને બધી વાત કહી. પછી મંગલે સર્વ કલાઓનો અભ્યાસ કરવાનું નક્કી કર્યું, અને એ માટે પાઠકને ત્યાં જવા લાગ્યો.

બીજી તરફ, ચંપાનગરીમાં આ પ્રમાણે બન્યું. સુન્દરી પાછી પોતાની શય્યામાં જાય છે તો ત્યાં કુષ્ઠરોગી મંત્રીપુત્રને જોઈને એને ભારે આઘાત લાગ્યો અને આ શું થયું તે એ સમજી શકી નહિ. બહાર નીકળીને દાસીઓ સાથે સૂઈ રહી અને સવાર પડતાં પોતાને પિયર પહોંચી. રાજાએ પૂછયું ત્યારે સુબુદ્ધિ મંત્રીએ બનાવટી ઉત્તર આપ્યો કે 'મારો પુત્ર તો લગ્ન વખતે જોયો હતો તેવો હતો, પણ આ કન્યાના સંસર્ગથી કુષ્ઠરોગી થઈ ગયો છે.' રાજાએ પણ વ્યવહારનયથી આ માન્યું અને પુત્રીની દુર્ભગતા જોઈ રાજા અને રાણી બન્ને એના પ્રત્યે ઉદાસીન થઈ ગયાં.

પોતાનો સાચો પતિ ઉજ્જયિની ગયો છે એનું સ્મરણ રાજકન્યાને હતું, અને તેણે પોતાના ઉપરનું કલંક દૂર કરવાનું નક્કી કર્યું. પોતાના મામા સિંહ

આવું કુકર્મ કરવાની મંગલકલશે ના પાડી ત્યારે મંત્રીએ એને મારવા માટે ખડ્ગ કાઢ્યું. કેટલાક પ્રધાન પુરુષો વચ્ચે પડ્યા ત્યારે મંગલકલશે વણિક્બુદ્ધિ વાપરીને શરત કરી કે 'રાજા તરફથી જે દાયજો મળે તે મને આપજો તથા મને ઉજ્જયિની પહોંચાડજો તો આ વાત મને સ્વીકાર્ય છે.' મંત્રી ખુશ થયો.

પછી રાજકન્યા ત્રૈલોકયસુન્દરી અને મંગલકલશનાં ધામધૂમથી લગ્ન થયાં. રાજાએ ઘણી પહેરામણી આપી. વહુ લઈને મંગલકલશ મંત્રીને ઘેર આવ્યો અને પોંખણું કરીને બન્નેનો પ્રવેશ કરાવવામાં આવ્યો. મંગલ અને સુન્દરી બન્ને શયનગૃહ તરફ જાય છે, પણ મંત્રીનો મુખભાવ જોઈને મંગલ બહાર આવ્યો. પોતાના પતિને ચલચિત્ત જોઈને સુન્દરીને આશ્ચર્ય થયું, અને લગ્નના દિવસે થયેલા ઉપવાસને કારણે ભૂખ લાગી હશે એવું અનુમાન કરીને લાડુ મંગાવ્યા. મંગલે કહ્યું, 'લાડુ મને ગમે છે, પણ ઉજ્જયિનીનું જળ મળે તો જ એ ખરેખર ભાવે.' આ સાંભળીને સુન્દરી ચમકી, પણ કદાચ ઉજ્જયિનીમાં પતિનું મોસાળ હશે એવી કલ્પના તેણે કરી. સુન્દરીએ એને તંબોલ આપ્યાં અને સંધ્યાકાળે અબોલ મંગલકલશ આવું બહાનું કરીને નીકળ્યો. મંત્રીની વિદાય લીધી, તેણે આપેલી બધી વસ્તુઓ લીધી અને ઉજ્જયિનીના માર્ગે જતા એક સાર્થને જઈને મળ્યો.

ખોવાઈ ગયેલા પુત્રને ઘણા દિવસ પછી ભારે સમૃદ્ધિપૂર્વક ક્ષેમકુશળ પાછો આવેલો જોઈને મંગલનાં માતાપિતાને ઘણો હર્ષ થયો. મંગલે માંડીને બધી વાત કહી. પછી મંગલે સર્વ કલાઓનો અભ્યાસ કરવાનું નક્કી કર્યું, અને એ માટે પાઠકને ત્યાં જવા લાગ્યો.

બીજી તરફ, ચંપાનગરીમાં આ પ્રમાણે બન્યું. સુન્દરી પાછી પોતાની શય્યામાં જાય છે તો ત્યાં કુષ્ઠરોગી મંત્રીપુત્રને જોઈને એને ભારે આઘાત લાગ્યો અને આ શું થયું તે એ સમજી શકી નહિ. બહાર નીકળીને દાસીઓ સાથે સૂઈ રહી અને સવાર પડતાં પોતાને પિયર પહોંચી. રાજાએ પૂછ્યું ત્યારે સુબુદ્ધિ મંત્રીએ બનાવટી ઉત્તર આપ્યો કે 'મારો પુત્ર તો લગ્ન વખતે જોયો હતો તેવો હતો, પણ આ કન્યાના સંસર્ગથી કુષ્ઠરોગી થઈ ગયો છે.' રાજાએ પણ વ્યવહારનયથી આ માન્યું અને પુત્રીની દુર્ભગતા જોઈ રાજા અને રાણી બન્ને એના પ્રત્યે ઉદાસીન થઈ ગયાં.

પોતાનો સાચો પતિ ઉજ્જયિની ગયો છે એનું સ્મરણ રાજકન્યાને હતું, અને તેણે પોતાના ઉપરનું કલંક દૂર કરવાનું નક્કી કર્યું. પોતાના મામા સિંહ

આ સાંભળીને, વિરક્ત થઈ મંગલકલશ તથા રાણી ત્રૈલોક્યસુન્દરીએ દીક્ષા લીધી. અનશન કરીને બન્ને પાંચમા સુરલોકમાં ગયાં. ત્યાંથી પાછાં મનુષ્યભવ પામીને તેઓ નિર્વાણ પામશે.

છેવટે, જિનપ્રતિમાની પૂજા કરવાનો તથા માનવભવમાં પુણ્યનાં ફળ લેવાનો ઉપદેશ કવિ આપે છે.

આ કથાકાવ્યને એના કર્તા વાચક કનકસોમે બીજી કડીના ઉત્તરાર્ધમાં જ 'ફાગ' નામ આપ્યું છે, એટલે એ કાવ્યપ્રકારનું લેખન કવિને ઉદ્દિષ્ટ છે એ સ્પષ્ટ છે. પહેલા પદ્યખંડના શીર્ષક તરીકે મૂળ પ્રતોમાં 'ઢાલ ફાગ' એ શબ્દો છે તથા પુષ્પિકાઓમાં આ કાવ્યનો 'ફાગ' તરીકે નિર્દેશ છે; પણ આ બે ઉલ્લેખો કર્તાના પોતાના જ હશે એમ નિશ્ચયપૂર્વક કહી શકાય નહિ. કડી ૧૩૦-૧૩૯ના શીર્ષક તરીકે પં. અમૃતલાલવાળી હસ્તપ્રતમાં 'ઢાલ આઢીયાની' એવા શબ્દો છે, જ્યારે ખંભાતની પ્રતમાં 'ઢાલ ફાગની' એમ છે. છંદોબંધ મોટે ભાગે દુહા-ચોપાઈમાં અને પ્રસંગોપાત્ત દેશી ઢાળોમાં બંધાયેલો છે. બાકી, સાહિત્યમાં ફાગનો જે પ્રકાર રૂઢ થયો છે એનાં લક્ષણો–વિષયનિરૂપણ વર્ણનાદિ કે છંદોરચનાનાં–આમાં ખાસ જણાતાં નથી. ખરું જોતાં, કર્તાએ બીજી કડીના પૂર્વાર્ધમાં કહ્યું છે તેમ આ 'પ્રબંધ' છે અથવા છેલ્લી કડીમાં કહ્યું છે તેમ 'ચરિત' છે. 'ફાગ' શબ્દ એને માટે બહુ શિથિલ અર્થમાં અહીં વપરાયો છે. આવા 'ફાગ' પણ પાછળથી લખાતા એ સૂચક છે. એટલા માટે જ આ સંગ્રહમાં એનો સમાવેશ કર્યો છે.

[૩૦] કલ્યાણકૃત વાસુપૂજ્ય મનોરમ ફાગ'

આ કૃતિની રચના કટુક ગચ્છના એક કવિ કલ્યાણે સં. ૧૬૯૬માં થિરપુર અથવા થરાદમાં કરેલી છે. એની ૩૨૭મી કડીમાંના 'સેવક કલ્યાણકાર' એ ઉલ્લેખમાં કર્તાએ પોતાનું નામ ગર્ભિત રીતે મૂક્યું છે. સં. ૧૬૯૭માં અમદાવાદના હેબતપુર નામે પરામાં રચાયેલી એમની બીજી એક કૃતિ 'અમર-ગુપ્ત ચરિત્ર'માં પણ તેમણે પોતાનું નામ આ જ રીતે મૂક્યું છે[૧]. એટલે 'કલ્યાણકારક' એવા અર્થનો એ કેવલ ઔપચારિક ઉલ્લેખ હોય એમ માનવાની જરૂર નથી.

આ કૃતિની રચના પછી માત્ર એક જ વર્ષે, સં. ૧૬૯૭માં લખાયેલી ૧૬ પત્રની એની એક હસ્તપ્રત ખંભાતના શ્રીનીતિવિજયજી શાસ્ત્રસંગ્રહમાંથી

૧. 'જૈન ગુર્જર કવિઓ,' ભાગ ૧, પૃ. ૫૭૭

આ સાંભળીને, વિરક્ત થઈ મંગલકલશ તથા રાણી ત્રૈલોક્યસુન્દરીએ દીક્ષા લીધી. અનશન કરીને બન્ને પાંચમા સુરલોકમાં ગયાં. ત્યાંથી પાછાં મનુષ્યભવ પામીને તેઓ નિર્વાણ પામશે.

છેવટે, જિનપ્રતિમાની પૂજા કરવાનો તથા માનવભવમાં પુણ્યનાં ફળ લેવાનો ઉપદેશ કવિ આપે છે.

આ કથાકાવ્યને એના કર્તા વાચક કનકસોમે બીજી કડીના ઉત્તરાર્ધમાં જ ‘ફાગ’ નામ આપ્યું છે, એટલે એ કાવ્યપ્રકારનું લેખન કવિને ઉદ્દિષ્ટ છે એ સ્પષ્ટ છે. પહેલા પદ્યખંડના શીર્ષક તરીકે મૂળ પ્રતોમાં ‘ઢાલ ફાગ’ એ શબ્દો છે તથા પુષ્પિકાઓમાં આ કાવ્યનો ‘ફાગ’ તરીકે નિર્દેશ છે; પણ આ બે ઉલ્લેખો કર્તાના પોતાના જ હશે એમ નિશ્ચયપૂર્વક કહી શકાય નહિ. કડી ૧૩૦-૧૩૯ના શીર્ષક તરીકે પં. અમૃતલાલવાળી હસ્તપ્રતમાં ‘ઢાલ આઢીયાની’ એવા શબ્દો છે, જ્યારે ખંભાતની પ્રતમાં ‘ઢાલ ફાગની’ એમ છે. છંદોબંધ મોટે ભાગે દુહા-ચોપાઈમાં અને પ્રસંગોપાત્ત દેશી ઢાળોમાં બંધાયેલો છે. બાકી, સાહિત્યમાં ફાગનો જે પ્રકાર રૂઢ થયો છે એનાં લક્ષણો—વિષયનિરૂપણ વર્ણનાદિ કે છંદોરચનાનાં—આમાં ખાસ જણાતાં નથી. ખરું જોતાં, કર્તાએ બીજી કડીના પૂર્વાર્ધમાં કહ્યું છે તેમ આ ‘પ્રબંધ’ છે અથવા છેલ્લી કડીમાં કહ્યું છે તેમ ‘ચરિત’ છે. ‘ફાગ’ શબ્દ એને માટે બહુ શિથિલ અર્થમાં અહીં વપરાયો છે. આવા ‘ફાગ’ પણ પાછળથી લખાતા એ સૂચક છે. એટલા માટે જ આ સંગ્રહમાં એનો સમાવેશ કર્યો છે.

[૩૦] કલ્યાણકૃત વાસુપૂજ્ય મનોરમ ફાગ’

આ કૃતિની રચના કડુક ગચ્છના એક કવિ કલ્યાણે સં. ૧૬૯૬માં થિરપુર અથવા થરાદમાં કરેલી છે. એની ૩૨૭મી કડીમાંના ‘સેવક કલ્યાણકાર’ એ ઉલ્લેખમાં કર્તાએ પોતાનું નામ ગર્ભિત રીતે મૂક્યું છે. સં. ૧૬૯૭માં અમદાવાદના હેબતપુર નામે પરામાં રચાયેલી એમની બીજી એક કૃતિ ‘અમર-ગુપ્ત ચરિત્ર’માં પણ તેમણે પોતાનું નામ આ જ રીતે મૂક્યું છે[૧]. એટલે ‘કલ્યાણકારક’ એવા અર્થનો એ કેવલ ઔપચારિક ઉલ્લેખ હોય એમ માનવાની જરૂર નથી.

આ કૃતિની રચના પછી માત્ર એક જ વર્ષે, સં. ૧૬૯૭માં લખાયેલી ૧૬ પત્રની એની એક હસ્તપ્રત ખંભાતના શ્રીનીતિવિજયજી શાસ્ત્રસંગ્રહમાંથી

૧. ‘જૈન ગુર્જર કવિઓ,’ ભાગ ૧, પૃ. ૫૭૭

પ્રાચીનતર ફાગુઓનાં વિશિષ્ટ લક્ષણો નથી. ઢાળ ૧૫–૧૬માં વસંતક્રીડાનું વર્ણન છે, તે કાવ્યને 'ફાગ' નામ આપવાની દૃષ્ટિએ મૂક્યું હોય એમ બને. વાસુપૂજ્યને ફાગ રમતાં બોધ થયો એમ કડી ૪માં કહ્યું છે તે પણ આ નામ-કરણની દૃષ્ટિએ વિચારવા જેવું છે. કડી ૨૨૭માં 'વનમાં ફાગ ખેલવા'નો અને કડી ૨૩૪માં 'સોહામણા ફાગ ગાવા'નો નિર્દેશ છે. આ બન્ને નિર્દેશો વસંતક્રીડા વર્ણવતી બે ઢાળમાંના છે. ઢાળ ૪ અને ૧૮ 'ફાગની' અર્થાત્ આંતરયમકવાળા દુહાની છે. ઢાળ ૫ અને ૧૭ 'અઢિયા' અથવા અઢૈયાની છે, જેનો પ્રાચીનતર ફાગુકાવ્યમાં અનેક વાર પ્રયોગ છે. આમ ફાગનાં કેટલાંક લક્ષણો વિશૃંખલ પ્રકારે આમાં મળે છે, પણ બીજી રીતે 'રાસ' નામ આપી શકાય એવું એનું સ્વરૂપ છે. પરન્તુ કર્તાએ પોતે એને અનેક વાર 'ફાગ' કહ્યો છે, એ વસ્તુ ધ્યાનમાં રાખવી જરૂરી છે.

[૩૧] વિનયવિજયકૃત 'નેમિનાથ ભ્રમરગીતા'

આ કાવ્યની એક પત્રની હસ્તપ્રત વડોદરા જૈન જ્ઞાનમન્દિરમાંના પ્રવર્તક શ્રીકાન્તિવિજયજી મહારાજના શાસ્ત્રસંગ્રહના ગુજરાતી વિભાગમાં (નં. ૨૪૭૧) છે. એની જ બીજી પ્રત વડોદરા યુનિવર્સિટીના પ્રાચ્ય વિદ્યામન્દિરમાં (નં. ૪૭૪૪) છે. પ્રાચ્ય વિદ્યામન્દિરની પ્રતિ સાત પત્રની છે અને એમાં નીચે પ્રમાણે કૃતિઓ લખાયેલી છે—

પત્ર ૧-૪ સ્થૂલિભદ્ર નવરસો

પત્ર ૪-૬ સ્થૂલિભદ્ર-કોશા પ્રેમવિલાસ ફાગ

પત્ર ૬-૭ નેમિનાથ ભ્રમરગીતા

બન્નેમાંથી એકે પ્રતમાં લેખનસંવત નથી, પણ જ્ઞાનમન્દિરવાળી પ્રતિ દેખીતી રીતે વધારે જૂની અને શુદ્ધતર હોઈ એને મુખ્ય રાખી પ્રાચ્ય વિદ્યા-મન્દિરવાળી પ્રતનાં પાઠાન્તર નોંધ્યાં છે.

આ 'નેમિનાથ ભ્રમરગીતા' એને અંતે ઉલ્લેખ છે તે પ્રમાણે, સં. ૧૭૦૬માં રચાયેલી છે. એના કર્તા વિનયવિજય ઉપાધ્યાય એક પ્રતિભાશાળી, વ્યુત્પન્ન વિદ્વાન હતા અને સંસ્કૃત તથા ગુજરાતીમાં એમણે અનેક ગ્રન્થો રચેલા છે. તપાગચ્છના આચાર્ય હીરવિજયસૂરિના શિષ્ય કીર્તિવિજયના તેઓ શિષ્ય હતા. જૈન વિશ્વવિદ્યા (Cosmology)નું વર્ણન કરતો એમનો 'લોકપ્રકાશ' નામે વીસ હજાર શ્લોકપ્રમાણનો સંસ્કૃત ગ્રન્થ સૌથી વધુ પ્રસિદ્ધ

પ્રાચીનતર ફાગુઓનાં વિશિષ્ટ લક્ષણો નથી. ઢાળ ૧૫–૧૬માં વસંતક્રીડાનું વર્ણન છે, તે કાવ્યને 'ફાગ' નામ આપવાની દૃષ્ટિએ મૂક્યું હોય એમ બને. વાસુપૂજ્યને ફાગ રમતાં બોધ થયો એમ કડી ૪માં કહ્યું છે તે પણ આ નામકરણની દૃષ્ટિએ વિચારવા જેવું છે. કડી ૨૨૭માં 'વનમાં ફાગ ખેલવા'નો અને કડી ૨૩૪માં 'સોહામણા ફાગ ગાવા'નો નિર્દેશ છે. આ બન્ને નિર્દેશો વસંતક્રીડા વર્ણવતી બે ઢાળમાંના છે. ઢાળ ૪ અને ૧૮ 'ફાગની' અર્થાત્ આંતરયમકવાળા દુહાની છે. ઢાળ ૫ અને ૧૭ 'અઢિયા' અથવા અઢૈયાની છે, જેનો પ્રાચીનતર ફાગુકાવ્યમાં અનેક વાર પ્રયોગ છે. આમ ફાગનાં કેટલાંક લક્ષણો વિશૃંખલ પ્રકારે આમાં મળે છે, પણ બીજી રીતે 'રાસ' નામ આપી શકાય એવું એનું સ્વરૂપ છે. પરન્તુ કર્તાએ પોતે એને અનેક વાર 'ફાગ' કહ્યો છે, એ વસ્તુ ધ્યાનમાં રાખવી જરૂરી છે.

[૩૧] વિનયવિજયકૃત 'નેમિનાથ ભ્રમરગીતા'

આ કાવ્યની એક પત્રની હસ્તપ્રત વડોદરા જૈન જ્ઞાનમન્દિરમાંના પ્રવર્તક શ્રીકાન્તિવિજયજી મહારાજના શાસ્ત્રસંગ્રહના ગુજરાતી વિભાગમાં (નં. ૨૪૭૧) છે. એની જ બીજી પ્રત વડોદરા યુનિવર્સિટીના પ્રાચ્ય વિદ્યામન્દિરમાં (નં. ૪૭૪૪) છે. પ્રાચ્ય વિદ્યામન્દિરની પ્રતિ સાત પત્રની છે અને એમાં નીચે પ્રમાણે કૃતિઓ લખાયેલી છે—

પત્ર ૧-૪ સ્થૂલિભદ્ર નવરસો

પત્ર ૪-૬ સ્થૂલિભદ્ર-કોશા પ્રેમવિલાસ ફાગ

પત્ર ૬-૭ નેમિનાથ ભ્રમરગીતા

બન્નેમાંથી એકે પ્રતમાં લેખનસંવત નથી, પણ જ્ઞાનમન્દિરવાળી પ્રતિ દેખીતી રીતે વધારે જૂની અને શુદ્ધતર હોઈ એને મુખ્ય રાખી પ્રાચ્ય વિદ્યામન્દિરવાળી પ્રતનાં પાઠાન્તર નોંધ્યાં છે.

આ 'નેમિનાથ ભ્રમરગીતા' એને અંતે ઉલ્લેખ છે તે પ્રમાણે, સં. ૧૭૦૬માં રચાયેલી છે. એના કર્તા વિનયવિજય ઉપાધ્યાય એક પ્રતિભાશાળી, વ્યુત્પન્ન વિદ્વાન હતા અને સંસ્કૃત તથા ગુજરાતીમાં એમણે અનેક ગ્રન્થો રચેલા છે. તપાગચ્છના આચાર્ય હીરવિજયસૂરિના શિષ્ય કીર્તિવિજયના તેઓ શિષ્ય હતા. જૈન વિશ્વવિદ્યા (Cosmology)નું વર્ણન કરતો એમનો 'લોકપ્રકાશ' નામે વીસ હજાર શ્લોકપ્રમાણનો સંસ્કૃત ગ્રન્થ સૌથી વધુ પ્રસિદ્ધ

[૩૩] લક્ષ્મીવલ્લભકૃત 'અધ્યાત્મ ફાગ'

'અધ્યાત્મ ફાગ'ની એક પાનાની હસ્તપ્રત વડોદરાના જૈન જ્ઞાનમન્દિરમાંના પ્રવર્તક શ્રીકાન્તિવિજયજી મહારાજના શાસ્ત્રસંગ્રહના ગુજરાતી વિભાગમાંથી (નં. ૨૦૨૦) મળી છે. લિપિ ઉપરથી પ્રતિ વિક્રમના ૧૮મા સૈકામાં લખાયેલી જણાય છે.

આ કાવ્યના કર્તા લક્ષ્મીવલ્લભ ખરતર ગચ્છના વાચક ક્ષેમકીર્તિના શિષ્ય સોમહર્ષના શિષ્ય હતા. તેમણે સં. ૧૭૨૫માં 'રતનહાસ ચોપાઈ,' સં. ૧૭૨૭-માં 'વિક્રમાદિત્ય પંચદંડ રાસ' તથા સં. ૧૭૩૮માં 'રાત્રિભોજન ચોપાઈ' રચી છે: આ ઉપરાંત રચનાવર્ષ વિનાનો એમનો 'અમરકુમાર ચરિત્ર રાસ' મળે છે.[૧] આ જોતાં પ્રસ્તુત 'અધ્યાત્મ ફાગ'નો રચનાકાળ સં. ૧૭૨૫ આસ-પાસ માનવો ઉચિત છે.

તનુ વૃંદાવનની કુંજમાં જ્યારે જ્ઞાનવસંત પ્રકટે છે ત્યારે મતિગોપી સાથે પાંચે ગોપ (ઇન્દ્રિયો) મળે છે; સુમતિ રાધાજી સાથે આતમ હરિ હોરી ખેલે છે, એવું રૂપક કવિએ આપ્યું છે, અને એમાં વેદાન્ત તથા યોગની પરિભાષાની અસર જણાય છે. ૧૩ કડીની આ રચના એક સુન્દર કાવ્ય છે.

[૩૪] ઉદયવિજયકૃત 'પાર્શ્વનાથ રાજગીતા'

આ કૃતિની બે હસ્તપ્રતો મળી છે—એક વડોદરા જૈન જ્ઞાનમન્દિરમાંના મુનિશ્રી હંસવિજયજી મહારાજના સંગ્રહની બે પત્રની પ્રતિ (નં. ૪૭૬૩) અને બીજી એ જ જ્ઞાનમન્દિરમાંના પ્રવર્તક શ્રીકાન્તિવિજયજી શાસ્ત્રસંગ્રહના ગુજરાતી વિભાગની ત્રણ પત્રની પ્રતિ (નં. ૮૯૭). બેમાંથી એકેયમાં લેખન-સંવત નથી, પણ બન્નેય લિપિ ઉપરથી વિક્રમના ૧૮મા સૈકાના અંતની કે ૧૯મા સૈકાના પ્રારંભની હોય એમ અનુમાન થાય છે. એમાંથી પ્રવર્તક શ્રીકાન્તિવિજયજીવાળી પ્રત પહેલાં મળી હતી, પણ તે ઘણી અશુદ્ધ હોઈ તેને આધારે સંપાદન અશક્ય હતું. પાછળથી મુનિ શ્રીહંસવિજયજીના સંગ્રહમાંની પ્રમાણમાં શુદ્ધ પ્રત મળી આવતાં આ સંગ્રહમાં પ્રસ્તુત કાવ્યનો સમાવેશ કરી શકાયો. હંસવિજયજીવાળી હસ્તપ્રતને મુખ્ય ગણી બીજી પ્રતનાં પાઠાન્તર નોંધ્યાં છે. બીજી પ્રત અશુદ્ધ હોવા છતાં પ્રસંગોપાત્ત અર્થનિર્ણય તથા પાઠ-શોધનમાં ઉપયોગી છે.

---

૧ એ જ, પૃ. ૨૪૩-૨૪૫

[૩૩] લક્ષ્મીવલ્લભકૃત 'અધ્યાત્મ ફાગ'

'અધ્યાત્મ ફાગ'ની એક પાનાની હસ્તપ્રત વડોદરાના જૈન જ્ઞાનમન્દિરમાંના પ્રવર્તક શ્રીકાન્તિવિજયજી મહારાજના શાસ્ત્રસંગ્રહના ગુજરાતી વિભાગમાંથી (નં. ૨૦૨૦) મળી છે. લિપિ ઉપરથી પ્રતિ વિક્રમના ૧૮મા સૈકામાં લખાયેલી જણાય છે.

આ કાવ્યના કર્તા લક્ષ્મીવલ્લભ ખરતર ગચ્છના વાચક ક્ષેમકીર્ત્તિના શિષ્ય સોમહર્ષના શિષ્ય હતા. તેમણે સં. ૧૭૨૫માં 'રતનહાસ ચોપાઈ,' સં. ૧૭૨૭-માં 'વિક્રમાદિત્ય પંચદંડ રાસ' તથા સં. ૧૭૩૮માં 'રાત્રિભોજન ચોપાઈ' રચી છે: આ ઉપરાંત રચનાવર્ષ વિનાનો એમનો 'અમરકુમાર ચરિત્ર રાસ' મળે છે.[૧] આ જોતાં પ્રસ્તુત 'અધ્યાત્મ ફાગ'નો રચનાકાળ સં. ૧૭૨૫ આસ-પાસ માનવો ઉચિત છે.

તનુ વૃંદાવનની કુંજમાં જ્યારે જ્ઞાનવસંત પ્રકટે છે ત્યારે મતિગોપી સાથે પાંચે ગોપ (ઇન્દ્રિયો) મળે છે; સુમતિ રાધાજી સાથે આતમ હરિ હોરી ખેલે છે, એવું રૂપક કવિએ આપ્યું છે, અને એમાં વેદાન્ત તથા યોગની પરિભાષાની અસર જણાય છે. ૧૩ કડીની આ રચના એક સુન્દર કાવ્ય છે.

[૩૪] ઉદયવિજયકૃત 'પાર્શ્વનાથ રાજગીતા'

આ કૃતિની બે હસ્તપ્રતો મળી છે—એક વડોદરા જૈન જ્ઞાનમન્દિરમાંના મુનિશ્રી હંસવિજયજી મહારાજના સંગ્રહની બે પત્રની પ્રતિ (નં. ૪૭૬૩) અને બીજી એ જ જ્ઞાનમન્દિરમાંના પ્રવર્તક શ્રીકાન્તિવિજયજી શાસ્ત્રસંગ્રહના ગુજરાતી વિભાગની ત્રણ પત્રની પ્રતિ (નં. ૮૯૭). બેમાંથી એકેયમાં લેખન-સંવત નથી, પણ બન્નેય લિપિ ઉપરથી વિક્રમના ૧૮મા સૈકાના અંતની કે ૧૯મા સૈકાના પ્રારંભની હોય એમ અનુમાન થાય છે. એમાંથી પ્રવર્તક શ્રીકાન્તિવિજયજીવાળી પ્રત પહેલાં મળી હતી, પણ તે ઘણી અશુદ્ધ હોઈ તેને આધારે સંપાદન અશક્ય હતું. પાછળથી મુનિ શ્રીહંસવિજયજીના સંગ્રહમાંની પ્રમાણમાં શુદ્ધ પ્રત મળી આવતાં આ સંગ્રહમાં પ્રસ્તુત કાવ્યનો સમાવેશ કરી શકાયો. હંસવિજયજીવાળી હસ્તપ્રતને મુખ્ય ગણી બીજી પ્રતનાં પાઠાન્તર નોંધ્યાં છે. બીજી પ્રત અશુદ્ધ હોવા છતાં પ્રસંગોપાત્ત અર્થનિર્ણય તથા પાઠ-શોધનમાં ઉપયોગી છે.

---

૧ એ જ, પૃ. ૨૪૩-૨૪૫

કરી છે. કર્તાનું નામ નથી, પણ ખરતર ગચ્છના સાધુઓમાંથી કોઈએ એની રચના કરી હશે એમ માનવું જોઈએ.

આ પદમહોત્સવ વૈશાખ સુદ ત્રીજના દિવસે થયો હતો, એટલે વસંતશ્રીનું વર્ણન કરી, મદનનું આક્રમણ અને છેલ્લે શીલનરેન્દ્ર દ્વારા મદનનો પરાજય કવિ વર્ણવે છે. વચ્ચેનો અર્ધ કરતાં પણ વધુ અંશ ત્રૂટિત હોવાથી આ કૃતિ સાવ ખંડિત દશામાં મળી છે, અને એ મળી ત્યારે સંગ્રહનો પ્રારંભનો કેટલોક ભાગ છપાઈ ગયો હતો એ કારણે એને અનુપૂર્તિમાં સ્થાન આપ્યું છે.

જેસલમેરના ગ્રન્થભંડારમાંની એક હસ્તલિખિત સંગ્રહપોથીમાંથી શ્રી. અગરચંદ નાહટાએ આ ફાગુની નકલ કરી હતી, અને એ નકલ તેમણે મને આ સંગ્રહ માટે મોકલી હતી. એ પ્રતિમાંનું એક પત્ર ખોવાઈ ગયેલું હોવાથી ૭ થી ૨૦ સુધીની કડીઓ મળતી નથી અને ૬ઠ્ઠી તથા ૨૧મી કડીના ટુકડા જ મળે છે. આ સંપાદન કરતી વખતે જેસલમેરથી મૂળ પ્રત મેળવવાનું શક્ય નહોતું અને તેથી જે સ્વરૂપે નકલ મળેલી એ સ્વરૂપે કાવ્ય અહીં છાપ્યું છે.

[૩૬] ‘વિરહ દેસાઉરી ફાગુ’

કાપડ ઉપર લખાયેલા જે ઓળિયામાંથી અંક ૨૨ અને ૨૩ના ફાગુઓ લેવામાં આવ્યા છે તેમાં આ ફાગુની માત્ર છેવટની થોડીક કડીઓ (અને એમાંની પણ કેટલીક તો ત્રૂટિત સ્થિતિમાં) છે, એટલે આ સંગ્રહમાં તે લઈ શકાય એમ નહોતું; પણ એની સ્વ. મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈએ બીજી કોઈ પ્રાચીન પ્રત ઉપરથી કરેલી સંપૂર્ણ નકલ, સંગ્રહનાં કેટલાંક કાવ્યો મુદ્રિત થઈ ગયા પછી શ્રી. અગરચંદ નાહટા દ્વારા મળી જતાં એ કાવ્યને પણ અહીં અનુપૂર્તિમાં સ્થાન આપ્યું છે તથા ઓળિયામાં જે કડીઓ—સંપૂર્ણ કે ત્રૂટિત—મળે છે એનાં પાઠાન્તરો નોંધ્યાં છે.

‘વિરહ દેસાઉરી ફાગુ’ની મૂળ હસ્તપ્રત પ્રવર્તક શ્રી. કાન્તિવિજયજીના સંગ્રહમાં ક્રમાંક ૭૬૧માં હોવાનું શ્રી. મોહનલાલ દેસાઈએ નોંધ્યું છે, પણ પ્રવર્તકશ્રીના વડોદરાના સંગ્રહમાં કે તેઓશ્રીનો જ્યાં સંબંધ હતો તે પાટણ કે છાણીના ભંડારોમાં પણ એ હસ્તપ્રત છે જ નહિ, એટલે શ્રી. દેસાઈએ પ્રવર્તકશ્રી પાસે એ પ્રત જોઈ હોય તોપણ એમના સંગ્રહમાં એ મુકાઈ નથી અથવા બીજા જ કોઈ સ્થાનની પ્રત વિષે આવી નોંધ શરતચૂકથી થઈ હશે એમ અનુમાન કરવું રહ્યું.

કરી છે. કર્તાનું નામ નથી, પણ ખરતર ગચ્છના સાધુઓમાંથી કોઈએ એની રચના કરી હશે એમ માનવું જોઈએ.

આ પદમહોત્સવ વૈશાખ સુદ ત્રીજના દિવસે થયો હતો, એટલે વસંતશ્રીનું વર્ણન કરી, મદનનું આક્રમણ અને છેલ્લે શીલનરેન્દ્ર દ્વારા મદનનો પરાજય કવિ વર્ણવે છે. વચ્ચેનો અર્ધ કરતાં પણ વધુ અંશ ત્રૂટિત હોવાથી આ કૃતિ સાવ ખંડિત દશામાં મળી છે, અને એ મળી ત્યારે સંગ્રહનો પ્રારંભનો કેટલોક ભાગ છપાઈ ગયો હતો એ કારણે એને અનુપૂર્તિમાં સ્થાન આપ્યું છે.

જેસલમેરના ગ્રન્થભંડારમાંની એક હસ્તલિખિત સંગ્રહપોથીમાંથી શ્રી. અગરચંદ નાહટાએ આ ફાગુની નકલ કરી હતી, અને એ નકલ તેમણે મને આ સંગ્રહ માટે મોકલી હતી. એ પ્રતિમાંનું એક પત્ર ખોવાઈ ગયેલું હોવાથી ૭ થી ૨૦ સુધીની કડીઓ મળતી નથી અને ૬ઠ્ઠી તથા ૨૧મી કડીના ટુકડા જ મળે છે. આ સંપાદન કરતી વખતે જેસલમેરથી મૂળ પ્રત મેળવવાનું શક્ય નહોતું અને તેથી જે સ્વરૂપે નકલ મળેલી એ સ્વરૂપે કાવ્ય અહીં છાપ્યું છે.

[૩૬] 'વિરહ દેસાઉરી ફાગુ'

કાપડ ઉપર લખાયેલા જે ઓળિયામાંથી અંક ૨૨ અને ૨૩ના ફાગુઓ લેવામાં આવ્યા છે તેમાં આ ફાગુની માત્ર છેવટની થોડીક કડીઓ (અને એમાંની પણ કેટલીક તો ત્રૂટિત સ્થિતિમાં) છે, એટલે આ સંગ્રહમાં તે લઈ શકાય એમ નહોતું; પણ એની સ્વ. મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈએ બીજી કોઈ પ્રાચીન પ્રત ઉપરથી કરેલી સંપૂર્ણ નકલ, સંગ્રહનાં કેટલાંક કાવ્યો મુદ્રિત થઈ ગયા પછી શ્રી. અગરચંદ નાહટા દ્વારા મળી જતાં એ કાવ્યને પણ અહીં અનુપૂર્તિમાં સ્થાન આપ્યું છે તથા ઓળિયામાં જે કડીઓ—સંપૂર્ણ કે ત્રૂટિત—મળે છે એનાં પાઠાન્તરો નોંધ્યાં છે.

'વિરહ દેસાઉરી ફાગુ'ની મૂળ હસ્તપ્રત પ્રવર્તક શ્રી. કાન્તિવિજયજીના સંગ્રહમાં ક્રમાંક ૭૬૧માં હોવાનું શ્રી. મોહનલાલ દેસાઈએ નોંધ્યું છે, પણ પ્રવર્તકશ્રીના વડોદરાના સંગ્રહમાં કે તેઓશ્રીનો જ્યાં સંબંધ હતો તે પાટણ કે છાણીના ભંડારોમાં પણ એ હસ્તપ્રત છે જ નહિ, એટલે શ્રી. દેસાઈએ પ્રવર્તકશ્રી પાસે એ પ્રત જોઈ હોય તોપણ એમના સંગ્રહમાં એ મુકાઈ નથી અથવા બીજા જ કોઈ સ્થાનની પ્રત વિષે આવી નોંધ શરતચૂકથી થઈ હશે એમ અનુમાન કરવું રહ્યું.

'હેમરત્નસૂરિ ફાગુ' (કાવ્યાંક ૧૬) જેમને વિષે રચાયેલો છે તે હેમરત્નસૂરિએ અમરરત્નસૂરિને સૂરિમંત્ર આપ્યો હતો (કડી ૬). અમરરત્નસૂરિને સં. ૧૫૧૩માં આચાર્યપદ મળ્યું હોવાનું પણ આમાંથી જણાય છે (કડી ૮). વળી અમરરત્નસૂરિના ધાતુપ્રતિમાલેખો સં. ૧૫૨૪ થી સં. ૧૫૪૭ સુધીમાં મળ્યા છે,[1] એટલે સોળમા સૈકાના પૂર્વાર્ધમાં તેઓ વિદ્યમાન હતા એ નિશ્ચિત છે. એમના શિષ્યમંડળમાંથી કોઈએ એ અરસામાં જ આ કાવ્યની રચના કરી હોય એમ અનુમાન થાય છે.

કાવ્યના આરંભમાં કર્તાએ કાવ્યનાયક અમરરત્નસૂરિની જન્મભૂમિ શ્રીમાલનો તથા એમનાં માતાપિતાનો નિર્દેશ કર્યો છે. પછી એમની દીક્ષાની અને સૂરિમંત્રપ્રાપ્તિની વાત કરી છે. આચાર્યે કામદેવ ઉપર વિજય મેળવ્યો એ વર્ણવતાં કડી ૧૦ થી ૧૫ સુધીમાં ફાગુની પરંપરાગત પદ્ધતિએ કવિએ ટૂંકું અને છટાદાર વસંતવર્ણન કર્યું છે તથા છેલ્લી ત્રણ કડીઓમાં જુદી જુદી રીતે સૂરિના ગુણોનું સ્તવન કર્યું છે.

જુદા જુદા આચાર્યો વિષેના જે ફાગુઓ આ પહેલાં મળ્યા છે તેમાં આ કાવ્યની પ્રાપ્તિથી એક નોંધપાત્ર ઉમેરો થાય છે.

[૩૮] જયશેખરસૂરિકૃત દ્વિતીય 'નેમિનાથ ફાગુ'

સં. ૧૪૬૨માં 'પ્રબોધચિન્તામણિ' નામે રૂપકગ્રન્થિ સંસ્કૃતમાં રચનાર અને ત્યાર પછી એની રૂપરેખામાં જૂજ ફેરફાર કરીને 'ત્રિભુવનદીપક પ્રબન્ધ' નામે ઉત્તમ ગુજરાતી કાવ્ય રચનાર જયશેખરસૂરિ પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્યમાં પ્રથમ પંક્તિના જૈન કવિ તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. એ કાવ્યના "બંધની સરળતા, વાણીનો પ્રસાદ અને કવિતાની ધમક જોતાં સૂરીશ્વરે બીજાં ગુજરાતી કાવ્યો રચ્યાં હોવાં જોઈએ," એવું શ્રી. કેશવલાલ ધ્રુવે પચીસેક વર્ષ પહેલાં કરેલું અનુમાન[2] સાચું પડ્યું છે.

જિણિ જગિ જીતઉ શમરસિ અમરશિરોમણિ કાંમુ,
વિલસઇ સિદ્ધ સયંબર સંવરગુણિ અભિરામુ.

---

૧. આચાર્ય બુદ્ધિસાગરસૂરિકૃત 'જૈન ધાતુપ્રતિમાલેખસંગ્રહ,' ભાગ ૧, સૂચિ પૃ. ૩૪; મુનિ કાન્તિસાગરજીકૃત 'જૈન ધાતુપ્રતિમાલેખ,' ક્રમાંક ૨૨૧; આચાર્ય વિજયધર્મસૂરિ-સંગૃહીત 'પ્રાચીન લેખસંગ્રહ,' ભાગ ૧, ક્રમાંક ૪૦૩, ૪૦૫, ૪૧૩, ૪૪૬, ૪૯૬.

૨. 'પંદરમા શતકનાં પ્રાચીન ગુર્જર કાવ્ય,' પ્રસ્તાવના, પૃ. ૨૩

'હેમરત્નસૂરિ ફાગુ' (કાવ્યાંક ૧૬) જેમને વિષે રચાયેલો છે તે હેમરત્નસૂરિએ અમરરત્નસૂરિને સૂરિમંત્ર આપ્યો હતો (કડી ૬). અમરરત્નસૂરિને સં. ૧૫૧૩માં આચાર્યપદ મળ્યું હોવાનું પણ આમાંથી જણાય છે (કડી ૮). વળી અમરરત્નસૂરિના ધાતુપ્રતિમાલેખો સં. ૧૫૨૪ થી સં. ૧૫૪૭ સુધીમાં મળ્યા છે,[1] એટલે સોળમા સૈકાના પૂર્વાર્ધમાં તેઓ વિદ્યમાન હતા એ નિશ્ચિત છે. એમના શિષ્યમંડળમાંથી કોઈએ એ અરસામાં જ આ કાવ્યની રચના કરી હોય એમ અનુમાન થાય છે.

કાવ્યના આરંભમાં કર્તાએ કાવ્યનાયક અમરરત્નસૂરિની જન્મભૂમિ શ્રીમાલનો તથા એમનાં માતાપિતાનો નિર્દેશ કર્યો છે. પછી એમની દીક્ષાની અને સૂરિમંત્રપ્રાપ્તિની વાત કરી છે. આચાર્યે કામદેવ ઉપર વિજય મેળવ્યો એ વર્ણવતાં કડી ૧૦ થી ૧૫ સુધીમાં ફાગુની પરંપરાગત પદ્ધતિએ કવિએ ટૂંકું અને છટાદાર વસંતવર્ણન કર્યું છે તથા છેલ્લી ત્રણ કડીઓમાં જુદી જુદી રીતે સૂરિના ગુણોનું સ્તવન કર્યું છે.

જુદા જુદા આચાર્યો વિષેના જે ફાગુઓ આ પહેલાં મળ્યા છે તેમાં આ કાવ્યની પ્રાપ્તિથી એક નોંધપાત્ર ઉમેરો થાય છે.

[૩૮] જયશેખરસૂરિકૃત દ્વિતીય 'નેમિનાથ ફાગુ'

સં. ૧૪૬૨માં 'પ્રબોધચિન્તામણિ' નામે રૂપકગ્રન્થિ સંસ્કૃતમાં રચનાર અને ત્યાર પછી એની રૂપરેખામાં જૂજ ફેરફાર કરીને 'ત્રિભુવનદીપક પ્રબન્ધ' નામે ઉત્તમ ગુજરાતી કાવ્ય રચનાર જયશેખરસૂરિ પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્યમાં પ્રથમ પંક્તિના જૈન કવિ તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. એ કાવ્યના "બંધની સરળતા, વાણીનો પ્રસાદ અને કવિતાની ધમક જોતાં સૂરીશ્વરે બીજાં ગુજરાતી કાવ્યો રચ્યાં હોવાં જોઈએ," એવું શ્રી. કેશવલાલ ધ્રુવે પચીસેક વર્ષ પહેલાં કરેલું અનુમાન[2] સાચું પડ્યું છે.

જિણિ જગિ જીતઉ શમરસિ અમરશિરોમણિ કામુ,
વિલસઇ સિદ્ધ સયંબર સંવરગુણિ અભિરામુ.

---

૧. આચાર્ય બુદ્ધિસાગરસૂરિકૃત 'જૈન ધાતુપ્રતિમાલેખસંગ્રહ,' ભાગ ૧, સૂચિ પૃ. ૩૪; મુનિ કાન્તિસાગરજીકૃત 'જૈન ધાતુપ્રતિમાલેખ,' ક્રમાંક ૨૨૧; આચાર્ય વિજયધર્મસૂરિ-સંગૃહીત 'પ્રાચીન લેખસંગ્રહ,' ભાગ ૧, ક્રમાંક ૪૦૩, ૪૦૫, ૪૧૩, ૪૪૬, ૪૯૬.

૨. 'પંદરમા શતકનાં પ્રાચીન ગુર્જર કાવ્ય,' પ્રસ્તાવના, પૃ. ૨૩

ફાગુનો સાહિત્યપ્રકાર

પદ, આખ્યાન, રાસ, વાર્તા આદિની જેમ ફાગુ પણ જૂના ગુજરાતી સાહિત્યનો એક મુખ્ય પ્રકાર છે. કૃતિપરિચયમાં આપણે જોયું તેમ તથા એનું નામ જ સૂચવે છે તે પ્રમાણે, એ વસંતવર્ણનનો સાહિત્યપ્રકાર હોઈ માનવ ભાવ અને પ્રકૃતિનું સમન્વિત સુભગ આલેખન એ એની એક વિશિષ્ટતા છે. ગુજરાતી ભાષાના ઠેઠ આરંભકાળથી માંડી વિક્રમના ઓગણીસમા સૈકા સુધી રચાયેલા ફાગુના પુષ્કળ નમૂના મળે છે, અને વસ્તુ, નિરૂપણ, છંદોરચના આદિની દૃષ્ટિએ આ સાહિત્યપ્રકારે સાધેલા વિકાસનો અભ્યાસ કરવા માટે પૂરતી સામગ્રી એમાંથી પ્રાપ્ત થાય છે.

જે ફાગુઓ આજ સુધી સચવાયા છે એમાંના મોટા ભાગના જૈનકૃત છે. જૈન સાહિત્ય મોટે ભાગે જૈન ગ્રન્થભંડારોમાં સચવાઈ રહ્યું, જ્યારે જૈનેતર સાહિત્યને વિષે એવું ન બની શક્યું, એ જ મુખ્યત્વે એનું કારણ છે. આથી નરસિંહ મહેતા પૂર્વેના ગુજરાતી સાહિત્ય અને ભાષાના અધ્યયન માટે જૈન સાહિત્ય એ જ મુખ્ય સાધન છે. જૈનેતર ફાગુઓ અત્યાર સુધીમાં માત્ર નવ જાણવામાં આવ્યા છે–અજ્ઞાત કવિકૃત 'વસંતવિલાસ,'[1] 'ફાગુ' અથવા

---

૧ શ્રી. કેશવલાલ ધ્રુવે ગુજરાતીનું આ શ્રેષ્ઠ ફાગુકાવ્ય પહેલી વાર ખોળી કાઢ્યું અને 'ગુજરાત શાળાપત્ર,' 'હાજી મહમ્મદ સ્મારકગ્રન્થ' અને 'પંદરમા શતકનાં પ્રાચીન ગુર્જર કાવ્ય'માં એની ઉત્તરોત્તર ત્રણ વાચનાઓ છપાવી. એ પછી શ્રી. કાન્તિલાલ વ્યાસે એનું પુનઃસંપાદન કર્યું છે. આ કાવ્યના કર્તાને સામાન્યતઃ જૈનેતર ગણવામાં આવે છે તથા 'નારાયણ ફાગુ'ના કર્તાથી એને અભિન્ન લેખવામાં આવે છે; પણ એ વિષે શ્રી. ઉમાશંકર જોષી એક તર્ક કરે છે તે ધ્યાનપાત્ર છે: "એક સૂચક હકીકત એ છે કે પ્રસ્તુત કૃતિમાં નાયક તરીકે કૃષ્ણનો સમાદર નથી. એટલે તે જૈનેતરની ન હોવાના સંભવને પણ અવકાશ છે. નેમિનાથ કે સ્થૂલિભદ્ર જેવાનું આલંબન લેતાં બધું ડાહ્યું ડાહ્યું થઈ જાય, એટલે જૈન હોવા છતાં કવિએ કાવ્યની શકયતાઓને સાચવી લેવા તેવા નાયકોને પડતા મૂકયા હોય, એ રીતે એ સંભાવના વિચારવા જેવી છે" (શ્રી. રજનીકાન્ત ભટ્ટકૃત 'વસંતવિલાસ'નો અર્વાચીન ગુજરાતી અનુવાદ, પ્રસ્તાવના પૃ. ૧૯). આ સંગ્રહમાં લેવાયેલો ગુણચંદસૂરિનો 'વસંતફાગ' એ રીતે એક સાંસારિક શૃંગારકાવ્ય હોવા છતાં જૈન કવિની કૃતિ છે. અલબત, 'વસંતવિલાસ'ની બાબતમાં શ્રી. ઉમાશંકરે કહ્યું છે તેમ આ કેવળ સંભાવના જ છે.

ફાગુનો સાહિત્યપ્રકાર

પદ, આખ્યાન, રાસ, વાર્તા આદિની જેમ ફાગુ પણ જૂના ગુજરાતી સાહિત્યનો એક મુખ્ય પ્રકાર છે. કૃતિપરિચયમાં આપણે જોયું તેમ તથા એનું નામ જ સૂચવે છે તે પ્રમાણે, એ વસંતવર્ણનનો સાહિત્યપ્રકાર હોઈ માનવ ભાવ અને પ્રકૃતિનું સમન્વિત સુભગ આલેખન એ એની એક વિશિષ્ટતા છે. ગુજરાતી ભાષાના ઠેઠ આરંભકાળથી માંડી વિક્રમના ઓગણીસમા સૈકા સુધી રચાયેલા ફાગુના પુષ્કળ નમૂના મળે છે, અને વસ્તુ, નિરૂપણ, છંદોરચના આદિની દૃષ્ટિએ આ સાહિત્યપ્રકારે સાધેલા વિકાસનો અભ્યાસ કરવા માટે પૂરતી સામગ્રી એમાંથી પ્રાપ્ત થાય છે.

જે ફાગુઓ આજ સુધી સચવાયા છે એમાંના મોટા ભાગના જૈનકૃત છે. જૈન સાહિત્ય મોટે ભાગે જૈન ગ્રન્થભંડારોમાં સચવાઈ રહ્યું, જ્યારે જૈનેતર સાહિત્યને વિષે એવું ન બની શક્યું, એ જ મુખ્યત્વે એનું કારણ છે. આથી નરસિંહ મહેતા પૂર્વેના ગુજરાતી સાહિત્ય અને ભાષાના અધ્યયન માટે જૈન સાહિત્ય એ જ મુખ્ય સાધન છે. જૈનેતર ફાગુઓ અત્યાર સુધીમાં માત્ર નવ જાણવામાં આવ્યા છે—અજ્ઞાત કવિકૃત 'વસંતવિલાસ,'[1] 'ફાગુ' અથવા

૧ શ્રી. કેશવલાલ ધ્રુવે ગુજરાતીનું આ શ્રેષ્ઠ ફાગુકાવ્ય પહેલી વાર ખોળી કાઢ્યું અને 'ગુજરાત શાળાપત્ર,' 'હાજી મહમ્મદ સ્મારકગ્રન્થ' અને 'પંદરમા શતકનાં પ્રાચીન ગુર્જર કાવ્ય'માં એની ઉત્તરોત્તર ત્રણ વાચનાઓ છપાવી. એ પછી શ્રી. કાન્તિલાલ વ્યાસે એનું પુનઃસંપાદન કર્યું છે. આ કાવ્યના કર્તાને સામાન્યતઃ જૈનેતર ગણવામાં આવે છે તથા 'નારાયણ ફાગુ'ના કર્તાથી એને અભિન્ન લેખવામાં આવે છે; પણ એ વિષે શ્રી. ઉમાશંકર જોષી એક તર્ક કરે છે તે ધ્યાનપાત્ર છે: "એક સૂચક હકીકત એ છે કે પ્રસ્તુત કૃતિમાં નાયક તરીકે કૃષ્ણનો સમાદર નથી. એટલે તે જૈનેતરની ન હોવાના સંભવને પણ અવકાશ છે. નેમિનાથ કે સ્થૂલિભદ્ર જેવાનું આલંબન લેતાં બધું ડાહ્યું ડાહ્યું થઈ જાય, એટલે જૈન હોવા છતાં કવિએ કાવ્યની શક્યતાઓને સાચવી લેવા તેવા નાયકોને પડતા મૂક્યા હોય, એ રીતે એ સંભાવના વિચારવા જેવી છે" (શ્રી. રજનીકાન્ત ભટ્ટકૃત 'વસંતવિલાસ'નો અર્વાચીન ગુજરાતી અનુવાદ, પ્રસ્તાવના પૃ. ૧૬). આ સંગ્રહમાં લેવાયેલો ગુણચંદ્રસૂરિનો 'વસંતફાગ' એ રીતે એક સાંસારિક શૃંગારકાવ્ય હોવા છતાં જૈન કવિની કૃતિ છે. અલબત, 'વસંતવિલાસ'ની બાબતમાં શ્રી. ઉમાશંકરે કહ્યું છે તેમ આ કેવળ સંભાવના જ છે.

આમાં પણ 'વસંતવિલાસ'ની એક (સ્વ. કેશવલાલ ધ્રુવને મળેલા સચિત્ર ઓળિયાં) સિવાય બધી હસ્તપ્રતો જૈન ભંડારની છે અને 'ભ્રમરગીતા' તથા સોનીરામકૃત 'વસંતવિલાસ' પણ જૈન ભંડારોમાંથી મળ્યા છે. જે થોડાક નમૂના મળ્યા છે તે પણ એટલું જ તો અવશ્ય બતાવી જાય છે કે વસંતવર્ણનનો એક જ મૂળ પ્રકાર જૈનેતર સાહિત્યમાં સહેજ પ્રકારાન્તરે વિકસ્યો છે.

વસંતવર્ણન ઉપરાંત વસંતક્રીડા એ ફાગુનો વિષય છે, અને શૃંગારના બન્ને પ્રકારો—વિપ્રલંભ અને સંભોગ—નું એમાં નિરૂપણ હોય છે. પ્રાચીનતર અપભ્રંશમાં આપણને રાસુ વગેરે પ્રકારોના નમૂના મળે છે તેમ ફાગુના મળતા નથી, અને તેથી ફાગુનું સાહિત્યપ્રકાર લેખે મૂળ ચોક્કસ રૂપે સમજવાનાં સાધનો નથી, પણ સંસ્કૃત સાહિત્યનાં ઋતુવર્ણનનાં કાવ્યો સાથે એની તુલના કરી શકાય.

'ફાગુ' શબ્દની વ્યુત્પત્તિ સં. फल्गु ('વસંત')—प्रा. फग्गु–फागु એ પ્રમાણે સાધવી જોઈએ. આચાર્ય હેમચન્દ્રે 'દેશીનામમાલા' (૬-૮૨)માં 'ફગ્ગૂ' શબ્દ 'વસંતોત્સવ'ના અર્થમાં આપ્યો છે. સં. फाल्गुन, प्रा. फग्गुण ઉપરથી એની વ્યુત્પત્તિ સાધવાનો પ્રયત્ન ભાષાશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ યોગ્ય નથી. ગુજરાતી અને મારવાડીમાં હોળીનાં અશિષ્ટ ગીતો માટે 'ફાગ' શબ્દ વપરાય છે ત્યાં અર્થ હલકો પડી ગયો છે. આ વર્તમાન પ્રયોગ તેમ જ હેમચન્દ્રે આપેલ 'ફગ્ગૂ' શબ્દ ફાગુના લૌકિક મૂલનું સૂચન કરી જાય છે અને એમાંથી કાળાન્તરે ફાગુને શિષ્ટ સાહિત્યમાં સ્થાન મળ્યું હશે એ વસ્તુનો નિર્દેશ કરે છે.

'વસંતવિલાસ' (વિ.નો ૧૫મો સૈકો) એ આંતરયમકવાળા ૮૪ દુહામાં વચ્ચે વચ્ચે શ્લોકો મૂકીને રચેલું ફાગુકાવ્ય છે. એમાં ક્યાંય ધાર્મિકતાનો સંસ્પર્શ નથી, પંક્તિએ પંક્તિએ જીવનનો ઉલ્લાસ ઊભરાય છે, પાત્રો વ્યક્તિઓ નહિ પણ સમષ્ટિ છે—એ કારણે હમણાં સૂચવ્યું તેમ એના કર્તાને જૈનેતર ગણવામાં આવ્યો છે,[1] અને એ રીતે પ્રાચીનતમ ઉપલબ્ધ જૈનેતર ફાગુકાવ્ય એને ગણી શકાય. 'વસંતવિલાસ' અને 'નારાયણ ફાગુ'નો કર્તા એક હશે એવું અનુમાન પણ આંતરિક પ્રમાણોને આધારે કરવામાં આવ્યું છે.[2] 'નારાયણ ફાગુ'માં કૃષ્ણ અને ગોપીઓના વસંતવિહારનું વર્ણન છે.

૧. શ્રી. કેશવરામ શાસ્ત્રી, 'કવિચરિત,' ભાગ ૧, પૃ. ૫૫-૬૦

૨. એ જ.

આમાં પણ 'વસંતવિલાસ'ની એક (સ્વ. કેશવલાલ ધ્રુવને મળેલા સચિત્ર ઓળિયા) સિવાય બધી હસ્તપ્રતો જૈન ભંડારની છે અને 'ભ્રમરગીતા' તથા સોનીરામકૃત 'વસંતવિલાસ' પણ જૈન ભંડારોમાંથી મળ્યા છે. જે થોડાક નમૂના મળ્યા છે તે પણ એટલું જ તો અવશ્ય બતાવી જાય છે કે વસંતવર્ણનનો એક જ મૂળ પ્રકાર જૈનેતર સાહિત્યમાં સહેજ પ્રકારાન્તરે વિકસ્યો છે.

વસંતવર્ણન ઉપરાંત વસંતક્રીડા એ ફાગુનો વિષય છે, અને શૃંગારના બન્ને પ્રકારો—વિપ્રલંભ અને સંભોગ—નું એમાં નિરૂપણ હોય છે. પ્રાચીનતર અપભ્રંશમાં આપણને રાસુ વગેરે પ્રકારોના નમૂના મળે છે તેમ ફાગુના મળતા નથી, અને તેથી ફાગુનું સાહિત્યપ્રકાર લેખે મૂળ ચોક્કસ રૂપે સમજવાનાં સાધનો નથી, પણ સંસ્કૃત સાહિત્યનાં ઋતુવર્ણનનાં કાવ્યો સાથે એની તુલના કરી શકાય.

'ફાગુ' શબ્દની વ્યુત્પત્તિ सं. फल्गु ('વસંત')—प्रा. फग्गु—फागु એ પ્રમાણે સાધવી જોઈએ. આચાર્ય હેમચન્દ્રે 'દેશીનામમાલા' (૬-૮૨)માં 'ફગ્ગૂ' શબ્દ 'વસંતોત્સવ'ના અર્થમાં આપ્યો છે. सं. फाल्गुन, प्रा. फग्गुण ઉપરથી એની વ્યુત્પત્તિ સાધવાનો પ્રયત્ન ભાષાશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ યોગ્ય નથી. ગુજરાતી અને મારવાડીમાં હોળીનાં અશિષ્ટ ગીતો માટે 'ફાગ' શબ્દ વપરાય છે ત્યાં અર્થ હલકો પડી ગયો છે. આ વર્તમાન પ્રયોગ તેમ જ હેમચન્દ્રે આપેલ 'ફગ્ગૂ' શબ્દ ફાગુના લૌકિક મૂલનું સૂચન કરી જાય છે અને એમાંથી કાળાન્તરે ફાગુને શિષ્ટ સાહિત્યમાં સ્થાન મળ્યું હશે એ વસ્તુનો નિર્દેશ કરે છે.

'વસંતવિલાસ' (વિ.નો ૧૫મો સૈકો) એ આંતરયમકવાળા ૮૪ દુહામાં વચ્ચે વચ્ચે શ્લોકો મૂકીને રચેલું ફાગુકાવ્ય છે. એમાં ક્યાંય ધાર્મિકતાનો સંસ્પર્શ નથી, પંક્તિએ પંક્તિએ જીવનનો ઉલ્લાસ ઊભરાય છે, પાત્રો વ્યક્તિઓ નહિ પણ સમષ્ટિ છે–એ કારણે હમણાં સૂચવ્યું તેમ એના કર્તાને જૈનેતર ગણવામાં આવ્યો છે,[1] અને એ રીતે પ્રાચીનતમ ઉપલબ્ધ જૈનેતર ફાગુકાવ્ય એને ગણી શકાય. 'વસંતવિલાસ' અને 'નારાયણ ફાગુ'નો કર્તા એક હશે એવું અનુમાન પણ આંતરિક પ્રમાણોને આધારે કરવામાં આવ્યું છે.[2] 'નારાયણ ફાગુ'માં કૃષ્ણ અને ગોપીઓના વસંતવિહારનું વર્ણન છે.

૧. શ્રી. કેશવરામ શાસ્ત્રી, 'કવિચરિત,' ભાગ ૧, પૃ. ૫૫-૬૦

૨. એ જ.

(૫) લાજ વિલોપિય ગોપિય, રોપિય દઢ અનુરાગુ,
રસ ભરિ પ્રિયતમુ રેલઇ, વેલઇ ખેલઇ ફાગુ.
—કૃષ્ણર્ષીય જયસિંહસૂરિકૃત બીજો 'નેમિનાથ ફાગુ,' કડી ૧૨

(૬) તિણિ પુરિ પાસહ વર ભુવણિ, ચાલઉ ઘહુ દિસિ નારિ;
ફાગ છંદિ અમ્હિ ખેલિસું, સારુ જુ ઈહુ સંસારિ.
—પ્રસન્નચંદ્રસૂરિકૃત 'રાવણિ પાર્શ્વનાથ ફાગુ,' કડી ૬

(૭) ફાગુ વસંતિ જિ ખેલઇ, ખેલઇ સુગુણ નિધાન,
વિજયવંત તે છાજઇ, રાજઇ તિલક સમાન.
—અજ્ઞાત કવિકૃત 'જંબુસ્વામી ફાગ,' કડી ૫૯

(૮) આહે સમુધરુ ભણઇ, સોહાવણઉ ફાગુ ખેલઉ સવિચાર.
—સમુધરકૃત 'નેમિનાથ ફાગુ,' કડી ૨૮

(૯) કિવિ નાચઇ મનરંગિ, કેવિ ખેલઇ તિહિ ફાગો,
કિવિ વાયંતિ વસંત નામિ પયડિય વર રાગો.
—અજ્ઞાત કવિકૃત 'પુરુષોત્તમ પાંચ પાંડવ ફાગ,' કડી ૨૧

(૧૦) દેવ સુમંગલપુત્તફાગુ ગાયઉ ભો ભવિયા,
જિમ તુમ્હિ પામઉ રિદ્ધિવૃદ્ધિ મંગલસંકલિયા.
—અજ્ઞાત કવિકૃત 'ભરતેશ્વર ચક્રવર્તી ફાગ,' કડી ૨૦

(૧૧) પીણ પયોહર અપચ્છર ગૂજર ધરતીય નારિ,
ફાગુ ખેલઇ તે ફિરિ ફિરિ નેમિજિણેસર બારિ.
—પદ્મકૃત 'નેમિનાથ ફાગુ,' કડી ૫

(૧૨) ફાગુ ખેલઇ મનરંગિહિ હંસગમણિ મૃગનયણિ.
—એ જ. કડી ૯

(૧૩) પહિલઉં સરસતિ અરચિસુ, રચિસુ વસંતવિલાસુ,
ફાગુ પયડ પયબંધિહિં સંધિ યમક ભલ ભાસ.[૧]
—'વસંતવિલાસ,' કડી ૧

(૧૪) ગાઇ અભિનવ ફાગ, સાચવઇ શ્રીરાગ.
—'નારાયણ ફાગુ,' કડી ૪૩

---

૧ 'વસંતવિલાસ'ની પહેલી કડીના ઉત્તરાર્ધના—
'વીણ ધરઇ કરિ દાહિણિ વાહણિ હંસુલઉ જાસુ'
એ પાઠને બદલે અહીં આપેલો પાઠ પાટણ ભંડારની એક હસ્તપ્રતમાં છે.

(૫) લાજ વિલોપિય ગોપિય, રોપિય દઢ અનુરાગુ,
રસ ભરિ પ્રિયતમુ રેલઇ, વેલઇ ખેલઇ ફાગુ.
—કૃષ્ણર્ષીય જયસિંહસૂરિકૃત બીજો 'નેમિનાથ ફાગુ,' કડી ૧૨

(૬) તિણિ પુરિ પાસહ વર ભુવણિ, ચાલઉ દાહુ દિસિ નારે;
ફાગ છંદિ અમ્હિ ખેલિસું, સારુ જુ ઈહુ સંસારે.
—પ્રસન્નચંદ્રસૂરિકૃત 'રાવણિ પાર્શ્વનાથ ફાગુ,' કડી ૬

(૭) ફાગુ વસંતિ જિ ખેલઇ, ખેલઇ સુગુણ નિધાન,
વિજયવંત તે છાજઇ, રાજઇ તિલક સમાન.
—અજ્ઞાત કવિકૃત 'જંબુસ્વામી ફાગ,' કડી ૫૯

(૮) ગાહે સમુધરુ ભણઇ, સોહાવણઉ ફાગુ ખેલઉ સવિચાર.
—સમુધરકૃત 'નેમિનાથ ફાગુ,' કડી ૨૮

(૯) કિવિ નાચઇ મનરંગિ, કેવિ ખેલઇ તિહિ ફાગો,
કિવિ વાયંતિ વસંત નામિ પયડિય વર રાગો.
—અજ્ઞાત કવિકૃત 'પુરૂષોત્તમ પાંચ પાંડવ ફાગ,' કડી ૨૧

(૧૦) દેવ સુમંગલપુત્તફાગુ ગાયઉ ભો ભવિયા,
જિમ તુમ્હિ પામઉ રિદ્ધિવૃદ્ધિ મંગલસંકલિયા.
—અજ્ઞાત કવિકૃત 'ભરતેશ્વર ચક્રવર્ત્તી ફાગ,' કડી ૨૦

(૧૧) પીણ પયોહર અપચ્છર ગૂજર ધરતીય નારિ,
ફાગુ ખેલઇ તે ફરિ ફરિ નેમિંજિણેસર બારિ.
—પદ્મકૃત 'નેમિનાથ ફાગુ,' કડી ૫

(૧૨) ફાગુ ખેલઇ મનરંગિહિ હંસગમણિ મૃગનયણિ.
—એ જ. કડી ૯

(૧૩) પહિલઉં સરસતિ અરચિસુ, રચિસુ વસંતવિલાસુ,
ફાગુ પયડ પયબંધિહિં સંધિ યમક ભલ ભાસ.[1]
—'વસંતવિલાસ,' કડી ૧

(૧૪) ગાઇ અભિનવ ફાગ, સાચવઇ શ્રીરાગ.
—'નારાયણ ફાગુ,' કડી ૪૩

---

૧ 'વસંતવિલાસ'ની પહેલી કડીના ઉત્તરાર્ધના—
'વીણ ધરઇ કરિ દાહિણિ વાહણિ હંસુલઉ જાસુ'
એ પાઠને બદલે અહીં આપેલો પાઠ પાટણ ભંડારની એક હસ્તપ્રતમાં છે.

(૨૨) વેણા વંસ વજાવઇ એ, ભાવઇ પંચમ રાગ,
રંગ ભરિ ઇક ખેલઇં, ગેલિઇં જિણવર ફાગ.
—'રાણપુરમંડન ચતુર્મુખ આદિનાથ ફાગ,' કડી ૭૩

(૨૩) ફાગ ફાગુણિ ગાઉં ક્રિષ્ણ કેરા, ફલ જોઉ ફોકટ ટલઇ ફેરા.
—ચતુર્ભુજકૃત 'ભ્રમરગીતા,' કડી ૩

(૨૪) એકિહિ ચિત્તિહિ સાંભલઇ, એ ઇસ્યઉ ફાગુ રસાલુ,
રંગિ તે રંજવઇ કામિણિ, નીપજઇ છયલુ છિનાલુ.
—અજ્ઞાત કવિકૃત 'મોહિની ફાગુ,' કડી ૫૩

(૨૫) વિરહિ વસંત સો આવીઉ, ફાગુણિ તરુ[ણિ] ગાઇ,
રાઉ કરૂ રસીયં ઘણું, સરસતિ તણઇ પસાઇ.
—અજ્ઞાત કવિકૃત 'વિરહ દેસાઉરી ફાગુ,' કડી ૫૮

(૨૬) વેણા યંત્ર કરઇ આલિ વિણિ, કરઇ ગાનિ તે સવિ સુરરમણી,
મૃદંગ સરમંડલ વાજંત, ભરહ ભાવ કરી રમઇ વસંત.
—અજ્ઞાત કવિકૃત 'ચુપઇ ફાગુ,' કડી ૩૭

(૨૭) મધ માધવ રિતિ કાંમનિ કંત, રતિપતિ રમીઇ રાઉ વસંત,
—એ જ, કડી ૫૯

(૨૮) ફાગુણ રતિ વસંત ખેલીય રે, હઈડિ હરષ મંનગાં નાહ.
—અજ્ઞાત કવિકૃત 'ફાગુ,' કડી ૧૨

(૨૯) એહ ફાગ જે ગાઇસિઇં, તેહ ઘરિ મંગલ ચ્યાર,
—અજ્ઞાત કવિકૃત 'વાહણનુ ફાગ,' કડી ૧૨

(૩૦) ફાગુણિ ફાગ ન સું ગમઇ, દમઇ તિ મદન સરીર.
—અજ્ઞાત કવિકૃત 'નેમિનાથ ફાગુ,' કડી ૧૬

(૩૧) સુલલિત બાલિકા ન દીઇ રાસ, ક્ષણ નવિ વાંચઇ પંડિત વ્યાસ,
રૂડઇ કંઠિ કોઇ ન કરઇ રાગ, રાસ ભાસ નવિ ખેલઇ ફાગ.
—મહીરાજકૃત 'નલ-દવદંતી રાસ' (સં. ૧૬૧૨)[૧],
કડી ૩૮૯

(૩૨) ફાગ ગાઇ સવિ ગોરડી જબ આવઇ મધુમાસ.
—જયવંતસૂરિકૃત 'સ્થૂલિભદ્ર-કોશા પ્રેમવિલાસ ફાગ,' કડી ૪૪

---

૧. આ કાવ્યમાં ૧૦૦૫મી કડીથી શરૂ થતા 'વસંતવર્ણન'ને 'ફાગ' શીર્ષક આપ્યું છે એ નોંધપાત્ર છે. ફાગુઓમાં વારંવાર પ્રયોજાતા દુહાનો નિર્દેશ પણ હસ્તપ્રતોમાં ઘણી વાર 'ફાગ' અથવા 'ફાગની દેશી' તરીકે હોય છે.

(૨૨) વેણા વંસ વજાવઇ એ, ભાવઇ પંચમ રાગ,
રંગ ભરિ ઇક ખેલઇં, ગેલિઇં જિણવર ફાગ.
—'રાણપુરમંડન ચતુર્મુખ આદિનાથ ફાગ,' કડી ૭૩

(૨૩) ફાગ ફાગુણિ ગાઉં ક્રિષ્ણ કેરા, ફૂલ જોઉ ફોકટ ટલઇ ફેરા.
—ચતુર્ભુજકૃત 'ભ્રમરગીતા,' કડી ૩

(૨૪) એકિહિ ચિત્તિહિ સાંભલઇ, એ ઇસ્યઉ ફાગુ રસાલુ,
રંગિ તે રંજવઇ કામિણિ, નીપજઇ છયલુ છિનાલુ.
—અજ્ઞાત કવિકૃત 'મોહિની ફાગુ,' કડી ૫૩

(૨૫) વિરહિ વસંત સો આવીઉ, ફાગુણિ તરુ[ણિ] ગાઇ,
રાઉ કરૂ રસીયં ઘણું, સરસતિ તણઇ પસાઇ.
—અજ્ઞાત કવિકૃત 'વિરહ દેસાઉરી ફાગુ,' કડી ૫૮

(૨૬) વેણા યંત્ર કરઇ આલિ વિણિ, કરઇ ગાનિ તે સવિ સુરરમણી,
મૃદંગ સરમંડલ વાજંત, ભરહ ભાવ કરી રમઇ વસંત.
—અજ્ઞાત કવિકૃત 'ચુપઇ ફાગુ,' કડી ૩૭

(૨૭) મધ માધવ રિતિ કાંમનિ કંત, રતિપતિ રમીઇ રાઉ વસંત,
—એ જ, કડી ૫૯

(૨૮) ફાગુણ રતિ વસંત ષેલીય રે, હઈડિ હરષ મંનગાં નાહ.
—અજ્ઞાત કવિકૃત 'ફાગુ,' કડી ૧૨

(૨૯) એહ ફાગ જે ગાઇસિઇં, તેહ ઘરિ મંગલ ચ્યાર,
—અજ્ઞાત કવિકૃત 'વાહણનુ ફાગ,' કડી ૧૨

(૩૦) ફાગુણિ ફાગ ન મું ગમઇ, દમઇ તિ મદન સરીર.
—અજ્ઞાત કવિકૃત 'નેમિનાથ ફાગુ,' કડી ૧૬

(૩૧) સુલલિત બાલિકા ન દીઇ રાસ, ક્ષણ નવિ વાંચઇ પંડિત વ્યાસ,
રૂડઇ કંઠિ કોઇ ન કરઇ રાગ, રાસ ભાસ નવિ ખેલઇ ફાગ.
—મહીરાજકૃત 'નલ-દવદંતી રાસ' (સં. ૧૬૧૨)[1],
કડી ૩૮૯

(૩૨) ફાગ ગાઇ સવિ ગોરડી જબ આવઇ મધુમાસ.
—જયવંતસૂરિકૃત 'સ્થૂલિભદ્ર-કોશા પ્રેમવિલાસ ફાગ,' કડી ૪૪

---

૧. આ કાવ્યમાં ૧૦૦૫મી કડીથી શરૂ થતા 'વસંતવર્ણન'ને 'ફાગ' શીર્ષક આપ્યું છે એ નોંધપાત્ર છે. ફાગુઓમાં વારંવાર પ્રયોજાતા દુહાનો નિર્દેશ પણ હસ્તપ્રતોમાં ઘણી વાર 'ફાગ' અથવા 'ફાગની દેશી' તરીકે હોય છે.

આ અવતરણોમાંથી ફાગ વિષે કેટલાંક મહત્ત્વનાં તથ્ય જાણવા મળે છે. (૧) ખેલા અને નાચ સાથે ચૈત્ર માસમાં ફાગુ ગાવાનો, (૩૨) મધુમાસમાં સ્ત્રીઓ ફાગ ગાય તેનો, (૩૩) ચૈત્રી પૂનમે ફાગ રમવાનો, (૧૮) વસંત માસમાં ઉછરંગથી રમવાનો, (૧૯) ફાગ ખેલવાનો, (૨૦) ફાગણમાં કૃષ્ણના ફાગ ગાવાનો, (૩૪) ફાગણમાં લોકો ઉલ્લાસપૂર્વક ફાગ રમે છે તેનો, અને (૩૮) ફાગણ માસમાં ઝાંઝ પખાજના વાદન સાથે સહેલીઓ રાસ રમે છે તેનો નિર્દેશ કરે છે. વિરહિણીને ફાગણના ફાગ ગમતા નથી એમ (૩૦)માં કહ્યું છે. (૯) ફાગ ખેલતાં વસંતરાગ ગાવાનો, (૧૪) અભિનવ ફાગ શ્રીરાગ સાથે ગાવાનો, (૬) ફાગ છંદમાં ખેલવાનો, (૧૬) કવિત-વિનોદ સાથે ફાગ ખેલવાનો, અને (૩૧) રાસ, ભાસ અને ફાગ ખેલવાનો ઉલ્લેખ કરે છે. ખેલમાં—બબ્બેનાં જોડાંમાં ફાગ ખેલવાનું (૫–૭)માં છે. ફાગ રમવો કે ખેલવો, વસંત રમવો કે ખેલવો, ઋતુરાજ રમવો, એવા ઉલ્લેખ સંખ્યાબંધ અવતરણોમાં છે. ફાગુ ખેલવાનો દિન આવ્યો ત્યારે પ્રિય પરદેશ જાય છે એમ (૩૬)માં કહ્યું છે.

ફાગુના ધાર્મિક સ્વરૂપનાં પણ અનેક સૂચનો મળે છે. (૧૫)માં ‘ દેવના ફાગનો ’ તથા (૧૧)માં નેમિ જિનેશ્વરના દ્વારમાં ફાગ ખેલવાનો ઉલ્લેખ છે. વીણા અને વંશ વગાડતાં, પંચમ રાગ ભાવતાં જિનવરનો ફાગ રંગપૂર્વક ખેલવાનું (૨૨)માં કહ્યું છે. જિનગુણ ગાતા અને બીજા લૌકિક વિષયના ફાગુઓ વચ્ચેનું ‘ મેરુ અને સરસવ ’ જેટલું અંતર (૩૫)માં બતાવવામાં આવ્યું છે. લૌકિક ફાગુમાં રહેલા ગ્રામ્ય તત્ત્વનો નિદેશ (૨૪)માં છે. સાહિત્યિક ફાગુઓના યમકપ્રધાન સ્વરૂપનો નિર્દેશ (૧૩) અને (૧૭)માં છે.

ઉપરનાં અવતરણો બતાવે છે કે ફાગુ એ જાહેરમાં વિવિધ રીતે નૃત્યાદિ સાથે ગવાતો પ્રકાર હતો—ઓછામાં ઓછું, એના પ્રાચીનતર સ્વરૂપમાં તો હતો. નૃત્યકાવ્ય કે ગેય રૂપકને કંઈક મળતો એ પ્રકાર હશે અને લોકસાહિત્ય-માંથી એ શિષ્ટ સાહિત્યમાં સ્વીકારાયો હશે. અલબત, જેમ જેમ આ પ્રકાર પોતાના મૂળ સ્વરૂપથી દૂર જતો ગયો અને શિષ્ટ સાહિત્યના એક પ્રકાર લેખે જ વિકસતો—અથવા કહો કે પલટાતો ગયો તેમ તેમ એના જાહેરમાં પ્રયોગની શક્યતા ઓછી થતી ગઈ. માલદેવકૃત ‘ સ્થૂલિભદ્ર ફાગ ’, ‘ મંગલકલશ ફાગ ’, ‘ વાસુપૂજ્ય મનોરમ ફાગ ’ તથા આ સંગ્રહમાંની ‘ ગીતા ’ શીર્ષકવાળી કૃતિઓ એનાં ઉદ્દાહરણ છે.

આ અવતરણોમાંથી ફાગ વિષે કેટલાંક મહત્ત્વનાં તથ્ય જાણવા મળે છે. (૧) ખેલા અને નાચ સાથે ચૈત્ર માસમાં ફાગુ ગાવાનો, (૩૨) મધુમાસમાં સ્ત્રીઓ ફાગ ગાય તેનો, (૩૩) ચૈત્રી પૂનમે ફાગ રમવાનો, (૧૮) વસંત માસમાં ઉછરંગથી રમવાનો, (૧૯) ફાગ ખેલવાનો, (૨૦) ફાગણમાં કૃષ્ણના ફાગ ગાવાનો, (૩૪) ફાગણમાં લોકો ઉલ્લાસપૂર્વક ફાગ રમે છે તેનો, અને (૩૮) ફાગણ માસમાં ઝાંઝ પખાજના વાદન સાથે સહેલીઓ રાસ રમે છે તેનો નિર્દેશ કરે છે. વિરહિણીને ફાગણના ફાગ ગમતા નથી એમ (૩૦)માં કહ્યું છે. (૯) ફાગ ખેલતાં વસંતરાગ ગાવાનો, (૧૪) અભિનવ ફાગ શ્રીરાગ સાથે ગાવાનો, (૬) ફાગ છંદમાં ખેલવાનો, (૧૬) કવિત-વિનોદ સાથે ફાગ ખેલવાનો, અને (૩૧) રાસ, ભાસ અને ફાગ ખેલવાનો ઉલ્લેખ કરે છે. ખેલમાં—બબ્બેનાં જોડાંમાં ફાગ ખેલવાનું (૫–૭)માં છે. ફાગ રમવો કે ખેલવો, વસંત રમવો કે ખેલવો, ઋતુરાજ રમવો, એવા ઉલ્લેખ સંખ્યાબંધ અવતરણોમાં છે. ફાગુ ખેલવાનો દિન આવ્યો ત્યારે પ્રિય પરદેશ જાય છે એમ (૩૬)માં કહ્યું છે.

ફાગુના ધાર્મિક સ્વરૂપનાં પણ અનેક સૂચનો મળે છે. (૧૫)માં ‘ દેવના ફાગનો ’ તથા (૧૧)માં નેમિ જિનેશ્વરના દ્વારમાં ફાગ ખેલવાનો ઉલ્લેખ છે. વીણા અને વંશ વગાડતાં, પંચમ રાગ ભાવતાં જિનવરનો ફાગ રંગપૂર્વક ખેલવાનું (૨૨)માં કહ્યું છે. જિનગુણ ગાતા અને બીજા લૌકિક વિષયના ફાગુઓ વચ્ચેનું ‘ મેરુ અને સરસવ ’ જેટલું અંતર (૩૫)માં બતાવવામાં આવ્યું છે. લૌકિક ફાગુમાં રહેલા ગ્રામ્ય તત્ત્વનો નિર્દેશ (૨૪)માં છે. સાહિત્યિક ફાગુઓના યમકપ્રધાન સ્વરૂપનો નિર્દેશ (૧૩) અને (૧૭)માં છે.

ઉપરનાં અવતરણો બતાવે છે કે ફાગુ એ જાહેરમાં વિવિધ રીતે નૃત્યાદિ સાથે ગવાતો પ્રકાર હતો—ઓછામાં ઓછું, એના પ્રાચીનતર સ્વરૂપમાં તો હતો. નૃત્યકાવ્ય કે ગેય રૂપકને કંઈક મળતો એ પ્રકાર હશે અને લોકસાહિત્ય-માંથી એ શિષ્ટ સાહિત્યમાં સ્વીકારાયો હશે. અલબત, જેમ જેમ આ પ્રકાર પોતાના મૂળ સ્વરૂપથી દૂર જતો ગયો અને શિષ્ટ સાહિત્યના એક પ્રકાર લેખે જ વિકસતો—અથવા કહો કે પલટાતો ગયો તેમ તેમ એના જાહેરમાં પ્રયોગની શકયતા ઓછી થતી ગઈ. માલદેવકૃત ‘ સ્થૂલિભદ્ર ફાગ ’, ‘ મંગલકલશ ફાગ ’, ‘ વાસુપૂજ્ય મનોરમ ફાગ ’ તથા આ સંગ્રહમાંની ‘ ગીતા ’ શીર્ષકવાળી કૃતિઓ એનાં ઉદાહરણ છે.

'વસંતવિલાસ'ની ધાટીએ રચાયેલી હોવા છતાં વિષયનિરૂપણની દૃષ્ટિએ 'વસંતવિલાસ'ની વિલાસિતાનું ખંડન કરવાનો સાવ નબળો નહિ એવો પ્રયાસ છે. ઇતિહાસકાળમાં થયેલા આચાર્યાદિ વ્યક્તિવિશેષો વિષે પણ ફાગુઓ લખાયા છે. 'હેમરત્નસૂરિ ફાગ', 'જિનહંસગુરુ નવરંગ ફાગ', 'ધર્મમૂર્તિસૂરિ ફાગ', 'અમરરત્નસૂરિ ફાગુ' આદિ આ સંગ્રહમાં લેવાયેલાં કાવ્યો એ વાતનાં ઉદાહરણ છે. એ ઉપરાંત 'દેવરત્નસૂરિ ફાગ' (સં. ૧૪૯૯)[1] દાનવર્ધનકૃત 'હેમવિમલસૂરિ ફાગ' (સં. ૧૫૫૪),[2] 'કીર્તિરત્નસૂરિ ફાગ' આદિ એ પ્રકારની નોંધપાત્ર રચનાઓ છે. આવી રચનાઓમાં આચાર્યોનાં માતાપિતા, બાલ્યાવસ્થા, દીક્ષામહોત્સવ આદિનો વૃત્તાન્ત આપીને વસંતવર્ણન, કામવિજય, સંયમની દૃઢતા, એમના ઉપદેશોનો પ્રભાવ વગેરે વર્ણવેલાં હોય છે અને એ રીતે 'ફાગ' નામની ઓછેવત્તે અંશે સાર્થકતા સાધવાનો પ્રયત્ન થાય છે. જોકે એવું પણ દર વખતે થાય છે એમ નહિ. 'ધર્મમૂર્તિગુરુ ફાગ'માં આ કાવ્યપ્રકાર સાથે સંકળાયેલાં ગણાતાં આ બધાં લક્ષણો નથી. એમાં ગુરુનો પૂર્વ વૃત્તાન્ત આપવા સાથે એમની ધાર્મિક મહત્તા વર્ણવી છે. ફાગ અને અઢૈઉની પરંપરાગત છંદોરચના કર્તાએ, અલબત્ત, સાચવી છે. શ્રી. અગરચંદ નાહટાએ સંપાદિત કરેલ ખેમહંસકૃત 'ગુર્વાવલી ફાગ'માં[3] (વિ.નો ૧૬મો સૈકો) દુહા અને રોળા છંદના, પ્રાચીનતમ ફાગુઓમાં મળતા બંધમાં, ખરતર ગચ્છના આચાર્યોની માત્ર પટ્ટાવલી આપવામાં આવી છે. આથી પણ આગળ વધી, ફાગુઓમાં સામાન્યતઃ કવન પામતા વિષયોને બાજુએ મૂકી આધ્યાત્મિક વિષયો પરત્વે ફાગુના પ્રચલિત છંદોમાં કાવ્યરચના કરીને એમને 'ફાગ' નામ અપાયું છે. 'વાહણનું ફાગ', લક્ષ્મીવલ્લભકૃત 'અધ્યાત્મ ફાગ' આદિ એ પ્રકારનાં રૂપકપ્રધાન કાવ્યો છે. વૃદ્ધિવિજયકૃત 'જ્ઞાનગીતા', યશોવિજયજીકૃત 'જંબુસ્વામી બ્રહ્મગીતા' આદિ પ્રધાનતઃ આધ્યાત્મિક વિષયનાં કાવ્યો નથી, તોપણ એમનાં શીર્ષક તથા એમાંનું કેટલુંક નિરૂપણ એમને ઓછેવત્તે અંશે જ્ઞાનવિષયક રચનાઓ ઠરવે છે.

આપણે જોયું કે અમુક વિશિષ્ટ છંદોરચનાને કારણે જ કેટલીક વાર અમુક કૃતિઓને 'ફાગુ' કે 'ફાગ' નામ અપાયું છે. સાહિત્યના બીજા

---

૧. મુદ્રિત: આચાર્ય જિનવિજયજી-સંપાદિત 'જૈન ઐતિહાસિક ગુર્જર કાવ્યસંચય,' પૃ. ૧૫૦-૫૮.

૨. મુદ્રિત: એ જ, પૃ. ૧૮૬-૯૦

૩. મુદ્રિત: 'ઐતિહાસિક જૈન કાવ્યસંગ્રહ', પૃ. ૨૧૫-૧૭.

'વસંતવિલાસ'ની ધાટીએ રચાયેલી હોવા છતાં વિષયનિરૂપણની દષ્ટિએ 'વસંતવિલાસ'ની વિલાસિતાનું ખંડન કરવાનો સાવ નબળો નહિ એવો પ્રયાસ છે. ઇતિહાસકાળમાં થયેલા આચાર્યાદિ વ્યક્તિવિશેષો વિષે પણ ફાગુઓ લખાયા છે. 'હેમરત્નસૂરિ ફાગ', 'જિનહંસગુરુ નવરંગ ફાગ', 'ધર્મમૂર્તિસૂરિ ફાગ', 'અમરરત્નસૂરિ ફાગુ' આદિ આ સંગ્રહમાં લેવાયેલાં કાવ્યો એ વાતનાં ઉદાહરણ છે. એ ઉપરાંત 'દેવરત્નસૂરિ ફાગ' (સં. ૧૯૪૯)[1] દાનવર્ધનકૃત 'હેમવિમલસૂરિ ફાગ' (સં. ૧૫૫૪),[2] 'કીર્તિરત્નસૂરિ ફાગ' આદિ એ પ્રકારની નોંધપાત્ર રચનાઓ છે. આવી રચનાઓમાં આચાર્યોનાં માતાપિતા, બાલ્યાવસ્થા, દીક્ષામહોત્સવ આદિનો વૃત્તાન્ત આપીને વસંત-વર્ણન, કામવિજય, સંયમની દઢતા, એમના ઉપદેશોનો પ્રભાવ વગેરે વર્ણવેલાં હોય છે અને એ રીતે 'ફાગ' નામની ઓછેવત્તે અંશે સાર્થકતા સાધવાનો પ્રયત્ન થાય છે. જોકે એવું પણ દર વખતે થાય છે એમ નહિ. 'ધર્મમૂર્તિગુરુ ફાગ'માં આ કાવ્યપ્રકાર સાથે સંકળાયેલાં ગણાતાં આ બધાં લક્ષણો નથી. એમાં ગુરુનો પૂર્વ વૃત્તાન્ત આપવા સાથે એમની ધાર્મિક મહત્તા વર્ણવી છે. ફાગ અને અઢૈઉની પરંપરાગત છંદોરચના કર્તાએ, અલબત, સાચવી છે. શ્રી. અગરચંદ નાહટાએ સંપાદિત કરેલ ખેમહંસકૃત 'ગુર્વાવલી ફાગ'માં[3] (વિ.નો ૧૬મો સૈકો) દુહા અને રોળા છંદના, પ્રાચીનતમ ફાગુઓમાં મળતા બંધમાં, ખરતર ગચ્છના આચાર્યોની માત્ર પટ્ટાવલી આપવામાં આવી છે. આથી પણ આગળ વધી, ફાગુઓમાં સામાન્યતઃ કવન પામતા વિષયોને બાજુએ મૂકી આધ્યાત્મિક વિષયો પરત્વે ફાગુના પ્રચલિત છંદોમાં કાવ્ય-રચના કરીને એમને 'ફાગ' નામ અપાયું છે. 'વાહણનું ફાગ', લક્ષ્મીવલ્લભકૃત 'અધ્યાત્મ ફાગ' આદિ એ પ્રકારનાં રૂપકપ્રધાન કાવ્યો છે. વૃદ્ધિવિજયકૃત 'જ્ઞાનગીતા', યશોવિજયજીકૃત 'જંબુસ્વામી બ્રહ્મગીતા' આદિ પ્રધાનતઃ આધ્યાત્મિક વિષયનાં કાવ્યો નથી, તોપણ એમનાં શીર્ષક તથા એમાંનું કેટલુંક નિરૂપણ એમને ઓછેવત્તે અંશે જ્ઞાનવિષયક રચનાઓ ઠરવે છે.

આપણે જોયું કે અમુક વિશિષ્ટ છંદોરચનાને કારણે જ કેટલીક વાર અમુક કૃતિઓને 'ફાગુ' કે 'ફાગ' નામ અપાયું છે. સાહિત્યના બીજા

૧. મુદ્રિત: આચાર્ય જિનવિજયજી-સંપાદિત 'જૈન ઐતિહાસિક ગુર્જર કાવ્યસંચય,' પૃ. ૧૫૦-૫૮.

૨. મુદ્રિત: એ જ, પૃ. ૧૮૬-૯૦

૩. મુદ્રિત: 'ઐતિહાસિક જૈન કાવ્યસંગ્રહ', પૃ. ૨૧૫-૧૭.

પદ્યો જેટલી જ લગભગ છે. સમાજના જે સાહિત્યરસિક વિદગ્ધ વર્ગમાં ફાગુકાવ્યોનો સમાદર થતો હશે તેમાં સંસ્કૃત શૃંગારકાવ્યો અને મુક્તકો—જેમાંથી એ પ્રકારની ગુજરાતી રચનાઓની પદાવલી અને અલંકારાદિ સીધેસીધાં તેમ જ પ્રાકૃત ભાષાઓ દ્વારા ઊતરી આવ્યાં છે—ઠીક લોકપ્રિય હતાં એ પણ એમાંથી ફલિત થાય છે. અલબત, આ રીતે સંમતિના શ્લોકો આપવાની પદ્ધતિ ફાગુકાવ્યમાં જ હતી એમ નહિ; જ્ઞાનમાર્ગી કવિતામાં અને આખ્યાનાત્મક કવિતા (Narrative Poetry)માં પણ આ પદ્ધતિ સારા પ્રમાણમાં જોવા મળે છે.

આ રીતના સળંગ એક છંદમાં રચાયેલાં કાવ્યમાં પ્રસંગોપાત્ત શ્લોકોનો ઉમેરો એ એક નવું તત્ત્વ ગણાય, અને એ દૃષ્ટિએ ‘ વસંતવિલાસ ’ આદિ કાવ્યો ઉપર-કહ્યા પ્રાચીનતર ફાગુઓની અપેક્ષાએ કાવ્યબંધનો વિકાસ દર્શાવે છે. ‘ વસંતવિલાસ ’ આદિનો કાવ્યબંધ સમયદૃષ્ટિએ એ ફાગુઓની પછીનો છે. આંતરયમકવાળો દુહો જતે દિવસે ફાગુની રચના સાથે એવો સંકળાઈ ગયો કે પછીના સંખ્યાબંધ ફાગુઓમાં તેમ જ સર્વસાધારણ કાવ્યરચનાઓમાં એને માટે ‘ ફાગ, ’ ‘ ફાગની દેશી ’ કે ‘ ફાગની ઢાળ ’ એવા મોઘમ નિર્દેશો નજરે પડે છે.

પરંતુ સંખ્યાબંધ જૂના ફાગુઓની રચના આંતરયમકવાળા નહિ, પણ સાદા દુહામાં થઈ છે, જે બતાવે છે કે આંતરયમક ચમત્કૃતિ અર્થે ઉમેરાયો હશે. સં ૧૩૪૧ના અરસાનો ‘ જિનચંદસૂરિ ફાગુ ’ સાદા દુહામાં રચાયો છે. સમર, સમધર અને પદ્મના ‘ નેમિનાથ ફાગુ, ’ ગુણચંદસૂરિનો ‘ વસંત ફાગુ ’ અને અજ્ઞાત કવિકૃત ‘ મોહિની ફાગુ ’ની રચના સાદા દુહામાં છે. પ્રભાસ-પાટણનિવાસી કાયસ્થ કેશવદાસકૃત ‘ શ્રીકૃષ્ણલીલા કાવ્ય ’ (સં. ૧૫૨૯)ના ૧૫મા સર્ગમાં (કડી ૧–૨૬) ‘ વસંતવિલાસ ’ એ શીર્ષક નીચે કૃષ્ણગોપીના વસંતવિહારનું વર્ણન છે; એના આદિ અને અંતનું સ્વરૂપ જોતાં, કવિએ સળંગ કાવ્યની વચ્ચે મૂકી દીધું હોવા છતાં એની રચના તો એક સ્વતંત્ર કૃતિ તરીકે કરેલી છે. કેશવદાસકૃત આ ‘ વસંતવિલાસ ’ દુહામાં રચાયો છે, પણ આંતરયમક એમાં સર્વત્ર નથી.

અગાઉ આપણે જોયું તેમ, ફાગુ એ જાહેરમાં ગાવાનો પ્રકાર હતો. એની નિશાનીઓ એની છંદોરચનામાં પણ છે. દુહા કે રોળા જેવા માત્રામેળ છંદોના પ્રારંભમાં, છંદનો ખરેખર અંશ નહિ એવાં ‘ અહે ’, ‘ અહ ’ કે ‘ અરે ’

પદ્યો જેટલી જ લગભગ છે. સમાજના જે સાહિત્યરસિક વિદગ્ધ વર્ગમાં ફાગુકાવ્યોનો સમાદર થતો હશે તેમાં સંસ્કૃત શૃંગારકાવ્યો અને મુક્તકો—જેમાંથી એ પ્રકારની ગુજરાતી રચનાઓની પદાવલી અને અલંકારાદિ સીધેસીધાં તેમ જ પ્રાકૃત ભાષાઓ દ્વારા ઊતરી આવ્યાં છે—ઠીક લોકપ્રિય હતાં એ પણ એમાંથી ફલિત થાય છે. અલબત, આ રીતે સંમતિના શ્લોકો આપવાની પદ્ધતિ ફાગુકાવ્યમાં જ હતી એમ નહિ; જ્ઞાનમાર્ગી કવિતામાં અને આખ્યાનાત્મક કવિતા (Narrative Poetry)માં પણ આ પદ્ધતિ સારા પ્રમાણમાં જોવા મળે છે.

આ રીતના સળંગ એક છંદમાં રચાયેલાં કાવ્યમાં પ્રસંગોપાત્ત શ્લોકોનો ઉમેરો એ એક નવું તત્ત્વ ગણાય, અને એ દૃષ્ટિએ ‘ વસંતવિલાસ ’ આદિ કાવ્યો ઉપર-કહ્યા પ્રાચીનતર ફાગુઓની અપેક્ષાએ કાવ્યબંધનો વિકાસ દર્શાવે છે. ‘ વસંતવિલાસ ’ આદિનો કાવ્યબંધ સમયદૃષ્ટિએ એ ફાગુઓની પછીનો છે. આંતરયમકવાળો દુહો જતે દિવસે ફાગુની રચના સાથે એવો સંકળાઈ ગયો કે પછીના સંખ્યાબંધ ફાગુઓમાં તેમ જ સર્વસાધારણ કાવ્યરચનાઓમાં એને માટે ‘ ફાગ, ’ ‘ ફાગની દેશી ’ કે ‘ ફાગની ઢાળ ’ એવા મોઘમ નિર્દેશો નજરે પડે છે.

પરંતુ સંખ્યાબંધ જૂના ફાગુઓની રચના આંતરયમકવાળા નહિ, પણ સાદા દુહામાં થઈ છે, જે બતાવે છે કે આંતરયમક ચમત્કૃતિ અર્થે ઉમેરાયો હશે. સં ૧૩૪૧ના અરસાનો ‘ જિનચંદ્રસૂરિ ફાગુ ’ સાદા દુહામાં રચાયો છે. સમર, સમધર અને પદ્મના ‘ નેમિનાથ ફાગુ, ’ ગુણચંદ્રસૂરિનો ‘ વસંત ફાગુ ’ અને અજ્ઞાત કવિકૃત ‘ મોહિની ફાગુ ’ની રચના સાદા દુહામાં છે. પ્રભાસ-પાટણનિવાસી કાયસ્થ કેશવદાસકૃત ‘ શ્રીકૃષ્ણલીલા કાવ્ય ’ (સં. ૧૫૨૯)ના ૧૫મા સર્ગમાં (કડી ૧–૨૬) ‘ વસંતવિલાસ ’ એ શીર્ષક નીચે કૃષ્ણગોપીના વસંતવિહારનું વર્ણન છે; એના આદિ અને અંતનું સ્વરૂપ જોતાં, કવિએ સળંગ કાવ્યની વચ્ચે મૂકી દીધું હોવા છતાં એની રચના તો એક સ્વતંત્ર કૃતિ તરીકે કરેલી છે. કેશવદાસકૃત આ ‘ વસંતવિલાસ ’ દુહામાં રચાયો છે, પણ આંતરયમક એમાં સર્વત્ર નથી.

અગાઉ આપણે જોયું તેમ, ફાગુ એ જાહેરમાં ગાવાનો પ્રકાર હતો. એની નિશાનીઓ એની છંદોરચનામાં પણ છે. દુહા કે રોળા જેવા માત્રામેળ છંદોના પ્રારંભમાં, છંદનો ખરેખર અંશ નહિ એવાં ‘ અહે ’, ‘ અહ ’ કે ‘ અરે ’

'દેવરત્નસૂરિ ફાગ' (સં. ૧૪૯૯) એ ૬૫ કડીનું કાવ્ય છે. એમાં એક સંસ્કૃત શ્લોક, પછી રાસ (દેશી), અઢૈયુ અને ફાગ એ પ્રમાણે ક્રમ છે. ૫૭ કડીના 'હેમવિમલસૂરિ ફાગ' (સં. ૧૫૫૪)ના ત્રણ ખંડોનો પદ્યબંધ ફાગ અને અંદોલામાં બંધાયો છે.

આવી મિશ્ર છંદોરચનાવાળું આપણા સંગ્રહનું સૌથી જૂનું કાવ્ય તે ધનદેવગણિકૃત 'સુરંગાભિધ નેમિ ફાગ' (સં. ૧૫૦૨) છે. ગુજરાતી શાર્દૂલવિક્રીડિત પદ્યોને કારણે ધ્યાનપાત્ર આ કૃતિની છંદોરચનાનું પૃથક્કરણ 'કૃતિપરિચય'માં કર્યું છે. આગમમાણિક્યકૃત 'જિનહંસગુરુ નવરંગ ફાગ,' અજ્ઞાત કવિકૃત 'રાણપુરમંડન ચતુર્મુખ આદિનાથ ફાગ,' કમલશેખરકૃત 'ધર્મમૂર્તિગુરુ ફાગ' આદિની છંદોયોજના પણ આ પ્રકારની મિશ્ર છે. ફાગુના પ્રયોગ વિષેના જે વિવિધ અવતરણો અગાઉ ટાંક્યાં છે તે જોતાં યોગ્ય પ્રસંગોએ આ ફાગુઓ જાહેરમાં ગવાતા હશે.

ફાગુમાંથી જ વિકસેલો એક પેટાપ્રકાર તે 'ભ્રમરગીતા' જેવાં 'ગીતા' કાવ્યોનો છે. એનો જૂનામાં જૂનો નમૂનો અત્યારે તો આપણી પાસે, ઉદ્ધવ-સંદેશના ભાગવતપ્રોક્ત વિષયનું છટાદાર કવન કરતી ચતુર્ભુજની 'ભ્રમર-ગીતા'નો (સં. ૧૫૭૬) છે. વિનયવિજયકૃત 'નેમિનાથ ભ્રમરગીતા'માં જૈન ફાગુઓમાં સૌથી વધુ લોકપ્રિય નેમિનાથના કથાનકને વણી લીધું છે. ઉપાધ્યાય યશોવિજયકૃત 'જંબુસ્વામી બ્રહ્મગીતા'માં જંબુસ્વામીનું કથાનક છે. આ બધાં કાવ્યોમાં જેને ઝૂલણાનો ઉત્તરાર્ધ ગણી શકાય એવા છંદને એકાંતરે (જુઓ અગાઉ પૃ. ૧૬, ટિપ્પણ) 'ફાગ' અથવા 'ફાગની દેશી' એ શીર્ષક નીચે એક અથવા વધારે દુહા આવે છે.[1] સોનીરામકૃત 'વસંત-વિલાસ'ની પદ્યરચના પણ આવી જ છે. જોકે એની પ્રતમાં એ છંદને ખોટી રીતે દુહો કહ્યો છે. વૃદ્ધિવિજયકૃત 'જ્ઞાનગીતા' અને ઉદયવિજયકૃત 'પાર્શ્વનાથ રાજગીતા'માં આપણે અગાઉ 'કૃતિપરિચય'માં જોયું તે પ્રમાણે, કોઈ ઇતિવૃત્ત નથી, પરન્તુ ઉપર્યુક્ત છંદોબંધ તેને ફાગુનો જ એક પ્રકાર પુરવાર કરે છે.

આમ ફાગુનો સાહિત્યપ્રકાર ઉત્તરોત્તર પરિવર્તન પામતો ગયો છે. પાછળના સમયમાં એમાં કેટલીક એકવિધતા આવી ગઈ. એવા પણ

---

૧ પ્રેમાનંદકૃત 'માસ'નો પદ્યબંધ આ જ પ્રકારનો છે. એમાંની દેશીને જોકે 'ફાગ' નામ આપ્યું નથી, પણ તેથી હકીકતમાં કંઈ ફેર પડતો નથી.

'દેવરત્નસૂરિ ફાગ' (સં. ૧૪૯૯) એ ૬૫ કડીનું કાવ્ય છે. એમાં એક સંસ્કૃત શ્લોક, પછી રાસ (દેશી), અઢૈયુ અને ફાગ એ પ્રમાણે ક્રમ છે. ૫૭ કડીના 'હેમવિમલસૂરિ ફાગ' (સં. ૧૫૫૪)ના ત્રણ ખંડોનો પદ્યબંધ ફાગ અને અંદોલામાં બંધાયો છે.

આવી મિશ્ર છંદોરચનાવાળું આપણા સંગ્રહનું સૌથી જૂનું કાવ્ય તે ધનદેવગણિકૃત 'સુરંગાભિધ નેમિ ફાગ' (સં. ૧૫૦૨) છે. ગુજરાતી શાર્દૂલવિક્રીડિત પદ્યોને કારણે ધ્યાનપાત્ર આ કૃતિની છંદોરચનાનું પૃથક્કરણ 'કૃતિપરિચય'માં કર્યું છે. આગમમાણિક્યકૃત 'જિનહંસગુરુ નવરંગ ફાગ,' અજ્ઞાત કવિકૃત 'રાણપુરમંડન ચતુર્મુખ આદિનાથ ફાગ,' કમલશેખરકૃત 'ધર્મમૂર્તિગુરુ ફાગ' આદિની છંદોયોજના પણ આ પ્રકારની મિશ્ર છે. ફાગુના પ્રયોગ વિષેના જે વિવિધ અવતરણો અગાઉ ટાંક્યાં છે તે જોતાં યોગ્ય પ્રસંગોએ આ ફાગુઓ જાહેરમાં ગવાતા હશે.

ફાગુમાંથી જ વિકસેલો એક પેટાપ્રકાર તે 'ભ્રમરગીતા' જેવાં 'ગીતા' કાવ્યોનો છે. એનો જૂનામાં જૂનો નમૂનો અત્યારે તો આપણી પાસે, ઉદ્ધવ-સંદેશના ભાગવતપ્રોક્ત વિષયનું છટાદાર કવન કરતી ચતુર્ભુજની 'ભ્રમર-ગીતા'નો (સં. ૧૫૭૬) છે. વિનયવિજયકૃત 'નેમિનાથ ભ્રમરગીતા'માં જૈન ફાગુઓમાં સૌથી વધુ લોકપ્રિય નેમિનાથના કથાનકને વણી લીધું છે. ઉપાધ્યાય યશોવિજયકૃત 'જંબુસ્વામી બ્રહ્મગીતા'માં જંબુસ્વામીનું કથાનક છે. આ બધાં કાવ્યોમાં જેને ઝૂલણાનો ઉત્તરાર્ધ ગણી શકાય એવા છંદને એકાંતરે (જુઓ અગાઉ પૃ. ૧૬, ટિપ્પણ) 'ફાગ' અથવા 'ફાગની દેશી' એ શીર્ષક નીચે એક અથવા વધારે દુહા આવે છે.[1] સોનીરામકૃત 'વસંત-વિલાસ'ની પદ્યરચના પણ આવી જ છે. જોકે એની પ્રતમાં એ છંદને ખોટી રીતે દુહો કહ્યો છે. વૃદ્ધિવિજયકૃત 'જ્ઞાનગીતા' અને ઉદયવિજયકૃત 'પાર્શ્વનાથ રાજગીતા'માં આપણે અગાઉ 'કૃતિપરિચય'માં જોયું તે પ્રમાણે, કોઈ ઇતિવૃત્ત નથી, પરન્તુ ઉપર્યુક્ત છંદોબંધ તેને ફાગુનો જ એક પ્રકાર પુરવાર કરે છે.

આમ ફાગુનો સાહિત્યપ્રકાર ઉત્તરોત્તર પરિવર્તન પામતો ગયો છે. પાછળના સમયમાં એમાં કેટલીક એકવિધતા આવી ગઈ. એવા પણ

---

૧ પ્રેમાનંદકૃત 'માસ'નો પદ્યબંધ આ જ પ્રકારનો છે. એમાંની દેશીને જોકે 'ફાગ' નામ આપ્યું નથી, પણ તેથી હકીકતમાં કંઈ ફેર પડતો નથી.

વિક્રમના ચૌદમા શતકથી માંડી કેટલાક સૈકા સુધી માનવભાવો સાથે પ્રકૃતિનું ગાન ગાતી, શૃંગાર સાથે ત્યાગ અને વૈરાગ્યના તરંગો ઉછાળતી કવિતા આ સાહિત્યપ્રકારે આપી છે. આખ્યાન કે રાસા કરતાં આનું સ્વરૂપ ટૂંકું છે, પણ મોટે ભાગે એમાં કંઈક ઇતિવૃત્ત આવતું હોઈ હોરી કે ધમાર જેવાં વસંતખેલનાં ટૂંકાં પદો કરતાં એમાં વૈવિધ્યને વિશેષ અવકાશ રહ્યો છે. આ સાહિત્યપ્રકારના નમૂનાઓનો આ મધ્યમ કદનો સમુચ્ચય ઉત્તરકાલીન અપભ્રંશના સમયથી માંડી લગભગ અર્વાચીનતાના સીમાડા સુધીના ગુજરાતી ભાષાના વિકાસનો ખ્યાલ આપે છે, તે સાથે જૂની ગુજરાતીની કેટલીક સારી કવિતા એમાંથી મળે છે.

ભોગીલાલ જ. સાંડેસરા

વિક્રમના ચૌદમા શતકથી માંડી કેટલાક સૈકા સુધી માનવભાવો સાથે પ્રકૃતિનું ગાન ગાતી, શૃંગાર સાથે ત્યાગ અને વૈરાગ્યના તરંગો ઉછાળતી કવિતા આ સાહિત્યપ્રકારે આપી છે. આખ્યાન કે રાસા કરતાં આનું સ્વરૂપ ટૂંકું છે, પણ મોટે ભાગે એમાં કંઈક ઇતિવૃત્ત આવતું હોઈ હોરી કે ધમાર જેવાં વસંતખેલનાં ટૂંકાં પદો કરતાં એમાં વૈવિધ્યને વિશેષ અવકાશ રહ્યો છે. આ સાહિત્યપ્રકારના નમૂનાઓનો આ મધ્યમ કદનો સમુચ્ચય ઉત્તરકાલીન અપભ્રંશના સમયથી માંડી લગભગ અર્વાચીનતાના સીમાડા સુધીના ગુજરાતી ભાષાના વિકાસનો ખ્યાલ આપે છે, તે સાથે જૂની ગુજરાતીની કેટલીક સારી કવિતા એમાંથી મળે છે.

ભોગીલાલ જ. સાંડેસરા

પ્રાચીન ફાગુ-સંગ્રહ

પ્રાચીન ફાગુ-સંગ્રહ

લવણિમરસભરકૂવડિય જસુ નાહિ ય રેહઇ,
મયણરાય કિર વિજયખંભ જસુ ઊરૂ સોહઇ,
જસુ નહપલ્લવ કામદેવઅંકુસ જિમ રાજઇ,
રિમિઝિમિ રિમિઝિમિ એ પાયકમલિ ઘાઘરિય સુવાજઇ. ૧૫

નવજોવનવિલસંતદેહ નવનેહગહિલ્લી,
પરિમલલહરિહિ મયમયંત રઇકેલિપહિલ્લી,
અહરબિંબ પરવાલખંડ વરચંપાવન્ની,
નયણસલૂણી ય હાવભાવબહુગુણસંપુન્ની. ૧૬

ભાસ–ઇય સિણગાર કરેવિ વર જવ આવી મુણિ પાસિ,
જોએવા કઉતિગિ મિલિય સુરકિન્નર આકાસિ. ૧૭

અહ નયણકડકખહં આહણએ વાંકઉ જોવંતી,
હાવભાવ સિણગાર ભંગિ નવનવિ ય કરંતિ,
તહ વિ ન ભીજઇ મુણિપવરો તવ વેસ બોલાવઇ,
તવણુતુલ્લ તુહ દેહ નાહ મહ તણુ સંતાવઇ. ૧૮

બારહવરિસહં તણઉ નેહુ કિણિ કારણિ છંડિઉ,
એવડુ નિઠુરપણઉ કંઇ મૂંસિઉ તુમ્હિ મંડિઉ,
થૂલિભદ્દ પભણેઇ વેસ અહ ખેદુ ન કીજઇ,
લોહિહિ ઘડિયઉ હિયઉ મજ્ઝ તુહ વયણિ ન ભીજઇ. ૧૯

મહ વિલવંતિય ઉવરિ નાહ અણુરાગ ધરીજઇ,
એરીસુ પાવસુ કાલુ સયલુ મૂસિઉ માણીજઇ,
મુણીવઇ જંપઇ વેસ સિદ્ધિરમણી પરિણેવા,
મણુ લીણઉ સંજમસિરીહિસું ભોગ રમેવા. ૨૦

ભાસ–ભણઇ કોસ સાચઉ કિયઉ નવલઇ રાચઇ લોઉ,
મૂં મિલ્હિવિ સંજમસિરિહિ જઉ રાતઉ મુણિરાઉ. ૨૧

ઉવસમરસભરપૂરિયઉ રિસિરાઉ ભણેઇ,
ચિંતામણિ પરિહરવિ કવણુ પત્થરુ ગિહ્‌ણેઇ,
તિમ સંજમસિરિ પરિવએવિ બહુધમ્મસમુજ્જલ,
આલિંગઇ તુહ કોસ કવણુ પસરંતમહાબલ. ૨૨

લવણિમરસભરકૂવડિય જસુ નાહિ ય રેહઇ,
મયણરાય કિર વિજયખંભ જસુ ઊરૂ સોહઇ,
જસુ નહપલ્લવ કામદેવઅંકુસ જિમ રાજઇ,
રિમિઝિમિ રિમિઝિમિ એ પાયકમલિ ઘાઘરિય સુવાજઇ. ૧૫

નવજોવનવિલસંતદેહ નવનેહગહિલ્લી,
પરિમલલહરિહિ મયમયંત રઇકેલિપહિલ્લી,
અહરબિંબ પરવાલખંડ વરચંપાવન્ની,
નયણસલૂણી ય હાવભાવબહુગુણસંપુન્ની. ૧૬

ભાસ–ઇય સિણગાર કરેવિ વર જવ આવી મુણિ પાસિ,
જોએવા કઉતિગિ મિલિય સુરકિન્નર આકાસિ. ૧૭

અહ નયણકડકખહં આહણએ વાંકઉ જોવંતી,
હાવભાવ સિણગાર ભંગિ નવનવિ ય કરંતિ,
તહ વિ ન ભીજઇ મુણિપવરો તવ વેસ બોલાવઇ,
તવણતુલ્લ તુહ દેહ નાહ મહ તણુ સંતાવઇ. ૧૮

બારહવરિસહં તણઉ નેહુ કિણિ કારણિ છંડિઉ,
એવડુ નિઠુરપણઉ કંઇ મૂંસિઉ તુમ્હિ મંડિઉ,
થૂલિભદ્દ પભણેઇ વેસ અહ ખેદુ ન કીજઇ,
લોહિહિ ઘડિયઉ હિયઉ મજઝ તુહ વયણિ ન ભીજઇ. ૧૯

મહ વિલવંતિય ઉવરિ નાહ અણુરાગ ધરીજઇ,
એરીસુ પાવસુ કાલુ સયલુ મૂસિઉ માણીજઇ,
મુણીવઇ જંપઇ વેસ સિદ્ધિરમણી પરિણેવા,
મણુ લીણઉ સંજમસિરીહિસું ભોગ રમેવા. ૨૦

ભાસ–ભણઇ કોસ સાચઉ કિયઉ નવલઇ રાચઇ લોઉ,
મૂં મિલ્હિવિ સંજમસિરિહિ જઉ રાતઉ મુણિરાઉ. ૨૧

ઉવસમરસભરપૂરિયઉ રિસિરાઉ ભણેઇ,
ચિંતામણિ પરિહરવિ કવણુ પત્થરુ ગિણ્હેઇ,
તિમ સંજમસિરિ પરિવએવિ બહુધમ્મસમુજ્જલ,
આલિંગઇ તુહ કોસ કવણુ પસરંતમહાબલ. ૨૨

[૨]

રાજશેખરસૂરિકૃત

નેમિનાથ ફાગુ

(સં. ૧૪૦૫ આસપાસ)

સિદ્ધિ જેહિં સઇ વર વરિય તે તિત્થયર નમેવી,
ફાગુબંધિ પહુનેમિજિણગુણ ગાએસઉં કેવી. ૧

અહ નવજુવ્વણ નેમિકુમરુ જાદવકુલધવલો,
કાજલસામલ લલવલઉ સુલલિયમુહકમલો,
સમુદ્દવિજયસિવદેવિપૂતુ સોહગસિંગારો,
જરાસિંધુભડભંગભીમુ બલિ રૂવિ અપ્પારો. ૨

ગહિરસદ્દિ હરિસંખુ જેણ પૂરિય ઉદ્દંડો,
હરિ હરિ જિમ હિંડોલિયઉ ભુયદંડપયંડો,
તેયપરિક્કમિ આગલઉ પુણિ નારિવિરત્તઉ,
સામિ સુલક્ખણુસામલઉ સિવસિરિઅણુરત્તઉ. ૩

હરિહલહરસઉં નેમિપહુ ખેલઇ માસ વસંતો,
હાવિ ભાવિ ભિજ્જઇ નહી ય ભામિણિમાહિ ભમંતો. ૪

અહ ખેલઇ ખડોખલિય નીરિ પુણુ મયણિ નમાવઇ,
હરિઅંતેઉરમાહિ રમઇ પુણિ નાહુ ન રાચઇ,
નયણસલૂણઉ લડસડંતુ જઉ તીરિહિં આવિઉ,
માઇ બાપિ બંધવિહિં માંડ વીવાહ મનાવિઉ. ૫

ઘરિ ઘરિ ઉત્સવ બારવએ રાઉલ ગહગહએ,
તોરણ વંદુરવાલ કલસ ધયવડ લહલહએ,
કન્હડિ માગિય ઉગ્ગસેણધૂય રાજલ લાધા,
નેમિઉમાહીય, બાલ અદ્ભુભવનેહનિબદ્ધા. ૬

[૨]

રાજશેખરસૂરિકૃત

નેમિનાથ ફાગુ

(સં. ૧૪૦૫ આસપાસ)

સિદ્ધિ જેહિં સઇ વર વરિય તે તિત્થયર નમેવી,
ફાગુબંધિ પહુનેમિજિણગુણ ગાએસઉં કેવી. ૧

અહ નવજુવ્વણ નેમિકુમરુ જાદવકુલધવલો,
કાજલસામલ લલવલઉ સુલલિયસુહકમલો,
સમુદવિજયસિવદેવિપૂતુ સોહગસિંગારો,
જરાસિંધુભડભંગભીમુ બલિં રૂવિ અપ્પારો. ૨

ગહિરસદ્દિ હરિસંખુ જેણ પૂરિય ઉદ્દંડો,
હરિ હરિ જિમ હિંડોલિયઉ ભુયદંડપયંડો,
તેયપરિક્કમિ આગલઉ પુણિ નારિવિરત્તઉ,
સામિ સુલકખણસામલઉ સિવસિરિઅણુરત્તઉ. ૩

હરિહલહરસઉં નેમિપહુ ખેલઇ માસ વસંતો,
હાવિ ભાવિ ભિજ્જઇ નહી ય ભામિણિમાહિ ભમંતો. ૪

અહ ખેલઇં ખડોખલિય નીરિ પુણુ મયણિ નમાવઇ,
હરિઅંતેઉરમાહિ રમઇ પુણિ નાહુ ન રાચઇ,
નયણસલૂણઉ લડસડંતુ જઉ તીરિહિં આવિઉ,
માઇ બાપિ બંધવિહિં માંડ વીવાહ મનાવિઉ. ૫

ઘરિ ઘરિ ઉત્સવ બારવએ રાઉલ ગહગહએ,
તોરણ વંદુરવાલ કલસ ધયવડ લહલહએ,
કન્હડિ માગિય ઉગ્ગસેણધૂય રાજલ લાધા,
નેમિઉમાહીય, બાલ અદ્ભુભવનેહનિબદ્ધા. ૬

કૃષ્ણર્ષીય જયસિંહસૂરિકૃત

પ્રથમ નેમિનાથ ફાગુ

(સં. ૧૪૨૨ આસપાસ)

પણમિવિ જિણુ ચઉવીસ પઇ, સુમરવિ સરસઇ ચિત્તિ,
નેમિ જીણેસર કેવિ ગુણ, ગાએસઉ વહુ ભત્તિ. ૧

જાદવકુલસિંગારુ પહુ નેમિકુમારો,
સમુદ્રવિજય નરહિ-પુતુ, સિવદેવિ-મલ્હારો,
સોહગસુંદર તરુણદેહ, ગુણગણભંડારો,
સિવસિરિરત્તઉ ગણઇ ચિત્તિ સંસારુ અસારો. ૨

વનસઇમંડન અહ પહૂતુ, રિતુરાઉ વસંતુ,
ચંપક વેઉલ વઉલ કમલ, પરિમલુ વિલસંતો,
કોઇલ કલિરવુ કરહિ, જાણુ વાજઇ વર વીણ,
મન્નાવઇ પ્રિયપાય લગ્ગિ, તરુણી અહિ દીણ. ૩

ભમઇં ભમર મધુપાનમત્ત ઝંકારુ કરંતા,
રિતુરાયહ કિરિ ભટ્ટથટ્ટ વર કિત્તિ પઢંતા,
પસરિઉ પરિમલુ મલઇવાઉ, દસદિસિ પૂરંતો,
માણિણિ કામિણિ મનહ માહિ, તક્ખણિ ચૂરંતો. ૪

કામિય વર સહકાર સાષ, વંધંતિ હિંડોલા,
હિંડહિ પ્રિયતમ સરિસુ, સરિસુ ગાઇં ઇંદોલા,
ભંભલભોલિય વાલ રંગિ નવ ફાગુ રમંતે,
દુક્ખિય વિરહિણિ નયણ નીરુ નીઝરણુ ઝરંતે. ૫

ભાસ-લહવિ વિસંતુ સહાઇયઉ, તરુણિય વલુ અવિલંવિ,
સચરાચરુ જગિ વસિ કિયઉ, મયણ સુહડુ અવિલંબિ. ૬

કૃષ્ણર્ષીય જયસિંહસૂરિકૃત

પ્રથમ નેમિનાથ ફાગુ

(સં. ૧૪૨૨ આસપાસ)

પણમિવિ જિણ ચઉવીસ પઇ, સુમરવિ સરસઇ ચિત્તિ,
નેમિ જીણેસર કેવિ ગુણ, ગાએસઉ વહુ ભત્તિ. ૧

જાદવકુલસિંગારુ પહુ નેમિકુમારો,
સમુદ્રવિજય નરહિ-પુતુ, સિવદેવિ-મલ્હારો,
સોહગસુંદર તરુણદેહ, ગુણગણભંડારો,
સિવસિરિરત્તઉ ગણઇ ચિત્તિ સંસારુ અસારો. ૨

વનસઇમંડન અહ પહૂતુ, રિતુરાઉ વસંતુ,
ચંપક વેઉલ વઉલ કમલ, પરિમલુ વિલસંતો,
કોઇલ કલિરવુ કરહિ, જાણુ વાજઇ વર વીણ,
મન્નાવઇ પ્રિયપાય લગ્ગિ, તરુણી અહિ દીણ. ૩

ભમઇં ભમર મધુપાનમત્ત ઝંકારુ કરંતા,
રિતુરાયહ કિરિ ભટ્ટથટ્ટ વર કિત્તિ પઢંતા,
પસરિઉ પરિમલુ મલઇવાઉ, દસદિસિ પૂરંતો,
માણિણિ કામિણિ મનહ માહિ, તકખણિ ચૂરંતો. ૪

કામિય વર સહકાર સાખ, વંધંતિ હિંડોલા,
હિંડહિં પ્રિયતમ સરિસુ, સરિસુ ગાઇં ઇંદોલા,
ભંભલભોલિય વાલ રંગિ નવ ફાગુ રમંતે,
દુકિખય વિરહિણિ નયણ નીરુ નીઝરણ ઝરંતે. ૫

ભાસ-લહવિ વિસંતુ સહાઇયઉ, તરુણિય વલુ અવિલંવિ,
સચરાચરુ જગિ વસિ કિયઉ, મયણ સુહડુ અવિલંબિ. ૬

સમુદવિજય ઉગ્ગસેણુ ભુવણિ મંડપ વંધીજઇં,
દ્વારમઇપુરિ ઠામિ ઠામિ ઉચ્છવ મંડીજઇ,
સિવિદિવિ રાણિય ધારણિય ગોત્રિણિહિ કરાવઇ,
લાગ અચાર વિચાર સાર અતિ ફાર કરાવઇ. ૧૪

અહ સિંગારઇ નેમિકુમરુ નિય કરિ સિવદેવી,
પહિરાવઇ દેવંગુ ચીરુ, ચંદનિ અંચેઈ,
ખુંપ ખણાલઉ સીસુ, મુકુટુ રોપિઉ મણિસારો,
કંનિહિ કુંડલ ઝગમગંતિ ઉરિ મોતિય હારો. ૧૫

ભાસ–વીરવલઇ હથિહિ ઠવિય, અંગુલિ મુદ્દા સંગો,
સુરતરુ મહિ કિરિ અવઇરિઉ, સામિઉ સામલઅંગો. ૧૬

સાવણ છઠિ સુકિલ દિમસુ, સિરિ છત્તુ વહંતો,
તુંગ તુરંગમ રહિ ચડેવિ રવિ જિમ દીપંતો,
જાદવ કોડિ સહિતુ, નેમિ પરણેવા ચલ્લઇ,
રહ ગઇ હઇ પાઇક્કભારુ, મહિમંડલુ હલ્લઇ. ૧૭

ચમર ચિંધ સિકિરિ ઝમાલુ, ગયણંગણુ છાયઉ,
સિવિદિવિ નંદણુ દંસણત્થુ દસ દિસિ જણુ ધાયઉ,
ભેરી ભુંગલ તિવિલ તાલ કંસાલા વાજઇ,
હરસિય નાચહિ જાદવિણી, જાદવ મનિ ગાજઇં. ૧૮

ન્હાઇય ધોઇય રાયમઇ, ધારણિ સિંગારઇ,
વાલિય જાદર તણઉ ચીરુ, આછઉ પહિરાવઇ,
ભરિયઉ કેતકિ ખુંપુ સીસુ સીમંત સિંદૂરુ,
ભાલ તિલઉ માણિક્કનિલઉ ધરિયઉં કિરિ સૂરુ. ૧૯

અંજનિ અંજિય વેવિ નયણ, પત્રવેલિ કપોલિ,
મોતીલગ તાડંક કન્નિ, સુખિ રંગુ તંબોલિ,
કંઠુ નગોદરુ કુલ્લમાલ, ઉરિ નવસર હારો,
કરે ઠિય કંકણ રયણવલય, મુંદ્રડિય અપારો. ૨૦

સમુદવિજય ઉગ્ગસેણુ ભુવણિ મંડપ વંધીજઈં,
દ્વારમઈપુરિ ઠામિ ઠામિ ઉચ્છવ મંડીજઇ,
સિવિદિવિ રાણિય ધારણિય ગોત્રિણિહિ કરાવઇ,
લાગ અચાર વિચાર સાર અતિ ફાર કરાવઇ. ૧૪

અહ સિંગારઇ નેમિકુમરુ નિય કરિ સિવદેવી,
પહિરાવઇ દેવંગુ ચીરુ, ચંદનિ અંચેઈ,
ખુંપ ખણાલઉ સીસુ, મુકુટુ રોપિઉ મણિસારો,
કંનિહિ કુંડલ ઝગમગંતિ ઉરિ મોતિય હારો. ૧૫

ભાસ—વીરવલઇ હથિહિ ઠવિય, અંગુલિ મુદ્દા સંગો,
સુરતરુ મહિ કિરિ અવઇરિઉ, સામિઉ સામલઅંગો. ૧૬

સાવણુ છઠિ સુકિલ દિમસુ, સિરિ છત્તુ વહંતો,
તુંગ તુરંગમ રહિ ચડેવિ રવિ જિમ દીપંતો,
જાદવ કોડિ સહિતુ, નેમિ પરણેવા ચલ્લઇ,
રહ ગઇ હઇ પાઇક્કભારુ, મહિમંડલુ હલ્લઇ. ૧૭

ચમર ચિંધ સિકિરિ ઝમાલુ, ગયણંગણુ છાયઉ,
સિવિદિવિ નંદણુ દંસણત્થુ દસ દિસિ જણુ ધાયઉ,
ભેરી ભુંગલ તિવિલ તાલ કંસાલા વાજઇ,
હરસિય નાચહિ જાદવિણી, જાદવ મનિ ગાજઇં. ૧૮

ન્હાઇય ધોઇય રાયમઇ, ધારણિ સિંગારઇ,
વાલિય જાદર તણઉ ચીરુ, આછઉ પહિરાવઇ,
ભરિયઉ કેતકિ ખુંપુ સીસુ સીમંત સિંદૂરુ,
ભાલ તિલઉ માણિક્કનિલઉ ધરિયઉ કિરિ સૂરુ. ૧૯

અંજનિ અંજિય વેવિ નયણુ, પત્રવેલિ કપોલિ,
મોતીલગ તાડંક કન્નિ, મુખિ રંગુ તંબોલિ,
કંઠુ નગોદરુ કુલ્લમાલ, ઉરિ નવસર હારો,
કરે ઠિય કંકણુ રયણવલય, મુંદ્રડિય અપારો. ૨૦

હારુ તાસુ પ્રાણાપહારુ, સિંગારો અંગારો,
ભોગ કરઇં મણિ સોગ, સુષ દુક્ખહ ભંડારો,
વિલવઇ, ગોવઇ વિરહઝાલ, ભાગી મનિ આસ,
નેમિવિમુક્કિય રાયમઇ, મેલ્હઇ નીસાસ. ૨૯

વોલઇ લાડી સામિસાલ, તુહ કવણુ વિચારો,
જીવહ દીધઉ અભયદાણુ, મહ પુણુ દુહભારો,
જાસુ ન રૂપુ ન ગંધુ ન રસુ નહુ દેહુ ન ગેહો,
તુહ મણિ સિવસિરિ તેહ સરિસુ કહિ કેઉ સનેહો. ૩૦

ભાસ—ઇમ વિલવંતિય રાયમઇ, નેમિનાહપરિચિત્ત,
પરિયણુ કહ નવિ બૂઝવઇ, વિરહાનલ સંતત્ત. ૩૧

દાણિ દલિદ્દુ દલેવિ, લેવિ સંજમુ ભરુ દુદ્ધરુ,
કેવલુ નાણુ લહેવિ સિદ્ધિ પત્તઉ નેમીસરુ,
ભવિય જિણેસરભવણ રંગિ રિતુરાઉ રમેવઉ,
કન્હરિસી જયસિંહસૂરિકિઉ ફાગુ કહેવઉ. ૩૨

॥ ઇતિ શ્રીનેમિનાથ ફાગઃ સમાપ્તઃ ॥ છ ॥

હારુ તાસુ પ્રાણાપહારુ, સિંગારો અંગારો,
ભોગ કરઈં મણિ સોગ, સુષ દુક્ખહ ભંડારો,
વિલવઇ, ગોવઇ વિરહઝાલ, ભાગી મનિ આસ,
નેમિવિમુક્કિય રાયમઇ, મેલ્હઇ નીસાસ. ૨૯

વોલઇ લાડી સામિસાલ, તુહ કવણુ વિચારો,
જીવહ દીધઉ અભયદાણુ, મહ પુણુ દુહભારો,
જાસુ ન રૂપુ ન ગંધુ ન રસુ નહુ દેહુ ન ગેહો,
તુહ મણિ સિવસિરિ તેહ સરિસુ કહિ કેઉ સનેહો. ૩૦

ભાસ–ઇમ વિલવંતિય રાયમઇ, નેમિનાહપરિચિત્ત,
પરિયણુ કહ નવિ બૂઝવઇ, વિરહાનલ સંતત્ત. ૩૧

દાણિ દલિદ્દુ દલેવિ, લેવિ સંજમુ ભરુ દુદ્ધરુ,
કેવલુ નાણુ લહેવિ સિદ્ધિ પત્તઉ નેમીસરુ,
ભવિય જિણેસરભવણ રંગિ રિતુરાઉ રમેવઉ,
કન્હરિસી જયસિંહસૂરિકિઉ ફાગુ કહેવઉ. ૩૨

॥ ઇતિ શ્રીનેમિનાથ ફાગઃ સમાપ્તઃ ॥ છ ॥

અહે હરિ હરિસિઉ નિય મણિ, રમણિય બૃંદ સમેતુ,
રેવયગિરિ સિરિ વર, સિરિનેમિ સહિતુ સંપત્તુ. ૧૧
લાજ વિલોપિય ગોપિય, રોપિય દ્રઢ અનુરાગુ,
રસ ભરિ પ્રિયતમુ રેલઇ, વેલઇ ખેલઇ ફાગુ. ૧૨
દેખિવિ નેમિ સુ નિરુતઉ, વિરતઉ ભવ સુહવાસિ,
કાન્હડિ માંડ રમાંડિઉ, પાડિઉ ત્રીનઇ પાસિ. ૧૩
કવણિય ચંદણિ અંચઇ, ખંચઇ અંચલિ અન્ન,
કવણિય કુસુમિહિ મારઇ, ધારઇ કવણિય ધન્ન. ૧૪
કવણિય પરિમલઆલઉ, વાલઉ આણિવિ દેઇ,
કવણિય જાણિવિ અવસરુ, ચઉસરુ તાસુ ધરેઇ. ૧૫
પભણઇ ગોપિય દેવર, સેવ રચઇ તુહ ઇંદ,
ભાગિ સુભાગિહિ સુંદરુ, મંદિરુ તુહ ગુણબૃંદ. ૧૬
રૂપિહિ તુહ અતિ રૂડઉ, કૂડઉ પુણુ મનિ કાંઇ,
એક ન પરણિય તરુણિય, ઇમિઇ યૌવનુ જાઇ. ૧૭
દેવર અમ્હિ તુહુ ભેદિઉ, ખેદિઉ એતિય વાર,
હવ પુણુ એક ન પરણિય, તરુણિય ત્રિભુવનસાર. ૧૮
ગોપિય વોલુ ન છાડઇ, માંડઇ માનઇ વોલુ,
પહુતઉ હરિસિઉ હરિસિઉ નિય ઘરિ, ગુણિહિ અતોલુ. ૧૯
વંધવ કાજિ સુ જાગઇ, માગઇ ઉગ્રસેણધૂઅ,
ગોવિંદિ રાજલ પામિય, કામિય મણહર રૂવ. ૨૦
સોહઇ સિર વરિ રાજલ, કાજલસામલ વેણિ,
ભાલુ સુ મયણ વરાસણુ, સાસણુ દીધઉ તીણિ. ૨૧
વંકુડિ ભમુહ ભમાડઇ, પાડઇ સજ્જ સુદેવ,
લોયણ અંચલિ ચંચલઇ, ત્રિભુવનુ મન્નઇ સેવ. ૨૨
શ્રવણહિંડોલા રઇવર, નરવર કિરિ નિરમોલ,
સોહઇ કંતિહિં સસહર, જસહર તાસુ કપોલ. ૨૩

અહ હરિ હરિસિઉ નિય મણિ, રમણિય બૃંદ સમેતુ,
રેવયગિરિ સિરિ વર, સિરિનેમિ સહિતુ સંપત્તુ. ૧૧
લાજ વિલોપિય ગોપિય, રોપિય દ્રઢ અનુરાગુ,
રસ ભરિ પ્રિયતમુ રેલઇ, વેલઇ ખેલઇ ફાગુ. ૧૨
દેખિવિ નેમિ સુ નિરુતઉ, વિરતઉ ભવ સુહવાસિ,
કાન્હડિ માંડ રમાંડિઉ, પાડિઉ ત્રીનઇ પાસિ. ૧૩
કવણિય ચંદણિ અંચઇ, ખંચઇ અંચલિ અન્ન,
કવણિય કુસુમિહિ મારઇ, ધારઇ કવણિય ધન્ન. ૧૪
કવણિય પરિમલઆલઉ, વાલઉ આણિવિ દેઇ,
કવણિય જાણિવિ અવસરુ, ચઉસરુ તાસુ ધરેઇ. ૧૫
પભણઇ ગોપિય દેવર, સેવ રચઇ તુહ ઇંદ,
ભાગિ સુભાગિહિ સુંદરુ, મંદિરુ તુહ ગુણબૃંદ. ૧૬
રૂપિહિ તુહુ અતિ રૂડઉ, કૂડઉ પુણુ મનિ કાંઇ,
એક ન પરણિય તરુણિય, ઇમઇ યૌવનુ જાઇ. ૧૭
દેવર અમ્હિ તુહુ ભેદિઉ, ખેદિઉ એતિય વાર,
હવ પુણુ એક ન પરણિય, તરુણિય ત્રિભુવનસાર. ૧૮
ગોપિય વોલુ ન છાડઇ, માંડઇ માનઇ વોલુ,
પહુતઉ હરિસિઉ હરિસિઉ નિય ઘરિ, ગુણિહિ અતોલુ. ૧૯
વંધવ કાજિ સુ જાગઇ, માગઇ ઉગ્રસેણધૂઅ,
ગોવિંદિ રાજલ પામિય, કામિય મણહર રૂવ. ૨૦
સોહઇ સિર વરિ રાજલ, કાજલસામલ વેણિ,
ભાલુ સુ મયણ વરાસણુ, સાસણુ દીધઉ તીણિ. ૨૧
વંકુડિ ભમુહ ભમાડઇ, પાડઇ સજ્જ સુદેવ,
લોયણ અંચલિ ચંચલઇ, ત્રિભુવનુ મન્નઇ સેવ. ૨૨
શ્રવણહિંડોલા રઇવર, નરવર કિરિ નિરમોલ,
સોહઇ કંતિહિં સસહર, જસહર તાસુ કપોલ. ૨૩

[૫]

પ્રસન્નચન્દ્રસૂરિકૃત

રાવણિ પાર્શ્વનાથ ફાગુ

(સં. ૧૪૨૨ આસપાસ)

રાવણિ પહુ રલિયામણઉ, ગાઇસુ પાસ જિણિંદો,
આસસેણનરરાયકુલનહયલપૂનિમચંદો. ૧

અહ જમુંણ ગંગનઇ અંતર, એ સુરલોયસહોઅરુ,
રાવણિ નામુ પસિદ્ધુ ગામુ, નરનારિ મણોહરુ,
દસસિરનંદણ તણઉ એહુ જાણિજયઉ નિવેસો,
પાસ જિણિંદ પ્રભાવિ, પયડુ છઇ પુણ્યપ્રવેસો. ૨

તાલ વિસાલ રસાલ, સાલહિં તાલ તમાલ,
પારસપીપલ ઘણ પલાસ, પુલંદૂઅ પ્રિયાલ,
કરપટ કંચણચાર, કઉઠ કરમંદી વિંદ,
મહુય મણોહર મંદયાર, માલ્હઇ મચકંદ. ૩

સીસમિ સરધૂઅ સરલ, સાગ સિંભાલિ સલીસઇ,
વંસચાલિ વડિ વરુણ પમુહ વણસઇ જહિં દીસઇ,
જાત્રિગુ જણુ ચાલંત, છાહ અતિ ઘણુ હરિસેઈ,
સૂઆ સાલહિ મોર સવહુ સુણિ મણિ વિહસેઈ. ૪

સરવર નિરમલ નીર ભરિય, હંસિહિ પરિવરિયા.
સાલિ સુગંધિય તણા ખેત્ર, પગિ પગિ અવયરિયા,
ધૂવડિ ધાવલિયાલડી એ ધસમસતી ચાલઇ,
લડસડંત લહકંત વેણિ, દૂધિહિ જિણુ ન્હાવઇ. ૫

ગામ ગમારિય ગોવલિણી, જહિ ગેલિ કરંતે,
સરલે તરલે લોયણડે, હસિ હિયઉં હરંતે,
તિણિ પુરિ પાસહ વર ભુવણિ, ચાલઉ ઘહુ દિસિ નારે,
ફાગ છંદિ અમ્હિ ખેલિસું, સારુ જુઈ હુ સંસારે. ૬

પ્રસન્નચન્દ્રસૂરિકૃત

રાવણિ પાર્શ્વનાથ ફાગુ

(સં. ૧૪૨૨ આસપાસ)

રાવણિ પહુ રલિયામણઉ, ગાઇસુ પાસ જિણિંદો,
આસસેણનરરાયકુલનહયલપૂનિમચંદો. ૧

અહ જમુંણ ગંગનઇ અંતર, એ સુરલોયસહોઅરુ,
રાવણિ નામુ પસિદ્ધુ ગામુ, નરનારિ મણોહરુ,
દસસિરનંદણ તણઉ એહુ જાણિજયઉ નિવેસો,
પાસ જિણિંદ પ્રભાવિ, પયડુ છઇ પુણ્યપ્રવેસો. ૨

તાલ વિસાલ રસાલ, સાલહિં તાલ તમાલ,
પારસપીપલ ઘણ પલાસ, પુલંદ્રૂઅ પ્રિયાલ,
કરપટ કંચણયાર, કઉઠ કરમંદી વિંદ,
મહુય મણોહર મંદયાર, માલ્હઇ મચકંદ. ૩

સીસમિ સરઘૂઅ સરલ, સાગ સિંભાલિ સલીસઇ,
વંસયાલિ વડિ વરુણ પમુહ વણસઇ જહિં દીસઇ,
જાત્રિગુ જણુ ચાલંત, છાહ અતિ ઘણુ હરિસેઈ,
સૂઆ સાલહિ મોર સવદુ સુણિ મણિ વિહસેઈ. ૪

સરવર નિરમલ નીર ભરિય, હંસિહિ પરિવરિયા.
સાલિ સુગંધિય તણા ખેત્ર, પગિ પગિ અવયરિયા,
ધૂવડિ ધાવલિયાલડી એ ધસમસતી ચાલઇ,
લડસડંત લહકંત વેણિ, દૂધિહિ જિણુ ન્હાવઇ. ૫

ગામ ગમારિય ગોવલિણી, જહિ ગેલિ કરંતે,
સરલે તરલે લોયણડે, હસિ હિયઉં હરંતે,
તિણિ પુરિ પાસહ વર ભુવણિ, ચાલઉ ઘહુ દિસિ નારે,
ફાગ છંદિ અમ્હિ ખેલિસું, સારુ જુઈ હુ સંસારે. ૬

જઇ લાભઇ માગ્યઉ જિણિંદ, કીમઇ સંસારે,
તા વીનત્તીય અમ્હ તણી, એક જિ અવધારે,
વમ્માદેવી તણઇ રાયહિવ સેવહ દેવ,
આપણડા પયકમલ તણી, નિતુ દેજે સેવ. ૧૪

ભાસ–ઇમ ખેલેવિણુ હરિસ ભરિ, પૂજિઉ પ્રણમિઉ નાહો,
માગિઉ વંછિઉ આપણઉ, પૂગઉ મનહ ઊમાહો. ૧૫

અહ રાવણસામીય પાસનાહ જિણ ફાગુ પઢીજઇ,
નીમ્મલ સાવય જનમ તણઉ ઇમ ફલુ પામીજઇ,
વાદિય જયસિંહસૂરિ પટ્ટહ સિણગારો,
પસનચંદ સુણી[રિ] ઇમિ ભાવિ પભણઇ ગણહારો. ૧૬

॥ ઇતિ શ્રીરાવણિ પાર્શ્વનાથ ફાગુઃ સમાપ્તઃ ॥ ૭ ॥

જઇ લાભઇ માગ્યઉ જિણિંદ, કીમઇ સંસારે,
તા વીનત્તીય અમ્હ તણી, એક જિ અવધારે,
વમ્માદેવી તણઇ રાયહિવ સેવહ દેવ,
આપણડા પયકમલ તણી, નિતુ દેજે સેવ. ૧૪

ભાસ–ઇમ ખેલેવિણુ હરિસ ભરિ, પૂજિઉ પ્રણમિઉ નાહો,
માગિઉ વંછિઉ આપણઉ, પૂગઉ મનહ ઊમાહો. ૧૫

અહ રાવણસામીય પાસનાહ જિણ ફાગુ પઢીજઇ,
નીમ્મલ સાવય જનમ તણઉ ઇમ ફલુ પામીજઇ,
વાદિય જયસિંહસૂરિ પટ્ટહ સિણગારો,
પસનચંદ સુણી[રિ] ઇમિ ભાવિ પભણઇ ગણહારો. ૧૬

॥ ઇતિ શ્રીરાવણિ પાર્શ્વનાથ ફાગુઃ સમાપ્તઃ ॥ છ ॥

કામીય કેતિકિ પરિમલિ, રમલિ કરઇ બહુ ભંગિ,
રમઇ રસાલિ તરુણીય, કરણીય નવનવ રંગિ. ૧૦

પંથીયજનમનદમણઉ, દમણઉ દેખિ અનંગુ
રંગ ધરઇ મન ગરુઉ, મરુઉ પલ્લવ ચંગુ. ૧૧

કામિણિમન તણુ કંપક, ચંપક વન બહકંતિ,
કામવિજયધજ જમણીય, કદલીય લહલહકંતિ. ૧૨

પરિમલ કેલિઅ માતીય, જાતિય જિમ વિહસંતિ,
મહૂયર તિમ તિમ રુણઝુણ, રુણઝુણકાર કરંતિ. ૧૩

વનિ સેવત્રીય વેઉલ, બેઉ લહઇં બહુમાન,
વઉલસિરિ વનિ ખેલઇ, મેલ્હઇ માનિની માન. ૧૪

વાલઉ સુરભિ સુઆલઉ, આલઉ મયણ નરિંદ,
પાડલ પરિમલ વિકસીય, વિહસીય નય મુચકંદ. ૧૫

જિમ જિમ દાડિમિ પાચઇ, માચઇ તિમ રિતુરાઉ,
રાયણિ ડાલિ લહલહતીય, વહતીય ફલસમવાઉ. ૧૬

ફલભરિ ભરિય બીજઉરીય, મઉરીય મંજરી ચંગ,
નારિંગી ફલ અતિ નમતીય, ગમતીય મનિહિ સુરંગ. ૧૭

કુસુમ તણઇ ભરિ સોહઇ, મોહઇ મન જંબીર,
કુવલયદલ બહુ વિકસઇ, નિવસઇ વનિ કણવીર. ૧૮

કમલ સરોવર વાસઇ, વાસઇ હંસ ગંભીરુ,
મયણરાય પહરાઉત, રાઉત કિર અતિ ધીરુ. ૧૯

ફલદલભારિ મનોહર, મોહ રચઇ સહકાર,
મંજરિ મઉર બહકઇ, ટહકઇ કોઇલિ સાર. ૨૦

ઇણિ વનિ ખેલીય વલિઉ, મિલીઉ સોહમસામિ,
અમીય સમાણીય વાણીય, નિસુણિય સુહપરિણામિ. ૨૧

સપરિવાર ઘરિ આવઇ, ભાવઇ નવિ સંસાર,
જણણીય માંડ મનાવીય, તઉ વીવાહ કુમાર. ૨૨

કામીય કેતિકિ પરિમલિ, રમલિ કરઇ બહુ ભંગિ,
રમઇ રસાલિ તરુણીય, કરણીય નવનવ રંગિ. ૧૦

પંથીયજનમનદમણઉ, દમણઉ દેખિ અનંગુ
રંગ ધરઇ મન ગરુઉ, મરુઉ પલ્લવ ચંગુ. ૧૧

કામિણિમન તણુ કંપક, ચંપક વન બહકંતિ,
કામવિજયધજ જમણીય, કદલીય લહલહકંતિ. ૧૨ ળી?

પરિમલ કેલિઅ માતીય, જાતિય જિમ વિહસંતિ,
મહૂયર તિમ તિમ રુણઝુણ, રુણઝુણકાર કરંતિ. ૧૩

વનિ સેવત્રીય વેઉલ, બેઉ લહઇં બહુમાન,
વઉલસિરિ વનિ ખેલઇ, મેલ્હઇ માનિની માન. ૧૪

વાલઉ સુરભિ સુઆલઉ, આલઉ મયણ નરિંદ,
પાડલ પરિમલ વિકસીય, વિહસીય નય મુચકંદ. ૧૫

જિમ જિમ દાડિમિ પાચઇ, માચઇ તિમ રિતુરાઉ,
રાયણિ ડાલિ લહલહતીય, વહતીય ફલસમવાઉ. ૧૬

ફલભરિ ભરિય બીજઉરીય, મઉરીય મંજરી ચંગ,
નારિંગી ફલ અતિ નમતીય, ગમતીય મનિહિ સુરંગ. ૧૭

કુસુમ તણઇ ભરિ સોહઇ, મોહઇ મન જંબીર,
કુવલયદલ બહુ વિકસઇ, નિવસઇ વનિ કણવીર. ૧૮

કમલ સરોવર વાસઇ, વાસઇ હંસ ગંભીરુ,
મયણરાય પહરાઉત, રાઉત કિર અતિ ધીરુ. ૧૯

ફલદલભારિ મનોહર, મોહ રચઇ સહકાર,
મંજરિ મઉર બહકઇ, ટહકઇ કોઇલિ સાર. ૨૦

ઇણિ વનિ ખેલીય વલિઉ, મિલીઉ સોહમસામિ,
અમીય સમાણીય વાણીય, નિસુણિય સુહપરિણામિ. ૨૧

સપરિવાર ઘરિ આવઇ, ભાવઇ નાવિ સંસાર,
જણણીય માંડ મનાવીય, તઉ વીવાહ કુમાર. ૨૨

ચલણ તિ કમલ હરાવઇ, નાવઇ કુણિ ઉપમાનિ,
કન્યા એઉ સલુણિય, કુણિય નવિ ગુણી માનિ. ૩૬

હંસવસહગયગમણીય, રમણીય નયણ મિલંતિ,
જંબુકુમર નવરંગિહિં, અં[ગિ]હિં સિણગારંતિ. ૩૭

સિરિ ખૂંપ સિખરાઉલ, વાસ ઉંચ એક ચારુ,
કુંડલ મુકુટ મનોહર, સોહ રચંતિ અપારુ. ૩૮

અંગદ બાહુ ઝલકઇ, લહકઇ મોતીય હાર,
પહિરિય અંગ સુરંગીય, અંગીય જાદર સાર. ૩૯

કુમર રથિહિં આરોહીય, સોહિય નવ સિણગારિ,
કુતિગ અતિહિ ઉતાવલી, મિલીય સયલ પુરનારી. ૪૦

ઇણિ રૂવિંહિં અવયરિયઉ, સહીય મહીય અમરિંદ,
જંબુકુમર વર ચાલઇ, આલઇ મનિ આણંદ. ૪૧

મહુર ગુહિર સરિ ગોરીય, ધોરીય ધવલ નિનાદ,
તૂર તિવલિ, જય બંદીય, જય જય મંગલ સાદ. ૪૨

સિરહિ છત્ર ચામર ઢલઇ, મિલઇ તિ લોક અનેકિ,
બાહનડી લૂણ ઉતારઇ, વારહ અસુહ વિવેકિ. ૪૩

જંબુકુમરુ ઇણિ ઉચ્છવિ, સુચ્છવિ આઠઇ નારિ,
સુજનિ માંડ પરણાવિઉ, આવિઉ નિય ઘરબારિ. ૪૪

વાસભવનિ તિહં પઇઠઉ, બઇઠઉ ગઉખ મઝારિ,
આઠ નારી આગલ રહી, સહીય સહિત સિણગારિ. ૪૫

કેસર કુમકુમ ઊગટિ, ઉલટિ કરિ સુવિસાલ,
સિરિ સંથઇ ઉદ્યોતીય, સોતીય તિલક ઝમાલ. ૪૬

નયણિ તુલીય જમણાજલ, કાજલ સામલ રેહ,
કરઇ કડકખ તરંગિહિં, રંગિહિં સુરહ સિણેહ. ૪૭

અગર કપુર કસ્તૂરીય, પૂરીય રહઇ કપોલિ,
નયણકમલિ સસિનિરમલ, રમલિ રચી તંબોલિ. ૪૮

ચલણ તિ કમલ હરાવઇ, નાવઇ કુણિ ઉપમાનિ,
કન્યા એઉ સલુણિય, કુણિય નવિ ગુણી માનિ. ૩૬

હંસવસહગયગમણીય, રમણીય નયણ મિલંતિ,
જંબુકુમર નવરંગિહિં, અં[ગિ]હિં સિણગારંતિ. ૩૭

સિરિ ખૂંપ સિખરાઉલ, વાસ ઉંચ એક ચારુ,
કુંડલ મુકુટ મનોહર, સોહ રચંતિ અપારુ. ૩૮

અંગદ બાહુ ઝલકઇ, લહકઇ મોતીય હાર,
પહિરિય અંગ સુરંગીય, અંગીય જાદર સાર. ૩૯

કુમર રથિહિં આરોહીય, સોહિય નવ સિણગારિ,
કુતિગ અતિહિ ઉતાવલી, મિલીય સયલ પુરનારી. ૪૦

ઇણિ રૂવિંહિં અવયરિયઉ, સહીય મહીય અમરિંદ,
જંબુકુમર વર ચાલઇ, આલઇ મનિ આણંદ. ૪૧

મહુર ગુહિર સરિ ગોરીય, ધોરીય ધવલ નિનાદ,
તૂર તિવલિ, જય બંદીય, જય જય મંગલ સાદ. ૪૨

સિરહિ છત્ર ચામર ઢલઇ, મિલઇ તિ લોક અનેકિ,
બાહિનડી લૂણ ઉતારઇ, વારહ અસુહ વિવેકિ. ૪૩

જંબુકુમરુ ઇણિ ઉચ્છવિ, સુચ્છવિ આઠઇ નારિ,
સુજનિ માંડ પરણાવિઉ, આવિઉ નિય ઘરબારિ. ૪૪

વાસભવનિ તિહં પઇઠઉ, બઇઠઉ ગઉખ મઝારિ,
આઠ નારી આગલ રહી, સહીય સહિત સિણગારિ. ૪૫

કેસર કુમકુમ ઊગટિ, ઉલટિ કરિ સુવિસાલ,
સિરિ સંથઇ ઉદ્યોતીય, મોતીય તિલક ઝમાલ. ૪૬

નયણિ તુલીય જમણાજલ, કાજલ સામલ રેહ,
કરઇ કડકખ તરંગિહિં, રંગિહિં સુરહ સિણેહ. ૪૭

અગર કપુર કસ્તૂરીય, પૂરીય રહઇ કપોલિ,
નયણકમલિ સસિનિરમલ, રમલિ રચી તંબોલિ. ૪૮

જિણુ[1] જગમાહિ વિદીતઉ, જીતઉ રતિ ભરતાર,[2]
સોઇ[3] નયણ આણંદઉ,[4] નંદઉ[5] જંબુકુમાર.[6] ૫૮

ફાગુ વસંતિ જિ ખેલઇ, ખેલઇ[7] સુગુણ નિધાન,[8]
વિજયવંત[9] તે છાજઇ,[10] રાજઇ તિલક સમાન.[11] ૫૯

ચઉદહ તીસ[12] સંવચ્છરિ,[13] મુચ્છરિ[14] માનિ[15] વિમત્તુ,[16]
જંબુય ગુણ અનુરાગહિં, ફાગિહિં[17] કહીય[18] ચરિત્તુ. ૬૦

[19]શ્રીજંબુસ્વામીફાગઃ સમાપ્તઃ। પં. સાધુરત્નગણિના લિખિતઃ।
પરીક્ષ૦ પદમા પઠનાર્થે। શુભં ભૂયાત્।

---

૧ જિણિ. ૨ ભરતારુ. ૩ સોવન. ૪ અટાંદઉ. ૫ ટાંદઉ. ૬ જંબુ-કુમારુ. ૭ વેલઇં. ૮ નિધાનુ. ૯ વિજયવંતિ. ૧૦ છાજઇં. ૧૧ સમાનુ. ૧૨ તાસ. ૧૩ સંબત્સરિ. ૧૪ માચ. ૧૫ આ શબ્દ બીજી પ્રતમાં નથી. ૧૬ વિમુક્ક. ૧૭ ફાગિહિ. ૧૮ કહિઉ. ૧૯ બીજી પ્રતમાં નીચે પ્રમાણે પુષ્પિકા છેઃ 'ઇતિ જંબૂસ્વામિફાગુ સમાપ્ત ॥ ૭ ॥'

જિણુ[1] જગમાહિ વિદીતઉ, જીતઉ રતિ ભરતાર,[2]
સોઇ[3] નયણ આણંદઉ,[4] નંદઉ[5] જંબુકુમાર.[6] ૫૮

ફાગુ વસંતિ જિ ખેલઇ, ખેલઇ[7] સુગુણ નિધાન,[8]
વિજયવંત[9] તે છાજઇ,[10] રાજઇ તિલક સમાન.[11] ૫૯

ચઉદહ તીસ[12] સંવચ્છરિ,[13] મુચ્છરિ[14] માનિ[15] વિમત્તુ,[16]
જંબુય ગુણ અનુરાગહિં, ફાગિહિં[17] કહીય[18] ચરિત્તુ. ૬૦

[19]શ્રીજંબુસ્વામીફાગઃ સમાપ્તઃ। પં. સાધુરત્નગણિના લિખિતઃ।
પરીક્ષ૦ પદમા પઠનાર્થે। શુભં ભૂયાત્।

---

૧ જિણિ. ૨ ભરતારુ. ૩ સોવન. ૪ અટાંદઉ. ૫ ટાંદઉ. ૬ જંબુ-કુમારુ. ૭ વેલઇં. ૮ નિધાનુ. ૯ વિજયવંતિ. .૧૦ છાજઇં. ૧૧ સમાનુ. ૧૨ તાસ. ૧૩ સંબત્સરિ. ૧૪ માચ. ૧૫ આ શબ્દ બીજી પ્રતમાં નથી. ૧૬ વિમુક્કુ. ૧૭ ફાગિહિ. ૧૮ કહિઉ. ૧૯ બીજી પ્રતમાં નીચે પ્રમાણે પુષ્પિકા છેઃ 'ઇતિ જંબૂસ્વામિફાગુ સમાપ્ત ॥ ૭ ॥'

ચઉરાસિય નરનાયક, પાયક ભડ સપરાણ,
ચોર ચરડ બહુ માનઇ, માનઇ[1] સિરિ જસ[2] આણ. ૮

જસુ ડરિ કરિ[3] ધરિ નિય[4] પ્રિય, ત્રિય નિતુ જંપઇ ઈમ,
કૂડઇ મનિ પાસહ તણી, ધણિય મ લાંઘસિ[5] સીમ. ૯

ઘરણિ ભણઇ–સુણિ ચોરલા,[6] મોરલા[7] વયણુ અયાણ,[8]
પાસ પહિય મ ન ઢૂકિસિ, ચૂંકિસિ તુ નિજ પ્રાણ. ૧૦

જઇ[9] પ્રભુપંથિ વહંતડા, કંથડા પાડસિ[10] વાટ,
આપણપઉં દુષિ પાડસિ,[11] પાડસિ[12] અમ્હ વય વાટ. ૧૧

દેસિ વિદેસિ જયઉ[13] પ્રિય, પિઉસ મ[14] પાસહ કોસ,
અમ્હિ રહિસિઉં ઇણિ દેસહિ, દેસિ મ પાછઇ દોસુ. ૧૨

મૂરષ મન મ ન ઢાઢસિ, કાઢસિ તઉ ગઢ સાપુ,
આગઇ ઇણિ પ્રભુલાંછણિ, લાંછણિઉ તૂં બાપુ. ૧૩

જીરાઉલઉ ન કોપસિ, રોપસિ તઉ સિરિ ભાગુ,
અવરુ નયરુ પણ[15] પામિય, સામિય માન જિ ભાગુ. ૧૪

ઇણિ અવસરિ કહિ કેવડુ,[16] એવડુ[17] જાસુ પ્રતાપુ,
કલિજુગ રાજિ જિ ધોરિય, ગોરિય ભણઇ તિ બાપુ. ૧૫

જિણિ દિણિ દેવહ જોઇ ન, કોઇ ન પૂછઇ સાર,
તિણિ [દિણિ] બંભણ ષત્રિય, જાત્રિય[18] વર્ણ અઢાર. ૧૬

ઇણિ મહિમાગુણિ રંજિય, અંજિય નયણ વિસાલ,
મુષિ તંબોલિ સુરંગિય, રંગિય અધર પ્રબાલ. ૧૭

લડહિયતણિ લડસડતીય, ઘડતીય ભાવ રસાલ,
નેહગહિલ્લિય હિયડુલા, પ્રિયડુલા જંપઇ બાલ. ૧૮

---

૧ માણઇં. ૨ જિમ. ૩ ઉરિ. ૪ નિજ. ૫ લંઘસિ. ૬ મોરલા. ૭ ચોરલા. ૮ વયણ. ૯ જસુ. ૧૦ પાડિસિ. ૧૧ પાડિસિ. ૧૨ પાડિસિ. ૧૩ ગયુ. ૧૪ પિયસિ મ. ૧૫ ધણ. ૧૬ કેવડઉ. ૧૭ એવડઉ. ૧૮ જાતિય.

ચઉરાસિય નરનાયક, પાયક ભડ સપરાણ,
ચોર ચરડ બહુ માનઇ, માનઇ[1] સિરિ જસ[2] આણ. ૮

જસુ ડરિ કરિ[3] ધરિ નિય[4] પ્રિય, ત્રિય નિતુ જંપઇ ઈમ,
કૂડઇ મનિ પાસહ તણી, ધણિય મ લાંઘસિ[5] સીમ. ૯

ઘરણિ ભણઇ–સુણિ ચોરલા,[6] મોરલા[7] વયણુ અયાણ,[8]
પાસ પહિય મ ન ઢૂકિસિ, ચૂંકિસિ તુ નિજ પ્રાણ. ૧૦

જઇ[9] પ્રભુપંથિ વહંતડા, કંથડા પાડસિ[10] વાટ,
આપણપઉં હુષિ પાડસિ,[11] પાડસિ[12] અમ્હ વય વાટ. ૧૧

દેસિ વિદેસિ જયઉ[13] પ્રિય, પિઉસ મ[14] પાસહ કોસ,
અમ્હિ રહિસિઉં ઇણિ દેસહિ, દેસિ મ પાછઇ દોસુ. ૧૨

મૂરષ મન મ ન ઢાઢસિ, કાઢસિ તઉ ગઢ સાપુ,
આગઇ ઇણિ પ્રભુલાંછણિ, લાંછણિઉ તૂં બાપુ. ૧૩

જીરાઉલઉ ન કોપસિ, રોપસિ તઉ સિરિ ભાગુ,
અવરુ નયરુ પણ[15] પામિય, સામિય માન જિ ભાગુ. ૧૪

ઇણિ અવસરિ કહિ કેવડુ,[16] એવડુ[17] જાસુ પ્રતાપુ,
કલિજુગ રાજિ જિ ધોરિય, ગોરિય ભણઇ તિ બાપુ. ૧૫

જિણિ દિણિ દેવહ જોઇ ન, કોઇ ન પૂછઇ સાર,
તિણિ [દિણિ] બંભણ ષત્રિય, જાત્રિય[18] વર્ણ અઢાર. ૧૬

ઇણિ મહિમાગુણિ રંજિય, અંજિય નયણ વિસાલ,
મુષિ તંબોલિ સુરંગિય, રંગિય અધર પ્રબાલ. ૧૭

લડહિયતણિ લડસડતીય, ઘડતીય ભાવ રસાલ,
નેહગહિલ્લિય હિયડુલા, પ્રિયડુલા જંપઇ બાલ. ૧૮

---

૧ માણઇં. ૨ જિમ. ૩ ઉરિ. ૪ નિજ. ૫ લંઘસિ. ૬ મોરલા. ૭ ચોરલા. ૮ વયણ. ૯ જસુ. ૧૦ પાડિસિ. ૧૧ પાડિસિ. ૧૨ પાડિસિ. ૧૩ ગયુ. ૧૪ પિયસિ મ. ૧૫ ઘણ. ૧૬ કેવડઉ. ૧૭ એવડઉ. ૧૮ જાતિય.

ઢીલિણિ[1] અનુ નાગોરિય,[2] ગઉરિય સોહગ પૂરિ,
જસુ વર વદનિ[3] કલંકિઉ, પંકિઉ ચંદલ[4] દૂરિ. ૨૯

ચંચલ ચપલ સલૂણિય, ઊણિય સહજિ ન[5] રૂપિ,
વાણિવિલાસિ વિચક્ષણ, દિક્ષણડી[6] રસકૂપિ. ૩૦

અઇસિ[7] મલિય[8] સહેલિય, ખેલિય નાચય[9] રંગિ,
પાસકુમર[10] ગુણ ગાયહિ, માયહિ હરષિ ન અંગિ. ૩૧

ચરણ ચકોરિ[11] તિ ચમકઇ, ઝમકઇ નેઉર નાહિ,
કલપલતા કરિ ઠેલઇ, રેલઇ કંકણસાહિ. ૩૨

નિરખઇ[12] કંઠિ સલૂણિય, કૂણિય આણય[13] દ્રેઠિ,
સુરવર સયલ વિયંભિય, થંભિય તિમ જણ હેઠિ. ૩૩

ઇણિ છલિ રતિ પભણઇ, વર ગરભુ[14] મ આણસિ ચીતિ,
પાસભમણિ[15] જોય[16] લોપઇ,[17] કોપઇ[18] તૂ[19] સવિ રીતિ, ૩૪

તિણિ અભિમાનહિ રતિપતિ,[20] રતિપતિ સાસ વસંત,
ષોભ ભણી અવતારિઉ, ભારિઉ કુસુમ[21] હસંત.[22] ૩૫

ગિરિવરિ ગરિવરિ, પુરિ પુરિ, વનિ વનિ પરમલ[23] સાર,
દીસઇ વિહસય[24] જણસઇ,[25] વણસઇ ભાર અઢાર. ૩૬

દક્ષિણ[26] વાઉ મહીતલિ સીતલ લહકિઉ[27] જામ,
વિરહિ[28] નીસાસડ[29] કાલઉ, વાલઉ બહિકિઉ[30] તામ. ૩૭

સકલ કમલ વનિ મહકિય, ટહકિય કોયલ[31] જાણ,
પંથિય મનિ દુષ ધરતિય, વરતિય મનમથ આણ. ૩૮

---

૧ ઢીલણિ. ૨ નાગઉરિય. ૩ વદન. ૪ ચંદલઉ. ૫ નિરૂપિ. ૬ દક્ષિણડી. ૭ અઇસિય. ૮ મિલિય. ૯ નાચઇ. ૧૦ °કુમરુ. ૧૧ ચકોર. ૧૨ નિરુવમ. ૧૩ આણઇ. ૧૪ ગરવુ. ૧૫ °ભુવણિ. ૧૬ જઇ. ૧૭ કોપિય. ૧૮ લોપિય. ૧૯ તે. ૨૦ રિતુપતિ. ૨૧ કુસુમિ. ૨૨ હસંતુ. ૨૩ પરિમલ. ૨૪ વિસહઇ. ૨૫ જણસય. ૨૬ દક્ષણ. ૨૭ લહકઇ. ૨૮ વિરહ. ૨૯ નીસાસડે. ૩૦ બહકિય. ૩૧ કોઇલ.

ઢીલિણિ[૧] અનુ નાગોરિય,[૨] ગઉરિય સોહગ પૂરિ,
જસુ વર વદનિ[૩] કલંકિઉ, પંકિઉ ચંદલ[૪] દૂરિ. ૨૯

ચંચલ ચપલ સલૂણિય, ઊણિય સહજિ ન[૫] રૂપિ,
વાણિવિલાસિ વિચક્ષણ, દિક્ષણડી[૬] રસકૂપિ. ૩૦

અઇસિ[૭] મલિય[૮] સહેલિય, ખેલિય નાચય[૯] રંગિ,
પાસકુમર[૧૦] ગુણ ગાયહિ, માયહિ હરષિ ન અંગિ. ૩૧

ચરણ ચકોરિ[૧૧] તિ ચમકઇ, ઝમકઇ નેઉર નાદિ,
કલપલતા કરિ ઠેલઇ, રેલઇ કંકણસાદિ. ૩૨

નિરખઇ[૧૨] કંઠિ સલૂણિય, કૂણિય આણય[૧૩] દ્રેઠિ,
સુરવર સયલ વિયંભિય, થંભિય તિમ જણ હેઠિ. ૩૩

ઇણિ છલિ રતિ પભણઇ, વર ગરભુ[૧૪] મ આણસિ ચીતિ,
પાસભમણિ[૧૫] જોય[૧૬] લોપઇ,[૧૭] કોપઇ[૧૮] તૂ[૧૯] સવિ રીતિ, ૩૪

તિણિ અભિમાનહિ રતિપતિ,[૨૦] રતિપતિ માસ વસંત,
ષોભ ભણી અવતારિઉ, ભારિઉ કુસુમ[૨૧] હસંત.[૨૨] ૩૫

ગિરિવરિ ગરિવરિ, પુરિ પુરિ, વનિ વનિ પરમલ[૨૩] સાર,
દીસઇ વિહસય[૨૪] જણસઇ,[૨૫] વણસઇ ભાર અઢાર. ૩૬

દક્ષિણ[૨૬] વાઉ મહીતલિ સીતલ લહકિઉ[૨૭] જામ,
વિરહિ[૨૮] નીસાસડ[૨૯] કાલઉ, વાલઉ બહિકિઉ[૩૦] તામ. ૩૭

સકલ કમલ વનિ મહકિય, ટહકિય કોયલ[૩૧] જાણ,
પંથિય મનિ દુષ ધરતિય, વરતિય મનમથ આણ. ૩૮

---

૧ ઢીલણિ. ૨ નાગઉરિય. ૩ વદન. ૪ ચંદલઉ. ૫ નિરૂપિ. ૬ દક્ષિણડી. ૭ અઇસિય. ૮ મિલિય. ૯ નાચઇ. ૧૦ °કુમરુ. ૧૧ ચકોર. ૧૨ નિરુવમ. ૧૩ આણઇ. ૧૪ ગરવુ. ૧૫ °ભુવણિ. ૧૬ જઇ. ૧૭ કોપિય. ૧૮ લોપિય. ૧૯ તે. ૨૦ રિતુપતિ. ૨૧ કુસુમિ. ૨૨ હસંતુ. ૨૩ પરિમલ. ૨૪ વિસહઇ. ૨૫ જણસય. ૨૬ દક્ષણ. ૨૭ લહકઇ. ૨૮ વિરહ. ૨૯ નીસાસડે. ૩૦ બહકિય. ૩૧ કોઇલ.

ઇણિ પરિ જગુ જગડંતઉ કંતઉ રતિ વરનારિ,
સહિઉ વસંતિહિ ધાઇઉ, આઇઉ પાસહ બારિ. ૫૦

દેખિઉ જાત્રણિ ખેલિય, ભેલિય મનિ નવકારિ,
પાસભગતિ અધિકેરિય ફેરિય મનહ મઝારિ. ૫૧

અવસરુ નહી અમીણઉ, હીણઉ ચિંતય મારુ,
બુદ્ધિ વિમાસિય નાઠઉ, ધાઠઉ રતિભરતારુ. ૫૨

પ્રભુપગિ લાગી મનાવઇ, આવઇ માસ વસંતુ,
જય જય રવુ જગિ વાજિઉ, ગાજિઉ જિણુ જયવંતુ. ૫૩

જાત્રિય હરષિ અંકૂરિય, પૂરિય સવિ મન આસ,
પ્રભુદરિસણિ વલિ કામિઉ, પામિઉ નિજ નિજ વાસ. ૫૪

સિરિજીરાઉલિનાયક, દાયક બુદ્ધિ અપાર,
ઇણિ પરિ પુરિ પુરિ ગાજઇ, છાજઇ તૂ અવતારુ. ૫૫

થંભણપુરિ સેરીસઇ દીસઇ મહિમા સારુ,
ફલવદ્ધિય કરહેડઉ, ફેડઉ દુરિતવિકારુ. ૫૬

રાષિઉ જિણિ સંષેસરિ અવસરિ સારંગપાણિ,
જરાસિંધુ બલિ કીતઉ, જીતઉ જાસુ પ્રમાણિ. ૫૭

પંચાસરઉ ચિંતામણિ નવપલ્લવ નવ ષંડુ,
પાસ જિણિંદુ જયઉ જગિ, સોહગિ દાનિ અષંડુ. ૫૮

ચઉદ બત્રીસઇ સંવતિ, સંમતિ લે ગુરુ પાસિ,
જીરાઉલિપતિ ગાઇઉ, છાઇઉ જગ જસવાસિ. ૫૯

પાસહ ફાગુ સુ નંદઉ, ચંદઉ જા અભિરાસુ,
સોહઇ મેરુ સુનંદઉ, નંદઉ મુનિજન વાસુ. ૬૦

॥ ઇતિ શ્રીજીરાપલ્લી પાર્શ્વનાથ ફાગુ સમાપ્તઃ ॥

ઇણિ પરિ જગુ જગડંતઉ કંતઉ રતિ વરનારિ,
સહિઉ વસંતિહિ ધાઇઉ, આઇઉ પાસહ બારિ. ૫૦

દેખિઉ જાત્રણિ ખેલિય, ભેલિય મનિ નવકારિ,
પાસભગતિ અધિકેરિય ફેરિય મનહ મઝારિ. ૫૧

અવસરુ નહી અમીણઉ, હીણઉ ચિંતય મારુ,
બુદ્ધિ વિમાસિય નાઠઉ, ધાઠઉ રતિભરતારુ. ૫૨

પ્રભુપગિ લાગી મનાવઇ, આવઇ માસ વસંતુ,
જય જય રવુ જગિ વાજિઉ, ગાજિઉ જિણુ જયવંતુ. ૫૩

જાત્રિય હરષિ અંકૂરિય, પૂરિય સવિ મન આસ,
પ્રભુદરિસણિ વલિ કામિઉ, પામિઉ નિજ નિજ વાસ. ૫૪

સિરિજીરાઉલિનાયક, દાયક બુદ્ધિ અપાર,
ઇણિ પરિ પુરિ પુરિ ગાજઇ, છાજઇ તૂ અવતારુ. ૫૫

થંભણપુરિ સેરીસઇ દીસઇ મહિમા સારુ,
ફલવદ્ધિય કરહેડઉ, ફેડઉ દુરિતવિકારુ. ૫૬

રાષિઉ જિણિ સંષેસરિ અવસરિ સારંગપાણિ,
જરાસિંધુ બલિ કીતઉ, જીતઉ જાસુ પ્રમાણિ. ૫૭

પંચાસરઉ ચિંતામણિ નવપલ્લવ નવ ષંડુ,
પાસ જિણિંદુ જયઉ જગિ, સોહગિ દાનિ અષંડુ. ૫૮

ચઉદ બત્રીસઇ સંવતિ, સંમતિ લે ગુરુ પાસિ,
જીરાઉલિપતિ ગાઇઉ, છાઇઉ જગ જસવાસિ. ૫૯

પાસહ ફાગુ સુ નંદઉ, ચંદઉ જા અભિરાસુ,
સોહઇ મેરુ સુનંદઉ, નંદઉ મુનિજન વાસુ. ૬૦

॥ ઇતિ શ્રીજીરાપલ્લી પાર્શ્વનાથ ફાગુ સમાપ્તઃ ॥

અરે કોઇલિ[1] સાદ સોહાવણઉ,[2] મોરિ[3] મધુર વાસંતિ,
અરે[4] ભમરા રણઝણુ[5] રુણુ[6] કરઇ, કિરિ કિન્નરિ[7] ગાયંતિ. ૫

અરે[8] હરિ હરિખિઉ[9] મનિ આપણઇ,[10] વાસુલડી[11] વાજંતિ,[12]
અરે[13] સિંગા[14] સબદહિ[15] ગોપિય સોલ સહસ[16] નાચંતિ. ૬

અરે કાન્હડુ[17] અન્નઇ[18] નેમિ જિણુ,[19] ખડોખલિ મિલિ જાઇ,[20]
અરે[21] સિંગીય[22] જલભરે છાંટિયઇ,[23] એસિય[24] રમલિ કરાઇં.[25] ૭

અરે[26] મધુસૂદનુ[27] જઉ[28] ઇમ ભણઇ,[29]
રુપિણિ[30] વયણુ[31] સુણેહુ,[32]
અરે[33] નેમિકુમરુ[34] સુહુ[35] બંધવુ[36] પાણિગ્ગહણુ[37] મનાવેહુ[38] ૮

અરે[39] સીષ[40] દેવિણુ સારંગધરુ ગયઉ સો આગલુ[41] છાંડિ,[42]
અરે[43] સોલ સહસ ગોપિય[44] મિલિ,[45]
રહિયઓ[46] નેમિ જિણુ[47] માંડિ.[48] ૯

અરે[49] સિવદેવિ[50] માડિય ઇઉ[51] ભણઇ,[52]
નેમિ ન[53] પૂરએ[54] આસ,
અરે[55] તુહુ[56] પુણુ[57] એક ન પરિણએ,[58] કાન્હડ સોલ સહસ. ૧૦

---

૧ કોયલ. ૨ સોહાવણઉં. ૩ મોર. ૪ બીજી પ્રતમાં નથી. ૫ રુણિઝુણિ. ૬ ઝણિ. ૭ કિન્નર. ૮ બીજી પ્રતમાં નથી. ૯ હરખિઉ. ૧૦ આપણય. ૧૧ વાસલડી. ૧૨ વાયંતિ. ૧૩ બીજી પ્રતમાં નથી. ૧૪ સંગીય. ૧૫ સદ્દહિ. ૧૬ સહસ્સ. ૧૭ કન્હડ. ૧૮ અન્નય. ૧૯ જિણ. ૨૦ જાય. ૨૧ બીજી પ્રતમાં નથી. ૨૨ સંગીય. ૨૩ છંટણા. ૨૪ ઇસીય. ૨૫ કરાઇ. ૨૬ બીજી પ્રતમાં નથી. ૨૭ વૃધુસૂદન. ૨૮ બીજી પ્રતમાં નથી. ૨૯ બોલઇ. ૩૦ રુપણિ. ૩૧ વયણ. ૩૨ સુણેજે. ૩૩ બીજી પ્રતમાં નથી. ૩૪ નેમિકુમર. ૩૫ મઝુ. ૩૬ બંધવહ. ૩૭ પાણિગહણુ. ૩૮ મનાવેજે. ૩૯ અરુ. ૪૦ સીખ. ૪૧ આગલો. ૪૨ છાડિ. ૪૩ બીજી પ્રતમાં નથી. ૪૪ ગોપી. ૪૫ મલિ. ૪૬ રહિયઉ. ૪૭ જિણ. ૪૮ મંડિ. ૪૯ બીજી પ્રતમાં નથી. ૫૦ સિવિદેવિ. ૫૧ ઇમ. ૫૨ ભણય. ૫૩ બીજી પ્રતમાં નથી. ૫૪ પૂરઇ. ૫૫ બીજી પ્રતમાં નથી. ૫૬ તઇ. ૫૭ પુણિ. ૫૮ પરિણિય.

અરે કોઇલિ[1] સાદુ સોહાવણઉ,[2] મોરિ[3] મધુર વાસંતિ,
અરે[4] ભમરા રણઝણુ[5] રુણુ[6] કરઇ, કિરિ કિન્નરિ[7] ગાયંતિ. ૫

અરે[8] હરિ હરિખિઉ[9] મનિ આપણઇ,[10] વાસુલડી[11] વાજંતિ,[12]
અરે[13] સિંગા[14] સળદહિ[15] ગોપિય સોલ સહસ[16] નાચંતિ. ૬

અરે કાન્હડુ[17] અન્નઇ[18] નેમિ જિણુ,[19] ખડ્ડોખલિ મિલિ જાઇં,[20]
અરે[21] સિંગીય[22] જલભરે છાંટિયઇ,[23] એસિય[24] રમલિ કરાઇં.[25] ૭

અરે[26] મધુસૂદનુ[27] જઉ[28] ઇમ ભણઇ,[29]
રુપિણિ[30] વયણુ[31] સુણેહુ,[32]
અરે[33] નેમિકુમરુ[34] સુહુ[35] બંધવુ[36] પાણિગ્ગહણુ[37] મનાવેહુ[38] ૮

અરે[39] સીષ[40] દેવિણુ સારંગધરુ ગયઉ સો આગલુ[41] છાંડિ,[42]
અરે[43] સોલ સહસ ગોપિય[44] મિલિ,[45]
રહિયઓ[46] નેમિ જિણુ[47] માંડિ.[48] ૯

અરે[49] સિવદિવિ[50] માડિય ઇઉ[51] ભણઇ,[52]
નેમિ ન[53] પૂરએ[54] આસ,
અરે[55] તુહુ[56] પુણુ[57] એક ન પરિણએ,[58] કાન્હડ સોલ સહસ. ૧૦

---

૧ કોયલ. ૨ સોહાવણઉં. ૩ મોર. ૪ બીજી પ્રતમાં નથી. ૫ રુણિઝુણિ. ૬ ઝણિ. ૭ કિન્નર. ૮ બીજી પ્રતમાં નથી. ૯ હરખિઉ. ૧૦ આપણય. ૧૧ વાસલડી. ૧૨ વાયંતિ. ૧૩ બીજી પ્રતમાં નથી. ૧૪ સંગીય. ૧૫ સદ્દહિ. ૧૬ સહસ્સ. ૧૭ કન્હડ. ૧૮ અન્નય. ૧૯ જિણ. ૨૦ જાય. ૨૧ બીજી પ્રતમાં નથી. ૨૨ સંગીય. ૨૩ છંટણા. ૨૪ ઇસીય. ૨૫ કરાઇ. ૨૬ બીજી પ્રતમાં નથી. ૨૭ વૃધુસૂદન. ૨૮ બીજી પ્રતમાં નથી. ૨૯ બોલઇ. ૩૦ રુપણિ. ૩૧ વયણ. ૩૨ સુણેજે. ૩૩ બીજી પ્રતમાં નથી. ૩૪ નેમિકુમર. ૩૫ મઝુ. ૩૬ બંધવહ. ૩૭ પાણિગહણુ. ૩૮ મનાવેજે. ૩૯ અરુ. ૪૦ સીખ. ૪૧ આગલો. ૪૨ છાડિ. ૪૩ બીજી પ્રતમાં નથી. ૪૪ ગોપી. ૪૫ મલિ. ૪૬ રહિયઉ. ૪૭ જિણ. ૪૮ મંડિ. ૪૯ બીજી પ્રતમાં નથી. ૫૦ સિવિદેવિ. ૫૧ ઇમ. ૫૨ ભણય. ૫૩ બીજી પ્રતમાં નથી. ૫૪ પૂરઇ. ૫૫ બીજી પ્રતમાં નથી. ૫૬ તઇ. ૫૭ પુણિ. ૫૮ પરિણિય.

અરે[૧] ગોપિય મિલિ બાહૂ[૨] ધરઇ, દેવર વયણુ[૩] સુણેહુ,[૪]
અરે[૫] રાજલ પરિણુ,[૬] પસાઉ કરિ, એહુ માનુ અમ્હ દેઉ.[૭] ૧૮

અરે આગ્રહુ[૮] કિયઉ ગોપિય, માનએ[૯] નેમિકુમારુ,[૧૦]
અરે[૧૧] વદ્ધાવઉ[૧૨] ગઉ વેગુલિ,[૧૩] હરિખિઉ મનિ ગોવિંદુ. ૧૯

અરે[૧૪] માધવો મનિ હરસિયઉ[૧૫] ભણઇ, જાનત્ર વેગુ[૧૬] ચલેહિં,[૧૭]
અરે[૧૮] સિવદિવિ પ્રમુહ[૧૯] દસ[૨૦] માતુંર,[૨૧] ઝત્તિહિ મઉડ બંધેહિં.[૨૨] ૨૦

અરે વાજિય ત્રાંબક ઢાકબૂક,[૨૩] વલિયઉ નીસાણે ઘાઉ,
અરે[૨૪] હય ગય રહ વર મિલિય,[૨૫] ચાલિઉ[૨૬] જાદવરાઉ. ૨૧

અરે[૨૭] ધવલ મંગલ દિયઇં[૨૮] ગોપિય,[૨૯] બંભી ય[૩૦] જયજયકારુ,[૩૧]
અરે[૩૨] વિપ્ર વેદ[૩૩] ઝુણિ[૩૪] તહિ, ચલ્લિઉ[૩૫] નેમિકુમારુ. ૨૨

અરે કે ઇહુ[૩૬] ઇંદુ[૩૭] કે ચંદુ[૩૮] કે હરિહરુ અરુ બંભાણુ,[૩૯]
અરે[૪૦] સવિહિ[૪૧] રૂપ વિસેસઉ, સિવિદિવિ[૪૨] તણુ[૪૩] નંદાણુ.[૪૪] ૨૩

અરે[૪૫] જાલગવકખે[૪૬] રાઇમઇ, જોયએ[૪૭] પિઉ[૪૮] આવંતુ,
અરે[૪૯] રહવરિ ચડિયઉ[૫૦] નેમિ જિણુ,[૫૧]
તોરણિ[૫૨] વેગ[૫૩] પહૂત.[૫૪] ૨૪

---

૧ બીજી પ્રતમાં નથી. ૨ વિવાહ. ૩ વયણ. ૪ સુણેજે. ૫ બીજી પ્રતમાં નથી. ૬ પરણિ. ૭ દેજે. ૮ આગ્રહ. ૯ મનાએ. ૧૦ નેમિજિણિંદુ. ૧૧ બીજી પ્રતમાં નથી. ૧૨ વધાવઉ. ૧૩ વેગલઇ. ૧૪ બીજી પ્રતમાં નથી. ૧૫ હરિખિઉ. ૧૬ વેગ. ૧૭ ચાલેઉ. ૧૮ બીજી પ્રતમાં નથી. ૧૯ મનિ. ૨૦ આણંદિય. ૨૧ માથઇ; તેની પછીનો 'ઝત્તિહિ' શબ્દ બીજી પ્રતમા નથી. ૨૨ બાંધઇ. ૨૩ ઢકબુક. ૨૪ બીજી પ્રતમાં નથી. ૨૫ મેલિય. ૨૬ ચાલિય. ૨૭ બીજી પ્રતમાં નથી. ૨૮ દિયઇ. ૨૯ ગોપી. ૩૦ મંડિય. ૩૧ જયકારો. ૩૨ બીજી પ્રતમાં નથી. ૩૩ વિપ્રકરમ. ૩૪ આના પછી બીજી પ્રતમાં 'નેમિ' શબ્દ છે. ૩૫ ચાલિયઉ. ૩૬ કેહુઇ. ૩૭ ઇંદ. ૩૮ ચંદ. ૩૯ બંભાણુ. ૪૦ બીજી પ્રતમાં નથી. ૪૧ સવહી. ૪૨ સિવદિવિ. ૪૩ તણઉ. ૪૪ નંદાણુ. ૪૫ બીજી પ્રતમાં નથી. ૪૬ જાલત્રિ; તેની પછી બીજી પ્રતમાં 'પેસઇ' શબ્દ છે. ૪૭ જોવએ. ૪૮ પ્રિય. ૪૯ બીજી પ્રતમાં છે. ૫૦ ચડિઉ. ૫૧ જિણ. ૫૨ તોરણ. ૫૩ બારિ. ૫૪. પહુતુ.

અરે[૧] ગોપિય મિલિ બાહૂ[૨] ધરઇ, દેવર વયણુ[૩] સુણેહુ,[૪]
અરે[૫] રાજલ પરિણુ,[૬] પસાઉ કરિ, એહુ માનુ અમ્હ દેઉ.[૭] ૧૮

અરે આગ્રહુ[૮] કિયઉ ગોપિય, માનઓ[૯] નેમિકુમારુ,[૧૦]
અરે[૧૧] વદ્ધાવઉ[૧૨] ગઉ વેગુલિ,[૧૩] હરિખિઉ મનિ ગોવિંદુ. ૧૯

અરે[૧૪] માધવો મનિ હરસિયઉ[૧૫] ભણઇ, જાનત્ર વેગુ[૧૬] ચલેહિ,[૧૭]
અરે[૧૮] સિવદિવિ પ્રમુહ[૧૯] દસ[૨૦] માતુંર,[૨૧] ઝત્તિહિ મઉડ બંધેહિ.[૨૨] ૨૦

અરે વાજિય ત્રાંબક ઢાકબૂક,[૨૩] વલિયઉ નીસાણે ઘાઉ,
અરે[૨૪] હય ગય રહ વર મિલિય,[૨૫] ચાલિઉ[૨૬] જાદવરાઉ. ૨૧

અરે[૨૭] ધવલ મંગલ દિયઇં[૨૮] ગોપિય,[૨૯] બંભી ય[૩૦] જયજયકારુ,[૩૧]
અરે[૩૨] વિપ્ર વેદ[૩૩] ઝુણિ[૩૪] તહિ, ચલ્લિઉ[૩૫] નેમિકુમારુ. ૨૨

અરે કે ઇહુ[૩૬] ઇંદુ[૩૭] કે ચંદુ[૩૮] કે હરિહરુ અરુ બંભાણુ,[૩૯]
અરે[૪૦] સવિહિ[૪૧] રૂપ વિસેસઉ, સિવિદિવિ[૪૨] તણુ[૪૩] નંદાણુ.[૪૪] ૨૩

અરે[૪૫] જાલગવક્ખે[૪૬] રાઇમઇ, જોયએ[૪૭] પિઉ[૪૮] આવંતુ,
અરે[૪૯] રહવરિ ચડિયઉ[૫૦] નેમિ જિણુ,[૫૧]
તોરણિ[૫૨] વેગ[૫૩] પહૂત.[૫૪] ૨૪

---

૧ બીજી પ્રતમાં નથી. ૨ વિવાહ. ૩ વયણ. ૪ સુણેજે. ૫ બીજી પ્રતમાં નથી. ૬ પરણિ. ૭ દેજે. ૮ આગ્રહ. ૯ મનાએ. ૧૦ નેમિજિણિંદુ. ૧૧ બીજી પ્રતમાં નથી. ૧૨ વધાવઉ. ૧૩ વેગલઇ. ૧૪ બીજી પ્રતમાં નથી. ૧૫ હરિખિઉ. ૧૬ વેગ. ૧૭ ચાલેઉ. ૧૮ બીજી પ્રતમાં નથી. ૧૯ મનિ. ૨૦ આણંદિય. ૨૧ માથઇ; તેની પછીનો 'ઝત્તિહિ' શબ્દ બીજી પ્રતમા નથી. ૨૨ બાંધઇ. ૨૩ ઢકબુક. ૨૪ બીજી પ્રતમાં નથી. ૨૫ મેલિય. ૨૬ ચાલિય. ૨૭ બીજી પ્રતમાં નથી. ૨૮ દિયઇ. ૨૯ ગોપી. ૩૦ મંડિય. ૩૧ જયકારો. ૩૨ બીજી પ્રતમાં નથી. ૩૩ વિપ્રકરમ. ૩૪ આના પછી બીજી પ્રતમાં 'નેમિ' શબ્દ છે. ૩૫ ચાલિયઉ. ૩૬ કેહુઇ. ૩૭ ઇંદ. ૩૮ ચંદ. ૩૯ બંભાણુ. ૪૦ બીજી પ્રતમાં નથી. ૪૧ સવહી. ૪૨ સિવદિવિ. ૪૩ તણઉ. ૪૪ નંદાણુ. ૪૫ બીજી પ્રતમાં નથી. ૪૬ જાલત્રિ; તેની પછી બીજી પ્રતમાં 'પેસઇ' શબ્દ છે. ૪૭ જોવએ. ૪૮ પ્રિય. ૪૯ બીજી પ્રતમાં છે. ૫૦ ચડિઉ. ૫૧ જિણ. ૫૨ તોરણ. ૫૩ બારિ. ૫૪. પહૂતુ.

[૯]

અજ્ઞાત કવિકૃત

પુરુષોત્તમ પાંચ પાંડવ ફાગ

(વિક્રમનો પંદરસો સૈકો)

પંડુનરેસર નિયકુમરુ પરિણાવિય સાણંદુ,
હત્થિણઉરિ પુરિ આવિયઉ, સાથિ કરિઉ ગોવિંદુ. ૧

અહે સાથિ કરિઉ ગોવિંદ, જામ પુરિનાયકુ આવઈ,
તત્ક્ષણિ વિહુ રહ વારિ લોઉ પુરિ સોહ કરાવઈ,
તલિયા તોરણ ડગમગંત, દપ્પણ વિસથારિઉં,
મંચ મિસિહિ કિરિ સુરવિમાણ મહિયલિ અવતારિઉ. ૨

ઘરિ ઘરિ મોતિય ચઉક ભરિય, ગૂડિય ઉછલાલિય,
ઘરિ ઘરિ મંગલ કલસ ઠવિય, વર વંદુરવાલિય,
ઉચ્છાડિય ઘરહાટ, પવર પટ્ટોલિય સોહય,
નાચતિ કિરિ તિમ પૂતલિય, ત્રિભુવનમનુ મોહઈ. ૩

ભાસ–સહજ તિ નિરુવમ રૂવધરુ પંચઈ રાજકુમાર,
તહવિહ માયડિય રલિય લગિ કારાવિય સિણગાર. ૪

અહે કારાવિય સિણગારુ, સારુ સિરિ મઉડ છણક્કઈ,
કુસમહિ સેહર સુભર ભરિય બહુગંધિ બહુક્કઈ,
કાનહિ કુંડલ ડગમગંત, લહલહ લહકંતા,
કંઠકંદલિ વિલસંતિ હાર, ઝલઝલ ઝલકંતા. ૫

તિલઉઅલંકિય ભાલવટ્ટ, પટ્ટંસુય સારા,
કડિહિ કટારા ઝગમગંત, હાથહિ હથિયારા,
જયકુંજર સિંગારસાર, તે ગુણહિ ગિરટ્ઠા,
મેઘાડંબર છત્ર તલય, વિજ્જહરિય બઈટ્ઠા. ૬

[૯]

અજ્ઞાત કવિકૃત

પુરુષોત્તમ પાંચ પાંડવ ફાગ

(વિક્રમનો પંદરસો સૈકો)

પંડુનરેસર નિયકુમરુ પરિણાવિય સાણંદુ,
હત્થિણઉરિ પુરિ આવિયઉ, સાથિ કરિઉ ગોવિંદુ. ૧

અહે સાથિ કરિઉ ગોવિંદ, જામ પુરિનાયકુ આવઇ,
તત્ક્ષણિ વિહુ રહ વારિ લોઉ પુરિ સોહ કરાવઇ,
તલિયા તોરણ ડગમગંત, દપ્પણ વિસથારિઉં,
મંચ મિસિહિ કિરિ સુરવિમાણ મહિયલિ અવતારિઉ. ૨

ઘરિ ઘરિ મોતિય ચઉક ભરિય, ગૂડિય ઉછલાલિય,
ઘરિ ઘરિ મંગલ કલસ ઠવિય, વર વંદુરવાલિય,
ઉચ્છાડિય ઘરહાટ, પવર પટ્ટોલિય સોહય,
નાચતિ કિરિ તિમ પૂતલિય, ત્રિભુવનમનુ મોહઇ. ૩

ભાસ–સહજ તિ નિરુવમ રૂવધરુ પંચઇ રાજકુમાર,
તહવિહ માયડિય રલિય લગિ કારાવિય સિણગાર. ૪

અહે કારાવિય સિણગારુ, સારુ સિરિ મઊડ છણક્કઇ,
કુસમહિ સેહેર સુભર ભરિય બહુગંધિ બહુક્કઇ,
કાનહિ કુંડલ ડગમગંત, લહલહ લહકંતા,
કંઠકંદલિ વિલસંતિ હાર, ઝલઝલ ઝલકંતા. ૫

તિલઉઅલંકિય ભાલવટ્ટ, પટ્ટંસુય સારા,
કડિહિ કટારા ઝગમગંત, હાથહિ હથિયારા,
જયકુંજર સિંગારસાર, તે ગુણહિ ગિરટ્ઠા,
મેઘાડંબર છત્ર તલય, વિજ્જહરિય બઇટ્ઠા. ૬

દાન દિયંતઉ માગણહ, નરનાહ બહૂતો,
ઇસઇ મહોચ્છવિ પુરપ્રવેસિ, ઘરબારિ પહૂતો,
કિરિ કુલનારિ તત્થ, કિયઉ કુલમંગલચારો,
રાયદુવારિ વધાવણઉ, હૂય જય જયકારો. ૧૫

ભાસ–મોકલિયા નરવર સયલ, નિયનયરિ નિવાસે,
કાન્હડ પુણિ પરિવાર સઉં રાખિઉ આપુણ પાસે. ૧૬

અહે રાખિઉ આપુણ પાસિ, રાઇ જે જાદવવૃંદો,
હસઇ રમઇ જણલોગ સહૂ, સાહરિસાણંદો,
તઉ હત્થિણાઉર સગ્ગ તુલ્લ ઉચ્છવસઇ જાઇ,
ઇણિ અવસરિ કિરિ કોડ ધરિઉ આયઉ રતિરાઇ. ૧૭

તઉ તિહિ માસ વસંતિ, રાઇ આઇસિ પુરિલોયા,
જાદવ પાંડવ કુમર સવે ખેલઇ સુપસોયા,
ખેલઇ ખેલત રાયકુમર અંતેઉરિ જુત્તા,
ગંગજવણિ નય અંતરાલિ, કુલગિરિ સંપત્તા. ૧૮

ભાસ–એકુ સુગિરિ રલિયાવણઉ, અનય વસંત પહૂતો,
વનરાજી રાજી વણિ, પરિમલુ થિયઉ બહૂતો. ૧૯

અહે પરિમલ થિયઉ બહૂત, દૂત રતિરાઉ પઠાવઉ,
તઉ ગહગહતઉ સયલ લોઉ, તહિ ગિરિવણિ આવિઉ,
કિવિ સુરતર, કિવિ વાસ, કેવિ સંદૂરઉ છાહઇં,
કિવિ ચંદન કપ્પૂર ગંધિ દિસિમંડલ માલહિ. ૨૦

કિવિ વીણહિ નવકુસુમ, કેવી ગુંથહિ વરમાલહિ,
કિવિ દોલારસિ રમઇ, કેવિ વાયહિ વરતાલહિ,
કિવિ નાચઇ સનરંગિ, કેવિ ખેલઇ તિહિ ફાગો,
કિવિ વાયંતિ વસંત નામિ પયડિય વર રાગો. ૨૧

ભાસ–કાન્હડ કુંતિયપુત્રસઉં રમલિ કરંતઉ રંગે,
ઘણ વણગણ રલિયાવણઉ, પહુતઉ ગિરિવરશૃંગે. ૨૨

દાન દિયંતઉ માગણહ, નરનાહ બહૂતો,
ઇસઇ મહોચ્છવિ પુરપ્રવેસિ, ઘરબારિ પહૂતો,
કિરિ કુલનારિ તત્થ, કિયઉ કુલમંગલચારો,
રાયદુવારિ વધાવણઉ, હૂય જય જયકારો. ૧૫

ભાસ–મોકલિયા નરવર સયલ, નિયનયરિ નિવાસે,
કાન્હડ પુણિ પરિવાર સઉં રાખિઉ આપુણ પાસે. ૧૬

અહે રાખિઉ આપુણ પાસિ, રાઇ જે જાદવવૃંદો,
હસઇ રમઇ જણલોગ સહૂ, સાહરિસાણંદો,
તઉ હત્થિણાઉર સગ્ગ તુલ્લ ઉચ્છવસઇ જાઇ,
ઇણિ અવસરિ કિરિ કોડ ધરિઉ આયઉ રતિરાઇ. ૧૭

તઉ તિહિ માસ વસંતિ, રાઇ આઇસિ પુરિલોયા,
જાદવ પાંડવ કુમર સવે ખેલઇ સુપસોયા,
ખેલઇ ખેલત રાયકુમર અંતેઉરિ જુત્તા,
ગંગજવણિ નય અંતરાલિ, કુલગિરિ સંપત્તા. ૧૮

ભાસ–એકુ સુગિરિ રલિયાવણઉ, અનય વસંત પહૂતો,
વનરાજી રાજી વણિ, પરિમલુ થિયઉ બહૂતો. ૧૯

અહે પરિમલ થિયઉ બહૂત, દૂત રતિરાઉ પઠાવઉ,
તઉ ગહગહતઉ સયલ લોઉ, તહિ ગિરિવણિ આવિઉ,
કિવિ સુરતર, કિવિ વાસ, કેવિ સંદૂરઉ છાહઇં,
કિવિ ચંદન કપ્પૂર ગંધિ દિસિમંડલ માલહિ. ૨૦

કિવિ વીણહિ નવકુસુમ, કેવી ગુંથહિ વરમાલહિ,
કિવિ દોલારસિ રમઇ, કેવિ વાયહિ વરતાલહિ,
કિવિ નાચઇ મનરંગિ, કેવિ ખેલઇ તિહિ ફાગો,
કિવિ વાયંતિ વસંત નામિ પયડિય વર રાગો. ૨૧

ભાસ–કાન્હડ કુંતિયપુત્રસઉં રમલિ કરંતઉ રંગે,
ધણ વણગણ રલિયાવણઉ, પહુતઉ ગિરિવરશૃંગે. ૨૨

[૧૦]

અજ્ઞાત કવિકૃત

ભરતેશ્વર ચક્રવર્ત્તી ફાગ

(વિક્રમનો પંદરમો સૈકો)

ભાસ–વંદવિ નાભિનરિંદસુય, રિસહેસર જિણચંદો,
ગાઈસુ માસ વસંત હુઉં,[1] ભરહેસર નરવિંદો. ૧

સોવનવન્ન વિસાલ, સાલ અમરાવઈ તુલ્લા,
અચ્છિ અવજઝા નયરિ, સારિ સંસારિ અસુલ્લા,
ભોગપુરંદર દેવ, સેવ મન્નાવય[2] ભુયબલિ,
કરઈ રજ્જુ તહિ ભરહરાઉ, રાઉતુ ઇગુ[3] ભૂતલિ. ૨

વાણી બોલઈ સુહુર, વિમલ કિરિ ગંગા વાણી,
રાણી ચઉસઠિ સહસ, જાસ[4] રૂવહિ[5] ઇંદ્રાણી,
કંચણ કંકણ નાદ, છંદિ મોહંતી ખેચર,
બિહુ પાસે સુરસાલ બાલ ઢાલઈ જસુ ચામર. ૩

હય ગય ચુલસી લક્ખ, જક્ખ ખેચર જસ કિંકર,
હાસ કાસ સંકાસ, જાસ[6] જસુ ગાઈં કિંનર,
વારૂ ખેલી વેસ, બાલ પહિરવિ વર ચોલી,
જસુ આગઈ નાચંતિ, રંગિ બહુ ભંગહિ[7] ભોલી. ૪

ભાસ–પૂરવ પુણ્યપ્રભાવિ સો રિસહેસર મલ્હારો,
માણઈ ભોગ ક્ષણેગ પરિ, સગ્ગિ જિમ સુરવારો. ૫
કંચણગોર સરીર, વીર સેવયજણમહિઓ,[8]

---

૧ હુઉ. ૨ મન્નાવઇ. ૩ ઇગ. ૪ જાસુ. ૫ રૂવિ. ૬ જાસુ. ૭ ભંગિહિ. ૮ °સહિઉં.

અજ્ઞાત કવિકૃત

ભરતેશ્વર ચક્રવર્તી ફાગ

(વિક્રમનો પંદરમો સૈકો)

ભાસ–વંદવિ નાભિનરિંદસુય, રિસહેસર જિણચંદો,
ગાઇસુ માસ વસંત હુઉં,[1] ભરહેસર નરવિંદો. ૧

સોવનવન્ન વિસાલ, સાલ અમરાવઇ તુલ્લા,
અચ્છિ અવજ્ઝા નયરિ, સારિ સંસારિ અમુલ્લા,
ભોગપુરંદર દેવ, સેવ મન્નાવય[2] ભુયણલિ,
કરઇ રજ્જુ તહિ ભરહરાઉ, રાઉતુ ઇગુ[3] ભૂતલિ. ૨

વાણી બોલઇ સુહર, વિમલ કિરિ ગંગા વાણી,
રાણી ચઉસઠિ સહસ, જાસ[4] રૂવહિ[5] ઇંદ્રાણી,
કંચણ કંકણ નાદ, છંદિ મોહંતી ખેચર,
બિહુ પાસે સુરસાલ બાલ ઢાલઇ જસુ ચામર. ૩

હય ગય ચુલસી લક્ખ, જક્ખ ખેચર જસ કિંકર,
હાસ કાસ સંકાસ, જાસ[6] જસુ ગાઇં કિંનર,
વારૂ ખેલી વેસ, બાલ પહિરવિ વર ચોલી,
જસુ આગઇ નાચંતિ, રંગિ બહુ ભંગહિ[7] ભોલી. ૪

ભાસ–પૂરવ પુણ્યપ્રભાવિ સો રિસહેસર મલ્હારો,
માણઇ ભોગ સુભોગ પરિ, સગ્ગિ જિમ સુરવારો. ૫
કંચણગોર સરીર, વીર સેવયજણમહિઓ,[8]

---

૧ હુઉ. ૨ મન્નાવઇ. ૩ ઇગ. ૪ જાસુ. ૫ રૂવિ. ૬ જાસુ.
૭ ભંગિહિ. ૮ °સહિઉં.

કમલિણિ કામિણિ રાજહંસ, કામિય જિમ માણઇ,
નવપલ્લવ અસ્સોગ સોગ, વિરહિણિ મણિ આણઇ,
કોમલ કૂપલ પહિયચિત્તિ, કરવાલ[1] તમાલો,[2]
રાજઇ સિરસિજ[3] મયણરાય, ફિર ફલગવિસાલો.[4] ૧૨

ભાસા[5]–એરસુ[6] વનસિરિ અવયરિયઉ,[7] રલિયામણઉ વસંતો,
પેકખવિ[8] વિલસઇ ચક્કવય,[9] નવનવ પરિ પુનવંતો. ૧૩

આરામિય આરામિ, તામ સામિય બોલાવય,[10]
વિમલ કોમલ[11] કલિય ફૂલ અમૂલ અણાવઇ,
કુસુમહાર[12] નિય કરિ, કરેવિ રાણી પહિરાવય,[13]
રયણ ઝમાલ વિસાલ, આલ સિરિ સુકુઠ[14] ભરાવઇ. ૧૪

ગંધસાર ઘનસાર, સાર કેસરરસ કેલવિ,[15]
કારઇ અંગહિ[16] અંગુરાગ[17] કસથૂરી[18] ભેલવિ,
જોવન લાવનુ[19] લલિયદેહ, કિરિ અમિય-કટોરી,
ગવ્વાડય[20] મણિરંગિ[21] પ્રિય[22] ગીય[23] ગંધવ ગોરી. ૧૫

મગ્ગણજણ સુપહાણ, દાણુ[24] આણંદ[25] દિવારઇ,
જાણ રાઉ પંડતહ[26] પાસિ કયવાર[27] કરાવઇ,

ચંદનવાસ,[28] કપૂરપૂર સિંદૂર ઉષેવઇ,
પઢમજિણેસરતાયપાયપંકય સંસેવઇ. ૧૬

ભાસ[29]–ઇણિ પરિ સુખમઇ[30] નીગમઇ,[31]
ઉચ્છવ સઉ[32] બહુ કાલે,[33]
સયલ નરેસર વંદિઉ,[34] ભરહેસર ભૂપાલે.[35] ૧૭

---

૧ કરિવાલ. ૨ તમાલ. ૩ સરસિજિ. ૪ °વિસાલ. ૫ ભાસ. ૬ એરિસ. ૭ અવયરિય. ૮ પેખવિ. ૯ ચક્કવઇ. ૧૦ બોલાવઇ. ૧૧ સકોમલ. ૧૨ °હારુ. ૧૩ પહિરાવઇ. ૧૪ મુકુટ. ૧૫ મેલવિ. ૧૬ અંગિહિ. ૧૭ અંગરાગ. ૧૮ કસથૂરિય. ૧૯ લાવન. ૨૦ ગવ્વાડઇ. ૨૧ મનરંગિ. ૨૨ ગીય. ૨૩ પ્રિય. ૨૪ દાણ. ૨૫ આણંદિ. ૨૬ પંડિતહ. ૨૭ કયવારુ. ૨૮ ચંદન. ૨૯ શ્રી. નાહટાજીની પ્રતિમાં નથી. ૩૦ સુખમય. ૩૧ નિયગમઇ. ૩૨ સં. ૩૩ °કાલો. ૩૪ વંદિયઉ. ૩૫ ભૂપાલો.

કમલિણિ કામિણિ રાજહંસ, કામિય જિમ માણઇ,
નવપલ્લવ અસ્સોગ સોગ, વિરહિણિ મણિ આણઇ,
કોમલ ક્રૂપલ પહિયચિત્તિ, કરવાલ[1] તમાલો,[2]
રાજઇ સિરસિજ[3] મયણરાય, ફિર ફલગવિસાલો.[4] ૧૨

ભાસા[5]—એરસુ[6] વનસિરિ અવયરિયઉ,[7] રલિયામણઉ વસંતો,
પેકખવિ[8] વિલસઇ ચક્કવય,[9] નવનવ પરિ પુનવંતો. ૧૩

આરામિય આરામિ, તામ સામિય બોલાવય,[10]
વિમલ કોમલ[11] કલિય ફૂલ અમૂલ અણાવઇ,
કુસુમહાર[12] નિય કરિ, કરેવિ રાણી પહિરાવય,[13]
રયણ ઝમાલ વિસાલ, માલ સિરિ મુકુઠ[14] ભરાવઇ. ૧૪

ગંધસાર ઘનસાર, સાર કેસરરસ કેલવિ,[15]
કારઇ અંગહિ[16] અંગુરાગ[17] કસથૂરી[18] ભેલવિ,
જોવન લાવનુ[19] લલિયદેહ, કિરિ અમિય-કટોરી,
ગવ્વાડય[20] મણિરંગિ[21] પ્રિય[22] ગીય[23] ગંધવ ગોરી. ૧૫

મગ્ગણજણ સુપહાણ, દાણ[24] આણંદ[25] દિવારઇ,
જાણ રાઉ પંડતહ[26] પાસિ કયવાર[27] કરાવઇ,
ચંદનવાસ,[28] કપૂરપૂર સિંદૂર ઉષેવઇ,
પઢમજિણેસરતાયપાયપંકય સંસેવઇ. ૧૬

ભાસ[29]—ઇણિ પરિ સુખમઇ[30] નીગમઇ,[31]
ઉચ્છવ સઉ[32] બહુ કાલે,[33]
સયલ નરેસર વંદિઉ,[34] ભરહેસર ભૂપાલે.[35] ૧૭

---

૧ કરિવાલ. ૨ તમાલ. ૩ સરસિજિ. ૪ °વિસાલ. ૫ ભાસ. ૬ એરિસ. ૭ અવયરિય. ૮ પેખવિ. ૯ ચક્કવઇ. ૧૦ બોલાવઇ. ૧૧ સકોમલ. ૧૨ °હારુ. ૧૩ પહિરાવઇ. ૧૪ મુકુટ. ૧૫ મેલવિ. ૧૬ અંગિહિ. ૧૭ અંગરાગ. ૧૮ કસથૂરિય. ૧૯ લાવન. ૨૦ ગવ્વાડઇ. ૨૧ મનરંગિ. ૨૨ ગીય. ૨૩ પ્રિય. ૨૪ દાણ. ૨૫ આણંદિ. ૨૬ પંડિતહ. ૨૭ કયવારુ. ૨૮ ચંદન. ૨૯ શ્રી. નાહટાજીની પ્રતિમાં નથી. ૩૦ સુખમય. ૩૧ નિયગમઇ. ૩૨ સં. ૩૩ °કાલો. ૩૪ વંદિયઉ. ૩૫ ભૂપાલો.

[११]

સમરકૃત

નેમિનાથ ફાગુ

(વિક્રમનો પંદરમો સૈકો)

અહે હરિણા હરિણા હરતઈં, કાંઇ કીઉ પોકાર,
તોરણિ આવિઉ વલિ ગયઉ, નેમિ ચડિઉ ગિરિનારિ. १

અહે અંગ વિલૂરએ આપણઉં, હરિ હરિ નેમિકુમારુ,
અહે કંકણ ફાડઇ રાયમઇ ત્રોડઇ નવસર હાર. २

મિ રામાડિઉં પસૂયા તણઉં કૂડ રચિઉ જગનાથ,
મઇં જાણિઉં નેમિ પરિણિસઇ, ચડિસઇ અમ્હારડઇ હાથિ. ३

આંગણિ ગાજિઉ જલહર, પરબત વૂઠઉ મેહ,
જઉ જાણંત નેમિ જાઇસિઇ, ધાઇય વલગત છેહિ. ४

કુણઇં નેમિ રાહાવિઉ, કૂડીય સઘલડી જાન,
છપ્પન કોડિ માહિ સૂલગઉ, કૂડઉ બલભદ્ર કાન્હ. ५

ચંદા કહિ ન સંદેસડઉ, વીનતડી અવધારિ,
શુદ્ધિ પૂચ્છઉં યાદવ તણી, તૂ જાઇસિ ગિરિનારિ. ६

કોઇલ કરઇ ટહૂકડા બઇઠી અંબલા ડાલિ,
વિરહ સંભારિ મ પાપિણી, જા જઈ યાદવ વાલિ. ७

મેહ હકારઇ મોરડઉ, સરલઉ કરઇ પોકાર,
વસ્તિ કે સામિય સામલઉ, જે ચડઇ ઉ ગિરિનારિ. ८

રેવયગિરિ કેરઉ ધણી, કરઉ અમ્હારડી સાર,
ગિરિસિરિ સામિ સમોસરિયા, જ્ઞાનિ ભરિઉ ભંડાર. ९

મુગતિરમણિ યાદવ વરી, રાજલ હુઈ આગેવાણિ,
અહે કર જોડી સમર ભણઇ, નમો નમો નેમિકુમારુ. १०

॥ નેમિનાથ ફાગુ ॥

[૧૧]

સમરકૃત

નેમિનાથ ફાગુ

(વિક્રમનો પંદરમો સૈકો)

અહે હરિણા હરિણા હરતઈ, કાઈ કીઉ પોકાર,
તોરણિ આવિઉ વલિ ગયઉ, નેમિ ચડિઉ ગિરિનારિ. ૧

અહે અંગ વિલૂરએ આપણઉં, હરિ હરિ નેમિકુમારુ,
અહે કંકણ ફાડઈ રાયમઈ ત્રોડઈ નવસર હાર. ૨

મિ રામાડિઉં પસૂયા તણઉં કૂડ રચિઉ જગનાથ,
મઈં જાણિઉં નેમિ પરિણિસઇ, ચડિસઈ અમ્હારડઈ હાથિ. ૩

આંગણિ ગાજિઉ જલહર, પરબત વૂઠઉ મેહ,
જઉ જાણંત નેમિ જાઇસિઇ, ધાઇય વલગત છેહિ. ૪

કુણઇ નેમિ રાહાવિઉ, કૂડીય સઘલડી જાન,
છપ્પન કોડિ માહિ મૂલગઉ, કૂડઉ બલભદ્ર કાન્હ. ૫

ચંદા કહિ ન સંદેસડઉ, વીનતડી અવધારિ,
શુદ્ધિ પૂચ્છઉં યાદવ તણી, તૂ જાઈસિ ગિરિનારિ. ૬

કોઇલ કરઇ ટહૂકડા બઇઠી અંબલા ડાલિ,
વિરહ સંભારિ મ પાપિણી, જા જઈ યાદવ વાલિ. ૭

મેહ હકારઈ મોરડઉ, સરલઉ કરઇ પોકાર,
વસ્તિ કે સામિય સામલઉ, જે ચડઇ ઉ ગિરિનારિ. ૮

રેવયગિરિ કેરઉ ધણી, કરઉ અમ્હારડી સાર,
ગિરિસિરિ સામિ સમોસરિયા, જ્ઞાનિ ભરિઉ ભંડાર. ૯

મુગતિરમણિ યાદવ વરી, રાજલ હુઈ આગેવાણિ,
અહે કર જોડી સમર ભણઇ, નમો નમો નેમિકુમારુ. ૧૦

॥ નેમિનાથ ફાગુ ॥

અગર કપૂર કેરઉ [ઉ]રડઉ, સૂકડિ તણા સવિ ભાર,
તિહાં પ્રભુ બેસઇ નેમિ જિણુ, ઋતરાઉવીજણુહાર. ૧૧

મહિમાનિધિ મહિમાગુરુ, ગાઇવઉ ગુણહ ભંડાર,
સિંઘ સામલવન સો જયઉ, રાજદેવ-ભરતાર. ૧૨

હંસ સરોવરિ જિમ મિલ્યા, મહુયર જિમ વણરાય,
પઉમ ભણઇ તિમ સામિયચલણે મુજઝ મનુ જાઇ. ૧૩

રેવયગિરિ રુલિયામણઉ, સોહએ સુરવર સાર,
ભવિયા ભાવિહિ પણમઉ, જિમ પામઉ ભવપાર. ૧૪

॥ ઇતિ શ્રીનેમિનાથ ફાગુ ॥

અગર કપૂર કેરઉ [ઉ]રડઉ, સૂકડિ તણા સવિ ભાર,
તિહાં પ્રભુ બેસઇ નેમિ જિણુ, ઋતરાઉવીજણહાર. ૧૧

મહિમાનિધિ મહિમાગુરુ, ગાઇવઉ ગુણહ ભંડાર,
સિંઘ સામલવન સો જયઉ, રાજદેવ-ભરતાર. ૧૨

હંસ સરોવરિ જિમ મિલ્યા, મહુયર જિમ વણરાય,
પઉમ ભણઇ તિમ સામિયચલણે મુજઝ મનુ જાઇ. ૧૩

રેવયગિરિ રુલિયામણઉ, સોહએ સુરવર સાર,
ભવિયા ભાવિહિ પણમઉ, જિમ પામઉ ભવપાર. ૧૪

॥ ઇતિ શ્રીનેમિનાથ ફાગુ ॥

મલીય સ તેવડતેવડી, સરોવર કેરી પાલિ,
પાલિ મેલ્હિ પટોલડી, ઝીલિ સરોવરમાહિ. ૧૧

અહે ભીનું કામિનિ કંચૂઉ, ભીનું નવસર હાર,
ભીની કાજલિ રેખડી, ભીની કુસુમાંચી માલ. ૧૨

સીપ ભરી ભરિ પાણીય, છાંટિસિ વિના છોહ,
નાહ સિરીસી ગોરડી, દાખિ અતિ ઘણુ મોહ. ૧૩

અહે હીરડા તઇ હરિ પૂજીઉ, કિ જાગુ સિવરાતિ,
ગોરી કંઠ ન ઊતરિ, સારી દીહ નિ રાતિ. ૧૪

અહે નઇ હરિ મઇ આરાહીઉ, નવિ જાગુ સિવરાતિ,
ગોરી કંઠ ન ઊતરિ, માહરી ઉત્તમ જાતિ. ૧૫

અહે વસંતક્રીડા તીહ અતિ કરિ, આણંદ મુનિનિ પૂરિ,
મનરંગિ એમ બોલિ, શ્રીગુણચંદસૂરિ. ૧૬

॥ ઇતિ ફાગ ॥

મલીય સ તેવડતેવડી, સરોવર કેરી પાલિ,
પાલિ મેલ્હિ પટોલડી, ઝીલિ સરોવરમાહિ. ૧૧

અહે ભીનું કામિનિ કંચૂઉ, ભીનું નવસર હાર,
ભીની કાજલિ રેખડી, ભીની કુસુમાંચી માલ. ૧૨

સીપ ભરી ભરિ પાણીય, છાંટિસિ વિના છોહ,
નાહ સિરીસી ગોરડી, દાખિ અતિ ઘણુ મોહ. ૧૩

અહે હીરડા તઇ હરિ પૂજીઉ, કિ જાગુ સિવરાતિ,
ગોરી કંઠ ન ઊતરિ, સારી દીહ નિ રાતિ. ૧૪

અહે નઇ હરિ મઇ આરાહીઉ, નવિ જાગુ સિવરાતિ,
ગોરી કંઠ ન ઊતરિ, માહરી ઉત્તમ જાતિ. ૧૫

અહે વસંતક્રીડા તીહ અતિ કરિ, આણંદ મુનિનિ પૂરિ,
મનરંગિ એમ બોલિ, શ્રીગુણચંદસૂરિ. ૧૬

॥ ઇતિ ફાગ ॥

ફાગ

જાણીઇ જગિ સોરીપુર સુરપુર કિરિ અવતાર,
જિણહર મંદિર દીપઇં એ જીપઇં એ દિનિ દિનકાર. ૭
નિશિ શશિહરકર સંહરઇં, હરઇં સવે અંધકાર,
દંડ કલસ ધજ લહકઇં એ રણકઇં એ ઘંટ અપાર. ૮

કાવ્યં

દીસઇં એકિ કુમાર રૂપિ રુઅડા સોભાગીઆ સુંદરા,
સાલૂણા દોઇ તી સલક્ષણધરા લીલાં કરી આગલા,
નારી જે નવયૌવના પદમિની જેસી હુઇ મોહિની,
તે સોરીપુરમાહિ રાયકુમરી રંગિઇં રમઇં સુંદરી. ૯

રાસક

તીણઇં નયરિ શ્રીય સમુદ્રવિજય નૃપ, નૃપતિનમિત નિત પાય રે,
નિજ તનુદીપતિ દ્યુતિપતિ જીપતિ, રતિપતિ કિરિ નવ કાય રે. ૧૦
રાજ કરતિ સુરપતિ સમ દીસતિ, વસતિ વદનિ સરસતી રે,
સમરથ શૂરશરોમણિ ભણીઇ, સુણીઇ દહ દિસિ અંતિ રે. ૧૧

અઢૈઉ

સુણીઇ દહ દિસિ અંતિ, તસ મુખિ અરિ ન રહંતિ,
ભૂઅબલિ ગંજવઇ એ રણિ ભડ ભંજવઇ એ. ૧૨
ગયમર ગાજઇં બારિ, અંજનગિરિ અવતારિ,
હયવર હીસતા એ, રથ ઘણ દીસતા એ. ૧૩

ફાગ

રાણી ય પાટિ શિવાદેવિ, દેવિ હરાવણ રૂપિ,
શીલવંતી ગુણવંતી ય સુવતી ય નહી અનુરૂપિ. ૧૪
યાદવવંશશંગારણ, તારણ નેમિકુમાર,
દેવવિમાણ તે મૂંકી ય કીઉ સા ઉઅરિ અવતાર. ૧૫

ફાગ

જાણીઇ જગિ સોરીપુર સુરપુર કિરિ અવતાર,
જિણહર મંદિર દીપઇં એ જીપઇં એ દિનિ દિનકાર. ૭

નિશિ શશિહરકર સંહરઇં, હરઇં સવે અંધકાર,
દંડ કલસ ધજ લહકઇં એ રણકઇં એ ઘંટ અપાર. ૮

કાવ્યં

દીસઇં એકિ કુમાર રૂપિ રુઅડા સોભાગીઆ સુંદરા,
સાલૂણા હોઇ તી સલક્ષણધરા લીલાં કરી આગલા,
નારી જે નવયૌવના પદમિની જેસી હુઇ મોહિની,
તે સોરીપુરમાહિ રાયકુમરી રંગિઇં રમઇં સુંદરી. ૯

રાસક

તીણઇં નયરિ શ્રીય સમુદ્રવિજય નૃપ, નૃપતિનમિત નિત પાય રે,
નિજ તનુદીપતિ દ્યુતિપતિ જીપતિ, રતિપતિ કિરિ નવ કાય રે. ૧૦

રાજ કરતિ સુરપતિ સમ દીસતિ, વસતિ વદનિ સરસતી રે,
સમરથ શૂરશરોમણિ ભણીઇ, સુણીઇ દહ દિસિ અંતિ રે. ૧૧

અઢૈઉ

સુણીઇ દહ દિસિ અંતિ, તસ મુખિ અરિ ન રહંતિ,
ભૂઅબલિ ગંજવઇ એ રણિ ભડ ભંજવઇ એ. ૧૨

ગયમર ગાજઇં બારિ, અંજનગિરિ અવતારિ,
હયવર હીસતા એ, રથ ઘણ દીસતા એ. ૧૩

ફાગ

રાણી ય પાટિ શિવાદેવિ, દેવિ હરાવણ રૂપિ,
શીલવંતી ગુણવંતી ય યુવતી ય નહી અનુરૂપિ. ૧૪

યાદવવંશશંગારણ, તારણ નેમિકુમાર,
દેવવિમાણ તે મૂંકી ય કીઉ સા ઊઅરિ અવતાર. ૧૫

ફાગ

જાણીઇ જગિ સોરીપુર સુરપુર કિરિ અવતાર,
જિણહર મંદિર દીપઇં એ જીપઇં એ દિનિ દિનકાર. ૭

નિશિ શશિહરકર સંહરઈં, હરઈં સવે અંધકાર,
દંડ કલસ ધજ લહકઈં એ રણકઇ એ ઘંટ અપાર. ૮

કાવ્યં

દીસઇં એકિ કુમાર રૂપિ રુઅડા સોભાગીઆ સુંદરા,
સાલૂણા હોઇ તી સલક્ષણધરા લીલાં કરી આગલા,
નારી જે નવયૌવના પદ્દમિની જેસી હુઇં મોહિની,
તે સોરીપુરમાહિ રાયકુમરી રંગિઇં રમઇં સુંદરી. ૯

રાસક

તીણઇં નયરિ શ્રીય સમુદ્રવિજય નૃપ, નૃપતિનમિત નિત પાય રે,
નિજ તનુદીપતિ દ્યુતિપતિ જીપતિ, રતિપતિ કિરિ નવ કાય રે. ૧૦

રાજ કરતિ સુરપતિ સમ દીસતિ, વસતિ વદનિ સરસતી રે,
સમરથ શૂરશરોમણિ ભણીઇ, સુણીઇ દહ દિસિ અંતિ રે. ૧૧

અઢૈઉ

સુણીઇ દહ દિસિ અંતિ, તસ મુખિ અરિ ન રહંતિ,
ભૂઅબલિ ગંજવઇ એ રણિ ભડ ભંજવઇ એ. ૧૨

ગયમર ગાજઈં બારિ, અંજનગિરિ અવતારિ,
હયવર હીસતા એ, રથ ઘણ દીસતા એ. ૧૩

ફાગ

રાણી ય પાટિ શિવાદેવિ, દેવિ હરાવણ રૂપિ,
શીલવંતી ગુણવંતી ય યુવતી ય નહી અનુરૂપિ. ૧૪

યાદવવંશશંગારણ, તારણ નેમિકુમાર,
દેવવિમાણ તે મૂંકી ય કીઉ સા ઊઅરિ અવતાર. ૧૫

ફાગ

જાણીઇ જગિ સોરીપુર સુરપુર કિરિ અવતાર,
જિણહર મંદિર દીપઇં એ જીપઇં એ દિનિ દિનકાર. ૭
નિશિ શશિહરકર સંહરઇં, હરઇં સવે અંધકાર,
દંડ કલસ ધજ લહકઇં એ રણકઇં એ ઘંટ અપાર. ૮

કાવ્યં

દીસઇં એકિ કુમાર રૂપિ રુઅડા સોભાગીઆ સુંદરા,
સાલૂણા દોઇ તી સલક્ષણધરા લીલાં કરી આગલા,
નારી જે નવયૌવના પદમિની જેસી હુઇં મોહિની,
તે સોરીપુરમાહિ રાયકુમરી રંગિઇં રમઇં સુંદરી. ૯

રાસક

તીણઇં નયરિ શ્રીય સમુદ્રવિજય નૃપ, નૃપતિનમિત નિત પાય રે,
નિજ તનુદીપતિ દ્યુતિપતિ જીપતિ, રતિપતિ કિરિ નવ કાય રે. ૧૦
રાજ કરતિ સુરપતિ સમ દીસતિ, વસતિ વદનિ સરસતી રે,
સમરથ શૂરશરોમણિ ભણીઇ, સુણીઇ દહ દિસિ અંતિ રે. ૧૧

અઢેઉ

સુણીઇ દહ દિસિ અંતિ, તસ મુખિ અરિ ન રહંતિ,
ભૂઅબલિ ગંજવઇ એ રણિ ભડ ભંજવઇ એ. ૧૨
ગયમર ગાજઇં બારિ, અંજનગિરિ અવતારિ,
હયવર હીસતા એ, રથ ઘણ દીસતા એ. ૧૩

ફાગ

રાણી ય પાટિ શિવાદેવિ, દેવિ હરાવણ રૂપિ,
શીલવંતી ગુણવંતી ય યુવતી ય નહી અનુરૂપિ. ૧૪
યાદવવંશશંગારણ, તારણ નેમિકુમાર,
દેવવિમાણ તે મૂંકી ય કીઉ સા ઊઅરિ અવતાર. ૧૫

કાવ્યં

ગોવિંદિઇં સવિ માલ સરીષઉ ચાણુર તે ચૂરીઉ,
બીજઇં બંધવિ માલ મોષ્ટિક હણિઉ તઉ કંસ કોપિઇં ચડિઉ,
'સાહુ બાલ ગોવાલ બેઉ બલીયા, બાંધઉ' કહઇ જેતલઇં,
પાડિઉ વીણિ ધરેવિ કેશવિ તિહાં પૂરઉ કરિઉ તેતલઇં. ૨૫

રાસક

યાદવ સવિ મનિ કરઇં વિમાસણ, 'રા સુણિસિઇ જરાસંધ રે,
આજ જમાઈ કંસ વિણાસિઉ, રહિસ્યિઉ તઉ હુસિઇં બંધ રે.' ૨૬
તતક્ષણિ સવિ યાદવ સોરઠ દિસિ વસિવા ગ્યા તસ રેસિઇં રે,
દ્વારિકાપુરી ય ધનદિ નવ બારી ય કરીય ઇંદ્ર આએસિઇં રે. ૨૭

અઢૈઉ

કરી ય ઇંદ્ર આએસિઇં ઇંદ્રપુરીનઇ વેસિ,
યાદવ તિહાં રહ્યા એ, મનિ અતિ ગહિગહિયા એ. ૨૮
રૂપિઇં નેમિકુમાર દીસઇં દેવકુમાર,
દિનિ દિનિ દીપતા એ રતિપતિ જીપતા એ. ૨૯

ફાગ

સામીય વયણ અનોપમ, ઓપમ ચંદ ન હોઇ,
ક્ષીણ કલંકીય દીસઇ એ, દીસઇ એ તપઇ ન સોઇ. ૩૦
ભમહડી બેઉ રુલીઆમણી, કમલિણી લોચનિ જીત,
જીભડી જગ તણઉં જીવન, સવિ જન ચોરઇ એ ચીંત. ૩૧

[કાવ્યં]

દંતા દાડિમ બીજડાં, અધર બે જાચાં પ્રવાલાં નવાં,
દીપઇ સુંજલ આંષડી કમલની જેસી હુઇં પાંષડી,
નાસા સા શુક ચંચડી, ભમહડી દીસઇં બેઉ વાંકુડી,
બોલું કિં બહુના, કુમાર જમલું કાંઈ અ ઓપઇ નહીં. ૩૨

કાવ્યં

ગોવિંદિઈં સવિ માલ સરીષઉ ચાણૂર તે ચૂરીઉ,
બીજઇં બંધવિ માલ મોષ્ટિક હણિઉ તઉ કંસ કોપિઇં ચડિઉ,
'સાહુ બાલ ગોવાલ બેઉ બલીયા, બાંધઉ' કહઇ જેતલઈં,
પાડિઉ વીણિ ધરેવિ કેશવિ તિહાં પૂરઉ કરિઉ તેતલઈં. ૨૫

રાસક

યાદવ સવિ મનિ કરઈં વિમાસણ, 'રા સુણિસિઇ જરાસંધ રે,
આજ જમાઈ કંસ વિણાસિઉ, રહિસ્યિઉ તઉ હુસિઈં બંધ રે.' ૨૬
તતક્ષણિ સવિ યાદવ સોરઠ દિસિ વસિવા ગ્યા તસ રેસિઈં રે,
દ્વારિકાપુરી ય ધનદિ નવ બારી ય કરીય ઈંદ્ર આએસિઈં રે. ૨૭

અઢૈઉ

કરી ય ઈંદ્ર આએસિઈં ઈંદ્રપુરીનઇ વેસિ,
યાદવ તિહાં રહ્યા એ, મનિ અતિ ગહિગહિયા એ. ૨૮
રૂપિઇં નેમિકુમાર દીસઈં દેવકુમાર,
દિનિ દિનિ દીપતા એ રતિપતિ જીપતા એ. ૨૯

ફાગ

સામીય વયણ અનોપમ, ઓપમ ચંદ ન હોઇ,
ક્ષીણ કલંકીય દીસઇ એ, દીસઇં એ તપઇ ન સોઇ. ૩૦
ભમહડી બેઉ રુલીઆમણી, કમલિણી લોચનિ જીત,
જીભડી જગ તણઉં જીવન, સવિ જન ચોરઇ એ ચીંત. ૩૧

[કાવ્યં]

દંતા દાડિમ બીજડાં, અધર બે જાચાં પ્રવાલાં નવાં,
દીપઇ સુંજલ આંષડી કમલની જેસી હુઈં પાંષડી,
નાસા સા શુક ચંચડી, ભમહડી દીસઇં બેઉ વાંકુડી,
બોલું કિં બહુના, કુમાર જમલું કાંઈ અ ઓપઇ નહીં. ૩૨

યાદવ સવિ પભણંતિ, કન્યા બહુ ગુણવંતિ,
છઇ રાજીમતી એ, જસ મુખિ સરસતી એ. ૬૧

ફાગ

રૂપિ હરાવએ અમરી અ, કુમરી અ સા જગિ સાર,
માગીય યાદવરાજિ ઈહિં, કાજિહિં નેમિકુમાર. ૬૨

લગન લેઈ સહૂ સામઇહઇ, જાન હુઇ જિનરાય,
ત્રિભુવન ચાલઇ એ મન રુલી, મિલીય યાદવ સુરરાય. ૬૩

બઇઠઉ ઓ વર સુરવર રથિ, સારથિ માતુલિ હોઇ,
સામીય રૂપ અનોપમ ઓપમ નાવઇ કોઇ. ૬૪

ત્રિભુવનજનમનમોહન, હો મોહનવેલિ સમાન,
સિરવરિ પુંપ રયણ તણું, રવિ તણુ હરઇ જે માણ. ૬૫

કાવ્યં

જે વારુ ગજ ભદ્રજાતિક ભલા ગાજઇં મદિઇં આગલા,
ચાલંતા હિમવંત પર્વત જિસ્યા દીસઇં સવે ઉજલા,
હાંસઇં હયવર નીલડા હરીયડા ગંગાજલા સામલા,
તેહે યાદવ સંચરયા પરવરયા તેજી તુષારે ચડયા. ૬૬

રાસક

ચાલીય જાન યાદવ વર કેરી, ભેરી દેવ વજાવઇ રે,
સિરિ વરિ છત્ર ચમર સોહાવઈં, આવઇ દેવિ વધાવઈ રે. ૬૭

નેમિકુમર વર સુરવર સહિતા, પહુતા તોરણ બારિ રે,
ગઉખિ રહી રાજલિ વર નિરખી, હરખી સામનિ નારિ રે. ૬૮

અઢૈઉ

હરખી સામનિ નારિ, વર રહિઉ તોરણ બારિ,
વાડ પશૂ ભરિયા એ, દીઠા તરવરિઆ એ. ૬૯

પૂછિઉ સારથિ સામિ, 'પશુ બાધા કુણ કામિ?'
સારથિ ઇમ ભણઇ એ, 'કાજિ ગુરવ તણઇ એ.' ૭૦

યાદવ સવિ પલણુંતિ, કન્યા બહુ ગુણવંતિ,
છઇ રાજીમતી એ, જસ મુખિ સરસતી એ. ૬૧

ફાગ

રૂપિ હરાવએ અમરી અ, કુમરી અ સા જગિ સાર,
માગીય યાદવરાજિ ઈંહિ, કાજિહિં નેમિકુમાર. ૬૨

લગન લેઈ સહૂ સામઇહઇ, જાન હુઇ જિનરાય,
ત્રિભુવન ચાલઇ એ મન રુલી, મિલીય યાદવ સુરરાય. ૬૩

બઇઠઉ ઓ વર સુરવર રથિ, સારથિ માતુલિ હોઇ,
સામીય રૂપ અનોપમ ઓપમ નાવઇં કોઇ. ૬૪

ત્રિભુવનજનમનમોહન, હો મોહનવેલિ સમાન,
સિરવરિ પુંપ રયણુ તણુ, રવિ તણુ હરઇ જે માણુ. ૬૫

કાવ્યં

જે વારુ ગજ ભદ્રજાતિક ભલા ગાજઇં મદિઇં આગલા,
ચાલંતા હિમવંત પર્વત જિસ્યા દીસઇં સવે ઉજલા,
હાંસઇં હયવર નીલડા હરીયડા ગંગાજલા સામલા,
તેહે યાદવ સંચરયા પરવરયા તેજી તુષારે ચડયા. ૬૬

રાસક

ચાલીય જાન યાદવ વર કેરી, ભેરી દેવ વજાવઇં રે,
સિરિ વરિ છત્ર ચમર સોહાવઇં, આવઇં દેવિ વધાવઇં રે. ૬૭

નેમિકુમર વર સુરવર સહિતા, પહુતા તોરણુ બારિ રે,
ગઉખિ રહી રાજલિ વર નિરખી, હરખી સામનિ નારિ રે. ૬૮

અઢૈઉ

હરખી સામનિ નારિ, વર રહિઉ તોરણુ બારિ,
વાડ પશૂ ભરિયા એ, દીઠા તરવરિઆ એ. ૬૯

પૂછિઉ સારથિ સામિ, 'પશુ બાધા કુણુ કામિ?'
સારથિ ઇમ ભણઇ એ, 'કાજિ ગુરવ તણઇ એ.' ૭૦

વેણિ ગમઇ નહીં[1] આજ મું આ જમુનાજલ[2] પૂર;
કાલિ અ[3] નાગ નિરાગલુ, રાગલુ ડસઇ અતિ ક્રૂર. ૬

कुसुमावलि फेनिलाबलाकबरी कालतनुः कलिंदिजा ।
अजिनं जनमत्र मारयत्यनुरागः किल कालियोरुगः[4] ॥ ७ ॥

મ[5] કરસિ એકસિ રાષડી, રાષડી પેષણિ રંગ;
એ નિરયાપથદીપક, દીપક તું[6] જિ પતંગ. ૮

स्निग्धशामलकांतिकुंतलनिभोज्जृंभांजनभ्राजिनं[7]
तेजःपुंजविराजिनं शशिमुखीदीपं[8] नृणां दुर्गतेः ।
मार्गं[9] दर्शयितुं शिखामणिमिषाद् धत्ते शिरःशेषरे
मा भूत्तस्य विलोकनाय रसिकस्त्वं[10] यत्पतंगायसे ॥ ९ ॥

સિંદૂર દ્વેષી સિરિ મું[11] ધરે તું[12] ધરે નયણ નિમેષ;
તરુણ ભારે પડી અંબ રે, લંબ રે ઊકની રેષ. ૧૦

त्वं सिंदूरपरागपूरणधृतारुण्यां तरुण्याः कच-
श्रेण्यंतः[13] सरणिं विलोक्य मुकुलीकुर्वात्मनश्चक्षुषी ।
उल्कायास्तरुणेश्वरिष्टपिशुना रेषार्चिरेषातम-
स्तोमश्यामतमे निपत्य गगने विस्तारमासेदुषी ॥ ११ ॥

---

૧ નહી. ૨ જમનાંજલ. ૩ કાલિય. ૪ कलिकालयोरगः–શ્રી. શાહની વાચનામાં આ શ્લોકનો ક્રમાંક આઠમો છે. ૫ શ્રી. શાહની વાચનામાં આ શ્લોકનો ક્રમાંક સાતમો છે. ૬ દીપકનૂં. ૭ मृज्ञश्यामलकुन्तलावलिनिभोज्जृम्भाञ्जनभ्राजिनं. ૮ शशिमुखीमध्ये; તેની પછી શ્રી. શાહની વાચનામાં 'शिरःशेखरम्' એ શબ્દો છે. ૯ નવમા શ્લોકની ત્રીજી પંક્તિ, શ્રી. શાહની વાચનામાં આ પ્રમાણે છે:

'धत्तेऽधः पथकल्पितप्रकटनं रक्षापुटीदीपकं'

૧૦ रसिको यत् त्वं. ૧૧ મૂં. ૧૨ તૂં. ૧૩ શ્રી. શાહની વાચનામાં અગિયારમા શ્લોકની બીજી પંક્તિ આ પ્રમાણે છે:

'श्रेणयन्तः सरणिं विलोक्य सहसा संकोचय स्वे दृशौ.'

વેણિ ગમઇ નહીં[1] આજ મું આ જમુનાજલ[2] પૂર;
કાલિ અ[3] નાગ નિરાગલુ, રાગલુ ડસઇ અતિ ક્રૂર. ૬

कुसुमावलि फेनिलाबलाकबरी कालतनुः कलिंदिजा ।
अजिनं जनमत्र मारयत्यनुरागः किल कालियोरगः[4] ॥ ७ ॥

મ[5] કરસિ એકસિ રાષડી, રાષડી પેષણિ રંગ;
એ નિરયાપથદીપક, દીપક તું[6] જિ પતંગ. ૮

स्निग्धशामलकांतिकुंतलनिभोज्जृंभांजनभ्राजिनं[7]
तेजःपुंजविराजिनं शशिमुखीदीपं[8] नृणां दुर्गतेः ।
मार्गं[9] दर्शयितुं शिखामणिमिषाद् धत्ते शिरःशेषरे
मा भूत्तस्य विलोकनाय रसिकस्त्वं[10] यत्पतंगायसे ॥ ९ ॥

સિંદૂર દેષી સિરિ મું[11] ધરે તું[12] ધરે નયણ નિમેષ;
તરુણ ભારે પડી અંબ રે, લંબ રે ઊકની રેષ. ૧૦

त्वं सिंदूरपरागपूरणधृतारुण्यां तरुण्याः कच-
श्रेण्यंतः[13] सरणिं विलोक्य मुकुलीकुर्वात्मनश्चक्षुषी ।
उल्कायास्तरुणेश्चरिष्टपिशुना रेषार्चिरेषातम-
स्तोमश्यामतमे निपत्य गगने विस्तारमासेदुषी ॥ ११ ॥

---

૧ નહી. ૨ જમનાંજલ. ૩ કાલિય. ૪ कलिकालयोरगः—શ્રી. શાહની વાચનામાં આ શ્લોકનો ક્રમાંક આઠમો છે. ૫ શ્રી. શાહની વાચનામાં આ શ્લોકનો ક્રમાંક સાતમો છે. ૬ દીપકનૂં. ૭ भृङ्गश्यामलकुन्तलावलिनिभोज्जृंम्भाञ्जनभ्राजिनं. ૮ शशिमुखीमध्ये; તેની પછી શ્રી. શાહની વાચનામાં 'शिरःशेखरम्' એ શબ્દો છે. ૯ નવમા શ્લોકની ત્રીજી પંક્તિ, શ્રી. શાહની વાચનામાં આ પ્રમાણે છે:

'धत्तेऽधः पथकल्पितप्रकटनं रक्षापुटीदीपकं'

૧૦ रसिको यत् त्वं. ૧૧ મૂં. ૧૨ તૂં. ૧૩ શ્રી. શાહની વાચનામાં અગિયારમા શ્લોકની બીજી પંક્તિ આ પ્રમાણે છે:

'श्रेणयन्तः सरणिं विलोक्य सहसा संकोचय स्वे दृशौ.'

युवतेरधरस्त्वया सुधामधुरो मुग्ध ! मुधाऽवधार्यते ।
विषवल्लिरकारि येन सा[1] विधिना तत्र पुनः सपल्लवः ॥ १९ ॥

વિકસિત[2] પંકજ પાંખડી, આંષડી ઊપમ ટાલિ;
તે વિષ સલિલિ[3] તલાવલી, સા વલી પાંપિણિ પાલિ. ૨૦

युवतिदृग्युगलं तव पक्ष्मलं तुलितपालिपरिष्कृतपल्वलम् ।
विषजलाकुलमस्ति हिनस्ति तद्[4] भवकटाक्षतरङ्गघटा[5] नरं ॥ २१ ॥

નરગ નગરિ મુખ પોલિ, કપોલિ કપાટ વિચાર;
જયોતિ જલણમય કુંડલ, કુંડ લગાર ન સાર. ૨૨

नरकपुरिपुरन्ध्रयाः गोपुरं वक्त्ररन्ध्रं[6]
किल कलितकपोलोद्घाटतादृक्कपाटं[7] ।
अपि च विचरदर्चिःसंकुले वह्निकुंडे
किमु कामिनृकुलानां कुंडले दाहहेतोः ॥ २३ ॥

હાર મિસિં[8] મુખ[9] સામુ[10] કિ વાસુકિ મુંકઇ[11] ફુંક;[12]
તિણિ તીણિ[13] કરી મહિલીંઇ[14] ગહિલીઇ ચતુર અચૂક. ૨૪

विगलति[15] गलकांडे[16] वासुकिः सुन्दरीणां
गमितगरलशक्तिः शौक्तिकेयस्रगात्मा ।
श्वसितमिषतईर्ष्यामुक्तफूत्कार एष
ग्रहिलित इति हेतोः स्याज्जनस्तत्र सक्तः ॥ २५ ॥

નારિ લવઇ નિત કુંઅલી કુંઅલી મ સુણિ તું વાણિ;
કુમતિ કરઇ[17] સુવડાઇણિ[18] ડાઇણિ મંત્ર તુ[19] જાણિ. ૨૬

मा कर्णयोन्मीलदलीकमालां त्वं कोमलांगां कमलनानयाः
यड्डाकिनीमंत्र इव श्रुता सा दत्ते बुधानामपि दुष्टबुद्धिम् ॥ २७ ॥

---

१ सा यतो. २ વિમલ કમલદલ. ૩ સલિલ. ४ यद्. ५ भवकटाक्षतरङ्ग[भरं.] ६ वक्त्ररन्ध्रं प्रतोलिः ७ किलकिलतकपोलोद्घाटिता. ૮ રમિસિંઇ. ૯ મુખિ. ૧૦ સાસુ. ૧૧ મૂંકઇં; તેની પછી શ્રી. શાહની વાચનામાં 'એ' મળે છે. ૧૨ ફૂંક. ૧૩ તીણઇ. ૧૪ મહિલીઇ. ૧૫ મૂળમાં 'विगलित' છે. १६ गलकुण्डे. ૧૭ કરઇ. ૧૮ સવડાઇણિ. ૧૯ તઉ.

युवतेरधरस्त्वया सुधामधुरो मुग्ध ! मुधाऽवधार्यते ।
विषवल्लिरकारि येन सा[1] विधिना तत्र पुनः सपल्लवः ॥ १९ ॥

વિકસિત[2] પંકજ પાંખડી, આંખડી ઊપમ ટાલિ;
તે વિષ સલિલિ[3] તલાવલી, સા વલી પાંપિણિ પાલિ. ૨૦

युवतिदग्युगलं तव पक्ष्मलं तुलितपालिपरिष्कृतपल्वलम् ।
विषजलाकुलमस्ति हिनस्ति तद्[4] भवकटाक्षतरङ्गघटा[5] नरं ॥ २१ ॥

નરગ નગરિ મુખ પોલિ, કપોલિ કપાટ વિચાર;
જ્યોતિ જલણમય કુંડલ, કુંડ લગાર ન સાર. ૨૨

नरकपुरिपुरन्ध्रयाः गोपुरं वक्त्ररन्ध्रं[6]
किल कलितकपोलोद्घाटताद्दक्कपाटं[7] ।
अपि च विचरदर्चिःसंकुले वह्निकुंडे
किमु कामिनृकुलानां कुंडले दाहहेतोः ॥ २३ ॥

હાર મિસિં[8] મુખ[9] સામુ[10] કિ વાસુકિ મુંકઇ[11] કુંક;[12]
તિણિ તીણિ[13] કરી મહિલીંઇ[14] ગહિલીઇ ચતુર અચૂક. ૨૪

विगलति[15] गलकांडे[16] वासुकिः सुन्दरीणां
गमितगरलशक्तिः शौक्तिकेयस्रगात्मा ।
श्वसितमिषतईर्ष्यामुक्तफूत्कार एष
ग्रहिलित इति हेतोः स्याज्जनस्तत्र सक्तः ॥ २५ ॥

નારિ લવઇ નિત કુંઅલી કુંઅલી મ સુણિ તું વાણિ;
કુમતિ કરઇ[17] સુવડાઇણિ[18] ડાઇણિ મંત્ર તુ[19] જાણિ. ૨૬

मा कर्णयोन्मीलदलीकमालां त्वं कोमलांगां कमलनानयाः
यड्डाकिनीमंत्र इव श्रुता सा दत्ते बुधानामपि दुष्टबुद्धिम् ॥ २७ ॥

---

१ सा यतो. २ વિમલ કમલદલ. ૩ સલિલ. ૪ यद्. ५ भवकटाक्ष-तरङ्ग[भरं.] ६ वक्त्ररन्ध्रं प्रतोलिः ७ किलकिलतकपोलोद्घाटिता. ૮ રમિ-સિંઇ. ૯ મુખિ. ૧૦ સાસુ. ૧૧ મૂંકઇં; તેની પછી શ્રી. શાહની વાચનામાં 'એ' મળે છે. ૧૨ ફૂંક. ૧૩ તીણઇ. ૧૪ સહિલીઇ. ૧૫ મૂળમાં 'विगलित' છે. ૧૬ गलकुण्डे. ૧૭ કરઇ. ૧૮ સવડાઇણિ. ૧૯ તઉ.

મયણ પારધિ કર[1] લાકડિ[2] સા કડિ લંકિહિં[3] ઝીણ;
ઇમ કિ કહઇ જુવતી વસ,[4] જીવ સવે હુઇ ખીણ. ૩૬

युवमृगमृगयोत्कनंगयष्टेस्तरुण्या-[5]
स्तनुदलनकलंकप्रापकश्रेणिलंकः
पिशुनयति किमेवं कामिनीं[6] यो मनुष्यः
श्रयति स भवतीत्थं तंतुशंकाशकायः ॥ ३७ ॥

બિલ જિસી આણિ મ સુંદરિ, તું દરિસિણિ નિજ નાભિ;
મદન રહઇ દષ્ટીવિષ હી, વિષ ધરઇ[7] તેહ[8] ગાભિ. ૩૮

नितंबिनि ! बिलोपमा तवकनाभिरालंब्रते[9]
बतेयमधरीकृतत्वदभिसंधिगंभीरिमा[10]
इमां[11] भुवि भवी निभालयति भालयन्नश्नुते
तदीयविषमेषु दृग्विषभुजंगतः पंचतां[12] ॥ ३९ ॥

વપુ વિષવન શુભ જાણિ મ, તાણિ મ કુચ ફલ લુંબિ[13];
સેવિ મ તેહ તણી છાંહડી, બાંહડી ડાલિ મ ઝુંબિ[14]. ૪૦

शंके सुभ्रु ! चकार तावकवपुः किंपाकपृथ्वीरुहा-
कीर्णं काननमाकुलं कलयितुं वेधा कुलं कामिनाम् ।
भ्रूवल्लीह सितप्रसूनसुरभिश्वासानिलोर्मिस्फुरद्-[15]
दोःशाखाधरपल्लवादय इमे यत् ते ददत्यापदम् ॥ ४१ ॥

કુરણઇ[16] કામિણિ કંકણ કાં કણ વિણુ જિમ રંક;
કરિ ધરી લિઇ રપે સા કિણિ, સાકિણિ નરગિ નિસંક. ૪૨

---

૧ પારિ કરિ. ૨ લા[ક]ડી. ૩ હિ. ૪ વસિ. ૫ युवतिमृगमृगयोत्कानङ्गयष्टेतरुण्या. ૬ कामिनी. ૭ વિષધર. ૮ એહ. ૯ नाभिरालम्बिते. ૧૦ बतेयमधु[ध]रीकृतत्वदभिसंधिगभीरिमा. ૧૧ શ્રી. શાહની વાચનામાં ૩૯મા શ્લોકની ત્રીજી પંક્તિ નીચે પ્રમાણે છે:

'इमां यदि भवि निभालयति कोऽपि तद् भस्मसात्.'

૧૨ दृग्विषभुजङ्गमाज्जायते. ૧૩ લૂંબિ. ૧૪ ઝૂંબિ. ૧૫ सितप्रसूनवदनश्वासनिलोर्मिस्फुरद्. ૧૬ કુરણઇં.

મયણ પારધિ કર[1] લાકડિ[2] સા કડિ લંકિહિં[3] ઝીણ;
ઇમ કિ કહઇ જુવતી વસ,[4] જીવ સવે હુઇં ખીણ. ૩૬

युवमृगमृगयोत्कनंगयष्टेस्तरुण्या-[5]
स्तनुदलनकलंकप्रापकश्रेणिलंकः
पिशुनयति किमेवं कामिनीं[6] यो मनुष्यः
श्रयति स भवतीत्थं तंतुशंकाशकायः ॥ ३७ ॥

બિલ જિસી આણિ મ સુંદરિ, તું દરિસિણિ નિજ નાભિ;
મદન રહઇ દષ્ટીવિષ હી, વિષ ધરઇ[7] તેહ[8] ગાભિ. ૩૮

नितंबिनि ! बिलोपमा तवकनाभिरालंब्रते[9]
बतेयमधरीकृतत्वदभिसंधिगंभीरिमा[10]
इमां[11] भुवि भवी निभालयति भालयन्नश्नुते
तदीयविषमेषु दृग्विषभुजंगतः पंचतां[12] ॥ ३९ ॥

વપુ વિષવન શુભ જાણિ મ, તાણિ મ કુચ ફલ લુંબિ[13];
સેવિ મ તેહ તણી છાંહડી, બાંહડી ડાલિ મ ઝુંબિ[14]. ૪૦

शंके सुभ्रु ! चकार तावकवपुः किंपाकपृथ्वीरुहा-
कीर्णं काननमाकुलं कलयितुं वेधा कुलं कामिनाम् ।
भ्रूवल्लीह सितप्रसूनसुरभिश्वासानिलोर्मिस्फुरद्-[15]
दोःशाखाधरपल्लवादय इमे यत् ते ददत्यापदम् ॥ ४१ ॥

કુરણઇ[16] કામિણિ કંકણ કાં કણ વિણુ જિમ રંક;
કરિ ધરી લિઇ રષે સા કિણિ, સાકિણિ નરગિ નિસંક. ૪૨

---

૧ પારિ કરિ. ૨ લા[ક]ડી. ૩ હિ. ૪ વસિ. ૫ युवतिमृगमृग-योत्कानङ्गायष्टेतरुण्या. ૬ कामिनी. ૭ વિષધર. ૮ એહ. ૯ नाभिरा-लम्बिते. ૧૦ बतेयमधु[ध]रीकृतत्वदभिसंधिगभीरिमा. ૧૧ શ્રી. શાહની વાચનામાં ૩૯મા શ્લોકની ત્રીજી પંક્તિ નીચે પ્રમાણે છે:

'इमां यदि भवि निभालयति कोऽपि तद् भस्मसात्.'

૧૨ दृग्विषभुजङ्गमाज्जायते. ૧૩ લૂંબિ. ૧૪ ઝૂંબિ. ૧૫ सितप्रसूनवदन-श्वासनिलोर्मिस्फुरद्. ૧૬ કુરણુઇં.

येषां चेतःसरसि तरुणी नैति[1] पानीयहारि-
ण्येकाऽप्यंगीकृतकुचघटा शुद्धसिद्धान्तनीरे।
तेषामालोकनमनुदिनं संगलन् मंगलाली-
लीलागारं मम दिनकरोंकारकाले किलास्तु ॥ ९१ ॥

પદમિની કુલ મધુરા જલિ, રાજલિ જિણી તજી ખેમિ;
જગિ જયઉ નિત નિત[2] સુરયણ, સુરયણમંડન નેમિ. ૫૨

लक्ष्मीकेलिनिकेतकांतविकसद्वक्त्रारविंदस्फुरद्-[3]
वेर्णाकैतवचंचरीकतरुणीझंकारझात्कारिणीम्।
भोजप्राज्यकुलेज्यपल्वलभुवं राजीमतीं पद्मिनीं
हित्वा रैवतरत्नमण्डनमभूद् यः सोऽस्तु नेमिः श्रिये ॥ ९३ ॥

॥ इति नारीनिरास फाग। शांतरसमयः[4] ॥

१ મૂલમાં 'नैत' છે. २ नत. ३ लक्ष्मीकेलिनिकेतकान्तविलसद्वक्त्रा-रविन्दस्फुरद्. ४ શ્રી. શાહની વાચનાની પુષ્પિકા નીચે પ્રમાણે છે.

॥ इति श्रीमहातीर्थगिरिनारगिरिमण्डनश्रीनेमिनाथफागः समाप्तः
पं. रत्नमण्डनगणिकृतः ॥

येषां चेतःसरासि तरुणी नैति[1] पानीयहारि-
ण्येकाऽप्यंगीकृतकुचघटा शुद्धसिद्धान्तनीरे ।
तेषामालोकनमनुदिनं संगलन् मंगलाली-
लीलागारं मम दिनकरोंकारकाले किलास्तु ॥ ९१ ॥

પદમિની કુલ મધુરા જલિ, રાજલિ જિણી તજી એમિ;
જગિ જયઉ નિત નિત[2] સુરયણુ, સુરયણુમંડન નેમિ. ૫૨

लक्ष्मीकेलिनिकेतकांतविकसद्वक्त्रारविंदस्फुरद्-[3]
वेणीकैतवचंचरीकतरुणीझंकारझात्कारिणीम् ।
भोजप्राज्यकुलेज्यपल्वलभुवं राजीमतीं पद्मिनीं
हित्वा रैवतरत्नमण्डनमभूद् यः सोऽस्तु नेमिः श्रिये ॥ ९३ ॥

॥ इति नारीनिरास फाग । शांतरसमयः[4] ॥

---

१ મૂલમાં 'नैत' છે. २ નત. ३ लक्ष्मीकेलिनिकेतकान्तविलसद्वक्त्रा-रविन्दस्फुरद्. ४ શ્રી. શાહની વાચનાની પુષ્પિકા નીચે પ્રમાણે છે.

॥ इति श्रीमहातीर्थगिरिनारगिरिमण्डनश्रीनेमिनाथफागः समाप्तः
पं. रत्नमण्डनगणिकृतः ॥

અહે પાવ સવે હવ નિઠઉ, દીઠઉ ગોયમ સામિ,
ભવિયણ તમ્હિ આરાધઉ, વાધઉ ગુણિ અભિરામ. ૧૧
સુહગુરુ સહજ સલૂણઉ ઊણઉ નહિં સિદ્ધંતિ,
અંતર અરિયણ ગંજએ, રંજએ મન એકંતિ. ૧૨
અહે સંઘ સમિદ્ધ હસમસિ ધસમસિ ચિહું દિસિ ચંગ,
ગુરુ વાંદિવા વર ભાવિઇં આવઇ અભિનવ રંગ. ૧૩
અહે સહિયર સવિ સિણગારિય નારી નવ નવ વેસિ,
પુહતી તેવડતેવડિ કેવડિ વંદન રેસિ. ૧૪
પઉમણિ જીવઇ જોતિય મોતિ ઉર વરિ હાર,
કાને ઝાલિ ઝબ્કઇ, ચૂકઇ નહિં આચાર. ૧૫
ચંદન કુસુમ કપૂરિહિં સિન્દૂરિહિં સર વરિ સાર,
મૃગ નાભિજ બાંધિઇં મહમહઇં, ગહગહઇં પુષ્પ સંભારિ. ૧૬
રૂપિઇં કઉતિગ કરતિ અ ધરતિ અ રંભ તગતાગુ,
વસંત ઋતુરાય ખેલઇં, ગેલિઇં ગાતી ફાગુ, ૧૭
સિરિ હેમરત્નસૂરિ થાપિય આપિય સબદપ્રમાણ,
સિરિ અમરરત્નસૂરિ ઓપઇં, લોપઇં જે પંચબાણ. ૧૮
ઝલહલહિં સંપ્રતિ લહુઅડા રૂવડા અતિહિ સુજાણ,
મુણિવરુ તમ્હિ પર ગોલઉ તોલઉ મેરુ સમાન. ૧૯
અહે સાધુ સુમેરુ ગંભીરિમ ધીરિમ ચરિય સુઠામિ,
તે ધન જે નવિ ડોલઇં, બોલઇં ગુરુગુણગ્રામ. ૨૦
અહે વિનય મેરુ અનુકૂલા ચૂલા ગરિમ નિવાસ,
....મમ........લહર મણહર દેસણ ભાસ. ૨૧
ઇણિ પરિ સુહગુરુ સેવઉ, કેવઉ નહીં ભવ વાસિ,
દુર્લભ નરભવ લાધઉ, સાધઉ સિદ્ધિ ઉલ્હાસ. ૨૨

॥ ઇતિ શ્રીહેમરત્નસૂરિગુરુ ફાગુ। વિદુષી
વિનયચૂલાગણિનિબંધેન કૃતમ॥

અહે પાવ સવે હવ નિઠઉ, દીઠઉ ગોયમ સામિ,
ભવિયણુ તમ્હિ આરાધઉ, વાધઉ ગુણિ અભિરામ. ૧૧

સુહગુરુ સહજ સલૂણઉ ઊણઉ નહિં સિદ્ધંતિ,
અંતર અરિયણુ ગંજએ, રંજએ મન એકંતિ. ૧૨

અહે સંઘ સમિદ્ધ હસમસિ ધસમસિ ચિહું દિસિ ચંગ,
ગુરુ વાંદિવા વર ભાવિઇં આવઇ અભિનવ રંગ. ૧૩

અહે સહિયર સવિ સિણગારિય નારી નવ નવ વેસિ,
પુહતી તેવડતેવડિ કેવડિ વંદન રેસિ. ૧૪

પઉમણિ જીવઇ જોતિય મોતિ ઉર વરિ હાર,
કાને ઝાલિ ઝબ્કઇ, ચૂકઇ નહિં આચાર. ૧૫

ચંદન કુસુમ કપૂરિહિં સિન્દૂરિહિં સર વરિ સાર,
મૃગ નાભિજ બાંધિઇં મહમહઇં, ગહગહઇં પુષ્પ સંભારિ. ૧૬

રૂપિઇં કઉતિગ કરતિ અ ધરતિ અ રંભ તગતાગુ,
વસંત ઋતુરાય ખેલઇં, ગેલિઇં ગાતી ફાગુ, ૧૭

સિરિ હેમરત્નસૂરિ થાપિય આપિય સબદપ્રમાણુ,
સિરિ અમરરત્નસૂરિ ઓપઇ, લોપઇં જે પંચબાણુ. ૧૮

ઝલહલહિં સંપ્રતિ લહુઅડા રૂવડા અતિહિ સુજાણુ,
મુણિવરુ તમ્હિ પર ગોલઉ તોલઉ મેરુ સમાન. ૧૯

અહે સાધુ સુમેરુ ગંભીરિમ ધીરિમ ચરિય સુઠામિ,
તે ધન જે નવિ ડોલઇં, બોલઇં ગુરુગુણગ્રામ. ૨૦

અહે વિનય મેરુ અનુકૂલા ચૂલા ગરિમ નિવાસ,
....મમ........લહર મણહર દેસણ ભાસ. ૨૧

ઇણિ પરિ સુહગુરુ સેવઉ, કેવઉ નહીં ભવ વાસિ,
દુર્લભ નરભવ લાધઉ, સાધઉ સિદ્ધિ ઉલ્હાસ. ૨૨

॥ ઇતિ શ્રીહેમરત્નસૂરિગુરુ ફાગુ। વિદુષી
વિનયચૂલાગણિનિબન્ધેન કૃતમ્॥

વાત મ બોલિસિ લામી, જા મીનતિ સિર નામિ,
ઇમ ભણિઇ રતિ સુણિ સામી, પામીઇં સુખ એહ નામિ. ૯

એહ સિઉં તુઝ કિસી અહનિસિ, અહનિસિ હિયડઇ વિમાસિ,
અજી પ્રિય ચેતિ ન ઇતર, તીતરની પરિઇં નાસિ. ૧૦

રાસઉ

તઉ રતિપતિ રતિમતિ અણુમાનતિ, માન તિહા દિઇ જાઈ રે,
રિતુપતિ કરિ તૂં સબલ સેનાની સેનાનીય સજાઈ રે. ૧૧

મુચકુંદ કુંદ કુસુમ કુસુમાયુધ, આયુધ આલસ છંડી રે,
કેસૂર તે સર લેઈ ભડ શિલીમુહ, મિલી મુહવડિ રહઇં મંડી રે. ૧૨

આંદોલા

મિલી મુહવડિ રહઇં મંડિ, ભામિની ભમુહિ કોદંડિ,
નયણબાણાવલી એ, મેલ્હઇં ઊતાવલી એ. ૧૩

કરઇં પેષી નારંગ, અંગના અંગના રંગ,
વાવિ ખડોખલી એ, ઝીલઇં મોકલી એ. ૧૪

ફાગ

દીસએ રવિ જિસ્યુ રાષડી, રાષડી સોહએ સાર,
કંઠિ ઠવઇં ટંકાવલિ, એકાવલિ વલી હાર. ૧૫

ઝાલિ ઝલામલ નાગલા, નાગ લાગા છઇં ગાલિ,
દેસિ હૂં ઓપમ તિહાં સીય ? હાંસીય જીપએ ચાલિ. ૧૬

લહકઇં જોઇં ગયગમણીય રમણીય રાસ રમંતિ,
જલિ જઈ કરિ કરી કમલિ, રમલિની ખંતિ પૂરંતિ. ૧૭

ગંધ ગુણિહિં કહિ કે વડા કેવડા સુણિ દલિ જાસ,
ભમર બઇસી તેવતેવડા કે વડા કરઇં વિલાસ. ૧૮

અથ વિરહિણીનાં વિરહવર્ણનં

પૂનિમ રયણિ નિશાકર, સ્યા કરઇં વિરહિ સંતાપ ?
મલયાનિલ માંમ માહરી માં હરી કરિ તૂં પાપ. ૧૯

વાત મ બોલિસિ લામી, જા મીનતિ સિર નામિ,
ઇમ ભણિઇ રતિ સુણિ સામી, પામીઇં સુખ એહ નામિ. ૯

એહ સિઉં તુઝ કિસી અહનિસિ, અહનિસિ હિયઇ વિમાસિ,
અજી પ્રિય ચેતિ ન ઈતર, તીતરની પરિઇં નાસિ. ૧૦

રાસઉ

તઉ રતિપતિ રતિમતિ અણુમાનતિ, માન તિહા દિઇ જાઈ રે,
રિતુપતિ કરિ તૂં સબલ સેનાની સેનાનીય સજાઈ રે. ૧૧

મુચકુંદ કુંદ કુસુમ કુસુમાયુધ, આયુધ આલસ છંડી રે,
કેસૂર તે સર લેઈ ભડ શિલીમુહ, મિલી મુહવડિ રહઇં મંડી રે. ૧૨

આંદોલા

મિલી મુહવડિ રહઇં મંડિ, ભામિની ભમુહિ કોદંડિ,
નયણબાણાવલી એ, મેલ્હઇં ઊતાવલી એ. ૧૩

કરઇં પેષી નારંગ, અંગના અંગના રંગ,
વાવિ ખડોખલી એ, ઝીલઇં મોકલી એ. ૧૪

ફાગ

દીસએ રવિ જિસ્યુ રાષડી, રાષડી સોહએ સાર,
કંઠિ ઠવઇં ટંકાવલિ, એકાવલિ વલી હાર. ૧૫

ઝાલિ ઝલામલ નાગલા, નાગ લાગા છઇં ગાલિ,
દેસિ હૂં ઓપમ તિહાં સીય ? હાંસીય જીપએ ચાલિ. ૧૬

લહકઇં જોઇં ગયગમણીય રમણીય રાસ રમંતિ,
જલિ જઈ કરિ કરી કમલિ, રમલિની ખંતિ પૂરંતિ. ૧૭

ગંધ ગુણિહિં કહિ કે વડા કેવડા સુણિ દલિ જાસ,
ભમર બઇસી તેવતેવડા કે વડા કરઇં વિલાસ. ૧૮

અથ વિરહિણીનાં વિરહવર્ણન

પૂનિમ રયણિ નિશાકર, સ્યા કરઇં વિરહિ સંતાપ ?
મલયાનિલ માંમ માહરી માં હરી કરિ તૂં પાપ. ૧૯

[૧૮]

અજ્ઞાત કવિકૃત

રાણપુરમંડન ચતુર્મુખ આદિનાથ ફાગ

(સં. ૧૫૫૭ પહેલાં)

જિણ ચઉમુખ......................

.......હંસલાગામણિ, સામણિ સરસતિ માય. ૧

ગાઇસુ દાયક સત્તિ સુખ, ચઉમુખ આદિ જિણંદ,
જસ પયકમલ રમલિ કરઇં, ભમર જમલિ જોગિંદ. ૨

દંડ કલસ ધજમંડિત, ખંડિત સિસિહરકંતિ,
જિહિં જિણમંદિર ઊપમ રૂપમ એ ઝલકંતિ. ૩

ઇણિ કારણિ જણ રંજએ, ગંજએ દેસ અસેસ,
દેસ મેવાડ એ તાડએ, લછિ સગ્ગનિવેસ. ૪

રાજ તિહાં પરિપાલએ, ટાલએ વયર વિવાદ,
હેલાં પરદલ નામએ, પામએ રણિ જયવાદ. ૫

અતિ દૃઢ રિપુગઢભંજણ, કુંભકરણ ભૂપાલ,
અતિ બલ મયગલ અવિકલ, ચતુરંગ દલ ચઓસાલ. ૬

ધણ કણ કંચણ મણહર, રાણપુર નયર સુચંગ,
ગઢ જિમ વિંધ મહાચલ, નિશ્ચલ તેણ અભંગ. ૭

જિણિ જીતી અમરાવતી, નાસતી ગઇય આકાસિ,
લંકા શંકા કરતી અ, તરતીય રહીય જલવાસિ. ૮

રાસઓ

તિણિ પુરિ બહુ પરિ ધનપતિ નિવસઇં, વિલસઇં રુદ્ધિઇં ઇંદ રે,
તીંહ ધુરિ સકલ લોક ઉપગારી, વ્યવહારી ધરણિંદ રે. ૯

[૧૮]

અજ્ઞાત કવિકૃત

રાણપુરમંડન ચતુર્મુખ આદિનાથ ફાગ

(સં. ૧૫૫૭ પહેલાં)

જિણ ચઉમુખ.......................
.......હંસલાગામણિ, સામણિ સરસતિ માય. ૧

ગાઇસુ દાયક સવિ સુખ, ચઉમુખ આદિ જિણંદ,
જસ પયકમલ રમલિ કરઇં, ભમર જમલિ જોગિંદ. ૨

દંડ કલસ ધજમંડિત, ખંડિત સિસિહરકંતિ,
જિહિં જિણમંદિર ઊપમ રૂપમ એ ઝલકંતિ. ૩

ઇણિ કારણિ જણ રંજએ, ગંજએ દેસ અસેસ,
દેસ મેવાડ એ તાડએ, લછિ સગ્ગનિવેસ. ૪

રાજ તિહાં પરિપાલએ, ટાલએ વયર વિવાદ,
હેલાં પરદલ નામએ, પામએ રણિ જયવાદ. ૫

અતિ દઢ રિપુગઢભંજણ, કુંભકરણ ભૂપાલ,
અતિ બલ મયગલ અવિકલ, ચતુરંગ દલ ચઓસાલ. ૬

ધણ કણ કંચણ મણહર, રાણપુર નયર સુચંગ,
ગઢ જિમ વિંધ મહાચલ, નિશ્ચલ તેણ અભંગ. ૭

જિણિ જીતી અમરાવતી, નાસતી ગઇય આકાસિ,
લંકા શંકા કરતી અ, તરતીય રહીય જલવાસિ. ૮

રાસઓ

તિણિ પુરિ બહુ પરિ ધનપતિ નિવસઇં, વિલસઇં રુદ્ધિઇં ઇંદ રે,
તીંહ ધુરિ સકલ લોક ઉપગારી, વ્યવહારી ધરણિંદ રે. ૯

નિલવટિ તિલકજટિત મુગતાફલ,
અર્દ્ધભૂમિ ચંદિ જેમ તારાવલિ,
આગલિ થઈ સેવંતિ તુ, જય જય. ૧૯

બિહુ કાને કંચણમય કુંડલ,
તેજઇ જાણે રવિસસિમંડલ,
ભામંડલ ઝલકંતિ તુ, જય જય. ૨૦

કંઠ પીઠ મણિમોતી હાર,
ઉરિ શ્રીવછ બહુબહી ઉદાર,
રત્નત્રય કિર સાર તુ, જય જય. ૨૧

બિહુ બાહે બહિરખા ઓપઇં,
ભવીયણ નયણે અમીય સમોપઇ,
લોપઈ ભવદુહતાપ તુ, જય જય. ૨૨

સોવન બીજઓરૂં અખંડ,
પાણિકમલિ કિસિઉં કેસરપિંડ,
છંડઈ નવિ મણભમર તુ, જય જય. ૨૩

કણય રયણ મણિમય પાલઠી,
નિરષી હરિષી દ્રેઠિ સંતુઠી,
વુઠી અમીરસ અંગિ તુ, જય જય. ૨૪

સામે આભરણે દીપંતે,
ઝગમગ આરીસે દીસંતે,
જિમ તેજોમય સદ્ધિ તુ, જય જય. ૨૫

કાવ્યં

ચ્યારઇ મૂરતિ મૂલ નાયક તણી, ખાણી મંમાણી ભણી,
કપ્પૂરિઇં કરિ ઊગટી નયણલે આવી અમી ઊલડી,
ચોષી એક જ જેવડી મણિ, ચડી રૂપિઇ કિસિઉં એ ઘડી,
પેષી લોયણ જુયલી ટલવલી, જોઈં ઘણેરૂં વલી. ૨૬

નિલવટિ તિલકજટિત મુગતાફલ,
અર્દ્ધમિ ચંદિ જેમ તારાવલિ,
આગલિ થઈ સેવંતિ તુ, જય જય. ૧૯

બિહુ કાને કંચણમય કુંડલ,
તેજઇ જાણે રવિસસિમંડલ,
ભામંડલ ઝલકંતિ તુ, જય જય. ૨૦

કંઠ પીઠ મણિમોતી હાર,
ઉરિ શ્રીવછ બહબહી ઉદાર,
રત્નત્રય કિર સાર તુ, જય જય. ૨૧

બિહુ બાહે બહિરષા ઓપઇં,
ભવીયણ નયણે અમીય સમોપઇં,
લોપઈ ભવદુહતાપ તુ, જય જય. ૨૨

સોવન બીજઓરૂં અખંડ,
પાણિકમલિ કિસિઉં કેસરપિંડ,
છંડઈ નવિ મણભમર તુ, જય જય. ૨૩

કણય રયણ મણિમય પાલઠી,
નિરષી હરિષી દ્રેઠિ સંતુઠી,
વુઠી અમીરસ અંગિ તુ, જય જય. ૨૪

સામે આભરણે દીપંતે,
ઝગમગ આરીસે દીસંતે,
જિમ તેજોમય સિદ્ધિ તુ, જય જય. ૨૫

કાવ્યં

ચ્યારઇ મૂરતિ મૂલ નાયક તણી, ખાણી મંમાણી ભણી,
કપ્પૂરિઈં કરિ ઊગટી નયણલે આવી અમી ઊલટી,
ચોષી એક જ જેવડી મણિ, ચડી રૂપિઇ કિસિઉં એ ઘડી,
પેષી લોયણ જુયલી ટલવલી, જોઈ ઘણેરૂં વલી. ૨૬

કરકમલિં એક વીણા ધારઇં, અતિ ગાઇં ઊભારઇં રે,
કામિની અંગ ભારઇં રે, રૂપિઇં રંભ સંભારઇં રે. ૩૮

કાવ્ય

સોહંતી સુકુમાલ અંગ સદલી, ક્યાંહિં ન જે સાંભલી,
મૂકઇં તિકખ ખડગ્ગ, બાણ ધણુહી જેહ્વી રહી સાંમુહી,
રૂપિઇં રંભ તિલોત્તમા કરિ જિસી મેલ્હઇ હસી ઉર્વસી,
જોતાં મંડપિ પૂતલી નિર્મલી, પૂજઇં ભલેરી રુલી. ૩૯

[ફાગ]

ચિહુ ખૂણે ચઉમુખ તણે અતિ ઘણે તોરણે [સા]ર,
ઊંચા જેમ મહાધર, મહાધર ચ્યારિ વિહાર. ૪૦

હો હો જિણ મૂલનાયક, પાયકમલિ સેવંતિ,
હો હો બાર સોહામણાં, ભામણાં નારિ કરંતિ. ૪૧

હો હો મંડપ નિરષીય, હરિષીય સખીય ભણંતિ,
એકિ ધરણીય તરુણી, પીણ પયોહર હુંતિ. ૪૨

અઠોત્તરસુ દેહરી એ, હરી લઇં મોરૂં ચીંત,
સિહરિ સોવન દંડ કલસ એ, વિલસએ ધજ લહકંતિ. ૪૩

ચિહું દિસિતુ સંઘ આવએ ઊલટિ, ઊલટિયા અનંત રે,
પૂનિમ યાત્ર મનિ આણી, જાણી વિશેષ વસંત રે. ૪૪

આવઇં માસિ વસંતિ, વણસઇ સવિ વિહસંતિ,
તરુયર મંજરી એ, ભમરે પરવરી એ. ૪૫

કુંદ અનઇ મચકંદ, પરિમલ દઇં આણંદ,
વઉલસિરી ફૂલી એ, ભમર ભમઇં રુલી એ. ૪૬

કાવ્ય

આવ્યુ એ રિતુ આજ, કાજ કરતી સવે ભામિની,[1]
યાત્રા માસ વસંતની પદમિની આવી મિલઇં સામિની,

૧ આ ચરણમાં મૂલ પ્રતમાં અક્ષરો ખૂટે છે.

કરકમલિ એક વીણા ધારઇં, અતિ ગાઇં ઊભારઇં રે,
કામિની અંગ ભારઇં રે, રૂપિઇં રંભ સંભારઇ રે. ૩૮

કાવ્ય

સોહંતી સુકુમાલ અંગ સદ્દલી, ક્યાંહિં ન જે સાંભલી,
મૂકઇં તિકખ ખડગ્ગ, બાણ ધણુહી જેહ્વી રહી સાંમુહી,
રૂપિઇં રંભ તિલોત્તમા કરિ જિસી મેલ્હઇ હસી ઉર્વસી,
જોતાં મંડપિ પૂતલી નિર્મલી, પૂજઇં ભલેરી રુલી. ૩૯

[ફાગ]

ચિહુ ખૂણે ચઉમુખ તણે અતિ ઘણે તોરણે [સા]ર,
ઊંચા જેમ મહાધર, મહાધર ચ્યારિ વિહાર. ૪૦

દ્દો દ્દો જિણ મૂલનાયક, પાયકમલિ સેવંતિ,
દ્દો દ્દો બાર સોહામણાં, ભામણાં નારિ કરંતિ. ૪૧

દ્દો દ્દો મંડપ નિરખીય, હરિખીય સખીય ભણંતિ,
એકિ ધરણીય તરુણી, પીણ પયોહર હુંતિ. ૪૨

અઠોત્તરસુ દ્દેહરી એ, હરી લઇં મોરૂં ચીંત,
સિહરિ સોવન દંડ કલસ એ, વિલસએ ધજ લહકંતિ. ૪૩

ચિહું દિસિતુ સંઘ આવએ ઊલટિ, ઊલટિયા અનંત રે,
પૂનિમ યાત્ર મનિ આણી, જાણી વિશેષ વસંત રે. ૪૪

આવઇ માસિ વસંતિ, વણસઇ સવિ વિહસંતિ,
તરુયર મંજરી એ, ભમરે પરવરી એ. ૪૫

કુંદ અનઇ મચકંદ, પરિમલ દઇં આણંદ,
વઉલસિરી ફૂલી એ, ભમર ભમઇં રુલી એ. ૪૬

કાવ્ય

આવ્યુ એ રિતુ આજ, કાજ કરતી સવે ભામિની,[1]
યાત્રા માસ વસંતની પદ્દમિની આવી મિલઇં સામિની,

૧ આ ચરણમાં મૂલ પ્રતમાં અક્ષરો ખૂટે છે.

નીંચોઇં એક વેણુડી કરિ ધરી, નીચઉં જોઈ કરી,
મૂકિઉ સંકરિ જે દહી, મયણુ તે સીંચઇ સહી એ રુહી. ૫૮

[ફાગ]

ચાષી દાડિમનીં કલી, નીંકલી જાઇ તાપ,
કુંયલી કણુયર કંબ એ, લંબએ મયણુહ ચાપ. ૫૯

અંબલા ડાલડી સૂયડલુ, રૂયડલુ બોલઇ જામ,
સુણી ઇમ જંપઇ વિરુહણી, વિરહિણિ બોલિ મ તામ. ૬૦

ઇકિ ધાઈનઇ વિસમસિ, કિસિમસિ દ્રાષ લેયંતિ,
મિલી એક તેવડતેવડી, સેલડી વાડિ રમંતિ. ૬૧

સેવંત્રીય સુગંધીય, સોગંધિય વિહસંતિ,
વનિ વનિ જનમનહરણીય, કરણીય ફૂલ વિહસંતિ. ૬૨

મસ્તકિ ઇક નવ યૌવન, સોવન જાઇ વહંતિ,
નવસતિ રતિપતિ રાઇણિ, રાઇણિ નામ કહંતિ. ૬૩

ઊજલી સદલી કદલીય, વિદલીય માણિની માણ,
જાણે જયધજ લહલહી, ગહગહી મયણુની આણુ. ૬૪

કાવ્યં

બીજુરી મઉરી ઘણી, ફૂલ તણે ભારે લચી એલચી,
દેષી ચારઉલી ફલી, ઇસ વલી પૂગી ઘણીઇ રુલી,
મૂકઉ કેલિ વસંતની પ્રિય તુહ્મે, બોલઇં ઇસિઉં કામિની,
કીજઇ શ્રીજિનપૂજ ઊજમ ધરી, ભાગિઇં કરી સાંભરી. ૬૫

ફાગ

ઇણિ પરિ શ્રીસંઘ ભાવિઆ, આવીયા ધરણુવિહારિ,
ક્ષણિ ઉલ્લંઘી આવડી, પાવડી ચિહુ દિસિ બારિ. ૬૬

દેષી સામી સંમહુ, ચઉમુહ રૂપ ધરંત,
સમવસરણુ એ સાસય, સંશય ચિત્ત કરંત. ૬૭

નીંચોઇ એક વેણુડી કરિ ધરી, નીચઉં જોઈ કરી,
મૂકિઉ સંકરિ જે દહી, મયણુ તે સીંચઇ સહી એ રુહી. ૫૮

[ફાગ]

ચાષી દાડિમનીં કલી, નીંકલી જાઇ તાપ,
કુંયલી કણયર કંબ એ, લંબએ મયણહ ચાપ. ૫૯

અંબલા ડાલડી સૂયડલુ, રૂયડલુ બોલઇ જામ,
સુણી ઇમ જંપઇ વિરુહણી, વિરહિણિ બોલિ મ તામ. ૬૦

ઇકિ ધાઈનઇ વિસમસિ, કિસિમસિ દ્રાષ લેયંતિ,
મિલી એક તેવડતેવડી, સેલડી વાડિ રમંતિ. ૬૧

સેવંત્રીય સુગંધીય, સોગંધિય વિહસંતિ,
વનિ વનિ જનમનહરણીય, કરણીય ફૂલ વિહસંતિ. ૬૨

મસ્તકિ ઇક નવ યૌવન, સોવન જાઇં વહંતિ,
નવસતિ રતિપતિ રાઇણિ, રાઇણિ નામ કહંતિ. ૬૩

ઊજલી સદલી કદલીય, વિદલીય માણિની માણ,
જાણે જયધજ લહલહી, ગહગહી મયણની આણ. ૬૪

કાવ્યં

બીજુરી મઉરી ઘણી, ફૂલ તણે ભારે લચી એલચી,
દેષી ચારઉલી ફલી, ઇસ વલી પૂગી ઘણીઇ રુલી,
મૂકઉ કેલિ વસંતની પ્રિય તુમ્હે, બોલઈ ઇસિઉં કામિની,
કીજઇ શ્રીજિનપૂજ ઊજમ ધરી, ભાગિઇં કરી સાંભરી. ૬૫

ફાગ

ઇણિ પરિ શ્રીસંઘ ભાવિઆ, આવીયા ધરણવિહારિ,
ક્ષણિ ઉલ્લંઘી આવડી, પાવડી ચિહુ દિસિ બારિ. ૬૬

દેષી સામી સંમહુ, ચઉમુહ રૂપ ધરંત,
સમવસરણ એ સાસય, સંશય ચિત્ત કરંત. ૬૭

જાં લગઇં ચંદ દિવાયર, સાયર જામ ઉદાર,
જણમણનયણઆણંદઉ એ, નંદઉ ધરણવિહાર. ૮૦

॥ઇતિ શ્રીરાણપુરમંડન ચતુર્મુખ શ્રીઆદિનાથ ફાગ સંપૂર્ણઃ ॥

શ્રીઃ। સંવત્ ૧૫૫૭ વર્ષે પોસ શુદિ ૧૩ શુક્રે શ્રીસૂર્યપુરે શ્રીઅંચલગચ્છે પં. વિનયહંસગણિના લિખિતં ॥ શ્રી ॥ શ્રીઓસવંશ-શૃંગાર સા૦.........* ॥શ્રીરસ્તુ॥ યાદશં પુસ્તકં દૃષ્ટં, તાદશં લિખિતં મયા, યદિ શુદ્ધમસુદ્ધં વા મમ દોષો ન દીયતે ॥લેખક-પાઠકયોઃ શુભં ભવતુ॥ શ્રીઃ॥

* અહીં મૂલ પ્રતમાંના કેટલાક શબ્દો પાછળથી કોઈએ છેકી નાખ્યા છે. પણ એમાંથી પ્રયત્ન કરતાં આટલું વાંચી શકાય છે–“ ...શ્રાવિકા નીકૂ પઠનાર્થં લિખિતં.” અર્થાત્ ઓસવાલ સાહ...ની (જેનું નામ વાંચી શકાતું નથી) કોઈ સંબંધી શ્રાવિકા નીકૂના પઠન માટે આ પ્રત લખાઈ છે.

જાં લગઇં ચંદ દિવાયર, સાયર જામ ઉદાર,
જણમણનયણઆણંદઉ એ, નંદઉ ધરણવિહાર. ૮૦

॥ઇતિ શ્રીરાણપુરમંડન ચતુર્મુખ શ્રીઆદિનાથ ફાગ સંપૂર્ણ:॥

શ્રીઃ। સંવત્ ૧૫૫૭ વર્ષે પોસ શુદિ ૧૩ શુક્રે શ્રીસૂર્યપુરે શ્રીઅંચલગચ્છે પં. વિનયહંસગણિના લિખિતં ॥ શ્રી ॥ શ્રીઓસવંશ-શૃંગાર સા૦........* ॥ શ્રીરસ્તુ ॥ યાદૃશં પુસ્તકં દૃષ્ટં, તાદૃશં લિખિતં મયા, યદિ શુદ્ધમશુદ્ધં વા મમ દોષો ન દીયતે ॥ લેખક-પાઠકયોઃ શુભં ભવતુ ॥ શ્રીઃ ॥

* અહીં મૂલ પ્રતમાંના કેટલાક શબ્દો પાછળથી કોઈએ છેકી નાખ્યા છે. પણ એમાંથી પ્રયત્ન કરતાં આટલું વાંચી શકાય છે–" ...શ્રાવિકા વીરૂ પઠનાર્થં લખિતં." અર્થાત્ ઓસવાલ સાહ...ની (જેનું નામ વાંચી શકાતું નથી) કોઈ સંબંધી શ્રાવિકા વીરૂના પઠન માટે આ પ્રત લખાઈ છે.

બુધિ વિના બોલ ન ઉચરિ, સાંચરઇ શ્રીજગનાથ,
વિલવિલઇ દેવ દીકોડી રે, જોડીય હીઅડઇ હાથ. ૮

બુધિ વિના બોલી ન સકઇ રે બાલી, કરઇ પીંચાણું પ્રી વનમાલી,
વાત વાંમા કરઇ આંસૂ ઢાલી, કિમ કરી રહીશઇ કહુ ક્રિષ્ણ ટાલી. ૯

અક્રૂર કીધુ રે સારથી, રથિ બિઇઠા રિણછોડ,
સુંદર દીસિ સોહાંમણા, બલિભદ્ર બંધવ જોડ. ૧૦

કાંમિની ક્રિષ્ણ પૂઠિ જ ધાઇ, ચીર છૂટિ છેહડા ઘસાઇ,
વિલવિલઇ વિરુહણી સાહિ બાંહિ, વાલહા વિદેસિ કાં મૂંકી જાઇ. ૧૧

અક્રૂર નહી એ ક્રૂર, કાંમિનિ કહઇ પાપી કોય,
જીવ મિલ્યુ રે અહ્માંરડા, હારડા સૂપિઇ સોય. ૧૨

અક્રૂર નહી એ ક્રૂર પાપી, આવ્યુ અચિંત્યુ શાંમા સંતાપી,
ક્રિષ્ણ મ જાઉ અહ્મ કંઠ કાપી, વિલવિલઇ વિરુહણી વિરહ વ્યાપી. ૧૩

કહઇ નવયોવન નારી રે, મારીનઇ રથ ષેડિ,
જાવા દેસું નહી તુહ્મનિ, અહ્મનઇ તાં સાથિ તેડિ. ૧૪

પાલવ પાથરી પાએ લાગિ, રહુ રહુજી રાજન માંન માગિ,
નીરનીઝરણ ઝરિ બહુ નયણે, દીન વચન વદિઇ રે વયણે. ૧૫

નેહ ઉપાયુ તિ પહલું રે, વહલુ કરવા છેહ,
જલ વિના કિમ રહઇ માછલી, જીવ વિના તિમ દેહ. ૧૬

સ્વાંમીનઇ સમ દેઈ વારઇ, પ્રાંણ અહ્મે છંડસું પ્રેમ તાહરિ,
પૂર્વની પ્રીતિ તું સિંઇ ન સંભારઇ, વાલ્હા વિછોહ કરી કાં મારઇ ? ૧૭

ગુણવંત છું અહ્મો ગોરડી, ત્રીકમ તોરડી દાસિ,
વિણિ અપરાધિ તિજી, વધૂ મેહલી મ જાઉ મધુમાસિ. ૧૮

રથિ શાંમા મિલી ઝલિઝૂંબી, કાંમિની ક્રિષ્ણનિ કરિ વિલંબિ,
પ્રીછવી પદમની લાજ લોપી, સૂધા સંકેત કરી વાલી ગોપી. ૧૯

ચડવડીનિ રથ ષેડ્યા રે, તેડ્યા ગોપ આહીર,
વિરુહણી વાટ નિહાલઇ રે, ઢાલિ નયણે નીર. ૨૦

બુધિ વિના બોલ ન ઉચરિ, સાંચરેઇ શ્રીજગનાથ,
વિલવિલઇ દેવ દીકોડી રે, જોડીય હીઅડઇ હાથ. ૮

બુધિ વિના બોલી ન સકઇ રે બાલી, કરંઇ પીંચાણું પ્રી વનમાલી,
વાત વાંમા કરઇ આંસૂ ઢાલી, કિમ કરી રહીશઇ કહુ ક્રિષ્ણ ટાલી. ૯

અક્રૂર કીધુ રે સારથી, રથિ બિઇઠા રિણછોડ,
સુંદર દીસિ સોહાંમણા, બલિભદ્ર બંધવ જોડ. ૧૦

કાંમિની ક્રિષ્ણ પૂઠિ જ ધાઇ, ચીર છૂટિ છેહડા ઘસાઇ,
વિલવિલઇ વિરુહણી સાહિ બાંહિ, વાલહા વિદેસિ કાં મૂંકી જાઇ. ૧૧

અક્રૂર નહી એ ક્રૂર, કાંમિનિ કહઇ પાપી કોય,
જીવ મિલ્યુ રે અહ્માંરડા, હારડા સૂપિઇ સોય. ૧૨

અક્રૂર નહી એ ક્રૂર પાપી, આવ્યુ અચિંત્યુ શાંમા સંતાપી,
ક્રિષ્ણ મ જાઉ અહ્મ કંઠ કાપી, વિલવિલઇ વિરુહણી વિરહ વ્યાપી. ૧૩

કહઇ નવયોવન નારી રે, મારીનઇ રથ ષેડિ,
જાવા દેસું નહી તુહ્મનિ, અહ્મનઇ તાં સાથિ તેડિ. ૧૪

પાલવ પાથરી પાએ લાગિ, રહુ રહુજી રાજન માંન માગિ,
નીરનીઝરણ ઝરિ બહુ નયણે, દીન વચન વદિઇ રે વયણે. ૧૫

નેહ ઉપાયુ તિ પહલું રે, વહલુ કરવા છેહ,
જલ વિના કિમ રહઇ માછલી, જીવ વિના તિમ દેહ. ૧૬

સ્વાંમીનઇ સમ દેઈ વારઈ, પ્રાંણ અહ્મે છંડસું પ્રેમ તાહરિ,
પૂર્વની પ્રીતિ તું સિંઇ ન સંભારઇ, વાલ્હા વિછોહ કરી કાં મારઇ ? ૧૭

ગુણવંત છું અહ્મો ગોરડી, ત્રીકમ તોરડી દાસિ,
વિણિ અપરાધિ તિજી, વધૂ મેહલી મ જાઉ મધુમાસિ. ૧૮

રથિ રાંમા મિલી ઝલિઝૂંબી, કાંમિની ક્રિષ્ણનિ કરિ વિલંબિ,
પ્રીછવી પદમની લાજ લોપી, સૂધા સંકેત કરી વાલી ગોપી. ૧૯

ચડવડીનિ રથ ષેડ્યા રે, તેડ્યા ગોપ આહીર,
વિરુહણી વાટ નિહાલઇ રે, ઢાલિ નયણે નીર. ૨૦

નિર્દલ્યા દુષ્ટ દાંનવ દ્રોષી, ક્રિષ્ણિ કુબજા સહિજિ સંતોષી,
અક્રૂરનિ ઘરિ હરિ પધારયા, છપન કોડિ યાદવ વધારયા. ૩૩

મધુપરિ માધવ જઈ રહિયા, ઉધવસું કીધુ આલોચ,
વેગિ તુહ્મે જાઉ ગોકલિ, ગોપી કરસિ શોક. ૩૪

ગોપીનિ માહરું ગ્નાંન કહયો, સઘલા દિન દસપાંચ રહજ્યો,
નંદ-યસોદાનઇ કહયો સાંઈ, વાહલા ગોવાલીયા માહરિ પ્રાંણ પાંહિ. ૩૫

ચાલ્યા છિ સારથિ ઉધવ, માધવનઇ ઉપદેસિ,
સંધ્યા સમઇ ગોકલિ ગયા, નંદ મંદિરિ પરવેશ. ૩૬

યશોદા-નંદનિ પ્રણાંમ કીધા, આદરિ આશન-માંન દીધાં,
રાંમ નિ ક્રિષ્ણનિ પ્રણાંમ કરિયા, યશોદાનાં જલિ નેત્ર ભરિયા. ૩૭

ઉધવ તિહાં આરોગાવીયા, ભાવિ આદર કરી પ્રેમ,
કહિ યશોદા, કહીઇ મિલશઇ માધવ નઇ બલદેવ? ૩૮

ઉધવ માધવ ગિઉ રે વાહી, કહિ તું અચિંત્યુ આવ્યોસ આંઈ?
સાંમલિ વલતા સંદેસા કાહાવ્યા, રામ નિ ક્રિષ્ણ ગોકલિ નાવ્યા. ૩૯

કાંઈ કહુ ઉધવ વાતડી, રાતડી બિઠા નંદ,
કુશલિ કંસ સંઘારિઉ રે, યાદવકુલિ આનંદ. ૪૦

નંદ-યશોદા વાત કરિ, નીરનીઝરણી નયણાં ઝરઇ,
પૂતના પયોધર પહિલી શોકી, શકટ-તૃણાવ્રત દલિઉ દ્રોષી. ૪૧

ધેનુક વછક બક હણિઉ, અસુર અઘાસુર સોય,
માહાગિરિ તોલિઉ ટિચાંગલી, ગોકલિ રાખ્યું તોય. ૪૨

ઊષલિ બાંધિ બિ વૃક્ષ પાડિયા, પ્રસન પ્રલંબ કેશી પછાડ્યા,
નીરમાહિ થિઉ નંદ શરણિ લીધુ, બલતુ દવ બિ વાર પીધુ. ૪૩

વ્યાલ તણઇ વિસિ ધારા રે, સધ્યારયા સવિ ગોપ,
કાલીકલહુ કૃષ્ણિ કરિઉ, ઈંદ્રમહોત્સવ લોપ. ૪૪

કેતલા ક્રિષ્ણના ગુણ સંભારું, મોકલ્યા તે અ ભ્યાગ્ય અહ્મારું,
રાંમ નિ ક્રિષ્ણની કરતાં વાત, ગુણ સંભારતાં થયું પ્રભાત. ૪૫

નિર્દલ્યા દુષ્ટ દાંનવ દોષી, ક્રિષ્ણિ કુબજા સહિજિ સંતોષી,
અક્રૂરનિ ઘરિ હરિ પધારયા, છપન કોડિ યાદવ વધારયા. ૩૩

મધુપરિ માધવ જઈ રહિયા, ઉધવસું કીધુ આલોચ,
વેગિ તુહ્મે જાઉ ગોકલિ, ગોપી કરસિ શોક. ૩૪

ગોપીનિ માહરું ગ્નાંન કહયો, સઘલા દિન દસપાંચ રહજ્યો,
નંદ-યસોદાનઇ કહયો સાંઈ, વાહલા ગોવાલીયા માહરિ પ્રાંણ પાંહિ. ૩૫

ચાલ્યા છિ સારથિ ઉધવ, માધવનઇ ઉપદેસિ,
સંધ્યા સમઇ ગોકલિ ગયા, નંદ મંદિરિ પરવેશ. ૩૬

યશોદા-નંદનિ પ્રણાંમ કીધા, આદરિ આશન-માંન દીધાં,
રાંમ નિ ક્રિષ્ણનિ પ્રણાંમ કરિયા, યશોદાનાં જલિ નેત્ર ભરિયા. ૩૭

ઉધવ તિહાં આરોગાવીયા, ભાવિ આદર કરી પ્રેમ,
કહિ યશોદા, કહીઇ મિલશઇ માધવ નઇ બલદેવ? ૩૮

ઉધવ માધવ ગિઉ રે વાહી, કહિ તું અચિંત્યુ આવ્યોસ આંઈ?
સાંમલિ વલતા સંદેસા કાહાવ્યા, રામ નિ ક્રિષ્ણ ગોકલિ નાવ્યા. ૩૯

કાંઈ કહુ ઉધવ વાતડી, રાતડી બિઠા નંદ,
કુશલિ કંસ સંઘારિઉ રે, યાદવકુલિ આનંદ. ૪૦

નંદ-યશોદા વાત કરિ, નીરનીઝરણી નયણાં ઝરઇ,
પૂતના પયોધર પહિલી શોકી, શકટ-તૃણાવ્રત દલિઉ દોષી. ૪૧

ધેનુક વછક બક હણિઉ, અસુર અઘાસુર સોય,
માહાગિરિ તોલિઉ ટિચાંગલી, ગોકલિ રાખ્યું તોય. ૪૨

ઊષલિ બાંધિ બિ વૃક્ષ પાડિયા, પ્રસન પ્રલંબ કેશી પછાડ્યા,
નીરમાહિ થિઉ નંદ શરણિ લીધુ, બલતુ દવ બિ વાર પીધુ. ૪૩

વ્યાલ તણઇ વિસિ ધારા રે, સઢ્યારયા સવિ ગોપ,
કાલીકલહુ કૃષ્ણિ કરિઉ, ઇંદ્રમહોત્સવ લોપ. ૪૪

કેતલા ક્રિષ્ણના ગુણ સંભારું, મોકલ્યા તે અ ભ્યાગ્ય અહ્મારું,
રાંમ નિ ક્રિષ્ણની કરતાં વાત, ગુણ સંભારતાં થયું પ્રભાત. ૪૫

તે ગાઇ, ગોકલ, તે આહીર, તેહ જ વૃંદાવન, યમનાં તીર,
ચાંદરણી રાતિ નઇ કહિ રે બાલી, સર્વ સૂનું એક ક્રિષ્ણ ટાલી. ૫૯

ઉધવ, અમ્હો મંદભાગી રે, વયરાગી કહઇ નારિ,
તિણિ નરિહરિ ગ્યુ પરિહરી, કરી નિજ નેહ અપાર. ૬૦

નાંહનિ થકિ ઘણુ નેહ કીધુ, જાતઇ અહ્મારડુ જીવ લીધુ,
થોડિ કાજિ ઘણી પ્રીતિ માંડી, વહિલુ એ વયરી ગ્યુ છાંડી. ૬૧

ઉરિ દૂહવ્યા દુષદાયક, વાયક સુણુ રે સહીય,
વીસારિઇ વેદન ટલિ, સંભારિ સુષ નહીય. ૬૨

સંભારીઇ નહી એ સહી શત્ર, આસ સું કીજિએ જગમિત્ર,
હરિના ગુણ હઇઅઇ દહિ, વાહલો વીસારતાં વીસરઇ નહી. ૬૩

પૂતના આવી'તી પરુહણી, વિરુહણી કરઇ વિચાર,
નાંહનિ થકિ સાસી ગ્રહી, એહનુ એહ રે આચાર. ૬૪

વિરુહણીનુ વયરી સદાઇ, ઇમ બોલિઉં છઇ વેદપુરાંણમાહિં,
સૂર્પનષા વિરૂપ કીધી આગઇ, આંપણિ ઉગરચા તે આશ્ચર્ય લાગિ. ૬૫

અવગુણ કાઢતાં અધક્ષણ વિહરુ ન પડિ રે લગાર,
ગદગદ કંઠિ બોલાઇ, નયણે નીર ત્રિધાર. ૬૬

સૂની તનિ થઈ સર્વ સષી, ચંદ્રાઉલી જાંણે ચિત્રાંમિ લિષી,
ક્રિષ્ણસું થઈ તે લીન નારી, ઉધવિ જાંણિઉં સું ભગતિ અહ્મારી. ૬૭

ગુલ્મ, લતા, તૃણ, તરૂઅર, હું હયો વૃંદાવનિ,
ગોપીના ચરણની રેણિકા અડઇ ઇમ જાંણું મનિ. ૬૮

જાતિનઇ ભાતિનું કારણ નહી, ભરૂઆડી સ્ત્રી ઉદવસિ રહી,
ભગતિ નથી કહિ એહ પાસિ, અચિરત દેષી ઉધવ વિમાસઇ. ૬૯

સર્વ નિરંતર શરષુ રે, નિરષુ તુહ્મે નિજ નાથ,
ઇણ પરિ માધવ પ્રાંમસિઉ, ઉધવ કહિ જોડી હાથ. ૭૦

છઇ હ્રદયકમલિ જમલિ મુરારી, અહ્મતુહ્મ અંતર લિઉ વિચારી,
વેદપુરાંણ જોઉ રે કથી, ક્રિષ્ણ વિના રજ માત્ર નથી. ૭૧

તે ગાઇ, ગોકલ, તે આહીર, તેહ જ વૃંદાવન, યમનાં તીર,
ચાંદરણી રાતિ નઇ કહિ રે ખાલી, સર્વ સૂનું એક ક્રિષ્ણ ટાલી. ૫૯

ઉધવ, અમ્હો મંદભાગી રે, વયરાગી કહઇ નારિ,
તિણિ નરિહરિ ગ્યુ પરિહરી, કરી નિજ નેહ અપાર. ૬૦

નાંહનિ થકિ ઘણું નેહ કીધુ, જાતઇ અહ્માંરડુ જીવ લીધુ,
થોડિ કાજિ ઘણી પ્રીતિ માંડી, વહિલુ એ વયરી ગ્યુ છાંડી. ૬૧

ઉરિ દૂહવ્યા દુષદાયક, વાયક સુણુ રે સહીય,
વીસારિઇ વેદન ટલિ, સંભારિ સુષ નહીય. ૬૨

સંભારીઇ નહી એ સહી શત્ર, આસ સું કીજિએ જગમિત્ર,
હરિના ગુણ હઈઅઇ દહિ, વાહલો વીસારતાં વીસરઇ નહી. ૬૩

પૂતના આવી'તી પરુહણી, વિરુહણી કરઇ વિચાર,
નાંહનિ થકિ સાસી ગ્રહી, એહનુ એહ રે આચાર. ૬૪

વિરુહણીનુ વયરી સદાઇ, ઇમ બોલિઉં છઇ વેદપુરાંણમાહિં,
સૂર્પનષા વિરૂપ કીધી આગઇ, આંપણિ ઉગરચા તે આશ્ચર્ય લાગિ. ૬૫

અવગુણ કાઢતાં અધક્ષણ વિહરુ ન પડિ રે લગાર,
ગદગદ કંઠિ બોલાઇ, નયણે નીર ત્રિધાર. ૬૬

સૂની તનિ થઈ સર્વ સષી, ચંદ્રાઉલી જાંણે ચિત્રાંમિ લિષી,
ક્રિષ્ણસું થઈ તે લીન નારી, ઉધવિ જાંણિઉં સું ભગતિ અહ્મારી. ૬૭

ગુલમં, લતા, તૃણ, તરૂઅર, હું હચો વૃંદાવનિ,
ગોપીના ચરણની રેણિકા અડઇ ઇમ જાંણું મનિ. ૬૮

જાતિનઇ ભાતિનું કારણ નહી, ભરૂઆડી સ્ત્રી ઉદવસિ રહી,
ભગતિ નથી કહિ એહ પાસિ, અચિરત દેષી ઉધવ વિમાસઇ. ૬૯

સર્વ નિરંતર શરષુ રે, નિરષુ તુહ્મ નિજ નાથ,
ઇણ પરિ માધવ પ્રાંમસિઉ, ઉધવ કહિ જોડી હાથ. ૭૦

છઇ હ્રદયકમલિ જમલિ મુરારી, અહ્મતુહ્મ અંતર લિઉ વિચારી,
વેદપુરાંણ જોઉ રે કથી, ક્રિષ્ણ વિના રજ માત્ર નથી. ૭૧

મોર ચમર ચરમોઈના હાર પરોતાં કાન્હ;
તે અહ્મે બાંધતાં બહિરષિ, સરષા શોભતા માંન. ૮૪

નાચતી ગોપી અહાં ક્રિષ્ણ ગાતાં, માદલ વંશ મહૂયરિ વાતા,
હરિની રમતિ તે હીઇ આવિ, અહ્મનઇ વનબયરી રોઆવિ. ૮૫

કાંહનક સારથી થઈ ગયુ, રહિઉ રે મથુરાં જઈ,
કયારિ સંભારિ રે અહ્મનિ આવશઇ કહીઇ જઈ. ૮૬

ગોવાલીયા પ્રતિ ઉધવ બોલઇ, ક્રિષ્ણનઇ નહી કો તુહ્મ તોલઇ,
એક દીહ ઉધવિ સીષ માગી, ગોપ-ગોપાંગના પાએ લાગી. ૮૭

ચતુર્ભુજ ચાહિ રે નાથનિ ગોપી કહાવઇ સંદેશ;
શા અવગુણ અહ્મે કીધા રે, લીધા તુહ્મે રે વિદેસ? ૮૮

નાથ! અનેક નારી તહ્મારિ, પ્રાંણજીવન તું એક અહ્મારિ,
ઉલંભા ઉધવ હાથિ કહાવિ, આંષડીઇ અતિ ઘણુ આંસૂ આવઇ. ૮૯

અહ્મનઇ કીધુ ઇમ છેહ જે, તે તહ્મે કિહાં હસિ છૂટિ?
સર્વ સૂનું કરિઉં, મન હરિઉં, હરિ હવિ ઇમ મ લૂટિ. ૯૦

સુંદર મુષ મનોહર હસતું, વીસરી ગિઉં જે મન વસતું,
અહ્મે અભાગિણી નારી ગોપી, તું ત્યજી ગ્યુ ઇમ લાજ લોપી. ૯૧

અહ્મ દુષણીનિ જોવાનિ, એક વાર આવુ રે દયાલ,
થોડામાહિ ઘણું જાંણયો, કૃષ્ણ કઠિણ, અહ્મ કાલ. ૯૨

વલતાં નહી આવીઇ ઇણિઇ ઠાંમિઇં નીમ શૂં લીધુ છિ ક્રિષ્ણ-રાંમિ,
એક દીહ આવયો, પછિ રહયો, ઉધવ ક્રિષ્ણનઇ ઇમ કહયો. ૯૩

ધન ધન ઉધવજી! તહ્મો માધવ મલસ્યુ રે આજ,
સાંઈ દેયો અહ્મારું વતું, ઇમ કહિ લોપી લાજ. ૯૪

ચાલિઉ ઉધવ ગોપી રોઇ, વલી વલી કોટિ વાલીનિ જોઇ,
હેલયાં જઈ હરિ જમલાં રહિયાં, સર્વ સમાચાર સંકેત કહિયા. ૯૫

ચતુરભુજ ચારાઇ પૂરીઉ, પછઇ જઈ જુગતિ વાસ,
ક્રિષ્ણ-ગોપી કુરષેત્રિ મિલ્યા, તિહાં મનિ પૂરી આસ. ૯૬

મોર ચમર ચરમોઈના હાર પરોતાં કાન્હ;
તે અહ્મે બાંધતાં બહિરષિ, સરષા શોભતા માંન. ૮૪

નાચતી ગોપી અહાં ક્રિષ્ણ ગાતાં, માદલ વંશ મહૂયરિ વાતા,
હરિની રમતિ તે હીઇ આવિ, અહ્મનઇ વનબચરી રોઆવિ. ૮૫

કાંહનક સારથી થઈ ગયુ, રહિઉ રે મથુરાં જઈ,
ક્યારિ સંભારિ રે અહ્મનિ આવશઇ કહીઇ જઈ. ૮૬

ગોવાલીયા પ્રતિ ઉધવ બોલઇ, ક્રિષ્ણનઇં નહી કો તુહ્મ તોલઇ,
એક દીહ ઉધવિ સીષ માગી, ગોપ-ગોપાંગના પાએ લાગી. ૮૭

ચતુર્ભુજ ચાહિ રે નાથનિ ગોપી કહાવઇ સંદેશ;
શા અવગુણ અહ્મે કીધા રે, લીધા તુહ્મે રે વિદેસ? ૮૮

નાથ! અનેક નારી તહ્મારિ, પ્રાંણજીવન તું એક અહ્મારિ,
ઉલંભા ઉધવ હાથિ કહાવિ, આંષડીઇ અતિ ઘણ આંસૂ આવઇ. ૮૯

અહ્મનઇ કીધુ ઇમ છેહ જે, તે તહ્મે કિહાં હસિ છૂટિ?
સર્વ સૂતું કરિઉં, મન હરિઉં, હરિ હવિ ઇમ મ લૂટિ. ૯૦

સુંદર મુષ મનોહર હસતું, વીસરી ગિઉં જે મન વસતું,
અહ્મે અભાગિણી નારી ગોપી, તું ત્યજી ગ્યુ ઇમ લાજ લોપી. ૯૧

અહ્મ દુષણીનિ જોવાનિ, એક વાર આવુ રે દયાલ,
થોડામાહિ ઘણું જાંણયો, કૃષ્ણ કઠિણ, અહ્મ કાલ. ૯૨

વલતાં નહી આવીઇ ઇણિઇ ઠાંમિઇં નીમ શૂં લીધુ છિ ક્રિષ્ણ-રાંમિ,
એક દીહ આવયો, પછિ રહયો, ઉધવ ક્રિષ્ણનઇ ઇમ કહયો. ૯૩

ધન ધન ઉધવજી! તહ્મો માધવ મલસ્યુ રે આંજ,
સાંઈ દેયો અહ્મારું વતું, ઇમ કહિ લોપી લાજ. ૯૪

ચાલિઉ ઉધવ ગોપી રોઇ, વલી વલી કોટિ વાલીનિ જોઇ,
હેલયાં જઈ હરિ જમલાં રહિયાં, સર્વ સમાચાર સંકેત કહિયા. ૯૫

ચતુરભુજ ચારાઇં પૂરીઉ, પછઇ જઈ જુગતિ વાસ,
ક્રિષ્ણ-ગોપી કુરષેત્રિ મિલ્યા, તિહાં મનિ પૂરી આસ. ૯૬

[૨૦]

અજ્ઞાત કવિકૃત

મોહિની ફાગુ

(વિક્રમનો સોળમો સૈકો)

પૂરવ દક્ષિણુ અંતરિ, ચંપકનયરુ પ્રસિદ્ધુ,
સુલલિતુ લોકુ વિચક્ષણુ, નિવસઇ અતિહિ સમૃદ્ધુ. ૧

તીણિ અછઇ વણુજારડી, એક અપૂરવ નારિ,
નામિ સુણીજઇ મોહિણિ, અતિહિ ખરી સુવિચારિ. ૨

તારુણિ મદિ અતિ માતીય, મયણુનિહાણુ નિહાલિ,
સગુણ સલૂણિય સુણિજઇ, સહજિ સભાવિ છિનાલિ. ૩

ચતુરિમ ચાલઇ ચમકતિ, કામ તણી રસવેલિ,
રૂપિ સયલુ જગુ મોહઇ, મોહણિ મોહણવેલિ. ૪

ભયંડિહિ ભુયણુ ભમાડઇ, ભાભરભોલી તોઇ,
નયણિ અમીસરુ વીંધઇ, છૂટઇ તરુણુ ન કોઇ. ૫

મોહિણિનઇ મુહિ જીતઉ, પૂરઉ પૂનિમચંદુ,
દાડિમ ફૂલે હોઠડે, અમિઉ ઝરઇ રસબિંદુ. ૬

સરલ તરલ અતિ કોમલ, ગોરિય ચંપકવાનિ,
દંતિ વઇરાગરુ દીપઇ, ઝાલ ઝલાપઇ કાનિ. ૭

હિયડઇ હસમસ કરતા, પ્રકટ થિયા થણ બેઉ,
સોવન કલસ કિ પૂરિયા, કામિ અમીરસુ લેઉ. ૮

કઉલિએ લાકુ ગ્રહીજઇ, કડિયડિ લહકઇ વીણિ,
નાભિ મયણરસ વાપિય, ઉરિએ થીવલિ તીણિ. ૯

જાંઘડી કૂંકુમવાનીય, કેલિ તણા હુઇ થાભ,
જોનિ રે નવ રંગ દીસઇ,....અતિહિ સુચંગુ. ૧૦

અજ્ઞાત કવિકૃત

મોહિની ફાગુ

(વિક્રમનો સોળમો સૈકો)

પૂરવ દક્ષિણ અંતરિ, ચંપકનયરુ પ્રસિદ્ધુ,
સુલલિતુ લોકુ વિચક્ષણુ, નિવસઇ અતિહિ સમૃદ્ધુ. ૧

તીણિ અછઇ વણજારડી, એક અપૂરવ નારિ,
નામિ સુણીજઇ મોહિણિ, અતિહિ ખરી સુવિચારિ. ૨

તારુણિ મહિ અતિ માતીય, મયણનિહાણ નિહાલિ,
સગુણ સલૂણિય સુણિજઇ, સહજિ સભાવિ છિનાલિ. ૩

ચતુરિમ ચાલઇ ચમકતિ, કામ તણી રસવેલિ,
રૂપિ સયલુ જગુ મોહઇ, મોહણિ મોહણવેલિ. ૪

ભયડિહિ ભુયણુ ભમાડઇ, ભાભરભોલી તોઇ,
નયણિ અમીસરુ વીંધઇ, છૂટઇ તરુણુ ન કોઇ. ૫

મોહિણિનઇ મુહિ જીતઉ, પૂરઉ પૂનિમચંદુ,
દાડિમ ફૂલૈ હોઠડે, અમિઉ ઝરઇ રસબિંદુ. ૬

સરલ તરલ અતિ કોમલ, ગોરિય ચંપકવાનિ,
દંતિ વઇરાગરુ દીપઇ, ઝાલ ઝલાપઇ કાનિ. ૭

હિયડઇ હસમસ કરતા, પ્રકટ થિયા થણ વેઉ,
સોવન કલસ કિ પૂરિયા, કામિ અમીરસુ લેઉ. ૮

કઉલિએ લાકુ ગ્રહીજઇ, કડિયડિ લહકઇ વીણિ,
નાભિ મયણરસ વાપિય, ઉરિએ થીવલિ તીણિ. ૯

જાંઘડી કૂંકુમવાનીય, કેલિ તણા હુઇ ષાભ,
જોનિ રે નવ રંગ દીસઇ,....અતિહિ સુચંગુ. ૧૦

સહિય સમાણિય સવિ મિલી, કરઇ ભલી પરિ સાર,
વણજારી પરવસિ ભઈ, વિરહિ વિણૂ ભરતાર. ૨૩

પૂજલ પાગ તલાસઇ, ભીજલ વીજઇ વાઉ,
ચાપલ ચાપઇ સીસુ રે, પ્રીતિ તણઉ મનિ ભાઉ. ૨૪

સાજિણિ સાકર સૂકડિ સરસઉ પાયઇ નીરુ,
વિરહાનલુ અતિ પરજલઇ, ભયઉ અચેતુ સરીરુ. ૨૫

રંગિ સહી સહિયર રહી, હિયઇ રચઇ વિચારુ,
દેવ સંજોગિહિ મોહિણિ ભાગઉ મોહવિકારુ. ૨૬

ઇસઉ વચનુ તવ વોલઇ, કામગહિલ્લિય નારિ,
છયલુ છરાલઉ છાવઉ, છઇ કોઇ નયર મઝારિ ? ૨૭

ચારઇ ચ્યહુ દિસિ ચાહિસ્યઉ, આણઉં વેગિહિ જારુ,
વિરહિ સરીરુ પ્રજાલઇ, કાહું કરઉં ભરતારુ. ૨૮

એકુ અણાવિઉ જારુ રે, મોહિણિ હિયઇ વિચારિ,
સાગણુ વીજલુ તીકમુ, ચાહડસ્યઉં થિયા ચારિ. ૨૯

મોહિણિ રૂપુ નિહાલિય, ચ્યારઇ ચમક્યા વીર,
કરઇ અપાર વિમાસણ, હિયઇ ધરઇ નવિ ધીર. ૩૦

આપણમાહિ વિરોધિયા, હિયઇ ધર રચઇ પ્રપંચુ,
વણિજારીય વિચક્ષણ ઉલષિયઉ તિહ સંચુ. ૩૧

વણિજારી ઇમ વોલઇ, કીજઇ કાંઇ વિવાદુ,
પહરિ પહરિ તુમ્હિ........, મનિ મન ધરહુ વિષાદુ. ૩૨

પહિલઇ પહરિ પઢાવઇ, સાગણુ તા ગુણજાણુ,
વીજઇ વીકમુ ઇમ કહઇ, કરઇ અનેક વષાણુ. ૩૩

ત્રીજઇ તીકમુ તંત્રઇ, જિમ સુખની વહુ જાતિ,
ચઉથઇ ચાહડ........, તિમઇ વિહાણી રાતિ. ૩૪

ઇણિ પરિ............, ચઉરાસી પરવંધિ,
કામ તણઇ મદિ માતિય, પાગ ચડાવઇ કંધિ. ૩૫

સહિય સમાણિય સવિ મિલી, કરઇ ભલી પરિ સાર,
વણજારી પરવસિ ભઈ, વિરહિ વિણૂ ભરતાર. ૨૩

પૂજલ પાગ તલાસઇ, બીજલ વીજઇ વાઉ,
ચાપલ ચાપઇ સીસુ રે, પ્રીતિ તણઉ મનિ ભાઉ. ૨૪

સાજિણિ સાકર સૂકડિ સરસઉ પાયઇ નીરુ,
વિરહાનલુ અતિ પરજલઇ, ભયઉ અચેતુ સરીરુ. ૨૫

રંગિ સહી સહિયર રહી, હિયઇ રચઇ વિચારુ,
દૈવ સંજોગિહિ મોહિણિ ભાગઉ મોહવિકારુ. ૨૬

ઇસઉ વચનુ તવ વોલઇ, કામગહિલ્લિય નારિ,
છયલુ છરાલઉ છાવઉ, છઇ કોઇ નયર મઝારિ ? ૨૭

ચારઇ ચ્યહુ દિસિ ચાહિસ્યઉ, આણઉં વેગિહિ જારુ,
વિરહિ સરીરુ પ્રજાલઇ, કાહું કરઉં ભરતારુ. ૨૮

એકુ અણાવિઉ જારુ રે, મોહિણિ હિયઇ વિચારિ,
સાગણુ વીજલુ તીકમુ, ચાહડસ્યઉં થિયા ચારિ. ૨૯

મોહિણિ રૂપુ નિહાલિય, ચ્યારઇ ચમકયા વીર,
કરઇ અપાર વિમાસણ, હિયઇ ધરઇ નવિ ધીર. ૩૦

આપણમાહિ વિરોધિયા, હિયઇ ધર રચઇ પ્રપંચુ,
વણિજારીય વિચક્ષણ ઉલષિયઉ તિહ સંચુ. ૩૧

વણિજારી ઇમ વોલઇ, કીજઇ કાંઇ વિવાદુ,
પહરિ પહરિ તુમ્હિ........, મનિ મન ધરહુ વિષાદુ. ૩૨

પહિલઇ પહરિ પઢાવઇ, સાગણુ તા ગુણજાણુ,
વીજઇ વીકમુ ઇમ કહઇ, કરઇ અનેક વષાણુ. ૩૩

ત્રીજઇ તીકમુ તંત્રઇ, જિમ સુખની વહુ જાતિ,
ચઉથઇ ચાહડ........, તિમઇ વિહાણી રાતિ. ૩૪

ઇણિ પરિ............, ચઉરાસી પરવંધિ,
કામ તણઇ મદિ માતિય, પાગ ચડાવઇ કંધિ. ૩૫

તહિય ગોત્રજ વોલિઉ, મોહિણિ મનિ કરિ ભ્રાંતિ,
સ્યારઇ તરુણ વોલાવિય, વઇસઉ તુમ્હિ એકંતિ. ૪૯

પ્રીતિ ભલી પરિ ભોજનુ, કરિવઉ એક હિ થાલિ,
મઇ તુઝ કારણિ કીધઉ, એ ઇસ્યઉ નાહુ નિહાલિ. ૫૦

મોહિણિ વોલુ સુણી કરી, કોપુ ગયઉ મનિ દૂરિ,
જારહ ચહુ વણિજારઉ, વીડઉ દેઇ કપૂરિ. ૫૧

ઇસ્યઉ સુણી મૂરખુ રહ્યઉ, હરખુ હુયઉ અપ્પારુ,
મોહિણિનઇ સુહ મોહિઉ, ગહગહિયઉ ભરતારુ. ૫૨

એકિહિ ચિત્તિહિ સાંભલઇ, એ ઇસ્યઉ ફાગુ રસાલુ,
રંગિ તે રંજવઇ કામિણી, નીપજઇ છયલુ છિનાલુ. ૫૩

॥ મોહિણી ફાગુઃ સમાપ્તઃ ॥ ૭ ॥

તહિય ગોત્રજ વોલિઉ, મોહિણિ મનિ કરિ ભ્રાંતિ,
ચ્યારઇ તરુણ વોલાવિય, વઇસઉ તુમ્હિ એકંતિ. ૪૯

પ્રીતિ ભલી પરિ ભોજનુ, કરિવઉ એક હિ થાલિ,
મઇ તુઝ કારણિ કીધઉ, એ ઇસ્યઉ નાહુ નિહાલિ. ૫૦

મોહિણિ વોલુ સુણી કરી, કોપુ ગયઉ મનિ દૂરિ,
જારહ ચહુ વણિજારઉ, વીડઉ દેઇ કપૂરિ. ૫૧

ઇસ્યઉ સુણી મૂરખુ રહ્યઉ, હરખુ હુયઉ અપ્પારુ,
મોહિણિનઇ સુહ મોહિઉ, ગહગહિયઉ ભરતારુ. ૫૨

એકિહિ ચિત્તિહિ સાંભલઇ, એ ઇસ્યઉ ફાગુ રસાલુ,
રંગિ તે રંજવઇ કામિણી, નીપજઇ છયલુ છિનાલુ. ૫૩

॥ મોહિણી ફાગુઃ સમાપ્તઃ ॥ ૭ ॥

કાચી કુલી[1] ન[2] ઊગરઇ તુ નવરંગ
ભોગવિ[3] નવનવી રાતિ[4] તુ. ૮

ચાંપા કુલી અતિ કૂંયલી[5] તુ નવરંગ
પરિમલ પૂર[6] અપાર તુ. ૯

બાલઇ યૌવનિ[7] પ્રિય[8] ગયુ તુ નવરંગ
તે[9] દુખ હીઇ[10] ન માઇ તુ. ૧૦

પહિરણિ પીત[11] પટઉલડી[12] તુ નવરંગ
ઓઢણી[13] ચાદર[14] ચીર તુ. ૧૧

વિહરણિ[15] તુહ્મારઉ વાલહુ તુ નવરંગ
નયણે ન સૂકઇ નીર તુ. ૧૨

ભરત[16] ભરાવિસ[17] કાંચલી[18] તુ નવરંગ
ગલઈ[19] એકાઉલિ[20] હાર તુ. ૧૩

સહજિ[21] સકોમલ ચાલતી[22] તુ
નવરંગ નેઉર રણઝણકાર[23] તુ. ૧૪

જિસી[24] રતૂફૂલ[25] પાંખડી તુ નવરંગ
આંષડી[26] સૂ કાજલરેહ[27] તુ. ૧૫

બાલાપણનઉ[28] નેહડઉ તુ નવરંગ
વાલિંભ[29] કાંઇ ઉવિષિ[30] તુ. ૧૬

---

૧ કલી. ૨ નવિ. ૩ ભોગવઇ. ૪ ભાતિ. ૫ કુંઅલી. ૬ 'રહણુ ન જાઇ તુ' એવા શબ્દ પંક્તિના ઉત્તરાર્ધમાં છે. ૭ યૂવનિ. ૮ પ્રી. ૯ મનિ. ૧૦ હીયઇ. ૧૧ વીર. ૧૨ પટુલડી. ૧૩ પહિરણિ. ૧૪ જાદર. ૧૫ આ પંક્તિ સ્વ. મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈની નકલમાં નથી. ૧૬ ભરય. ૧૭ ભરાભરિ. ૧૮ કાંચૂઉ. ૧૯ ગલિ. ૨૦ એકાવલિ. ૨૧ સહિજિ. ૨૨ વાલ તી. ૨૩ રમઝમકાર. ૨૪ જિસિ. ૨૫ રૂપલ. ૨૬ આંખડી; શબ્દ પછીનો 'સૂ' સ્વ. દેસાઈની નકલમાં નથી. ૨૭ કાજલરેખ. ૨૮ બાલાપણનુ. ૨૯ વાલંભ. ૩૦ ઉવેખ.

કાચી કુલી[1] ન[2] ઊગરઇ તુ નવરંગ
ભોગવિ[3] નવનવી રાતિ[4] તુ. ૮

ચાંપા ફુલી અતિ ફૂંચલી[5] તુ નવરંગ
પરિમલ પૂર[6] અપાર તુ. ૯

બાલઇ યૌવનિ[7] પ્રિય[8] ગયુ તુ નવરંગ
તે[9] દુખ હીઇ[10] ન માઇ તુ. ૧૦

પહિરણિ પીત[11] પટઉલડી[12] તુ નવરંગ
ઓઢણી[13] ચાદર[14] ચીર તુ. ૧૧

વિહરણિ[15] તુહ્માર‌ઉ વાલહુ તુ નવરંગ
નયણે ન સૂકઇ નીર તુ. ૧૨

ભરત[16] ભરાવિસ[17] કાંચલી[18] તુ નવરંગ
ગલઈ[19] એકાઉલિ[20] હાર તુ. ૧૩

સહજિ[21] સકોમલ ચાલતી[22] તુ
નવરંગ નેઉર રણઝણકાર[23] તુ. ૧૪

જિસી[24] રતૂફૂલ[25] પાંખડી તુ નવરંગ
આંષડી[26] સૂ કાજલરેહ[27] તુ. ૧૫

બાલાપણનઉ[28] નેહડઉ તુ નવરંગ
વાલિભ[29] કાંઇ ઉવિષિ[30] તુ. ૧૬

---

૧ કલી. ૨ નવિ. ૩ ભોગવઇ. ૪ ભાતિ. ૫ કુંઅલી. ૬ ‘રહણુ ન જાઇ તુ’ એવા શબ્દ પંક્તિના ઉત્તરાર્ધમાં છે. ૭ યૂવનિ. ૮ પ્રી. ૯ મનિ. ૧૦ હીયઇ. ૧૧ પીર. ૧૨ પટુલડી. ૧૩ પહિરણિ. ૧૪ જાદર. ૧૫ આ પંક્તિ સ્વ. મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈની નકલમાં નથી. ૧૬ ભરચ. ૧૭ ભરાભરિ. ૧૮ કાંચૂઉ. ૧૯ ગલિ. ૨૦ એકાવલિ. ૨૧ સહિજિ. ૨૨ વાલતી. ૨૩ રમઝમકાર. ૨૪ જિસિ. ૨૫ ફૂપલ. ૨૬ આંખડી; શબ્દ પછીનો ‘સૂ’ સ્વ. દેસાઈની નકલમાં નથી. ૨૭ કાજલરેખ. ૨૮ બાલાપણનુ. ૨૯ વાલંભ. ૩૦ ઉવેખ.

તરૂયરિ[1] બાંધિઉ[2] હીંડોલડઉ[3] તુ નવરંગ
વૃંદાવનહ[4] મઝારિ તુ. ૨૬

પાલવ[5] મૂંકિ[6] પટઉલડી[7] તુ નવરંગ
ઝીલિ[8] સરોવરમાહિ તુ. ૨૭

ગલઇ[9] ભીંજઇ ગોરી કાંચઉ તુ નવરંગ
અનઇ એકાઉલિ હાર તુ. ૨૮

સીંગી[10] જલિ ભરિ પાણિઇ[11] તુ નવરંગ
છાંટઇ[12] બાલી વેસ તુ. ૨૯

વૃંદાવનિ ગોરી મિલી[13] તુ નવરંગ[14]
હીયડઇ[15] હરષ ધરેવિ તુ. ૩૦

॥ ઇતિ શૃંગારભાવેન કામીજનવિશ્રામતરંગ ગીતં સંપૂર્ણ[16] ॥

---

૧ તરૂઅર. ૨ ડાલિ. ૩ હીંડોલુઇ. ૪ પંક્તિના ઉત્તરાર્ધમાં આ પ્રમાણે શબ્દો છેઃ ‘ ગિરિ કુંદર વનમાહિ.’ ૫ પાલિ હિ. ૬ માહિ. ૭ પહુતલી. ૮ ઝીલઇ. ૯ સ્વ. દેસાઈની નકલમાં આ પંક્તિના શબ્દોનો ક્રમ આ પ્રમાણે છેઃ ‘ ભીંનુ ગોરી ગલિ કાંચૂઉ તુ ભ૦ ભીંનુ નવસર હાર તુ.’ તે પંક્તિ પછી સ્વ. દેસાઈની નકલમાં આ પંક્તિ વધારે મળે છેઃ ‘ ભીની કાજલરેખડી તુ ભ૦ ભીંનુ કુસુમહ ભાર તુ.’ ૧૦ સીંગુ. ૧૧ પાંણી અ. ૧૨ પંક્તિનો ઉત્તરાર્ધ આ પ્રમાણે છેઃ ‘ છંટઇ માહોમાહિ તુ.’ ૧૩ રસઇ. ૧૪ ‘ નવરંગ ’ને બદલે ‘ ભમ૦ ’ લખેલું છે. ૧૫ પંક્તિનો ઉત્તરાર્ધ આ પ્રમાણે છેઃ ‘ સહુઇ પાડીઉં મોહિ તુ.’ ૧૬ સ્વ. દેસાઈની નકલની પુષ્પિકા આ પ્રમાણે છેઃ ‘ ઇતિ નવરંગ સમાપ્ત.’ તેમની નકલમાં આ કૃતિનું શીર્ષક ‘ નવરંગ ’ છે.

તરૂયરિ[1] બાંધિઉ[2] હીંદોલડઉ[3] તુ નવરંગ
વૃંદાવનહ[4] મઝારિ તુ. ૨૬

પાલવ[5] મૂંકિ[6] પટઉલડી[7] તુ નવરંગ
ઝીલિ[8] સરોવરમાહિ તુ. ૨૭

ગલઇ[9] ભીંજઇ ગોરી કાંચઉ તુ નવરંગ
અનઇ એકાઉલિ હાર તુ. ૨૮

સીંગી[10] જલિ ભરિ પાણિઇ[11] તુ નવરંગ
છાંટઇ[12] બાલી વેસ તુ. ૨૯

વૃંદાવનિ ગોરી મિલી[13] તુ નવરંગ[14]
હીયડઇ[15] હરષ ધરેવિ તુ. ૩૦

॥ ઇતિ શૃંગારભાવેન કામીજનવિશ્રામતરંગ ગીતં સંપૂર્ણ[16] ॥

---

૧ તરૂઅર. ૨ ડાલિ. ૩ હીંડોલુઇ. ૪ પંક્તિના ઉત્તરાર્ધમાં આ પ્રમાણે શબ્દો છેઃ ‘ ગિરિ કુંદર વનમાહિ.’ ૫ પાલિ હિ. ૬ માહિ. ૭ પહુતલી. ૮ ઝીલઇં. ૯ સ્વ. દેસાઈની નકલમાં આ પંક્તિના શબ્દોનો ક્રમ આ પ્રમાણે છેઃ ‘ ભીંનુ ગોરી ગલિ કાંચૂઉ તુ ભ૦ ભીંનુ નવસર હાર તુ.’ તે પંક્તિ પછી સ્વ. દેસાઈની નકલમાં આ પંક્તિ વધારે મળે છેઃ ‘ ભીની કાજલરેખડી તુ ભ૦ ભીંનુ કુસુમહ ભાર તુ.’ ૧૦ સીંગુ. ૧૧ પાંણો અ. ૧૨ પંક્તિનો ઉત્તરાર્ધ આ પ્રમાણે છેઃ ‘ છંટઇ માહોમાહિ તુ.’ ૧૩ રસઇ. ૧૪ ‘ નવરંગ ’ને બદલે ‘ ભમ૦ ’ લખેલું છે. ૧૫ પંક્તિનો ઉત્તરાર્ધ આ પ્રમાણે છેઃ ‘ સહુઇ પાડીઉં મોહિ તુ.’ ૧૬ સ્વ. દેસાઈની નકલની પુષ્પિકા આ પ્રમાણે છેઃ ‘ ઇતિ નવરંગ સમાપ્ત.’ તેમની નકલમાં આ કૃતિનું શીર્ષક ‘ નવરંગ ’ છે.

દમણુ મરુઉં નઇ ખાબચી, ફૂલિ ભરિ તરૂઅર આવ્યા લચી,
મોર સુ સરસઉં સરસી ઢેલિ, વડઇ પલંદી નાગરવેલિ. ૧૦

આંબણુ બોરિ અનઇ ઝીંઝણી, વડિવાગુલિ ત્યાંહાં ઝૂંબી ઘણી,
પાકાં રાંઇણઇ દીસઇ ઘણાં, કિરણુ પ્રગટઇ સૂરિજ તણાં. ૧૧

સરભિ સમીરણુ વાયઇ વાઅ, પાડલ ફૂલ બિરઇ જલમાહિ,
તીરઇ તીરઇ સારંગ ફિરઇ, સરોવર પાણી ઇહ કાંકરઇ. ૧૨

આદ્દિ અનોપમ ભણિ રેહચા, કરલઇ સારસ જલિ પંષીઆ,
પાણી ઉપરિ પદમિની તરઇ, રાજહંસ જલિ ક્રીડા કરઇ. ૧૩

ફુલી આવઇ કાટા પ્રદેસ, સોલ અઢારી ચડતી વેસિ,
પંનરપિ ગુઝ પ્રકાસી કહઇ, એકિ ઝીલઇ એકિ પાલઇ રહઇ. ૧૪

તેહનૂં રૂપ સિહિણૂં જાઇ, સોઇ ઝીલઇ તે પાંણીમાંહિ,
અધર ભરઇ યોવનમદ પૂરિ, રૂપઇ રથ રહાવઇ સૂર. ૧૫

ચંદવદની તે સિવિ સહિ લાલઇ, રમઇ રંગ રસિ અબલા બાલિ,
તડકસ કંચૂ ઉર વરિ હાર, રેણિ રંગિ રીઝવઇ ભરતાર. ૧૬

પદમિની કમલ કરઇ વિકાસ, નવયોવન સ્ત્રી કરઇ વિલાસ,
મિલીય સિવે બાલી લહૂઅડી, પ્રીય વિણુ ન રહઇ એકઇ ઘડી. ૧૭

કરઇ શ્રંગાર સાર ગલઇ હાર, ચરણે નેઅરના ઝમકાર,
ચિત્રાલંકિઇં તિ કુચ કઠોર, પડંતી રસીઆં ચિત્ત ચકોર. ૧૮

મૃગનયણી કુંબરા રસિ ઝિરઇ, ડસણુ વઇરાગર ઉપમ કરઇ,
ચંદ્રવદની અતિ કરઇ સુરંગ, પ્રતિ ભરતારનઇ આલઇ અંગ. ૧૯

કણઇઅર કાંબ જિસી ફૂંઅલી, ત્રસરી આટિ પેટિઇ વલી,
આછાં આંબર ફૂંફૂં વાંનિ, ઝબકઇ ઝાલિ કો સીસે કાંનિ. ૨૦

તેહની ઉપમ કહીઇ કિસી, જાંણે સ્વર્ગ્ગ તણી અર્વંસી,
મેઘવની પહિરઇ કાંચલી, નિરષઇ નારિ તે પાછી વલી. ૨૧

પિહિરણ નવરંગ અનોપમ ચીર, ગોરી ચાંપાવંન સરીર,
તપત કંચૂ કસણુ કસમસઇ, ચુગમ પયોધર ભારિઇ લસઇ. ૨૨

દમણુ મરુઉં નઇ બાબચી, ફૂલિ ભરિ તરૂઅર આવ્યા લચી,
મોર સુ સરસઉં સરસી ઢેંલિ, વડઇ પલંદી નાગરવેલિ. ૧૦

આંબણુ બોરિ અનઇ ઝીઝણી, વડિવાગુલિ ત્યાંહાં ઝૂંબી ઘણી,
પાકાં રાંઇણુઇ દીસઇ ઘણાં, કિરણુ પ્રગટઇ સૂરિજ તણાં. ૧૧

સરભિ સમીરણુ વાયઇ વાઅ, પાડલ ફૂલ ખિરઇ જલમાહિ,
તીરઇ તીરઇ સારંગ ફિરઇ, સરોવર પાણી ઇહ કાંકરઇ. ૧૨

આદિ અનોપમ ભણિ રેહયા, કરલઇ સારસ જલિ પંષીઆ,
પાણી ઉપરિ પદમિની તરઇ, રાજહંસ જલિ ક્રીડા કરઇ. ૧૩

કુલી આવઇ કાટા પ્રદેસ, સોલ અઢારી ચડતી વેસિ,
પંનરપિ ગુઝ પ્રકાસી કહઇ, એકિ ઝીલઇ એકિ પાલઇ રહઇ. ૧૪

તેહનૂં રૂપ સિહિણૂં જાઇ, સોઇ ઝીલઇ તે પાંણીમાંહિ,
અધર ભરઇ યોવનમદ પૂરિ, રૂપઇ રથ રહાવઇ સૂર. ૧૫

ચંદવદની તે સિવિ સહિ લાલઇ, રમઇ રંગ રસિ અબલા બાલિ,
તડકસ કંચૂ ઉર વરિ હાર, રેણિ રંગિ રીઝવઇ ભરતાર. ૧૬

પદમિની કમલ કરઇ વિકાસ, નવયોવન સ્ત્રી કરઇ વિલાસ,
મિલીય સિવે બાલી લહૂઅડી, પ્રીય વિણુ ન રહઇ એકઇ ઘડી. ૧૭

કરઇ શ્રંગાર સાર ગલઇ હાર, ચરણે નેઅરના ઝમકાર,
ચિત્રાલંકિઇ તિ કુચ કઠોર, પઢંતી રસીઆં ચિત્ત ચકોર. ૧૮

મૃગનયણી કુંબરા રસિ ઝિરઇ, ડસણુ વઇરાગર ઉપમ કરઇ,
ચંદ્રવદની અતિ કરઇ સુરંગ, પ્રતિ ભરતારનઇ આલઇ અંગ. ૧૯

કણુઇઅર કાંબ જિસી કૂંઅલી, ત્રસરી આટિ પેટિઇ વલી,
આછાં આંબર કૂંકૂં વાંનિ, ઝબકઇ ઝાલિ કો સીસે કાંનિ. ૨૦

તેહની ઉપમ કહીઇ કિસી, જાંણે સ્વર્ગ્ગ તણી અર્વસી,
મેઘવની પહિરઇ કાંચલી, નિરખઇ નારિ તે પાછી વલી. ૨૧

પિહિરણુ નવરંગ અનોપમ ચીર, ગોરી ચાંપાવંન સરીર,
તપત કંચૂ કસણુ કસમસઇ, સુગમ પયોધર ભારિઇ લસઇ. ૨૨

સાંકલી સોવન [શ્વેત][1] પટુલી, હીચઇ સુંદરિ તે અતિ ભલી,
અતિહિ સલક્ષણુ પ્રેમની પ્રીયા, પંથીભૂલા પંથી હુઆ. ૩૬

વેણા યંત્ર કરઇ આલિવિણિ, કરઇ ગાનિ તે સવિ સુરરમણી,
મૃદંગ સરમંડલ વાજંત, ભરહ ભાવ કરી રમઇ વસંત. ૩૭

પદમિની હસ્તિની ચિત્રણિ નારી, લીલાવંતી રમઇ મુરારિ,
સોલ સહસ વનઇ મિલી આનંદ, રાશ ભાસિ ગાઇ ગોવ્યંદ. ૩૮

મિલીઆનીલ ઘણૂં વાયઉ વાઉ, રતિપતિ પહુતુ વસંતરાઉ,
ચંદનવનિ ખિહિકઇ સિહિકાર, સોહઇ ભ્રમર તણા ઝમકાર. ૩૯

કુરણી વેલ અનઇ મુચકંદ, પાડલ રસ પીઇ મુચકંદ,
કોઇલિ પંચમ શર આલવઇ, વસંત તણા ગણ કવીઆ કવઇ. ૪૦

કેસૂ કસ (?) મેલયુ ઊલ્હાસ, પાંણી પાડલ કરઇ વિલાસ,
વિરહણી ચિત્ત ચમકુ થાઇ, અઢાર ભાર વહિસિ વણરાય. ૪૧

પદમિની કમલ કરઇ વિકાસ, નવયોવન સ્ત્રી કરઇ વિલાસ,
મિલિ સિવે છાવી લહૂઅડી, પ્રિય વિણુ ન રહઇ એકઇ ઘડી. ૪૨

કવિ કહઇ રતિપતિ તણુ વિચાર, આંછાં અંબર પહિરણિ સાર,
બાવનિચંદન સિર લાઈઇ, હીડોલાટ ષાટ પુઢીઇ. ૪૩

અની ઊંન્હાલઇ મં વિલસીઇ, નવયોવન ગલિ લાઈઇ,
મુધરુ વાઉ રાતિ ચાંદ્રિણી, કરઇ વિલાસ કરઇ પ્રિય તણી. ૪૪

ચંપક વેલ તણી પાંષડી, પાંન અડાગર સોહઇ વાંકડી,
સોવન કેતકી ગંધ અપાર, કંઠઇ કંદલઇ કરણીના હાર. ૪૫

સાંભલિ પુરુષ તણું સિણગાર, આછાં અંબર પિહિરણિ સાર,
બાહિ ખિહિરષા રૂડા લેઢ, ડાવા જિમણા પહિર્યા વેઢ. ૪૬

ભઇરવ સાનબાફ્ર પિહિરણઇ, દાડિમફૂલા તે ઊઢણઇ,
બંધાલગ પહિરઇ બહૂમૂલિ, અંબોડે ચાંપાનાં ફૂલ. ૪૭

---

૧ ખૂટતો શબ્દ શ્વેત હોવો જોઈએ એ સંભાવનાથી તે શબ્દ ઉમેર્યો છે. જુઓ કડી ૩૩.

સાંકલી સોવન [શ્વેત][1] પટુલી, હીયઇ સુંદરિ તે અતિ ભલી,
અતિહિ સલક્ષણુ પ્રેમની પ્રીયા, પંથીભૂલા પંથી હુઆ. ૩૬

વેણા યંત્ર કરઇ આલિવિણિ, કરઇ ગાનિ તે સવિ સુરરમણી,
મૃદંગ સરમંડલ વાજંત, ભરહ ભાવ કરી રમઇ વસંત. ૩૭

પદ્દમની હસ્તિની ચિત્રણિ નારી, લીલાવંતી રમઇ મુરારિ,
સોલ સહસ વનઇ મિલી આનંદ, રાશ ભાસિ ગાઇ ગોવ્યંદ. ૩૮

મિલીઆનીલ ઘણૂં વાયઉ વાઉ, રતિપતિ પહુતુ વસંતરાઉ,
ચંદનવનિ ખિહિકઇ સિહિકાર, સોહઇ ભ્રમર તણા ઝમકાર. ૩૯

કુરણી વેલ અનઇ મુચકંદ, પાડલ રસ પીઇ મુચકંદ,
કોઇલિ પંચમ શર આલવઇ, વસંત તણા ગણુ કવીઆ કવઇ. ૪૦

કેસૂ કસ (?) મેલ્યુ ઉલ્હાસ, પાંણી પાડલ કરઇ વિલાસ,
વિરહણી ચિત્ત ચમકુ થાઇ, અઢાર ભાર વહિસિ વણુરાય. ૪૧

પદ્દમિની કમલ કરઇ વિકાસ, નવયોવન સ્ત્રી કરઇ વિલાસ,
મિલિ સિવે છાવી લહૂઅડી, પ્રિય વિણુ ન રહઇ એકઇ ઘડી. ૪૨

કવિ કહઇ રતિપતિ તણુ વિચાર, આંછાં અંબર પહિરણિ સાર,
બાવનિચંદન સિર લાઇઇ, હીડોલાટ ષાટ પુઢીઇ. ૪૩

અની ઊંન્હાલઇ મં વિલસીઇ, નવયોવન ગલિ લાઇઇ,
મુધરુ વાઉ રાતિ ચાંદ્રિણી, કરઇ વિલાસ કરઇ પ્રિય તણી. ૪૪

ચંપક વેલ તણી પાંષડી, પાંન અડાગર સોહઇ વાંકડી,
સોવન કેતકી ગંધ અપાર, કંઠઇ કંદલઇ કરણીના હાર. ૪૫

સાંભલિ પુરુષ તણુ સિણગાર, આછાં અંબર પિહિરણિ સાર,
બાહિ ખિહિરષા રૂડા લેઢ, ડાવા જિમણા પહિર્યા વેઢ. ૪૬

ભઇરવ સાનબાફ પિહિરણઇ, દાડિમફૂલા તે ઊઢણઇ,
બંધાલગ પહિરઇં બહૂમૂલિ, અંબોડે ચાંપાનાં ફૂલ. ૪૭

---

1 ખૂટતો શબ્દ શ્વેત હોવો જોઇએ એ સંભાવનાથી તે શબ્દ ઉમેર્યો છે. જુઓ કડી ૩૩.

દમણા દરીસણ તાહિરુ રે, હવ કંમ મિલીઇ નાહા,
માહા માસિ આલિ નીગમુ રે, મરુઉ મનિ કંમ વીસારિ રે. ૮

જેણિ હઇઅડૂ ટાઢૂ થાઇ, કંથ સંદેસા સાઈ મોકલિ રે,
ચંપલા તરુઅર ફૂલીઆ રે, ફૂલીઆ કમદા રે. ૯

સાર કરેજે પ્રીઅડા માહઇરી રે, વાંમ લોચન અંગ ફૂરકીઉ રે,
સાભલિ સષી મઝ ગૂઝ, મઝ વાલંભ આવ્યુ ઢૂકડુ રે. ૧૦

કાંચૂઆ કસણ વિત્રૂટીઆ રે, આવ્યુ મૂ ભરતાર,
હાર હઇડા હૂતુ હરશીઉ રે, વાલંભ હઇડૂ તાહિરુ રે. ૧૧

હવિ મરુ....વા પી મેહેલિ, વેલિ ચડિ જમં માંડવઇ રે,
ફાગુણ રતિ વસંત ષેલીય રે, હઇડિ હરષ મંનમાં નાંહ. ૧૨

મંનોરથ સાઆ પરીઆ રે, અતેયી * ....ણી

સમાપત પદ

॥ ઇતિ ફાગુ સમાપ્ત ॥ છ ॥ શ્રી રામાય નમઃ ।
શ્રી ગોવંદાય નમઃ ॥ શ્રી । છ ॥

દમણા દરીસણ તાહિરુ રે, હવ કંમ મિલીઇ નાહા,
માહા માસિ આલિ નીગમુ રે, મરુઉ મનિ કંમ વીસારિ રે. ૮

જેણિ હઇઅડૂ ટાઢૂ થાઇ, કંથ સંદેસા સાઈ મોકલિ રે,
ચંપલા તરુઅર ફૂલીઆ રે, ફૂલીઆ કમદા રે. ૯

સાર કરેજે પ્રીઅડા માહઇરી રે, વાંમ લોચન અંગ ફરકીઉ રે,
સાભલિ સષી મઝ ગૂઝ, મઝ વાલંભ આવ્યુ ઢૂકડુ રે. ૧૦

કાંચૂઆ કસણ વિત્રૂટીઆ રે, આવ્યુ મૂ ભરતાર,
હાર હઈડા હૂતુ હરશીઉ રે, વાલંભ હઇડૂ તાહિરુ રે. ૧૧

હવિ મરુ....વા પી મેહેલિ, વેલિ ચડિ જમં માંડવઇ રે,
ફાગુણ રતિ વસંત ષેલીય રે, હઈડિ હરષ મંનમાં નાંહ. ૧૨

મંનોરથ સાઆ પરીઆ રે, અતેથી* ....ણી

સમાપત પદ

॥ ઇતિ ફાગુ સમાપ્ત ॥ છ ॥ શ્રી રામાય નમઃ ।
શ્રી ગોવંદાય નમઃ ॥ શ્રી । છ ॥

દેવતત્વ ગુરુતત્ત્વ એ, ધમ્મંનુ ધણી તૂં હોઇં,
આગમસિદ્ધાંત જિહાં અછઇ, જાણઇ વિવેકવિચાર. શ્રીજિન. ૧૦

અહે સંવત પનર સત્યાસીઇં, આષાઢ શુદિ રવિવાર,
*.. શ્રીજિન. ૧૧

એહ ફાગ જે ગાઇસિઇં, તેહ ઘરિ મંગલ ચ્યાર,
શ્રીજિનશાસનિ ગાઇસિઉં લાભઇ સુષ અપાર. ૧૨

॥ઇતિ ફાગ વાંહણનુ સમાપ્ત॥ સૂરેતિ મંદિરે રષિરાજૂ લિખિતં।
શુશ્રાવિકા વાછી પઠનાર્થં॥ શુભં ભવતુ॥

* મૂલ પ્રતમાંથી એક પંક્તિ પડી ગયેલી છે.

દેવતત્વ ગુરુતત્ત્વ એ, ધમ્મંનુ ધણી તૂં હોઇં,
આગમસિદ્ધાંત જિહાં અછઇ, જાણઇ વિવેકવિચાર. શ્રીજિન. ૧૦

અહે સંવત પનર સત્યાસીઇં, આષાઢ શુદિ રવિવાર,
*.. શ્રીજિન. ૧૧

એહ ફાગ જે ગાઇસિઇં, તેહ ઘરિ મંગલ ચ્યાર,
શ્રીજિનશાસનિ ગાઇસિઉં લાભઇ સુષ અપાર. ૧૨

॥ ઇતિ ફાગ વાંહણનુ સમાપ્ત ॥ સૂરેતિ મંદિરે રષિરાજૂ લિખિતં। શુશ્રાવિકા વાછી પઠનાર્થં ॥ શુભં ભવતુ ॥

* મૂલ પ્રતમાંથી એક પંક્તિ પડી ગયેલી છે.

માગશરીએ સજન મેલાવીઇ, એહ સલૂણઉ નાહ,
જાણીઇ તીણઇ પાલવિઉ, બલતા દવ કેરુ દાહ. ૧૦

હંસ ભણી મઇ હેલવિઉ, સર બગલાનુ દીધ,
અંબ ભણી મઇ સેવીઉ, ફલ ધંતૂરા હીધ. ૧૧

પોસ મલઇ સુ મનવંછિત હોઇ, પભણઇ રાણી રાઇમઇ,
..............................નેમિ ન મેહ્લઇ કોઇ. * ૧૨

કરંડી કીધઉ, મઇ વહિઉ વારૂ વિસહર જાણિ,
દ્રિષ્ટિ વંચી મુઝ ડસી ગયુ, દેષત રાણોરાણિ. ૧૩

માહ માસિ વાઇ ટાઢડી, ગાઢડી લાગઇ ભૂષ,
નેહ જ સાલઇ હઈઅડલઇ, નેમિ ન જાણઇ દૂષ. ૧૪

હરણી હેજઇ પરિભમઇ, પાષ લિધી સવિ વાર,
હરણુ હઈઇ કઠોરડુ, વરતે આંક મદાર (?). ૧૫

ફગુણિ ફાગ ન મું ગમઇ, દમઇ તિ મદન સરીર,
કામણગારુ કંતડુ ગમઇ તે સાથલ ધીર. ૧૬

કરહુ સહિજિ કુળધીઉ, મુહ વાહિ કરીરિ,
ગલી દ્રાષ જુ પરિહરી, કંટકિ લાઇ સરીરિ. ૧૭

ચૈત્રિ ન ચેતઇ કંતડુ, સવિ ફૂલી વણરાઇ,
પાડલ પરિમલ બહિકતુ, મૂરષ મેલી જાઇ. ૧૮

કહીએ ઇસ્વર ફૂડીઉ, ગંગ વહઇ સિરિ કીધ,
તિહિ પાઇ તું આગલુ, કર અધિકેરુ દાહ. ૧૯

બારહ માસમાહિ મૂલિગુ, જેઠ વડેરુ હોઇ,
પભણઇ રાણી રાઇમઇ, નેમિ ન મેલઇ કોઇ. ૨૦

કૃષ્ણ ભણઇ, સુણિ રાઇમઇ, મિલસિ તોરુ સ્વામિ,
અષ્ટભવંતર પ્રીતડી, સિદ્ધપુરિ હૂઉ ઠાણ. ૨૧

* આ કડીનું ત્રીજું ચરણ મૂલ પ્રતિમાં નથી.

માગશરીએ સજન મેલાવીઇ, એહ સલૂણઉ નાહ,
જાણીઇ તીણઇ પાલવિઉ, બલતા દવ કેરુ દાહ. ૧૦

હંસ ભણી મઇ હેલવિઉ, સર બગલાનુ દીધ,
અંબ ભણી મઇ સેવીઉ, ફલ ધંતૂરા દીધ. ૧૧

પોસ મલઇ સુ મનવંછિત હોઇ, પભણઇ રાણી રાઇમઇ,
..............................નેમિ ન મેહ્લઇ કોઇ. * ૧૨

કરંડી કીધઉ, મઇ વહિઉ વારૂ વિસહર જાણિ,
દ્રિષ્ટિ વંચી મુઝ ડસી ગયુ, દેષત રાણોરાણિ. ૧૩

માહ માસિ વાઇ ટાઢડી, ગાઢડી લાગઇ ભૂષ,
નેહ જ સાલઇ હઇઅડલઇ, નેમિ ન જાણઇ દૂષ. ૧૪

હરણી હેજઇ પરિભમઇ, પાષ લિધી સવિ વાર,
હરણુ હઇઇ કઠોરડુ, વરતે આંક મદાર (?). ૧૫

ફગુણિ ફાગ ન મું ગમઇ, દમઇ તિ મદન સરીર,
કામણગારુ કંતડુ ગમઇ તે સાથલ ધીર. ૧૬

કરહુ સહિજિ કુળધીઉ, મુહ વાહિ કરીરિ,
ગલી દ્રાષ જુ પરિહરી, કંટકિ લાઇ સરીરિ. ૧૭

ચૈત્રિ ન ચેતઇ કંતડુ, સવિ ફલી વણરાઇ,
પાડલ પરિમલ બહિકતુ, મૂરષ મેલી જાઇ. ૧૮

કહીએ ઇસ્વર કૂડીઉ, ગંગ વહઇ સિરિ કીધ,
તિહિ પાઇ તું આગલુ, કર અધિકેરુ દાહ. ૧૯

બારહ માસમાહિ મૂલિગુ, જેઠ વડેરુ હોઇ,
પભણઇ રાણી રાઇમઇ, નેમિ ન મેલઇ કોઇ. ૨૦

કૃષ્ણ ભણઇ, સુણિ રાઇમઇ, મિલસિ તોરુ સ્વામિ,
અષ્ટભવંતર પ્રીતડી, સિદ્ધપુરિ હૂઉ ઠાણ. ૨૧

* આ કડીનું ત્રીજું ચરણ મૂલ પ્રતિમાં નથી.

જયવંતસૂરિકૃત

સ્થૂલિભદ્ર-કોશા પ્રેમવિલાસ ફાગ

(સં. ૧૬૧૪ આસપાસ)

ફાગની ઢાલ*

સરસતિ[૧] સામિનિ[૨] મનિ[૩] ધરી, સમરી પ્રેમવિલાસ,
થૂલિભદ્ર કોશ્યા[૪] ગાયસિઉં,[૫] જિમ મનિ[૬] પુહચઇ આસ. ૧

ઋતુ[૭] વસંત નવયૌવનિ[૮] યૌવનિ[૯] તરુણી વેશ,[૧૦]
પાપી વિરહ સંતાપઇ[૧૧] તાપઇ[૧૨] પિઉ[૧૩] પરદેશ.[૧૪] ૨

કાવ્ય[૧૫]

ઋતુ[૧૬] વસંત વનિ આવ્યુ[૧૭] ગહગહી,
પ્રેમકુંપલ[૧૮] કુસુમાવલિ મહમહી,[૧૯]
મલયા વાય[૨૦] મનોહર વાઇ,[૨૧]
પ્રિઉનઇં[૨૨] ઊડી મલઉં[૨૩] ઇમ થાઇ. ૩

ચાલિ[૨૪]

વનસપતી સવિ મોહરી[૨૫] રે, પસરી મયણની આણ,
વિરહીનઇં[૨૬] કહંઉ કહંઉ[૨૭] કરઇ[૨૮] કોયલિ[૨૯] મૂંકઇ[૩૦] બાણ. ૪

---

* 'ફાગની ઢાલ' એ શબ્દો ખંભાતની પ્રતમાં નથી.

૧ સરસિતિ. ૨ માતા. ૩ મન. ૪ કોશા. ૫ ગાઇસ્યું. ૬ સવિ. ૭ રિતુ. ૮ નવજોવનિ. ૯ જોવનિ. ૧૦ વેસ. ૧૧ સંતાપએ. ૧૨ તાપએ. ૧૩ પીઉ. ૧૪ પરિદેસિ. ૧૫ પ્રા. વિ. મં.ની પ્રતમાં 'દૂહા' છે. ૧૬ રિતિ. ૧૭ ખંભાતની પ્રતમાં 'આવ્યુ વનિ' એ પ્રમાણે શબ્દો છે. ૧૮ પરિમલંઇ. ૧૯ મહિમહી. ૨૦ વાયુ. ૨૧ વાય. ૨૨ પીઉનંઇ. ૨૩ મિલૂં. ૨૪ ફાગ. ૨૫ સુરી. ૨૬ વિરહીનિ. ૨૭ કુહુ કુહુ. ૨૮ કરી. ૨૯ કોઇલિ. ૩૦ મેહલઇ.

[૨૬]

જયવંતસૂરિકૃત

સ્થૂલિભદ્ર-કોશા પ્રેમવિલાસ ફાગ

(સં. ૧૬૧૪ આસપાસ)

ફાગની ઢાલ*

સરસતિ[૧] સામિનિ[૨] મનિ[૩] ધરી, સમરી પ્રેમવિલાસ,
થૂલિભદ્ર કોશ્યા[૪] ગાયસિઉં,[૫] જિમ મનિ[૬] પુહચઇ આસ. ૧

ઋતુ[૭] વસંત નવયૌવનિ[૮] યૌવનિ[૯] તરુણી વેશ,[૧૦]
પાપી વિરહ સંતાપઇ[૧૧] તાપઇ[૧૨] પિઉ[૧૩] પરદેશ.[૧૪] ૨

કાવ્ય[૧૫]

ઋતુ[૧૬] વસંત વનિ આવ્યુ[૧૭] ગહગહી,
પ્રેમકુંપલ[૧૮] કુસુમાવલિ મહમહી,[૧૯]
મલયા વાય[૨૦] મનોહર વાઇ,[૨૧]
પ્રિઉનઇં[૨૨] ઊડી મલઉં[૨૩] ઇમ થાઇ. ૩

ચાલિ[૨૪]

વનસપતી સવિ મોહરી[૨૫] રે, પસરી મયણની આણ,
વિરહીનઇં[૨૬] કહંઉ કહંઉ[૨૭] કરઇ[૨૮] કોયલિ[૨૯] મૂંકઇ[૩૦] બાણ. ૪

---

* 'ફાગની ઢાલ' એ શબ્દો ખંભાતની પ્રતમાં નથી.

૧ સરસિતિ. ૨ માતા. ૩ મન. ૪ કોશા. ૫ ગાઇસ્યું. ૬ સવિ. ૭ રિતુ. ૮ નવજોવનિ. ૯ જોવનિ. ૧૦ વેસ. ૧૧ સંતાપએ. ૧૨ તાપએ. ૧૩ પીઉ. ૧૪ પરિદેસિ. ૧૫ પ્રા. વિ. મં.ની પ્રતમાં 'દૂહા' છે. ૧૬ રિતિ. ૧૭ ખંભાતની પ્રતમાં 'આવ્યુ વનિ' એ પ્રમાણે શબ્દો છે. ૧૮ પરિમલઇં. ૧૯ મહિમહી. ૨૦ વાયુ. ૨૧ વાય. ૨૨ પીઉનઇં. ૨૩ મિલૂં. ૨૪ ફાગ. ૨૫ મુરી. ૨૬ વિરહીનિ. ૨૭ કુહુ કુહુ. ૨૮ કરી. ૨૯ કોઇલિ. ૩૦ મેહલઇ.

ચાલિ[૧]

રે સાજન[૨] જે તિંઇ[૩] કરિઉં[૪] તે મિંઇ[૫] કહિઉં[૬] રે ન જાઇ,
વઇરીડા વેધ વિલાઇનઇ[૭] ઇમ કાં[૮] અલગુ[૯] થાય.[૧૦] ૧૦

વીજ પડઓ[૧૧] તે ઊપરિ[૧૨] જે કરી છાંડઇ[૧૩] નેહ,
વિરહિઇં[૧૪] બાલ્યાં માણુસ સ્યું કરઇ વરસી મેહ. ૧૧

કાવ્ય[૧૫]

પ્રિઉડઇ[૧૬] સખિ[૧૭] કામણ કીધું, પાપીઇં[૧૮] ચિત ચોરી લીધું,[૧૯]
લોકલાજ[૨૦] તિજીનઇ[૨૧] માય,[૨૨] પ્રિઉ[૨૩] કેડિઇં[૨૪] ભમું ઇમ થાય.[૨૫] ૧૨

ચાલિ[૨૬]

લીલા ગતિઇં[૨૭] જે ચાલઇ,[૨૮] બોલઇ[૨૯] સુલલિત વાણિ,
નયન[૩૦] સોભાગી પાતલો[૩૧] મોહન લંક સુજાણ. ૧૩

તે સાજન[૩૨] કિમ વીસરઇ જસ ગુણ વસિયા[૩૩] ચિતિ,
ઊંઘમાંહિં[૩૪] જુ[૩૫] વીસરઇ[૩૬] સુંહુંણામાંહિં[૩૭] દીસંતિ.[૩૮] ૧૪

કાવ્ય[૩૯]

કઠિન કંત કરિ આલિ જગાવઇ,[૪૦]
ઘડી ઘડી મુઝ[૪૧] સુહણઇ[૪૨] આવઇ,[૪૩]
જણ[૪૪] જોઊં તણ[૪૫] જાઇ નાસી, પાપીડા[૪૬] મુઝ ઘાલિ મ ફાંસી. ૧૫

---

૧ ખંભાતની પ્રતમાં આ શબ્દ નથી. ૨ સજ્જન. ૩ તઇં જે. ૪ કર્યું. ૫ મઇં. ૬ કહું, ૭ લાઈનઇ. ૮ કાં. ૯ અલગો. ૧૦ થાઇ. ૧૧ પડઓ. ૧૨ ઉપરિ. ૧૩ છંડિ. ૧૪ વિરહઇં. ૧૫ પ્રા. વિ. મં.ની પ્રતમાં 'દૂહા' છે. ૧૬ પ્રીઉડિ. ૧૭ સખી. ૧૮ પાપિઇં. ૧૯ લીધૂં. ૨૦ લોકલજ્જ. ૨૧ મેલ્હી તિ. ૨૨ માઇ. ૨૩ પ્રીઉ. ૨૪ કેડિ. ૨૫ થાઇ. ૨૬ ફાગ. ૨૭ ગતિ. ૨૮ ચાલએ. ૨૯ બોલએ. ૩૦ નયણ. ૩૧ પાતલા. ૩૨ સજ્જન. ૩૩ વસીઆ. ૩૪ ઊંઘમાહિ. ૩૫ જઉ. ૩૬ વીસરિ. ૩૭ સુહણામાહિ. ૩૮ દેપંતિ. ૩૯ પ્રા. વિ. મં.ની પ્રતમાં 'દૂહા' છે. ૪૦ જગાવિ. ૪૧ આની પછી ખંભાતની પ્રતમાં 'સુઝ' શબ્દ આપેલો છે. ૪૨ સુહણિ. ૪૩ આવિ. ૪૪ જવ. ૪૫ તવ. ૪૬ પાપીઆ.

ચાલિ[1]

રે સાજન[2] જે તિઇં[3] કરિઉં[4] તે મિઇં[5] કહિઉં[6] રે ન જાઇ,
વઇરીડા વેધ વિલાઈનિઇં[7] ઈમ કાં[8] અલગું[9] થાય.[10] ૧૦

વીજ પડઓ[11] તે ઊપરિં[12] જે કરી છાંડઇ[13] નેહ,
વિરહિઇં[14] બાલ્યાં માણુસ સ્યું કરઇ વરસી મેહ. ૧૧

કાવ્ય[15]

પ્રિઉડઇં[16] સખિ[17] કામણ કીધું, પાપીઇં[18] ચિત ચોરી લીધું,[19]
લોકલાજ[20] તિજીનઇં[21] માય,[22] પ્રિઉ[23] કેડિઇં[24] ભમું ઇમ થાય.[25] ૧૨

ચાલિ[26]

લીલા ગતિઇં[27] જે ચાલઇ,[28] બોલઇ[29] સુલલિત વાણિ,
નયન[30] સોભાગી પાતલો[31] મોહન લંક સુજાણ. ૧૩

તે સાજન[32] કિમ વીસરઇ જસ ગુણ વસિયા[33] ચિતિ,
ઊંઘમાંહિં[34] જુ[35] વીસરઇ[36] સુહુણામાંહિ[37] દીસંતિ.[38] ૧૪

કાવ્ય[39]

કઠિન કંત કરિ આલિ જગાવઇ,[40]
ઘડી ઘડી મુઝ[41] સુહણઇ[42] આવઇ,[43]
જણ[44] જોઊં તણ[45] જાઇ નાસી, પાપીડા[46] મુઝ ઘાલિ મ ફાંસી. ૧૫

---

૧ ખંભાતની પ્રતમાં આ શબ્દ નથી. ૨ સજ્જન. ૩ તઇં જે. ૪ કર્યું. ૫ મઇં. ૬ કહું, ૭ લાઈનઇ. ૮ કા. ૯ અલગો. ૧૦ થાઇ. ૧૧ પડઓ. ૧૨ ઉપરિ. ૧૩ છંડિ. ૧૪ વિરહઇં. ૧૫ પ્રા. વિ. મં.ની પ્રતમાં 'દૂહા' છે. ૧૬ પ્રીઉડિ. ૧૭ સષી. ૧૮ પાપિઇં. ૧૯ લીધૂં. ૨૦ લોકલજ્જ. ૨૧ મેલ્હી તિ. ૨૨ માઇ. ૨૩ પ્રીઉ. ૨૪ કેડિ. ૨૫ થાઇ. ૨૬ ફાગ. ૨૭ ગતિ. ૨૮ ચાલએ. ૨૯ બોલએ. ૩૦ નયણ. ૩૧ પાતલા. ૩૨ સજ્જન. ૩૩ વસીઆ. ૩૪ ઊંઘમાહિ. ૩૫ જઉ. ૩૬ વીસરિ. ૩૭ સુહણામાહિ. ૩૮ દેખંતિ. ૩૯ પ્રા. વિ. મં.ની પ્રતમાં 'દૂહા' છે. ૪૦ જગાવિ. ૪૧ આની પછી ખંભાતની પ્રતમાં 'સુઝ' શબ્દ આપેલો છે. ૪૨ સુહણિ. ૪૩ આવિ. ૪૪ જવ. ૪૫ તવ. ૪૬ પાપીઆ.

ચાલિ[૧]

સખિ[૨] મુઝ ન ગમઇ ચંદન, ચંદ ન કરઇ[૩] રે[૪] સંતોસ,
કેલિ મ વીઝસ[૫] હી સહી,[૬] સહી ન સમઇ[૭] અસ[૮] દોસ. ૨૨

જેણિ[૯] કીધું[૧૦] મુઝ[૧૧] કામણ તે મુઝ[૧૨] મેલિ ન આજ,
આરતિ[૧૩] હુઇ[૧૪] ઊતાવલી, જુ[૧૫] મુઝ જીવિઇ[૧૬] કાજ. ૨૩

કાવ્ય[૧૭]

વસંત દેષી મોરું મન ગહુબરઇ,
પાપિણી કોઇલડી[૧૮] કોહઉં કોહઉ[૧૯] કરઇ,
તેહનઇં[૨૦] સખી[૨૧] લવતી[૨૨] વારઉં,[૨૩]
વિરહિઇ[૨૪] માહરાનઇં[૨૫] મ મારઉં.[૨૬] ૨૪

ચાલિ[૨૭]

પરદેશીસ્યું પ્રીતડી હઇડા[૨૮] મંડઇ[૨૯] કાય,[૩૦]
વઇરિડઓ[૩૧] વેધ[૩૨] પુંણીનઇ[૩૩] વેધ વિલાઈ જાઇ. ૨૫

આજ ઘાલી ગલિ બાંહડી[૩૪]
પરમઇ[૩૫] પિયારઇ[૩૬] દેશિ,[૩૭]
જિમ[૩૮] રાંનિ રૂંષ જ એકલાં[૩૯]
હઇડા[૪૦] કિસ્યું રે કરેશિ.[૪૧] ૨૬

---

૧ ફાગ. ૨ સષિ. ૩ કરિ. ૪ આ શબ્દ ખંભાતની પ્રતમાં નથી. ૫ મ વીજસિ. ૬ હે સહી. ૭ ગમઇ. ૮ ઇમ. ૯ જેણઇ. ૧૦ કીધૂ. ૧૧ આ શબ્દ ખંભાતની પ્રતમાં નથી. ૧૨ મઝ. ૧૩ આરત્યા. ૧૪ આ શબ્દ પછી ખંભાતની પ્રતમાં 'રે' મળે છે. ૧૫ જો. ૧૬ જીવઇ. ૧૭ પ્રા. વિ. મં.ની પ્રતમાં 'દૂહા' છે. ૧૮ કોઇલ. ૧૯ કહુ. ૨૦ એહનઇ. ૨૧ સષી. ૨૨ લવંતી. ૨૩ વારઇ. ૨૪ વિરહ. ૨૫ માર્યાનઇં. ૨૬ મારઇ. ૨૭ ફાગ. ૨૮ હિયડલા. ૨૯ મંડી. ૩૦ કાંઇ. ૩૧ વઇરીડા. ૩૨ વઇર. ૩૩ પૂણીનિઇ. ૩૪ બાહડી. ૩૫ પરિમ. ૩૬ પીયારિ. ૩૭ દેસિ. ૩૮ ખંભાતની પ્રતમાં 'રાંનિ રૂંપ જિમ' એ ક્રમમાં શબ્દો છે. ૩૯. એકલું. ૪૦ હઇડલા. ૪૧ કરેસિ.

ચાલિ[1]

સખિ[2] મુઝ ન ગમઇ ચંદન, ચંદ ન કરઇ[3] રે[4] સંતોસ,
કેલિ મ વીઝસ[5] હી સહી,[6] સહી ન સમઇ[7] અસ[8] દોસ. ૨૨

જેણિં[9] કીધું[10] મુઝ[11] કામણ તે મુઝ[12] મેલિ ન આજ,
આરતિ[13] હુઇ[14] ઊતાવલી, જું[15] મુઝ જીવિઇં[16] કાજ. ૨૩

કાવ્ય[17]

વસંત દેષી મોરું મન ગહબરઇ,
પાપિણી કોઇલડી[18] કોહઉં કોહઉ[19] કરઇ,
તેહનઇં[20] સખી[21] લવતી[22] વારઉં,[23]
વિરહિંઇ[24] માહરાનઇં[25] મ મારઉ.[26] ૨૪

ચાલિ[27]

પરદેશીસ્યું પ્રીતડી હઈડા[28] મંડઇ[29] કાય,[30]
વઇરિડઓ[31] વેધ[32] પુંણીનઇ[33] વેધ વિલાઈ જાઇ. ૨૫

આજ ઘાલી ગલિ બાંહડી[34]
પરમઇ[35] પિયારઇ[36] દેશિ,[37]
જિમ[38] રાંનિ રૂંષ જ એકલાં[39]
હઈડા[40] કિસ્યું રે કરેશિ.[41] ૨૬

---

૧ ફાગ. ૨ સષિ. ૩ કરિ. ૪ આ શબ્દ ખંભાતની પ્રતમાં નથી. ૫ મ વીજસિ. ૬ હે સહી. ૭ ગમઇ. ૮ ઇમ. ૯ જેણઇ. ૧૦ કીધૂ. ૧૧ આ શબ્દ ખંભાતની પ્રતમાં નથી. ૧૨ મઝ. ૧૩ આરત્યા. ૧૪ આ શબ્દ પછી ખંભાતની પ્રતમાં ‘ રે ’ મળે છે. ૧૫ જો. ૧૬ જીવઇ. ૧૭ પ્રા. વિ. મં.ની પ્રતમાં ‘ દૂહા ’ છે. ૧૮ કોઇલ. ૧૯ કહુ. ૨૦ એહનઇ. ૨૧ સષી. ૨૨ લવંતી. ૨૩ વારઇ. ૨૪ વિરહ. ૨૫ માર્યાનઇં. ૨૬ મારઇ. ૨૭ ફાગ. ૨૮ હિયડલા. ૨૯ મંડી. ૩૦ કાઇં. ૩૧ વઇ-રીડા. ૩૨ વઇર. ૩૩ પૂણીનિઇ. ૩૪ બાહડી. ૩૫ પરિમ. ૩૬ પીયારિ. ૩૭ દેસિ. ૩૮ ખંભાતની પ્રતમાં ‘ રાંનિ રૂંપ જિમ ’ એ ક્રમમાં શબ્દો છે. ૩૯. એકલું. ૪૦ હઇડલા. ૪૧ કરેસિ.

હું સિં ન સરજી ફૂલડાં, લેતી આલિંગન[1] જાણ,
મુહિ[2] સુરંગ[3] જ શોભતાં,[4] હું સિંઈ[5] ન સરજી પાન. ૩૨

[કાવ્ય][6]

દેહ પંડુર[7] ભઈ[8] વિયોગિઇં,[9]
વઈદ્ય[10] કહઇ એહનઈં[11] પિંડરોગ,[12]
તુઝ વિયોગિ જે વેદન મઇં[13] સહી,
સજનીયા[14] તે કુણ સકઇ કહી. ૩૩

ચાલિ[15]

સજન[16] હવા રે[17] દેસાઉરિ[18] સંદેસે[19] વ્યવહાર,[20]
આહાર[21] જુહાર[22] હ[23] મન તણો,
કાગલ[24] બાંધિઉ[25] બારિ.[26] ૩૪

વિરહ[27] ઓ તાં મિલવા તણો,
કિમ જીવીઇ[28] રે[29] સંદેસિ,[30]
ડીલ ઉપરિ દુષ આંગમી વાહલા[31] તુજ્ઝ[32] મિલેસિ. ૩૫

દૂહા

કેસૂડાં પંથિ પાલવે,[33] સૂડા દિઉ[34] તુઝ લાષ,
એક વાર મુઝ મેલિ ન સજન પસારી પાંષ. ૩૬

---

૧ આલિંગણ. ૨ વદનિ. ૩ સરંગી. ૪ શોભતી. ૫ સિં. ૬ ખંભાતની પ્રતમાં આ શબ્દો નથી; પ્રા. વિ. મં.ની પ્રતમાં 'દૂહા' છે. ૭ પાંડર. ૮ થઈ. ૯ વિયોગિં. ૧૦. વૈદ્ય. ૧૧ એહનિ. ૧૨ પંડરોગઇં. ૧૩ મિં. ૧૪ સજનીઆ; આ શબ્દ પછી ખંભાતની પ્રતમાં નીચેના શબ્દ મળે છેઃ 'તુ' તે કહસિ સહી'. ૧૫ ફાગ. ૧૬ સઘનીયાં. ૧૭ 'હવા રે' આ શબ્દો ખંભાતની પ્રતમાં નથી. ૧૮ દેસાવરી. ૧૯ સંદેસિ. ૨૦ વિવહાર. ૨૧ આહર. ૨૨ જાહર. ૨૩ 'હ' ખંભાતની પ્રતમાં નથી. ૨૪ કાગલિ. ૨૫ બાંધી. ૨૬ હારિ. ૨૭ 'વિરહ ઓ તાં મિલવા તણો' એ શબ્દોને સ્થાને ખંભાતની પ્રતમાં નીચેના શબ્દ છેઃ 'હૈયડુ રે મિલવા આલજવું.' ૨૮ જીવિઇ. ૨૯ 'રે' ખંભાતની પ્રતમાં નથી. ૩૦ સંવેસિ. ૩૧ વાલ્હા. ૩૨ તુઝનઇં. ૩૩ પાલવ્યાં. ૩૪ દ્યા.

હું સિં ન સરજી ફૂલડાં, લેતી આલિંગન[1] જાણ,
મુહિ[2] સુરંગ[3] જ શોભતાં,[4] હું સિંઇં[5] ન સરજી પાન. ૩૨

[કાવ્યં][6]

દેહ પંડુર[7] ભઈ[8] વિયોગિઇં,[9]
વઇદ્દ[10] કહઇ એહનઇં[11] પિંડરોગ,[12]
તુઝ વિયોગિ જે વેદન મઇં[13] સહી,
સજનીયા[14] તે કુણ સકઇ કહી. ૩૩

ચાલિ[15]

સજન[16] હવા રે[17] દેસાઉરિ[18] સંદેસે[19] વ્યવહાર,[20]
આહાર[21] જુહાર[22] હુ[23] મન તણો,
કાગલ[24] બાંધિઉ[25] બારિ.[26] ૩૪

વિરહ[27] ઓ તાં મિલવા તણો,
કિમ જીવીઇ[28] રે[29] સંદેસિ,[30]
ડીલ ઉપરિ દુષ આંગમી વાહલા[31] તુજ્ઝ[32] મિલેસિ. ૩૫

દૂહા

કેસૂડાં પંથિ પાલવે,[33] સૂડા દિઉ[34] તુઝ લાષ,
એક વાર મુઝ મેલિ ન સજન પસારી પાંષ. ૩૬

---

૧ આલિંગણ. ૨ વદનિ. ૩ સરંગી. ૪ શોભતી. ૫ સિં. ૬ ખંભાતની પ્રતમાં આ શબ્દો નથી; પ્રા. વિ. મં.ની પ્રતમાં 'દૂહા' છે. ૭ પાંડર. ૮ થઈ. ૯ વિયોગિં. ૧૦. વૈદ્ય. ૧૧ એહનિ. ૧૨ પંડરોગઇં. ૧૩ મિં. ૧૪ સજનીઆ; આ શબ્દ પછી ખંભાતની પ્રતમાં નીચેના શબ્દ મળે છેઃ 'તું તે કહસિ સહી'. ૧૫ ફાગ. ૧૬ સદ્યનીયાં. ૧૭ 'હવા રે' આ શબ્દો ખંભાતની પ્રતમાં નથી. ૧૮ દેસાવરી. ૧૯ સંદેસિ. ૨૦ વિવહાર. ૨૧ આહર. ૨૨ જાહર. ૨૩ 'હ' ખંભાતની પ્રતમાં નથી. ૨૪ કાગલિ. ૨૫ બાંધી. ૨૬ હારિ. ૨૭ 'વિરહ ઓ તાં મિલવા તણો' એ શબ્દોને સ્થાને ખંભાતની પ્રતમાં નીચેના શબ્દ છેઃ 'હૈયડુ રે મિલવા આલજવું.' ૨૮ જીવિઇ. ૨૯ 'રે' ખંભાતની પ્રતમાં નથી. ૩૦ સંવેસિ. ૩૧ વાલ્હા. ૩૨ તુઝનઇં. ૩૩ પાલવ્યાં. ૩૪ દ્યા.

થૂલિભદ્ર કોસ્યા[1] કેરહો[2] ગાઉં પ્રેમવિલાસ,
ફાગ ગાઇ[3] સવિ ગોરડી જમ[4] આવઇ મધુમાસ. ૪૪

દિન દિન સજન મેલાવડો[5] સે ગાવતાં[6] સુખ[7] હોઇ,
જયવંતસૂરિ વર વાણી રે[8] સવે[9] સોહાસણી હોઇ. ૪૫

॥ ઇતિ શ્રીપ્રેમવિલાસ સ્થૂલિભદ્રસત્કં ફાગઃ સંપૂર્ણેતિ ભદ્રં ।
શ્રીરસ્તુ લેખકપાઠકયોઃ[10] ॥ છ ॥

---

૧ કોશા. ૨ કેરડું. ૩ ખેલિ. ૪ જવ. ૫ મેલાવડું. ૬ ગાતાં. ૭ સુખ. ૮ ‘રે’ શબ્દ ખંભાતની પ્રતમાં મળતો નથી. ૯ સવિ.
૧૦ ખંભાતની પ્રતમાં નીચે પ્રમાણે પુષ્પિકા છે :
॥ ઇતિ થૂલિભદ્ર-કોશા પ્રેમવિ[લા]સઃ । ફાગબંધેન ॥

થૂલિભદ્ર કોશ્યા[1] કેરડો[2] ગાઉ પ્રેમવિલાસ,
ફાગ ગાઇ[3] સવિ ગોરડી જબ[4] આવઇ મધુમાસ. ૪૪

દિન દિન સજન મેલાવડો[5] એ ગાવતાં[6] સુખ[7] હોઇ,
જયવંતસૂરિ વર વાણી રે[8] સવે[9] સોહામણી હોઇ. ૪૫

॥ ઇતિ શ્રીપ્રેમવિલાસ સ્ફુરત્સાતં ફાગઃ સંપૂર્ણેતિ ભદ્રં ।
શ્રીરસ્તુ લેખકપાઠકયોઃ[10] ॥ છ ॥

---

૧ કોશા. ૨ કેરડુ. ૩ ષેલિ. ૪ જવ. ૫ મેલાવડુ. ૬ ગાતાં. ૭ સુષ. ૮ 'રે' શબ્દ ખંભાતની પ્રતમાં મળતો નથી. ૯ સવિ.
૧૦ ખંભાતની પ્રતમાં નીચે પ્રમાણે પુષ્પિકા છે :
॥ ઇતિ થૂલિભદ્ર-કોશા પ્રેમવિ[લા]સઃ । ફાગબંધેન ॥

ફાગ

સુણુઉ સંઘ સુજાણુહ નાણુહ એ વિતપન્ન,
પાટઇં થાપઉ મન રુલી, સવિ કહઇં એ ધન ધન. ૧૦

ઉદયકરણ આણંદઇ વંદઇ ગુરુના પાય,
અહમદનયરઇં ઇણિ પરિં ઉચ્છવ હરષ ન માઇં. ૧૧

તાલ દમામા વાજઇ, વાજઇ તિવલનિનાદ,
રણતૂર નફેરી ભેરીય સંખ સુહામણુઉ સાદ. ૧૨

ઘૂઘર વાજઇ ઘમઘમ માદલ દોંદોંકાર,
પંચશબ્દ ઘરિ વા[જ]ઇ, ગાજઇ ગયણુ અપાર. ૧૩

આઢેઉ

ઇણિ પરિ ઉછવકાર, વિત વાવરિઉં અપાર,
પાટિ બઇસારીયા એ, ઉચ્છવ કારીયા એ. ૧૪

માણિક મોતી સાર, રૂપ યોવનભંડાર,
પરિગ્રહ પરિહરી એ, ક્રિયા અતિ આવરી એ. ૧૫

ફાગ

આદરી ક્રિયા જિણિ અતિ ઘણિ મઇં સુણી દેસવિદેસિ,
પંચ મહાવ્રત પાલઇ ટાલઇ સયલ કિલેસ. ૧૬

ષટવિધ જીવહ રાષઇ, દાષઇ જિનવરવાણિ,
સાત ભય નિવારીઇ, વારીય મદ અઠ જાણિ. ૧૭

નવવિધ સીલ સદા ધરઇ, કરઇ યતિ દસવિધિ ધર્મ,
એકાદસ પ્રતિમા કહઇ, લહઇ તે સૂત્રહ મર્મ. ૧૮

ભિષૂપ્રતિમા બાર એ, સારએ આપણઉં કાજ,
તેર કાઠીયા નિવારીય, કારીય ધર્મહ કાજ. ૧૯

અઢેઉ

ગુણ છત્રીસ સંપન, ધર્મમૂરતિસૂરિ ધન,
વંદું ઉલટ કરી એ, વિધિસૂં અણુસરીએ. ૨૦

ફાગ

સુણુઉ સંઘ સુજાણુહ નાણુહ એ વિતપન્ન,
પાટઇં થાપઉ મન રુલી, સવિ કહઇં એ ધન ધન. ૧૦

ઉદયકરણ આણંદઇ વંદઇ ગુરુના પાય,
અહમદનયરઈં ઇણિ પરિં ઉચ્છવ હરષ ન માઇં. ૧૧

તાલ દમામા વાજઇ, વાજઇ તિવલનિનાદ,
રણુતૂર નફેરી ભેરીય સંખ સુહામણુઉ સાદ. ૧૨

ઘૂઘર વાજઇ ઘમઘમ માદલ દોંદોંકાર,
પંચશબદ ઘરિ વા[જ]ઇ, ગાજઇ ગયણુ અપાર. ૧૩

આઢેઉ

ઇણિ પરિ ઉછવકાર, વિત વાવરિઉં અપાર,
પાટિ બઇસારીયા એ, ઉચ્છવ કારીયા એ. ૧૪

માણિક મોતી સાર, રૂપ યોવનભંડાર,
પરિગ્રહ પરિહરી એ, ક્રિયા અતિ આવરી એ. ૧૫

ફાગ

આદરી ક્રિયા જિણિ અતિ ઘણિ મઇં સુણી દેસવિદેસિ,
પંચ મહાવ્રત પાલઇ ટાલઇ સયલ કિલેસ. ૧૬

ષટવિધ જીવહ રાષઇ, દાષઇ જિનવરવાણિ,
સાત ભય નિવારીઇ, વારીય મદ અઠ જાણિ. ૧૭

નવવિધ સીલ સદા ધરઇ, કરઇ યતિ દસવિધિ ધર્મ,
એકાદસ પ્રતિમા કહઇ, લહઇ તે સૂત્રહ મર્મ. ૧૮

ભિષૂપ્રતિમા બાર એ, સારએ આપણઉં કાજ,
તેર કાઠીયા નિવારીય, કારીય ધર્મહ કાજ. ૧૯

અઢેઉ

ગુણ છત્રીસ સંપન, ધર્મમૂરતિસૂરિ ધન,
વંદું ઉલટ કરી એ, વિધિસૂં અણુસરીએ. ૨૦

[૨૮]

માલદેવકૃત

સ્થૂલિભદ્ર ફાગ

(વિક્રમના સત્તરમા શતકનો પૂર્વાર્ધ)

પાસ જિણંદ જુહારીઇ, સમરૂં[1] સારદ માયા રે,
ગાઉં[2] ફાગ[3] સોહામણુ,[4] થૂલિભદ્ર મુનિરાયા રે. ૧

લાલ મોહન મેરે જીઉ[5] વસઇ, થૂલિભદ્ર પીઉ[6] પાયા રે,
તન[7] મન ઉછા અતિ કરૂં, બહુત દિન પ્રીઉ પાયા રે. આંચલી

પાડલપુર[8] રુલીઆમણું, નંદ કરિ તિહાં રાજો રે,
લોક[9] પ્રજા સવ્વ સુષઇં વસિ, સારિ સહૂનાં કાજો રે;
લાલ મોહન મેરે જીઉ વસઇ. ૨

ચ્યારિ બુદ્ધિ-ગુણે[10] દીપતુ, સહિતુ[11] તસ[12] સકડાલો[13] રે,
તાસુ નારિ લિષમી[14] જિસી, હોઇ[15]
કુલ કીઉ જયકારો[16] રે. લાલ૦ ૩

થૂલિભદ્ર શરીઉ[17] હોઉ પુત્ર હોઊ[18] તિણિ જાયા રે,
જાણ[19] કિ હોઊં[20] દેવતા સુષ ભોગનકું[21] આયા રે. લાલ૦ ૪

---

૧ સમરઉં. ૨ ગાવઉં. ૩ ફાગુ. ૪ સુહામણઉં. ૫ જીય. ૬ પીય. ૭ આ આખી પંક્તિ શ્રી. દેસાઇની સંવત વગરની પ્રતમાં નીચે પ્રમાણે છે: ‘તનુ મનુ નિઉછાવરિ કરઉં, બહુત દિન ન તેં આયા રે’. ૮ પાંડલિપુર. ૯ આ પંક્તિ સંવત વગરની પ્રતમાં આ પ્રમાણે છે: ‘લોક પ્રજા સબ સુખિ, બસિ, સારઇ સજ્જન કાજો રે’. ૧૦ ગુણ. ૧૧ મંત્રી. ૧૨ તસુ. ૧૩ સગડાલો રે. ૧૪ લખિમી. ૧૫ દો. ૧૬ ઉજિયાલો. ૧૭ સિરિયા. ૧૮ ભલા. ૧૯ જાનુ. ૨૦ દોઉ. ૨૧ ભોગનકઉં.

[૨૮]

માલદેવકૃત

સ્થૂલિભદ્ર ફાગ

(વિક્રમના સત્તરમા શતકનો પૂર્વાર્ધ)

પાસ જિણંદ જુહારીઇ, સમરૂં[1] સારદ માયા રે,
ગાઉં[2] ફાગ[3] સોહામણુ,[4] થૂલિભદ્ર મુનિરાયા રે. ૧

લાલ મોહન મેરે જીઉ[5] વસઇ, થૂલિભદ્ર પીઉ[6] પાયા રે,
તન[7] મન ઉછા અતિ કરૂં, બહુત દિન પ્રીઉ પાયા રે. આંચલી

પાડલપુર[8] રુલીઆમણું, નંદ કરિ તિહાં રાજો રે,
લોક[9] પ્રજા સબ્બ સુષઇં વસિ, સારિ સહૂનાં કાજો રે;
લાલ મોહન મેરે જીઉ વસઇ. ૨

ચ્યારિ બુદ્ધિ-ગુણે[10] દીપતુ, મહિતુ[11] તસ[12] સકડાલો[13] રે,
તાસુ નારિ લિષમી[14] જિસી, હોઇ[15]
કુલ કીઉ જયકારો[16] રે. લાલ૦ ૩

થૂલિભદ્ર શરીઉ[17] હોઉ પુત્ર હોઉ[18] તિણિ જાયા રે,
જાણુ[19] કિ હોઉ[20] દેવતા સુષ ભોગનકું[21] આયા રે. લાલ૦ ૪

---

૧ સમરઉં. ૨ ગાવઉં. ૩ ફાગુ. ૪ સુહામણઉં. ૫ જીય. ૬ પીય. ૭ આ આખી પંક્તિ શ્રી. દેસાઈની સંવત વગરની પ્રતમાં નીચે પ્રમાણે છે: ‘ તનુ મનુ નિઉછાવરિ કરઉં, બહુત દિન ન તેં આયા રે ’. ૮ પાંડલિપુર. ૯ આ પંક્તિ સંવત વગરની પ્રતમાં આ પ્રમાણે છે: ‘ લોક પ્રજા સબ સુખિ, બસિ, સારઇ સજ્જન કાજો રે ’. ૧૦ ગુણ. ૧૧ મંત્રી. ૧૨ તસુ. ૧૩ સગડાલો રે. ૧૪ લખિમી. ૧૫ દો. ૧૬ ઉજિયાલો. ૧૭ સિરિયા. ૧૮ ભલા. ૧૯ જાનુ. ૨૦ દોઉ. ૨૧ ભોગનકઉં.

શરીયા[1] કઇ[2] વીહવા[3] સમઇ,[4] ચામર છત્ર સમારયા[5] રે,
પંડિત[6] અવસર[7] પાઇઉ,[8] વરરુચિ વઇર[9] ચીતારયુ[10] રે. લાલ૦ ૧૩

એક કીઉ તિણિ દૂહરુ, સવિ બાલકકું સીષાવઇ રે,
ચાચર ચુહટિ સવિ ગલી, રાજલોકકું સુણાવઇ રે. લાલ૦ ૧૪

મૂરખ[11] લોક[12] ન જાણહીં,[13] યૂં[14] સકડાલ[15] કરેસી રે,
નંદરાય મારી કરી,[16] શરીઉ[17] રાજ ઠવેસી[18] રે. લાલ૦ ૧૫

નંદરાય[19] કુણઇ સોઇ સુણ્યુ, કોપ ધરિઉ તિણિ ચિંતા રે,
મંત્રી ચિત્તિ વિચારિઉં,[20] રાજા કિસકા[21] મિત્તા રે. લાલ૦ ૧૬

વેશ કુનારિ જૂઆરીઇં, દૂરજન[22] અતિહિં[23] વિગોવઇ રે,
અગનિ સાપ રાજા યોગી,[24] કબહૂં મીત[25] ન હોવઇ રે. લાલ૦ ૧૭

કુલ રાષણકું[26] આપણું,[27] મંત્રી મંત્ર ઉપાયો રે,
શરીઇ[28] મંત્રી મારીઉ, રાજસભા જવ[29] આયો રે. લાલ૦ ૧૮

સો કંચણ[30] કયા પહિરીઇ, જુ કાનહું[31] તું[32] તોરઇ[33] રે,
મંત્રી સોઇ જાંણીઇ,[34] જુ રાજા કિહું[35] લોડિ રે. લાલ૦ ૧૯

શરીયા[36] કેરે બોલ સુણી, બોલિ રાજા નંદો રે,
તું મેરિ[37] મંત્રીસરૂ, કરિ[38] મનમાંહિ આણંદો રે. લાલ૦ ૨૦

---

૧ સિરિયા. ૨ કે. ૩ વીવા. ૪ સવઇ. ૫ સવાર્યા. ૬ પંડિતિ. ૭ અવસરુ. ૮ પાઇયઉ ૯ વઇરુ. ૧૦ ચીતાર્યા. ૧૧ મૂરખુ. ૧૨ લોકુ. ૧૩ જાનઇ. ૧૪ જં. ૧૫ સગડાલ. ૧૬ કરું મારસી. ૧૭ સિરિયઉ. ૧૮ ધરેસી. ૧૯ આ આખી પંક્તિ સંવત વગરની પ્રતમાં આ પ્રમાણે છે: 'નંદરાય કુનિ સો સુન્યઉ, કોપુ ધર્યઉ તિનિ ચિંતા રે'. ૨૦ વિચારયઉ. ૨૧ કિસકે. ૨૨ દુરજનુ. ૨૩ અંતિ. ૨૪ જોગી. ૨૫ મિત્તિ. ૨૬ રાખનકહું. ૨૭ આપનઉં. ૨૮ સિરિએ. ૨૯ જબ. ૩૦ કંચન. ૩૧ કાનહં. ૩૨ કઉ. ૩૩ તોડઇ. ૩૪ જાણીયઇ. ૩૫ કહું. ૩૬ આ પંક્તિ, સંવત વગરની પ્રતમાં આ પ્રમાણે છે: 'સિરિયાકે એ બોલ સુને, બોલઇ રાજા નંદો રે'. ૩૭ મેરે. ૩૮ કરુ.

શરીયા[1] કઇ[2] વીહવા[3] સમઇ,[4] ચામર છત્ર સમારચા[5] રે,
પંડિત[6] અવસર[7] પાઇઉ,[8] વરરુચિ વઇર[9] ચીતારચુ[10] રે. લાલ૦ ૧૩

એક કીઉ તિણિ દૂહરુ, સવિ બાલકકું સીષાવઇ રે,
ચાચર ચુહટિ સવિ ગલી, રાજલોકકું સુણાવઇ રે. લાલ૦ ૧૪

મૂરખ[11] લોક[12] ન જાણહીં,[13] યૂં[14] સકડાલ[15] કરેસી રે,
નંદરાય મારી કરી,[16] શરીઉ[17] રાજ ઠવેસી[18] રે. લાલ૦ ૧૫

નંદરાય[19] કુણઇ સોઇ સુણ્યુ, કોપ ધરિઉ તિણિ ચિંતા રે,
મંત્રી ચિત્તિ વિચારિઉં,[20] રાજા કિસકા[21] મિત્તા રે. લાલ૦ ૧૬

વેશ કુનારિ જૂઆરીઇં, દૂરજન[22] અતિહિં[23] વિગોવઇ રે,
અગનિ સાપ રાજા યોગી,[24] કબહૂં મીત[25] ન હોવઇ રે. લાલ૦ ૧૭

કુલ રાષણકું[26] આપણું,[27] મંત્રી મંત્ર ઉપાયો રે,
શરીઇ[28] મંત્રી મારીઉ, રાજસભા જવ[29] આયો રે. લાલ૦ ૧૮

સો કંચણ[30] કયા પહિરીઇ, જુ કાનહું[31] તું[32] તોરઇ[33] રે,
મંત્રી સોઇ જાંણીઇ,[34] જુ રાજા કિહું[35] લોડિ રે. લાલ૦ ૧૯

શરીયા[36] કેરે બોલ સુણી, બોલિ રાજા નંદો રે,
તું મેરિ[37] મંત્રીસરૂ, કરિ[38] મનમાંહિ આણંદો રે. લાલ૦ ૨૦

૧ સિરિયા. ૨ કે. ૩ વીવા. ૪ સવઇ. ૫ સવાર્યા. ૬ પંડિતિ. ૭ અવસરુ. ૮ પાઇયઉ ૯ વઇરુ. ૧૦ ચીતાર્યા. ૧૧ મૂરખુ. ૧૨ લોકુ. ૧૩ જાનઇ. ૧૪ જ્યં. ૧૫ સગડાલ. ૧૬ કરું મારસી. ૧૭ સિરિયઉ. ૧૮ ધરેસી. ૧૯ આ આખી પંક્તિ સંવત વગરની પ્રતમાં આ પ્રમાણે છે: ‘નંદરાય કુનિ સો સુન્યઉ, કોપુ ધર્યઉ તિનિ ચિંતા રે’. ૨૦ વિચારયઉ. ૨૧ કિસકે. ૨૨ દુરજનુ. ૨૩ અંતિ. ૨૪ જોગી. ૨૫ મિત્તિ. ૨૬ રાખનકહું. ૨૭ આપનઉં. ૨૮ સિરિએ. ૨૯ જબ. ૩૦ કંચન. ૩૧ કાનહં. ૩૨ કઉ. ૩૩ તોડઇ. ૩૪ જાણીયઇ. ૩૫ કહું. ૩૬ આ પંક્તિ, સંવત વગરની:પ્રતમાં આ પ્રમાણે છે: ‘સિરિયાકે એ બોલ સુને, બોલઇ રાજા નંદો રે’. ૩૭ મેરે. ૩૮ કરુ.

સહિ ગુરુ-વચન[1] લહી તે ત્રિણિ,[2] પુહતા આપણઇ[3] ઠામિ[4] રે,
થૂલિભદ્ર મનિ[5] ચીંતવઇ,[6] ગુરુ-ચરણે[7] સીસ નામિ[8] રે. લાલ૦ ૨૮

વચન તુમ્હારું[9] જઇ લહૂં,[10] કોશા ઘરિ વરસાલુ રે,
ચ્યારિ માસ લગઇ[11] તિહાં[12] રહૂં,[13]
સીલ મહાવ્રત પાલું રે. લાલ૦ ૨૯

ગુરુ-આજ્ઞા પામી કરી, થુલિભદ્ર વિકસંતા[14] રે,
કોશ્યા દેષી ચીંતવઇ, મુઝ ઘરિ આયઉ કંતા રે. લાલ૦ ૩૦

ચિત્રસાલી તુમ્હ ઇહાં રહુ,[15] તન[16] ધન[17] એહ તુમ્હારા[18] રે,
બાર વરસકુ નેહલુ,[19] પ્રીઉ[20] તહ્મ ચીંતિ[21] ચીતારુ[22] રે
લાલ૦ ૩૧

પાવસ આવી ઉનયુ, ઝિરિમરિ[23] વરસિ મેહા રે,
તે[24] માહિ[25] ચમકિ[26] બીજૂરી, જાગઇ દેષિ સનેહા રે. લાલ૦ ૩૨

પ્રીઉ પ્રીઉ[27] ચાતક બોલતાં,[28] મોર ઝંકાર સુનાયો[29] રે,
કહૂં કહૂં[30] વિચિ કોકિલા, બોલઇ શબ્દ સુહાવઇ[31] રે. લાલ૦ ૩૩

ઘનકારી[32] ઘટા અંબર[33] છાયુ, વરસે રસ ઘન ગાજિ રે,
સાંઝ સમઇ કોશા વેશ્યા, સવિ[34] શણગાર તે સાજિ રે. લાલ૦ ૩૪

રૂપ દેષિ સબ કોશ્યાકુ,[35] જાનુ કી અપચ્છર લાજિ રે,
સરગિ લોકિ છાની રહી, રતિ ઉપમા તસુ[36] છાજઇ[37] રે. લાલ૦ ૩૫

---

૧ સુગુરુ-વચનૂ. ૨ તીન્યઉ. ૩ આપન. ૪ ઠામઇ. ૫ મુનિ. ૬ કર જોરે. ૭ ગુરુ-ચરણુહિં. ૮ નામઇ. ૯ તુહારુ. ૧૦ લહઉં. ૧૧ લગુ. ૧૨ તહાં. ૧૩ રહઉં. ૧૪ નિહરંતા. ૧૫ આ શબ્દ શ્રી. દેસાઈની પ્રતમાં નથી. ૧૬ તનુ. ૧૭ ધનુ. ૧૮ તુમ્હારઉ. ૧૯ નેહરઉ. ૨૦ પ્રીઉ. ૨૧ ચિત્ત. ૨૨ ચિતારઉ. ૨૩ રિમિઝિમિ. ૨૪ તા. ૨૫ મહિં. ૨૬ ચમકઇ. ૨૭ પિઉ પિઉ. ૨૮ બોલતઉ. ૨૯ સુનાયઉ. ૩૦ કુહુ કુહુ. ૩૧ સુહાયો. ૩૨ કાલી. ૩૩ અંબરુ. ૩૪ આ અર્ધી પંક્તિનું પાઠાન્તર શ્રી. દેસાઈએ નીચે પ્રમાણે નોંધ્યું છે : 'તનિ સિંગાર સબ સાજે રે'. ૩૫ કોશ્યાકો. ૩૬ તિસુ. ૩૭ છાજિ.

સહિ ગુરુ-વચન[1] લહી તે ત્રિણ્ણિ,[2] પુહતા આપણઇ[3] ઠામિ[4] રે,
થૂલિભદ્ર મનિ[5] ચીંતવઇ,[6] ગુરુ-ચરણે[7] સીસ નામિ[8] રે. લાલ૦ ૨૮

વચન તુહ્મારું[9] જઇ લહૂં,[10] કોશા ઘરિ વરસાલુ રે,
ચ્યારિ માસ લગઇ[11] તિહાં[12] રહૂં,[13]
સીલ મહાવ્રત પાલું રે. લાલ૦ ૨૯

ગુરુ-આજ્ઞા પામી કરી, થુલિભદ્ર વિકસંતા[14] રે,
કોશ્યા દેષી ચીંતવઇ, મુઝ ઘરિ આયઉ કંતા રે. લાલ૦ ૩૦

ચિત્રસાલી તુહ્મ ઇહાં રહું,[15] તન[16] ધન[17] એહ તુહ્મારા[18] રે,
બાર વરસકુ નેહલુ,[19] પ્રીઉ[20] તહ્મ ચીંતિ[21] ચીતારુ[22] રે
લાલ૦ ૩૧

પાવસ આવી ઊનયુ, ઝિરિમરિ[23] વરસિ મેહો રે,
તે[24] માહિ[25] ચમકિ[26] બીજૂરી, જાગઇ દેષિ સનેહો રે. લાલ૦ ૩૨

પ્રીઉ પ્રીઉ[27] ચાતક બોલતાં,[28] મોર ઝંકાર સુનાયો[29] રે,
કહૂં કહૂં[30] વિચિ કોકિલા, બોલઇ શબ્દ સુહાવઇ[31] રે. લાલ૦ ૩૩

ઘનકારી[32] ઘટા અંબર[33] છાયુ, વરસે રસ ઘન ગાજિ રે,
સાંઝ સમઇ કોશા વેશ્યા, સવિ[34] શણગાર તે સાજિ રે. લાલ૦ ૩૪

રૂપ દેષિ સબ કોશ્યાકુ,[35] જાનુ કી અપચ્છર લાજિ રે,
સરગિ લોકિ છાની રહી, રતિ ઉપમા તસુ[36] છાજઇ[37] રે. લાલ૦ ૩૫

---

૧ સુગુરુ-વચનૂ. ૨ તીન્યઉ. ૩ આપન. ૪ ઠામઇ. ૫ મુનિ. ૬ કર જોરે. ૭ ગુરુ-ચરણુહિં. ૮ નામઇ. ૯ તુહારુ. ૧૦ લહઉં. ૧૧ લગુ. ૧૨ તહાં. ૧૩ રહઉં. ૧૪ નિહરંતા. ૧૫ આ શબ્દ શ્રી. દેસાઈની પ્રતમાં નથી. ૧૬ તનુ. ૧૭ ધનુ. ૧૮ તુહ્મારઉ. ૧૯ નેહરઉ. ૨૦ પ્રીઉ. ૨૧ ચિત્ત. ૨૨ ચિતારઉ. ૨૩ રિમિઝિમિ. ૨૪ તા. ૨૫ મહિં. ૨૬ ચમકઇ. ૨૭ પિઉ પિઉ. ૨૮ બોલતઉ. ૨૯ સુનાયઉ. ૩૦ કુહુ કુહુ. ૩૧ સુહાયો. ૩૨ કાલી. ૩૩ અંબરુ. ૩૪ આ અર્ધી પંક્તિનું પાઠાન્તર શ્રી. દેસાઈએ નીચે પ્રમાણે નોંધ્યું છે : ‘તનિ સિંગાર સબ સાજે રે’. ૩૫ કોશ્યાકો. ૩૬ તિસુ. ૩૭ છાજિ.

નાભિ ગંભીર સોભાવણી,[૧] જાનુ કી[૨] મદન-સરોવર રે,
કામીજન તૃસના મિટિ, દેષિત[૩] રૂપ મનોહર રે. લાલ૦ ૪૪

કટિ-તટિ જીતુ મૃગરાજા, જાનુ લીઉ[૪] વનિ[૫] વાસો રે,
રંભ-થંભ જસી વણી, ઉર-યુગલ[૬] પ્રકાસો[૭] રે. લાલ૦ ૪૫

કમલ-ચરણકી સોભા તિં, જાઇ છપિઉ[૮] સિર[૯] મોહી[૧૦] રે,
રગત[૧૧] સકોમલ[૧૨] દેષી કિ, માનુ હમ હિ કો નાહિ રે. લાલ૦ ૪૬

કોશ્યા કર ગ્રહી આરસી, મૃગમદ-તિલક વણાવઇ[૧૩] રે,
હાથે સાંકલી[૧૪] એ જાનુ, કામિ કઇ[૧૫] આણ મનાવઇ રે.
લાલ૦ ૪૭

નયનિહિં[૧૬] કજ્જલ સારીઉ, યાને અંધેરુ [ઉ]જયાલો રે,
ચિત્ત[૧૭] પરાંઇ[૧૮] જો દુષ દેવઇ,[૧૯]
તિન્હ મુષ કીજિ[૨૦] કાલો રે. લાલ૦ ૪૮

સરિ[૨૧] ઉઢી[૨૨] તિણિ[૨૩] ચૂનરી, કામધજા જનુ[૨૪] લહકઇ રે,
ચૂઆ ચંદન કસ્તૂરી, અતિ સુવાસ મહમહકિ[૨૫] રે. લાલ૦ ૪૯

મલપતિ ગજ-ગતિ-ગામિની, હંસ તણી પરિ ચાલઇ રે,
અવતરી યાણે[૨૬] પદમની, સુર નરપતિ મનિ ટાલિ રે. લાલ૦ ૫૦

ઝણિણ ઝણિણ[૨૭] કટિ-મેષલા, ચરણિ[૨૮] નેઉર[૨૯] સાજિ રે,
મદનરાય કે ઉવારણઇ,[૩૦] જાણુ દમામાં વાજિ રે, લાલ૦ ૫૧

---

૧ સુંહાવની. ૨ કિ. ૩ દેખત. ૪ લીઓ. ૫ વન. ૬ ઉરુ-યુગલ. ૭ સુપ્રકાસો. ૮ છપિઉ. ૯ સર. ૧૦ માંહિ. ૧૧ રક્ત. ૧૨ સુકોમલ. ૧૩ બણાવઇ. ૧૪ સાંગ[કે]લાં. ૧૫ કામકી. ૧૬ શ્રી. દેસાઈએ નોંધેલા પાઠાન્તરમાં આ પંક્તિ આ પ્રમાણે છેઃ ‘નયનિહિં કજ્જલ સારીયો, જનુ અંધારુ ઉજિયાલો.’ ૧૭ ચિત્તિ. ૧૮ પરાએ. ૧૯ દેઇ. ૨૦ કીજે. ૨૧ સિરિ. ૨૨ ઉટી. ૨૩ તિનિ. ૨૪ જમ. ૨૫ મહ-મહકે. ૨૬ જાનુ; બીજો પાઠઃ ‘જાણે.’ ૨૭ ઝૂણણ ઝૂણણ. ૨૮ ચરણિહિ. ૨૯ નેવર. ૩૦ બારણે.

નાભિ ગંભીર સોભાવણી,[1] જાનુ કી[2] મદન-સરોવર રે,
કામીજન તૃસના મિટિ, દેષિત[3] રૂપ મનોહર રે. લાલ૦ ૪૪

કટિ-તટિ જીતુ મૃગરાજા, જાનુ લીઉ[4] વનિ[5] વાસો રે,
રંભ-થંભ જસી વણી, ઉર-યુગલ[6] પ્રકાસો[7] રે. લાલ૦ ૪૫

કમલ-ચરણકી સોભા તિં, જાઇ છપિઉ[8] સિર[9] મોહી[10] રે,
રગત[11] સકોમલ[12] દેષી કિ, માનુ હમ હિ કો નાહિ રે. લાલ૦ ૪૬

કોશ્યા કર ગ્રહી આરસી, મૃગમદ-તિલક વણાવઇ[13] રે,
હાથે સાંકલી[14] એ જાનુ, કામિ કઇ[15] આણ મનાવઇ રે.
લાલ૦ ૪૭

નયનિહિં[16] કજ્જલ સારીઉ, યાને અંધેરુ [ઉ]જયાલો રે,
ચિત્ત[17] પરાંઇ[18] જો દુષ દેવઇ,[19]
તિન્હ મુષ કીજિ[20] કાલો રે. લાલ૦ ૪૮

સરિ[21] ઉઢી[22] તિણિ[23] ચૂનરી, કામધજા જનુ[24] લહકઇ રે,
ચૂઆ ચંદન કસ્તૂરી, અતિ સુવાસ મહમહકિ[25] રે. લાલ૦ ૪૯

મલપતિ ગજ-ગતિ-ગામિની, હંસ તણી પરિ ચાલઇ રે,
અવતરી યાણે[26] પદમની, સુર નરપતિ મનિ ટાલિ રે. લાલ૦ ૫૦

ઝણણિ ઝણણિ[27] કટિ-સેષલા, ચરણિ[28] નેઉર[29] સાજિ રે,
મદનરાય કે ઉવારણઇ,[30] જાણુ દમામાં વાજિ રે, લાલ૦ ૫૧

---

૧ સુંહાવની. ૨ કિ. ૩ દેખત. ૪ લીઓ. ૫ વન. ૬ ઊરુ-યુગલ. ૭ સુપ્રકાસો. ૮ છપિઉ. ૯ સર. ૧૦ માંહિ. ૧૧ રક્ત. ૧૨ સુકોમલ. ૧૩ બણાવઇ. ૧૪ સાંગ[ક]લાં. ૧૫ કામકી. ૧૬ શ્રી. દેસાઈએ નોંધેલા પાઠાન્તરમાં આ પંક્તિ આ પ્રમાણે છેઃ ‘નયનિહિં કજ્જલ સારીયો, જનુ અંધારુ ઉજિયાલો.’ ૧૭ ચિત્તિ. ૧૮ પરાએ. ૧૯ દેઇ. ૨૦ કીજે. ૨૧ સિરિ. ૨૨ ઉટી. ૨૩ તિનિ. ૨૪ જમ. ૨૫ મહ-મહકે. ૨૬ જાનુ; બીજો પાઠઃ ‘જાણે.’ ૨૭ ઝૂણણ ઝૂણણ. ૨૮ ચરણિહિ. ૨૯ નેવર. ૩૦ બારણે.

વીણા[૧] પંગ[૨] વજાવતી, કોશ્યા રંગિ[૩] રાચિ રે,
તાલ મૃદંગ તિહાં વાજિ, નૃત્ય કરિ મન સાચિ રે. લાલ૦ ૬૨

રાગ છત્તીસ અલાવતી,[૪] સિંગારી પદ ગાવિ[૫] રે,
ચુસટ્ઠિ ગુણ જાણઇ કલા સવિ સંગીત સુણાવઇ રે. લાલ૦ ૬૩

ગીત નૃત્ય બહૂ[૬] તિણિ કીની,[૭] કોશ્યા મનિ પછતાવિ રે,
થૂલિભદ્ર ડોલિ નહીં, ધર્મધ્યાનિ લઇ[૮] લાઇ રે. લાલ૦ ૬૪

કોશ્યા તુ ઇસ બોલતી, ધન ધન તું મુનિરાયા રે,
નારી સંગ ન જુડરિઉ,[૯] વંદુ તેરે પાયા રે. લાલ૦ ૬૫

નારી કુણ[૧૦] ન ષંડીઆ, ભોજ મુંજ દસ-સીસો રે,
જે નારી વસિ નવિ પડ્યા, નિત[૧૧] હૂં નાસું સીસો રે. લાલ૦ ૬૬

કાન્હ પડચુ[૧૨] વસિ[૧૩] કામકઇ, કામ[૧૪] વિગોચુ[૧૫] ઇસો[૧૬] રે,
પારબતી[૧૭] આગલિ નાચ્ચુ, ભરતકલા નિસિદીસો રે. લાલ૦ ૬૭

સુરપતિ કામિ વિટંબીઉ, આઇ આહિલ્યા રામઇ રે,
વિશ્વામિત્ર પારાસર[૧૮] તાપસ[૧૯] પડીઆ કામઇં રે. લાલ૦ ૬૮

નંદિષેણ મુનિ તે નમ્યુ,[૨૦] કામિહિં આર્દ્ર કુમારો રે,
જિણિ[૨૧] રહનેમિ ડોલઇઉ,[૨૨] બોલે કામવિકારો રે. લાલ૦ ૬૯

કામ સુભટ જિણિ જીતીઉ,[૨૩] તે ધન્ન ધન્ન વષાણું રે,
યે નર કામ ન વસિ કીઉ,[૨૪] થૂલિભદ્ર સો જાણો રે. લાલ૦ ૭૦

મન વચન કાયા ભાવશું, થૂલિભદ્ર ગુન ગાવિ રે,
ચરમ વિઘાત જે કો કીઉ[૨૫] સા અપરાધ ષમાવઇ રે. લાલ૦ ૭૧

---

૧ વીણ. ૨ ઉપંગ. ૩ રંગહિં. ૪ આલાપતી. ૫ ગાવિ. ૬ વહુ તે. ૭ કીને. ૮ લીઉ. ૯ જોતર્યો. ૧૦ કો. ૧૧ તિન્હ. ૧૨ પર્યો. ૧૩ વશ. ૧૪ કામે. ૧૫ વિગોયો. ૧૬ ઇશા. ૧૭ પારવતી. ૧૮ પારાશરુ. ૧૯ ટારે. ૨૦ ખડહર્યો. ૨૧ જિનિ. ૨૨ ડુબાઇયો. ૨૩ જીતીઓ. ૨૪ કીઓ. ૨૫ કીઓ.

વીણા[1] પંગ[2] વજાવતી, કોશ્યા રંગિ[3] રાચિ રે,
તાલ મૃદંગ તિહાં વાજિ, નૃત્ય કરિ મન સાચિ રે. લાલ૦ ૬૨

રાગ છત્તીસ અલાવતી,[4] સિંગારી પદ ગાવિ[5] રે,
ચુસટ્ઠિ ગુણ જાણઇ કલા સવિ સંગીત સુણાવઇ રે. લાલ૦ ૬૩

ગીત નૃત્ય બહૂ[6] તિણિ કીની,[7] કોશ્યા મનિ પછતાવિ રે,
થૂલિભદ્ર ડોલિ નહીં, ધર્મધ્યાનિ લઇ[8] લાઇ રે. લાલ૦ ૬૪

કોશ્યા તુ ઇસ બોલતી, ધન ધન તું મુનિરાયા રે,
નારી સંગ ન જુડરિઉ,[9] વંદુ તેરે પાયા રે. લાલ૦ ૬૫

નારી કુણ[10] ન ષંડીઆ, ભોજ મુંજ દસ-સીસો રે,
જે નારી વસિ નવિ પડ્યા, નિત[11] હૂં નામું સીસો રે. લાલ૦ ૬૬

કાન્હ પડયુ[12] વસિ[13] કામકઇ, કામ[14] વિગોયુ[15] ઈસો[16] રે,
પારબતી[17] આગલિ નાચ્યુ, ભરતકલા નિસિદીસો રે. લાલ૦ ૬૭

સુરપતિ કામિ વિટંબીઉ, આઇ આહિલ્યા રામઇ રે,
વિશ્વામિત્ર પારાસર[18] તાપસ[19] પડીઆ કામઇં રે. લાલ૦ ૬૮

નંદિષેણ મુનિ તે નચ્યુ,[20] કામિહિં આર્દ્ર કુમારો રે,
જિણિ[21] રહનેમિ ડોલઈઉ,[22] બોલે કામવિકારો રે. લાલ૦ ૬૯

કામ સુભટ જિણિ જીતીઉ,[23] તે ધન્ન ધન્ન વષાણું રે,
યે નર કામ ન વસિ કીઉ,[24] થૂલિભદ્ર સો જાણો રે. લાલ૦ ૭૦

મન વચન કાયા ભાવશું, થૂલિભદ્ર ગુન ગાવિ રે,
ચરમ વિઘાત જે કો કીઉ[25] સા અપરાધ ષમાવઇ રે. લાલ૦ ૭૧

---

૧ વીણ. ૨ ઉપંગ. ૩ રંગહિં. ૪ આલાપતી. ૫ ગાવિ. ૬ વહુ તે. ૭ કીને. ૮ લીઉ. ૯ જોતર્યો. ૧૦ કો. ૧૧ તિન્હ. ૧૨ પર્યો. ૧૩ વશ. ૧૪ કામે. ૧૫ વિગોયો. ૧૬ ઇશા. ૧૭ પારવતી. ૧૮ પારાશરુ. ૧૯ ટારે. ૨૦ ખડહર્યો. ૨૧ જિનિ. ૨૨ ડુબાઇયો. ૨૩ જીતીઓ. ૨૪ કીઓ. ૨૫ કીઓ.

એક દિવસ કોશા ઘરે, રાજ-સારથી આવ્યુ રે,
આંબ ઊતારઉ બાણ શું, ગુણ આપણું દિષાડયુ રે. લાલ૦ ૮૪

કોશા માન ઊતારતી, સૂઈ ઊપરિ નાચિ રે,
બોલિ બોલ સુભામિની, કવણ કલા ઇન રાચિ રે. લાલ૦ ૮૫

કલા વડી[1] થૂલિભદ્રકી, જિનિ નિજ સીલ ન ષંડિઉ રે,
નારી સંગતિમાહિ વસ્યુ, ભૂમંડલિ જસુ મંડિઉ રે. લાલ૦ ૮૬

અગનિ જિહાં નેડી બલઇ, ઘૃત તિહાંકું દીજિ રે,
એહુક ઘન વૂઠઉ કિણિ, થૂલિભદ્ર વિનુ કીજિ રે. લાલ૦ ૮૭

ઇશુ વચન કહિ સારથી, ચિત્તિ વિરાગી કીઉ રે,
થૂલિભદ્ર ગુણ ચીંતવતુ વઇરાગઇ ચારિત લીનુ રે. લાલ૦ ૮૮

બાર વરસ કુશમિ સમઇ, સવિ મિલી સંઘ વિમાસઇ રે,
સુષ નિરવાહ આજીવિકા, ગયા સમુદ્રતટ પાસઇ રે. લાલ૦ ૮૯

જુ સુભક્ષ હૂઉ તવઇ, સંઘ પાટલપૂરિ આવઇ રે,
અંગ ઇગ્યારહ મેલીઆ, કહી કહી તઇ પાયા રે. લાલ૦ ૯૦

થૂલિભદ્ર દેવઇ કઇ સવિ મિલી સંઘ વિમાસઇ રે,
પૂરવ પઢિવા મોકલિઉ, ભદ્રબાહૂ ગુરૂ પાસઇ રે. લાલ૦ ૯૧

દસ પૂરવ શ્રુત જુ થુણ્યા, સાત બહિનિ આણંદે રે,
દીષ લેઇ[2] તે વહિરતાં ભદ્રબાહૂ ગુરુ વંદિ રે. લાલ૦ ૯૨

થૂલિભદ્ર મનિ ચીંતવી, સિંહરૂપ ધરી બિઠઉ રે,
ગુરુવચનિ જાઈ વંદીઉ, એહૂ અચિંતમ દીઠઉ રે. લાલ૦ ૯૩

જકખા બહિનિ સહાસતી, બોલિ બોલ સુહાતા રે,
થૂલિભદ્ર શું સવિ કહી, શંયમકી[3] નિજ વાતા રે. લાલ૦ ૯૪

સરીઆકી સવિ વાતડી, ભાઇ પ્રતિ સુણાવઇ રે,
મહાવિદેહિ વંદીઉ, સીમંધર જિનરાઈ રે. લાલ૦ ૯૫

---

૧ વલિ. ૨ લઇ. ૩ સંયમકી.

એક દિવસ કોશા ઘરે, રાજ-સારથી આચુ રે,
આંબ ઊતારઉ બાણ શું, ગુણ આપણું દિષાડચુ રે. લાલ૦ ૮૪

કોશા માન ઊતારતી, સૂઈ ઊપરિ નાચિ રે,
બોલિ બોલ સુભામિની, કવણ કલા ઇન રાચિ રે. લાલ૦ ૮૫

કલા વડી[1] થૂલિભદ્રકી, જિનિ નિજ સીલ ન ષંડિઉ રે,
નારી સંગતિમાહિ વસ્યુ, ભૂમંડલિ જસુ મંડિઉ રે. લાલ૦ ૮૬

અગનિ જિહાં નેડી બલઇ, ઘ્રૃત તિહાંકું દીજિ રે,
એહુક ઘન વૂઠઉ કિણિ, થૂલિભદ્ર વિનુ કીજિ રે. લાલ૦ ૮૭

ઇશુ વચન કહિ સારથી, ચિત્તિ વિરાગી કીઉ રે,
થૂલિભદ્ર ગુણ ચીંતવતુ વઇરાગઇ ચારિત લીનુ રે. લાલ૦ ૮૮

બાર વરસ કુશમિ સમઇ, સવિ મિલી સંઘ વિમાસઇ રે,
સુષ નિરવાહ આજીવિકા, ગયા સમુદ્રતટ પાસઇ રે. લાલ૦ ૮૯

જુ સુભક્ષ હૂઉ તવઇ, સંઘ પાટલપૂરિ આવઇ રે,
અંગ ઇગ્યારહ મેલીઆ, કહી કહી તઈ પાયા રે. લાલ૦ ૯૦

થૂલિભદ્ર દેવઇ કઇ સવિ મિલી સંઘ વિમાસઈ રે,
પૂરવ પઢિવા મોકલિઉ, ભદ્રબાહૂ ગુરૂ પાસઇ રે. લાલ૦ ૯૧

દસ પૂરવ શ્રુત જુ થુણ્યા, સાત બહિનિ આણંદે રે,
દીષ લેઇ[2] તે વહિરતાં ભદ્રબાહૂ ગુરુ વંદિ રે. લાલ૦ ૯૨

થૂલિભદ્ર મનિ ચીંતવી, સિંહરૂપ ધરી બિઠઉ રે,
ગુરુવચનિ જાઈ વંદીઉ, એહૂ અચિંતમ દીઠઉ રે. લાલ૦ ૯૩

જકખા બહિનિ મહાસતી, બોલિ બોલ સુહાતા રે,
થૂલિભદ્ર શું સવિ કહી, શંયમકી[3] નિજ વાતા રે. લાલ૦ ૯૪

સરીઆકી સવિ વાતડી, ભાઇ પ્રતિ સુણાવઇ રે,
મહાવિદેહિ વંદીઉ, સીમંધર જિનરાઈ રે. લાલ૦ ૯૫

---

૧ વલિ. ૨ લઇ. ૩ સંયમકી.

ધર[1] અડોલ તુહી રહઇ, જઇ નિશ્ચલ હુઇ થંભો રે,
ધરમ મહિલકુ જાણીઇ, સીલ સબલ ઉઠંભો રે. લાલ૦ ૧૦૬

માલદેવ મુનિ વીનવઇ, નારી-સંગતિ ટાલુ રે,
થૂલિભદ્ર મુનિની પરિ, સીલ મહાવ્રત પાલુ રે. લાલ૦ ૧૦૭

॥ ઇતિ થૂલિભદ્રો ફાગઃ ॥ સંવત્ત ૧૬૫૦ વર્ષે ફાલ્ગુન વદિ ૧૪
રવૌ ગણિશ્રી વિદ્યાસુંદરશષ્ય રંગસુંદરલિખિતાઃ ॥

૧ ધરુ.

ધર[1] અડોલ તુહી રહઇ, જઇ નિશ્ચલ હુઇ થંભો રે,
ધરમ મહિલકુ જાણીઇ, સીલ સબલ ઉઠંભો રે. લાલ૦ ૧૦૬

માલદેવ મુનિ વીનવઇ, નારી-સંગતિ ટાલુ રે,
થૂલિભદ્ર મુનિની પરિ, સીલ મહાવ્રત પાલુ રે. લાલ૦ ૧૦૭

॥ ઇતિ થૂલિભદ્રો ફાગઃ ॥ સંવત્ત ૧૬૫૦ વર્ષે ફાલ્ગુન વદિ ૧૪
રવૌ ગણિશ્રી વિદ્યાસુંદરશષ્ય રંગસુંદરલિખિતાઃ ॥

ધર[1] અડોલ તુહી રહઇ, જઇ નિશ્ચલ હુઇ થંભો રે,
ધરમ મહિલકુ જાણીઇ, સીલ સબલ ઉઠંભો રે. લાલ૦ ૧૦૬

માલદેવ મુનિ વીનવઇ, નારી-સંગતિ ટાલુ રે,
થૂલિભદ્ર મુનિની પરિ, સીલ મહાવ્રત પાલુ રે. લાલ૦ ૧૦૭

॥ ઇતિ થૂલિભદ્રો ફાગઃ ॥ સંવત્ત ૧૬૫૦ વર્ષે ફાલ્ગુન વદિ ૧૪ રવૌ ગણિશ્રી વિદ્યાસુંદરશષ્ય રંગસુંદરલિખિતાઃ ॥

---

૧ ધરુ.

ધર[1] અડોલ તુંહી રહઇ, જઇ નિશ્ચલ હુઇ થંભો રે,
ધરમ મહિલકુ જાણીઇ, સીલ સબલ ઉઠંભો રે. લાલ૦ ૧૦૬

માલદેવ મુનિ વીનવઇ, નારી-સંગતિ ટાલુ રે,
થૂલિભદ્ર મુનિની પરિ, સીલ મહાવ્રત પાલુ રે. લાલ૦ ૧૦૭

॥ ઇતિ થૂલિભદ્રો ફાગઃ ॥ સંવત્ત ૧૬૫૦ વર્ષે ફાલ્ગુન વદિ ૧૪
રવૌ ગણિશ્રી વિદ્યાસુંદરશષ્ય રંગસુંદરલિખિતાઃ ॥

---

૧ ધરુ.

પરમેસરિ[1] ધન રૂપ દીયઉ, પણિ[2] સુત નવિ દીનઉ,
તિણિ સુત વિણિ[3] ગૃહવાસ, જિસઉ મુખ નયણુવિહીણઉ. ૭

નાચિ નાચિ જિમ મોર ચલણ દેષિનઇં[4] રોવઇ,
ઇણિ પરિ સેઠિ હિયઇં[5] વિચારી[6] નારીમુખ જોવઇ. ૮

સુણિ સુણિ નંદન એ ઢાલ

પ્રીયમુખ દેષી અણમણઉ, રમણી કહિ[7] ભરતાર,
દુષકારણ તુમ્હનઇ કિઉ,[8] તે મુઝ કહઉ એ[9] વિચાર. ૯

સુણિ સુણિ પ્રીતમ વાલહા, એ[10] સંસારિ[11] અસારિ,
નરભવિ[12] જિનધ્રમ દોહિલઉ, લાધઉ જનમ મ હારિ. સુ૦ ૧૦

સેઠિ કહઇ, નારી ! સુણઉ, તુમ્હનઇ નહીય સંતાન,
ઇમ ચીંતવતાં[13] અહિનિસિઇં[14] મુઝ ચિતિ[15] વસઇ ન આન. સુ૦ ૧૧

સતિભામા રમણી કહઇ, પુન્યઇં[16] વંછિત હોઇ,
ધન સંતાન સમાધિ સું,[17] સુષ વિલસઇ સબ કોઇ. સુ૦ ૧૨

તિહિ જ[18] પુન્ય[19] કરઉ તુમ્હે, દેવ સુગુરુપદસેવ,
દ્યઉ તુમ્હિ[20] દાન[21] સુપાત્રનઇ, આરાધઉ જિનદેવ. સુ૦ ૧૩

ઇમ કરતા[22] જઉ[23] સુત હુવઇ, તઉ અતિ ભલઉ વિચારિ,[24]
નહીતરિ પરલોક[25] સાધિવા,[26] કરિ[27] ઉદ્યમ ભરતાર. સુ૦ ૧૪

હરષિત સેઠિ કહઇ ઇસઉ, મનભાવત ઉપદેસ,
તે[28] મુઝનઇ હિત ચીંતવઇ,[29] નારિ ભલી મતિ દેસિ. સુ૦ ૧૫

---

૧ પરમેસર. ૨ પિણિ. ૩ વિણુ. ૪ દેષીનઇ. ૫ હીયઇ. ૬ વિચારિ. ૭ કહઇ. ૮ કિસઉ. ૯ બીજી પ્રતમાં ‘ એ ’ શબ્દ નથી. ૧૦ ઇણિ. ૧૧ સંસાર. ૧૨ નરભવ. ૧૩ ચીતવતાં. ૧૪ અહિનિસઇ. ૧૫ ચિત. ૧૬ પુન્યઇ. ૧૭ સ્યું. ૧૮ તેહિ. ૧૯ પુણ્ય. ૨૦ તુમ્હે. ૨૧ દાંન. ૨૨ કરતાં. ૨૩ જઇ. ૨૪ વિચાર. ૨૫ પરલોગ. ૨૬ સાધિવઉ. ૨૭ કર. ૨૮ તઇ. ૨૯ ચીંતવી.

પરમેસરિ[1] ધન રૂપ દીયઉ, પણિ[2] સુત નવિ દીનઉ,
તિણિ સુત વિણિ[3] ગૃહવાસ, જિસઉ મુખ નયણવિહીણઉ. ૭

નાચિ નાચિ જિમ મોર ચલણ દેષિનઇં[4] રોવઇ,
ઇણિ પરિ સેઠિ હિયઇં[5] વિચારી[6] નારીમુખ જોવઇ. ૮

સુણિ સુણિ નંદન એ ઢાલ

પ્રીયમુખ દેષી અણમણઉ, રમણી કહિ[7] ભરતાર,
દુષકારણ તુમ્હનઇ કિઉ,[8] તે મુઝ કહઉ એ[9] વિચાર. ૯

સુણિ સુણિ પ્રીતમ વાલહા, એ[10] સંસારિ[11] અસારિ,
નરભવિ[12] જિનધ્રમ દોહિલઉ, લાધઉ જનમ મ હારિ. સુ૦ ૧૦

સેઠિ કહઇ, નારી ! સુણઉ, તુમ્હનઇ નહીય સંતાન,
ઇમ ચીંતવતાં[13] અહિનિસિઇં[14] મુઝ ચિતિ[15] વસઇ ન આન. સુ૦ ૧૧

સતિભામા રમણી કહઇ, પુન્યઇં[16] વંછિત હોઇ,
ધન સંતાન સમાધિ સું,[17] સુષ વિલસઇ સબ કોઇ. સુ૦ ૧૨

તિહિ જ[18] પુન્ય[19] કરઉ તુમ્હે, દેવ સુગુરુપદસેવ,
દ્યઉ તુમ્હિ[20] દાન[21] સુપાત્રનઇ, આરાધઉ જિનદેવ. સુ૦ ૧૩

ઇમ કરતા[22] જઉ[23] સુત હુવઇ, તઉ અતિ ભલઉ વિચારિ,[24]
નહીતરિ પરલોક[25] સાધિવા,[26] કરિ[27] ઉદ્યમ ભરતાર. સુ૦ ૧૪

હરષિત સેઠિ કહઇ ઇસઉ, મનભાવત ઉપદેસ,
તે[28] મુઝનઇ હિત ચીંતવઇ,[29] નારિ ભલી મતિ દેસિ. સુ૦ ૧૫

---

૧ પરમેસર. ૨ પિણિ. ૩ વિણ. ૪ દેષીનઇ. ૫ હીયઇ. ૬ વિચારિ. ૭ કહઇ. ૮ કિસઉ. ૯ બીજી પ્રતમાં 'એ' શબ્દ નથી. ૧૦ ઇણિ. ૧૧ સંસાર. ૧૨ નરભવ. ૧૩ ચીતવતાં. ૧૪ અહિનિસઇ. ૧૫ ચિત. ૧૬ પુન્યઇ. ૧૭ સ્યું. ૧૮ તેહિ. ૧૯ પુણ્ય. ૨૦ તુમ્હે. ૨૧ દાંન. ૨૨ કરતાં. ૨૩ જઇ. ૨૪ વિચાર. ૨૫ પરલોગ. ૨૬ સાધિવઉ. ૨૭ કર. ૨૮ તઇ. ૨૯ ચીંતવી.

હૂં પિણિ[1] આવિસુ સાથિ તુમ્હ, જોએવા આરામ,
ગયઉ સાથિ આરામિ કંઇં,[2] દીધાં ફૂલ અભિરામ. ૨૪

ચઉપઈ

ફૂલ લેઈ ઢોયા જિણહરઇ, કુલઆચાર લઘુવય પણિ[3] કરઇ,
બીજઇ દિનિ[4] કહઇ, હૂં આણિસ્યું,
તુમ્હે[5] રહઉ બઇઠા ધ્યાનસ્યઉં.[6] ૨૫

અતિ આગ્રહિ[7] માન્યઉ[8] તસુ વચન્ન,[9]
દિન પ્રતિ આણઇ કુસર તે સમ,[10]
ધમ્માભ્યાસ[11] કરઇ ઇણિ પરિઇ,[12]
થયઉ વૃતાંત[13] તિણઇં[14] અવસરઇં.[15] ૨૬

ભરતક્ષેત્રિ ચંપામહાપુરી, અમરાપુરી જાણે[16] અવતરી,
સુરસુંદર નામઇં[17] ભૂપાલ, ગુણાવલી રાણી[18] સસિભાલ.[19] ૨૭

કલ્પલતા દીઠી સુપનમઇં,[20] રાઇ[21] વિચાર કીયઉ મન ગમઇં,
સુતાજનમ હોસ્યઇં[22] મુઝ[23] ઘરઇં,
દેષત મુષ નયણણિ સુખ કરઇં. ૨૮

અનુક્રમિ જાઈ ગુણસુંદરી, દીયઉ નામ ત્રેલોક્યસુંદરી,[24]
લવણિમ રૂપ તણી ઉવરી, જોવનઇ[25] અપછર[26] અવતરી. ૨૯

મૃગલોયણ મુષ ચંદ સમાન,[27] નાસા કીર કોકિલા વાણિ,[28]
ઉજ્જલ દસન, અધર અતિ રંગ,
જઘન વયણ થન પીન ઉતંગ. ૩૦

---

૧ પણ. ૩ કઇ. ૩ પીણિ. ૪ દિન. ૫ તુહે. ૬ ધ્યાનસ્યું.
૭ આગ્રહ. ૮ સાંન્યઉ. ૯ વચન. ૧૦ સુમન. ૧૧ ધર્માભ્યાસ.
૧૨ પરઇ. ૧૩ વૃત્તાંત. ૧૪ ઇણઇ. ૧૫ અવસરઇ. ૧૬ જાંણે.
૧૭ નામઇ. ૧૮ રાંણી. ૧૯ શશિભાલ. ૨૦ સુપનમઇ. ૨૧ રાઉ.
૨૨ હોસ્યઇ. ૨૩ હમ. ૨૪ ત્રૈલોકસુંદરી. ૨૫ જોવનિવઇ. ૨૬ ઉપચ્છર.
૨૭ સમાંન. ૨૮ વાંણિ.

હૂં પિણિ[1] આવિસુ સાથિ તુમ્હ, જોએવા આરામ,
ગયઉ સાથિ આરામિ કંઈ,[2] દીધાં ફૂલ અભિરામ. ૨૪

ચઉપઈ

ફૂલ લેઈ ઢોયા જિણહરઇ, કુલઆચાર લઘુવય પણિ[3] કરઇ,
બીજઇ દિનિ[4] કહઇ, હૂં આણિસ્યું,
તુમ્હે[5] રહઉ બઈઠા ધ્યાનસ્યઉં.[6] ૨૫

અતિ આગ્રહિ[7] માન્યઉ[8] તસુ વચન્ન,[9]
દિન પ્રતિ આણઇ કુસર તે સમ,[10]
ધમ્મોભ્યાસ[11] કરઇ ઇણિ પરિઇ,[12]
થયઉ વૃતાંત[13] તિણઇં[14] અવસરઇં.[15] ૨૬

ભરતક્ષેત્રિ ચંપામહાપુરી, અમરાપુરી જાણે[16] અવતરી,
સુરસુંદર નામઇં[17] ભૂપાલ, ગુણાવલી રાણી[18] સસિભાલ.[19] ૨૭

કલ્પલતા દીઠી સુપનમઇ,[20] રાઇ[21] વિચાર કીયઉ મન ગમઇ,
સુતાજનમ હોસ્યઇં[22] મુઝ[23] ઘરઇ,
દેષત સુષ નયણણિ સુખ કરઇ. ૨૮

અનુક્રમિ જાઈ ગુણસુંદરી, દીયઉ નામ ત્રેલોક્યસુંદરી,[24]
લવણિમ રૂપ તણી ઉવરી, જોવનઇ[25] અપછર[26] અવતરી. ૨૯

મૃગલોયણ મુષ ચંદ સમાન,[27] નાસા કીર કોકિલા વાણિ,[28]
ઉજ્જલ દસન, અધર અતિ રંગ,
જઘન વયણ થન પીન ઉતંગ. ૩૦

---

૧ પણ. ૩ કઇ. ૩ પીણિ. ૪ દિન. ૫ તુહે. ૬ ધ્યાનસ્યું. ૭ આગ્રહ. ૮ સાંન્યઉ. ૯ વચન. ૧૦ સુમન. ૧૧ ધર્માભ્યાસ. ૧૨ પરઇ. ૧૩ વૃત્તાંત. ૧૪ ઇણઇ. ૧૫ અવસરઇ. ૧૬ જાંણે. ૧૭ નામઇ. ૧૮ રાંણી. ૧૯ શશિભાલ. ૨૦ સુપનમઇ. ૨૧ રાઉ. ૨૨ હોસ્યઇ. ૨૩ હમ. ૨૪ ત્રૈલોકસુંદરી. ૨૫ જોવનિવઇ. ૨૬ ઉપચ્છર. ૨૭ સમાંન. ૨૮ વાંણિ.

વિધિ આરાધી દેવતા, તે પરખિ[1] આવી પાસિ,
કિણિ કાજઇ[2] સમરી તુમ્હે ?
તે કહિજ્યો હો જિમ આણું[3] રાસિ. સુ૦ ૩૯

તૂં સમરથ જાણુંઇં[4] સહૂ અમ્હ પુત્રનઉ જે રોગ,
તિમ કરઉ આણી[5] કૃપા,
જિમ થાયઇ એ[6] સુત નીરોગ. સુ૦ ૪૦

કહઇ દેવત,[7] મંત્રી ! સુણઉ, નવિ કમ્મં[8] છૂટઇ કોઇ,
કોટિ ઉપાય કરઉ ઘણા,
વિણ ભોગવ્યા[9] હો તે[10] અંત ન હોઇ. સુ૦ ૪૧

મંત્રિ કહઇ, દેવી ! સુણઉ, રૂપવંત આણઉ[11] કોઇ,
તે[12] વિહાઈ[13] કુંવરી, હૂં આપિસુ[14] હો નિજ પુત્રનઇ જોઇ. સુ૦ ૪૨

આણિસું[15] હૂં પરદેસથી, પુર પોલિનઇ[16] જુ દુવારિ,
બાલિનઇ[17] લેઈ કરી, તુમ્હિ[18] કરિજ્યો હો કામ વિચારિ. સુ૦ ૪૩

મંત્રીસર હરષિત થયઉ, વીવાહ કરિવા કાજિ,
હયપાલનઇ સંદેસ કહિ, રષવાલઉ હો રાખ્યઉ મંત્રિરાજ. સુ૦ ૪૪

રાગ મલ્હાર

ઉજ્જયણી નયરી[19] જિહાં[20] જી, કુલદેવતિ તિહાં જાઇ,
મંગલકલશ[21] જિણિ મારગઈં[22] જી, તિણિ તે સબદ કહાઇ. ૪૫

ધન ધન[23] ત્રિલોકયસુંદરી[24] જી, જહનઇ[25] એહવઉ જી ભરતાર,
ભાડઇ[26] પરણેસ્યઇ જાઈ[27] જી, ચંપાનગરિ મઝારિ. ધન ધન૦ ૪૬

૧ પરત ખિ. ૨ કાજઇ. ૩ આંણુ. ૪ જાંણુઇ. ૫ આંણી. ૬ 'એ' બીજી પ્રતમાં નથી. ૭ દેવતિ. ૮ કર્મણી. ૯ ભોગવ્યાં. ૧૦ તિણિ. ૧૧ આંણઉ. ૧૨ તેહનઇ. ૧૩ વિવાહી. ૧૪ આપિસ. ૧૫ આંણિસ. ૧૬ પોલનઇ. ૧૭ બાલકનઇ. ૧૮ તુમ્હે. ૧૯ નગરી. ૨૦ જહાં. ૨૧ મંગલકલસ. ૨૨ મારગઇ. ૨૩ મુખ્ય પ્રતમાં 'ધન ધન ધન' એ પાઠને બદલે બીજી પ્રતમાં લખેલો 'ધન ધન' એ પાઠ મુખ્ય પ્રતમાં સ્વીકાર્યો છે. ૨૪ ત્રૈલોકસુંદરી. ૨૫ જેહનઇ. ૨૬ ભાડૈ. ૨૭ જઈ.

વિધિ આરાધી દેવતા, તે પરષિ[1] આવી પાસિ,
કિણિ કાજઇં[2] સમરી તુમ્હે ?
તે કહિજ્યો હો જિમ આણૂં[3] રાસિ. સુ૦ ૩૯

તૂં સમરથ જાણઇં[4] સહૂ અમ્હ પુત્રનઉ જે રોગ,
તિમ કરઉ આણી[5] કૃપા,
જિમ થાયઇ એ[6] સુત નીરોગ. સુ૦ ૪૦

કહઇ દેવત,[7] મંત્રી ! સુણઉ, નવિ કમ્મ[8] છૂટઇ કોઇ,
કોટિ ઉપાય કરઉ ઘણા,
વિણ ભોગવ્યા[9] હો તે[10] અંત ન હોઇ. સુ૦ ૪૧

મંત્રિ કહઇ, દેવી ! સુણઉ, રૂપવંત આણઉ[11] કોઇ,
તે[12] વિહાઈ[13] કુંવરી, હૂં આપિસુ[14] હો નિજ પુત્રનઇ જોઇ. સુ૦ ૪૨

આણિસુ[15] હૂં પરદેસથી, પુર પોલિનઇ[16] જુ દુવારિ,
બાલિનઇ[17] લેઈ કરી, તુમ્હિ[18] કરિજ્યો હો કામ વિચારિ. સુ૦ ૪૩

મંત્રીસર હરષિત થયઉ, વીવાહ કરિવા કાજિ,
હયપાલનઇ સંદેસ કહિ, રષવાલઉ હો રાષ્યઉ મંત્રિરાજ. સુ૦ ૪૪

રાગ મલ્હાર

ઉજ્જયણી નયરી[19] જિહાં[20] જી, કુલદેવતિ તિહાં જાઇ,
મંગલકલશ[21] જિણિ મારગઇં[22] જી, તિણિ તે સબદ કહાઇ. ૪૫

ધન ધન[23] ત્રિલોકયસુંદરી[24] જી, જહનઇ[25] એહવઉ જી ભરતાર,
ભાડઇ[26] પરણેસ્યઇ જાઈ[27] જી, ચંપાનગરિ મઝારિ. ધન ધન૦ ૪૬

---

૧ પરત ષિ. ૨ કાજઇ. ૩ આંણુ. ૪ જાંણુઇ. ૫ આંણી. ૬ 'એ' બીજી પ્રતમાં નથી. ૭ દેવતિ. ૮ કર્મંણી. ૯ ભોગવ્યાં. ૧૦ તિણિ. ૧૧ આંણુઉ. ૧૨ તેહનઇ. ૧૩ વિવાહી. ૧૪ આપિસ. ૧૫ આંણિસ. ૧૬ પોલનઇ. ૧૭ બાલકનઇ. ૧૮ તુમ્હે. ૧૯ નગરી. ૨૦ જહાં. ૨૧ મંગલકલસ. ૨૨ મારગઇ. ૨૩ મુખ્ય પ્રતમાં 'ધન ધન ધન' એ પાઠને બદલે બીજી પ્રતમાં લખેલો 'ધન ધન' એ પાઠ મુખ્ય પ્રતમાં સ્વીકાર્યો છે. ૨૪ ત્રૈલોકસુંદરી. ૨૫ જેહનઇ. ૨૬ ભાડૈ. ૨૭ જઈ.

વિધિ આરાધી દેવતા, તે પરષિ[1] આવી પાસિ,
કિણિ કાજઇં[2] સમરી તુમ્હે ?
તે કહિજ્યો હો જિમ આણૂં[3] રાસિ. સુ૦ ૩૯

તૂં સમરથ જાણઇં[4] સહૂ અમ્હ પુત્રનઉ જે રોગ,
તિમ કરઉ આણી[5] કૃપા,
જિમ થાયઇ એ[6] સુત નીરોગ. સુ૦ ૪૦

કહઇ દેવત,[7] મંત્રી ! સુણઉ, નવિ કમ્મ[8] છૂટઇ કોઇ,
કોટિ ઉપાય કરઉ ઘણા,
વિણ ભોગવ્યા[9] હો તે[10] અંત ન હોઇ. સુ૦ ૪૧

મંત્રિ કહઇ, દેવી ! સુણઉ, રૂપવંત આણઉ[11] કોઇ,
તે[12] વિહાઈ[13] કુંવરી, હૂં આપિસુ[14] હો નિજ પુત્રનઇ જોઇ. સુ૦ ૪૨

આણિસું[15] હૂં પરદેસથી, પુર પોલિનઇ[16] જુ દુવારિ,
બાલિનઇ[17] લેઈ કરી, તુમ્હિ[18] કરિજ્યો હો કામ વિચારિ. સુ૦ ૪૩

મંત્રીસર હરષિત થયઉ, વીવાહ કરિવા કાજિ,
હયપાલનઇ સંદેસ કહિ, રષવાલઉ હો રાખ્યઉ મંત્રિરાજ. સુ૦ ૪૪

રાગ મલ્હાર

ઉજ્જયણી નયરી[19] જિહાં[20] જી, કુલદેવતિ તિહાં જાઇ,
મંગલકલશ[21] જિણિ મારગઇં[22] જી, તિણિ તે સબદ કહાઇ. ૪૫

ધન ધન[23] ત્રિલોકયસુંદરી[24] જી, જહનઇ[25] એહવઉ જી ભરતાર,
ભાડઇ[26] પરણેસ્યઇ જાઈ[27] જી, ચંપાનગરિ મઝારિ. ધન ધન૦ ૪૬

---

૧ પરત ષિ. ૨ કાજઇ. ૩ આંણુ. ૪ જાંણઇ. ૫ આંણી. ૬ ‘ એ ’ બીજી પ્રતમાં નથી. ૭ દેવતિ. ૮ કર્મણી. ૯ ભોગવ્યાં. ૧૦ તિણિ. ૧૧ આંણઉ. ૧૨ તેહનઇ. ૧૩ વિવાહી. ૧૪ આપિસ. ૧૫ આંણિસ. ૧૬ પોલનઇ. ૧૭ બાલકનઇ. ૧૮ તુમ્હે. ૧૯ નગરી. ૨૦ જહાં. ૨૧ મંગલકલસ. ૨૨ મારગઇ. ૨૩ મુખ્ય પ્રતમાં ‘ ધન ધન ધન ’ એ પાઠને બદલે બીજી પ્રતમાં લખેલો ‘ ધન ધન ’ એ પાઠ મુખ્ય પ્રતમાં સ્વીકાર્યો છે. ૨૪ ત્રૈલોકસુંદરી. ૨૫ જેહનઇ. ૨૬ ભાડૈ. ૨૭ જઈ.

વિધિ આરાધી દેવતા, તે પરષિ[1] આવી પાસિ,
કિણિ કાજઇં[2] સમરી તુમ્હે ?
તે કહિજ્યો હો જિમ આણૂં[3] રાસિ. સુ૦ ૩૯

તૂં સમરથ જાણઇં[4] સહૂ અમ્હ પુત્રનઉ જે રોગ,
તિમ કરઉ આણી[5] કૃપા,
જિમ થાયઇ એ[6] સુત નીરોગ. સુ૦ ૪૦

કહઇ દેવત,[7] મંત્રી ! સુણઉ, નવિ કમ્મ[8] છૂટઇ કોઇ,
કોટિ ઉપાય કરઉ ઘણા,
વિણ ભોગવ્યા[9] હો તે[10] અંત ન હોઇ. સુ૦ ૪૧

મંત્રિ કહઇ, દેવી ! સુણઉ, રૂપવંત આણઉ[11] કોઇ,
તે[12] વિહાઈ[13] કુંવરી, હૂં આપિસુ[14] હો નિજ પુત્રનઇ જોઇ. સુ૦ ૪૨

આણિસું[15] હૂં પરદેસથી, પુર પોલિનઇ[16] જુ દુવારિ,
બાલિનઇ[17] લેઈ કરી, તુમ્હિ[18] કરિજ્યો હો કામ વિચારિ. સુ૦ ૪૩

મંત્રીસર હરષિત થયઉ, વીવાહ કરિવા કાજિ,
હયપાલનઇ સંદેસ કહિ, રષવાલઉ હો રાખ્યઉ મંત્રિરાજ. સુ૦ ૪૪

રાગ મલ્હાર

ઉજ્જયણી નયરી[19] જિહાં[20] જી, કુલદેવતિ તિહાં જાઇ,
મંગલકલશ[21] જિણિ મારગઇં[22] જી, તિણિ તે સબદ કહાઇ. ૪૫

ધન ધન[23] ત્રિલોકયસુંદરી[24] જી, જહનઇ[25] એહવઉ જી ભરતાર,
ભાડઇ[26] પરણેસ્યઇ જાઈ[27] જી, ચંપાનગરિ મઝારિ. ધન ધન૦ ૪૬

---

૧ પરત ષિ. ૨ કાજઇ. ૩ આંણુ. ૪ જાંણઇ. ૫ આંણી. ૬ 'એ' બીજી પ્રતમાં નથી. ૭ દેવતિ. ૮ કર્મણી. ૯ ભોગવ્યાં. ૧૦ તિણિ. ૧૧ આંણઉ. ૧૨ તેહનઇ. ૧૩ વિવાહી. ૧૪ આપિસ. ૧૫ આંણિસ. ૧૬ પોલનઇ. ૧૭ બાલકનઇ. ૧૮ તુમ્હે. ૧૯ નગરી. ૨૦ જહાં. ૨૧ મંગલકલસ. ૨૨ મારગઇ. ૨૩ મુખ્ય પ્રતમાં 'ધન ધન ધન' એ પાઠને બદલે બીજી પ્રતમાં લખેલો 'ધન ધન' એ પાઠ મુખ્ય પ્રતમાં સ્વીકાર્યો છે. ૨૪ ત્રૈલોકસુંદરી. ૨૫ જેહનઇ. ૨૬ ભાડે. ૨૭ જઈ.

તે પરણી મુઝ પુત્રનઇ જી, દેઈ તુમ્હ ઘરિ જાઉ,
ઇણિ અરથઇ આણ્યઉ[1] તુનઇ[2] જી,[3] કુલદેવી લહિ દાઉ. ધન૦ ૫૫

મંગલ કહઇ, કિહાં[4] હંસિણી જી,[5] સંગ જિસઉ કિહ[6] કાગ?
તિમ રોગી સુત કોઢીયઉ[7] જી,[8] રૂપવતી નહી લાગ. ધન૦ ૫૬

એહ અકારિજ નહીં[9] કરૂં જી,[10] એ કુકર્મ ચંડાલ,
મંત્રી કહઇ, તુઝ મારિસું[11] જી, કાઢી ષડગ કરાલ. ધન૦ ૫૭

સાહસ ધરિ મંગલ ભણઇ[12] જી, મરિવઉ છઇ ઇક વાર,
એહુ[13] કમ્મ કરિસ્યું નહી જી,[14] લહિ શ્રાવક અવતાર. ધન૦ ૫૮

વિચિ પરાધાન[15] પુરુષ[16] પડ્યા જી,[17] મંગલનઇ સમઝાઇ,
વણિગબુદ્ધિ[18] નિજ કેલવી જી,[19]
પહિલઉ ભાડઉ[20] લ્યાઇ. ધન૦ ૫૯

રાજા જે ઘઇ દાઇજઉ જી,[21] તે મુઝ મંત્રીસ,
પરણી અમ્હારી રાષિજ્યો જી,[22]
હમ તુમ્હ વિચિ જગદીસ. ધન૦ ૬૦

ઉજ્જયણી પુહચાવિજ્યો જી,[23] વિત્તસું[24] અમ્હ ઘઉ[25] બોલ,
મુહત[26] માન્યઉ[27] વચન તે જી,[28]
રંગ રલી ચિત ષોલિ. ધન૦ ૬૧

---

૧ આણિઉ. ૨ તુનઇ. ૩ 'જી' બીજી પ્રતમાં નથી. ૪ કિહ. ૫ 'જી' બીજી પ્રતમાં નથી. ૬ કિહાં. ૭ કોઢીઅઉ. ૮ 'જી' બીજી પ્રતમાં નથી. ૯ નહી. ૧૦ 'જી' બીજી પ્રતમાં નથી. ૧૧ માંરિસ્યું; પછીનો મુખ્ય પ્રતનો 'જી' બીજી પ્રતમાં નથી. ૧૨ કહઇ; પછીનો 'જી' બીજી પ્રતમાં નથી. ૧૩ એકુ. ૧૪ 'જી' બીજી પ્રતમાં નથી. ૧૫ પરધાંન. ૧૬ પુરષ. ૧૭ 'જી' બીજી પ્રતમાં નથી. ૧૮ વણિક-બુદ્ધિ. ૧૯ 'જી' બીજી પ્રતમાં નથી. ૨૦ ભાડા. ૨૧ 'જી' બીજી પ્રતમાં નથી. ૨૨ 'જી' બીજી પ્રતમાં નથી. ૨૩ 'જી' બીજી પ્રતમાં નથી. ૨૪ વિતસ્સું. ૨૫ નઇ. ૨૬ મુહતઇ. ૨૭ માંન્યઉ. ૨૮ 'જી' બીજી પ્રતમાં નથી.

તે પરણી મુઝ પુત્રનઇ જી, દેઈ તુમ્હ ઘરિ જાઉ,
ઇણિ અરથઇ આણ્યઉ[1] તુનઇં[2] જી,[3] કુલદેવી લહિ દાઉ. ધન૦ ૫૫
મંગલ કહઇ, કિહાં[4] હંસિણી જી,[5] સંગ જિસઉ કિહ[6] કાગ?
તિમ રોગી સુત કોઢીયઉ[7] જી,[8] રૂપવતી નહી લાગ. ધન૦ ૫૬
એહ અકારિજ નહીં[9] કરૂં જી,[10] એ કુકર્મં ચંડાલ,
મંત્રી કહઇ, તુઝ મારિસું[11] જી, કાઢી ષડગ કરાલ. ધન૦ ૫૭
સાહસ ધરિ મંગલ ભણઇ[12] જી, મરિવઉ છઇ ઇક વાર,
એહુ[13] કમ્મર્ં કરિસ્યું નહી જી,[14] લહિ શ્રાવક અવતાર. ધન૦ ૫૮
વિચિ પરાધાન[15] પુરુષ[16] પઠ્યા જી,[17] મંગલનઇ સમઝાઇ,
વણિગબુદ્ધિ[18] નિજ કેલવી જી,[19]
પહિલઉ ભાડઉ[20] લ્યાઇ. ધન૦ ૫૯
રાજા જે ઘઇ દાઇજઉ જી,[21] તે મુઝ મંત્રીસ,
પરણી અમ્હારી રાષિજ્યો જી,[22]
હમ તુમ્હ વિચિ જગદીસ. ધન૦ ૬૦
ઉજ્જયણી પુહચાવિજ્યો જી,[23] વિત્તસું[24] અમ્હ ઘઉ[25] બોલ,
મુહત[26] માન્યઉ[27] વચન તે જી,[28]
રંગ રલી ચિત બોલિ. ધન૦ ૬૧

---

૧ આણિઉ. ૨ તુનઇ. ૩ ‘જી’ બીજી પ્રતમાં નથી. ૪ કિહ. ૫ ‘જી’ બીજી પ્રતમાં નથી. ૬ કિહાં. ૭ કોઢીઅઉ. ૮ ‘જી’ બીજી પ્રતમાં નથી. ૯ નહી. ૧૦ ‘જી’ બીજી પ્રતમાં નથી. ૧૧ માંરિસ્યું; પછીનો મુખ્ય પ્રતનો ‘જી’ બીજી પ્રતમાં નથી. ૧૨ કહઇ; પછીનો ‘જી’ બીજી પ્રતમાં નથી. ૧૩ એકુ. ૧૪ ‘જી’ બીજી પ્રતમાં નથી. ૧૫ પરધાંન. ૧૬ પુરષ. ૧૭ ‘જી’ બીજી પ્રતમાં નથી. ૧૮ વણિક-બુદ્ધિ. ૧૯ ‘જી’ બીજી પ્રતમાં નથી. ૨૦ ભાડા. ૨૧ ‘જી’ બીજી પ્રતમાં નથી. ૨૨ ‘જી’ બીજી પ્રતમાં નથી. ૨૩ ‘જી’ બીજી પ્રતમાં નથી. ૨૪ વિતસ્યું. ૨૫ નઇ. ૨૬ મુહતઇ. ૨૭ માંન્યઉ. ૨૮ ‘જી’ બીજી પ્રતમાં નથી.

દેહચિંતા મિસિ ઊઠ્યઉ, સુંદરી ન મેલ્હઇ તે[1] પૂઠઉ,
રાગ ધરી નવિ બોલઇ,[2] સૂનઇ ચિતિ[3] ઘરિ ડોલઇ. ૭૧

કહઉ કુમર! કોઈ[4] ખાવઇ? ક્ષુધા[5] દીપઇ વિણુ પાવઇ,
રુચતા[6] મોદક અણાવઇ, સ્વામી! જ્યઉ તુમ્હ ભાવઇ. ૭૨

મંગલ ભાવ જણાવઇ, એતઉ મોદક ભાવઇ,
ઉજ્જયણી જલ પાવઇ, તઉ હમ પરઉ[7] સુહાવઇ. ૭૩

ચમકી ચિત્તિ કુમારી, અઘટત વાત વિચારી,[8]
માતાનઉ ઘર હોસ્યઇ, અવંતી નામ તે[9] લેસ્યઇ. ૭૪

દીધાં[10] પંચ તંબોલ, સંધ્યાકાલ અબોલ,[11]
નિકસ્યઉ[12] તે મિસ[13] લેઈ, આવિ સુ સહિય વલેઈ. ૭૫

મંદિર થકીય[14] નીકલિયઉ,[15] જાઈ સાથનઇ મિલીયઉ,
દીધી વસ્તુ સંભાલી, હય રથ સોવનથાલી. ૭૬

મુહતઉ[16] તે મુકલાવ્યઉ, ઉજયણી[17] પથિ આવ્યઉ,
પૂછી નિશ્ચય[18] કીધઉ, જે દીધઉ તેઇ[19] લીધઉ. ૭૭

ઢાલ તૂં વડઉ લેસાલીયઉ એ ઢાલ[20]

માતાપિતા મંગલ તણા એ, બહુ વિધિ[21] કરીય તે સોગ,
તે દુકખરહિત થયા એ, મંગલ તણઇં[22] સંજોગ.[23] ૭૮

નિજ કુસલિ[24] ઘરિ આવીયા એ, પૂરણ[25] પુન્યસંયોગિ.[26]
મંગલકલશ[27] આવીયા એ, રથ ઊપરિ ચડ્યઉ ઘર ભણી એ. ૭૯

---

૧ એ. ૨ વોલઈ. ૩ ચિત. ૪ કાંઈ. ૫ ક્ષુધા. ૬ રુચિતા. ૭ પરઉ. ૮ અવિચારી. ૯ નગર. ૧૦ દીધા. ૧૧ અવોલ. ૧૨ નિકિસ્યઉ. ૧૩ મિસિ. ૧૪ થકી. ૧૫ નીકલીયઉ. ૧૬ મુહતઇ. ૧૭ ઉજ્જયણી. ૧૮ નિર્ણય. ૧૯ તે. ૨૦ 'ઢાલ' શબ્દ બીજી પ્રતમાં નથી. ૨૧ બિધ. ૨૨ તણઇ. ૨૩ સંયોગ. ૨૪ કુસલ. ૨૫ પૂરવ. ૨૬ સંયોગ. ૨૭ મંગલકલસ.

દેહચિંતા મિસિ ઊઠ્યઉ, સુંદરી ન મેલ્હઇ તે[1] પૂઠઉ,
રાગ ધરી નવિ બોલઇ,[2] સૂનઇ ચિતિ[3] ઘરિ ડોલઇ. ૭૧

કહઉ કુમર! કોઈ[4] ખાયઇ? ક્ષુધા[5] દીપઇ વિણુ પાયઇ,
રુચતા[6] મોદક અણાવઇ, સ્વામી! લ્યઉ તુમ્હ ભાવઇ. ૭૨

મંગલ ભાવ જણાવઇ, એતઉ મોદક ભાવઇ,
ઉજ્જયણી જલ પાવઇ, તઉ હમ પરઉ[7] સુહાવઇ. ૭૩

ચમકી ચિત્તિ કુમારી, અઘટત વાત વિચારી,[8]
માતાનઉ ઘર હોસ્યઇ, અવંતી નામ તે[9] લેસ્યઇ. ૭૪

દીધાં[10] પંચ તંબોલ, સંઝ્યાકાલ અબોલ,[11]
નિકસ્યઉ[12] તે મિસ[13] લેઈ, આવિ સુ સહિય વલેઈ. ૭૫

મંદિર થકીય[14] નીકલિયઉ,[15] જાઈ સાથનઇ મિલીયઉ,
દીધી વસ્તુ સંભાલી, હય રથ સોવનથાલી. ૭૬

મુહતઉ[16] તે મુકલાવ્યઉ, ઉજયણી[17] પથિ આવ્યઉ,
પૂછી નિશ્ચય[18] કીધઉ, જે દીધઉ તેઇ[19] લીધઉ. ૭૭

ઢાલ તૂં વડઉ લેસાલીયઉ એ ઢાલ[20]

માતાપિતા મંગલ તણા એ, બહુ વિધિ[21] કરીય તે સોગ,
તે દુકખરહિત થયા એ, મંગલ તણઇ[22] સંજોગ.[23] ૭૮

નિજ કુસલિ[24] ઘરિ આવીયા એ, પૂરબ[25] પુન્યસંયોગિ.[26]
મંગલકલશ[27] આવીયા એ, રથ ઊપરિ ચડ્યઉ ઘર ભણી એ. ૭૯

---

૧ એ. ૨ વોલઈ. ૩ ચિત. ૪ કાંઈ. ૫ ખુધા. ૬ રુચિતા. ૭ પરઉ. ૮ અવિચારી. ૯ નગર. ૧૦ દીધા. ૧૧ અવોલ. ૧૨ નિકિસ્યઉ. ૧૩ મિસિ. ૧૪ થકી. ૧૫ નીકલીયઉ. ૧૬ મુહતઇ. ૧૭ ઉજજયણી. ૧૮ નિર્ણય. ૧૯ તે. ૨૦ 'ઢાલ' શબ્દ બીજી પ્રતમાં નથી. ૨૧ બિધ. ૨૨ તણઇ. ૨૩ સંયોગ. ૨૪ કુસલ. ૨૫ પૂરવ. ૨૬ સંયોગ. ૨૭ મંગલકલસ.

કરફરસણ કરિવા ભણી[1] ઉદ્યત હૂવઉ[2] જામ,
કુમરી[3] બાહિર નીકલી,[4] દાસી પૂછઇ તામો રે. ક૦ ૮૮

કહિ સખિ! તુ[5] કાઇ[6] દૂમણી?[7] સુણિ સખિ! ગયઉ ભરતાર,
કામરૂપ મનમોહનૂં,[8] તજિ મુઝનઇ નિરધારો રે. ક૦ ૮૯

કહિ[9] હિવણઇ કોઈ કોઢીયઉ[10] આવ્યઉ મુઝ આવાસિ,
તે પરિ[11] જાણી[12] પરિહરી,[13] આવી છું તુમ્હ પાસો[14] રે. ક૦ ૯૦

દાસીમાંહે[15] સુઇ રહી, રાતિ વિહાણી તામ,[16]
પીહરિ પહુતી સુંદરી, મુહતઉ[17] જાણ્યઉ[18] અકામો રે. ક૦ ૯૧

દુબુંધી રાજા કહઇ,[19] બઇઠઉ કરિ મુખ સામ,[20]
પૂછઇ રાઇ[21] વિષાવાદસ્યઉ,[22]
તુમ્હ મનિ હરષનઇ ઠામો[23] રે. ક૦ ૯૨

કર્મ તણી ગતિ સ્યું કહૂં?[24] કહિવા જોગ ન રાજ,
કુમર જે દેખ્યઉ[25] તે તિસઉ,[26]
પિણિ તે થયઉ[27] કાજો[28] રે. ક૦ ૯૩

કુમરીનઇ સંયોગથી, કોઢી થયઉ[29] કુમાર,
હા હા રવ ભૂપતિ કરઇ, હૂયઉ કુણ રતન વિણાસો[30] રે. ક૦ ૯૪

૧ 'ભણી' પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૨ હૂયઉ. ૩ કુંવરી. ૪ આ શબ્દ પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૫ તૂં. ૬ કાંઇ. ૭ આ શબ્દ પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૮ મનમોહનૂ; આ શબ્દ પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૯ બીજી પ્રતમાં 'કહિ' શબ્દ નથી. ૧૦ આની પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૧૧ પર. ૧૨ જાંણી. ૧૩ આની પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' લખેલો છે. ૧૪ પાસિ. ૧૫ દાસીમાહે. ૧૬ તાંમ. ૧૭ મુહતઇ. ૧૮ જાંણ્યઉ. ૧૯ આની પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૨૦ સ્યામ. ૨૧ રાઉ. ૨૨ વિષવાદસ્યઉ; આ શબ્દ પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૨૩ ઠામિ. ૨૪ આની પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૨૫ દેખિઉ. ૨૬ તુમ્હે; આ શબ્દ પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૨૭ આની પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૨૮ અકાજ. ૨૯ થયાઉ. ૩૦ વિગાર.

કરફરસણ કરિવા ભણી[1] ઉદ્યત હૂવઉ[2] જામ,
કુમરી[3] બાહિર નીકલી,[4] દાસી પૂછઇ તામો રે. ક૦ ૮૮

કહિ સખિ! તુ[5] કાઇ[6] દૂમણી ?[7] સુણિ સખિ! ગયઉ ભરતાર,
કામરૂપ મનમોહનૂં,[8] તજિ મુઝનઇ નિરધારો રે. ક૦ ૮૯

કહિ[9] હિવણઇ કોઈ કોઢીયઉ[10] આવ્યઉ મુઝ આવાસિ,
તે પરિ[11] જાણી[12] પરિહરી,[13] આવી છું તુમ્હ પાસો[14] રે. ક૦ ૯૦

દાસીમાંહે[15] સુઇ રહી, રાતિ વિહાણી તામ,[16]
પીહરિ પહુતી સુંદરી, મુહતઉ[17] જાણ્યઉ[18] અકામો રે. ક૦ ૯૧

દુખુંધી રાજા કહઇ,[19] બઇઠઉ કરિ મુખ સામ,[20]
પૂછઇ રાઇ[21] વિષાવાદસ્યઉં,[22]
તુમ્હ મનિ હરષનઇ ઠામો[23] રે. ક૦ ૯૨

કર્મ તણી ગતિ સ્યું કહૂં ?[24] કહિવા જોગ ન રાજ,
કુમર જે દેષ્યઉ[25] તે તિસઉ,[26]
પિણિ તે થયઉ[27] કાજો[28] રે. ક૦ ૯૩

કુમરીનઇ સંયોગથી, કોઢી થયઉ[29] કુમાર,
હા હા રવ ભૂપતિ કરઇ, હૂયઉ કુણ રતન વિણાસો[30] રે. ક૦ ૯૪

---

૧ 'ભણી' પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૨ હૂયઉ. ૩ કુંવરી. ૪ આ શબ્દ પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૫ તૂં. ૬ કાંઇ. ૭ આ શબ્દ પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૮ મનમોહનૂ; આ શબ્દ પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૯ બીજી પ્રતમાં 'કહિ' શબ્દ નથી. ૧૦ આની પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૧૧ પર. ૧૨ જાંણી. ૧૩ આની પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' લખેલો છે. ૧૪ પાસિ. ૧૫ દાસીમાહે. ૧૬ તાંમ. ૧૭ મુહતઇ. ૧૮ જાંણ્યઉ. ૧૯ આની પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૨૦ સ્યામ. ૨૧ રાઉ. ૨૨ વિષવાદસ્યઉ; આ શબ્દ પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૨૩ ઠામિ. ૨૪ આની પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૨૫ દેષિઉ. ૨૬ તુમ્હે; આ શબ્દ પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૨૭ આની પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૨૮ અકાજ. ૨૯ થયાઉ. ૩૦ વિગાર.

એક વાર માતા સુંનઇ,[1] જઉ બોલાવઇ[2] તાત,
કનિ[3] દેનઇ[4] સાંભલઇ,[5] માહરા[6] મનની વાતો રે. ક૦ ૧૦૩

માતા દેષિ નિરાદર,[7] મામઉ[8] સીહ સામંત,
તેહનઇ પિણિ વીનતિ[9] કરી,[10] તે કહિ,
હોઇ નિચંતો રે. ક૦ ૧૦૪

રાજાનઇ તિણિ વીનવ્યઉ,[11] છોરૂ ઇમ સીદાઇ,
દાન માન[12] દૂરઇ રહઉ,[13]
વચનઇં[14] સ્વામિ બોલાયઉ[15] રે. ક૦ ૧૦૫

એક રુષી સુણિ પરિહરી, કુમરી વિણ[16] આપ ધાર,[17]
આજ માહરઇ આગ્રહઇ,[18] બોલાવઉ ઇક વારો રે. ક૦ ૧૦૬

દૂહા

બોલાવી આવી કુમરિ, કરિ પ્રણામ, સુણિ તાત,
પુરુષ વેષ દ્યઉ મુઝ તુમ્હે, પછઇ જણાઇસુ વાત. ૧૦૭

વેષ કીયઉ તિણિ પુરુષનઉ,[19] દ્યઉ મુઝ સિંઘ[20] સંઘાતિ.
ઉજ્જેણી[21] નગરી [ભ]ણી ભેજઉ મુઝનઉ[22] તાત. ૧૦૮

તિમ કરિજો[23] જિમ વંસનઇ,[24] રતી ન લાગઇ ષોડિ,
સુંદરી ચલીય[25] પ્રયાણ કરિ, કરિ પ્રણામ કર જોડિ. ૧૦૯

---

૧ મુનઇ. ૨ વોલાવઇ. ૩ કાંન. ૪ દેઇનઇં. ૫ આ શબ્દ પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૬ માહરઇ. ૭ નિરાદર; આની પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૮ મામા. ૯ વીનતી. ૧૦ પછી 'રે' લખેલો છે. ૧૧ તેની પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૧૨ માંન. ૧૩ તેની પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૧૪ વચનઇ. ૧૫ બોલાવોઇ. ૧૬ વિણુ. ૧૭ 'આપ ધાર'ને બદલે બીજી પ્રતમાં 'આધાર' છે. ૧૮ તેની પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' લખેલો છે. ૧૯ તેની પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૨૦ સિંહ. ૨૧ ઉજ્ઝેણી. ૨૨ મુઝનઇ. ૨૩ કરજે. ૨૪ પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૨૫ ચલી.

એક વાર માતા મુંનઇ,[1] જઉ બોલાવઇ[2] તાત,
કનિ[3] દેનઇ[4] સાંભલઇ,[5] માહરા[6] મનની વાતો રે. ક૦ ૧૦૩

માતા દેષિ નિરાદર,[7] મામઉ[8] સીહ સામંત,
તેહનઇ પિણિ વીનતિ[9] કરી,[10] તે કહિ,
હોઇ નિચંતો રે. ક૦ ૧૦૪

રાજાનઇ તિણિ વીનવ્યઉ,[11] છોરૂ ઇમ સીદાઇ,
દાન માન[12] દૂરઇ રહઉ,[13]
વચનઇં[14] સ્વામિ બોલાયઉ[15] રે. ક૦ ૧૦૫

એક રુષી સુણિ પરિહરી, કુમરી વિણ[16] આપ ધાર,[17]
આજ માહરઇ આગ્રહઇ,[18] બોલાવઉ ઇક વારો રે. ક૦ ૧૦૬

દૂહા

બોલાવી આવી કુમરિ, કરિ પ્રણામ, સુણિ તાત,
પુરુષ વેષ દ્યઉ મુઝ તુમ્હે, પછઇ જણાઇસુ વાત. ૧૦૭

વેષ કીયઉ તિણિ પુરુષનઉ,[19] દ્યઉ મુઝ સિંઘ[20] સંઘાતિ.
ઉજ્જેણી[21] નગરી [ભ]ણી ભેજઉ મુઝનઉ[22] તાત. ૧૦૮

તિમ કરિજો[23] જિમ વંસનઇ,[24] રતી ન લાગઇ ષોડિ,
સુંદરી ચલીય[25] પ્રયાણ કરિ, કરિ પ્રણામ કર જોડિ. ૧૦૯

૧ મુનઇ. ૨ વોલાવઇ. ૩ કાંન. ૪ દેઇનઇં. ૫ આ શબ્દ પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૬ માહરઇ. ૭ નિરાદર; આની પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૮ મામા. ૯ વીનતી. ૧૦ પછી 'રે' લખેલો છે. ૧૧ તેની પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૧૨ માંન. ૧૩ તેની પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૧૪ વચનઇ. ૧૫ બોલાવોઇ. ૧૬ વિણુ. ૧૭ 'આપ ધાર'ને બદલે બીજી પ્રતમાં 'આધાર' છે. ૧૮ તેની પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' લખેલો છે. ૧૯ તેની પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૨૦ સિંહ. ૨૧ ઉજઝેણી. ૨૨ મુઝનઇ. ૨૩ કરજે. ૨૪ પછી બીજી પ્રતમાં 'રે' છે. ૨૫ ચલી.

પાઠક ! કહાવઉ વાત ઇણ[1] ચટડાં કન્હા,[2]
ચટડાં[3] બોલ્યા કુમરનઇ એ,
કથા કહેસ્યઇ એહ, જે તુમ્હનઇ
અતિ રાગદૃષ્ટિ સૂધઇ મનઇ એ.[4] ૧૧૬

મંગલ કહઇ કુમાર, કહઉ[5] કથાનિક,[6]
આપણ વીતઉં,[7] તુમ્હ સુણઉ એ,
એ તેહિ જ[8] નારિ ભાડઇ પરણીય,
પુરુષવેષ કારણ કુણઇ એ? ૧૧૭

એહવઉ નિશ્ચય જાણિ વાત કહી તિમ
જિમ પરણી છંડી ગયઉ એ,
માહરી છઇ તિહાં[9] માગિ[10] ચંપાનયરીય,[11]
એ અચરિજ મુઝનઇ થયઉ એ. ૧૧૮

જા રે જૂઠી વાત, ઝાલઉ એહનઇ,
અમ્હરઇ ઘરિ એ કિહાં રહ્યઉ[12] એ?
પુરુષે ઝાલયઉ[13] જામ, નાઠા છાત્ર તે
ધન્ન સેઠિનઇ જાઈ કહઉ[14] એ. ૧૧૯

ચઉપઈ

મંગલકલશ[15] માંહિ[16] આવીયઉ,[17] ઊંચઇ[18]
આસણિ[19] બઇસાણીયઉ,[20]
સિહ ! સુણઉ, મઇ પરિછાણીયઉ,[21]
પરણ્યઉ પતિ મુઝ મનિ માનીયઉ.[22] ૧૨૦

---

૧ ઇણહ. ૨ કન્હઇ. ૩ ચટડા. ૪ 'એ' બીજી પ્રતમાં નથી. ૫ કહૂં. ૬ કથાનક. ૭ વીતતી. ૮ આની પછી બીજી પ્રતમાં 'નિજ' શબ્દ છે. ૯ તિહ. ૧૦ માંગિ. ૧૧ ચંપાનગરીયઇ. ૧૨ રહ્યઓ. ૧૩ ઝાલ્યઓ. ૧૪ કહ્યઉ. ૧૫ મંગલકલસ. ૧૬ માહિ. ૧૭ આંણીઉ. ૧૮ ઉચઇ. ૧૯ આસણઇ. ૨૦ વઇસાંણીયઉ. ૨૧ પહિચ્છાણીયઉ. ૨૨ માંનીયઉ.

પાઠક! કહાવઉ વાત ઇણ[1] ચટડાં કન્હા,[2]
ચટડાં[3] બોલ્યા કુમરનઇ એ,
કથા કહેસ્યઇ એહ, જે તુમ્હનઇ
અતિ રાગદૃષ્ટિ સૂધઇ મનઇ એ.[4] ૧૧૬

મંગલ કહઇ કુમાર, કહઉ[5] કથાનિક,[6]
આપણુ વીતઉં,[7] તુમ્હ સુણઉ એ,
એ તેહિ જ[8] નારિ ભાડઇ પરણીય,
પુરુષવેષ કારણ કુણઇ એ? ૧૧૭

એહવઉ નિશ્ચય જાણિ વાત કહી તિમ
જિમ પરણી છંડી ગયઉ એ,
માહરી છઇ તિહાં[9] માગિ[10] ચંપાનયરીય,[11]
એ અચરિજ મુઝનઇ થયઉ એ. ૧૧૮

જા રે જૂઠી વાત, ઝાલઉ એહનઇ,
અમ્હરઇ ઘરિ એ કિહાં રહ્યઉ[12] એ?
પુરુષે ઝાલયઉ[13] જામ, નાઠા છાત્ર તે
ધન્ન સેઠિનઇ જાઈ કહઉ[14] એ. ૧૧૯

ચઉપઈ

મંગલકલશ[15] માંહિ[16] આવીયઉ,[17] ઊચઇ[18]
આસણિ[19] બઇસાણીયઉ,[20]
સિંહ! સુણઉ, મઇ પરિછાણીયઉ,[21]
પરણ્યઉ પતિ મુઝ મનિ માનીયઉ.[22] ૧૨૦

---

૧ ઇણહ. ૨ કન્હઇ. ૩ ચટડા. ૪ 'એ' બીજી પ્રતમાં નથી. ૫ કહૂં. ૬ કથાનક. ૭ વીતતી. ૮ આની પછી બીજી પ્રતમાં 'નિજ' શબ્દ છે. ૯ તિહ. ૧૦ માંગિ. ૧૧ ચંપાનગરીયઇ. ૧૨ રહ્યઓ. ૧૩ ઝાલ્યઓ. ૧૪ કહ્યઉ. ૧૫ મંગલકલસ. ૧૬ માહિ. ૧૭ આંણીઉ. ૧૮ ઉચઇ. ૧૯ આસણઇ. ૨૦ વઇસાંણીયઉ. ૨૧ પહિચ્છાણીયઉ. ૨૨ માંનીયઉ.

રાજા માન્યઉ, નિજ કરિ પુત્ર, મૂલ પિતા બોલાવ્યઉ અત્ર,
મંગલનઈ[1] દીધઉ નિજ રાજ, પુણ્યપસાઇ[2] સીધા જાં[3] કાજ. ૧૨૯

ઢાલ આઢીયાની[4]

યશોભદ્ર ગુરુ આવીયા, ગાઈયા મિલિ નરનારિ,
સુરસુંદર નરપતિ ગણપતિ,[5] પદવંદન કારિ.[6] ૧૩૦

દેસણ સુણિ પ્રતિબૂધલા[7] લીધલા ચારિત સાર,
ભવિક જીવ નિસ્તારિવા, કરિવા,[8] ઉગ્ર વિહાર. ૧૩૧

સીમાલા ભૂપાલ ન માનઇ મંગલ આણ,[9]
વણિકપુત્ર[10] એ સ્યું કરિસ્યઇ સંગ્રામ અજાણ? ૧૩૨

ઊદાલીનઇ રાજ હરિસ્યું[11] ઇણિ અભિમાન,[12]
ચતુરંગ સેન લેઈ[13] ચડ્યઉ[14] મંગલકલસ પ્રધાન.[15] ૧૩૩

પુણ્ય[16] પસાયઇ તે અરિ ભાગા લાગા પાઇ,
જિનવર પ્રતિમા પૂજિ[17] કરઇ તે નિજ ઘરિ આઇ. ૧૩૪

જિનપ્રસાદ અનેક કરાવઇ આવઇ લોગ,
જૈનધરમ[18] ઇમ સાચવઇ સાચવઇ રાગ સંયોગ. ૧૩૫

અન્ય[19] દિવસિ ઉદ્યાનઇ આવ્યા જઇસિંઘસૂરિ,[20]
વંદન ચાલ્યઉ[21] સુમંગલ, મંગલ વાજઇ[22] તૂર.[23] ૧૩૬

ગુરુજી! અમ્હ મનિ સંસય, એહ વિટંબન[24] દેખિ,
ભાડઇ પરણી આણી, દૂષણ લહીય વિશેષિ. ૧૩૭

---

૧ મંગલનઇ. ૨ પુન્યપસાયઇ. ૩ 'જાં' બીજી પ્રતમાં નથી. ૪ બીજી પ્રતમાં 'ઢાલ ફાગની' લખેલી છે. ૫ આ શબ્દ પછી બીજી પ્રતમાં 'એ' શબ્દ લખેલો છે. ૬ કાર. ૭ પ્રતિવૂધલા. ૮ કારિવા. ૯ આંણ. ૧૦ વણિગપુત્ર. ૧૧ હરેસ્યું. ૧૨ અભિમાંન. ૧૩ લેઇ. ૧૪ ચઢયઉ. ૧૫ પ્રધાંન. ૧૬ પુન્ય. ૧૭ પૂજ. ૧૮ જૈનધર્મ. ૧૯ અન. ૨૦ જઇસિંહસૂરી. ૨૧ ચાલ્ય. ૨૨ વાજત. ૨૩ તૂરિ. ૨૪ વિટંવન.

રાજા માન્યઉ, નિજ કરિ પુત્ર, મૂલ પિતા બોલાવ્યઉ અત્ર,
મંગલનઇં[1] દીધઉ નિજ રાજ, પુણ્યપસાઇં[2] સીધા જ્ઞ[3] કાજ. ૧૨૯

ઢાલ આઢીયાની[4]

યશોભદ્ર ગુરુ આવીયા, ગાઇયા મિલિ નરનારિ,
સુરસુંદર નરપતિ ગણપતિ,[5] પદવંદન કારિ.[6] ૧૩૦

દેસણ સુણિ પ્રતિબૂધલા[7] લીધલા ચારિત સાર,
ભવિક જીવ નિસ્તારિવા, કરિવા,[8] ઉગ્ર વિહાર. ૧૩૧

સીમાલા ભૂપાલ ન માનઇ મંગલ આણ,[9]
વણિકપુત્ર[10] એ સ્યું કરિસ્યઇ સંગ્રામ અજાણ? ૧૩૨

ઉદાલીનઇ રાજ હરિસ્યું[11] ઇણિ અભિમાન,[12]
ચતુરંગ સેન લેઈ[13] ચઢ્યઉ[14] મંગલકલસ પ્રધાન.[15] ૧૩૩

પુણ્ય[16] પસાયઇ તે અરિ ભાગા લાગા પાઇ,
જિનવર પ્રતિમા પૂજિ[17] કરઇ તે નિજ ઘરિ આઇ. ૧૩૪

જિનપ્રસાદ અનેક કરાવઇ આવઇ લોગ,
જૈનધર્મ[18] ઇમ સાચવઇ સાચવઇ રાગ સંયોગ. ૧૩૫

અન્ય[19] દિવસિ ઉદ્યાનઇ આવ્યા જઇસિંઘસૂરિ,[20]
વંદન ચાલ્યઉ[21] સુમંગલ, મંગલ વાજઇ[22] તૂર.[23] ૧૩૬

ગુરુજી! અમ્હ મનિ સંસય, એહ વિટંબન[24] દેષિ,
ભાડઇ પરણી આણી, દૂષણ લહીય વિશેષિ. ૧૩૭

૧ મંગલનઇ. ૨ પુન્યપસાયઇ. ૩ 'જ્ઞ' બીજી પ્રતમાં નથી. ૪ બીજી પ્રતમાં 'ઢાલ ફાગની' લખેલી છે. ૫ આ શબ્દ પછી બીજી પ્રતમાં 'એ' શબ્દ લખેલો છે. ૬ કાર. ૭ પ્રતિવૂધલા. ૮ કારિવા. ૯ આંણ. ૧૦ વણિગપુત્ર. ૧૧ હરેસ્સું. ૧૨ અભિમાંન. ૧૩ લેઇ. ૧૪ ચઢચઉ. ૧૫ પ્રધાંન. ૧૬ પુન્ય. ૧૭ પૂજ. ૧૮ જૈનધર્મ. ૧૯ અન્ન. ૨૦ જઇસિંહસૂરી. ૨૧ ચાલ્ય. ૨૨ વાજત. ૨૩ તૂરિ. ૨૪ વિટંવન.

તિણિ પુરિ એહની સખિ ભદ્રા નામઇ[1] જાણિ,[2]
દેવદત્ત તણી જે નારીસું પહિચાણિ.[3] ૧૪૮

ષરચઇ મેરઉ પતિ ઘરમારથિ[4] ધન[5] કોડિ,
સંભલિ શ્રીદેવી ભાષઇ મુહ મચકોડિ. ૧૪૯

તેરી સંગતિ એ કોટી[6] કિમ ષરચેસ્યઇ?
ફોકટણી ફોકઇ કાંઇ તૂં ગરણ કરેસ્યઇ? ૧૫૦

તિણિ વચનિ કઠોરઇ સુષ વિલષઉ અતિ કીધઉ,
વલિ હાસ કરીનઇ મિચ્છા દુક્કડ[7] લીધઉ.[8] ૧૫૧

તે સોમચંદ્રનઇ શ્રીદેવી સંઘાતિ,[9]
શ્રાવકના વ્રત લ્યઇ સાધુ સંગતિ મનિ ભાત.[10] ૧૫૨

તિ[11] થયા સમાધઇ, ચવિનઇ સુરા[12] સોધર્મિ,[13]
સ્થિતિ પંચ પલ્યોપમ, આયુ ભોગવી કર્મ્મ.[14] ૧૫૩

સોમચંદ્રના[15] આતમ હૂઆ તુમ્હે ભૂપાલ,
શ્રીદેવી સુંદરિ થઈ નારિ તે બાલ.[16] ૧૫૪

પરદ્રવ્યઇ જે તુમ્હ કીધઉ પુણ્ય રસાલ,
તિણિ ભાડઇ પરણી વલી મિલી તતકાલ. ૧૫૫

હાસઇ શ્રીદેવી ભદ્રાનઇ દીધઉ આલ,
ઇણિ ભવિ[17] તિણિ પામ્યઉ એહ કલંક કરાલ. ૧૫૬

ઇમ સુણીય વિરત્તઉ મંગલકલસ નરિંદ,
સુંદરિના સુતનઇ દીધઉ રાજ આણંદ. ૧૫૭

રાજા રાણીસું[18] ભાવઇં[19] સહગુરુ પાસિ,
લીધઉ ચારિતવ્રત પાલઇ ધરીય ઉલ્હાસ. ૧૫૮

---

૧ નાંમઇ. ૨ જાંણિ. ૩ પહિચાંણ. ૪ ધરમરથ. ૫ ધનની. ૬ કોઢી. ૭ દુક્કડ. ૮ દીધઉ. ૯ સંઘાનઇ. ૧૦ ભાતઇ. ૧૧ તે. ૧૨ પુરિ. ૧૩ સૌધર્મ્મ. ૧૪ ધર્મ્મ. ૧૫ સોમચંદ્રનઉ. ૧૬ વાલ. ૧૭ ભવ. ૧૮ રાંણીસ્યું. ૧૯ ભાવઇ.

તિણિ પુરિ એહની સખિ ભદ્રા નામઇ[1] જાણિ,[2]
દેવદત્ત તણી જે નારીસું પહિચાણિ.[3] ૧૪૮

ષરચઇ મેરઉ પતિ ઘરમારથિ[4] ધન[5] કોડિ,
સંભલિ શ્રીદેવી ભાષઇ મુહ મચકોડિ. ૧૪૯

તેરી સંગતિ એ કોટી[6] કિમ ષરચેસ્યઇ?
કોકટણી કોકઇ કાંઇ તૂં ગરણ કરેસ્યઇ? ૧૫૦

તિણિ વચનિ કઠોરઇ સુષ વિલષઉ અતિ કીધઉ,
વલિ હાસ કરીનઇ મિચ્છા દુક્કડ[7] લીધઉ.[8] ૧૫૧

તે સોમચંદ્રનઇ શ્રીદેવી સંઘાતિ,[9]
શ્રાવકના વ્રત લ્યઇ સાધુ સંગતિ મનિ ભાત.[10] ૧૫૨

તિ[11] થયા સમાધઇ, ચવિનઇ સુરા[12] સોધર્મિ,[13]
સ્થિતિ પંચ પલ્યોપમ, આયુ ભોગવી કમ્મ.[14] ૧૫૩

સોમચંદ્રના[15] આતમ હૂઆ તુમ્હે ભૂપાલ,
શ્રીદેવી સુંદરિ થઈ નારિ તે બાલ.[16] ૧૫૪

પરદ્રવ્યઇ જે તુમ્હ કીધઉ પુણ્ય રસાલ,
તિણિ ભાડઇ પરણી વલી મિલી તતકાલ. ૧૫૫

હાસઇ શ્રીદેવી ભદ્રાનઇ દીધઉ આલ,
ઇણિ ભવિ[17] તિણિ પામ્યઉ એહ કલંક કરાલ. ૧૫૬

ઇમ સુણીય વિરત્તઉ મંગલકલસ નરિંદ,
સુંદરિના સુતનઇ દીધઉ રાજ આણંદ. ૧૫૭

રાજા રાણીસું[18] ભાવઇં[19] સહગુરુ પાસિ,
લીધઉ ચારિતવ્રત પાલઇ ધરીય ઉલ્હાસ. ૧૫૮

---

૧ નાંમઇ. ૨ જાંણિ. ૩ પહિચાંણ. ૪ ધરમરથ. ૫ ધનની. ૬ કોઢી. ૭ દુક્કડ. ૮ દીધઉ. ૯ સંઘાનઇ. ૧૦ ભાતઇ. ૧૧ તે. ૧૨ પુરિ. ૧૩ સૌધર્મ્મ. ૧૪ ધર્મ્મ. ૧૫ સોમચંદ્રનઉ. ૧૬ વાલ. ૧૭ ભવ. ૧૮ રાંણીસ્યું. ૧૯ ભાવઇ.

[૩૦]

કલ્યાણકૃત

વાસુપૂજ્ય મનોરમ ફાગ

(સં. ૧૬૯૬)

सरस्वतीं नमस्कृत्य प्रणम्य सद्गुरुन्नपि ।
वक्ष्ये मनोरमं फागं वासुपूज्यजिनस्य च ॥

ઢાલ ૧ પ્રથમ, અઢીઆ

પણમીય જિન ચઉવીસ, પાય નમાડીય સીસ,
વાસપૂજ્ય જિન તણઉ એ, ફાગ રલીઆમણઉ એ. ૧

ફાગુ તે ફાગુણ માસિ, લોક તે રમઇ ઉહલાસિ,
રામતિ નવનવી એ, કિમ જાઇં વર્ણવી એ. ૨

બાંધઇ કરમની કોડિ, ન સકઇ કાંઈ વછોડિ,
તે રામતિ કિસી એ, રાગ મતિ જસ વસી એ. ૩

ધિન ધિન શ્રીવાસપૂજ્ય, ફાગ રમતઇથી બૂઝય,
સંજિમ આદરઇ એ, શિવરમણી વરઇ એ. ૪

ત્રિણ ભવની સુણઉ વાત, તીરથપતિ થયા વિખ્યાત,
સહૂ કો સાંભલઉ એ, મૂકી આમલઉ એ. ૫

ત્રોટક

આમલઉ મૂંકી ભવીઅણ ભાવિઇ, વાસપૂજ્યનઉ ફાગ જે ગાવઇં,
તસ ઘરિ લીલા લખિમી આવઇ, અજરામર પદ નિશ્ચઇં પાવઇ. ૬

ફાગ ફાગ પણ સરિષા નહી, છાસિ ધોલી નઇ દૂધ ધોલું સહી,
જેવડઉ અંતર મેરુ સિરશવઇ, તિમ જિનગુણ અવર કથા કવ્યઇ. ૭

[૩૦]

કલ્યાણકૃત

વાસુપૂજ્ય મનોરમ ફાગ

(સં. ૧૬૯૬)

सरस्वतीं नमस्कृत्य प्रणम्य सद्गुरुन्नपि ।
वक्ष्ये मनोरमं फागं वासुपूज्यजिनस्य च ॥

ઢાલ ૧ પ્રથમ, અઢીઆ

પણમીય જિન ચઉવીસ, પાય નમાડીય સીસ,
વાસપૂજ્ય જિન તણુઉ એ, ફાગ રલીઆમણુઉ એ. ૧

ફાગુ તે ફાગુણ માસિ, લોક તે રમઇ ઉહલાસિ,
રામતિ નવનવી એ, કિમ જાઈ વર્ણવી એ. ૨

બાંધઇ કરમની કોડિ, ન સકઇ કાંઈ વછોડિ,
તે રામતિ કિસી એ, રાગ મતિ જસ વસી એ. ૩

ધિન ધિન શ્રીવાસપૂજ્ય, ફાગ રમતઇથી બૂઝય,
સંજિમ આદરઇ એ, શિવરમણી વરઇ એ. ૪

ત્રિણ ભવની સુણુઉ વાત, તીરથપતિ થયા વિખ્યાત,
સહૂ કો સાંભલઉ એ, મૂકી આમલઉ એ. ૫

ત્રોટક

આમલઉ મૂંકી ભવીઅણુ ભાવિઇ, વાસપૂજ્યનઉ ફાગ જે ગાવઇ,
તસ ઘરિ લીલા લખિમી આવઇ, અજરામર પદ નિશ્ચઇ પાવઇ. ૬

ફાગ ફાગ પણ સરિષા નહી, છાસિ ધોલી નઇ દૂધ ધોલું સહી,
જેવડઉ અંતર મેરુ સિરશવઇ, તિમ જિનગુણ અવર કથા કવ્યઇ. ૭

પુણ્યઇ ઉત્તમ કુલિ અવતાર,
પુણ્યઇ લષિમી નઇ વ્યાપાર,
પુણ્ઇ હુઇ વ્યવહાર. ૧૬

પુણ્યઇ રામા રંભ સમાનિ,
પુણ્યઇ વિલસિ નવઇ નિધાંન,
પુણ્ય સંપજઇ ત્યાંન. ૧૭

પુણ્ય ઘરિ બાંધવની જોડિ,
પુણ્યઇ દીસઇ કાંઈ નહી ષોડિ,
પુણ્યઇ સંપદ કોડિ. ૧૮

પુણ્યઇ વિદ્યાનુ નહી પાર,
પુણ્યઇ બુધિ તણુઉ ભંડાર,
પુણ્યઇ ગુણ દાતાર. ૧૯

પુણ્યઇ તનુ હુઇ નીરોગ,
પુણ્ય હુઇ વંછિત ભોગ,
પુણ્યઇ બેટા ચોગ. ૨૦

પુણ્યઇ માનઇ મોટા રાય,
પુણ્યઇ લાગઇ શત્રુ પાય,
પુણ્યઇ વંછિત થાઇ. ૨૧

ગજરથ ઘોડા પાયક બહૂ એ,
પુણ્યઇ ઉલગ સારઇ સહૂ એ,
ભુજબલ પુણ્યઇ કહૂ એ. ૨૨

પુણ્યઇ પુણ્યાઢઇ હવઉ જેહ,
વિસ્તર કથા સુણાવઇ તેહ,
સંખેપઇ તેહ. ૨૩

ઢાલ ત્રીજી રાસક, સીતિ રસુ કેવલ વર નાણી એ દેશી

પદ્મપુરં પદ્મઇ કરી શોભિત, શોભિત તપન નરનાથ રે,
સેઠ ધનાવઇ રાય આપ્યઉ હાથી એરાવણ સાથ રે. ૨૪

પુણ્યઇ ઉત્તમ કુલિ અવતાર,
પુણ્યઇ લષિમી નઇ વ્યાપાર,
પુણ્ઇ હુઇ વ્યવહાર. ૧૬

પુણ્યઇ રામા રંભ સમાનિ,
પુણ્યઇ વિલસિ નવઇ નિધાંન,
પુણ્ય સંપજઇ ત્યાંન. ૧૭

પુણ્ય ઘરિ બાંધવની જોડિ,
પુણ્યઇ દીસઇ કાંઈ નહી ષોડિ,
પુણ્યઇ સંપદ કોડિ. ૧૮

પુણ્યઇ વિદ્યાનુ નહી પાર,
પુણ્યઇ બુધિ તણુઉ ભંડાર,
પુણ્યઇ ગુણ દાતાર. ૧૯

પુણ્યઇ તનુ હુઇ નીરોગ,
પુણ્ય હુઇ વંછિત ભોગ,
પુણ્યઇ બેટા યોગ. ૨૦

પુણ્યઇ માનઇ મોટા રાય,
પુણ્યઇ લાગઇ શત્રુ પાય,
પુણ્યઇ વંછિત થાઇ. ૨૧

ગજરથ ઘોડા પાયક બહૂ અ,
પુણ્યઇ ઉલગ સારઇ સહૂ અ,
ભુજબલ પુણ્યઇ કહૂ અ. ૨૨

પુણ્યઇ પુણ્યાઢઇ હવઉ જેહ,
વિસ્તર કથા સુણાવઇ તેહ,
સંખેખઇ તેહ. ૨૩

ઢાલ ત્રીજી રાસક, સીતિ રસુ કેવલ વર નાણી એ દેશી

પદ્મપુરં પદ્મઇ કરી શોભિત, શોભિત તપન નરનાથ રે,
સેઠ ધનાવઇ રાય આપ્યઉ હાથી એરાવણ સાથ રે. ૨૪

તિહાં કણિ ગજરાય આવઇ એ, વંદઇ ગુરુપાય,
સભા સહૂ કો કૌતક, ઉચ્છક જોવા થાય. ૩૬

નરભવ જાણુઉ દોહલુ, ન સોહિલુ વારંવાર,
ઇમ જાણી ચિત્ત આણી અ, પ્રાંણી ધરમ કરઉ સાર. ૩૭

દેસન અંતિ પૂછી એ, સ્યઉ છઇ પૂરવ ભવ મૂઝ,
પુણ્ય પાપ ફલ સાથઇ એ, તાથિઇ સુણિ કહૂં તુંઝ. ૩૮

પૂરવિઇ લષિમીપુર વર, સુરપુર સમ તે હોઇ,
વાંમણ રામ સંગ્રામ એ, નામિ ત્રિણ મિત્ર હોઇ. ૩૯

ત્રિણ તે ષિત્રીપુતા એ, રમતાં વનમાં જાય,
વામણઉ મુનીવર દેષી અ, હરષીય લાગુ પાય. ૪૦

સાધુના નેત્રથી પાણી અ, જાંણી અ લાગૂં પૂઠિ,
ઉચઉ જોઈ નિરષઇ એ, પરષઇ ઉભઉ ઊઠિ. ૪૧

રષિવર નેત્રઇ કાંટડઉ વાંકડઉ કેમ કઢાઇ,
હૂં વામણ, જતી ઉભુઉ થોભ વિણ કિમ ચઢાઇ? ૪૨

રામ કહઇ મુઝ ઉપરિ, શુભ પરિ ચઢિનઇ ભાય,
સંગ્રામ સાહઇ બાંહિઇ એ, કંટક તવ ઉદ્ધરાય. ૪૩

મુનીપરસેવાગંધથી વાંમણઇ કીઉ રે સંકોચ,
પુણ્ય પાપ ફલ સાથઇ એ, બાંધિઉં હવિ સિઉ સોચ? ૪૪

સાધુજી નિરહી નિરહંકારી અ, સારી કરી અ પ્રણાંમ,
વારવાર આનંદી અ વંદી અ જાવઇ ઠામિ. ૪૫

વામણઉ જાતિમદિ ઇમ કરઇ, અમ્હ શિરિ ષિત્રી જાતિ,
તે વિણ કંટઉ ન કાઢઇ એ, ઇમ ચઢિઉ વદિ ઉનમાદિ. ૪૬

રામ કહઇં હૂં પશૂ થયુ, ફલ ભયું એ મુઝ સાર,
સંગ્રામ કહઇ ફલ હારિઉં, વારઉ એ વચન વિચાર. ૪૭

સંગ્રામ જીવ હૂં તપનુ, ઉપનઉ હસ્તી રાંમ,
વામણ જાતિમદિ રાજન, ભાજન સુણિ થયું તાંમ. ૪૮

તિહાં કણિ ગજરાય આવઇ એ, વંદઇ ગુરુપાય,
સભા સહૂ કો કૌતક, ઉચ્છક જોવા થાય. ૩૬

નરભવ જાણઉ દોહલુ, ન સોહિલુ વારંવાર,
ઇમ જાણી ચિત્ત આણી અ, પ્રાંણી ધરમ કરઉ સાર. ૩૭

દેસન અંતિ પૂછી એ, સ્યઉ છઇ પૂરવ ભવ મૂઝ,
પુણ્ય પાપ ફલ સાથઇ એ, તાથિઇ સુણિ કહૂં તુંઝ. ૩૮

પૂરવિઇ લષિમીપુર વર, સુરપુર સમ તે હોઇ,
વાંમણ્ રામ સંગ્રામ એ, નામિ ત્રિણ્ મિત્ર હોઇ. ૩૯

ત્રિણ્ તે ષિત્રીપુતા એ, રમતાં વનમાં જાય,
વામણઉ મુનીવર દેષી અ, હરષીય લાગુ પાય. ૪૦

સાધુના નેત્રથી પાણી અ, જાંણી અ લાગૂં પૂઠિ,
ઉચઉ જોઈ નિરષઇ એ, પરષઇ ઉભઉ ઊઠિ. ૪૧

રષિવર નેત્રઇ કાંટડઉ વાંકડઉ કેમ કઢાઇ,
હૂ વામણ્, જતી ઉભુઉ થોભ વિણ્ કિમ ચઢાઇ? ૪૨

રામ કહઇ મુઝ ઉપરિ, શુભ પરિ ચઢિનઇ ભાય,
સંગ્રાંમ સાહઇ બાંહિઇ એ, કંટક તવ ઉદ્ધરાય. ૪૩

મુનીપરસેવાગંધથી વાંમણઇ કીઉ રે સંકોચ,
પુણ્ય પાપ ફલ સાથઇ એ, બાંધિઉં હવિ સિઉ સોચ? ૪૪

સાધુજી નિરહી નિરહંકારી અ, સારી કરી અ પ્રણાંમ,
વારવાર આનંદી અ વંદી અ જાવઇ ઠામિ. ૪૫

વામણઉ જાતિમદિ ઇમ કરઈ, અમ્હ શિરિ ષિત્રી જાતિ,
તે વિણ્ કંટઉ ન કાઢઇ એ, ઇમ ચઢિઉ વદિ ઉનમાદિ. ૪૬

રામ કહઇ હૂં પશૂ થયુ, ફલ ભયું એ મુઝ સાર,
સંગ્રામ કહઇ ફલ હારિઉં, વારઉ એ વચન વિચાર. ૪૭

સંગ્રામ જીવ હૂં તપનુ, ઉપનઉ હસ્તી રાંમ,
વામણ્ જાતિમદિ રાજન, ભાજન સુણિ થયું તાંમ. ૪૮

સરવવરતિ ન હેવાય, દેસવરતિ લીઉ ભાય,
મુગતિ જસિઉ સહી એ, આ ભવિ કેવલ લહી એ. ૬૧

હરખ્યુ પુણ્યાઢરાય, લાગુ ગુરુનઇ પાય,
શ્રાવક વ્રત ઉચ્ચરઇ એ, પાપ પરાંહ કરિ એ. ૬૨

બીજા બહૂ લીઇ દીષ વહઇ તે ગુરુની સીષ,
વિહારક્રમ ગુરુ કરઇ એ, પુરિ પુરિ સંચરઇ એ. ૬૩

ઢાલ છઠી, ઇમ પૂજા એ દેસી

પુણ્યાઢરાય ઘરિ આવીઉ, વરતાવિ અમારિ રે,
પુણ્યા કરણી સમાચરઇ, સુખ વિલસિ સંસારિ રે. પુણ્યા૦ ૬૪

સાધર્મિક ગજ લેષવી, બંધન કીધાં દૂરિ રે,
આધોરણ ઉત્તારીઆ, વહઇ ગજ લજ્યા ભૂરિ રે. પુણ્યા૦ ૬૫

નીચી દ્રષ્ટિ સંચરઇ, ન પીઇ અલગણ નીર રે,
ફાસૂ આહાર તે ગજ કરઇ, મમતા તિજિ સિરીર રે. પુણ્યા૦ ૬૬

ચતુપરવી ગજ સાચવઇ, ચઉવીહાર પચ્ચખાણ રે,
ચૈત્યપરવાડિ કરઇ પરગડી, સાથઇ સંઘ જાણ રે. પુણ્યા૦ ૬૭

એક દિન ગજનઇ આકરઉ તાવ તે ચઢીઉ જાંમ રે,
નૃપ તેડાવઇ વૈદ્યનઇ, કરવા ઓષધ કાંમ રે. પુણ્યા૦ ૬૮

લષી જણાવઇ હાથીઉ, હવઇ થોડું છિ આય રે,
અણસણ લેવૂ મિ સહી, બીજુ નહી ઉપાય રે. પુણ્યા૦ ૬૯

પુર બાહિર અણસણ કરઇ, ઉછવ બહુલા થાય રે,
રાજા આવઇ વંદવા, લષિ આવઇ લષિ જાઇ રે. પુણ્યા૦ ૭૦

લષિ ચઉરાસી જીવનઇ, ષમાવઇ ગજરાય રે,
અરિહંતધ્યાંન રદઇ ધરઇ, લાગઇ સહુ કો પાય રે. પુણ્યા૦ ૭૧

શુભ ધ્યાનઇ સુખર થયુ, સોહમકલપ મઝારિ રે,
રાજા બહુ રુદન કરઇ, ગજના ગુણ સંભારિ રે. પુણ્યા૦ ૭૨

સરવવરતિ ન હેવાય, હેસવરતિ લીઉ ભાય,
મુગતિ જસિઉ સહી એ, આ ભવિ કેવલ લહી એ. ૬૧

હરખ્યુ પુણ્યાઢરાય, લાગુ ગુરુનઇ પાય,
શ્રાવક વ્રત ઉચ્ચરઇ એ, પાપ પરાંહ કરિ એ. ૬૨

બીજા બહૂ લીઇ દીષ વહઇ તે ગુરુની સીષ,
વિહારક્રમ ગુરુ કરઇ એ, પુરિ પુરિ સંચરઇ એ. ૬૩

ઢાલ છઠી, ઇમ પૂજા એ દેસી

પુણ્યાઢરાય ઘરિ આવીઉ, વરતાવિ અમારિ રે,
પુણ્યા કરણી સમાચરઇ, સુખ વિલસિ સંસારિ રે. પુણ્યા૦ ૬૪

સાધર્મિક ગજ લેષવી, બંધન કીધાં દૂરિ રે,
આધોરણ ઉત્તારીઆ, વહઇ ગજ લજ્યા ભૂરિ રે. પુણ્યા૦ ૬૫

નીચી દ્રષ્ટિ સંચરઇ, ન પીઇ અલગણુ નીર રે,
ફાસૂ આહાર તે ગજ કરઇ, મમતા તિજિ સિરીર રે. પુણ્યા૦ ૬૬

ચતુપરવી ગજ સાચવઇ, ચઉવીહાર પચ્ચખાણ રે,
ચૈત્યપરવાડિ કરઇ પરગડી, સાથઇ સંઘ જાણ રે. પુણ્યા૦ ૬૭

એક દિન ગજનઇ આકરઉ તાવ તે ચઢીઉ જાંમ રે,
નૃપ તેડાવઇ વૈદ્યનઇ, કરવા ઓષધ કાંમ રે. પુણ્યા૦ ૬૮

લષી જણાવઇ હાથીઉ, હવઇ થોહું છિ આય રે,
અણસણ લેવૂ મિ સહી, બીજુ નહી ઉપાય રે. પુણ્યા૦ ૬૯

પુર બાહિર અણસણ કરઇ, ઉછવ બહુલા થાય રે,
રાજા આવઇ વંદવા, લષિ આવઇ લષિ જાઇ રે. પુણ્યા૦ ૭૦

લષિ ચઉરાસી જીવનઇ, ષમાવઇ ગજરાય રે,
અરિહંતધ્યાંન રદઇ ધરઇ, લાગઇ સહુ કો પાય રે. પુણ્યા૦ ૭૧

શુભ ધ્યાનઇ સુખર થયુ, સોહમકલપ મઝારિ રે,
રાજા બહુ રુદન કરઇ, ગજના ગુણ સંભારિ રે. પુણ્યા૦ ૭૨

આહા સુહ દેવાણુપ્પિયા રે વંદી ઘરિ તે જાય,
વ્યાલૂ માગે દીહ છતાં રે, નાપઇ તેહની માય. રે પ્રાણી૦ ૮૪

ચાલિ કુલિ નહી આપણઇ રે, હઠિ ચઢિઉ તસ તાય,
ભોજન કુમરનિ નવિ દીઇ રે, દિવસ પાંચ ઇમ જાય. રે પ્રાણી૦ ૮૫

છઠઇ ઘસ્ત કુટંબ મિલી રે, ભાષઇ સુણઉ કુમાર,
કચપચ સી, રાતિ જિમઉં રે, કાં કરઉ નવુ આચાર. રે પ્રાણી૦ ૮૬

હા ભણી હંસઇ તદા રે, કેસવ કહઇ સુણુ વાત,
રાત્રિભોજન [ન]વિ કરુ રે, જો થાઇ દેહપાત. રે પ્રાણી૦ ૮૭

માય તાય કુટુંબ સહુ રે, દૂહવાણું અપાર,
કુમર તિહાંથી નીસરિઉં રે, ધિન કેસવ કુમાર. રે પ્રાણી૦ ૮૮

પઢમ કપ્પિ ઇણઇ સમિ રે, ભાષઇ ઇંદ્ર સુજાણ,
અહો દઢતા કેશવ તણી રે, કેતું કરુ વષાણ. રે પ્રાણી૦ ૮૯

ચ્યાર પ્રકારના દેવતા રે, ચાલવી ન સકઇ કોઇ,
સભા સહૂ હા જી કરઇ રે, પરસંસઇ સહૂ લોય. રે પ્રાણી૦ ૯૦

વન્હી નામઇ એક દેવતા રે, ધરતુ મનિ સંદેહ,
માનવ લોકિઇ આવીઉ રે, પરીક્ષા કારણિ તેહ. રે પ્રાણી૦ ૯૧

ઢાલ આઠમી, રાગ રામેરી

ભૂષિઉ તે તરસિઉ દિન સાતમઇં, મધ્યરાતિ જાઇ જામ રે,
દેવલ એક તે પેષીઉં, બહુ મનુષ્યનુ વિશ્રાંમ રે. ૯૨

તેજપુંજ વિરાજિતં, દીપઇ તે ઝાકઝમાલ રે,
સુખભક્ષકા નઇ રસવતી, જિમઇ તે બાલગોપાલ રે. ૯૩

તેહમાં જે મહધિકા, તેમ પંથિ ઊભા જોય રે,
એહવઇ કેસવ આવીઉ, બહૂ માંનિ તેડી સોય રે. ૯૪

ભુવનમાહઇં જઈ કહિ, ભલઇ આવ્યા પૂજ્ય સુપાત્ર રે,
ભોજન કરઉ આશા ફલી, અહ્મ અછઇ જક્ષની જાત્ર રે. ૯૫

આહા સુહ દેવાણુપ્પિયા રે વંદી ઘરિ તે જાય,
વ્યાલૂ માગે દીહ છતાં રે, નાપઇ તેહની માય. રે પ્રાણી૦ ૮૪

ચાલિ કુલિ નહી આપણઇ રે, હઠિ ચઢિઉ તસ તાય,
ભોજન કુમરનિ નવિ દીઇ રે, દિવસ પાંચ ઇમ જાય. રે પ્રાણી૦ ૮૫

છઠઇ ઘસત કુટંબ મિલી રે, ભાષઇ સુણઉ કુમાર,
કચપચ સી, રાતિ જિમઉં રે, કાં કરઉ નવુ આચાર. રે પ્રાણી૦ ૮૬

હા ભણી હંસઇ તદા રે, કેસવ કહઇ સુણુ વાત,
રાત્રિભોજન [ન]વિ કરુ રે, જો થાઇ દેહપાત. રે પ્રાણી૦ ૮૭

માય તાય કુટુંબ સહુ રે, દૂહવાણું અપાર,
કુમર તિહાંથી નીસરિઉં રે, ધિન કેસવ કુમાર. રે પ્રાણી૦ ૮૮

પઢમ કપ્પિ ઇણઇ સમિ રે, ભાષઇ ઇંદ્ર સુજાણ,
અહો દઢતા કેશવ તણી રે, કેતું કરુ વષાણ. રે પ્રાણી૦ ૮૯

ચ્યાર પ્રકારના દેવતા રે, ચાલવી ન સકઇ કોઇ,
સભા સહૂ હા જી કરઇ રે, પરસંસઇ સહૂ લોય. રે પ્રાણી૦ ૯૦

વન્હી નામઇ એક દેવતા રે, ધરતુ મનિ સંદેહ,
માનવ લોકિઇ આવીઉ રે, પરીક્ષા કારણિ તેહ. રે પ્રાણી૦ ૯૧

ઢાલ આઠમી, રાગ રામેરી

ભૂષિઉ તે તરસિઉ દિન સાતમઇ, મધ્યરાતિ જાઇ જાંમ રે,
દેવલ એક તે પેષીઉં, બહુ મનુષ્યનુ વિશ્રાંમ રે. ૯૨

તેજપુંજ વિરાજિતં, દીપઇ તે ઝાકઝમાલ રે,
સુખભક્ષકા નઇ રસવતી, જિમઇ તે બાલગોપાલ રે. ૯૩

તેહમાં જે મહધિકા, તેમ પંથિ ઊભા જોય રે,
એહવઇ કેસવ આવીઉ, બહૂ માંનિ તેડી સોય રે. ૯૪

ભુવનમાહઇ જઈ કહિ, ભલઇ આવ્યા પૂજ્ય સુપાત્ર રે,
ભોજન કરઉ આશા ફલી, અહ્મ અછઇ જક્ષની જાત્ર રે. ૯૫

જીવતિવ્ય રષિ જઉ તૂં દીઇ, તું દુષી ન કો સંસારિ રે,
પછઇ કોપીઉ કહઇ તુંજ મારું, ઘણઉં કરી કુમાર રે. ૧૦૯

કેસવ કહઇ સુણિ દેવતા, મરવૂં અછઇ એક વાર રે,
નિયમ ન ભાજૂં માહરઉ, વ્રતિભંગિ હુઇ વાર વાર રે. ૧૧૦

માયા સંહરઇ રલીઆતી થઈ, સૂઆરિ વારુ ઠારિ રે,
દિવસ વિકુરવી કહઇ, ઉઠુ ભોજન કરઉ કુમાર રે. ૧૧૧

નિશા લષિણ કુમર જાણઇ, નયનઇ તે નીદનઉ વ્યાપ રે,
માયા મ કરઉ દેવજી, રજની જિમઇ બહુ પાપ રે. ૧૧૨

અમર તવ પ્રગટ થઈ, કરઇ કુસુમવૃષ્ટિ ઉદાર રે,
ઇંદ્રઇ પ્રસંસ્યઉ જેહવઉ, તેહવુ ધિન કુમાર રે. ૧૧૩

તાહરા પગનઇ ધોઅણઇ, સરવ રોગ જાસઇ દૂરિ રે,
વર દીઉ પ્રભાતિ રાજ હોસઇ, મૂકી ગયુ આનંદપૂર રે. ૧૧૪

સાકેતપુર નઇ રાય ધનંજય, પ્રભાતિ દેષઇ આશિ રે,
વનમાંહિ વંદિ સાધુ કેશવ, બિહુ રાજા પાશિ રે. ૧૧૫

રાય જંપઇ ગુરુ પ્રતિ, પ્રભુ! ચિંતા હૂંતી એક રે,
પુત્ર વિના રાજ્ય તે વેણ દીઇ, કિમ દીષ્યા લેઉં છેક રે? ૧૧૬

આજ રાતિ દેવ આવી, કહી ગયુ એહવી વાત રે,
કેસવનઇ તું રાજ્ય દેજે, ગુરુ કહુ તે કુણ વિખ્યાત રે. ૧૧૭

ગુરુ કહિ તુઝ પાસિ બિઠઉ, કેસવ એ ગુણગેહ રે,
પૂરવ વાત સઘલી કહી, રાય ચમકીઉ ધરિ નેહ રે. ૧૧૮

કેસવ કુમરનઇ રાજ્ય આપી દીષા લીઇ ગુરુ પાસિ રે,
કેસવરાય તે રાજ્ય પાલઇ સુખ ભોગવી આવાસિ રે. ૧૧૯

ઢાલ નઉમી, રાગ આસાઉરી, સબ સૂત્રિ દીસઇ એ દેસી

એક દિન ઉચ્ચઇ માલીઇ રે બિહુ કેસવરાય,
નગર નિહાલઇ ગોષથી રે, નવિ દીઠઉ યશોધર તાય. ૧૨૦

જીવતિવ્ય રખિ જઉ તૂં દીઇ, તું દુખી ન કો સંસારિ રે,
પછઇ કોપીઉ કહઇ તુંજ મારું, ઘણઉં કરી કુમાર રે. ૧૦૯

કેસવ કહઇ સુણિ દેવતા, મરવૂં અછઇ એક વાર રે,
નિયમ ન ભાજૂં માહરઉ, વ્રતિભંગિ હુઇ વાર વાર રે. ૧૧૦

માયા સંહરઇ રલીઆતી થઈ, સૂઆરિ વારુ ઠારિ રે,
દિવસ વિકુરવી કહઇ, ઉઠુ ભોજન કરઉ કુમાર રે. ૧૧૧

નિશા લષિણ કુમર જાણઇ, નયનઇ તે નીદનઉ વ્યાપ રે,
માયા મ કરઉ દેવજી, રજની જિમઇ બહુ પાપ રે. ૧૧૨

અમર તવ પ્રગટ થઈ, કરઇ કુસુમવૃષ્ટિ ઉદાર રે,
ઇંદ્રઇ પ્રસંસ્યઉ જેહવઉ, તેહવુ ધિન કુમાર રે. ૧૧૩

તાહરા પગનઇ ધોઅણઇ, સરવ રોગ જાસઇ દૂરિ રે,
વર દીઉ પ્રભાતિ રાજ હોસઇ, મૂકી ગયુ આનંદપૂર રે. ૧૧૪

સાકેતપુર નઇ રાય ધનંજય, પ્રભાતિ દેષઇ આશિ રે,
વનમાંહિ વંદિ સાધુ કેશવ, બિહુ રાજા પાશિ રે. ૧૧૫

રાય જંપઇ ગુરુ પ્રતિ, પ્રભુ! ચિંતા હૂંતી એક રે,
પુત્ર વિના રાજ્ય તે વેણ દીઇ, કિમ દીષ્યા લેઉં છેક રે? ૧૧૬

આજ રાતિ દેવ આવી, કહી ગયુ એહવી વાત રે,
કેસવનઇ તું રાજ્ય દેજે, ગુરુ કહુ તે કુણ વિખ્યાત રે. ૧૧૭

ગુરુ કહિ તુઝ પાસિ બિઠઉ, કેસવ એ ગુણગેહ રે,
પૂરવ વાત્ત સઘલી કહી, રાય ચમકીઉ ધરિ નેહ રે. ૧૧૮

કેસવ કુમરનઇ રાજ્ય આપી દીષા લીઇ ગુરુ પાસિ રે,
કેસવરાય તે રાજ્ય પાલઇ સુખ ભોગવી આવાસિ રે. ૧૧૯

ઢાલ નઉમી, રાગ આસાઉરી, સબ સૂત્રિ દીસઇ એ દેસી

એક દિન ઉચઇ માલીઇ રે બિઠુ કેસવરાય,
નગર નિહાલઇ ગોખથી રે, નવિ દીઠઉ યશોધર તાય. ૧૨૦

રાજરમણિ સુખ ભોગવઇ, ચિંતઇ મનહ મઝારિ,
છંડી હસ્તીઇ દેહ જિહાં, પ્રાસાદ કરૂં તિહાં સાર. ૧૩૨

સુખભરિ વરસ બહુ વઉલીઆં, કરી ન સકયઉ પ્રાસાદ,
રવાડી ગયિ સાંભરિઉં, મનસિઉં ધરઇ વિષાદ. ૧૩૩

હવઇ પ્રાસાદ કરાવીનઇ, જુહારુ જિનવર દેવ,
તુ મઇ આહાર જ આહારવઉં, અભિગ્રહ ગ્રહીઉ હેવ. ૧૩૪

પ્રાસાદ કરવા માંડીઉં, આઠ હવા ઉપવાસ,
રાજા દેહ નિકલામીઉ, પણ નવિ છંડઇ સાહસ. ૧૩૫

દંતી દેવિઇ ઉદ્ધારિઉં, રયણા કંચન પ્રાસાદ,
થંભા ચઉકી દીપતી, રણઝણઇ ઘંટાનાદ. ૧૩૬

રીષભદેવ અવલોકંતા, પુણ્યાઢરાય ઉહલ્લાસ,
અંતગડ કેવલ લહી કરી, પુહુતા શિવપુર વાસ. ૧૩૭

વિજેલબોધ મંત્રી કહઇ, ગુરુમુખિ સુણીઉ એહ,
પુણ્ય પ્રમાણુ એ જાણજયો, મ ધરઉ કિંપી સંદેહ. ૧૩૮

ઢાલ દસમી, રાગ મલ્હાર, ધન્ય તે નિજ બંધુનઇ એ દેસી.

વિમલબોધ મંત્રીથી એહવી કથા સુણી રે,
રણઝણિઉ રાજા ચિત્ત, સભા પણિ રણઝણી રે. ૧૩૯

સમઝિયા જાણ સુજાણ, કેઈ બુઝિયા ગુણી રે,
ધિન ધિન વિમલ પ્રધાંન, જેણે વાર્ત્તા ભણી રે. ૧૪૦

એક દિન રાય સભામાં બિઠઉ શોભતુ રે,
વિમલબોધ મંત્રીશ વ્રતફલ પૂછતુ રે. ૧૪૧

સાધુના વ્રત કહઇ મુઝ, શ્રાવક વ્રત કહઉં રે,
તેહના ફલાફલ જેહ, કહઉ જેહ વાલહઉં રે. ૧૪૨

તેહનાં અરથ વિચાર, કિમ કહઉં નૃપ સુણુ રે,
પંગૂ પામઇ પાર કે, સારી દની તણુઉ રે. ૧૪૩

રાજરમણિ સુખ ભોગવઇ, ચિંતઇ મનહ મઝારિ,
છંડી હસ્તીઇ દેહ જિહાં, પ્રાસાદ કરૂં તિહાં સાર. ૧૩૨

સુખભરિ વરસ બહુ વઉલીઆં, કરી ન સકયઉ પ્રાસાદ,
રવાડી ગયિ સાંભરિઉં, મનસિઉં ધરઇ વિષાદ. ૧૩૩

હવઇ પ્રાસાદ કરાવીનઇ, જુહારુ જિનવર દેવ,
તુ મઇ આહાર જ આહારવઉં, અભિગ્રહ ગ્રહીઉ હેવ. ૧૩૪

પ્રાસાદ કરવા માંડીઉં, આઠ હવા ઉપવાસ,
રાજા દેહ નિકલામીઉ, પણ નવિ છંડઇ સાહસ. ૧૩૫

દંતી દેવિઇ ઉદ્ધારિઉ, રયણા કંચન પ્રાસાદ,
થંભા ચઉકી દીપતી, રણઝણઇ ઘંટાનાદ. ૧૩૬

રીષભદેવ અવલોકંતા, પુણ્યાઢરાય ઉહલ્લાસ,
અંતગડ કેવલ લહી કરી, પુહુતા શિવપુર વાસ. ૧૩૭

વિજેલબોધ મંત્રી કહઇ, ગુરુમુખિ સુણીઉ એહ,
પુણ્ય પ્રમાણુ એ જાણજયો, મ ધરઉ કિંપી સંદેહ. ૧૩૮

ઢાલ દસમી, રાગ મલ્હાર, ધન્ય તે નિજ બંધુનઇ એ દેસી.

વિમલબોધ મંત્રીથી એહવી કથા સુણી રે,
રણઝણિઉ રાજા ચિત્ત, સભા પણિ રણઝણી રે. ૧૩૯

સમઝિયા જાણ સુજાણ, કેઈ બુઝિયા ગુણી રે,
ધિન ધિન વિમલ પ્રધાંન, જેણે વાર્ત્તા ભણી રે. ૧૪૦

એક દિન રાય સભામાં બિઠઉ શોભતુ રે,
વિમલબોધ મંત્રીશ વતફલ પૂછતુ રે. ૧૪૧

સાધુના વ્રત કહઇ મુઝ, શ્રાવક વ્રત કહઉં રે,
તેહના ફલાફલ જેહ, કહઉ જેહ વાલહઉં રે. ૧૪૨

તેહનાં અરથ વિચાર, કિમ કહઉં નૃપ સુણુ રે,
પંગૂ પામઇ પાર કે, સારી દની તણઉ રે. ૧૪૩

બીજઉ ભવ તે એહ, હવઇ ત્રીજઉ કહઇ રે,
ઋધિવૃધિ કલ્યાણ, સેવક જિમ લહઇ રે. ૧૫૬

ઇતિ શ્રીવાસપૂજ્ય મનોરમે ફાગે પ્રથમોલ્લાસ સંપૂર્ણ:

ઢાલ ૧૧મી, રાગ ગુડી.

જંબૂદીપ મઝારિ દક્ષણભરત ભલઉ રી,
અંગ સુચંગ સુદેસ, જાણિ કિ ભૂમિતિલુ રી. ૧૫૭

ચંપાનયરી સાર, ચાંપાં વનિ કરી સોહઇ,
ગઢ મઢ પોલિ પ્રાકાર, નરનારી મન મોહઇ. ૧૫૮

શ્રીવાસપૂજ્ય નરેંદ્ર, રાજા રાજ્ય કરઇ રી,
જયારાણી તાસ, કુલ મારગે ધરઇ રી. ૧૫૯

જેઠ સુદિ નુમિ કે દિન, રાતિ બહુવુર સમિ રી,
ચવી પદ્મોત્તર દેવ, જયા કૂપિ રમઇ રી. ૧૬૦

હસ્તી વૃષભ ઉર સીહ, લહમી ફૂલકા માલા,
સોમ સૂર ધજ કુંભ, સરોવર સમુદ્ર વિશાલા. ૧૬૧

વિમાન રત્નનું પુંજ, વલી જ્વલયોતિ અતાગિઇ,
શપનાં દશનઇ ચ્યાર, દેપી રાણી જાગઇ. ૧૬૨

પૂછઇ પ્રિય પ્રત્યઇ વાત, નૃપ કહઇ પુત્ર હોશઇ રી,
રીધિવૃધિ આનંદ, સુતથી શખ થશઇ રી. ૧૬૩

કુલમંડણ, કુલકેતુ, કુલદીપક કુલચંદઉ,
સંભલિ ભૂપતિવાણિ, રાણી ધરઇ આનંદઉ. ૧૬૪

શપનપાઠિક પ્રભાતે તેડી પૂછઇ રાય,
તે કહિ ત્રીલોકીનાથ અથવા ચક્રી થાય. ૧૬૫

રાજા આપઇ દાંન, પાઠિકવર જાય,
જયા પાલઇ ગરભ, ઉલટ અંગિ ન માય. ૧૬૬

ફાગુણ વદિ ચઉદસિ, મધ્ય નિસાઇ જાયુ,
શુભ લગનિ શુભ વાર, શુભ યોગઇ સુત આયુ. ૧૬૭

બીજઉ ભવ તે એહ, હવઇ ત્રીજઉ કહઇ રે,
ઋધિવૃધિ કલ્યાણ, સેવક જિમ લહઇ રે. ૧૫૬

ઇતિ શ્રીવાસપૂજ્ય મનોરમે ફાગે પ્રથમોલ્લાસ સંપૂર્ણઃ

ઢાલ ૧૧મી, રાગ ગુડી.

જંબૂદ્વીપ મઝારિ દક્ષણભરત ભલઉ રી,
અંગ સુચંગ સુદેસ, જાણિ કિ ભૂમિતિલુ રી. ૧૫૭

ચંપાનયરી સાર, ચાંપાં વનિ કરી સોહઇ,
ગઢ મઢ પોલિ પ્રાકાર, નરનારી મન મોહઇ. ૧૫૮

શ્રીવાસપૂજ્ય નરેંદ્ર, રાજા રાજ્ય કરઇ રી,
જયારાણી તાસ, કુલ મારગે ધરઇ રી. ૧૫૯

જેઠ સુદિ નુમિ કે દિન, રાતિ બહવુર સમિ રી,
ચવી પદ્મોત્તર દેવ, જયા કૂખિ રમઇ રી. ૧૬૦

હસ્તી વૃષભ ઉર સીહ, લક્ષ્મી ફૂલકા માલા,
સોમ સૂર ધજ કુંભ, સરોવર સમુદ્ર વિશાલા. ૧૬૧

વિમાન રત્નનું પુંજ, વલી જ્વલયોતિ અતાગિઇ,
શપનાં દશનઇ ચ્યાર, દેખી રાણી જાગઇ. ૧૬૨

પૂછઇ પ્રિય પ્રત્યઇ વાત, નૃપ કહઇ પુત્ર હોશઇ રી,
રીધિવૃધિ આનંદ, સુતથી શખ થશઇ રી. ૧૬૩

કુલમંડણ, કુલકેતુ, કુલદીપક કુલચંદઉ,
સંભલિ ભૂપતિવાણિ, રાણી ધરઇ આનંદઉ. ૧૬૪

શપનપાઠિક પ્રભાતે તેડી પૂછઇ રાય,
તે કહિ ત્રીલોકીનાથ અથવા ચક્રી થાય. ૧૬૫

રાજા આપઇ દાંન, પાઠિકવર જાય,
જયા પાલઇ ગરભ, ઉલટ અંગિ ન માય. ૧૬૬

ફાગુણ વદિ ચઉદસિ, મધ્ય નિસાઇ જાયુ,
શુભ લગનિ શુભ વાર, શુભ યોગઇ સુત આયુ. ૧૬૭

પ્રભુ વાધઇ સુરતુરની પરિ, માયતાય મનસિઉં મોદ ધરઇ,
ઉચ્છવ કીનઉ રાય શુભ પરિ,
પ્રભુ પાઠશાલા ભણી સાંચરઇ. મેરઉ૦ ૧૭૭

સજનવર્ગ સહુ તિહાં મિલિ, ઇંદ્ર આવઇ ન્યાન તણઇ બલિ,
મઘવાઇ તિહાં ઇમ આયસિઉં,
પ્રભુ ત્રિણ ન્યાન્યી, ભણવૂં કસિઉં. મેરઉ૦ ૧૭૮

પંડિત સતકારિઉ શુભ પરિ,
પછઇ આવિઉં સહૂ નિજ નિજ ઘરિઇં,
માયતાય વિમાસિ ઇમ કહઇ,
પુત પરણઉ જિમ ઘરસૂત રહઇ. મેરઉ૦ ૧૭૯

પ્રભુ પરણઉ પદમાવતી ગુણી, પુત્રી તે રાય વત્સલ તણી,
પ્રભુ કુમરપણઇં સુખ ભોગવિ,
વરસ લાષ અઢાર સુણુ હવઇ. મેરઉ૦ ૧૮૦

વસંતઊછવ જગતધણી, પ્રતિબૂઝસ્યઇ કુમરપણઇ સુગુણી,
પ્રભુ સ્તવતઇ સુખ સંપદ સદા,
સેવક જનનઇ કલ્યાણ મુદા. મેરઉ૦ ૧૮૧

ઢાલ ૧૩મી, રાગ કેદારુ ટોડી

એણઇ અવસરિ આવીઉ રે, મનોહર માસ વસંત,
સિસર ગયુ દુખ દેઈ કરી રે, ઠારવા જે જગિ સંત. ૧૮૨

મનમોહન મોરે જગપતિ હો, શ્રીવાસપૂજ્યરાય મલાર,
જયારાણી કુષિ [અ]વતાર, તેરી સૂરતિકી બલીહાર,
મેરી વંદન વારંવાર. મન૦ આંકણી. ૧૮૩

અંબ અશોક નઇ એલચી રે, અષોડ અંજીર અનેક,
અગર તગર વલી આંમલાં રે, અંકૂલ્લ ફલીઉ વવેક. મન૦ ૧૮૪

કરણી કેલિ નઇ કરમદાં રે, ષજૂરી ષયર દ્રાષ,
અક્ષ પલક્ષ તે દીપતા રે, શોભતા વૃક્ષના લાષ. મન૦ ૧૮૫

પ્રભુ વાધઇ સુરતુરની પરિ, માયતાય મનસિઉં મોદ ધરઇ,
ઉચ્છવ કીનઉ રાય શુભ પરિ,
પ્રભુ પાઠશાલા ભણી સાંચરઇ. મેરઉ૦ ૧૭૭

સજનવર્ગ સહુ તિહાં મિલિ, ઇંદ્ર આવઇ ન્યાન તણઇ બલિ,
મઘવાઇ તિહાં ઇમ આયસિઉં,
પ્રભુ ત્રિણ ન્યાન્યી, ભણવૂં કસિઉં. મેરઉ૦ ૧૭૮

પંડિત સતકારિઉ શુભ પરિ,
પછઇ આવિઉં સાહૂ નિજ નિજ ઘરિઇં,
માયતાય વિમાસિ ઇમ કહઇ,
પુત પરણઉ જિમ ઘરસૂત રહઇ. મેરઉ૦ ૧૭૯

પ્રભુ પરણઉ પદમાવતી ગુણી, પુત્રી તે રાય વત્સલ તણી,
પ્રભુ કુમરપણઇ સુખ ભોગવિ,
વરસ લાષ અઢાર સુણુ હવઇ. મેરઉ૦ ૧૮૦

વસંતઊછવ જગતધણી, પ્રતિબૂઝસ્યઇ કુમરપણઇ સુગુણી,
પ્રભુ સ્તવતઇ સુખ સંપદ સદા,
સેવક જનનઇ કલ્યાણ મુદા. મેરઉ૦ ૧૮૧

ઢાલ ૧૩મી, રાગ કેદારુ ટોડી

એણઇ અવસરિ આવીઉ રે, મનોહર માસ વસંત,
સિસર ગયુ દુખ દેઈ કરી રે, ઠારવા જે જગિ સંત. ૧૮૨

મનમોહન મોરે જગપતિ હો, શ્રીવાસપૂજ્યરાય મલાર,
જયારાણી કુષિ [અ]વતાર, તેરી સૂરતિકી બલીહાર,
મેરી વંદન વારંવાર. મન૦ આંકણી. ૧૮૩

અંબ અશોક નઇ એલચી રે, અષોડ અંજીર અનેક,
અગર તગર વલી આંમલાં રે, અંકૂલ્લ ફલીઉ વવેક. મન૦ ૧૮૪

કરણી કેલિ નઇ કરમદાં રે, ષજૂરી ષયર દ્રાષ,
અક્ષ પલક્ષ તે દીપતા રે, શોભતા વૃક્ષના લાષ. મન૦ ૧૮૫

લાલા રાતુ રંગ કસૂભનુ, વલી ચોલ મજીઠાં જેહ,
જેહનઇ જેહવું શોભીઇ, પિહરઇ તેહવું તેહ. લાલ૦ ૧૯૮

લાલાં પીલાં પીતાંબર સાવટૂં, પીલી પામરી જાંણિ,
લાલા કેસરીઆ વાગા સહી,
કેઈ પિહિરિ ઉલટ આંણિ. લાલા૦ ૧૯૯

લાલાં નીલાં તાસ્ તા તગતગઈ, પાડી સોનારી છાપ,
સૂડા ષંષી શોભતા, કેઈ પઇહરઇ દેઈ થાપ. લાલા૦ ૨૦૦

લાલા ચૂઆ ચંદન મહિમહિ, માથઇ લાયાં મોગરેલ,
કેવડેલ ચાંપેલાં સહી, ભલઉ, ગલાલ કરઉ રંગરેલ. લાલા૦ ૨૦૧

લાલા અગરચંદન તન લીપીઆં, અરઘજ લાયા સાર,
લાલ અબીર ગલાલ ઉડાવતા, સારી સકલ શણગાર. લાલા૦ ૨૦૨

લાલા છયલ છબીલા નીસરિયા, પ્રભુજી સાથિ કુમાર,
લાલા એક પાલા એક પાલષી, એક ઘોડઇ અસવાર. લાલા૦ ૨૦૩

લાલા એક નર ચકડોલિઇં ચઢિયા, એક રથિ બેઠા જાય,
એક મયગલ મોટઇ ચઢિયા, રમવા ઉચ્છક થાય. લાલા૦ ૨૦૪

લાલા તાલ મૃદંગ વજાડતા, એક વજાડતા ચંગ,
વીણા શરણાઈ વાયતા, ષેલઇ ધરતા રંગ. લાલા૦ ૨૦૫

લાલા વનમાહઇ ટોલઇ મિલી, ષેલઇ બાલ ગોપાલ,
નિજ પરિવારિ પરવરયા, કરતા રંગ રશાલ. લાલા૦ ૨૦૬

ઢાલ ૨૫મી, દેસી ધૂઆરિ સુંદર નયરી વણારસી એ દેસી

પદમાવતી પ્રભુની પ્રિયા, રંગિ રાતી લાલ,
મેલી સહીઅર સાર, કરઇ ક્રીડા હો ઉડાડઇ ગલાલ. ૨૦૭

વનમાંહિ ક્રીડા કરઇ રંગિ રાતી લાલ,
નવનવા રંગપ્રકાર, કરઇ ક્રીડા હો ઉડાડઇ ગલાલ. ૨૦૮

સાથઇ હસ્તિની ચિત્રની, રંગિ રાતી લાલ,
પદમિની ચતુરા સુજાણ, કરઇ ક્રીડા હો ઉડાડઇ ગલાલ. ૨૦૯

લાલા રાતુ રંગ કસૂભનુ, વલી ચોલ મજીઠાં જેહ,
જેહનઇ જેહવું શોભીઇ, પિહરઇ તેહવું તેહ. લાલ૦ ૧૯૮
લાલાં પીલાં પીતાંબર સાવટૂં, પીલી પામરી જાંણિ,
લાલા કેસરીઆ વાગા સહી,
કેઈ પિહિરિ ઉલટ આંણિ. લાલા૦ ૧૯૯
લાલાં નીલાં તાસ્તા તગતગઇ, પાડી સોનારી છાપ,
સૂડા પંષી શોભતા, કેઈ પઇહરઇ દેઈ થાપ. લાલા૦ ૨૦૦
લાલા ચૂઆ ચંદન મહિમહિ, માથઇ લાયાં મોગરેલ,
કેવડેલ ચાંપેલાં સહી, ભલઉ, ગલાલ કરઉ રંગરેલ. લાલા૦ ૨૦૧
લાલા અગરચંદન તન લીપીઆં, અરધજ લાયા સાર,
લાલ અબીર ગલાલ ઉડાવતા, સારી સકલ શણગાર. લાલા૦ ૨૦૨
લાલા છયલ છબીલા નીસરિયા, પ્રભુજી સાથિ કુમાર,
લાલા એક પાલા એક પાલખી, એક ઘોડઇ અસવાર. લાલા૦ ૨૦૩
લાલા એક નર ચકડોલિઇં ચઢિયા, એક રથિ બેઠા જાય,
એક મયગલ મોટઇ ચઢિયા, રમવા ઉચ્છક થાય. લાલા૦ ૨૦૪
લાલા તાલ મૃદંગ વજાડતા, એક વજાડતા ચંગ,
વીણા શરણાઈ વાયતા, ષેલઇ ધરતા રંગ. લાલા૦ ૨૦૫
લાલા વનમાહઇ ટોલઇ મિલી, ષેલઇ બાલ ગોપાલ,
નિજ પરિવારિ પરવરચા, કરતા રંગ રશાલ. લાલા૦ ૨૦૬

ઢાલ ૨૫મી, દેસી ધૂઆરિ સુંદર નયરી વણારસી એ દેસી

પદ્મસાવતી પ્રભુની પ્રિયા, રંગિ રાતી લાલ,
મેલી સહીઅર સાર, કરઇ ક્રીડા હો ઉડાડઇ ગલાલ. ૨૦૭
વનમાંહિ ક્રીડા કરઇ રંગિ રાતી લાલ,
નવનવા રંગપ્રકાર, કરઇ ક્રીડા હો ઉડાડઇ ગલાલ. ૨૦૮
સાથઇ હસ્તિની ચિત્રની, રંગિ રાતી લાલ,
પદ્મિની ચતુરા સુજાણ, કરઇ ક્રીડા હો ઉડાડઇ ગલાલ. ૨૦૯

ષટદશ ભૂષણ એક સજઇ, રંગિ રાતી લાલ,
રણઝણ કરઇ મંજીર, કરઇ ક્રીડા હો ઉડાડઇ ગલાલ. ૨૨૨

કોયલ કંઠિ જીપતી, રંગિ રાતી લાલ,
મૃગનયણઇ મનુ હાર, કરઇ ક્રીડા હો ઉડાડઇ ગલાલ. ૨૨૩

ચિત્રાલંકી ગજગતિ, રંગિ રાતી લાલ,
નાશા દીપકધાર, કરઇ ક્રીડા હો ઉડાડઇ ગલાલ. ૨૨૪

ચંદ્રવદની સુલોચના, રંગિ રાતી લાલ,
જંઘા કદલીકંદ, કરિ ક્રીડા હો ઉડાડઇ ગલાલ. ૨૨૫

રૂપિ રતિ હરાવતી, રંગિ રાતી લાલ,
જિહ્વા અમીનઉ કંદ, કરિ ક્રીડા હો ઉડાડઇ ગલાલ. ૨૨૬

એહવી સખી સાથઇ કરી, રંગિ રાતી લાલ,
વનમાં ષેલઇ ફાગ, કરઇ ક્રીડા હો ઉડાડઇ ગલાલ. ૨૨૭

કોકિલકંઠિ ગાયતી, [રંગિ રાતી લાલ] *
આલાવઇં સઘલા રાગ, કરઇ ક્રીડા હો ઉડાડઇ ગલાલ. ૨૨૮

ઢાલ ૧૬મી, રંગીલે જિનપતિ એ દેશી

વસંત ઉચ્છવ વનમાં કરઇ સિલીઆ લોકરા લાષ, રંગીલે પ્રાણીઆ,
હિંદોલા ક્રીડા કરઇ, કેઈ બિઠા મંડપ દ્રાષ, રંગીલે પ્રાણીઆ. ૨૨૯

પડોપલીમાં કેઈ ઝીલી, છાંટઇ માંહોમાંહિ નીર, રંગી૦
કાંડાં મેહલામણી રમિ, કેઈ મહા ભડવીર. રંગી૦ ૨૩૦

કેસુકેસરજલ ભરી, કેઇ પચરકી છાંટંતિ, રંગી૦
અબીર ગલાલ એકઠાં કરી, કેઈ મુખી નાષંતિ. રંગી૦ ૨૩૧

ટોડર નવસર કેઈ ગૂંથી નિજ રામા કંઠિ ઠવંતિ, રંગી૦
નિજ કાંતા દેષી કેઈ કામવચન ચવંતિ. રંગી૦ ૨૩૨

* ૨૨૮મી કડીની પહેલી પંક્તિમાં 'રંગિ રાતી લાલ' એ શબ્દ લહિયાની ભૂલથી રહી ગયેલા જણાય છે; તે શબ્દ કૌંસમાં દર્શાવ્યા છે.

ષટદશ ભૂષણ એક સજઇ, રંગિ રાતી લાલ,
રણઝણ કરઇ મંજીર, કરઇ ક્રીડા હો ઉડાડઇ ગલાલ. ૨૨૨

કોયલ કંઠિ જીપતી, રંગિ રાતી લાલ,
મૃગનયણઇ મનુ હાર, કરઇ ક્રીડા હો ઉડાડઇ ગલાલ. ૨૨૩

ચિત્રાલંકી ગજગતિ, રંગિ રાતી લાલ,
નાશા દીપકધાર, કરઇ ક્રીડા હો ઉડાડઇ ગલાલ. ૨૨૪

ચંદ્રવદની સુલોચના, રંગિ રાતી લાલ,
જંઘા કદલીકંદ, કરિ ક્રીડા હો ઉડાડઇ ગલાલ. ૨૨૫

રૂપિ રતિ હરાવતી, રંગિ રાતી લાલ,
જિહ્વા અમીનઉ કંદ, કરિ ક્રીડા હો ઉડાડઇ ગલાલ. ૨૨૬

એહવી સખી સાથઇ કરી, રંગિ રાતી લાલ,
વનમાં ખેલઇ ફાગ, કરઇ ક્રીડા હો ઉડાડઇ ગલાલ. ૨૨૭

કોકિલકંઠિ ગાયતી, [રંગિ રાતી લાલ]*
આલાવઇ સઘલા રાગ, કરઇ ક્રીડા હો ઉડાડઇ ગલાલ. ૨૨૮

ઢાલ ૧૬મી, રંગીલે જિનપતિ એ દેશી

વસંત ઉચ્છવ વનમાં કરઇ સિલીઆ લોકરા લાખ, રંગીલે પ્રાણીઆ,
હીંદોલા ક્રીડા કરઇ, કેઈ બિઠા મંડપ દ્રાખ, રંગીલે પ્રાણીઆ. ૨૨૯

પડોખલીમાં કેઈ ઝીલી, છાંટઇ માંહોમાંહિ નીર, રંગી૦
કાંડાં મેહલામણી રમિ, કેઈ મહા ભડવીર. રંગી૦ ૨૩૦

કેસુકેસરજલ ભરી, કેઇ પચરકી છાંટંતિ, રંગી૦
અબીર ગલાલ એકઠાં કરી, કેઇ મુખી નાખંતિ. રંગી૦ ૨૩૧

ટોડર નવસર કેઈ ગૂંથી નિજ રામા કંઠિ ઠવંતિ, રંગી૦
નિજ કાંતા દેખી કેઈ કામવચન ચવંતિ. રંગી૦ ૨૩૨

---

* ૨૨૮મી કડીની પહેલી પંક્તિમાં 'રંગિ રાતી લાલ' એ શબ્દ લહિયાની ભૂલથી રહી ગયેલા જણાય છે; તે શબ્દ કૌંસમાં દર્શાવ્યા છે.

જલથલષેચરમાહ પડીઉ પરની બાહિઇં,
તિહાં જે દૂષ સહિયા એ, નવિ જાય કહિયા એ. ૨૪૫

નારકીપણઇં દૂષ જેહ, કોડિ પૂરવ લગઇ તેહ,
નવિ જાઇ ભણ્યા એ, ઘટિકા બિ તણા એ. ૨૪૬

મણુજનમિ કરમબંધિ, કહી બહિરો કહી અંધ,
ટૂટઉ પાંગુલિઉ એ, મૂગઉ રાંઘલુ એ. ૨૪૭

ઘણી વાર થયુ દેવ, કરતુ પરસુરસેવ,
આભી ઉગીપણઇ એ, કલમષી દુખ ઘણઇં એ. ૨૪૮

ચ્યારિ ગતિ મઝારિ, ભમીઉ વારંવાર,
માનવ ભવ હારીઉ એ, વિષયસુષ ધારીઉં એ. ૨૪૯

હજી તેહ જ ઢાલ, સમ બાલ ગોપાલ,
નરભવ દોહિલુ એ, ધરમ કરિ સોહિલુ એ. ૨૫૦

સંભલિ વાસપૂજ્ય વાણિ, સમઝ્યા મિત્ર સુજાણ,
ઉઠઇ પડવંડા એ, આવી પાએ પડિયા એ. ૨૫૧

પ્રભુજી લેવા દીષ, માયતાય માગઇ સીષ,
તે કહઇ વચ્છ સુણુ એ, આદરઉ જે મુણુ એ. ૨૫૨

જિનદીષ્યા ધરઇ ભાવ, તવ લોકાંતિક આવિ,
બૂઝિ ભુવણધણી એ, જગજીવ હિત ભણી એ. ૨૫૩

ઢાલ ૧૮મી, ફાગની

જિન દીષ્યા ચિત્ત જાણી અ, વાણી વહઇ સુરરાય,
ત્રિણસય અઠિઆસી કોડી અ, જોડીઇ ઇસી લષિ થાય. ૨૫૪

સોવિન મુંકઉં જિનઘરિ, સુરવર તિમ ધારઇ જાંણ,
એક કોડિ આઠ લાષ આપઇ એ, દિન દિન પ્રભુ દાંન. ૨૫૫

શત્રુકાર તે મંડઇ, છંડઇ એ બહુ ભત્તપાણ,
શ્રીવાસપૂજ્ય તે નરવર, જિનવર દીષ્યા જાંણિ. ૨૫૬

જલથલષેચરમાંહ પડીઉ પરની બાહિઇં,
તિહાં જે દૂષ સહિયા એ, નવિ જાય કહિયા એ. ૨૪૫

નારકીપણુઇ દૂષ જેહ, કોડિ પૂરવ લગઇ તેહ,
નવિ જાઇ ભણ્યા એ, ઘટિકા બિ તણા એ. ૨૪૬

મણુજનમિ કરમબંધિ, કહી બહિરો કહી અંધ,
ટૂટઉ પાંગુલિઉ એ, મૂગઉ રાંધલુ એ. ૨૪૭

ઘણી વાર થયુ દેવ, કરતુ પરસુરસેવ,
આભી ઉગીપણુઇં એ, કલમષી દુખ ઘણુઇં એ. ૨૪૮

ચ્યારિ ગતિ મઝારિ, ભમીઉ વારંવાર,
માનવ ભવ હારીઉ એ, વિષયસુષ ધારીઉં એ. ૨૪૯

હજી તેહ જ ઢાલ, સમ બાલ ગોપાલ,
નરભવ દોહિલુ એ, ધરમ કરિ સોહિલુ એ. ૨૫૦

સંભલિ વાસપૂજ્ય વાણિ, સમઝ્યા મિત્ર સુજાણ,
ઉઠઇ પડવંડા એ, આવી પાએ પડિયા એ. ૨૫૧

પ્રભુજી લેવા દીષ, માયતાય માગઇ સીષ,
તે કહઇ વચ્છ સુણુ એ, આદરઉ જે મુણુ એ. ૨૫૨

જિનદીષ્યા ધરઇ ભાવ, તવ લોકાંતિક આવિ,
બૂઝિ ભુવણધણી એ, જગજીવ હિત ભણી એ. ૨૫૩

ઢાલ ૧૮મી, ફાગની

જિન દીષ્યા ચિત્ત જાણી અ, વાણી વહઇ સુરરાય,
ત્રિણસય અઠિઆસી કોડી અ, જોડીઇ ઇસી લષિ થાય. ૨૫૪

સોવિન મુંકઉં જિનઘરિ, સુરવર તિમ ધારઇ જાંણ,
એક કોડિ આઠ લાષ આપઇ એ, દિન દિન પ્રભુ દાંન. ૨૫૫

શત્રુકાર તે મંડઇ, છંડઇ એ બહુ ભત્તપાણ,
શ્રીવાસપૂજ્ય તે નરવર, જિનવર દીષ્યા જાંણિ. ૨૫૬

ઢાલ ૧૯મી, સરસતિ અમૃત એ દેસી

પંચમ ન્યાન ઉપનું જાંણી,
સુરવર કોડિ આવઇ ઊજાણી,
ચિત્તમાહિ હરિષ તે આંણી. ૨૬૯

આવઇ ભુવનપતી સવિ ઇંદા,
વિંતરવર બત્તીસ સુરિંદા,
આવિ દોઇ રવિચંદા. ૨૭૦

બાર દેવ લોકના દસ ઇંદ જાણઉ,
શરવાલિ ચોસટ્ઠિ વષાણઉ,
વંદિ ત્રિભોવનભાણઉં. ૨૭૧

ચ્યાર નિકાય તણી જે દેવિ,
બત્રીસ ગુણી દેવી તે લેવી,
ઉઘડિયા વંદેવી. ૨૭૨

એક સુરી આવઇ થુણંતી,
એક આવઇ ગુણગ્રામ ગુણંતી,
બિરુદાવલી ભણંતી. ૨૭૩

એક જાય, એક વાય, ગાય,
કર જોડી એક લાગઇ પાય,
એક જયજય શબ્દ સુણાઇ. ૨૭૪

રૂપ સોવન રયણમય સાર,
રચીઆ રુડિઇં ત્રણિ પ્રાકાર,
મંડઇ સિંહાસન ચ્યાર. ૨૭૫

બિહુ રૂપિઇં જિણ કરિ વષાણ,
ત્રિ પરી ભાષઇ સમઝઇ જાંણ,
ગણધર છાસઠિ માંણ. ૨૭૬

ઢાલ ૧૯મી, સરસતિ અમૃત એ દેસી

પંચમ ન્યાન ઉપનું જાંણી,
સુરવર કોડિ આવઇ ઊજાણી,
ચિત્તમાહિ હરિષ તે આંણી. ૨૬૯

આવઇ ભુવનપતી સવિ ઇંદા,
વિંતરવર બત્તીસ સુરિંદા,
આવિ હોઇ રવિચંદા. ૨૭૦

બાર દેવ લોકના દસ ઇંદ જાણઉ,
શરવાલિ ચોસટ્ઠિ વષાણઉ,
વંદિ ત્રિભોવનભાણઉં. ૨૭૧

ચ્યાર નિકાય તણી જે દેવિ,
બત્રીસ ગુણી દેવી તે લેવી,
ઉઘડિયા વંદેવી. ૨૭૨

એક સુરી આવઇ થુણંતી,
એક આવઇ ગુણગ્રામ ગુણંતી,
બિરુદાવલી ભણંતી. ૨૭૩

એક જાય, એક વાય, ગાય,
કર જોડી એક લાગઇ પાય,
એક જયજય શબ્દ સુણાઇ. ૨૭૪

રૂપ સોવન રયણમય સાર,
રચીઆ રુડિઇં ત્રણિ પ્રાકાર,
મંડઇ સિંહાસન ચ્યાર. ૨૭૫

બિહુ રૂપિઇ જિણ કરિ વષાણ,
ત્રિ પરી ભાષઇ સમઝઇ જાંણ,
ગણધર છાસઠિ માંણ. ૨૭૬

ઢાલ ૨૦મી, મન ભમરા એ દેસી

બારઇ પરિષદ આગલિઇં, ચિત્તહંસા રે,
જિનવર ભાષઇ ધરમ, લાલ ચિત્તહંસા રે. ૨૮૬

દશે દૃષ્ટાંતિ દોહિલુ, ચિત્તહંસા રે,
લાધુ માણસ જંમ, લાલ ચિત્તહંસા રે. ૨૮૭

તે પાંમી નવિ હારીઇ, ચિત્તહંસા રે,
જુ હુઇ હૈડઇ સાન, લાલ ચિત્તહંસા રે. ૨૮૮

કાંમ ક્રોધ લોભ પરિહરઉ, ચિત્તહંસા રે,
માયા નઇ વલી માંન, લાલ ચિત્તહંસા રે. ૨૮૯

પાંચઇ ઇંદ્રી સંવરઉ, ચિત્તહંસા રે,
વરજઉ વિષયવિકાર, લાલ ચિત્તહંસા રે. ૨૯૦

પાંચ પ્રમાદ તે મૂંકીઇં, ચિત્તહંસા રે,
પાંમી નરભવ સાર, લાલા ચિત્તહંસા રે. ૨૯૧

નિરય નિગોદ દૂષ તિ સહિયા, ચિત્તહંસા રે,
તઉ હજી નાવઇ લાજ, લાલા ચિત્તહંસા રે. ૨૯૨

વલી ધન ઘરણી ધંધઇ પડિઉં, ચિત્તહંસા રે,
ઇમ કિમ સરશઇ કાજ, લાલ ચિત્તહંસા રે. ૨૯૩

દાન સીલ તપ ભાવના, ચિત્તહંસા રે,
ધરમના ચ્યાર પ્રકાર, લાલ ચિત્તહંસા રે. ૨૯૪

યથા શકતઇ કીજીઇ, ચિત્તહંસા રે,
શ્રાવક ધર્માચાર, લાલ ચિત્તહંસા રે. ૨૯૫

વરતિ વિના વારુ નહી, ચિત્તહંસા રે,
અવિરતી દુરગતિ જાઇ, લાલ ચિત્તહંસા રે. ૨૯૬

શ્રાવક યતિધરમ આદરિ, ચિત્તહંસા રે,
શિવસુખ સંપદ થાઇ, લાલ ચિત્તહંસા રે. ૨૯૭

ઢાલ ૨૦મી, મન ભમરા એ દેસી

બારઇ પરિષદ આગલિઇં, ચિત્તહંસા રે,
જિનવર ભાષઇ ધરમ, લાલ ચિત્તહંસા રે. ૨૮૬

દશે દષ્ટાંતિ દોહિલુ, ચિત્તહંસા રે,
લાધુ માણુસ જંમ, લાલ ચિત્તહંસા રે. ૨૮૭

તે પાંમી નવિ હારીઇ, ચિત્તહંસા રે,
જુ હુઇ હૈડઇ સાન, લાલ ચિત્તહંસા રે. ૨૮૮

કાંમ ક્રોધ લોભ પરિહરઉ, ચિત્તહંસા રે,
માયા નઇ વલી માંન, લાલ ચિત્તહંસા રે. ૨૮૯

પાંચઇ ઇંદ્રી સંવરઉ, ચિત્તહંસા રે,
વરજઉ વિષયવિકાર, લાલ ચિત્તહંસા રે. ૨૯૦

પાંચ પ્રમાદ તે મૂંકીઇં, ચિત્તહંસા રે,
પાંમી નરભવ સાર, લાલા ચિત્તહંસા રે. ૨૯૧

નિરય નિગોદ દૂષ તિ સહિયા, ચિત્તહંસા રે,
તઉ હજી નાવઇ લાજ, લાલા ચિત્તહંસા રે. ૨૯૨

વલી ધન ઘરણી ધંધઇ પડિઉં, ચિત્તહંસા રે,
ઇમ કિમ સરશઇ કાજ, લાલ ચિત્તહંસા રે. ૨૯૩

દાન સીલ તપ ભાવના, ચિત્તહંસા રે,
ધરમના ચ્યાર પ્રકાર, લાલ ચિત્તહંસા રે. ૨૯૪

યથા શકતઇ કીજીઇ, ચિત્તહંસા રે,
શ્રાવક ધર્માચાર, લાલ ચિત્તહંસા રે. ૨૯૫

વરતિ વિના વારુ નહી, ચિત્તહંસા રે,
અવિરતી દુરગતિ જાઇ, લાલ ચિત્તહંસા રે. ૨૯૬

શ્રાવક યતિધરમ આદરિ, ચિત્તહંસા રે,
શિવસુખ સંપદ થાઇ, લાલ ચિત્તહંસા રે. ૨૯૭

[૩૧]

વિનયવિજયકૃત

નેમિનાથ ભ્રમરગીતા

(સં. ૧૭૦૬)

દૂહા[૧]

સમુદ્રવિજયનૃપકુલિ તિલઉ, માત સિવાદે[વી] નંદ,
બાલ બ્રહ્મચારી સદા, નમીઇ નેમિ જિણંદ. ૧

તીર્થંકર[૨] બાવીસમો યાદવકુલ[૩] સિણગાર,[૪]
રાજીમતી[૫] મન[૬] વલ્લહુ,[૭] કિરુણરસ[૮] ભંગાર. ૨

મુનિમનપંકજભમરલુ[૯] ભવભયભેદણહાર,
ભમરગીત ટોડર[૧૦] કરી, પૂજું બંધુ[૧૧] મુરારિ.[૧૨] ૩

[ફાગ[૧૩]]

પ્રણમીય[૧૪] સરસતિ[૧૫] વરસતિ,[૧૬] વચન સુધારસસાર,
નેમિ જિણેસર ગાઈઇ, પાઈઇ[૧૭] હરષ અપાર. ૪

---

૧ શ્રી આત્મારામ જૈન જ્ઞાનમન્દિર, વડોદરાની પ્રતમાં 'દૂહા' કે 'ફાગ' એવાં કાવ્યબંધનાં નામ આપેલાં નથી; પણ પ્રાચ્ય વિદ્યામન્દિર, વડોદરાની પ્રતમાં કાવ્યબંધનાં જે નામ આપ્યાં છે તે મુખ્ય પાઠમાં નોંધ્યાં છે. ૨ તીર્થંકર. ૩ યાદવકુલિ. ૪ શિણગાર. ૫ રાજીમતિ. ૬ મનિ. ૭ વાલહો. ૮ કરુણરસ. ૯ ભમરલો. ૧૦ મૂલમાં 'ડોડર' શબ્દ છે; તે અશુદ્ધ જણાતાં, પ્રાચ્ય વિદ્યામન્દિર, વડોદરાની પ્રતમાં મળતો 'ટોડર' શબ્દ સ્વીકાર્યો છે. ૧૧ બંધૂ. ૧૨ મોરારિ. ૧૩ પ્રાચ્ય વિદ્યામન્દિર, વડોદરાની પ્રતમાં અને શ્રી આત્મારામ જ્ઞાનમન્દિરની પ્રતમાં, બન્નેમાં 'ફાગ' એ કાવ્યબંધનો ઉલ્લેખ રહી ગયેલો છે તેની અહીં નોંધ કરી છે. ૧૪ પ્રણમી અ. ૧૫ સરસતી. ૧૬ વરસતી. ૧૭ પાઈઇ.

[૩૧]

વિનયવિજયકૃત

નેમિનાથ ભ્રમરગીતા

(સં. ૧૭૦૬)

દૂહા[1]

સમુદ્રવિજયનૃપકુલિ તિલઉ, માત સિવાદે[વી] નંદ,
બાલ બ્રહ્મચારી સદા, નમીઇ નેમિ જિણંદ. ૧

તીર્થંકર[2] બાવીસમો યાદવકુલ[3] સિણગાર,[4]
રાજીમતી[5] મન[6] વલહુ,[7] કિરુણરસ[8] ભૃંગાર. ૨

મુનિમનપંકજભમરલુ[9] ભવભયભેદણહાર,
ભમરગીત ટોડર[10] કરી, પૂજું બંધુ[11] મુરારિ.[12] ૩

[ફાગ[13]]

પ્રણમીય[14] સરસતિ[15] વરસતિ,[16] વચન સુધારસસાર,
નેમિ જિણેસર ગાઇઇ, પાઇઇ[17] હરષ અપાર. ૪

---

૧ શ્રી આત્મારામ જૈન જ્ઞાનમન્દિર, વડોદરાની પ્રતમાં ‘ દૂહા ’ કે ‘ ફાગ ’ એવાં કાવ્યબંધનાં નામ આપેલાં નથી; પણ પ્રાચ્ય વિદ્યામન્દિર, વડોદરાની પ્રતમાં કાવ્યબંધનાં જે નામ આપ્યાં છે તે મુખ્ય પાઠમાં નોંધ્યાં છે. ૨ તીર્થંકર. ૩ યાદવકુલિ. ૪ શિણગાર. ૫ રાજીમતિ. ૬ મનિ. ૭ વાલહો. ૮ કરુણરસ. ૯ ભમરલો. ૧૦ મૂલમાં ‘ ડોડર ’ શબ્દ છે; તે અશુદ્ધ જણાતાં, પ્રાચ્ય વિદ્યામન્દિર, વડોદરાની પ્રતમાં મળતો ‘ ટોડર ’ શબ્દ સ્વીકાર્યો છે. ૧૧ બંધૂ. ૧૨ મોરારિ. ૧૩ પ્રાચ્ય વિદ્યામન્દિર, વડોદરાની પ્રતમાં અને શ્રી આત્મારામ જ્ઞાનમન્દિરની પ્રતમાં, બન્નેમાં ‘ ફાગ ’ એ કાવ્યબંધનો ઉલ્લેખ રહી ગયેલો છે તેની અહીં નોંધ કરી છે. ૧૪ પ્રણમી અ. ૧૫ સરસતી. ૧૬ વરસતી. ૧૭ પાઈઇ.

રતનજડિત કંચુકકસ, ખંચિત[1] કુચ[2] દોઇ સાર,
એકાઉલિ મુગતાઉલિ, ટંકાઉલિ ગલિ હાર. ૧૧

દૂહા

હાથિ[3] મણિમુંદ્રડી[4] હેમચુડી,[5]
મેષલા[6] કટિ બની રયણ[7] રૂડી,
ઝાંઝરી ઘૂઘરી[8] ચરણિ[9] વાજઇ,[10]
રંભા[11] રતિ તણિ વેસિ છાજઇ. ૧૨

ફાગ

ગોષિ ચડી[12] ચિત ચીંતવઇ,[13] રાજુલિ[14] રાજકુંઆરિ,[15]
વાલિભ વેગા[16] પધારુ[17] રે,[18] ઉભા[19] કાંઇ[20] દુવારિ.[21] ૧૩

ભલું રે કરયઉ[22] તમ્હે[23] આવતાં, પાલતાં[24] પૂરવ પ્રીતિ,
નવભવ નેહ નિવાહી, રાષી[25] ઉત્તમ રીતિ. ૧૪

છંદ

દોહિલા દિન ગયા તુમ્હ[26] પાષઇ,[27]
રષે તે સોહણિ[28] દેવ[29] દાષઇ,[30]
આજ હું દુષનુ[31] પાર પાંમી,[32]
નયન[33] મેલાવડિ[34] મિલ્યઉ[35] સ્વાંમી.[36] ૧૫

---

૧ ખંચીત. ૨ કુચયુગ. ૩ હાથ. ૪ મણિમય મુદ્રડી. ૫ હેમચૂડી. ૬ મેખલા. ૭ રયણિં. ૮ ઘુઘરી. ૯ ચરણ. ૧૦ બાજઇ. ૧૧ અહીંથી પંક્તિ આ પ્રમાણે પૂરી થાય છેઃ ‘પીઉ જોઇ આવતો બહુઇ વાજે,’ ૧૨ ચઢી. ૧૩ ચિંતવઇ. ૧૪ રાજુલ. ૧૫ રાજકુમાર. ૧૬ વેગેં. ૧૭ પધારો. ૧૮ હો. ૧૯ ઉભાં. ૨૦ આ શબ્દ પછી ‘રે’ મળે છે. ૨૧ દુઆરિ. ૨૨ કર્યું. ૨૩ તુમે. ૨૪ પાલી. ૨૫ પાલી. ૨૬ તુમ. ૨૭ પાખિં. ૨૮ સોહિણેં. ૨૯ દૈવ. ૩૦ દાખિં. ૩૧ દુખનો. ૩૨ પામી. ૩૩ નયણે. ૩૪ મિલાવડે. ૩૫ મિલ્યો. ૩૬ સ્વામી.

રતનજડિત કંચુકકસ, ખંચિત[૧] કુચ[૨] દોઇ સાર,
એકાઉલિ મુગતાઉલિ, ટંકાઉલિ ગલિ હાર. ૧૧

દૂહા

હાથિ[૩] મણિમુંદ્રડી[૪] હેમચુડી,[૫]
મેષલાં[૬] કટિ બની રયણ[૭] રૂડી,
ઝાંઝરી ઘૂઘરી[૮] ચરણિ[૯] વાજઇ,[૧૦]
રંભા[૧૧] રતિ તણિ વેસિ છાજઇ. ૧૨

ફાગ

ગોષિ ચડી[૧૨] ચિત ચીંતવઇ,[૧૩] રાજુલિ[૧૪] રાજકુંઆરિ,[૧૫]
વાલિભ વેગા[૧૬] પધારુ[૧૭] રે,[૧૮] ઉભા[૧૯] કાંઇ[૨૦] દુવારિ.[૨૧] ૧૩

ભલું રે કરયઉ[૨૨] તમ્હે[૨૩] આવતાં, પાલતાં[૨૪] પૂરવ પ્રીતિ,
નવભવ નેહ નિવાહી, રાષી[૨૫] ઉત્તમ રીતિ. ૧૪

છંદ

દોહિલા દિન ગયા તુમ્હ[૨૬] પાષઇ,[૨૭]
રષે તે સોહણિ[૨૮] દેવ[૨૯] દાષઇ,[૩૦]
આજ હું દુષનુ[૩૧] પાર પાંમી,[૩૨]
નયન[૩૩] મેલાવડિ[૩૪] મિલ્યઉ[૩૫] સ્વાંમી.[૩૬] ૧૫

---

૧ પંચીત. ૨ કુચયુગ. ૩ હાથ. ૪ મણિમય મુદ્રડી. ૫ હેમચૂડી. ૬ મેખલા. ૭ રયણિં. ૮ ઘુઘરી. ૯ ચરણ. ૧૦ બાજઇ. ૧૧ અહીંથી પંક્તિ આ પ્રમાણે પૂરી થાય છેઃ 'પીઉ જોઇ આવતો બહુઇ વાજે,' ૧૨ ચઢી. ૧૩ ચિંતવઇ. ૧૪ રાજુલ. ૧૫ રાજકુમાર. ૧૬ વેગેં. ૧૭ પધારો. ૧૮ હો. ૧૯ ઉભાં. ૨૦ આ શબ્દ પછી 'રે' મળે છે. ૨૧ દુઆરિ. ૨૨ કર્યું. ૨૩ તુમે. ૨૪ પાલી. ૨૫ પાલી. ૨૬ તુમ. ૨૭ પાષિં. ૨૮ સોહિણેં. ૨૯ દૈવ. ૩૦ દાષિં. ૩૧ દુખનો. ૩૨ પામી. ૩૩ નયણે. ૩૪ મિલાવડે. ૩૫ મિલ્યો. ૩૬ સ્વામી.

ફાગ

ફિરકઈ[૧] રે દાહિણ લોયણ[૨] મુઝ મનિ આરતિ થાઈ,
રખે રે યાદવ પાછો[૩] વલિ, દુખ[૪] દેઈનિ[૫] જાઇ.[૬] ૨૨

એણિ[૭] અવસરિ[૮] પશુ પેખી[૯] ઉવેખી રાજુલિ[૧૦] પ્રેમ,
જીવદયા મની આંણી,[૧૧] પાછા વલીયા[૧૨] નેમ. ૨૩

છંદ

રાજુલિ[૧૩] તતખિણ પડી[૧૪] ધરતી,
સહીઅર[૧૫] સવિ મિલી[૧૬] હા હા[૧૭] કરતી,
ચંદન છાંટીનિ[૧૮] કરી[૧૯] બિઠી,[૨૦]
વલી વલી[૨૧] દુખનિ[૨૨] પૂર પઇઠી.[૨૩] ૨૪

ફાગ

નિઠુર[૨૪] નાહ ન કીજીઇ, એમ વિસાસીઘાત,
કો ન કરિ[૨૫] તિમ કીધું[૨૬] તે,
જગ[૨૭] લગિં રહસ્યઇં[૨૮] વાત. ૨૫

વિણ અવગુણ હું છંડી, મંડી અવરસ્યું[૨૯] પ્રીતિ,
છેહ દીઉનિ[૩૦] ચટકીનિ,[૩૧] એ સી ઉત્તમ રીતી ? ૨૬

છંદ

ભૂષણ પરિહરી[૩૨] હાર ત્રોડિ,[૩૩] ઢાલએ[૩૪] ચંદન અંગ મોડઇ,
જક નહી[૩૫] જીવનિ[૩૬] ફિરિ[૩૭] રોતી,
ખિણ ખિણ નેમિની[૩૮] વાટ જોતી. ૨૭

---

૧ ફરકે. ૨ લોઅણ. ૩ પાછો. ૪ દૂખ. ૫ દેઇને. ૬ જાય. ૭ ઇણી. ૮ અવસર. ૯ દેખી. ૧૦ રાજુલ. ૧૧ આણી. ૧૨ વલિયા. ૧૩ રાજુલ. ૧૪ પડીય. ૧૫ સહીઅરો. ૧૬ મિલિ. ૧૭ હાય. ૧૮ છાંટને. ૧૯ કરે. ૨૦ બેઠી. ૨૧ વલિ વલિ. ૨૨ દૂખને. ૨૩ પેઠી. ૨૪ નીઠૂર. ૨૫ કરે. ૨૬ કીધૂં. ૨૭ જગિ. ૨૮ રહસ્યે. ૨૯ અવરસ્યું. ૩૦ દીઉ. ૩૧ છટકીને. ૩૨ પરિહરઇ. ૩૩ ત્રોડઇ. ૩૪ ઢાલે; આની પછી 'એ' મળે છે. ૩૫ નહિં. ૩૬ જીવને. ૩૭ ફિરે. ૩૮ નેમની.

ફાગ

ફિરકઈ[૧] રે દાહિણ લોયણ[૨] મુઝ મનિ આરતિ થાઇ,
રથે રે યાદવ પાછો[૩] વલિ, દુષ[૪] દેઈનિ[૫] જાઇ.[૬] ૨૨

એણિ[૭] અવસરિ[૮] પશુ પેષી[૯] ઉવેષી રાજુલિ[૧૦] પ્રેમ,
જીવદયા મની આંણી,[૧૧] પાછા વલીયા[૧૨] નેમ. ૨૩

છંદ

રાજુલિ[૧૩] તતષિણ પડી[૧૪] ધરતી,
સહીઅર[૧૫] સવિ મિલી[૧૬] હા હા[૧૭] કરતી,
ચંદન છાંટીનિ[૧૮] કરી[૧૯] બિઠી,[૨૦]
વલી વલી[૨૧] દુષનિ[૨૨] પૂર પઇઠી.[૨૩] ૨૪

ફાગ

નિઠુર[૨૪] નાહ ન કીજીઇ, એમ વિસાસીઘાત,
કો ન કરિ[૨૫] તિમ કીધું[૨૬] તે,
જગ[૨૭] લગિ રહસ્યઇ[૨૮] વાત. ૨૫

વિણ અવગુણ હું છંડી, મંડી અવરસ્યુ[૨૯] પ્રીતિ,
છેહ દીઉનિ[૩૦] ચટકીનિ,[૩૧] એ સી ઉત્તમ રીતી? ૨૬

છંદ

ભૂષણ પરિહરી[૩૨] હાર ત્રોડિ,[૩૩] ઢાલએ[૩૪] ચંદન અંગ મોડઇ,
જક નહી[૩૫] જીવનિ[૩૬] ફિરિ[૩૭] રોતી,
ષિણ ષિણ નેમિની[૩૮] વાટ જોતી. ૨૭

---

૧ ફરકે. ૨ લોઅણ. ૩ પાછા. ૪ દૂપ. ૫ દેઇને. ૬ જાય. ૭ ઇણી. ૮ અવસર. ૯ દેપી. ૧૦ રાજુલ. ૧૧ આણી. ૧૨ વલિયા. ૧૩ રાજુલ. ૧૪ પડીય. ૧૫ સહીઅરો. ૧૬ મિલિ. ૧૭ હાય. ૧૮ છાંટને. ૧૯ કરે. ૨૦ બેઠી. ૨૧ વલિ વલિ. ૨૨ દૂપને. ૨૩ પેઠી. ૨૪ નીઠૂર. ૨૫ કરે. ૨૬ કીધૂં. ૨૭ જગિ. ૨૮ રહસ્યે. ૨૯ અવરસ્યું. ૩૦ દીઉ. ૩૧ છટકીને. ૩૨ પરિહરઇ. ૩૩ ત્રોડઇ. ૩૪ ઢાલે; આની પછી 'એ' મળે છે. ૩૫ નહિં. ૩૬ જીવને. ૩૭ ફિરે. ૩૮ નેમની.

ફાગ

જાણું[1] હતુ[2] જઈ[3] પૂરિસ્યું,[4] સાસરડિ[5] સુષવાસ,[6]
સાસૂનિ[7] પાએ[8] લાગિસૂં,[9]
સસરોજી પૂરસ્યઇ[10] આસ. ૩૪

સું[11] જાણું ઇમ[12] નાહલુ,[13]
જાસ્યઇ[14] દેઈ[15] છેહ,
વયર વસાયું[16] જે કીયું,[17]
નિસ[ને]હાસું[18] નેહ. ૩૫

છંદ

નેમિજી[19] રાજુલિ[20] પ્રીતિ પાલી,
વિરહની વેદના સર્વ ટાલી,
સુષ[21] ઘણાં મુગતિ[22] વેગિ દીધાં,
નેમિથી[23] વિનયનાં[24] કાજ સીધાં.[25] ૩૬

ફાગ

શ્રીવિજયદેવસૂરિ[26] તપગછનુ[27] સિણગાર,[28]
શ્રીવિજયસિંહસૂરી[29] જયવંતા તાસ[30] પટોધાર. ૩૭

કીર્ત્તિવિજય[31] ઉવઝાયનું,[32] [પામી] ચરણપસાય,
યદુપતિના ઇમ[33] વાચક, વિનયવિજય ગુણ[34] ગાઇ.[35] ૩૮

---

૧ જાણ્યું. ૨ હતું. ૩ જઇ. ૪ પૂરસ્યું. ૫ સાસરડે. ૬ સુખવાસ. ૭ સાસૂને. ૮ પાઉલે. ૯ લાગસ્યું. ૧૦ પૂરસ્યે. ૧૧ સ્યું. ૧૨ ઇમ. ૧૩ નાહલો. ૧૪ જાસ્યે. ૧૫ દે[ઇ]. ૧૬ વસાવ્યું. ૧૭ કીયું. ૧૮ નિસનેહાસ્યું. ૧૯ નેમજી. ૨૦ રાજુલ. ૨૧ સુખ. ૨૨ મુગતિનાં. ૨૩ નેમના. ૨૪ વિનયથી. ૨૫ સિધાં. ૨૬ વિજયદેવ સૂરિશ્વર. ૨૭ તપગછનો. ૨૮ શિણગાર. ૨૯ વિજયસિંહ સુરીશ્વર. ૩૦ તસ. ૩૧ આ શબ્દ પહેલાં 'શ્રી' મળે છે. ૩૨ ઉવઝાયનો. ૩૩ ઇમ. ૩૪ ગુંણ. ૩૫ ગાય.

ફાગ

જાણું[1] હતુ[2] જઈ[3] પૂરિસ્યું,[4] સાસરડિ[5] સુષવાસ,[6]
સાંસૂનિ[7] પાએ[8] લાગિસૂં,[9]
સસરોજી પૂરસ્યઇ[10] આસ. ૩૪

સું[11] જાણું ઇમ[12] નાહલુ,[13]
જાસ્યઇ[14] દેઈ[15] છેહ,
વયર વસાયું[16] જે કીયું,[17]
નિસ[ને]હાસું[18] નેહ. ૩૫

છંદ

નેમિજી[19] રાજુલિ[20] પ્રીતિ પાલી,
વિરહની વેદના સર્વ ટાલી,
સુષ[21] ઘણાં મુગતિ[22] વેગિ દીધાં,
નેમિથી[23] વિનયનાં[24] કાજ સીધાં.[25] ૩૬

ફાગ

શ્રીવિજયદેવસૂરિ[26] તપગછનુ[27] સિણગાર,[28]
શ્રીવિજયસિંહસૂરી[29] જયવંતા તાસ[30] પટોધાર. ૩૭

કીર્ત્તિવિજય[31] ઉવઝાયનું,[32] [પામી] ચરણપસાય,
યદુપતિના ઇમ[33] વાચક, વિનયવિજય ગુણ[34] ગાઇ.[35] ૩૮

---

૧ જાણ્યું. ૨ હતું. ૩ જઇ. ૪ પૂરસ્યું. ૫ સાસરડે. ૬ સુખવાસ. ૭ સાસૂને. ૮ પાઉલે. ૯ લાગસ્યું. ૧૦ પૂરસ્યે. ૧૧ સ્યું. ૧૨ ઇમ. ૧૩ નાહલો. ૧૪ જાસ્યે. ૧૫ દે[ઇ]. ૧૬ વસાવ્યું. ૧૭ કીયું. ૧૮ નિસનેહાસ્યું. ૧૯ નેમજી. ૨૦ રાજુલ. ૨૧ સુખ. ૨૨ મુગતિનાં. ૨૩ નેમના. ૨૪ વિનયથી. ૨૫ સિધાં. ૨૬ વિજયદેવ સૂરિશ્વર. ૨૭ તપગછનો. ૨૮ શિણગાર. ૨૯ વિજયસિંહ સુરીશ્વર. ૩૦ તસ. ૩૧ આ શબ્દ પહેલાં 'શ્રી' મળે છે. ૩૨ ઉવઝાયનો. ૩૩ ઇંમ. ૩૪ ગુંણ. ૩૫ ગાય.

[૩૨]

વૃદ્ધિવિજયકૃત

જ્ઞાનગીતા

(સં. ૧૭૦૬)

દૂહા

સકલ સમીહિત પૂરવા, કલ્પવૃક્ષ અવતાર,
પાસ પ્રભુ સુપ્રસન સદા, સંખેસ્વર સુષકાર. ૧

મહિમા મહિયલ જેહનો, સકલ ભવીક શુષવાસ,
તે સાહિબ મુઝ મન વશ્યો, શ્રીસંખેસ્વર પાસ. ૨

છંદ

પાસ સુષવાસ પ્રભુ તેહ સોહે, નેહ ભરી નીરષતાં ચિત્ત મોહે,
માતા વામા સતી જેહ જાયો, સુરનર કીન્નર કોડિ માયો. ૩

ઢાલ ફાગની દેશી

તે સાહિબ સંખેસ્વર, અલવેસર અરિહંત,
સુષદાયક જગનાયક, ભવભંજન ભગવંત. ૪

થુણતાં અતી ઘણું ભક્તે, નિજ મત સક્તેં હેવ,
સારદ સાર દયા કરો, જિનસાસન સ્તુતિ દેવ. ૫

છંદ

પ્રણમી સરસતી સરસ અમરી, જિનમુષપંકજે જેહ ભમરી,
ગાઈયેં પાસ જિનરાજ રંગે, અતી ઘણું આંણિ ઉલ્લાસ અંગે. ૬

ફાગ

દેવ દયા કર ઠાકર, ચાકરની અરદાસ,
અવધારો અરિહંતજી, કેવલકમલાવાસ. ૭

[૩૨]

વૃદ્ધિવિજયકૃત

જ્ઞાનગીતા

(સં. ૧૭૦૬)

દૂહા

સકલ સમીહિત પૂરવા, કલ્પવૃક્ષ અવતાર,
પાસ પ્રભુ સુપ્રસન સદા, સંખેસ્વર સુષકાર. ૧

મહિમા મહિયલ જેહનો, સકલ ભવીક શુષવાસ,
તે સાહિબ મુઝ મન વશ્યો, શ્રીસંખેસ્વર પાસ. ૨

છંદ

પાસ સુષવાસ પ્રભુ તેહ સોહે, નેહ ભરી નીરષતાં ચિત્ત મોહે,
માતા વામા સતી જેહ જાયો, સુરનર કીન્નર કોડિ માયો. ૩

ઢાલ ફાગની દેશી

તે સાહિબ સંખેસ્વર, અલવેસર અરિહંત,
સુષદાયક જગનાયક, ભવભંજન ભગવંત. ૪

થુણતાં અતી ઘણું ભકતે, નિજ મત સકતેં હેવ,
સારદ સાર દયા કરો, જિનસાસન સ્તુતિ દેવ. ૫

છંદ

પ્રણમી સરસતી સરસ અમરી, જિનસુષપંકજે જેહ ભમરી,
ગાઈયેં પાસ જિનરાજ રંગે, અતી ઘણું આંણિ ઉલ્લાસ અંગે. ૬

ફાગ

દેવ દયા કર ઠાકર, ચાકરની અરદાસ,
અવધારો અરિહંતજી, કેવલકમલાવાસ. ૭

[૩૨]

વૃદ્ધિવિજયકૃત

જ્ઞાનગીતા

(સં. ૧૭૦૬)

દૂહા

સકલ સમીહિત પૂરવા, કલ્પવૃક્ષ અવતાર,
પાસ પ્રભુ સુપ્રસન્ન સદા, સંખેસ્વર સુખકાર. ૧

મહિમા મહિયલ જેહનો, સકલ ભવીક શુખવાસ,
તે સાહિબ મુઝ મન વસ્યો, શ્રીસંખેસ્વર પાસ. ૨

છંદ

પાસ સુખવાસ પ્રભુ તેહ સોહે, નેહ ભરી નીરખતાં ચિત્ત મોહે,
માતા વામા સતી જેહ જાયો, સુરનર કીન્નર કોડિ માયો. ૩

ઢાલ ફાગની દેશી

તે સાહિબ સંખેસ્વર, અલવેસર અરિહંત,
સુખદાયક જગનાયક, ભવભંજન ભગવંત. ૪

થુણતાં અતી ઘણું ભક્તે, નિજ મત સક્તેં હેવ,
સારદ સાર દયા કરો, જિનસાસન સ્તુતિ દેવ. ૫

છંદ

પ્રણમી સરસતી સરસ અમરી, જિનમુખપંકજે જેહ ભમરી,
ગાઈયેં પાસ જિનરાજ રંગે, અતી ઘણું આંણિ ઉલ્લાસ અંગે. ૬

ફાગ

દેવ દયા કર ઠાકર, ચાકરની અરદાસ,
અવધારો અરિહંતજી, કેવલકમલાવાસ. ૭

[૩૨]

વૃદ્ધિવિજયકૃત

જ્ઞાનગીતા

(સં. ૧૭૦૬)

દૂહા

સકલ સમીહિત પૂરવા, કલ્પવૃક્ષ અવતાર,
પાસ પ્રભુ સુપ્રસન સદા, સંખેસ્વર સુષકાર. ૧

મહિમા મહિયલ જેહનો, સકલ ભવીક શુષવાસ,
તે સાહિબ મુઝ મન વશ્યો, શ્રીસંખેસ્વર પાસ. ૨

છંદ

પાસ સુષવાસ પ્રભુ તેહ સોહે, નેહ ભરી નીરષતાં ચિત્ત મોહે,
માતા વામા સતી જેહ જાયો, સુરનર કીન્નર કોડિ માયો. ૩

ઢાલ ફાગની દેશી

તે સાહિબ સંખેસ્વર, અલવેસર અરિહંત,
સુષદાયક જગનાયક, ભવભંજન ભગવંત. ૪

થુણતાં અતી ઘણું ભકતે, નિજ મત સકતેં હેવ,
સારદ સાર દયા કરો, જિનસાસન સ્તુતિ દેવ. ૫

છંદ

પ્રણમી સરસતી સરસ અમરી, જિનમુષપંકજે જેહ ભમરી,
ગાઇયેં પાસ જિનરાજ રંગે, અતી ઘણું આંણિ ઉલ્લાસ અંગે. ૬

ફાગ

દેવ દયા કર ઠાકર, ચાકરની અરદાસ,
અવધારો અરિહંતજી, કેવલકમલાવાસ. ૭

ફાગ

મોહ તણા ભટ ઉદ્દભટ, મદ મચ્છર ઝુઝાર,
લોભ અક્ષોભ સદા વલી ક્રોધ યોધ સીંણગાર. ૧૬

કાંમ નાંમ કરડો તિહાં, કટક તણો શિરદાર,
સેનાની માંની જન હાથ જોડાવણહાર. ૧૭

છંદ

તેહનો સબલો જગમાંહિ જોરો, પડે જાસ ભડ ત્રિભુવન સોરો,
પલકમાં પલકને જે નમાવે, એકલો આંણ સહુને મનાવે. ૧૮

ફાગ

તે રાહુ મકરધ્વજ, વિલસે મનની મોજ,
જેહને ચિહું દિસી ચમકતી, કાંમની કરડી ફોજ. ૧૯

તરુણપણે તેજી પરેં, તુરત થઇ અસવાર,
ચાતુરી ચાબખ કર ગ્રહી, મહિયલ કીરતી વિહાર. ૨૦

છંદ

નેહની જાલ નાપી અપાર, પેલે એ ખાંતિસ્યૂં તે સકાર,
મૃગ જિમ પડે તિમ રાગ વાહ્યો, મૂઢ જન માંનની રસ ઉમાહ્યો. ૨૧

ફાગ

સબલ પ્રાક્રમ સજ કરે, વાંકી ભમુહ કબાંન,
અતિ અણિયાલા કાલા અંજત લોચન બાંણ. ૨૨

તાકી ચોટ ન ચુકે, સુંકે અતિ સપરાંણ,
તિણે વેધે વેધક તણા, કાઢી નાષે પ્રાંણ. ૨૩

છંદ

બાંણનો ઘાવો કોઇ નવી દિસે, પ્રગટપણે તોઇ વિશ્વાસ વીસે,
વેધે એ નર તણી સાત ધાત, અહો અહો કોપ મહિમા વીખ્યાત. ૨૪

ફાગ

મોહ તણા ભટ ઉદભટ, મદ મચ્છર ઝુઝાર,
લોભ અક્ષોભ સદા વલી ક્રોધ યોધ સીંણગાર. ૧૬

કાંમ નાંમ કરડો તિહાં, કટક તણો સિરદાર,
સેનાની માંની જન હાથ જોડાવણહાર. ૧૭

છંદ

તેહનો સબલો જગમાંહિ જોરો, પડે જાસ ભડ ત્રિભુવન સોરો,
પલકમાં પલકને જે નમાવે, એકલો આંણ સહુનેં મનાવે. ૧૮

ફાગ

તે રાહુ મકરધ્વજ, વિલસે મનની મોજ,
જેહને ચિહું દિસી ચમકતી, કાંમની કરડી ફોજ. ૧૯

તરુણપણે તેજી પરેં, તુરત થઇ અસવાર,
ચાતુરી ચાબખ કર ગ્રહી, મહિયલ કીરતી વિહાર. ૨૦

છંદ

નેહની જાલ નાપી અપાર, પેલે એ ખાંતિસ્યૂં તે સકાર,
મૃગ જિમ પડે તિમ રાગ વાહ્યો, મૂઢ જન માંનની રસ ઉમાહ્યો. ૨૧

ફાગ

સબલ પ્રાક્રમ સજ કરે, વાંકી ભમુહ કબાંન,
અતિ અણિયાલા કાલા અંજત લોચન બાંણ. ૨૨

તાકી ચોટ ન ચુકે, મુંકે અતિ સપરાંણ,
તિણેં વેધે વેધક તણા, કાઢી નાષેં પ્રાંણ. ૨૩

છંદ

બાંણનો ઘાવો કોઇ નવી દિસેં, પ્રગટપણેં તોઇ વિશ્વાસ વીસે,
વેંધે એ નર તણી સાત ધાત, અહો અહો કોપ મહિમા વીખ્યાત. ૨૪

[૩૩]

લક્ષ્મીવલ્લભકૃત

અધ્યાત્મ ફાગ

(સં. ૧૭૨૫ આસપાસ)

રાગ ધમાલ

તનુ વૃંદાવન કુંજને હો, પ્રગટે ગ્યાન વસંત,
મતિ ગોપિનસું હસિ સવે હો, પંચઉ ગોપ મિલંત. ૧

આતમ હરિ હોરી ષેલીયે હો, અહો મેરે લલનાં
સુમતિ રાધાજૂ કે સંગિ. ટેક.

સુષ સુરતરુ કી મંજરી હો, લઈ મનુ રાજા રાંમ,
અબ કઉ ફાગ અતિ પ્રેમ કઉ હો,
સફલ કીજે મલિ સ્યામ. આતમ૦ ૨

જાકી લોગ સિસ કીં કલા હો, ફ્ટ ગએ મોહ તુસાર,
સોલહ પદમ કમલ છઉ હો, વિકસિત ભએ હૈ ઉદાર. આતમ૦ ૩

મંદ મિષ્ટ હિતગુણ ગહે હો, વહ હે સત્ય સમીર,
અતિ સમતા રવિ રુચિ બઢી હો,
ઘટી મમતા નિશિ પીર. આતમ૦ ૪

રચે પીત પટ સીલુ કે હો, ઉર સંવેગ વનમાલ,
સિરિ વિચિત્ર તપ કો ધર્યો હો, મોર મુકુટ સુવિશાલ. આતમ૦ ૫

ઇલા પિંગલા સુષમના હો, વહતિ ત્રિવેણીધાર,
અતિ ઉજ્વલ રુચિસું રમૈ હો, મુનિમન હંસ ઉદાર. આતમ૦ ૬

વજી સુરત કી વાંસુરી હો, ઉઠે અનાહત નાદ,
તીન લોક મોહન ભએ હો, મિટ ગએ દદં વિષાદ. આતમ૦ ૭

ફાગ

મોહતિમિરભરનાસન, ભવનવિનાસન ભાંણ,
વાંમાસુત વાલેસર સંખેશ્વરમંડાણ. ૪૩

મોહ તણે વસ પ્રવસ, જે મેં કીધુ કાજ,
તે તુઝ આગલ સ્યૂં કહું, કહેતાં આવે લાજ. ૪૪

છંદ

હવેં મહારાજ તુઝ દિદાર પાયો, પાપ સંતાપ દૂરે પલાયો,
પાવન મુઝ થયાં સકલ અંગ, આજ નાહ્યો માંનું નીર ગંગ. ૪૫

ફાગ

તું મુઝ નાયક ત્રાયક, તું મુઝ જીવન પ્રાંણ,
અહનિસિ અકલ અલવેસર, સિર વાહુ તાહરી આંણ. ૪૬

ભક્તિવત્સલ ભગવંતજી, નિરમલ અવચલ નાંણ,
સમકિત સિરોમણિ દિજીઇં, કીજીઇં કોડ કલ્યાંણ. ૪૭

છંદ

ફરી ફરી વેંનતી કેહિ કીજેં, અવસરે તત્ત્વ હી એક દેજેં,
જિમ લહું આપ કીર્ત્તિ સવાઇ, તિમ હમ આપજ્યો પ્રભુ વડાઇ. ૪૮

ફાગ

સંપ્રતિ સોહસ સમવડ, શ્રીવિજયદેવપટ્ટધાર,
શ્રીવિજયપ્રભસૂરીશ્વર, તપગચ્છના સિણગાર. ૪૯

શ્રીરવિજયકવિસેવક, લાભવિજયબુધસીસ,
વૃદ્ધિવિજય કહે પાસજી પૂરો સયલ જગીસ. ૫૦

છંદ

દર્શ[ન] મુંની સસી માંન વર્ષે, સાંઠપુર નયરમાં ચિત્ત હર્ષે,
જ્ઞાંનગીતા કરી પ્રેમપૂર, પાસ પ્રભુ સંથુણ્યો ચઢત નૂર. ૫૧

॥ ઇતિ શ્રીજ્ઞાંનગીતા સંપૂર્ણ । લિખિતં ઋષભવિજેગણી શ્રી ॥

[૩૪]

ઉદયવિજયકૃત

પાર્શ્વનાથ રાજગીતા

(સંવત ૧૭૨૮ આસપાસ)

છંદ[૧]

સકલ મંગલ તણી કલ્પવેલી,
તીર્થંકરલચ્છિની[૨] જે સહેલી,
સરસતી વરસતી સરસ વાંણી,
આપ હિતહેતુ[૩] તે ચિત્ત[૪] આણી. ૧

સકલ સંપતિ તણો જે વિધાતા,
સકલ ભવિ[૫] જાસ ગુણરંગિ[૬] રાતા,
પાસસંખેસરો તેહ દીપઇ,[૭]
હેજ તેજઇં[૮] શશીસૂર[૯] જીપઇં.[૧૦] ૨

ઢાલ ફાગની[૧૧]

તે સાહિબ સોભાગની નીરાગી ભગવંત,
થુણિવા[૧૨] મુઝ મતિ[૧૩] જાગી ભાગી ભાવઠિ[૧૪] તંત.[૧૫] ૩

હવઇ[૧૬] આલસ પરિ છંડુ[૧૭] મંડુ[૧૮] પ્રભુસ્યું[૧૯] નેહ,
જેહ થિકી[૨૦] દુખ નિકસઇં[૨૧] વિકસઇં[૨૨] સુક્ખ[૨૩] અછેહ. ૪

---

૧ બીજી પ્રતમાં 'અથ શ્રીરાજગીતા લિખ્યતે ॥ શ્રી ॥' એવી પંક્તિ શરૂઆતમાં લખેલી છે. ૨ લછની. ૩ તું હિત. ૪ ચિત. ૫ ભુવિ. ૬ ગુણરંગ. ૭ દીપે. ૮ તેજે; આની પછી 'કરી' શબ્દ લખેલો છે. ૯ સસીશુર્ય. ૧૦ જીપેં. ૧૧ બીજી પ્રતમાં 'ઢાલ ફાગની'ને બદલે 'ફાગ' શબ્દ લખેલો છે. ૧૨ થુંણવા. ૧૩ મત. ૧૪ ભવની. ૧૫ ભ્રાંતી. ૧૬ હવે. ૧૭ છાંડુ. ૧૮ માંડું. ૧૯ પ્રભુસું. ૨૦ થકિ. ૨૧ ભિકસ્યેં. ૨૨ વિકસ્યેં. ૨૩ દુપ.

ભરિ ભરિ ઝોરી પ્રેમ કી હો, ખેલતિ ભક્તિ ગુલાલ,
પુન્ય અબીર કી સુરભિતા હો, પાપ ગએ પયમાલ. આતમ૦ ૮

કુમતિ કુવરી કુપિ ગઈ હો, ક્રોધ જનક કે ગેહ,
સુમતિ મહાસુખ માનિ કે હો, લાગ રહી પતિદેહ. આતમ૦ ૯

ત્રિકુટ ત્રિવેણીતટ તિહા હો, ગુપત બ્રહ્મરંધ્ર કુંજ,
વસે ખિલત તહાં દંપતી હો, મગન ભયે સુખપુંજ. આતમ૦ ૧૦

રાધા કે બસિ હરિ ભએ હો, તજી ઔર રસરીતિ,
ઐસે ફાગુ સફલ કહ્યો હો, સુદિ ૮ ભઈ અતિ પ્રીત. આતમ૦ ૧૧

નિસદિન ઐસે ખેલમેં હૌ, ખેલત કાલ અનંત,
મંદમતી સમુઝતુ નહી હો, સમઝતુ હૈ મનિ સંત. આતમ૦ ૧૨

શ્રીલખમીવલ્લભ કો રચ્યો હૌ, ઇહુ અધ્યાત્મ ફાગ,
પાવતુ પદ જિનરાજ કો હો, ગાવત ઉત્તમ રાગ. આતમ૦ ૧૩

॥ ઇતિ અધ્યાત્મ ફાગ સંપૂર્ણ ॥

આજ હું પ્રભુ તણઈ[૧] મોહિ માતો,[૨]
આજ હું પ્રભુ તણઈ[૩] રંગિ રાતો,[૪]
આજ એ કામઘટ[૫] મઈ[૬] હિ[૭] પાયો,
સુરમણી[૮] આજ અણચિંત આયો. ૧૧

ફાગ

સાહિબ સાંભલો વીનતી[૯] જે હતી બહુ દિન ચિત્ત,[૧૦]
આજ મિલ્યો[૧૧] કરુણાકર[૧૨] ઠાકુર તું જગમિત્ત.[૧૩] ૧૨

એતા દિન તુઝ સેવના[૧૪] દેવનાદિ નવ કીદ્ધ,[૧૫]
કેવલ આસથી પ્યાસથી[૧૬] મોહસુરા મઈ[૧૭] પીદ્ધ. ૧૩

છંદ

મોહમાયા મહારંભષાણી,[૧૮] પ્રીતની મોહમાયા નીસાણી,[૧૯]
મોહમાયા વસિ[૨૦] વિશ્વ પડીઓ,
નેહનઈ[૨૧] તંતુ જગજંતુ જડિઓ. ૧૪

ફાગ

માયા જગિ ધૂતારી[૨૨] ઊતારી[૨૩] નવિ જાય,
એ[૨૪] સંસારની છાયા[૨૫] માયા[૨૬] નવિ મુકાય.[૨૭] ૧૫

એ માયાઈ હરિ હર સુરનર શશધર[૨૮] શૂર,[૨૯]
મોહ મહાશવપાનઈ[૩૦] વાનઈ[૩૧] પ્રગટ્યા[૩૨] નૂર.[૩૩] ૧૬

---

૧ તણે. ૨ મોહમાતો. ૩ તણે. ૪ રંગરાતો. ૫ કામઘટ. ૬ મેં. ૭ હિં. ૮ શુરમણી. ૯ વિનતિ. ૧૦ ચિત. ૧૧ મીલ્યો. ૧૨ કરુણાકુરુ. ૧૩ જગમીત. ૧૪ સેવન. ૧૫ કીધ. ૧૬ પાસથી. ૧૭ મે. ૧૮ મહારંગપાંણી. ૧૯ નિસાંણી. ૨૦ વશેં. ૨૧ તેહનેં. ૨૨ જગધૂતારી. ૨૩ ઉતારિ. ૨૪ તે. ૨૫ માયા. ૨૬ છાયા. ૨૭ મુંકાય. ૨૮ સસિધર. ૨૯ સુર. ૩૦ મહાસવવાંનેં. ૩૧ પાનેં. ૩૨ પ્રગટ્યો. ૩૩ નુર.

છંદ

એક સુવિવેક પ્રભુ[1] તું હિ દીસઇં,[2]
તોહિથી[3] હિયડલું હેજ હીંસઇં,[4]
એક તું કલ્પતરુરાય રોપ્યો,
અહ્મ[5] તણો પુણ્યઅંબાર[6] ઉપ્યો.[7] ૫

ફાગ

ધન્ય દિવસ ધન[8] તે ઘડી ધન[9] મુઝ વેલા તેહ,
જણ સુખદાયકનાયક[10] ત્રાયક નિરષસ્યું નેહ. ૬

સરવર[11] જિમ કમલાકર દિનકર કેરઇ[12] તેજિ,[13]
મનિ[14] વિકસઇં[15] તિમ[16] માહરુ[17] તુમ મુષ નિરષત હેજ. ૭

છંદ

બુદ્ધ[18] ભગવંત અરિહંત સામી,[19]
સિદ્ધિસીમંતિનીભોગકામી,[20]
આજ તું એક આધાર[21] મિલિઓ,[22]
આજથી માહરો દિવસ વલિઓ. ૮

ફાગ

ભાવહિના[23] દિન નાઠા માઠા[24] દુસમન દુરિ,[25]
મંગલમાલિકા બાલિકા રંગસુરંગ સનૂર.[26] ૯

કામગવી[27] ઘર[28] અંગણઇં[29] અતિ ઘણઇં[30] હેજ હસંત,
ઉત્તમ નર લીલા કરઇં[31] જય વરઇ[32] સુખ[33] વિલસંત.[34] ૧૦

તેં માહિ[1] પણિ[2] સમરથ મનમથ અતિ ભડવાય,
મોહ વસિ[3] જગ વ્યાપ્યો ઉથાપ્યો નવિ જાય. ૨૨

છંદ

ચક્રધર હલધર[4] વાસુદેવા હોઇ[5] વિણું[6] અવર દેવાધિદેવા,
મોહલીલા તણઇ[7] જોરિ[8] વાહ્યા,[9]
ભોગફલ સીં[10] ચારિ તન પાયા. ૨૩

ફાગ

નંદિષેણ પુણ[11] સરિખા પુરુષા[12] બાવનવીર,
આષાઢાદિક ગાઢા રાઢા રાપણધીર. ૨૪
મોહ જોહ અતુલી વલ[13] તણિ[14] મનાવ્યા[15] આણ,[16]
રાંક ઢીંક[17] કુણ[18] આસિરઇ[19] જગ[20] સિરઇ[21] મોહસંડાણ.[22] ૨૫

છંદ

મોહિ[23] મરુદેવી સુતદુઃખ[24] રેલી,
મોહિ[25] રાજીમતી પણિ[26] ગહેલી,[27]
મોહની લીહ[28] સઘલાં[29] પહેલી,
મોહની આણ[30] કોણઇ[31] ન ઠેલી. ૨૬

છંદ

મોહઇ[32] યૌવન[33] જાગિ[34] લાગ[35] તવ[36] રતિ[37] પ્રીતિ,[38]
મોહ તણી જગિ[39] એક જ ટેક જગઇ[40] જય જીતિ.[41] ૨૭

---

૧ માંહિ. ૨ પણ. ૩ વસે. ૪ હલધલ. ૫ હોય. ૬ વિણુ. ૭ તણે. ૮ જોર. ૯ વાયા. ૧૦ સિમ. ૧૧ પિણ. ૧૨ પુરષા. ૧૩ બલ. ૧૪ તેણે. ૧૫ મનાવિ. ૧૬ આંણ. ૧૭ ઢિક. ૧૮ કુંણ. ૧૯ આસરે. ૨૦ જણ. ૨૧ સીર. ૨૨ મોહમંડાંણ. ૨૩ મોહે. ૨૪ સુતદુખ. ૨૫ મોહે. ૨૬ પિણ. ૨૭ ગેલિ. ૨૮ આંણ. ૨૯ સઘલા. ૩૦ આંણ. ૩૧ કુણે. ૩૨ મોહે. ૩૩ જોવન. ૩૪ જાગે. ૩૫ લાગે. ૩૬ નવ. ૩૭ રિત. ૩૮ પ્રીત. ૩૯ જગ. ૪૦ જગ. ૪૧ જીત.

છંદ[1]

ભવનપતિ[2] ધરણિપાયાલલોકઇં,[3]
મનુજપતિ[4] ચક્રિ તે[5] મનુજલોકઇં,[6]
શક્ર[7] સુરલોક પણિ[8] રાગ વાહ્યો,
નારિપાચે પડ્યો રસ[9] ઉમાયો.[10] ૧૭

ફાગ

નગન[11] નચાવ્યો હો શંકર કિંકર પરિ[12] ગિરિબાલ,
ઉપરિ[13] અવર[14] ધરી શિર[15] સુરસરિતા[16] અસરાલ.[17] ૧૮

વિપ્ણુ[18] તણી જે લીલા તે[19] સવિ જાણઇં લોગ,
બ્રહ્માનઇ[20] નિજ પુત્રી સાવત્રીસ્યું[21] ભોગ. ૧૯

છંદ

રામ[22] સીતાવિયોગઇં[23] વિલાપી,
રોહિણીલીણ ચંદો સરાપી,
નલ જિસ્યા તેહ પણિ[24] મોહ ચોરઇં,[25]
રંક[26] પરિ રાષીઆ[27] આપ જોરઇં.[28] ૨૦

ફાગ

મોહ તણઇં[29] કટકઇં[30] ભટઉદ્દભટ[31] રણસિણગાર,
ક્રોધ માન[32] માયા મદ લોભ જિસ્યા ઝૂઝાર.[33] ૨૧

---

૧ દુહા. ૨ ભુવનપતિ. ૩ ધરણપાયાલલોકે. ૪ મનુયપતિ. ૫ વક્ર તે. ૬ મનુંજલોકે. ૭ એક. ૮ પણે. ૯ રસનો. ૧૦ ઉમાહ્યો. ૧૧ મૂળ 'ગગન' શબ્દ છે પણ તે અર્થહીન છે તેથી બીજી પ્રતમાં મળતો 'નગન' શબ્દ સ્વીકાર્યો છે. ૧૨ પર. ૧૩ ઉપરી. ૧૪ અંબ. ૧૫ સીર. ૧૬ સુરતાએ. ૧૭ અસીરાલ. ૧૮ વિપણું. ૧૯ અહીંથી પંક્તિ આ પ્રમાણે પૂર્ણ થાય છે: 'જાણે સવિ લોગ'. ૨૦ બ્રહ્માને. ૨૧ સાવત્રીસું. ૨૨ રાંમ. ૨૩ સીતાવિયોગે. ૨૪ આ શબ્દ બીજી પ્રતમાં નથી. ૨૫ ચોરે. ૨૬ રાંક. ૨૭ રાખિયા. ૨૮ જોરે. ૨૯ તણે. ૩૦ કટકે. ૩૧ ભટઉદભટ. ૩૨ માંન. ૩૩ ઝુઝાર.

ફાગ

પાપિણી[1] સાપિણી[2] કામિણી[3] દામિણી[4] જિમ ચમકંતિ,[5]
વિષમ વિષયવિષ[6] યારી પ્યારી[7] રમઠમકંત.[8] ૩૩

ભોલા ભરમઇ[9] ભમાડઇં[10] પાડઇં[11] માયાપાસિ,[12]
કૂડ[13] પ્રપંચઇં[14] વંચઇં ષંચઇં[15] નિજ મનિ રાસિ. ૩૪

છંદ

ફેષી[16] લલણી[17] મહા મોહમાતી, પુરુષ[18] પર પ્રેમસ્યું રંગિ રાતી,[19]
કર્મચંડાલનું[20] કરણ લાગિ, પુત્ર વધવા તણી બુદ્ધિ[21] જાગી. ૩૫

ફાગ

પરદેસી[22] નૃપ ભોલવ્યો રોલવ્યો દુષ્ટ જ્યું[23] દાસ,[24]
નારી દુરગતિ મેલવઇં[25] કેલવઇં[26] કપટ વિલાસ. ૩૬

તોહિ જસ સુખ દીઠઇં[27] બીઠઇં[28] પુણ્યની[29] રાસિ,[30]
નારિ રુપિ[31] મોહભૂમિ[32] ભવકૂપિ[33] ધરચો પાસ. ૩૭

છંદ

ધન્ય[34] તું[35] જિણિ[36] તિ[37] મોહ જીતો,[38]
મોહ અરિગંજણો તૂં[39] વદીતો,
મઇ[40] હવઇં[41] તોહિ દીદાર પાયો,
માનું[42] ગંગાજલઇં[43] આજ નાહ્યો. ૩૮

---

૧ પાપણી. ૨ સાપણી. ૩ કાંમનિ. ૪ દાંમની. ૫ ચમકંત. ૬ વિષયારસ. ૭ પારિ. ૮ રમઝમકંત. ૯ ભમઇ. ૧૦ ભમાડે. ૧૧ પાડે. ૧૨ માયાપાસ. ૧૩ કોડિ. ૧૪ પ્રપંચે. ૧૫ ષંચે; આ શબ્દ પછી બીજી પ્રતમાં આ પ્રમાણે પંક્તિ પૂર્ણ થાય છે: 'આંણે નિજ મતિ રાસ;' આ પંક્તિનો 'વંચઇં' શબ્દ બીજી પ્રતમાં નથી. ૧૬ પેષ. ૧૭ લલની; આ શબ્દ પછીનો 'મહા' શબ્દ બીજી પ્રતમાં નથી. ૧૮ પુરષ. ૧૯ રંગરાતિ. ૨૦ કરણચંડાલનું. ૨૧ કુંમતિ. ૨૨ પરદેશી. ૨૩ સ્યું. ૨૪ દાંસ. ૨૫ મેલવે. ૨૬ કેલવે. ૨૭ દિઠે. ૨૮ નીઠે. ૨૯ પુણ્યનો. ૩૦ રાસ. ૩૧ રૂપે. ૩૨ મોહિએ. ૩૩ સવિકુંપે. ૩૪ ધણ્ય. ૩૫ તું. ૩૬ જેણ. ૩૭ તુ. ૩૮ જીત્યો. ૩૯ તું. ૪૦ મે. ૪૧ હવે. ૪૨ માંનું. ૪૩ ગંગાજલે.

રાગઇં[1] જોર અથાગઇં[2] ભાગઇં[3] શીલની[4] લીહ,[5]
એકાદશ[6] ગુણઠાણઇં[7] ટાણઇં[8] મોહની બીહ.[9] ૨૮

છંદ[10]

મોહ તે એમ[11] મિથ્યા ભમાડઇં,[12]
આપણઇં[13] ફંદ[14] જગજંતુ પાડઇં,[15]
દંપતી હોઇ[16] રંગઇં[17] રમાડઇં,[18]
સંત પણિ[19] દોષ તસ નવિ દિપાડઇં[20] ૨૯

ફાગ

મોહ તણઇં[21] રસિ[22] પરવસ[23] સગલો[24] એ સંસાર,
આદિઅનાદિ[25] ગોદથી ભમતાં[26] દોહિલો પાર. ૩૦
રામા[27] રામા[28] ધન ધન એ હોઇ જાણઇં[29] સાર,
સાર ધરમ[30] તે નવિ કહઇં[31] તે ગતિ લહઇં[32] કિરતાર. ૩૧

છંદ

એક એ[33] મોહ તે મહામાયા,[34]
એક એ[35] મોહ સંસારછાયા,
મોહ આરામની નીક રામા,
તેહના લો[ક]નઇં[36] ફોક ભામા.[37] ૩૨

---

૧ રાગેં. ૨ અથાગે. ૩ ભાગેં. ૪ શાલિ. ૫ નિલિ. ૬ એકાદસ. ૭ ગુણઠાણિ. ૮ ટાણિ. ૯ બીક. ૧૦ ઢુહા. ૧૧ એ. ૧૨ ભમાડે. ૧૩ આપણું. ૧૪ ફંદે. ૧૫ પાડે. ૧૬ હોય. ૧૭ રંગે. ૧૮ રમાડે. ૧૯ પણ. ૨૦ દિપાડે. ૨૧ તણું. ૨૨ વસે. ૨૩ પરવસે. ૨૪ સઘલો; બીજી પ્રતમાં 'એ' 'સઘલો' શબ્દ પહેલાં લખેલો છે. ૨૫ આદ્યઅનાદી. ૨૬ ભમતા. ૨૭ રાંમા. ૨૮ રાંમા. ૨૯ જાણે. ૩૦ સારધર્મ. ૩૧ કહે. ૩૨ [illegible]. ૩૩ બીજી પ્રતમાં 'એ' નથી. ૩૪ મોહમાયા. ૩૫ તે; બીજી પ્રતમાં 'મોહ' પછી 'તે' લખેલો છે. ૩૬ લોકની. ૩૭ સામા.

છંદ[૧]

મેહથી[૨] મોર જ્યું[૩] મોહ માચઇં,[૪]
મુજ્ઝ[૫] મનિ[૬] તુઝ થકી રંગિ[૭] રાચઇં,[૮]
માનું[૯] હવઇં[૧૦] મુજ્ઝ[૧૧] તું સહી તૂઠો,[૧૨]
માહરઇં[૧૩] અંગિ[૧૪] આનંદ[૧૫] ઊઠો. ૪૪

ફાગ

મુઝ સમકિત અજુઆલીઇં ટાલીઇં દુખજંજાલ,
સેવકજન[૧૬] સંભાલીઇં પાલીઇં એમ પરમ કૃપાલ. ૪૫
મૃગતૃષ્ણુ[૧૭] મદ મોડીઇં જોડીઇં સુખ[૧૮] ભરપૂર,
નાણરયણુ[૧૯] મુઝ દીજીઇં કીજીઇં[૨૦] અદભુત[૨૧] નૂર. ૪૬

છંદ

ગ્યાનઘનનૂર[૨૨] તે વિશ્વદીવો,
ગ્યાંનધર[૨૩] પુરષ[૨૪] તે ચિરંજીવો,
નાણતેજઇં[૨૫] કરી રાગ વાહઇં,[૨૬]
શાંતિસુધારસકુંડિ[૨૭] નાહઇં.[૨૮] ૪૭

ફાગ

દારિદ્ર[૨૯] દુખ તે તવ લગઇં[૩૦] જબ[૩૧] લગઇં[૩૨] ગ્યાન[૩૩] ન હોઇં,[૩૪]
ગ્યાન[૩૫] તણા જે દરીયા[૩૬] તરિયા[૩૭] તે સહુ કોઇં.[૩૮] ૪૮

---

૧ દુહા. ૨ મોહથિ. ૩ જું. ૪ માચેં. ૫ મુઝ. ૬ મન. ૭ રંગ. ૮ રાચેં. ૯ માંનું. ૧૦ હવે. ૧૧ મુઝ. ૧૨ તુઠો. ૧૩ માહિરે. ૧૪ અંગ. ૧૫ આણુંદ. ૧૬ સેવકજિન. ૧૭ મૃગતૃષ્ણા. ૧૮ શુપ. ૧૯ ગ્નાંનરયણ. ૨૦ કિજીઇં. ૨૧ મુખ્ય પ્રતમાં ‘ અદભૂત ’ શબ્દ છે. છંદની દૃષ્ટિએ તેમ જ જોડણીની દૃષ્ટિએ તે અશુદ્ધ હોઈ બીજી પ્રતનો ‘ અદભુત ’ શબ્દ સ્વીકાર્યો છે. ૨૨ ગ્નાનઘનનૂર. ૨૩ ગ્નાનઘન. ૨૪ પૂરૂપ. ૨૫ તો. ૨૬ વાહે. ૨૭ સાંત શુદ્ધારસકુંડ. ૨૮ નાહેં. ૨૯ દારિદ. ૩૦ લગે. ૩૧ જવ. ૩૨ લગે. ૩૩ ગ્નાંન. ૩૪ હોય. ૩૫ ગ્નાંન. ૩૬ દરિઆ. ૩૭ તરીઆ. ૩૮ કોય.

રાગઈ[1] જેર અથાગઈ[2] ભાગઈ[3] શીલની[4] લીહ,[5] ૨૮
એકાદશ[6] ગુણઠાણઈ[7] ટાણઈ[8] મોહની બીહ.[9]

છંદ[10]

મોહ તે એમ[11] મિથ્યા ભમાડઈ,[12]
આપણઈ[13] ફંદ[14] જગજંતુ પાડઈ,[15]
દંપતી દોઈ[16] રંગઈ[17] રમાડઈ,[18]
અંત પણિ[19] દોષ તસ નવિ દિપાડઈ[20] ૨૯

ફાગ

મોહ તણઈ[21] રસિ[22] પરવસ[23] સગલો[24] એ સંસાર,
આદિઅનાદિ[25] ગોદથી ભમતાં[26] દોહિલો પાર. ૩૦
રામા[27] રામા[28] ધન ધન એ દોઈ જાણઈ[29] સાર,
સાર ધરમ[30] તે નવિ કહઈ[31] તે ગતિ લહઈ[32] કિરતાર. ૩૧

છંદ

એક એ[33] મોહ તે મહામાયા,[34]
એક એ[35] મોહ સંસારછાયા,
મોહ આરામની નીક રામા,
તેહના લો[ક]નઈ[36] ફોક ભામા.[37] ૩૨

[illegible] ૨ અથાગે. ૩ ભાંગે. ૪ શાલિ. ૫ નિલિ. ૬ એકાદસ. [illegible] ૯ બીક. ૧૦ [illegible]. ૧૧ એ. ૧૨ ભમાડે. [illegible] ૧૬ દોય. ૧૭ રંગે. ૧૮ રમાડે. [illegible] ૨૩ પરવસે. ૨૪ સઘલો; [illegible] પહેલાં સંગલો છે. ૨૫ આદિઅનાદી. [illegible] ૩૦ સારધર્મ. ૩૧ કહે. [illegible] ૩૪ મહમાયા. ૩૫ તે; [illegible] 'એ' નથી. [illegible] છે. ૩૬ લોકની. ૩૭ સામા.

છંદ[1]

મેહથી[2] મોર જયું[3] મોહ માચઇં,[4]
મુજ્ઝ[5] મનિ[6] તુઝ થકી રંગિ[7] રાચઇં,[8]
માનું[9] હવઇં[10] મુજ્ઝ[11] તું સહી તૂઠો,[12]
માહરઇ[13] અંગિ[14] આનંદ[15] ઊઠો. ૪૪

ફાગ

મુઝ સમકિત અજુઆલીઇં ટાલીઇં દુષજંજાલ,
સેવકજન[16] સંભાલીઇં પાલીઇં એમ પરમ કૃપાલ. ૪૫

મૃગતૃષ્ણુ[17] મદ મોડીઇં જોડીઇં સુખ[18] ભરપૂર,
નાણરયણ[19] મુઝ દીજીઇં કીજીઇં[20] અદભુત[21] નૂર. ૪૬

છંદ

ગ્યાનઘનનૂર[22] તે વિશ્વદીવો,
ગ્યાંનધર[23] પુરષ[24] તે ચિરંજીવો,
નાણતેજઇં[25] કરી રાગ વાહઇં,[26]
શાંતિસુધારસકુંડિ[27] નાહઇં.[28] ૪૭

ફાગ

દારિદ્ર[29] દુષ તે તવ લગઇ[30] જબ[31] લગઇ[32] ગ્યાન[33] ન હોઇં,[34]
ગ્યાન[35] તણા જે દરીયા[36] તરિયા[37] તે સહુ કોઇં.[38] ૪૮

૧ દુહા. ૨ મોહથિ. ૩ જું. ૪ માચેં. ૫ મુઝ. ૬ મન. ૭ રંગ. ૮ રાચેં. ૯ માંનું. ૧૦ હવે. ૧૧ મુઝ. ૧૨ તુઠો. ૧૩ માહિરે. ૧૪ અંગ. ૧૫ આણંદ. ૧૬ સેવકજિન. ૧૭ મૃગતૃષ્ણા. ૧૮ શુષ. ૧૯ જ્ઞાંનરયણ. ૨૦ કિજીઇં. ૨૧ મુખ્ય પ્રતમાં ‘ અદભૂત ’ શબ્દ છે. છંદની દૃષ્ટિએ તેમ જ જોડણીની દૃષ્ટિએ તે અશુદ્ધ હોઈ બીજી પ્રતનો ‘અદભુત’ શબ્દ સ્વીકાર્યો છે. ૨૨ જ્ઞાનઘનનૂર. ૨૩ જ્ઞાનઘન. ૨૪ પૂરષ. ૨૫ તો. ૨૬ વાહે. ૨૭ સાંત શુદ્ધારસકુંડ. ૨૮ નાહેં. ૨૯ દારિદ. ૩૦ લગે. ૩૧ જવ. ૩૨ લગે. ૩૩ જ્ઞાંન. ૩૪ હોય. ૩૫ જ્ઞાંન. ૩૬ દરિઆ. ૩૭ તરીઆ. ૩૮ કોય.

ફાગ

મોહ અરિ[૧] મુસમૂરણુ[૨] પૂરણુ[૩] પરમ પસાય,
સંપેસર પરમેસર કેસરચરચિત કાય. ૩૯

દેવ દયા કર[૪] ઠાકર[૫] ચાકર નિજરિ નિહાલિ,
દુપટાલક[૬] જગપાલગ નિજ બાલક પ્રતિપાલ. ૪૦

છંદ

એતલા દિવસ દુખ માહિ[૭] દીઠા,
આજથી સર્વ[૮] તે દુખ નીઠા,
હવઇં[૯] પ્રભૂ[૧૦] સાર સંભાલિ[૧૧] કીજઇં,[૧૨]
સુખ નિરાબાધ વલી બોધિ[૧૩] દીજઇં.[૧૪] ૪૧

ફાગ

ફિરિ ફિરિ[૧૫] બીનતી વીનતી જિનપતિ[૧૬] કેતી કરાય,
ગિરુઆ[૧૭] સાહિબ આગલિ[૧૮] લાગ લહી કહવાય. ૪૨

સામી[૧૯] દુહ[૨૦] તે જાણઇં[૨૧]
આણઇં[૨૨] નિજ ભણી નેહ,
સેવક[૨૩] વંછિત પૂરીઇ[૨૪]
ચૂરીઇં[૨૫] દુરિત[૨૬] અછેહ.[૨૭] ૪૩

અનુપૂર્તિ

ભોગી ભમર ભરતેસર તે સરિસો[1] થયો[2] જાણ,[3]
તો[4] આરીસાભુવર્નિમિ[5] પામ્યુ[6] કેવલનાણ.[7] ૪૯

છંદ

ગ્યાનપરિણિત[8] થકી જોગ[9] પામી[10]
સિદ્ધિલીલાવતી જેહિં[11] કામી,[12]
તેહ તીર્થંકર સવિ નમીજઇ,[13]
તેહની વાણી[14] અદ્યાપિ પીજઇ.[15] ૫૦

ફાગ

નાણલીલા[16] અલવેસર સંષેસર મંડાણ,
કેવલ[17] કમલાકારણ ત્રિભુવનભાણ[18] સમાણ. ૫૧

જે ઇમ ગાવે[19] ભાવઇં ફાવઇં[20] તે ધન કોડિ.
નિત નિત રંગવધામણા[21] અતિ ઘણા[22] પૂરવઇં[23] કોડિ.[24] ૫૨

છંદ

શ્રીવિજયદેવ તપગછરાજા,[25] શ્રીવિજયસિંહ ગુરુ વડ દવાજા,[26]
વાચક ઉદયવિજયપ્રણીત પાસ જિનવર તણી રાજગીતા.[27] ૫૩

---

૧ સર. ૨ આ શબ્દ પછી પ્રતમાં ‘જગ’ શબ્દ લખેલો છે. ૩ જાંણી. ૪ સો. ૫ આરિસાભવનમેં. ૬ પાંમ્યો. ૭ કેવલનાંણ. ૮ ગ્નાન-પરીણીત. ૯ યોગ. ૧૦ પાંમી. ૧૧ જેહી. ૧૨ કાંમી. ૧૩ નમીજેં. ૧૪ વાંણી. ૧૫ પીજેં. ૧૬ નાંણલિલા. ૧૭ મંગલ. ૧૮ ત્રિભુવનભાંણ; આ શબ્દ પહેલાં બીજી પ્રતમાં ‘તારણ’ શબ્દ લખેલો છે. ‘ત્રિભુવનભાંણ’ પછી મળતો મુખ્ય પાઠનો ‘સમાણ’ શબ્દ બીજી પ્રતમાં નથી. ૧૯ આ શબ્દ પછી મળતો ‘ભાવઇં’ શબ્દ બીજી પ્રતમાં નથી. ૨૦ પાવેં. ૨૧ રંગવધામણી. ૨૨ ઘણી. ૨૩ પૂરે. ૨૪ કોડ. ૨૫ તપગચ્છરાજા. ૨૬ દિવાજા. ૨૭ ૫૩મી કડીના અંતે બીજી પ્રતમાં આ પ્રમાણે પુષ્પિકા છે: ‘ઇતિ શ્રીપાર્શ્વનાથ રાજગીતાસ્તવન સંપૂર્ણમ્। ચેલા વીલજી લિપીકૃતં આત્માર્થં ॥’

જિનચંદ્રસૂરિ ફાગુ

(સં. ૧૩૪૨ આસપાસ)

અરે પણમવિ સામિઉ સંતજુ, સિવ વાઉલિ ઉરિ હારુ,
અરે અણહિલવાડામંડણુઉ સવ્વહ તિહુયણસારુ;
અરે જિણપવોહસૂરિ પાટિહિ, સિરિ સંજમુ સિરિ કંતુ,
અરે ગાઇવઉ જિણચંદસૂરિ ગુરુ, કામલદેવિ કઉ પૂતુ. ૧

અરે હયડઉ તપિયઉ પેખિવિ, ન સહએ રતિપતિનાહુ,
અરે બોલાવઇ વસંતુ જ સવ્વહ રિતુહુ રાઉ;
અરે આગએ તુહ બલિ જીતઓ, ગોરડ કરઉ વાલંભુ,
અરે ઇસઇ વચનુ નિસુણેવિણુ, આગયઉ રલિય વસંતુ. ૨

અરે પાડલ વાલઉ વેઉલ, સેવત્રી જાઇ મુચકુંદુ,
અરે કંદુ કરણી રાયચંપક વિહસિય કેવડિવિંદુ;
અરે કમલહિ કુમુદિહિ સોહિયા માનસ જવલિ તલાય,
અરે સીયલા કોમલા સુરહિયા, વાયઇં દકિખણા વાય. ૩

અરે પુરિ પુરિ આંબુલા મઉરિયા, કોઇલ હરખિય દેહ,
અરે તહિં ઠએ ટુહુકએ બોલએ, મયણહ કેરિય ખેહ;
અરે ઇસઇ વસંતિહિ હૂયએ, સાધુ સ કેતિય માત્ર (?)
અરે અચેતન જે પાખિયા, તિન્હુ તણી જુગલિય વાત. ૪

અરે ઇસઉ વસંતુ પેખેવિ, નારિયકુંજરુ કામુ,
અરે સિંગારાવએ વિવિહ પરિ, સવ્વહ લોયહ વામુ;
અરે સિરિ મઉડુ, કન્નિ કુંડલ વરા, કોટિહિ નવસરુ હારુ,
અરે બાહહિં ચૂડા, પાગિહિ નેઉર કઓ ઝણકારુ. ૫

[૩૬]

અજ્ઞાત કવિકૃત

વિરહ દેસાઉરી ફાગુ

(વિક્રમનો સોળમો સૈકો)

આજ સખી મન કંપએ, તાલાવેલિ કરેઇ,
ફાગુ-ખેલણ-દિન આવીઉ, પ્રિય દેસાંતર લેઇ. ૧

રાખીઉ સખી! ન રહઇ એ, અણરસ નાહ અજાંણુ,
હુગો (?) અંગિ ન ભેદીઈ, યૌવન ધરઇ પરાંણુ. ૨

श्लोक

प्राणेशं प्रथमं प्रयाणसमये बह्वाकुला प्रेयसी
नीत्वा स्थंत्र सुधाक्षतं दुर्लभकणान दातुं सरस्यागतान् ।
आस्फुर्ज्जित् विप्रयोग दहन प्राणेशनं यौवनं
स्वेदाद् भक्तमभूत कृतमवती नीरांज्जनां लज्जनां ॥ * ૩

આહિ દીહેલૂ અ વાજએ, દવિ દાઝઇ સખિ રેઉ (?)
દાસિ તુહારી અ કંત રે, રહિ રહિ કિસી અ પરેઇ. ૪

કિ મુઝ મારિ કટારડી, કઇ પ્રિય ગમણ નિવારિ,
મોરઉં હૈઅડલઉં હરિ લયઉં, વઇરી અ વિરહ મ મારિ. ૫

સું પંથિ જાતાં મન બોલિ હાસઉં,
સખી સખી મારિ હુસિઇ વિષાસઉં,
દેખાં ન દે નાસ્તિ કવી સહૂ એ (?)
કોઠીંબડે કાજ સરઇ કહૂ એ. ૬

* સ્વ. મો. દ. દેસાઇની નકલમાં આ શ્લોક આ પ્રમાણે અશુદ્ધ સ્વરૂપમાં છે. તેનું મૂળસ્થાન શોધી શકાયું નથી.

અરે સિરિયા મોડા લહલહહિ, કસતૂરિય મહિવટ્ટુ,
અરે ન..

....
...............................ટ પરિ હુયઉ દેવગણુ ભાઉ.
રિણતૂરિહિં વજ્જંતિહિં ઉટ્ઠિઉ શીલનરિન્દુ,
દેખિવિ ઉતકટુ વિમ્હિયઉ સયલુ વિ દેખિહિ વિંદુ. ૨૧

અરે દ્રેઠિહિં દ્રેઠિહિં દીઠએ નાઠઉ રતિપતિ રાઉ,
નારીયકુંજરુ મેલ્હિવિ જોયએ છાડિય ખાલ (?) ૨૨

ધરણિંદહ પાયાલિહિં પુહવિહિં પંડિય લોઉ,
જીતઉં જીતઉં ઇમ ભણઇ સગ્ગિહિં સુરપતિ ઈંદુ. ૨૩

વદ્ધાવણઉ કરાવએ સગ્ગિહિં જિણસરસૂરિ,
ગૂજરાત પાટણ ભલ્લઉં સયલહં નયરહં માહિ. ૨૪

માલવા કી બાઉલ ભણહિ સયલહં લોયહં માહિ,
સિરિજિણચંદસૂરિ ફાગિહિ ગાયહિં જે અતિ ભાવિં,
તે બાઉલ અરુ પુરુસલા, વિલસહિ વિલસહિ સિવસુહ સાથિ. ૨૫

બીલિ બીજઉરિ અ મુરિયં, ભમરલા રણઝણકાર,
વાલંભ રહિ ન સકુ, યૌવન પહિલઉ ભાર. ૧૭

વિરહિણી વશત પાવસ ઉલ્હસઇ,
કિહિ કહુંં સખી! એ કુણ દિસિ વસઇ?
દિવસ જાઇ નવિ જાઇ રાતડી,
કહિ કહુંં સખી! એ કુણ વાતડી. ૧૮

જિમ જિમ ફાગુ ગાઇઇ, તિમ તિમ પ્રીઅનિ ધાઇ,
કિસિઉં કરું બહુ બહિનુંએ, મનિ દુખ હૈઇ ન સમાઇ. ૧૯

આઠ પહુર નિશિ આવટઉં, ન સુણઉં ફાગુ નઇ રાસ,
દેખી સખી! મોરું હૈયડઉં રે, લોહી બલઇ ન માંસ. ૨૦

માઇ મોર વનમાહિ કીંગાઇં, કંન કંત વલી વલી મનિ થાઇં,
દુઃખસાગરિ પડ્યાં દિન જાઇં, રાતિ વયરણિ કિમઇ ન વિહાઇં. ૨૧

વિરહ સંતાવએ પાપીઉ, દાઝએ માઝિ શરીર,
તન મન યૌવન વિલસએ, નયણિ ન સૂકઇ નીર. ૨૨

જિમ બાલાપણિ પહિરણઉં, કંતિ વીસારિય તેમ,
ચ્યારિ પહુર નિશિ આવટઉં, ચકવા ચકવી જેમ. ૨૩

કામ ધાડિ નિસિ માઝિમ ધાઇ, ચંદલઇં સુરત દુંદભિ વાઇં,
સ્યઉ ભણી ઘરધણી ધરિ ઢીલી, વીનવઇ સજન લાડગહેલી. ૨૪

નયણે ન દેખઉં એ નાહલુ, હૈઅડઇ ન સાંભરઇ હેજ,
આંસૂઅડાં ન ઊગાઇઆ, રોઇ રોઇ ભીની અ સેજ. ૨૫

સેજ તપઇ વિરહુ દહઇં, હૈઅડલઇ ખટકઇ હાર,
એક જ વાલંભ પાખઇં સુંનઉ સઘલઉ સંસાર. ૨૬

તપઇ તલાઇ ખટકઇ કલાઇ,
ન સકુંં સહી સૂકડિ અંગિ લાઇ,
વિનાણગારુ મુઝ ગિઉ વિનાણી,
સ્યિઉં પૂછીઇ માધવ દેવિ આણી. ૨૭

હાંસલા વિણુ કિસિઉં સરોવર, કોઇલિ વિણુ કિસિઉં રાન,
વાલંભ વિણુ કિસી ગોરડી, રહિ રહિ નાહ અજાણ. ૭

ઇણ રતિ કોઈ ન નીસરઈં, મૂરખ તું ભરતાર,
રાઉ પહૂતુ રિતિ તણઉ, યોવન પહિલઉં ભાર. ૮

વાઉલઉ અતિ મનોહર વાયઉ,
ચંદલઉ રયણિં ઊપરિ ધાયુ,
કંત કાયર મત જાઇસિ ઘર છાંડી,
તઇ જીવતઈં હઉતઇ હૂં જિ રાંડી. ૯

અહે માસ વસંત રુલીઆમણઉં, કાંમિનીનું મન જાણિ,
પૂરિ હરષ ધરિ રહીનઇ બાલાપણુ રસ માણિ. ૧૦

કોઇલિ કરઇ ટહૂકડા, બઇઠડી આંબલા ડાલિ,
ફાગુણિ ઘરિ પ્રીય સેલહુએ, યૌવન પહિલઈ અગાલિ. ૧૧

મ લવિ કોઇલિ જોઇલિ તાહરી,
તાહરી ન રાષિ ન દાષિ તમ હરી,
અધર લઇ નખ દઇ મનની રલી,
હિવ કિહાં વિરહ્યાં મિલિઉ વલી. ૧૨

અહે વુલસિરિ વનિ મહિકએ, બહિકએ કરણી અંછાંહ,
કાંમિની વેસ નવા કરઈં, રુપિ રે ફાગુણમાહિ. ૧૩

કેસુઅડા રૂલીઆમણા, ભમરલા રણઝણકાર,
ચાંપલા ચિહુ દિશિ ફલીયા, વનિ બહિકઇ સહિકાર. ૧૪

ચાંપા તણે કુશમિ મસ્તક થિઉં અગાહી,
સાહી પયોધર ધરી ક્ષણ એક વાહી,
વિનાણગાર મુઝ ગિઉ વિનાણી,
સિઉં પૂછીઇ પરઘરિ પીઉં પાણી ? ૧૫

કેસૂઅડા રૂલીઆસણા, વૂલીયા ગુહિર ગંભીર,
ઇણ રતિ કોઇ ન નીંસરઈં, તું મનિ જાંણિ આહીર, ૧૬

જાણુંઇ જઇ મુઝ પ્રીય આવિઉ નઇં ગલિ ઘાલીય બાંહ,
ઊઠીય પ્રીય પ્રીય કરતી, ન પ્રીય ન ગલિ બાંહ. ૩૮

અહનિસિ ગુણ ગાઉં, ચાંદલા માંડ લાઉં,
વિમરિ પડહુ વાઉં (?), કાન્હ બીજઉ ન ચાહું,
સખિ ક્ષણ એક ન સૂતી, પ્રીયસિઉં હઉં વિગૂતી,
મન રસિ ખૂતી, એકલી હું વિગૂતી. ૩૯

હવ પૂછઉં પંડિત જોસીય, કિસ્યા ગ્રહ કિસી છઇં રાસિ?
ધૂલહડી દિન પૂંનિમ હોલીય ફાગુણ માસિ. ૪૦

ઇસઇ સમઇ પ્રીય આવિસિ, હૈયડલઇ જયજયકાર,
ગોરીય વચન સાંભલી કરી, કાંમિનિ કરઇં શૃંગાર. ૪૧

ફાલી ભલી ઓઢણિ અંગિ રેટઇ,
આવી રહી જુ તુરણી ત્રિભેટઇ,
હું હેલ દેતાં પડી જિ ખેટઇ,
જાણઉં વિદેસી મુઝ કંત ભેટઇ. ૪૨

અહે હરખિ કામિની અ નિહાલએ, નાહુ કિ આવણહાર,
અંગિ સુરંગુ કાંચૂઉ અનઇ અમૂલિક હાર. ૪૩

અગર કપૂરિહિ અરચિઉં રચિઉં દેહ શરીર,
કરીયલિ કંકણ ખલકઇં, ઝલકઇં પાઇ મંજીર. ૪૪

કડિઉ લગાવિ સેધ્રવની જિ પટુલી,
લઈ કપૂર કરિ પાંન તણીં જિ ફુલી,
ઇસિ સેઇ સુકડિ લેઇ કણારિ (?),
જુ ભેટિસિ મદનમૂરતિ તું મ સારિ. ૪૫

માગિ ભરઇ સરિ માવટી, મસ્તકિ ભરીયાં[1] ખુપ,[2]
ભમહડીએ ભમરા ભમઇં, ચાંદ્ર[3] યસઉં[4] મુખરૂપ.[5] ૪૬

૧ ભરીઆ. ૨ ખૂપ. ૩ ચંદ્ર. ૪ યસૂં. ૫ મુખિ રૂપ.

દેવ ! દોહિલા દિન નીંગમઉં, ફાટિ રે હૈઅડા ! કઠોર,
માઝિમ રાતિ સુંકઇ, કાંપએ કાજલકોર. ૨૮

પ્રીય સંદેસઉ પાવીઉ, ઊભીય ખડકીય બારિ,
પાડલપરિમલ બહિકઇ, ભમરુલા રણઝણકાર. ૨૯

જલદનઇ જલ જાંબૂઅડાં ગલઇં,
ઘર ભણી સંધિ પંથીઅડા પુલઇં,
ઇમ જઇ કહિઉં વલિ મોરડા,
જલ ભિતરિ છઇં પાથર કોરડા. ૩૦

એક મનુ ઘરિ આવિ રે, મેલ્હિ હૈઆનુ મચલ,
સ્રીરસ જીણિ ન માણીઉ, પુરુષ નહીં તે બચલ. ૩૧

ચાંદલાં કરિ ચાંદ્રિણઉં, મોરું વયણુ સુણેજિ,
એક સંદેસુ માહરુ, વાલંભ રેસિ કહેજિ. ૩૨

ઊનયા જલ નદી જિમ જોઉં,
'નાહુ નાહુ' ભણતી નિશિ રોઉં,
એઉ દુખ સખી ! એ કહું કહિ આગઇ?
પ્રાણનાથ મુઝ મૈથુન માગઇ. ૩૩

જીહ વયણિ પ્રીય દૂહવિઉ, તે મનિ પરહા વીસારિ,
ઇસઉ સંદેસુ તું તહિ ઝુરઇ ઘરનીં નારિ. ૩૪

ચાંદ્ર કન્હેલી આ ચાંદ્રિણી; બહિણપણઉં કિરિ માઇ,
ઇસઉ સંદિસઉ તું કહે, હું તસ લાગી અ પાઇ. ૩૫

રે ચાંદલાં રુઉણિ (?) કૃપા કરિ તું જિ મોરી,
રે પાપીઆ પ્રગટ થાઇ મ દાસિ તોરી,
જુ ભેટિસિ હરિ વદન નીક ખેરી (?)
ભૂલી ભમઉં પ્રી રમ્યુ મુઝ ચિત ચોરી. ૩૬

સુણઉ રે સહી અ સમાંણી અ, સમિણડઉં નિસિભરિ દીઠ,
હસીય હસી પ્રીય રીઝવું, પ્રીય સેજડી અ બઇઠ. ૩૭

સોલ કલા સસિ[1] ચાંદલુ,[2] રોહિણિ તુ[3] વર[4] જાણિ,
ક્ષણિ[5] એક રયણિ[6] વિહાણિ,[7]
[ચંદલા][8] મ કરિ વિહાંણ.[9] ૫૨

રે કૂકડા! વાસિ મ[10] ઇંણિ[11] રાતિઇ,[12]
સ્રી[13] જાગિ તિવિ કરિ રે કાંઇ તાતિ?
સુરાવિયોગ ધિર મુંજ રથિ રાણુ,
લેઇસ મુંજર દેસ ખાણઉ[14] (?) ૫૩

અધર તંબોલી રંગીયા,[15] મરુઅ[16] સોહાવા[17] કંત,[18]
સહીયરમાહિ[19] રમંતી[20] એ, રંગિહિં ભીનલા દંત. ૫૪

રસીયા રસિ વેધ્યા[21] રહિ,[22]
ભમર[23] ભમી[24] રસ[25] લેઉ,
રસકસવેધ ન જાંણતાં,[26] તે નર જીવઇં કાંઇ? ૫૫

[27]दिने दिने गच्छति नाथ! यौवनं,
यमस्व नित्यं यदि शक्तिरस्ति ते।
मृताय को दास्यति पिण्डसन्निधौ तिलोदकैः
सार्धमलोमशं भगम्॥ ૫૬

---

૧ શશ. ૨ પૂનિમચંદલુ. ૩ તૂં. ૪ ઘરિ અ. ૫ ક્ષણું. ૬ રયણી. ૭ વિહાણીય. ૮ સ્વ. મોહનલાલ દેસાઈની નકલમાં આ સ્થળે 'અંસાવઇં' શબ્દ છે પણ તે અર્થહીન હોવાથી ઓળિયામાં મળતો 'ચંદલા' શબ્દ મુખ્ય પાઠમાં લીધો છે. ૯ વિહાણ. ૧૦ 'મ વાસિ' એ પ્રમાણે શબ્દક્રમ છે. ૧૧ માઝિસ. ૧૨ રાતિ. ૧૩ સ્રીય. ૧૪ ઓળિયામાં પણ આ પંક્તિ નીચે પ્રમાણે અશુદ્ધ રૂપમાં છે: 'રાજયોગ ઘર મંજરિ રથ્ય રાણુ, લેઈસ મંજરિ હૈઇ દેવ આણુ.' ૧૫ રંગીઆ. ૧૬ મરૂઅ. ૧૭ સલૂંણા. ૧૮ કંથ. ૧૯ સહીઅરમાહિ. ૨૦ રમંતીય. ૨૧ રસવેધ્યા. ૨૨ ભમઇં. ૨૩ ભમરા. ૨૪ ભમંઇ. ૨૫ ઘર. ૨૬ જાણુઇ એ. ૨૭ ઓળિયામાં આ શ્લોક મુખ્ય પાઠની ૫૭મી કડી પછી આવે છે.

આંખડીએ[1] રસ કજલ[2] કરઇ નવેરુ[3] માર,
કાંનિ મોતીલગ ખીંટલી,[4] કંઠિ નગોદર[5] હાર.[6] ૪૭

હોઠ[7] સિઉં હઠ કરઇં પરવાલી,
વેગિલઇ લહિકઇ જિમ પાલી,
મુખ[8] ચસુ[9] પૂનિમચાંદલુ,[10]
મંત્રિ[11] કાન્હ[12] મેલવિ કાલુ.[13] ૪૮

ચંદનિ[14] ભરીય[15] કચોલીય મુંકીય[16] સેજ[17] વિચ્છાહિ,[18]
ઇસઇ[19] પ્રીય આવીઉ, હીડલઇં હૂઅઉ ઉચ્છાહુ, ૪૯

હસી[20] હસી પૂછઉં વાતડી, પ્રીય સેજડી બઇઠ,
સર્વ સુ અંતિ સમો સમ્યઉં, વીસરિઉં દુકખ ઊબીઠ. ૫૦

કાંચૂ તણાં કસણ ગ્યાં[21] ત્રટકઇં જિ ત્રૂટી,
ચાંપાં પડ્યાં વીણિ થિકા[22] વિછૂટી,
દીધ[23] ઘણુ હરષ હૂઇ તિ વારઇ,
સેજ મિલિ પ્રેતમ જિણિ વારઇ. ૫૧

---

૧ આંપડીએ. ૨ કજ્જલ. ૩ નવેરા. ૪ પીટલી. ૫ એકાઉલિ. ૬ આ પંક્તિ પછી વસ્ત્રપટ પર લખાયલી હસ્તપ્રત (ઓળિયા)માં આ પંક્તિ મળે છે: 'સોવન દંત દાડિમ ચરયા બાલી, વીણાદંડ ચમ લહિકઇં કાલી.' ૭ આ પંક્તિ વસ્ત્રપટ પર લખાયલી પ્રતમાં નથી. ૮ રાપડી. ૯ ચમ. ૧૦ પૂનિમચંદલુ. ૧૧ મિત્ર. ૧૨ કાહ્ન. ૧૩ કંથલુ. ૧૪ ચંદન. ૧૫ ભરી અ. ૧૬ મૂકીય. ૧૭ સજન. ૧૮ વિચારિ. ૧૯ આ પંક્તિ ઓળિયામાં આ પ્રમાણે છે: 'અચીંત્યું પ્રી આવીયુ, હેયડલઇ જયજયકાર.' ૨૦ મુખ્ય પાઠની ૫૦મી કડીની બન્ને પંક્તિઓ ઓળિયામાં નથી; પણ તેમની જગ્યાએ ઓળિયામાં નીચે પ્રમાણેની પંક્તિઓ છે:

કાંચૂઆ કસણ ત્રૂટી ગયાં, ઉનિ અંગિ હરિષ ન માઇ,
હસત સી હસીય પ્રી રીઝવ્યુ, પ્રીય સ્યૂં રહીય ગલઇ લાગિ.
કિંશુક સ્યૂં બહિન બાલ સવઇં બીહાવી,
ઊછંછલઇં આંચલ લેઇ આકુલાંવી.

૨૧ પંક્તિના ઉત્તરાર્ધમાં શબ્દોનો ક્રમ આ પ્રમાણે છે: 'ત્રટકઇં ગયા ત્રૂટી.' ૨૨ થ્યા. ૨૩ ૫૧મી કડીની છેલ્લી બે પંક્તિઓ ઓળિયામાં નથી.

[૩૭]

અમરરત્નસૂરિ ફાગુ

(વિક્રમના સોળમા શતકનો પૂર્વાર્ધ)

અહે કેવલકમલાં રાજએ, છાજએ જગતદિણિંદ,
અહે નીલવર્ણ રલીઆસણુ સુહાસણુ પાસ જિણિંદ. ૧

પણમીય તાસુ પ્રભાવિહિં ભાવિહિં ગુણ ગાએસુ,
શ્રીઅમરરત્નસૂરિરાજા તાજા જઈ વાંદેસુ. ૨

અહે શ્રી-શ્રીમાલ વખાણઉં, જાણઉં જ્ઞાતિસિણગાર,
તહુણા સાહુ આનંદન નંદન લક્ષણસાર. ૩

મરગદિ માનસ કર્મિણિ ધર્મિણિ સત્ત્વ અપાર,
જીણિ લિવરાવિઉ ચારિત્ર પાવિત્ર ઝૂંઝ કુમાર. ૪

વિનયકીર્ત્તિ અભિરામિહિં નાંમિહિં જાણઉ એઉ,
ગ્રંથ અનેક વખાણએ, જાણએ આગમભેઉ. ૫

શ્રીહેમરત્નસૂરિ તૂઠા, વુઠા અમીરસધાર,
સઇં હથિ સૂરિમંત્ર આપિઉં, થાપિઉ ગચ્છઆચાર. ૬

તતક્ષણિ મન આણંદિહિં છંદિહિં પુહતા સંઘ,
નયર સહૂ પાલઇ ઉત્સવ, અભિનવ વર્ત્યા રંગ. ૭

શ્રીઅમરરત્નસૂરિગુરુ ગરૂઆ, સરૂઆ જાસુ ઉવએસુ,
પનર તેરોતરઇ બૂઝવઇં, રંજવઇં દેસવિદેસ. ૮

ચાલઇં ભૂમિ નિહાલતા, પાલતા પંચાચાર,
તપિ ઉતારી ઉઅચટ, ચઉપટ જીણિ હણિઉ માર. ૯

તસુ મિત્ર વાહરઇં ધાયઉ, આયઉ માસ વસંત,
વનિ વનિ વનસ્પતી ગહગહઇં, મહમહઇં મઉર લગંત. ૧૦

ગોરી અ બે રમઈં કરઇં[1] નવેરા ભોગ,
અણુહિલવાડી[2] પુર પાટણિ,[3] વસઇં તિ વેધીયા[4] લોક.[5] ૫૭

વિરહિ[6] વસંત[7] સો આવીઉ,[8] ફાગુણિ[9] તરુ[ણિ][10] ગાઇં,[11]
રાજ કરૂ[12] રસીયં[13] ઘણું,[14] સરસતિ તણઇ પસાઇ.[15] ૫૮

॥ ઇતિ વિરહ દેસાઉરી ફાગુ વસંત સમાપ્ત ॥[16]

---

૧ કરઇ. ૨ અણુહલવાડઇ. ૩ પાટણિઇ. ૪ સવેધી. ૫ આ કડી પછી ઓળિયામાં નીચેની કડી મળે છે :

ધનિ ધિન પાટણ નગર રે, ધિન ધિન ફાગુણ માસ,
હૈયડ રસ ગોરી ઘણા, ઘરિ ઘરિ રમીઇ રાસ.

૬ વિરહ. ૭ વસંતિઇં. ૮ આગલુ; આ શબ્દ પહેલાં મુખ્ય પાઠમાં મળતો 'સો' ઓળિયામાં નથી. ૯ ફાગણ. ૧૦ તણઇ; આ શબ્દ પછી ઓળિયામાં 'મિસિઇં' શબ્દ મળે છે. સ્વ. દેસાઈની નકલમાં 'તરુસિં' એવો અશુદ્ધ પાઠ મળે છે. ૧૧ ગાઇ. ૧૨ કરુ. ૧૩ રસીઆ. ૧૪ ઘણૂં. ૧૫ આ કડી પછી ઓળિયામાં નીચે પ્રમાણેનો અશુદ્ધ સંસ્કૃત શ્લોક છે :

श्लोक

पश्य पश्य [म]म लिंगास्थितं दक्षणाय चितियो मंडलं ।
मंधमंमुं परिधाय कुंचकी दहि दहे मम मैथुन प्र[प्रि]ये ॥

૧૬ ઓળિયામાં પુષ્પિકા આ પ્રમાણે છે :

'॥ ઇતિ વિરહ દેસાઉરી ફાગુ સમાપ્તૂ ॥'

[૩૮]

જયશેખરસૂરિકૃત

દ્વિતીય નેમિનાથ ફાગુ

(સં. ૧૪૬૦ આસપાસ)

પણમિય શિવગતિગામીય, સામીય સવિ અરિહંત,
સુરનરનાહનમંસિય, દંસિયસયલદુહંત. ૧

ગાઈસુ મણ અણુરાગિહિં ફાગિહિં નેમિકુમાર,
જિણિ જગિ સયલ વિદીતઉ, જીતઉ ભુજબલિ મારુ. ૨

બારમઈ વર નયરિય, વઈરિય વારણ સાર,
કંચણમણિમય સુંદર મંદિર પોલિ પગાર. ૩

મણવંછિયસુરપાયવ, જાયવકુલનહચંદુ,
તહિં અરિદલબલ ટાલઈ, પાલઈ રાજ સુકુંદુ. ૪

બંધવ તાસુ સલાવિહિં ભાવિહિં ભવહ વિરત્તુ,
નેમીસરુ સિરિકુલહર, જલહરસામલગત્તુ. ૫

સંખ પૂરિ જગુ બહિરિઅ, હરિઉ નાહિહિં મેહુ,
જિણિ ભુયદંડિ પયંડિહિં કિઉ કેસવબલછેહુ. ૬

સમુદવિજય-સિવઅંગજુ, અંગિ જુ દસધણુમાણુ,
બીજઈ નારી નામિહિં, કામિહિં અમલિયમાણુ. ૭

રંભ સમાણિય રાણિય સરિસઉ દેવ મુરારિ,
પરિણય કાજિ મનાવઈ, નાવઈ નેમિ વિચારિ. ૮

વિહસિય રતિપતિ ઋતુપતિ તઉ અવતરિઉ વસંત,
ભુવણપરાજય સંમુહુ વમ્મહુ ચલિઉ હસંતુ. ૯

રાગ વસંતહ અવસરુ નવસરુ જાણિય ગાઇ,
ફૂલિ દલિ કુસુમિહિં સોહઇ, મોહઇ મતુ વનરાઇ. ૧૦

તીણિ વેલાં રસિ રાચઇં, સાચઇં રમણિ રમંતિ,
વસ્ત્રાભરણુ સિણગારિહિં ભારિહિં તનુ ત્રહકંતિ. ૧૧

અહે લલના લલકઇં લહરઇં, પહિરઇં જાદર ચીર,
ઝલહલઇં હાર નગોદર, સહોદર મન્મથ વીર. ૧૨

તીહં કરિ કંકણુ ખલકઇં, ઝલકઇં ઝામર માટિ,
પાએ નેઉર ઝમઝમઇં, ઘમઘમઇં ઘૂઘરી ઘાટિ. ૧૩

ઝીલઇં એકિ ખડોખલી મોકલી અહન્નિ ખંડ,
હીંચઇં હેજિ હીંચોલે, કચોલિ ધરઇં સિરિખંડ. ૧૪

મયણરાય હવ વિસ્તરિઉ, ગહબરિઉ કરઇ કલ્લોલ,
પ્રીઅ વિરહઇં દેસંતરી, સુંદરી મનિ ચકડોલ. ૧૫

સંપત્તિ કારણિ જિણવર મુણિવર મનિ આણંતિ,
શ્રીઅમરરત્નસૂરિ પ્રસંગિહિં રંગિહિં ગુણ ગાયંતિ. ૧૬

ફાગુણ ફાગ સીંહૂરિહિં પૂરિહિં સર વરિ સાર,
ભગતિહિં સુગુરુ મલ્હાવઉં, ફાવઉં જિમ સવિ વાર. ૧૭

શ્રીઅમરરત્નસૂરિ મનોહર સુહગુરુ બાલકૂંઆર,
સ્તવતાં ભવિઅણુ, અમ્હ ઘરિ, તમ્હ ઘરિ જયજયકાર. ૧૮

॥ ઇતિ શ્રીઅમરરત્નસૂરિગુરુ ફાગુ ॥ ૭ ॥

જયશેખરસૂરિકૃત

દ્વિતીય નેમિનાથ ફાગુ

(સં. ૧૪૬૦ આસપાસ)

પણમિય શિવગતિગામીય, સામીય સવિ અરિહંત,
સુરનરનાહનમંસિય, દંસિયસયલદુહંત. ૧

ગાઈસુ મણ અણુરાગિહિં ફાગિહિં નેમિકુમાર,
જિણિ જગિ સયલ વિદીતઉ, જીતઉ ભુજબલિ મારુ. ૨

બારમઈ વર નયરિય, વઇરિય વારણ સાર,
કંચણમણિમય સુંદર મંદિર પોલિ પગાર. ૩

મણવંછિયસુરપાયવ, જાયવકુલનહચંદુ,
તહિં અરિદલબલુ ટાલઇ, પાલઇ રાજ મુકુંદુ. ૪

બંધવ તાસુ સભાવિહિં ભાવિહિં ભવહ વિરત્તુ,
નેમીસરુ સિરિકુલહર, જલહરસામલગત્તુ. ૫

સંખ પૂરિ જગુ બહિરિઅ, હરિઉ નાદિહિં મેહુ,
જેણિ ભુયદંડિ પયંડિહિં કિઉ કેસવબલછેહુ. ૬

સમુદવિજય-સિવઅંગજુ, અંગિ જુ દસધણુમાણુ,
બીજઇ નારી નામિહિં, કામિહિં અમલિયમાણુ. ૭

રંભ સમાણિય રાણિય સરિસઉ દેવ મુરારિ,
પરિણય કાજિ મનાવઇ, નાવઇ નેમિ વિચારિ. ૮

વેહસિય રતિપતિ ઋતુપતિ તઉ અવતરિઉ વસંત,
ભુવણપરાજય સંમુહુ વમ્મહુ ચલિઉ હસંતુ. ૯

રાગ વસંતહ અવસરુ નવસરુ જાણિય ગાઇ,
દલિ દલિ કુસુમિહિં સોહઇ, મોહઇ મનુ વનરાઇ. ૧૦

તીણિ વેલાં રસિ રાચઇં, સાચઇં રમણિ રમંતિ,
વસ્ત્રાભરણ સિણગારિહિં ભારિહિં તનુ ત્રહકંતિ. ૧૧

અહે લલના લલકઇં લહરઇં, પહિરઇં જાદર ચીર,
ઝલહલઇં હાર નગોદર, સહોદર મન્મથ વીર. ૧૨

તીહં કરિ કંકણ ખલકઇં, ઝલકઇં ઝામર માટિ,
પાએ નેઉર ઝમઝમઇં, ઘમઘમઇં ઘૂઘરી ઘાટિ. ૧૩

ઝીલઇં એકિ ખડોખલી મોકલી અહત્રિ ખંડ,
હીંચઇં હેજિ હીંચોલે, કચોલિ ધરઇં સિરિખંડ. ૧૪

મયણરાય હવ વિસ્તરિઉ, ગહબરિઉ કરઇ કલ્લોલ,
પ્રીઅ વિરહઇં દેસંતરી, સુંદરી મનિ ચકડોલ. ૧૫

સંપત્તિ કારણિ જિણવર મુણિવર મનિ આણંતિ,
શ્રીઅમરરત્નસૂરિ પ્રસંગિહિં રંગિહિં ગુણ ગાયંતિ. ૧૬

ફાગુણ ફાગ સીંદૂરિહિં પૂરિહિં સર વરિ સાર,
ભગતિહિં સુગુરુ મલ્હાવઉં, ફાવઉં જિમ સવિ વાર. ૧૭

શ્રીઅમરરત્નસૂરિ મનોહર સુહગુરુ બાલકૂંઆર,
સ્તવતાં ભવિઅણ, અમ્હ ઘરિ, તમ્હ ઘરિ જયજયકાર. ૧૮

॥ ઇતિ શ્રીઅમરરત્નસૂરિગુરુ ફાગુ ॥ છ ॥

વિલસઇં નવ નવ ભંગિહિં રંગિહિં યાદવ લોક,
લાછિલતાં ફલુ લીજઇ, કીજઇ યૌવનિ રોક. ૨૪

ભાસ–અવર દિવસિ ખડ્ડોખલિય ખેલઇ તિહુયણનાહો,
માઇતાઇં બંધવિ ખલિહિં મન્નાવિઉ વીવાહો. ૨૫

અહે બારમઈ નયરીય લોય હુય હરિસ-રમાઉલ,
રાઉલિ દેઉલિ હાવિભાવિ તઉ નાચઇ પાઉલ,
બહલિય છાડઇ ઠામિ ઠામિ વર વંદનમાલા,
ઘરિ ઘરિ ખેલઇ રાસ ભાસ લલવલતી બાલા. ૨૬

કેસવિ માગિય ઉગ્રસેનધુય રાજલ નામિહિં,
સહજિઇં સારુ સરીરુ જાસુ સંપૂરિઉ કામિહિં,
સિરુ વરિ વિઉલ વિસાલ વેણિ સુલલિય સુકુમાલ,
લાડિય લુહુડિય અદ્ધચંદ સમ લડહ નિડાલ. ૨૭

સોહઇ કાંનિ કપોલ કંતિ લોયણિ અણિયાલે,
સરલઉ નાસાવંસુ, હોઠ વિહિ વિહિય પ્રવાલે,
વલ્લઇ વીણા વેણુ વંસુ સસુ કંઠિ નિનાદો,
પીણ પઓહરજુયલુ કરઇં કરિકુંભ વિવાદો. ૨૮

ભાસ–રાજલદેવિય ભુયજુયલો નલિણનાલ સુકુમાલુ,
અરુણ સુરેહઇ પાણિતલો, નાઇ અશોક પ્રવાલુ. ૨૯

તિવલિય સુલલિઉ ઉયરદેસુ, પુણ નાહિ સલૂણિય,
દેખિય વિઉલુ નિયંબબિંબુ, શિરુ કવણિ મ ધૂણિઉ,
કરિવર શૂંડાદંડ સરિસ ઊરૂય સચ્છાયા,
કમલ સુકોમલ સરલ તરલ અંગુલિ જસુ પાયા. ૩૦

રહિય સરૂપારંભિ રંભ રતિ રતિ સેલ્હાવિય,
જિણ સોહાગિ ગમારિ ગઉર ગારિવઉ ગલાવિઉ,
રૂપિ નિરૂપમ સહજિ કુમરિ યૌવનિ ગહગહએ,
ચંપકકુસુમ સહી વિસારુ, પરિમલિ મહમહએ. ૩૧

કેલિજલિ કમલિણિ લહકઇ, બહકઇ મલયસમીરુ,
વાણિ મૂ મધુરિમ દાખઇ, ભાષઇ કોમલ કીરુ. ૧૧
કોઇલ કેલિ નિહાલિય બાલિય મેલ્હઇ માનુ,
ભ્રમઇ સુ ભમરઉ રુણિઝણિ રુણિઝુણિ ઝુણિહિ સગાનુ. ૧૨
દીસઇં વિહસઇય તરુવર, સરવર કમલ સુગંધ,
પીજઇં સસિકર નયણિહિં, રયણિહિં મયણુ સુબંધુ. ૧૩
ઉત્તરચારિઉ દિણયરુ, કણયર કુસુમિ વિકાસુ,
ચંપકુ ચમકઇં ચારિમ, દાડિમફલિ અહિલાસુ. ૧૪
ગોરિય સંગિહિં હરિસિય વિહસિય, હસિય અશોક,
પેષિય જિમ પરિપંથિય પંથિય પંથિ સશોક. ૧૫
કિંસુઉ કાનિ વિહસઇં, દીસઇ જેમ હુયાસુ,
જો તરણી વિણુ સકિઉ ઝલકિઉ એઉ હયાસુ. ૧૬
દસ દિસિ વાસઇ સુવિમલિ પરિમલિ વઉલુ વિસાલુ,
વેઉલુ વાસિહિં વિલસઇ, અલિસય સેવિય-સાલ. ૧૭
કુસુમઇં એલ્હિય કેતકિ, કૌતુકિ વિલસઇં ભૃંગ,
વાસંતિય અતિ સુરહિય, વિરહિય હિયઇં વિરંગ. ૧૮
દેખિય મધુરસપિંજરિ મંજરિ વર સહકારિ,
બોલઇં પંચમ રાગિહિં રાગિહિં કોઇલ નારિ. ૧૯
દમણઉ મરુયઉ તરુણિય કરુણિય ગંધનિવેસ,
જા વિહસઇં વર સાલઇ, માલઇ વંચિય એસ. ૨૦
વિરહિણિજનમનુ કાંપઇ, ચાંપઇ ભુવણુ અણંગુ,
બહલિય મહલિય કેલિહિં, કેલિહિં કામિય રંગુ. ૨૧
નિય નિય કંતિહિં સરસિય સરસિય ખેલઇં નારિ,
ગાઇં મધુર નિનાદિહિં, વાદિહિં છાંડઇં વારિ. ૨૨
દાહિણ પવનિહિં માચઇં, રાચઇં નારી કંતિ,
ઊગટણઉં મન નંદનિ ચંદનિ કરઇં વસંતિ. ૨૩

ભાસ–કડિ મણિમેહલ કિંકિણય, રુણિઝુણિ ઝણિહિ ઝમાલ,
રિમિઝિમિ કરતી નેઉરિય પગિ પિહરઇ સા બાલ. ૩૮

તઉ સખિ બોલઇં, રાઇમતિ [તુ]હ પ્રિયતમુ આવઇ,
સામલ સરસ સરીરુ, રૂપિ રતિરમણુ નમાવઇ,
તરુણિમ લવણિમ સહિ સહુય તુહ સારઉં જાણઉં,
અમ્મિય અમિય સમાણુ આજુ દિન બહિનિ વખાણઉં. ૩૯

જિમ જિમ સામિય નેમિ નામુ, રાજલ નિસુણેઈ,
આઠ ભવંતરિ નેહિ હિયઉં તિમ તિમ વિહસેઈ,
સીપ સમાણે નયણિ નાહુ મુહકમલુ નિહાલઇ,
મોહ મહીપતિ આણ સબલ સા બાલિય પાલઇ. ૪૦

અહ પહુ પિકખઇ વાડમાહિ સસ સૂયર બંધિય,
પૂછઇ પુણ પઉતાર પાસિ, ગજગમણુ નિરુંધિય,
વિલવઈં એવડ જીવ કાંઈ, સો કહઇ જુહારી,
એ સવિ હોસ્યઇં તુમ્હ વિવાહ ગઉરવિ ઉપકારી. ૪૧

ભાસ–તઉ મેલ્હાવઇ જીવ સવે, દેઇય અભયપયાણુ,
ભવહ વિરત્તઉ ચીંતવએ, સામી સહજિ સુજાણુ. ૪૨

હા હા નિય જિય કાજિ જીવ જિય સહસ વિણાસઇં,
સુરતરુ સરસુ વિસુદ્ધ ધમ્મ વિસયંધ ન પાસઈં,
યુવતી યૌવન દેહુ ગેહુ પરિવાર અસારો,
કીજઇં તિમ તીહં કાજિ અવર જીવહં સંહારો. ૪૩

ધિગ ધિગ વિષયવિકારવાસિ કિમ જગુ ધૂતારિઉ,
ભૂરિ ભવંતરિ ફેરિ ફિરઇ ઇમ હિયઇ વિચારિઉ,
ગજ રથ રંગ તુરંગ રમણિ રસ વિસયવિરત્તઉ,
મયગલુ પિલ્લિય ચલિઉ નેમિ શિવરમણીરત્તઉ. ૪૪

ભાસ–તઉ મન્નાવઇં સિવિ મિલિય યાદવ નેમિકુમારુ,
નેમિ ન માનઇ માનિ રલિય લેવી સંયમભારુ. ૪૫

અહ સાવણુ સિય છટ્ઠિ ચલિઉ પહુ મોહિ અમોહિઉ,
ગિરિવર ગુરયઇ ગડયડંતિ ગયવરિ આરોહિઉ,
ભંભા ભેરી પમુહ તૂર રવિ ગયણુ બમાલઇં,
ચાલિય યાદવ તણિય કોડિ સીકિરિય ઝમાલઇં. ૩૨

ભાસ–ઊતારઇં વર બહિનડિય સાવ સલૂણિય લૂણુ,
ગેલિહિં ગાયઇં ગોરડિય મંગલ દોસવિહૂણ. ૩૩

તાર તુષાર તરંગ તરલ તેજિય ટંપાવઇં,
યાદવ ભૂષિત કુંભભારિ ભૂતલુ કંપાવઇં,
મેઘાડંબરુ ધરઇ છત્તુ સુર ચામર ઢાલઈ,
સિરિ સુરચંપકખૂંપ મઉડ, મોતીસરિ સાલઇં. ૩૪

કુંડલ કેઉર હારુ ચારુ ચંદણિ અણુલિત્તઉ,
....*
નાહી રાજલ જલ સુગંધિ, સિણગારુ કરેઈ,
સેત પટોલી કિસિમિસંત પાહલઉં પહિરેઈ. ૩૫

સિરુ કસ્તૂરિય ભરિઉ, ભાલતલિ ટીલી દીપઇ,
ચલકઇં કૂંડલઉ ત..............................
જિનવરુ નરવર ઉગ્રસેન ઘરતોરણિ પત્તઉ,
.... ૩૬

....................ણઇં કાનિ રવિમંડલું જીપઇં,
....
મણિમય કંઠિય કંઠ પીઉ ઉરિ મોતિય હારો,
બિહુ કરિ ખલકઇં કણયચૂડ કંકણ સિણગારો. ૩૭

---

* મૂલ હસ્તપ્રતમાં કડી ૩૫, ૩૬ અને ૩૭ ત્રૂટિત અને અવ્યવસ્થિત છે. કડી ૩૫નું બીજું ચરણ પડી ગયું છે, કડી ૩૬ના બીજા ચરણનો ઉત્તરાર્ધ અને ચોથું ચરણ નથી, ૩૭મી કડીના પહેલા ચરણનો પૂર્વાર્ધ અને આખું યે બીજું ચરણ નથી. ખૂટતા અંશો ઉમેરવા માટેનાં સૂચક ચિહ્ન હસ્તપ્રતમાં છે, પણ હાંસિયામાં ક્યાંય એ ખૂટતા અંશો લખેલા નથી.

શબ્દકોશ*

શબ્દના અર્થની પછી નોંધેલા અંકો અનુક્રમે આ સંગ્રહમાંનો કાવ્યાંક તથા એમાંની કડી સૂચવે છે. ઉદાહરણ તરીકે, **અણુરત્તઉ** શબ્દ પછી ૨-૩ એ પ્રમાણે અંકનિર્દેશ છે. અર્થાત્ એ શબ્દ બીજા કાવ્યમાં (એટલે કે રાજશેખરસૂરિકૃત 'નેમિનાથ ફાગુ'માં) ૩જી કડીમાં છે.

સંક્ષેપસૂચિ નીચે મુજબ છે :

અ.	અવ્યય
અ. ક્રિ.	અકર્મક ક્રિયાપદ
અ. ગુજ.	અર્વાચીન ગુજરાતી
અપ.	અપભ્રંશ
અર.	અરબી
ક.	કન્નડ
કાઠિ.	કાઠિયાવાડી બોલી
ક્રિ. વિ.	ક્રિયાવિશેષણ
ગુજ.	ગુજરાતી
ગ્રા. ગુજ.	ગ્રામ્ય ગુજરાતી
જૂ. ગુજ.	જૂની ગુજરાતી
દે.	દેશ્ય
ન.	નપુંસક લિંગ
પં.	પંજાબી
પા.	પાલિ
પું.	પુંલિંગ
પ્રા.	પ્રાકૃત
ફા.	ફારસી
બં.	બંગાળી

* આ ગ્રન્થમાલાના પહેલા બે ગ્રન્થોના શબ્દકોશના અનુસંધાનમાં આ કોશ જોવા વિનંતી છે.

પેખિય વલ્લહુ ચલિઉ સોકિ સંકલિય રડેઈ,
નેહગહિલ્લિય રાઈમએ ભૂપીઠિ પડેઈ,
કેસપાસુ કરિ મોકલઉ સિરુ ઉરુ તાડેઈ,
ભાંભરભોલીય દલિય હારુ હા-રવ પયડેઈ. ૪૬

મૂંકી જીવતિય આજુ પ્રિય જાઇ કિહાંઇ,
નયણુ પસારિય રહિય કાજુ કાજલુ ગિઉં વાઇં,
સામી માન્યા વચન, છેહુ સહિ કાઇં દિખાડઇ,
અહવા વરસાલઇ વિવાહુ કિમ ચડઇ સિરાડઇ. ૪૭

અગણિય રાજલવયણુ દાણુ સંવત્સર દેઈ,
રેવય ગિરિવરિ સામિસાલુ સંજમસિરિ લેઈ,
ચઉપન દિણિ અકલંક વિમલ કેવલસિરિ પામિય,
ઘણઇ કાલિ રાઇમઇ સરિસુ સિવિ પત્તઉ સામિઉ. ૪૮

નવજુવ્વણભરિ સીલ સબલુ સોહાગિહિં સારો,
મણવંચ્છિય ફલદેઉ દેઉ સિવિદેવિ મલ્હારો,
સિરિમહિંદપ્પહસૂરસીસિ જયસેહરિ કીજઇ,
ફાગુ એઉ ભવિયણિ વસંતઋતુ રસિહિં રમીજઇ. ૪૯

ઇતિ શ્રીજયશેખરસૂરિકૃતા શ્રીનેમિનાથસ્ય ફાગુબંધેન સ્તુતિઃ ॥છ॥

અણુરત્તઉ વિ. ‘ આસક્ત. ’ ૨-૩ [सं. अनुरक्त]

અદ્દભુદ્દ વિ. ‘ આશ્ચર્યજનક. ’ ૧૨-૧૦ [सं. अद्भुत]

અનુ અ. ‘ અને ’ ૧-૧ [सं. अन्यत् > प्रा. अण्णं > अप. अनु.]

અભિગ્ગહ પું. [સં.] ‘ પ્રતિજ્ઞા, ધાર્મિક નિયમ. ’ ૧-૩. આ જૈન ધાર્મિક પરિભાષાનો શબ્દ છે.

અભિષ વિ. ‘ નહિ ખાવા જેવું, અભક્ષ્ય. ’ ૩૦-૩૦૦ [सं. अभक्ष्य > प्रा. अभक्ख]

અમરી સ્ત્રી. ‘ દેવાંગના. ’ ૩૨-૬ [सं. ‘अमर’नुं स्त्रीलिंग]

અમિય ન. ‘ અમી, અમૃત. ’ ૧-૧૨. सं. अमृत > प्रा. अमिअ]

અમીસારણી સ્ત્રી. ‘ અમૃતનો પ્રવાહ ’ ૧૪-૨. [गुज. अमी < प्रा. अमिअ < सं. अमृत + सारणी]

અરઘલ વિ. ‘ પુષ્કળ. ’ ૨૨-૫૨. સર૦ જૂની ગુજ. ‘ પરિઘલ, ’ ‘ પરઘલ ’ = પુષ્કળ.

અર્વસી સ્ત્રી. ‘ ઉર્વશી, એક અપ્સરા. ’ ૨૨-૨૧ [सं. उर्वशी]

અલતઉ પું. ‘ અળતો, સ્ત્રીઓના પ્રસાધનમાં વપરાતો લાલ રંગ. ’ ૪-૪૭ [હાથપગ રંગવામાં અળતો વપરાતો એ પ્રસિદ્ધ છે, પણ પ્રસ્તુત અવતરણમાં અળતાથી હોઠ રંગવાનો ઉલ્લેખ છે. सं अरक्तकः > अलक्तकः > प्रा. अलत्तउ] જુઓ **આલતઉ**.

અલવેસર વિ. ‘ સુન્દર, અલબેલો. ’ ૧૮-૧૪, ૩૨-૪, ૩૨-૪૬, ૩૪-૫૧. [અલવ + ઈશ્વર = અલવેશ્વર, અલવેસર. આ વિષે ચર્ચા માટે જુઓ મહીરાજકૃત ‘ નલ-દવદંતી રાસ ’ના શબ્દકોશમાં **અલવેસર**.]

અલીઅલ પું. ‘ ભમરો. ’ **અલીઅલિ** ૧૨-૨ [सं. अलिकुल > प्रा. अलिउल].

અવજઝા સ્ત્રી. ‘ એ નામનું નગર, અયોધ્યા. ’ ૧૦-૨ [सं. अयोध्या]

અવલ વિ. ‘ મુખ્ય. ’ ૩૨-૩૫ [અર. અવ્વલ].

અવસર પું. [સં.] ‘ સમારંભ, સભા. ’ **અવસરિ** ૬-૨૭. [‘ દિવાને આમ ’ જેવી રાજસભા માટે ગુજરાતના સંસ્કૃત પ્રબંધોમાં ‘ સર્વાવસર ’ શબ્દનો પ્રયોગ છે. જુઓ ‘ પ્રબન્ધચિન્તામણિ ’ (સં, ૧૩૬૧)નો શ્રી.

ભૂ. કૃ.	ભૂત કૃદંત
મ.	મરાઠી
મા.	માગધી
માર.	મારવાડી
વિ.	વિશેષણ
સ.	સર્વનામ
સ. ક્રિ.	સકર્મક ક્રિયાપદ
સં.	સંસ્કૃત
સ્રી.	સ્રીલિંગ
હિ.	હિન્દી

અકહ વિ. 'અકથ્ય, અવર્ણનીય.' ૧૪-૭૮ [सं. अकथ > प्रा. अकह]

અકારિમ વિ. 'અકૃત્રિમ, સ્વાભાવિક.' ૭-૧૯ [सं. अ + कार्मिक ?]

અગાલ પું. 'અયોગ્ય સમય, કવખત.' **અગાલિ** ૩૬-૧૧ [सं. अकाल]

અચરિજ ન. 'અચરજ, આશ્ચર્ય.' ૨૯-૮૩ [आश्चर्य > प्रा. अच्चरिज] જુઓ **અચિરત.**

અચિરત ન. 'અચરત, આશ્ચર્ય.' ૧૯-૬૯ [सं. आश्चर्य > प्रा. अच्चरिज > अचिरज] જુઓ **અચરિજ.**

અછરાયણ ન. 'નૃત્ય'. ૧૮-૩૬ [सं. अप्सरायन ?]

અટાલિ સ્રી. 'અટારી, છજું.' **અટાલિહિં** ૨-૧૭ [सं. अट्टाली]

અડાગર ન. 'નાગરવેલનાં પાનનો એક પ્રકાર.' ૨૨-૪૫ ['અડાગર પાન'નો ઉલ્લેખ જૂના સાહિત્યમાં અન્યત્ર પણ મળે છે: 'બીડઉં પત્ર **અડાગર** તણઉં, પરિમલ કરઇ સુગંધઇ ઘણઉં'—'અંબડ વિદ્યાધર રાસ' (સં. ૧૬૩૯), આદેશ ૩, કડી ૧૦૩; 'બીડાં દીધ **અડાગર** તણાં, વાસવદત્તાઇ ફૂલ ઘણાં'—એ જ, આદેશ ૬, કડી ૨૧૬; 'પાન **અડાગર** કાથો નઇ ચૂનો...એણઇ ઇંધાણઇ તંબોલીવાડો'—'વર્ણબત્રીસી,' કડી ૧૯]

અણમણઉ વિ. 'ઉદાસ' ૨૯-૯ [सं. अन + मनस्]

અણરસ વિ. 'અરસિક.' ૩૬-૨ [सं. अन + रस]

અણવટ પું. 'સ્રીના પગના અંગૂઠાનું એક ઘરેણું.' **અણવટઇ** ૨૨-૨૮.

અંતગડ વિ. 'એ જ જન્મમાં મુક્તિ પામનાર.' ૩૦-૧૩૭ [सं. अंतकृत् > प्रा. अंतगड] આ જૈન પારિભાષિક શબ્દ છે.

અંતેઉર ન. 'રાણીવાસ.' ૨-૫, ૩-૭ [सं. अंतःपुर > प्रा. अंतेउर]

અંબ પું. 'આંબાનું વૃક્ષ.' ૨૫-૧૧ [सं. आम्र > प्रा. अंब]

અંબવણ ન. 'આંબાવાડિયું.' **અંબવણિ** ૪-૫૧ [सं. आम्रवन]

°લા ભૂત કૃદંતનો પ્રત્યય. જુઓ **આઇલા** 'આવ્યો,' ૧૪-૪૦; **હરષીયલા** 'હરખ્યો,' ૧૪-૪૦; વળી **પસરીયલઇ** 'પ્રસર્યો,' ૧૪-૪૦.

આએસ 'અનુજ્ઞા.' **આએસિ** ૧-૩ [सं. आदेश] જુઓ **આયસુ.**

આગલઉ 'શ્રેષ્ઠ,' ગુજ. 'આગલો.' ૨-૩ [सं. अग्र > प्रा. अग्ग + લઉ > આગલઉ]

આછઉ વિ. 'ઝીણું,' ગુજ. 'આછું,' હિ. 'અચ્છા.' ૧-૧૦, **આછાં** ૨૨-૨૦ [सं. अच्छ]

આપુણ સ. 'પોતાની.' ૯-૧૩ [सं. आत्मन- > अप्पण-] **આપુલી** ૮-૧. અહીં **°લી** પછીનો પ્રત્યય છે. જુઓ 'ષષ્ટિશતક પ્રકરણ'ના શબ્દકોશમાં **આપણ** તથા મહીરાજકૃત 'નલ-દવદંતી રાસ'ના શબ્દકોશમાં **આપણઉ.**

આભ અધારી સ્ત્રી. 'કાંચળી માટેનું એક કીમતી કાળું વસ્ત્ર.' ૧૨-૭. ['અધારી' શબ્દ सं. अन्धकार > प्रा. अंधआर > અંધાર + ઇ ઉપરથી સંભવે છે. પ્રસ્તુત સ્થાને 'આભઅંધારી' કાંચળીના રંગની ઘેરાયેલા મેઘ સાથે તુલના કરી છે એ સૂચક છે. ૧૭-૧૮મા શતકમાં રચાયેલા ગોવિન્દકૃત 'મામેરા'માં (પં. ૧૪૩) 'મેઘવરણાં' નામે કીમતી વસ્ત્રનો ઉલ્લેખ છે તે આ હોઈ શકે ? મૈથિલી ભાષાના 'વર્ણરત્નાકર'માં (પૃ. ૨૧) પણ 'મેઘવર્ણ' નામે વસ્ત્રનું નામ છે, પણ એની સાથે જ 'મેઘઉદુમ્બર' નામે બીજું વસ્ત્ર પણ છે, જે બતાવે છે કે 'મેઘવર્ણ'થી 'મેઘઉદુમ્બર' (અર્થાત્ 'મેઘાડંબર') ભિન્ન છે. 'પૃથ્વીચંદ્રચરિત્ર' (પ્રા. ગુજ. કા. સં., પૃ. ૧૦૩)માં પણ 'મેઘવાનાં' છે. જુઓ **મેઘવની.**

આયરિસ પું. 'આરીસો.' ૧૦-૧૯. **આરીસે** ૧૮-૨૫ [सं. आदर्श > प्रा. आअरिस]

આયસુ પું. 'આજ્ઞા, અનુજ્ઞા.' ૬-૧ [सं. आदेश > प्रा. आएस] જુઓ **આએસ.**

દુર્ગાશંકર શાસ્ત્રીનો ગુજ. અનુવાદ, પૃ. ૯ અને ૬૮. ઈ. સ.ની ૧૪મી સદીમાં જૂની મૈથિલી ભાષામાં રચાયેલ જ્યોતિરીશ્વરકૃત ' वर्णरत्नाकर ' (પૃ. ૩૫)માં પણ ' રાજા કા સર્વાવસર 'નો નિર્દેશ છે.]

અસરાલ વિ. ' મોટું. ' ૩૪-૧૮. [પ્રાચીન હિન્દી સાહિત્યમાં આ શબ્દનો પ્રયોગ જોવામાં આવે છે. જેસલમેરના ગ્રન્થભંડારમાંના એક હસ્તલિખિત ગુટકામાં સંકેતસ્થાને જતી યુવતિના વર્ણનમાં " સોલહી વનાય સ્યામા, કામ કી કરાલ કામા, બિરહ ધકારી તામા બની **અસરાલ** સી, " એ પદ્યમાં પ્રસ્તુત શબ્દ છે. સૂરદાસમાં એનું ' અસરાર ' રૂપ મળે છે— " કરુણા કરે યશોદા માતા, નૈનન નીર બહૈં **અસરાર.** " ગ્રા. ગુજ.માં ' મોટું, પુષ્કળ ' એ અર્થમાં ' અજરાલ ' શબ્દ છે, જે ' અસરાલ 'નું સ્વરૂપાન્તર જણાય છે. અર૦ ' ઇજાઇલ ' ઉપરથી એ સંભવે છે.]

અહ અ. ' હવે ' ૧-૨, ૨-૨, ૨-૮, ૫-૨, ઇત્યાદિ [**सं. अथ**] ફાગુ-કાવ્યોમાં કડીના પ્રારંભમાં ઘણી વાર ' અહ ' કે ' અહે ' આવે છે. જુઓ **અહે.**

અહર પું. ' હોઠ. ' ૨-૯ [सं. अधर] જુઓ **અહિરુ.**

અહવ અ. ' અથવા. ' ૪-૩૨ [सं. अथवा]

અહવિ સ્ત્રી. ' સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી, અવિધવા. ' ૧૮-૭૯, ૩૭-૧૪ [**सं.** अविधवा > प्रा. अविहवा, अविहव.] જૂ. ગુજ. અઇહવ. સર૦ બં. ' એયો. ']

અહિરુ પું. ' હોઠ. ' ૩-૧૦ [सं. अधर > प्रा. अहर] જુઓ **અહર.**

અહૂઠ વિ. ' સાડાત્રણ, ' ગુજ. ' ઊઠ, ઊંઠ; ' સર૦ આંકમાં ' ઊઠાંનો ઘડિયો. ' ૨-૨૨ [सं. अर्धचतुर्थ > प्रा. अद्धुट्ठ. જુઓ મહીરાજકૃત ' નલદવદંતી રાસ 'ના શબ્દકોશમાં **અઉઠ.** ત્યાં ઉલ્લેખ કરાયેલ સં. ' अध्युष्ट ' શબ્દ જૈન સંસ્કૃતમાં પ્રયોજાયેલ છે. प्रा. ' अद्धुट्ठ 'નું એ સંસ્કૃતીકરણ જણાય છે.]

અહે અ. ' હવે. ' ૨૫-૧, ઇત્યાદિ. કાવ્યાંક ૨૪ની બધી કડીઓના આરંભમાં ' અહે ' છે. ફાગુકાવ્યોમાં કડીના પ્રારંભમાં ઘણી વાર ' અહ ' કે ' અહે ' આવે છે. [सं. अथ] જુઓ **અહ.**

અંચ સ. ક્રિ. ' બાંધવું, લટકાવવું. ' **અંચઇ** ૪-૧૪; **અંચેઈ** ૩-૧૫ [सं. अञ्च.]

અંજત વિ. ' કાજળ આંજેલ. ' ૩૨-૨૨ [सं. अञ्जित.]

ઉલગ સ્ત્રી. 'સેવા,' ગુજ. 'ઓળગ.' ૩૦-૨૨ [ક. ઊળિગ 'સેવા.' ક્રિયાપદ તરીકે પણ 'ઉલગ' આવે છે.] જુઓ મહીરાજકૃત 'નલ-દવદંતી રાસ'ના શબ્દકોશમાં **અંગઓલગૂં** અને **ઉલગ.**

ઉલંભઉ પું. 'ઠપકો,' ગુજ. 'ઓળંભો. **ઉલંભા** ૧૯-૮૯ [सं. उपालम्भ > प्रा. उवालंभ]

ઉવટ પું. 'આડો રસ્તો.' ૨-૧૬ [सं. उद्वर्त्मन् > पा. प्रा. उवट्ट. 'ઉવટ' શબ્દમાં સં. वर्त्मन् અંતર્ગત છે એ કાલક્રમે ભુલાઈ ગયું. પરિણામે 'ઉવટ વાટિ' ('કાન્હડદેપ્રબંધ, ખંડ ૧, કડી ૪૬) જેવા પ્રયોગો મળે છે.]

ઊખલ ન. 'ખાંડણિયો,' ગુજ. 'ઊખળ.' **ઊખલિ** ૧૯-૪૩ [सं. उदूखल > प्रा. उऊखल]

ઊગટિ સ્ત્રી. 'સુગંધી પદાર્થોનો લેપ.' ૧-૧૦, ૨-૧૪, ૬-૪૬, ૧૩-૮, ૨૧-૨૦, ૨૨-૩૨; **ઊગટી** ૧૮-૨૬ [सं. उद्वर्तन > प्रा. उव्वट्टण ?] સર૦ ગુજ. ઊગટણું = પીઠી કે તે ચોળવાની ક્રિયા]

ઊગાઅ અ. ક્રિ. 'સુકાવું.' **ઊગાઇઆ** ૩૬-૨૫.

ઊદાલ સ. ક્રિ. 'બળાત્કારે પડાવી લેવું.' **ઊદાલીનઇ** ૨૯-૧૩૩ [सं. उद्दालित > प्रा. उद्दालिअ. અર્વાચીન ગુજરાતીમાં આ ક્રિયાપદ વપરાતું નથી. એના અન્ય પ્રયોગો માટે જુઓ જયશેખરસૂરિકૃત 'ત્રિભુવનદીપક-પ્રબન્ધ,' કડી ૩૪; 'કાન્હડદેપ્રબન્ધ' ૧-૨૧૫, ૨-૧૫, ૨-૧૯, ૨-૪૪; 'અંબડવિદ્યાધર રાસ,' ૪-૨૮૯, ઇત્યાદિ]

ઊનયુ વિ. 'ઉન્નત.' ૨૫-૩ [सं. उन्नत > प्रा. उन्नय]

ઊબીઠ વિ. 'નિબિડ, ગાઢ.' ૩૬-૫૦.

એકલમલ વિ. 'અદ્વિતીય પરાક્રમી.' **એકલમલિ** ૭-૭; **એકલ્લ-મલ્લુ** ૫-૧૧

ઓરડઉ પું. 'ઓરડો.' **ઓરડઇ** ૨૬-૯. જુઓ **ઉરડઉ.**

ઓસીસું ન. 'સૂતી વખતે માથા નીચે રાખવાનું ટેકણ, ઓશીકું.' ૨૬-૨૮ [सं. उत्शीर्षक > प्रा. उस्सीसअ]

કઇલિ સ્ત્રી. 'કેળ.' ૨૨-૪ [सं. कदली > प्रा. कअली]

આલતઉ પું. 'અળતો.' **આલતઈ** ૩-૨૧ [અળતાથી સ્ત્રીના નખ રંગવાનો અહીં ઉલ્લેખ છે.] જુઓ **અલતઉ.**

આવશ્યક ન. [સં.] 'જૈન ધર્માનુસાર સામાયિકાદિ નિત્યકર્મ' ૨૯-૧૮.

આસા સ્ત્રી. 'દિશા.' ૨૨-૪ [સં. आशा]

આહણુ પું. 'પ્રહાર.' **આહણએ** ૧-૧૮ [સં. आ + हन्]

આંકણી સ્ત્રી. 'કવિતામાં આવતી ટેકની પંક્તિ.' ૨૪-૨, ૩૦-૧૨૧, ૩૦-૧૮૩, ૩૦-૧૯૫, ૩૦-૩૧૭ [સં. *अङ्कनिका > પ્રા. अंकणिआ] જુઓ **આંચલી.**

આંગ ન. 'શરીરનો અવયવ.' **આંગિ** ૨૦-૪૪ [સં. अङ्ग] જુઓ **આંગી.**

આંગી સ્ત્રી. 'જૈન મૂર્તિનો શણગાર.' ૧૮-૬૯. જુઓ **આંગ.**

આંચલી સ્ત્રી. 'કવિતામાં આવતી ટેકની પંક્તિ.' ૨૮-૨, ૩૦-૧૭૨ [સં. अञ्चल > આંચલ + ઈ] જુઓ **આંકણી.**

આંબર ન. 'કીમતી વસ્ત્ર,' ગુજ. 'અમ્બર.' ૨૨-૨૦ [સં. अम्बर]

ઇગુ વિ. 'એક.' ૧૦-૨ [સં. एक = પ્રા. इक्क > જૂ. ગુજ. ઈક. સર૦ પં. इक]

ઉઅચટ સ્ત્રી. 'અભિમાન' (?) ૩૭-૯.

ઉગટ જુઓ **ઊગટિ.**

ઉજા અ. ક્રિ. 'દોડવું, ચાલ્યા જવું.' **ઉજાય** ૩૦-૨૩૫. **ઊજાણી** 'દોડીને.' [સં. उद्याति > પ્રા. उज्जाइ > જૂ. ગુજ. ઊજાઇ-ઉજાઇ. 'ઊજાણુ' સં. उत् + यान > ઉજ્જાણુ ઉપરથી.]

ઉમાહો પું. 'ઉત્સાહ.' ૩-૨૩; **ઊમાહો** ૫-૧૫. **ઊમાયો** 'ઉત્સાહિત થયેલો, આસક્ત.' ૩૪-૧૭; **ઉમાહ્યો** ૩૨-૨૧; **ઊમાહીઅ** ૨-૨૭ [સં. उष्मायित > પ્રા. उम्हाइअ]

ઉરડઉ પું. 'ઓરડો.' ૧૨-૧૧ [સં. अपवरक > પ્રા. अउअरड] જુઓ **ઓરડઉ.**

કરહુ પું. 'ઊંટ,' ૨૫-૧૭ [सं. करभ > प्रा. करह]

કરંગી સ્ત્રી. 'હરણી.' ૨૨-૨૫ [सं. कुरंगी]

કરિવાલ સ્ત્રી. 'તલવાર.' ૩-૯ [सं. करवाल]

કલાઉ પું. 'કલાપ.' ૨-૮ [सं. कलाप > प्रा. कलाव]

કશિમ ન. 'ફૂલ.' ૨૨-૩૫ [सं. कुसुम] જુઓ **કસિમ** અને **કુશમ.**

કસથૂરિય સ્ત્રી. 'કસ્તૂરી મૃગની નાભિમાંથી મળતો એક સુગંધી પદાર્થ.' ૫-૧૨; **કસથૂરી** ૧૦-૧૫ [सं. कस्तुरीका]

કસિમ ૨૨-૧. જુઓ **કશિમ** અને **કુશમ.**

કહાણી સ્ત્રી. 'વાત, વૃત્તાન્ત.' ૧૪-૭૮ [सं. *कथानिका > प्रा. कहाणिआ]

કંચૂઉ પું. 'કાંચળી,' ગુજ. 'કંચવો.' ૧૩-૫, ૧૩-૧૨ [सं. कंचुक > प्रा. कंचुअ]

કંચોલા ૩-૯. જુઓ **કચોલુ.**

કંન પું. 'કૃષ્ણ, કાન.' ૩૬-૨૧ [सं. कृष्ण > प्रा. कण्ह] જુઓ **કાન્હડ.**

કંબ સ્ત્રી. 'સોટી, છડી.' ૧૮-૩૬ [सं. कम्बा] જુઓ **કંવ, કાંબ.**

કંભ પું. 'ઘડો.' ૨૨-૨૯ [सं. कुम्भ]

કંવ ૩-૧૩. જુઓ **કંબ.**

કાઠીયા પું. બ. વ. 'જે કારણોથી જીવ હિતકારી જ્ઞાન પ્રાપ્ત ન કરી શકે તે.' ૨૭-૧૯ [આ કારણોની સંખ્યા તેર ગણાવાય છે, તેથી તે 'તેર કાઠિયા' તરીકે ઓળખાય છે. આ જૈન પારિભાષિક શબ્દ છે. 'ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર' (અધ્યયન ૩), નિર્યુક્તિગાથા ૧૬૦-૧૬૧ અનુસાર આ તેર કારણ નીચે પ્રમાણે છે—આળસ, મોહ, અવજ્ઞા, સ્તંભ અથવા અહંકાર, ક્રોધ, પ્રમાદ, કૃપણતા, ભય, શોક, અજ્ઞાન, વ્યાક્ષેપ અથવા કિંકર્તવ્યમૂઢતા, કુતૂહલ (ઇન્દ્રજાલાદિના અવલોકનનું), રમણ (પ્રાણીઓની સાઠમારી). 'કાઠિયા' શબ્દ सं. *कष्ठिक > प्रा. *कट्ठिअ ઉપરથી વ્યુત્પન્ન થઈ શકે.]

કાદમ પું. 'કાદવ.' ૧૫-૩૦. [सं. कर्दम > प्रा. कद्दम. ઉત્તર ગુજરાતની બોલીમાં આજે પણ 'કાદમ' પ્રચલિત છે.]

°**કઉ** ષષ્ઠીનો પ્રત્યય. ૮-૧૭, ૩૫-૧; °**કઓ** ૩૫-૫; °**કી** ૩૫-૨૫ [આ પ્રત્યય જૂની ગુજરાતીમાં પણ વિરલ છે, પણ ક્વચિત્ એના અન્ય પ્રયોગો મળે છે, જેમ કે 'કાન્હડદેપ્રબંધ' ૧-૭૮ માં 'ભાજી દેસ દેવકઇ પાટણિ દલ રીપંતા આવ્યા.'

કઉતિગ ન. 'આશ્ચર્ય.' **કઉતિગિ** ૧-૧૭ [सं. कौतुक]

કઉલિઉ પું. 'પંજો,' સર૦ ગુજ. 'કોળિયો.' **કઉલિએ** ૨૦-૯ [सं. कवलक]

કચપચ સ્ત્રી. 'કકળાટ.' ૩૦-૮૬

કચોલુ ન. 'પ્યાલો.' **કચોલા** ૧-૧૪, ૨૯-૬૬, ૨૯-૧૨૧; **કચોલિ** ૩૭-૧૪ [प्रा. कच्चोलअ, ગુજ. 'કચોળું'] જુઓ **કંચોલા.**

કડકખ પું. 'પ્રેમભરી વાંકી દૃષ્ટિ.' ૬-૪૭; **કડકખહં** ૨-૧૭ [सं. कटाक्ष > प्रा. कडक्ख]

કડખ સ. ક્રિ. 'આંખનો કટાક્ષ કરવો.' **કડખઇં** ૨-૧૭

કણઇઅર પું. 'કરેણનું ઝાડ.' ૨૨-૨૦; **કણયર** ૧૪-૪૬ [सं. कर्णिकार > प्रा. कण्णिआर, कणिआर]

કન્હેલી અ. 'પાસે, કને,' સપ્તમીનો અનુગ. ૩૬-૩૫ [सं. *कर्णे > प्रा. कण्णे + ल (સ્વાર્થિક પ્રત્યય) + ઇ. જુઓ 'ષષ્ટિશતક પ્રકરણ'ના શબ્દકોશમાં **કન્હઇ**]

કબાંન સ્ત્રી. 'કામઠું, ધનુષ્ય.' ૩૨-૨૨ [ફા. કમાન]

કયવાર સ્ત્રી. 'સ્તુતિ, પ્રશસ્તિ.' ૧૦-૧૬ ['પૃથ્વીચન્દ્રચરિત્ર' (પ્રા. ગુજ. કા. સં., પૃ. ૧૧૩)ના નીચેના અવતરણમાં આ અર્થ તદ્દન સ્પષ્ટ છે– 'કરઇ ભટ્ટ કઇવાર' (ભાટ સ્તુતિ કરે છે). મૈથિલી ભાષાના 'વર્ણરત્નાકર' ગ્રન્થમાં (પૃ. ૪૪) ભાટના ગુણ વર્ણવતાં એને 'કેવારી' (સ્તુતિ કરનાર) કહ્યો છે. 'વસંતવિલાસ,' કડી ૩૦ –' વઉલિ વિલૂલા મહુઅર બહુ રચઇં ઝણકાર, મયણ રહઇં કિરિ અણુદિણ બંદિણ કરઇં **કઇવાર.**' એમાંના 'કઇવાર' શબ્દનો 'સ્તુતિ' અર્થ સંભવે છે.]

કરયલ ન. 'હાથ.' ૧-૪; **કરીયલિ** 'હાથમાં.' ૩૬-૪૪ [सं. करतल]

કરલ પું. 'વાળ, કેશ.' ૨૨-૩૫ [सं. कुरल] જુઓ **કુરુલ.**

કૃપાગરુ વિ. ' કૃપાનિધાન. ' ૪-૧ [सं. कृपाकर]

કેલવ સ. ક્રિ. ' ખિલવવું, વ્યવસ્થિત વિકાસ કરવો. ' **કેલવઇ** ૩૪-૩૬; **કેલવિ** ' મિશ્રિત કરે, મેળવે. ' ૧૦-૧૫; **કેલવે** ૩૨-૩૨ [ક. ' કેળે ' = ' કાળજી લેવી, સ્નેહ કરવો ' ઉપરથી આ સંભવે છે. પ્રાચીન મ. માં પણ ' કેળવણે ' આ અર્થમાં છે.]

કેવલ ન. [સં.] ' સર્વશ્રેષ્ઠ જ્ઞાન, સર્વજ્ઞતા, કેવલજ્ઞાન. ' ૩૦-૬૧; **કેવલનાણૂં** ૨-૨૭; **કેવલી** પું. ' કેવલજ્ઞાની. ' ૩૦-૧૪૬ [આ જૈન પારિભાષિક શબ્દ છે.]

કેવી વિ. ' કેટલાક, થોડાક. ' ૧-૧ [सं. केऽपि > प्रा. केवि. જૂ. ગુજ.માં ' કેઇ ' રૂપ પણ છે.]

કેહરિ પું. ' સિંહ, કેસરી. ' ૨૯-૩૧ [सं. केसरिन्]

કેંગાર પું. ' મોરનો કેકારવ. ' ૩૦-૨૩૭ [રવાનુકારી]

કોઇલિ સ્ત્રી. ' કોયલ. ' ૨૨-૧, ૨૨-૪૦ [सं. कोकिला > कोइला]

કોકોલા સ્ત્રી. અર્થ અસ્પષ્ટ. ૨૨-૫૦

કોરણ સ્ત્રી. ' ધૂળની આંધી. ' ૨૨-૫૦

કોસીસું ન. ' કોટ ઉપરનું શોભાનું નાનકડું શિખર. ' **કોસીસાં** ૧૮-૩૦ [सं. कपिशीर्षक > प्रा. कविसिस्सय, कइसीसय, कउसीसय]

ખગ્ગ ન. ' તલવાર, ખડ્ગ. ' ૧-૧૨ [सं. खड्ग > प्रा. खग्ग. બીજી તરફ सं. खड्ग > प्रा. खड्ड, अप. खंड्ड > ગુજ. ખાંડું]

ખડકી સ્ત્રી. ' ઘર આગળની બાંધેલી—બારણાવાળી છૂટી જગા. ડેલી. ' ૩૬-૨૯ [દે. ખડક્કી]

ખડગ્ગ ન. ' તલવાર, ખડ્ગ. ' **ખડગ્ગિણ** ૧-૨૫ [सं. खड्ग]

ખડોખલિ સ્ત્રી. ' ક્રિડા માટેની નાની વાવ. ' ૨-૫; **ખડોખલી** ૧૭-૧૪; ૩૭-૧૪; **ષડોષલી** ૧૮-૫૮, ૩૦-૨૩૦; **ખડ્ડોખલિય** ૧૦-૧૮ [प्रा. खड्डाखड्डिया] જુઓ મહીરાજકૃત ' નલ-દવદંતી રાસ 'ના શબ્દકોશમાં **ષડોષલી** (ખડોખલી).

ખવ સ. ક્રિ. ' દૂર કરવું. ' **ખવઇ** ૨૨-૫૩ [सं. √ क्षप्]

ખંચ સ. ક્રિ. [પ્રા.] ' ખેચવું. ' **ખંચઇ** ૪-૧૪

કાન્હડ પું. 'કૃષ્ણ.' ૯-૧૬; **કાન્હડ઼ે** ૮-૭ [सं. कृष्ण > प्रा. कण्ह > જૂ. ગુજ. કાન્હ + સ્વાર્થિક 'ડ.' સર૦ 'કહાનડો,' 'કાનુડો.'] જુઓ **કંન.**

કાવલી સ્ત્રી. 'બંગડી, ચૂડી.' ૧૪-૫૩

કાંબ સ્ત્રી. 'સોટી.' ૨૨-૨૦. જુઓ **કંબ.**

કિર અ. 'ખરેખર.' ૧-૧૨, ૧૮-૨૧; **કિરિ** ૨-૮, ૨-૯, ૯-૧૫. [सं. किल]

કિરુણ વિ. 'કરુણ.' ૩૧-૨ [सं. करुण]

કિસોયરી વિ. 'પાતળી કેડવાળી.' ૧૮-૫૪ [सं. कृशोदरी]

કુરણી સ્ત્રી. 'કરેણુ.' ૨૨-૪૦ [सं. करेणु. એનાં 'કરુણી' અને 'કરણી' એવાં રૂપ જૂ. ગુજ.માં મળે છે; જુઓ 'વસંતવિલાસ,' કડી ૮૩. 'કરુણી' રૂપમાંથી સ્વર-વ્યત્યયથી 'કુરણી' આવે.]

કુરલ અ. ક્રિ. 'ચીસો પાડવી તે' (ખાસ કરી પશુપક્ષીઓની બાબતમાં) **કુરલંત** ૩-૨૪ [સર૦ 'કુંજડિયાં કુરલાઇયાં'—જૂના ગુજ. દુહામાં ('બુદ્ધિપ્રકાશ,' પુ. ૮૦, પૃ. ૭૩.) આ ક્રિયાપદ રવાનુકારી હોવા સંભવ છે.]

કુરુલ વિ. 'વાંકડિયા' (કેશને માટે). ૮-૧૧ [सं. कुरल] જુઓ **કરલ.**

કુશમ ન. 'ફૂલ.' **કુશમિ** ૩૬-૧૫ [सं. कुसुम] જુઓ **કશિમ** અને **કસિમ.**

કુંઅલી વિ. 'કોમળ,' ગુજ. 'કુંળી, કુંણી.' ૨૨-૨૯, ૨૨-૩૦; **કૂઅલી** ૧૩-૩ [सं. कोमल, અપભ્રંશકાળમાં એનું 'કૉવँલ' ઉપરાંત 'કુવँલ'—'કુંઅલ' રૂપ થયું હોવું જોઈએ, જે ઉપરથી 'કુંળુ,' 'કુંળી' આદિ વ્યુત્પન્ન થાય.]

કુંચકી સ્ત્રી. 'કાંચળી.' ૨૮-૪૧ [सं. कञ्चुकी]

કૂઆ પું. 'વહાણનો એક ભાગ, કૂવાથંભ.' ૨૪-૨ [सं. कूप > प्रा. कूव]

કૂવડિ સ્ત્રી. 'નાનો કૂવો, કૂઇ.' ૧-૧૫ [सं. कूप > प्रा. कूव + સ્વાર્થિક 'ડિ']

ગઈંદ પું. ' હાથી. ' ૧૪-૪૧ [सं. गजेन्द्र > प्रा. गयंद] જુઓ **ગયંદ.**

ગઉખ પું. ' ઝરૂખો, ગોખ. ' **ગઉખિ** ૨-૧૭ [सं. गवाक्ष > प्रा. गवक्ख, गउक्ख. જૂ. ગુજ.માં ' ગૂખ ' રૂપ પણ મળે છે.]

ગઉરઉ પું. ' વરનું સામાન્ય કરવા કન્યાપક્ષ તરફથી અપાતું જમણ, ' ગુજ. ' ગોરવ. ' ૩-૨૪ [सं. गौरव] જુઓ **ગુરવ, ગોરવુ.**

ગણ પું. ' ગુણ, સદ્ગુણ. ' ૨૨-૪૦, ૨૨-૫૭ [આ. ગુજ.માં ' ગણ ' શબ્દ વપરાય છે.]

ગયંદ જુઓ **ગઈંદ**

ગરભુ પું. ' ગર્વ, અભિમાન, ' આ. ગુજ. ' ગરભ. ' ૭-૩૪ [सं. गर्व]

ગલાલ પું. ' રાતા રંગનો સહેજ સુગંધીદાર ભૂકો, ગુલાલ. ' ૩૦-૨૦૭ થી ૨૨૮ [ફા. ગુલાલ. ' કાન્હડદેપ્રબન્ધ, ' ખંડ ૩ની ભટાઉલીમાં આ શબ્દ ' ગુલ્લાલ ' રૂપે વપરાયેલો છે.]

ગહગહ અ. ક્રિ. ' આનંદ પામવું. ' **ગહગહિયા** ૧-૩; **ગહિગહી** ૨૨-૧ [' સુગંધથી મહેકવું ' એવા અર્થમાં પણ આ ક્રિયાપદ વપરાયેલ છે. રવાનુકારી. જુઓ મહીરાજકૃત ' નલ-દવદંતી રાસ, ' કડી ૧૦૦૫]

ગહબ્બર અ. ક્રિ. ' ગભરાવું. ' **ગહબ્બરઇ** ૨૬-૨૪; **ગહુબ્બરી** ૨૬-૨૭

ગહિર વિ. ' ઊંડો, ગભીર, ' સર૦ ગુજ. ' વેરો. ' ૨-૩ [सं. गभीर > गहीर] જુઓ **ગુહિર.**

ગહિલ્લિ વિ. ' ઘેલી. ' ૧-૧૬, ૨-૧૨ [सं. ग्रह + इल्ली. सर० हि. गहिली]

ગંગાજલુ વિ. ' ઘોડાની એક જાત. ' **ગંગાજલા** ૧૪-૬૬.

ગંધવ ન. ' ગાન. ' ૧૦-૧૫ [सं. गन्धर्व > प्रा. गंधव्व]

ગારડી પું. ' સાપ ઉતારવાનો મંત્ર જાણનાર. ' ૩૦-૧૨૬ [सं. गारुडिक > प्रा. गारुडिअ]

ગિરટ્ઠુ વિ. ' મહાન. ' **ગિરટ્ઠા** ૯-૬ [सं. गरिष्ठ > प्रा. गरिट्ठ]

ગુઝ સ્ત્રી. ' છાની વાત. ' ૨૨-૧૪; **ગૂઝ** ૨૩-૧૦ [सं. गुह्य > प्रा. गुज्झ. સર૦ ગુજ. ' ગૂઝું ' = ખીસું.]

ગુઝબી વિ. ' જુલમગાર. ' ૨૬-૬ [' ગોઝબી ' એવું પાઠાન્તર પણ છે. અર. ' ગજબી ' ઉપરથી]

ષાસા ન. 'એક કીમતી વસ્ત્ર.' ૩૦-૧૯૭ [અર. ખાસ = પોતાનું', અંગત. તે ઉપરથી 'વિશિષ્ટ, ઉત્તમ' એવા અર્થમાં આ શબ્દ હાલ વપરાય છે. પણ અહીં તેનો એ અર્થ નથી. પ્રસ્તુત સન્દર્ભમાં વસ્ત્રો સાથે એનો ઉલ્લેખ છે. પૂ. મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી પાસેની 'ભોજનવિચ્છિત્તિ'ની એક હસ્તપ્રતમાં અન્ય કીમતી વસ્ત્રો સાથે 'ખાસા'નો પણ ઉલ્લેખ છે. તેથી અહીં આપેલા અર્થનું સમર્થન થાય છે. જુઓ—'પછઇ ભલા વસ્ત્ર પહિરાયા. તે કુણ ર ? દેવદુષ્ય વસ્ત્ર, રત્નકંવલ, પામડી, થિરમા, ષીરોદક, મસજ્જર, ચીણી, ખુલખુલ-ચંસમા, અતલસ, લાહિ, અટાણ, **ષાસા**, સેલાં, મુલમુલ, નરમા, દોરીઆ, શ્રીશાપ, શ્રીબાપ, બાસ્તા, અધોતરી, મહિંમુદી, દુદામી, ભયરબ, ટસરીયાં, મુગટા, સિણીયાં, કસબી, જરબાપ, મુખમલ, કથીયા, ઇલાઇચા, નારીકુંજર પ્રમુખ પચરંગી વાગા પહિરાયા.']

ષિણ સ્ત્રી. 'અત્યંત અલ્પ સમય, ક્ષણ.' ૩૧-૨૧, ૩૧-૨૭ [સં. क्षण]

ષિમા સ્ત્રી. 'માફી.' ૨૭-૨૧ [સં. क्षमा]

ખીંટલી સ્ત્રી. 'સ્ત્રીના કાનનું એક ઘરેણું;' એના ઉપર મોતી પણ જડાતાં. ૩૬-૪૭. મહીરાજકૃત 'નલ-દવદંતી રાસ,' કડી ૧૯૨માં પણ આ શબ્દ છે.

ષુંપ પું. 'માથા ઉપરનો પુષ્પનો એક શણગાર.' ૧-૧૦, ૩-૧૫, ૧૪-૬૫; **ખુંપુ** ૨-૧૪, ૨-૧૮, ૩-૧૯, ૪-૩૦; **ખૂંપ** ૬-૩૮, ૨૨-૨૮, ૩૬-૪૬માં **ખૂપ** છે. [દે. ખુંપા]

ખેડ સ. ક્રિ. 'હાંકવું; ચલાવવું.' **ખેડ્યા** ૧૯-૨૦ [प्रा. खेड. સર૦ 'મને મારીને રથડા **ખેડો** હો બાળા રાજા રે'—અભિમન્યુના રાસડામાં]

ખેલ અ. ક્રિ. 'ખેલવું, ક્રીડા કરવી.' **ખેલય** ૭-૪૦. **ખેલા** સ્ત્રી. 'ક્રીડા.' ૧-૨૭ [સં. खेल्]

ષેસ સ્ત્રી. 'ક્ષતિ, ઊણપ.' ૩૦-૧૨ [મહીરાજકૃત 'નલ-દવદંતી રાસ,' કડી ૩૪૯, ૬૨૮માં આ શબ્દ 'દ્વેષ' અર્થમાં વપરાયો છે. દે. ખસ = 'ખસવું, સરકવું' ઉપરથી.]

ખેહ સ્ત્રી. અર્થ અસ્પષ્ટ. ૩૫-૪ ['ખેહ' શબ્દ પ્રાચીન તેમ જ અર્વાચીન ગુજરાતીમાં 'ધૂળ, રજ' એ અર્થમાં પ્રચલિત છે. પણ અહીં તે અર્થ બંધબેસતો નથી. અહીં કોકિલાને 'મદનની ખેહ' તરીકે વર્ણવી છે.]

ગૂડી સ્ત્રી. 'નાની ધજા,' ૬-૨૩ [આ કન્નડ ઋણશબ્દ છે. ચૈત્ર સુદિ એકમથી શરૂ થતા દક્ષિણી નવા વર્ષ માટે 'ગુડી પડવો' શબ્દ છે એમાં 'ગૂડી' શબ્દ ધજાના અર્થમાં છે. એ દિવસે ધજાનાં તોરણ બાંધવામાં આવતાં. જૂની ગુજરાતીમાં આ શબ્દનો પ્રયોગ વારંવાર મળે છે, જેમ કે— 'ત્રિભુવનદીપક પ્રબંધ,' કડી ૨૮૦; મહીરાજકૃત 'નલ-દવદંતી રાસ,' કડી ૧૨૩, ૩૯૧; ઇત્યાદિ.]

ગોકલ ન. 'ગોકુલ.' ૧૯-૨, ૧૯-૫૯; **ગોકલિ** ૧૯-૩૪, ૧૯-૩૬ [સં. गोकुल]

ગોરવુ પું. ૨-૨૩, જુઓ **ગઉરઉ, ગુરવ** [સં. गौरव > प्रा. गउरव]

ગોવ સ. ક્રિ. 'છુપાવવું.' ૩-૨૯ [સં. गोप् > प्रा. गोव. જુઓ 'સિદ્ધહૈમ,' ૮-૪-૩૩૮—" જે ગુણ **ગોવઇ** અપ્પણા પયડા કરઇ પરસ્સુ । તસુ હઉં કલિજુગિ દુલ્લહહો બલિ કિજ્જઉં સુઅણસ્સુ ॥ "]

ગ્રૈવેક ન. 'એ નામનું દેવવિમાન.' ૨૪-૭ [સં. ग्रैवेयक. આ જૈન ધાર્મિક પરિભાષાનો શબ્દ છે.]

ઘગ્ઘરિ સ્ત્રી. 'ઘૂઘરી.' ૩-૨૧; **ઘઘરિયાલિ** 'ઘૂઘરીવાળી.' ૨-૨૧; ઘાઘરિ ૧-૧૫ [સં. घर्घरी > घग्घरी. એમાંથી સંયોગલોપે પૂર્વસ્વરદીર્ઘત્વથી નિષ્પન્ન થયેલો 'ઘાઘરી' (ઘૂઘરી) શબ્દ અન્યત્ર પણ જૂ. ગુજ.માં વપરાયેલો છે.]

ઘરસૂત 'ઘરની વ્યવસ્થા.' ૩૦-૧૭૯ [સં. गृहसूत्र > प्रा. घरसुत्त]

ઘરસ્ત પું. 'ગૃહસ્થ.' ૩૦-૮૬ [સં. गृहस्थ]

ઘાઇ સ્ત્રી. 'ઉતાવળ, ઉત્સુકતા.' ૩૭-૧૯ [સં. घात > प्रा. घाअ ?]

ઘાટ પું. 'સ્ત્રીઓનું એક રેશમી વસ્ત્ર,' સર૦ ગુજ. 'ઘાટડી.' ૨૭-૪

°ચઇ ષષ્ઠીનો પ્રત્યય. **પૂરવજનમચઇ** ૨૦-૧૧ [સં. °त्यक > प्रा. °च्चअ; સર૦ પ્રા. अह्मेच्चअ, तुह्मेच्चअ આદિ] જુઓ **°ચી.**

ચઉમાસ ન. 'ચોમાસું, વર્ષાઋતુ.' ૧-૩; **ચઉમાસિ** ૧-૨૬ [સં. चातुर्मास > प्रा. चाउम्मास, चउमास]

ચઉમુખ વિ. 'ચાર મુખવાળું, ચાર દરવાજાવાળું'. ૧૮-૧૧, ૧૮-૪૦ [સં. चतुर्मुख > प्रा. चउम्मुह. આ પ્રકારની જૈન મૂર્તિ અથવા મન્દિરને 'ચોમુખજી' કહેવામાં આવે છે.]

ગુણપંચાસિ વિ. 'ઓગણપચાસ.' ૨૯-૧૬૩ [सं. एकोनपंचाशत् > प्रा. एगूणपंचास]

ગુર પું. 'ગુરુ.' ૨૭-૨૩; **ગુરહ** ૧-૩ [सं. गुरु. પારસી ધર્મ-ગુરુઓનાં નામ પાછળ કેટલીકવાર 'ગુર' શબ્દ લાગે છે, જેમ કે 'બહેરામગુર' સર૦ ગુજ. ગોર = પુરોહિત]

ગુરવ પું. ૧૪-૭૦ [सं. गौरव > प्रा. गउरव] જુઓ **ગઉરઉ** **ગોરવુ.**

ગુસાઇઉ પું. 'સ્વામી, પતિ.' ૨૦-૪૪ [सं. गोस्वामिन्. सर० हि. गोसाइं, पं. गुसाइं, म. गोसांवी, ગુજ. ગોસાંઇ, જોકે જૂની ગુજ.ના પ્રસ્તુત પ્રયોગની તુલનાએ આ બધા અર્વાચીન પ્રયોગોનો અર્થફેર નોંધપાત્ર છે. અર્વાચીન પ્રયોગોમાં એનો અર્થ 'ધર્મગુરુ,' 'સાધુ' કે એવો છે. આસામીમાં અમુક કુટુંબના સભ્યને 'ગોહાંઇ' કહેવામાં આવે છે (ટર્નર, 'નેપાલી ડિક્શનરી' પૃ. ૧૫૦) ત્યાં એનો અર્થ ઉપર્યુક્ત 'ગુસાઇઉ'ને કંઈક મળતો છે.]

ગુહિર વિ. 'ગંભીર.' ૬-૮૨. જુઓ **ગહિર.**

ગૂજરડી વિ. ગુજરાતની સ્ત્રી, ગુજરાતણ. ૭-૨૫ [सं. गुर्जर > प्रा. गुज्जर > ગૂજર + સ્વાર્થિક 'ડી.' 'ગૂજર' કે 'ગૂજરી'ના અર્થ 'ગોવાળ અને 'ગોવાલણી' પણ થાય છે તે ગુર્જર પ્રજા મુખ્યત્વે પશુપાલક હતી એ સૂચવે છે.]

ગૂજરાત સ્ત્રી. 'ગુર્જરોનો પ્રદેશ.' ૩૬-૨૪ [ગુર્જર દેશ માટે પ્રયોજાયેલો આ 'ગુજરાત' શબ્દ વિક્રમના ચૌદમા શતકના પૂર્વાર્ધ જેટલો જૂનો હોઈ અગત્યનો છે. આ પ્રકારના અન્ય પ્રયોગો માટે તથા આ શબ્દના સિંગની ચર્ચા માટે જુઓ 'ઇતિહાસની કેડી' લેખસંગ્રહમાં "પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્યમાં 'ગુજરાત'ના પ્રયોગો" એ લેખ. આ શબ્દની વ્યુત્પત્તિ 'ગૂર્જર' + બહુવચનના ફારસી પ્રત્યય 'આન' ઉપરથી અપાય છે. જુઓ નરસિંહરાવ દિવેટિયા. Gujarati Language and Literature, Vol. II, પૃ. ૨૯૮-૨૯૯; તથા 'ઇતિહાસસંમેલન નિબંધસંગ્રહ,' પૃ. ૧-૨૪માં 'ગુજરાત' શબ્દની વ્યુત્પત્તિ વિશે શ્રી. બેચરદાસ દોશી અને શ્રી. કેશવરામ શાસ્ત્રીના લેખો.]

ગૂડી સ્ત્રી. 'નાની ધજા,' ૬-૨૩ [આ કન્નડ ઋણશબ્દ છે. ચૈત્ર સુદિ એકમથી શરૂ થતા દક્ષિણી નવા વર્ષ માટે 'ગુડી પડવો' શબ્દ છે એમાં 'ગૂડી' શબ્દ ધજાના અર્થમાં છે. એ દિવસે ધજાનાં તોરણ બાંધવામાં આવતાં. જૂની ગુજરાતીમાં આ શબ્દનો પ્રયોગ વારંવાર મળે છે, જેમ કે— 'ત્રિભુવનદીપક પ્રબંધ,' કડી ૨૮૦; મહીરાજકૃત 'નલ-દવદંતી રાસ,' કડી ૧૨૩, ૩૯૧; ઇત્યાદિ.]

ગોકલ ન. 'ગોકુલ.' ૧૯-૨, ૧૯-૫૯; **ગોકલિ** ૧૯-૩૪, ૧૯-૩૬ [सं. गोकुल]

ગોરવુ પું. ૨-૨૩, જુઓ **ગઉરઉ, ગુરવ** [सं. गौरव > प्रा. गउरव]

ગોવ સ. ક્રિ. 'છુપાવવું.' ૩-૨૯ [सं. गोप् > प्रा. गोव. જુઓ 'સિદ્ધહૈમ,' ૮-૪-૩૩૮—" જે ગુણ **ગોવઇ** અપ્પણા પયડા કરઇ પરસ્સુ । તસુ હઉં કલિજુગિ દુલ્લહહો બલિ કિજ્જઉં સુઅણસ્સુ ॥ "]

ગ્રૈવેક ન. 'એ નામનું દેવવિમાન.' ૨૪-૭ [सं. ग्रैवेयक. આ જૈન ધાર્મિક પરિભાષાનો શબ્દ છે.]

ઘગ્ઘરિ સ્ત્રી. 'ઘૂઘરી.' ૩-૨૧; **ઘઘરિયાલિ** 'ઘૂઘરીવાળી.' ૨-૨૧; ઘાઘરિ ૧-૧૫ [सं. घर्घरी > घग्घरी. એમાંથી સંયોગલોપે પૂર્વસ્વરદીર્ઘત્વથી નિષ્પન્ન થયેલો 'ઘાઘરી' (ઘૂઘરી) શબ્દ અન્યત્ર પણ જૂ. ગુજ.માં વપરાયેલો છે.]

ઘરસૂત 'ઘરની વ્યવસ્થા.' ૩૦-૧૭૯ [सं. गृहसूत्र > प्रा. घरसुत्त]

ઘરસ્ત પું. 'ગૃહસ્થ.' ૩૦-૮૬ [सं. गृहस्थ]

ઘાઇ સ્ત્રી. 'ઉતાવળ, ઉત્સુકતા.' ૩૭-૧૯ [सं. घात > प्रा. घाअ ?]

ઘાટ પું. 'સ્ત્રીઓનું એક રેશમી વસ્ત્ર,' સર૦ ગુજ. 'ઘાટડી.' ૨૭-૪

°ચઇ ષષ્ઠીનો પ્રત્યય. **પૂરવજનમચઇ** ૨૦-૧૧ [सं. °त्यक > प्रा. °च्चअ; સર૦ प्रा. अह्मेच्चअ, तुह्मेच्चअ આદિ] જુઓ **°ચી**.

ચઉમાસ ન. 'ચોમાસું, વર્ષાઋતુ.' ૧-૩; **ચઉમાસિ** ૧-૨૬ [सं. चातुर्मास > प्रा. चाउम्मास, चउमास]

ચઉમુખ વિ. 'ચાર મુખવાળું, ચાર દરવાજાવાળું'. ૧૮-૧૧, ૧૮-૪૦ [सं. चतुर्मुख > प्रा. चउम्मुह. આ પ્રકારની જૈન મૂર્તિ અથવા મન્દિરને 'ચોમુખજી' કહેવામાં આવે છે.]

ગુણપંચાસિ વિ. 'ઓગણપચાસ.' ૨૯-૧૬૩ [सं. एकोनपंचाशत् > प्रा. एगूणपंचास]

ગુરુ પું. 'ગુરુ.' ૨૭-૨૩; **ગુરુહ** ૧-૩ [सं. गुरु. પારસી ધર્મ-ગુરુઓનાં નામ પાછળ કેટલીકવાર 'ગુર' શબ્દ લાગે છે, જેમ કે 'બહેરામગુર' સર૦ ગુજ. ગોર = પુરોહિત]

ગુરવ પું. ૧૪-૭૦ [सं. गौरव > प्रा. गउरव] જુઓ **ગઉરઉ ગોરવુ.**

ગુસાઇઉ પું. 'સ્વામી, પતિ.' ૨૦-૪૪ [सं. गोस्वामिन्. सर० हि. गोसांई, पं. गुसाई, म. गोसांवी, ગુજ. ગોસાંઇ, જોકે જૂની ગુજ.ના પ્રસ્તુત પ્રયોગની તુલનાએ આ બધા અર્વાચીન પ્રયોગોનો અર્થફેર નોંધપાત્ર છે. અર્વાચીન પ્રયોગોમાં એનો અર્થ 'ધર્મગુરુ,' 'સાધુ' કે એવો છે. આસામીમાં અમુક કુટુંબના સભ્યને 'ગોહાંઇ' કહેવામાં આવે છે (ટર્નર, 'નેપાલી ડિક્શનરી' પૃ. ૧૫૦) ત્યાં એનો અર્થ ઉપર્યુક્ત 'ગુસાઇઉ'ને કંઈક મળતો છે.]

ગુહિર વિ. 'ગંભીર.' ૬-૪૨. જુઓ **ગહિર.**

ગૂજરડી વિ. ગુજરાતની સ્ત્રી, ગુજરાતણ. ૭-૨૫ [सं. गुर्जर > प्रा. गुज्जर > ગૂજર + સ્વાર્થિક 'ડી,' 'ગૂજર' કે 'ગૂજરી'નો અર્થ 'ગોવાળ અને 'ગોવાલણી' પણ થાય છે તે ગુર્જર પ્રજા મુખ્યત્વે પશુપાલક હતી એ સૂચવે છે.]

ગૂજરાત સ્ત્રી. 'ગુર્જરોનો પ્રદેશ.' ૩૬-૨૪ [ગુર્જર દેશ માટે પ્રયોજાયેલો આ 'ગુજરાત' શબ્દ વિક્રમના ચૌદમા શતકના પૂર્વાર્ધ જેટલો જૂનો હોઈ અગત્યનો છે. આ પ્રકારના અન્ય પ્રયોગો માટે તથા આ શબ્દના લિંગની ચર્ચા માટે જુઓ 'ઇતિહાસની કેડી' લેખસંગ્રહમાં "પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્યમાં 'ગુજરાત'ના પ્રયોગો" એ લેખ. આ શબ્દની વ્યુત્પત્તિ 'ગૂજર' + બહુવચનના અરબી પ્રત્યય 'આત' ઉપરથી અપાય છે. જુઓ નરસિંહરાવ દિવેટિયા, Gujarati Language and Literature, Vol. II, પૃ. ૧૯૪-૨૦૨; તથા 'ઇતિહાસસંમેલન નિબંધસંગ્રહ,' પૃ. ૧-૨૪માં 'ગુજરાત' શબ્દની વ્યુત્પત્તિ વિષે શ્રી. બેચરદાસ દોશી અને શ્રી. કેશવરામ શાસ્ત્રીના લેખો.]

ગૂડી સ્ત્રી. 'નાની ધજા,' ૬-૨૩ [આ કન્નડ ઋણશબ્દ છે. ચૈત્ર સુદિ એકમથી શરૂ થતા દક્ષિણી નવા વર્ષ માટે 'ગુડી પડવો' શબ્દ છે એમાં 'ગૂડી' શબ્દ ધજાના અર્થમાં છે. એ દિવસે ધજાનાં તોરણ બાંધવામાં આવતાં. જૂની ગુજરાતીમાં આ શબ્દનો પ્રયોગ વારંવાર મળે છે, જેમ કે— 'ત્રિભુવનદીપક પ્રબંધ,' કડી ૨૮૦; મહીરાજકૃત 'નલ-દવદંતી રાસ,' કડી ૧૨૩, ૩૯૧; ઇત્યાદિ.]

ગોકલ ન. 'ગોકુલ.' ૧૯-૨, ૧૯-૫૯; **ગોકલિ** ૧૯-૩૪, ૧૯-૩૬ [સં. गोकुल]

ગોરવુ પું. ૨-૨૩, જુઓ **ગઉરઉ, ગુરવ** [સં. गौरव > પ્રા. गउरव]

ગોવ સ. ક્રિ. 'છુપાવવું.' ૩-૨૯ [સં. गोप् > પ્રા. गोव. જુઓ 'સિદ્ધહૈમ,' ૮-૪-૩૩૮—"જે ગુણ **ગોવઇ** અપ્પણા પયડા કરઇ પરસ્સુ। તસુ હઉં કલિજુગિ દુલ્લહહો બલિ કિજ્જઉં સુઅણસ્સુ ॥"]

ગ્રૈવેક ન. 'એ નામનું દેવવિમાન.' ૨૪-૭ [સં. ग्रैवेयक. આ જૈન ધાર્મિક પરિભાષાનો શબ્દ છે.]

ઘગ્ઘરિ સ્ત્રી. 'ઘૂઘરી.' ૩-૨૧; **વઘરિયાલિ** 'ઘૂઘરીવાળી.' ૨-૨૧; ઘાઘરિ ૧-૧૫ [સં. घर्घरी > घग्घरी. એમાંથી સંયોગલોપે પૂર્વસ્વરદીર્ઘત્વથી નિષ્પન્ન થયેલો 'ઘાઘરી' (ઘૂઘરી) શબ્દ અન્યત્ર પણ જૂ. ગુજ.માં વપરાયેલો છે.]

ઘરસૂત 'ઘરની વ્યવસ્થા.' ૩૦-૧૭૯ [સં. गृहसूत्र > પ્રા. घरसुत्त]

ઘરસ્ત પું. 'ગૃહસ્થ.' ૩૦-૮૬ [સં. गृहस्थ]

ઘાઇ સ્ત્રી. 'ઉતાવળ, ઉત્સુકતા.' ૩૭-૧૯ [સં. घात > પ્રા. घाअ ?]

ઘાટ પું. 'સ્ત્રીઓનું એક રેશમી વસ્ત્ર,' સર૦ ગુજ. 'ઘાટડી.' ૨૭-૪

°ચઇ ષષ્ઠીનો પ્રત્યય. **પૂરવજનમચઇ** ૨૦-૧૧ [સં. °त्यक > પ્રા. °च्चअ; સર૦ પ્રા. अह्मेच्चअ, तुह्मेच्चअ આદિ] જુઓ **°ચી**.

ચઉમાસ ન. 'ચોમાસું, વર્ષાઋતુ.' ૧-૩; **ચઉમાસિ** ૧-૨૬ [સં. चातुर्मास > પ્રા. चाउम्मास, चउमास]

ચઉમુખ વિ. 'ચાર મુખવાળું, ચાર દરવાજાવાળું.' ૧૮-૧૧, ૧૮-૪૦ [સં. चतुर्मुख > પ્રા. चउम्मुह. આ પ્રકારની જૈન મૂર્તિ અથવા મન્દિરને 'ચોમુખજી' કહેવામાં આવે છે.]

ગુણપંચાસિ વિ. ‘ ઓગણપચાસ. ’ ૨૯-૧૬૩ [सं. एकोनपंचाशत् > प्रा. एगूणपंचास]

ગુર પું. ‘ ગુરુ. ’ ૨૭-૨૩; **ગુરહ** ૧-૩ [सं. गुरु. પારસી ધર્મ-ગુરુઓનાં નામ પાછળ કેટલીકવાર ‘ ગુર ’ શબ્દ લાગે છે, જેમ કે ‘ બહેરામગુર ’ સર૦ ગુજ. ગોર = પુરોહિત]

ગુરવ પું. ૧૪-૭૦ [सं. गौरव > प्रा. गउरव] જુઓ **ગઉરઉ ગોરવુ.**

ગુસાઇઉ પું. ‘ સ્વામી, પતિ. ’ ૨૦-૪૪ [सं. गोस्वामिन्. सर० हि. गोसाइं, पं. गुसाइं, म. गोसांवी, ગુજ. ગોસાંઇ, જોકે જૂની ગુજ.ના પ્રસ્તુત પ્રયોગની તુલનાએ આ બધા અર્વાચીન પ્રયોગોનો અર્થફેર નોંધપાત્ર છે. અર્વાચીન પ્રયોગોમાં એનો અર્થ ‘ ધર્મગુરુ, ’ ‘ સાધુ ’ કે એવો છે. આસામીમાં અમુક કુટુંબના સભ્યને ‘ ગોહાંઇ ’ કહેવામાં આવે છે (ટર્નર, ‘ નેપાલી ડિક્શનરી ’ પૃ. ૧૫૦) ત્યાં એનો અર્થ ઉપર્યુક્ત ‘ ગુસાઇઉ ’ને કંઇક મળતો છે.]

ગુહિર વિ. ‘ ગંભીર. ’ ૬-૪૨. જુઓ **ગહિર.**

ગૂજરડી વિ. ગુજરાતની સ્ત્રી, ગુજરાતણ. ૭-૨૫ [सं. गुर्जर > प्रा. गुज्जर > ગૂજર + સ્વાર્થિક ‘ ડી, ’ ‘ ગૂજર ’ કે ‘ ગૂજરી ’નો અર્થ ‘ ગોવાળ અને ‘ ગોવાલણી ’ પણ થાય છે તે ગુર્જર પ્રજા મુખ્યત્વે પશુપાલક હતી એ સૂચવે છે.]

ગૂજરાત સ્ત્રી. ‘ ગુર્જરોનો પ્રદેશ. ’ ૩૬-૨૪ [ગુર્જર દેશ માટે પ્રયોજાયેલો આ ‘ ગુજરાત ’ શબ્દ વિક્રમના ચૌદમા શતકના પૂર્વાર્ધ જેટલો જૂનો હોઈ અગત્યનો છે. આ પ્રકારના અન્ય પ્રયોગો માટે તથા આ શબ્દના લિંગની ચર્ચા માટે જુઓ ‘ ઇતિહાસની કેડી ’ લેખસંગ્રહમાં “ પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્યમાં ‘ ગુજરાત ’ના પ્રયોગો ” એ લેખ. આ શબ્દની વ્યુત્પત્તિ ‘ ગૂજર ’ + બહુવચનના અરબી પ્રત્યય ‘ આત ’ ઉપરથી અપાય છે. જુઓ નરસિંહરાવ દિવેટિયા, Gujarati Language and Literature, Vol. II, પૃ. ૧૯૪-૨૦૨; તથા ‘ ઇતિહાસસંમેલન નિબંધસંગ્રહ, ’ પૃ. ૧-૨૪માં ‘ ગુજરાત ’ શબ્દની વ્યુત્પત્તિ વિષે શ્રી. બેચરદાસ દોશી અને શ્રી. કેશવરામ શાસ્ત્રીના લેખો.]

ચાંદરણી જુઓ **ચાંદિણી**

ચિત્રસાલી સ્ત્રી. 'જ્યાં ચિત્રો ગોઠવ્યાં હોય એવું દીવાનખાનું, ચિત્ર-શાલા.' ૨૨-૨૪, ૨૩-૧ [सं. चित्रशाला]

ચિત્રાંમ ન. 'ચીતરામણ, ચિત્રકામ.' **ચિત્રાંમિ** ૧૯-૬૭ [सं. चित्र + मयट् પ્રત્યય]

ચિંધ ન. 'નિશાની.' ૩-૧૮ [सं. चिह्न > प्रा. चिंध. સર૦ ગુજ. ચેન]

°ચી ષષ્ઠીનો પ્રત્યય. **કુસુમાંચી** ૧૩-૧૨; **જાચાં** ૧૪-૩૨ જુઓ **°ચઇ**.

ચીખલ પું. 'કાદવ.' **ચીખલિ** ૨૮-૮૦ [દે. ચિક્ખલ્લ, મ. ચીકલ]

ચુલસી વિ. 'ચોરાશી.' ૧૦-૪ [सं. चतुरशीति > प्रा. चउलसी]

ચુહટું ન. 'બજાર,' ગુજ. 'ચૌટું.' **ચુહટિ** [सं. चतुर + हट्ट > प्रा. चउहट्ट]

ચેલુખેપ પું. 'આકાશમાંથી વસ્ત્રોની વૃષ્ટિ થવી તે.' ૩૦-૨૬૫ [सं. चेलोत्क्षेप] જૈન કથાસાહિત્યમાં વર્ણવેલાં પાંચ દિવ્યો પૈકીનું આ એક છે.

ચૈત્યપરવાડિ સ્ત્રી. 'અનુક્રમે મન્દિરોની યાત્રા.' ૩૦-૬૭ [सं. चैत्यपरिपाटी.] જૈન ધાર્મિક પરિભાષાનો આ શબ્દ છે.]

ચોલ મજીઠ પું. 'ચૂડો રંગવા માટેનો લાલ રંગ, મજીઠ.' ૩૦-૧૭૫; **ચોલ મજીઠાં** ૩૦-૧૯૮ [सं. मंजिष्ठा > प्रा. मंजिट्ठा. દક્ષિણ ભારતના ચોલ પ્રદેશમાંથી આ રંગ આવતો હોઈ તેને 'ચોલ મજીઠ' કહેતા હશે ? અન્યત્ર પણ જૂ. ગુજ. સાહિત્યમાં મજીઠને 'ચોલ મજીઠ' તરીકે વર્ણવામાં આવ્યો છે. (જુઓ 'શબ્દ અને અર્થ,' પૃ. ૧૬૩-૬૪) સર૦ ગુજ. 'લાલ ચોળ'.)

છબક્ક સ. ક્રિ. 'ધારણ કરવું.' **છબક્કઇ** ૯-૫

છયલુ પું. 'રસિક પુરુષ, છેલ.' ૨૦-૨૭ [सं. छेक + इल्ल > प्रा. छेअ + इल्ल, छइल्ल] **છયલી** સ્ત્રી. 'રસિક સ્ત્રી.' ૨૦-૧૩

છરાલઉ વિ. 'મસ્ત,' ગુજ. છરવાળો. ૨૦-૨૭

છાવઉ પું. 'યુવાન.' ૨૦-૨૭ **છાવી** સ્ત્રી. 'યુવતિ.' ૨૨-૪૨ [सं. शावक. સર૦ ગુજ. 'છૈયો']

છિદમર વિ. અર્થ અસ્પષ્ટ. ૧૯-૪૯

છીલર ન. 'ખાબોચિયું.' ૨૫-૬, ૨૮-૧૨ [દે. છિલ્લર]

ચઉક પું. ‘સાથિયો,’ ગુજ. ‘ચોક.’ ૯-૩ [सं. चतुष्क > प्रा. चउक्क]

ચઓસાલ વિ. ‘વિશાળ.’ ૧૮-૬. આ શબ્દનું ‘ચઉસાલ-ચુસાલ’ રૂપ પણ વપરાયેલું છે. જુઓ મહીરાજકૃત ‘નલ-દવદંતી રાસ,’ કડી ૧૭૫; ‘પૃથ્વીચન્દ્રચરિત્ર’ (પ્રા. ગુજ. કા. સં., પૃ. ૯૬). [सं. चतुःशाला > प्रा. चउस्साल]

ચકડોલ સ્ત્રી. ‘સંકલ્પવિકલ્પ.’ ૩૭-૧૫ [सं. चक्रदोला > प्रा. चक्कडोला, चक्कडोल]

ચટડાં ન. ‘બાળકો.’ ૨૯-૧૧૬ [सं. चेट ઉપરથી ?]

ચતુરિમ સ્ત્રી. ‘ચતુરાઈ.’ ૨૦-૪ [सं. चतुरीमा]

ચમક અ. ક્રિ. ‘ચમકવું.’ **ચમકિય** ૧-૪; **ચમક્કિય** ૧૮-૧૭ [सं. चमत्कृत > प्रा. चमक्किय. સર૦ ગુજ હિ. ‘ચોંકવું.’]

ચરડ પું. ‘ચોર, લુંટારો.’ ૫-૧૩, ૭-૮; **ચરડરાઉ** ‘ચોરનો રાજા.’ ૬-૫૪ [प्रा. चरड < सं. चर + સ્વાર્થિક ‘ટ’ જૈન સંસ્કૃતમાં ‘ચરટ’ શબ્દનો પ્રયોગ મળે છે.]

ચવ અ. ક્રિ. ‘સ્વર્ગમાંથી નીચે આવવું, પડવું.’ **ચવંતિ** ૩૦-૨૩૨; **ચવિનઇ** ૨૯-૧૫૩ [सं. च्यव्]

ચંપલુ પું. ‘ચંપાનો છોડ.’ **ચંપલા** ૨૩-૯. ‘ચાંપલા’ રૂપ જૂ. ગુજ.માં મળે છે—‘ચાંપલા તરૂયરની કલી નીકલી સોવન વાનિ’ (‘વસંત-વિલાસ,’ કડી ૩૧) [चम्पक > प्रा. चंपअ + ल]

ચાચર ન. ‘ચોગાન.’ ૨૮-૧૪ [सं. चत्वर > प्रा. चच्चर]

ચામરહારી સ્ત્રી. ‘ચામરધારિણી સ્ત્રી.’ ૧૮-૨૭

ચાલિ સ્ત્રી. ‘રૂઢિ, ચાલ.’ ૩૦-૮૫ [सं. √ चल् ઉપરથી]

ચાહ સ. ક્રિ. ‘ઇચ્છવું.’ ગુજ. ‘ચાહવું.’ **ચાહિ** ૧૯-૮૮ [प्रा. चाह] ‘ચહ’ ક્રિયાપદ પણ આ અર્થમાં જૂ. ગુજ.માં છે. જુઓ મહીરાજકૃત ‘નલ-દવદંતી રાસ,’ કડી ૯૫.

ચાંદ પું. ‘ચન્દ્ર.’ ૩૬-૪૬ [सं. चन्द्र]

ચાંદ્રિણી સ્ત્રી. ‘ચન્દ્રનો પ્રકાશ, ચાંદની.’ ૨૨-૪૪, ૨૩-૧

જ્ઞાતિ ગુજરાતમાં છે. જૂના ગુજ. સાહિત્યમાં ‘ જેઠી ’ વિષેના અન્ય ઉલ્લેખો માટે જુઓ ‘ જ્યેષ્ઠીમલ્લ જ્ઞાતિ અને મલ્લપુરાણ ’ એ મારી પુસ્તિકા, પૃ. ૯-૧૨]

જેડ અ. ક્રિ. ‘ વિલંબ કરવો. ’ **જેડવા** ૧૯-૬. આ શબ્દ વિષે ચર્ચા માટે જુઓ મહીરાજકૃત ‘ નલ-દવદંતી રાસ ’ના શબ્દકોશમાં **જેડિ** અર્વાચીન ગુજરાતીમાં આ શબ્દપ્રયોગ લુપ્ત છે, પણ મેવાડમાં હજી ‘ જેજ ’ રૂપે તે વપરાય છે.

જોરો પું. ‘ દોર, જુલમ. ’ ૩૨-૧૮ [ફા. જોર]

ઝંજીર સ્ત્રી. ‘ બેડી. ’ ૨૬-૩૦ [ફા. જંજીર]

ઝાણ ન. ‘ ધ્યાન. ’ ૧-૨૫ [सं. ध्यान > प्रा. झाण]

ઝાલ સ્ત્રી. ‘ કાનનું એક ઘરેણું, ’ ૨૦-૭; **ઝાલિ** ૧૭-૧૬, ૨૨-૨૦, ૩૧-૯

ઝુણિ પું. ‘ અવાજ. ’ ૮-૨૨, ૧૫-૪૮ [सं. ध्वनि > प्रा. झुणि]

ઝૂમણૂં ન. ‘ એક પ્રકારનો હાર. ’ ૨૨-૨૭

ટંકાઉલિ સ્ત્રી. ‘ એક પ્રકારનો હાર. ’ ૩૧-૧૧; **ટંકાવલિ** ૧૭-૧૫ [सं. टंका + आवलि. ‘ ટંકા ’ એ જૂના સમયનો મુખ્ય શિક્કો હતો (જે ઉપરથી ગુજ. ‘ ટકો ’ શબ્દ આવ્યો છે); ‘ ટંકા ’ના આકારનાં ચકતાં આ હારમાં ગોઠવતાં હશે, તે ઉપરથી એને ‘ ટંકાવલિ ’ નામ મળ્યું હોવું જોઈએ.

ટિચ્યાંગલી સ્ત્રી. ‘ ટચલી આંગળી, સૌથી નાની આંગળી. ’ ૧૯-૪૨

ટૂંટુઉ વિ. ‘ ઠૂંઠો, ’ ગુજ. ‘ ટૂંટો. ’ ૩૦-૩૧

ડસણ પું. ‘ દાંત. ’ ૨૨-૧૯, ૨૨-૨૫ [सं. दशन]

ડાંલવ અ. ક્રિ. ‘ દેડકાં અવાજ કરે તે. ’ **ડાંલવઇ** ૨૨-૫૩

ડીલ ન. ‘ શરીર. ’ ૨૬-૩૫ [प्रा. डिल्ल]

ઢીલિણિ વિ. ‘ દિલ્હીની રહેવાસી સ્ત્રી. ’ ૭-૨૯

ઢો સ. ક્રિ. ‘ રજૂ કરવું, ભેટ ધરવું. ’ **ઢોઇ** ૨૯-૧૨૧; **ઢોયા** ૨૯-૨૫ [सं. ढौक् > प्रा. ढोअ]

તક્ખણ અ. ‘ તત્કાળ, તે જ સમયે. ’ **તક્ખણિ** ૩-૪ [सं. तत्क्षण]

તગતાગુ ન. ‘ સુન્દરતા. ’ ૧૬-૧૭

તડકસ વિ. ‘ તંગ. ’ ૨૨-૧૬

જગીસ સ્ત્રી. 'ઇચ્છા.' ૩૨-૫૦. કેવળ પાદપૂરક તરીકે, ૨૯-૧૬૬ [सं. जिगीषा] 'જીતવાની ઇચ્છા.' આ વિશિષ્ટ અર્થને બદલે જૂની ગુજ.માં 'જગીસ' શબ્દ 'ઇચ્છા' અથવા 'આકાંક્ષા' એવા સામાન્ય અર્થમાં વપરાતો થયો. એ અર્થ પણ આછો બનતાં એ શબ્દ 'સાર' અને 'નિરધાર-ની જેમ કેવળ પાદપૂરક બન્યો, અને બોલાતી ભાષામાંથી લુપ્ત થયો.]

જમલાં અ. 'સાથે, પાસે.' ૧૯-૯૫; **જમલિ** ૧૮-૨, ૧૯-૭૧, ૨૨-૨૬; **જમલુ** ૧૯-૭૨; **જવલિ** 'સમાન, જેવા.' ૩૫-૩ [सं. यमल > प्रा. जमल. મ. જવળ = પાસે; જૂની ગુજ.માં 'જામલિ' (> सं. यामल) પણ છે. જુઓ મહીરાજકૃત 'નલ-દવદંતી રાસ,' કડી ૧૪૫, ૧૮૩.]

જમુણ સ્ત્રી. 'યમુના નદી.' ૫-૨ [सं. यमुना] જુઓ **જવણિ.**

જવણિ સ્ત્રી. 'યમુના નદી.' ૯-૧૮ [सं. यमुना > प्रा. जमुणा, जवुणा] જુઓ **જમુણ.**

જંગ પું. [ફા.] 'સમારંભ, આનંદનો પ્રસંગ.' ૨૭-૭, ૩૧-૨૮ [ફા. 'જંગ' = યુદ્ધ: એમાં થયેલો આ અર્થફેર નોંધપાત્ર છે.]

જાત્ર સ્ત્રી. 'દેવની યાત્રા તથા એ નિમિત્તે ઉત્સવ.' ૩૦-૯૫ [सं. यात्रा]

જાત્રણિ સ્ત્રી. 'યાત્રિક સ્ત્રી.' ૭-૫૧ [सं. * यात्रिणी]

જાત્રિગુ પું. 'યાત્રિક.' ૫-૪ [सं. यात्रिक]

જાદર ન. 'એક પ્રકારનું સફેદ રેશમી કાપડ.' ૩-૧૯, ૬-૩૯, ૯-૮, ૩૭-૧૨; **જાદરુ** ૪-૩૦; **યાદર** ૨૧-૧૧, ૨૨-૫૨, ૩૦-૨૨૧ [દે. જદ્દર] જુઓ **મરગયજાદર.**

જાનત્ર સ્ત્રી. 'વરયાત્રા,' ગુજ. 'જાન.' ૮-૨૦ [सं. यानयात्रा]

જિણહર ન. 'જૈન મન્દિર.' **જિણહરઇ** ૨૯-૨૫; **જિણહરૂ** ૧૮-૧૧ [सं. जिनगृह > प्रा. जिणहर]

જીપ સ. ક્રિ. 'જીતવું, ફતેહ મેળવવી.' **જીપઇ** ૬-૩૦, **જીપઈં** ૧૪-૭; **જીપતી** ૩૦-૨૨૩ [सं. जित > प्रा. जित्त, जिप्प]

જૂહી સ્ત્રી. 'જૂઈનો છોડ.' ૨૨-૯ [सं. यूथिका > प्रा. जूहिआ]

જેઠી પું. 'મલ્લ, જેઠીમલ્લ.' ૩૦-૨૩૬ [सं. ज्येष्ठिन्.] જેઠી અથવા જેઠીમલ્લ તરીકે ઓળખાતી, મલ્લવિદ્યાને વ્યવસાય તરીકે સ્વીકારનારી એક

તિવલ ન. 'ઢોલક.' ૨૭-૧૨ [અર. તબ્લ કે તબ્લહ્; સર૦ અર્વાચીન ગુજ. 'તબલું.' જૂ. ગુજ.માં અન્યત્ર પણ આ શબ્દનો પ્રયોગ છે. 'તિવિલાં ઝાલર ભેરુ કરડિ કંસાલા વાજઇ'—'સપ્તક્ષેત્રી રાસુ,' કડી ૫૦]

તુરણી સ્ત્રી. 'તરુણી.' ૨૭-૪, ૩૬-૪૨ [સં. तरुणी]

તુરંગુ પું. 'લહેર.' ૨-૧૦ [સં. तरंग]

તેય ન. 'તેજ.' ૨-૩ [સં. तेज]

તોરણ ન. [સં.] 'શોભા માટે બારણાં ઉપર બંધાતો પાંદડાં વગેરેનો હાર, ૨-૬, ૬-૨૩. 'દરવાજો.' **તોરણિ** ૧-૪, ૧૧-૧, ૨૫-૧, ૩૧-૫. **તોરણે** ૧૮-૪૦.

ત્રસ વિ. [સં.] 'એક સ્થાનેથી બીજે સ્થાને જવાની શક્તિવાળો જીવ.' ૭-૯

ત્રસરી વિ. 'ત્રણ સેર-રેખાવાળી.' ૨૨-૨૦

ત્રિય સ્ત્રી. 'સ્ત્રી.' ૭-૯; **ત્રીનઇ** ૪-૧૩ [સં. स्त्री]

થટ્ટ પું. 'સમુદાય.' ૩-૪. જુઓ **થાટ**.

થવક્ક પું. 'સ્તબક, જથ્થો.' **થવક્કા** ૧-૧૨ [સં. स्तबक]

થાટ સ્ત્રી. 'મોટો સમુદાય, ઠઠ.' ૪-૪૦; **થાટિ** ૨૭-૨૧ [સં. *स्थात સર૦ ગુજ. હિ. 'ઠાઠ,' મ. 'ઠાટ = ભપકો. જૂની ગુજ.માં 'ઠાઠ' શબ્દ 'સમુદાય'ના અર્થમાં પણ છે: 'ગયવર **ઠાઠ** ચાલતા દીસઇ, જોતાં નાવઇ છેહ'—'કાન્હડદેપ્રબન્ધ,' ખંડ ૨, કડી ૮૫ જુઓ **થટ્ટ**.

થાપણિ સ્ત્રી. 'અનામત.' ૧-૧૨ [સં. स्थापनिका > प्रा. थप्पणिआ, थापणिआ. અર્વાચીન ગુજ. થાપણ.]

થાહર સ્ત્રી. 'સ્થિરતા.' **થાહરિ** ૨૨-૮. આ અર્થ લક્ષણાથી આવ્યો છે. આ શબ્દનો મૂળ અર્થ 'સ્થાન' છે [સં. *स्थात > प्रा. थाअ, थाह + સ્વાર્થિક 'ડ,' સર૦ ગુજ. 'ઠાર'] જુઓ મહીરાજકૃત 'નલ-દવદંતી રાસ'ના શબ્દકોશમાં **થાહર**.

થીવલિ સ્ત્રી. 'પેટ ઉપર પડતી ત્રણ રેખા.' ૨૦-૮ [સં. त्रिवलि] જુઓ **તિવલ**.

તડક્ક અ. ક્રિ. 'ચમકવું.' **તડક્કઈ** ૬-૫૦ [प्रा. तडक्क. તડક્કાર = ચમકારો.]

તડૂકું ન. 'સ્ત્રીનું કાનનું આભૂષણ.' **તડૂકાં** ૨૨-૨૪ [सं. ताटंक ?]

તલાવલી સ્ત્રી. 'નાનું તળાવ, તળાવડી.' ૧૫-૨૦ [सं. तडाग > प्रा. तलाअ + ली]

તલિયા તોરણ ન. 'એક પ્રકારનું તોરણ, તરિયા તોરણ.' ૯-૨

તવણુ પું. 'સૂર્ય.' ૧-૧૮ [सं. तपन > प्रा. तवण]

તાજા અ. 'તુરત.' ૩૭-૨ [ફા. તાજહ્]

તાજિમ સ્ત્રી. 'માન આપવાની ક્રિયા, અદબ.' ૭-૨૬ [અર. તઅજીમ]

તાડંક ન. 'કાનનું કુંડળ.' ૩-૨૦ [सं. ताटंक]

તાડ સ. ક્રિ. 'પહેરવું.' **તાડેઇ** ૧-૧૩

તાલોવીલી સ્ત્રી. 'વ્યાકુળતા, ઉત્સુકતા.' ૨૬-૨૮ [દે. तल्लोविल्लि, એના મૂળમાં સં. 'तल्लोपरि' જેવો શબ્દ હશે.]

તાસતુ પું. 'એક પ્રકારનું ચકચકિત રેશમી કાપડ.' **તાસતા** ૩૦-૨૦૦ [ફા. તાફ્તહ્]

તિત્થયર પું. 'તીર્થંકર.' ૨-૧ [सं. तीर्थंकर]

તિરિઅ વિ. 'પશુ, પક્ષી વગેરે પ્રાણીઓ.' ૧૫-૨૮ [सं. तिर्यक्]

તિરેહ વિ. 'ત્રણ રેખાવાળો.' ૨-૯; **તિરહેઉ** ૬-૩૧ [सं. त्रिरेख > प्रा. तिरेह]

તિલઉ ન. 'ટીલું, તિલક.' ૯-૬. **કુલતિલઉ** ૩૧-૧, એ સ્થાને 'તિલઉ'નો 'અલંકાર, આભૂષણ' એવો અર્થ છે. [सं. तिलक > प्रा. तिलअ]

તિવરારિ પું. 'મહાદેવ.' ૮-૧૬ [सं. त्रिपुरारि]

તિવલ સ્ત્રી. 'પેટ ઉપર પડતી ત્રણ રેખા.' ૨-૧૦ [सं. त्रिवलि] જુઓ **થીવલિ.**

(શ્રી. વ્યાસની વાચના, ખંડ ૪, કડી ૨૨૯-૩૦). આ શબ્દનાં પાઠાન્તર જુદી જુદી હસ્તપ્રતો અનુસાર ' દીકોલી, ' ' દકોડી, ' ' ડીકોલી, ' એવા ત્યાં નોંધેલાં છે. ' વિમલપ્રબન્ધ ' (ચૂલિકા, કડી ૬૫)માં ' **દીકોડી** કોડી દસ વીસ, શ્રીની સાર કરઇ નિશિદીસ ' એમ આ શબ્દ છે, અને એ કાવ્યમાં ખંડ ૯, કડી ૧૩૦માં ' દીકોલાં ' એવો નપુંસકલિંગનો પ્રયોગ છે. ' યોગ-શાસ્ત્ર 'ના સોમસુન્દરસૂરિકૃત બાલાવબોધની હસ્તપ્રતમાં ' દીકોલા ' એવો પુંલિંગનો પ્રયોગ છે—(૧) ' તે કન્યા દાસ**દીકોલા** સહિત તે ઋષિહૂઇં દીધી. ' (૨) ' રીસ લગઇ દાસ **દીકોલા** ગાઇ ભઇંસિ બલીવર્દાદિકહૂઇં ગાઢઉ બંધ ન કરઇ. ' રાજસ્થાનમાં જાગીરદારોની જંગમ મિલકત જેવા રાવણા રજપૂતો—ખવાસોને કેટલીક વાર ' ડોગલા ' એટલે કે વર્ણસંકર કહેવામાં આવે છે. આ શબ્દકુલ સં. ' द्विकुल ' ઉપરથી હશે ?]

દીનાર પું. ' એક પ્રાચીન સિક્કો. ' ૨૯-૧૪૫ [સં. दीनार, જે લેટિન Denarius ઉપરથી છે.]

દીસ પું. ' દિવસ. ' ૧૭-૩ [સં. दिवस]

દેઉર પું. ' દિયર, પતિનો ભાઈ. ' ૧૪-૫૪ [સં. देवर]

દેવહર ન. ' દેવમન્દિર. ' **દેવહરઇ** ૨૯-૧૭ [સં. देवगृह > પ્રા. देवहर, देअहर. જુજ. દહેરું]

દેશન સ્ત્રી. ' ઉપદેશ. ' ૩૦-૧૫૧ [સં. देशना]

દેસવરતિ સ્ત્રી. ' શ્રાવકનાં વ્રત, અણુવ્રત, હિંસા આદિનો આંશિક ત્યાગ. ' ૩૦-૬૧ [સં. देशविरति. આ જૈન ધાર્મિક પરિભાષાનો શબ્દ છે.]

દેહચિંતા સ્ત્રી. [સં.] ' કુદરતી હાજત. ' ૨૯-૭૧

દૂમણી વિ. ' દુખી, સચિંત. ' ૨૯-૮૯ [સં. दुर्मनस् > પ્રા. दुम्मण]

દૂબ્બય સ્ત્રી. ' પાંડવોની પત્ની, દ્રૌપદી. ' ૯-૯, ૯-૧૨ [સં. द्रौपदी]

દૂહવ સ. ક્રિ. ' દુખ આપવું. ' **દૂહવાણૂં** ૩૦-૮૮ [સં. दुःखापयति > પ્રા. दुहावइ]

ધ્રૂપદ ન. ' પદ્યમાં દરેક કડીને અંતે પુનરુક્ત થતી પંક્તિ, ટેક. ' ૨૨-૨ [સં. ध्रुवपद]

દ્રેઠિ સ્ત્રી. ' નજર, દૃષ્ટિ. ' ૭-૩૩, ૧૮-૨૪, ૨૫-૬; **દ્રેઠિહિં** ૩૫-૨૨ [સં. दृष्टि]

થુણ સ. ક્રિ. ‘ સ્તુતિ કરવી. ’ **થુણીજઇ** ૨-૨૭ [सं. स्तुनोति > प्रा. थुणइ]

દકખ ન. ‘ દુખ. ’ ૩૬-૫૦ [सं. दुःख]

દની સ્ત્રી. ‘ દુનિયા. ’ ૩૦-૪૩ [અર૦ દુનિયા. ઉત્તર ગુજરાતમાં લોકબોલીમાં ‘ દેસ દની ’ એવો પ્રયોગ પ્રચલિત છે.]

દપ્પણ ન. ‘ અરીસો ’ ૯-૨ [सं. दर्पण > प्रा. दप्पण]

દમામો પું. ‘ એક રણવાદ્ય, નોબત. ’ ૨૭-૧૨; ન. **દમામાં** ૨૮-૫૧ [ફા. દમામહ્]

દવાજો વિ. ‘ આશીર્વાદ આપનાર. ’ **દવાજા** ૩૪-૫૩ [અર૦ દુઆ + ફા. ગો = આપનાર]

દસાર પું. ‘ સમુદ્રવિજય આદિ દશ યાદવો. ’ ૨-૧૫, ૮-૨ [सं. दशार्ह]

દસ્તૂર પું. [ફા.] ‘ કર. ’ ૨૪-૨

દાઇજઉ પું. ‘ લગ્ન વખતે વરકન્યાને અપાતું દ્રવ્ય. ’ ૨૯-૬૦ [प्रा. दाइज्ज.]

દાડિમફૂલા પું. ‘ એક પ્રકારનું કીમતી વસ્ત્ર. ૨૨-૪૭

દાદર પું. ‘ દેડકો. ’ ૨૨-૫૩ [सं. दादुर]

દિક્ષણડી સ્ત્રી. ‘ દક્ષિણની સ્ત્રી. ’ ૭-૩૦

દિદાર પું. [ફા.] ‘ ચહેરો, સ્વરૂપ. ’ ૩૨-૮, ૩૨-૧૦, ૩૨-૧૨, ૩૨-૪૫; **દીદાર** ૩૪-૩૮

દિમસુ પું. ‘ દિવસ. ’ ૩-૧૭ [सं. दिवस. અહીં ‘ વ ’નો ‘ મ ’ થવો નોંધપાત્ર છે.]

દિવ ન. ‘ ચમત્કાર, દિવ્ય. ’ ૩૦-૨૬૫ [सं. दिव्य > प्रा. दिव्व]

દીકોડી સ્ત્રી. ‘ દાસી. ’ ૧૯-૮ [આ શબ્દ જૂની ગુજરાતીમાં અન્યત્ર વપરાયો છે. ‘ કાન્હડદેપ્રબન્ધ ’માં જૌહરના વર્ણનમાં એ શબ્દ નિઃશંક આ જ અર્થમાં છે–“ જઇતલદે ભાવલદે ઉમાદે અનઇ કુમલાદે રાણી; જમહર તણી કરઇ સજાઈ વાત હીયામાહિ આણી. સાથી ઘણી **દીકોડી** સુંડી, કરઇ આવીનઇ વાત; લોક ભણઇ અમ્હે રાઉલ તાહરા નહીં છાંડઉં સંઘાત ”

નય સ્ત્રી. ' નદી. ' ૯-૧૮ [सं. नदी > प्रा. नइ] જુઓ **નઇ.**

નરખ સ. ક્રિ. ' જોવું, નિરખવું. ' **નરખઇ** ૨૨-૫૨ [सं. निरक्षते > प्रा. निरिक्खइ]

નરવિંદો પું. ' રાજા. ' ૧૦-૧ [सं. नर + इन्द्रः > नरइंदो].

નલવટ ન. ' કપાળ. ' **નલવટિ** ૨૨-૩૨ [सं. ललाट > प्रा. णिलाड, णिडाल. જૂ. ગુજ.માં પણ ' નલાડ-નિલાડ ' છે. સર૦ લિલવટ] જુઓ **નિલવટિ.**

નવલ્લિય સ્ત્રી. ' નવી. ' સર૦ ગુજ. ' નવલી, નવેલી. ' ૪-૨૮ [सं. नव + ल्ली]

નવેરુ વિ. ' નવતર, નવનવું. ' ૩૬-૪૭; **નવેરા** ૩૬-૫૭ [सं. नवतर > प्रा. नवयर]

નસિ સ્ત્રી. ' રાત્રિ. ' ૨૨-૫૩ [सं. निशा]

નહ પું. ' નખ. ' **નહિ** ૩-૨૧ [सं. नख]

નાચણિ સ્ત્રી. ' નર્તિકા, ' ગુજ. ' નાચણ. ' ૯-૧૪ [सं. नृत्य > प्रा. णच्च ઉપરથી ણચ્ચણી]

નાઠ અ. ક્રિ. ' નાસવું. ' **નાઠઉ** = અર્વા. ગુજ. નાઠો. ૩૫-૨૨ [सं. नष्ट > पा. प्रा. नट्ठ]

નાણ ન. ' જ્ઞાન. ' **નાણિ** ૧-૨૫ [सं. ज्ञान]

નાહિ સ્ત્રી ' દૂંટી. ' ૧-૧૫ [सं. नाभि]

નિગોદ પું. [સં.] ' અનંત જીવોનું એક સાધારણ શરીરવિશેષ. ' ૩૦-૨૯૨ [આ જૈન ધાર્મિક પરિભાષાનો શબ્દ છે.]

નિગોદર પું. ૧૮-૩૬. જુઓ **નગોદર.**

નિજર સ્ત્રી. ' દૃષ્ટિ. ' ૩૨-૧૧; **નિજરિ** ૩૪-૪૦ [અર. નજર]

નિઘાડ સ. ક્રિ. ' પરાસ્ત કરવું. ' **નિઘાડિઉ** ૧-૨૫ [सं. निर्घाटित > प्रा. णिग्घाडिअ]

નિય વિ. ' પોતાનું. ' ૧-૩, ૧-૭, ઇત્યાદિ [सं. निज]

ધણિ પું. ' પતિ. ' ૭-૯ [सं. धनिन् > प्रा. धणि]

ધણુ ન. ' ધનુષ્ય. ' ૬-૨૬ [सं. धनुष्]; **ધનુહડી** સ્ત્રી. ૧૮-૩૫

ધયવડ પું. ' પતાકા. ' ૨-૬, ૪-૨૯ [सं. ध्वजपट]

ધુરિ અ. ' પ્રારંભમાં. ' ૨૨-૫૫. [सं. धुर् ' ધૂંસરી, ' पा. प्रा. धुर, જૂ. ગુજ. ધુર, ધુરિ. સર૦ ગુજ. ' ધરથી, ધરમૂળથી, ' ઇત્યાદિ.]

ધાડિ સ્ત્રી. ' આક્રમણ, ધાડ. ' ૩૬-૨૪ [सं. घाटी]

ધિન અ. ' શાબાશ, ધન્ય. ' ૩૦-૧૧૩, ૩૦-૨૬૬; **ધિન્ય** ૩૦-૨૬૭ [सं. धन्य]

ધીઠી સ્ત્રી. ' કપટી ' ૩૨-૩૧ [सं. धृष्टा > धिट्ठा]

ધીરિમ સ્ત્રી. ધૈર્ય. ' ૧-૫ [सं. धीर + અપ. ઇમ. સર૦ વંકિમ, ભોલિમ, ગાઢિમ, આદિ]

ધ્રુવ વિ. ' સ્થિર, નિશ્ચલ. ' ૩-૨૨ [सं. ध्रुव]

ધૂઅ સ્ત્રી. ' પુત્રી. ' ૩-૮; **ધૂય** ૨-૬ [જૂ. ગુજ.માં ' ધૂ ' અને ' ધૂઅ ' રૂપ પણ મળે છે. સર૦ ગુજ. અને કચ્છી ' ધી. ' प्रा. धूआ, धूदा < सं. दुहिता. પિશલ એક પ્રાકૃત રૂપ दूधा આપીને सं. *धुक्ता ઉપરથી તે વ્યુત્પન્ન કરે છે]

ધુલહડી સ્ત્રી. ' ફાગણ માસની શુકલ પ્રતિપદા, ધૂળેટી. ' ૩૬-૪૦ [દે. ધૂલિહડી. સર૦ हि. धुलेंडी, म. धुलवडी, પ્રારંભિક ગુજ.માં ' ધૂલહડી ' શબ્દ મળે છે. જેમ કે, ' બહુ વિગોઇઉ, ફેડિઉ ઠાઉ, જિમ **ધુલહડી** કેરઉ રાઉ— ' જિનપ્રભાચાર્યકૃત ' ભવ્યચરિત ' (વિ.નો તેરમો સૈકો), કડી ૫; ' ફાર્બસ ગુજ. સભા ત્રૈમાસિક, ' પુ. ૧, અંક ૨]

ધ્રમ પું. ' ધર્મ. ' ૨૯-૧૦ [सं. धर्म]

નઇ સ્ત્રી. ' નદી. ' ૨-૨૪ [सं. नदी] જુઓ **નય.**

નગોદર પું. ' કંઠનું એક આભૂષણ. ' ૨-૨૦, ૬-૪૯, ૧૨-૮, ૨૨-૨૭, ૩૬-૪૭, ૩૭-૧૨; **નગોદરુ** ૩-૨૦, ૪-૩૮; **નગોદરૂ** ૧૪-૫૨ [૨-૨૦ના ' નગોદર-કંઠલઉ ' એ પ્રયોગથી ઉપર આપેલા અર્થનું સમર્થન થાય છે.] જુઓ **નિગોદર.**

પયડ વિ. ' પ્રસિદ્ધ. ' ૫-૨ [सं. प्रकट > प्रा. पयड]

પયમાલ વિ. ' ખુવાર. ' ૩૩-૮ [ફા. પાયમાલ]

પયંપ સ. ક્રિ. ' બોલવું. ' **પયંપય** ૨-૧૭ [सं. प्रजल्पति > प्रा. पयंपइ]

પરગટી વિ. ' પ્રકટ રીતે. ' ૩૦-૬૭ [सं. प्रकट]

પરણાલ સ્ત્રી. ' નેવાંનું પાણી ઝીલવા માટેની નીક, પરનાળ. ' **પરણાલિઇં** ૨૨-૫૨ [सं. प्रणाल > प्रा. परणाल]

પરમલ પું. ' સુગંધ. ' ૭-૩૬ [सं. परिमल]

પરિક્રમ ન. ' પરાક્રમ. ' **પરિક્રમિ** ૨-૩ [सं. परिक्रम]

પરિગર પું. ' મૂર્તિની આસપાસનો કોતરણીવાળો પરિવેશ. ' **પરિગરિ** ૧૮-૨૭ [सं. परिकर]

પરિચત્ત વિ. ' ત્યજાયેલ. ' ૩-૩૧ [सं. परित्यक्त]

પરિણયણ ન. ' લગ્ન. ' ૨-૧૩ [सं. परिनयन]

પલાવ પું. ' આક્રંદ. ' ૮-૨૫ [सं. प्रलाप]

પવાલઉ પું. ' પરવાળું, એક રત્ન. ' ૪-૨૫ [सं. प्रबाल]

પસઇ ' ખોબો. ' સર૦ ગુજ. ' પોશ, પસલી. ' ૨-૧૭ [सं. प्रसृति]

પહરાઉત પું. ' પહેરો ભરનાર, ચોકીદાર. ' ૧૪-૪૦ [ફા. પહરહ્ = ચોકી. सं. प्राहरिक > प्रा. पाहरिअ = ચોકીદાર, એ પણ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે. સંસ્કૃત અને ફારસી બન્ને શબ્દો એક મૂળમાંથી આવ્યા હશે.]

પહાણો વિ. ' મુખ્ય. ' ૧-૨૭ [सं. प्रधान]

પહિચાણિ સ્ત્રી. ' ઓળખાણ, પરિચય. ' ૨૯-૧૪૮ [सं. प्रत्यभिज्ञान > प्रा. पच्चहिआण. સર૦ हि. पहिचान, ગુજ. પિછાણ—ન]

પહિય પું. ' પ્રવાસી. ' ૧૦-૧૨ [सं. पथिक] સર૦ ગુજ. ' પઈ ' (' પરોણો-પઈ 'માં)

પહિરણ ન. ' પહેરવેશ. ' **પહિરણિ** ૧-૧૦, ૧૩-૪, ૨૧-૧૧; **પિહરણિ** ૩૦-૨૨૧; **પિહિરણ** ૨૨-૨૨ [सं. परिधान > प्रा. परिहाण, पहिराण, पहिरण. સર૦ ફા. પીરાહીન.]

નિરતી વિ. ' રપષ્ટ, નિશ્ચિત. ' ૨-૨૦; **નિરતુ** ૨૪-૨; **નિરૂતઉ** ૪-૧૩ [प्रा. णिरुत्त < सं. निरुक्त]

નિલવાટ ન. ૧૮-૧૯, ૨૨-૨૪. જુઓ **નલવટ.**

નીકી વિ. ' સુન્દર. ' ૩૧-૮ [प्रा. णिक्क]

નીભર વિ. ' ગાઢ. ' ૨૦-૪૬ [सं. निर्भर > प्रा. णिब्भर]

નીલડ વિ. ' ઘોડાની એક જાત. ' **નીલડા** ૧૪-૬૬

નીલવણિ સ્ત્રી. ' લીલું શાક, લીલોતરી, ' ગુજ. ' લીલવણી. ' ૩૦-૩૦૧

નીસાણ ન. ' નોબત. ' ૮-૧૧ [सं. निस्स्वान > निस्साण]

નેઅર ન. ' ઝાંઝર, નૂપુર. ' ૨૨-૧૮ જુઓ **નેઉર.**

નેઉર ન. ' ઝાંઝર, નૂપુર. ' ૧-૧૧ [सं. *नेपुर = नूपुर. સર૦ ગુજ. નેવર, નેપુર; હિ. નેવર, નેવલ] જુઓ **નેઅર.**

ન્હવણ ન. ' સ્નાન. ' ૨૯-૫૦; **ન્હવણુ** ૫-૧૨ [सं. स्नपन]

ન્યાન ન. ' જ્ઞાન. ' ૩૦-૨૬૨; **ન્યાનઇ** ૩૦-૩૪; **ન્યાંન** ૩૦-૧૭ [सं. ज्ञान]

પઇ પું. ' પગ. ' ૩-૧ [सं. पद > प्रा. पय] જુઓ **પય.**

પગાર પું. ' કોટ. ' **પગારિ** ૯-૧૨ [सं. प्राकार]

પટઉલડી સ્ત્રી. ' ઉત્તમ રેશમી વસ્ત્ર, પટોળી, પટોળું'. ૨૧-૧૧, ૨૧-૨૭; **પટઉલી** ૧૨-૬; **પટ્ટુલી** ૬-૫૧, ૨૨-૩૩, ૨૨-૩૬, ૨૨-૪૯, ૩૦-૨૨૧, ૩૬-૪૫; **પટોલડી** ૧૩-૪, ૧૩-૧૧; **પટોલિ** ૪-૩૯; **પટ્ટોલિ** ૯-૩. આ શબ્દની વ્યુત્પત્તિની ચર્ચા માટે જુઓ મહીરાજકૃત ' નલ-દવદંતી રાસ 'માં **પટઉલઉ.**

પડવંડ વિ. ' સજ્જ. ' **પડવંડા** ૩૦-૨૫૧ [सं. प्रतिपद् > पडिवड] અર્થાન્તર માટે જુઓ મહીરાજકૃત ' નલ-દવદંતી રાસ 'ના શબ્દકોશમાં **પડવડ.**

પણચ સ્ત્રી. ' ધનુષની દોરી. ' **પણચઇં** ૧૮-૩૫ [प्रा. पडंचा]

પય પું. ' પગ. ' ૫-૨ [सं. पद] જુઓ **પઇ.**

પાંજરી સ્ત્રી. ' વહાણનો એક ભાગ. ' ૨૪-૬ [सं. पञ्जर]

પિકખ સ. ક્રિ. સ્ત્રી. ' જોવું, ' ગુજ. ' પેખવું. ' **પિકખેવી** ૧-૪ [सं. प्र. + ईक्ष > प्रा. पेक्ख, पिक्ख]

પિણિ અ. ' પણ, પરન્તુ. ' ૨૯-૯૫ [सं. पुन : अपि, प्रा. पुणवि, જૂ. ગુજ. પણિ, અર્વા. ગુજ. પણ, હિ. પુનિ. પ્રસ્તુત ' પિણિ ' રૂપ રાજસ્થાનીની અસર દર્શાવે છે.]

પિશુ ન. ' પ્રાણી, પશુ. ' ૧૪-૭૨ [सं. पशु]

પીહર ન. ' સ્ત્રીના પિતાનું ઘર, પિયર ' [सं. पितृगृह > प्रा. पिअहर] આને મળતા અન્ય ગુજ. શબ્દો માટે જુઓ મહીરાજકૃત ' નલ-દવદંતી રાસના શબ્દકોશમાં **પીહર.**

પુફ ન. ' ફૂલ. ' ૧૯-૨૭ [सं. पुष्प > प्रा. पुप्फ]

પુલ અ. ક્રિ. ' જવું, પળવું. ' **પુલઈ.** ૩૬-૩૦

પૂગ અ. ક્રિ. ' સંતોષ થવો, પુરાવું ' **પૂગઉ** ૫-૧૫; **પૂગી** ૨૨-૫૫, ૨૯-૧૨૫ [सं. पूर्यते > पुज्जइ > જૂની ગુજ. પૂજઇ, પૂગઇ. સર૦ અર્વાચીન ગુજ. પૂગવું = પહોંચવું]

પેલાડિ સ્ત્રી. ' પીડા, વેદના. ' ૨૬-૧૭

પ્રતિલાભ સ. ક્રિ. [સં.] ' સાધુ આદિને દાન આપવું તે. ' **પ્રતિલાભઇ** ૩૦-૨૬૬ [આ જૈન ધાર્મિક પરિભાષાનો શબ્દ છે.]

પ્રદેશ પું. [સં.] ' પરદેશ, બીજો દેશ. ' ૨૬-૬, ૩૦-૩૩

પ્રેતમ પું. ' પ્રીતમ. ' ૩૬-૫૧ [सं. प्रेयतम]

ફરસણ ન. ' સ્પર્શ. ' ૨૯-૮૮ [सं. स्पर्शन > प्रा. फरिसण]

ફાગ, ફાગુ જુઓ, આ સંગ્રહ સાથે જોડેલો ' ફાગુનો સાહિત્યપ્રકાર ' એ લેખ.

ફાડ સ. ક્રિ. ' ભાગ કરવા ' (સેંથો પાડીને વાળના બે ભાગ કરવા એ અર્થમાં અહીં છે.) **ફાડઈ** ૧-૧૩ [सं. * स्फाट्यते > प्रा. फाडेइ. અથવા सं. स्फाल् ઉપરથી]

ફાર વિ. ' અતિશય. ' ૩-૧૪; **ફારો** ૨-૧૪ [सं. स्फार. સર૦ म. फार]

ફાલી સ્ત્રી. ' સાડી. ' ૯-૮. આ જ અર્થમાં એના પ્રયોગ માટે જુઓ

પહિલ્લી વિ. ‘ પ્રથમ, પહેલી, ઉત્સુક. ’ ૧-૧૬ [सं. * प्रथिल्ल > प्रा. पहिल्ल]

પહુત અ. ક્રિ. ‘ પહોંચવું. ’ **પહુતઉ** ૧-૨; **પુહતલુ** ૧૩-૧; **પહુતુલ** ૮-૧ [सं. प्रभूत > प्रा. पहुत्त, पहुप्प. કેટલાક વિદ્વાનો सं. प्रभुत्व > प्रा. पहुत्त અને કેટલાક सं. प्राप्त > प्रा. पत्त, पहुत्त એ પ્રમાણે વ્યુત્પત્તિ આપે છે. पहुत्त > पहुच्च ઉપરથી ગુજ. ‘ પહોંચવું, ’ મ. ‘ પોહચણેં, ’ હિ. ‘ પહૂંચના ’ આદિ વ્યુત્પન્ન થાય.]

પંગ ન. ‘ ઢોલક જેવું એક વાજિંત્ર. ’ ૨૮-૬૨ [सं. उपाङ्ग > प्रा. उपंग]

પંચ શબ્દ પું. ‘ પાંચ વાદ્યનો મંગલસૂચક ધ્વનિ. ’ ૨૭-૧૩. આ વિષે ચર્ચા માટે જુઓ મહીરાજકૃત ‘ નલ-દવદંતી રાસ ’ના શબ્દકોશમાં **પંચ શબ્દ.**

પંતિ સ્ત્રી. ‘ હાર, પંક્તિ. ’ ૧૮-૧૮; **પંતિહિ** ૩-૧૦ [सं. प्रङ्क्ति > प्रा. पंति. સર૦ ગુજ. ‘ પાંથી ’ (હોળેલા વાળનો ગુચ્છો), ‘ પાંતિ, ’ ‘ જાતપાંત. ’]

પંનરપિ અ. ‘ ફરી વાર. ’ ૨૨-૧૪ [सं. पुनरपि]

પાગ પું. ‘ પગ. ’ **પાગિહિ** ૩૫-૫ [सं. पद + क > प्रा. पअग. જે ઉપરથી પગ અને પાગ એ બે શબ્દો આવે છે.]

પાચ અ. ક્રિ. ‘ પરિપક્વ થવું, પાકવું. ’ **પાચઇ** ૬-૧૬ [सं. पक्व > प्रा. पक्क, पच्च. સર૦ ગુજ. ‘ પાકુંપચ ’]

પાટણ ન. ‘ નગર. ’ ૨૪-૭ [सं. पत्तन > प्रा. पट्टण]

પાડલિય ન. ‘ પાટલિપુત્ર, મગધનું પ્રાચીન પાટનગર. ’ **પાડલિય-માહિ** ૧-૨.

પાથર પું. ‘ પથ્થર. ’ ૩૬-૩૦ [सं. प्रस्तर > प्रा. पत्थर]

પાવસ પું. ‘ વર્ષા ઋતુ. ’ ૨૮-૩૨; **પાવસુ** ૧-૨૦ [सं. प्रावृष > प्रा. पाउस]

પાંચયન્ન પું. ‘ શ્રીકૃષ્ણના શંખનું નામ. ’ ૧૪-૩૪ [सं. पाञ्चजन्य]

પાંચાલી સ્ત્રી. ‘ પૂતળી. ’ ૧૮-૩૩ [सं. पाञ्चाली]

બોહ સ. ક્રિ. ' બોધ કરવો, ઉપદેશ કરવો. ' **બોહંતઉ** ૧-૨ [સં. वोध् > प्रा. वोह]

ભઉરવ પું. ' એક કીમતી વસ્ત્ર. ' ૨૨-૪૭, ૩૦-૧૯૭

ભટ્ટ પું. [સં.] ' સ્તુતિપાઠક, ' ગુજ. ' ભાટ. ' ૩-૪; **ભટ્ટહ** ૨-૧૬

ભડવાઉ પું. ' પરાક્રમની કીર્તિ. ' ૨-૮, ૨૪-૫; **ભડવાય** ૧૭-૨૫ [સં. भटवाद]

ભત્તિ સ્ત્રી. ' ભજવું તે. ' ૩-૧ [સં. भक्ति]

ભમણ ન. ' ભવન, મન્દિર. ' **પાસભમણિ** (પાર્શ્વનાથના મન્દિરમાં) ૭-૩૪ [સં. भवन. અહીં ' વ 'નું ' મ ' માં પરિવર્તન થઈ બનેલું રૂપ નોંધપાત્ર છે. કોઈ બોલીમાં આ રૂપ પ્રચલિત હશે. ' °ભમણિ 'નું પાઠાન્તર ' °ભુવણિ ' મળે છે.]

ભમહડી સ્ત્રી. ' **ભમર** ' ૧૪-૩૨; **ભમહિ** ૧૫-૧૨; **ભમુહ** ૩-૯, ૪-૨૨; **ભુમહિય** ૬-૨૭; **ભુંહડિયહં** ૨-૮; **ભૂમહીય** ૬-૨૫ [સં. *भ्रमुक > प्रा. भमुह, भमह, भुमह]

ભયડિ સ્ત્રી. ' ભમર. ' **ભયડિહિ** ૨૦-૫ [સં. भ्रुकुटि > प्रा. भिउडि, भउडि]

ભરથેશ્વર પું. ' ભરત ચક્રવર્તી, પ્રથમ તીર્થંકર આદિનાથના પુત્ર. ' ૧૦- પુષ્પિકા [સં. भरतेश्वर]

ભરહ ન. ' નૃત્યસંગીત આદિ. ' ૨૨-૩૭ [સં. भरत = નાટ્યશાસ્ત્રના પ્રણેતા ઋષિનું નામ. તે ઉપરથી ' ભરહ ' શબ્દ અર્થવિસ્તાર પામી ઉપર્યુક્ત અર્થમાં પ્રચલિત થયો છે. જુઓ : **ભરહ**-છંદિ ભુંગલ ભરહરઇ, અબલા ઊભી ઊસર કરઇ '—વીરસિંહકૃત ' ઉષાહરણ, ' પં. ૭૪]

ભરૂઆડી સ્ત્રી. ' ભરવાડી, ભરવાડની સ્ત્રી, ગોપી. ' ૧૯-૫૮, ૧૯-૬૯.

ભવિયણ પું. ' મોક્ષને યોગ્ય જીવ. ' ૩૭-૧૮ [સં. भविक + जन] આ જૈન પારિભાષિક શબ્દ છે.

ભંભરભોલી સ્ત્રી. ' સાવ ભોળી, મુગ્ધ. ' ૨-૧૨; **ભંભલભોલિય** ૩-૫; **ભામરભોલી** ૨૦-૫. **ભાંભરભોલવ** સ. ક્રિ. ' ભોળવવું: **ભાંભર-ભોલવી** ૩૦-૨૩૫ [સં. विह्वल + *भ्रमुक्क > प्रा. भिब्भल – भिंभल + भोल्लअ – ભોલઅ. જુઓ ભોજના ' સરસ્વતીકંઠાભરણ 'માં : ' બાલી **ભુમ્ભરુભોલિ**

'વસંતવિલાસ,' કડી ૩૮. સર૦ ગુજ. 'ચોફાળ, ફાળિયું,' આદિ શબ્દો. વ્યુત્પત્તિ માટે જુઓ **ફાડ.**

ફાસૂ વિ. 'નિર્જીવ.' ૩૦-૬૬ [सं. प्रासुक > प्रा. फासुअ]

ફીતઉ વિ. 'સમર્થ.' ૭-૫૭ [सं. स्फीत]

બહિણી સ્ત્રી. ' ૨-૧૫ [सं. भगिनी. सर० म. वहीन]

બહિનર સ્ત્રી. 'બ્હેન,' ગુજ. 'બ્હેનડ.' ૨૮-૨૪ [सं. भगिनी > प्रा. बहिनी, बहिन + स्वार्थिक 'ड']

બહિરખુ પું. 'કોણીનું એક ઘરેણું.' **બહિરષા** ૧૮-૨૨; **બિહિરષા** ૨૨-૪૬ [प्रा. बाहरक्ख > सं. बाहुरक्ष. सर० हि. बैरखी]

બંધાલગ પું. 'એક કીમતી વસ્ત્ર.' ૨૨-૪૭. બાંધણીને મળતો આ કોઈ પ્રકાર હશે ?

બાઉલ સ્ત્રી. 'સુન્દર સ્ત્રી.' ૩૫-૨૫. જુઓ **વાઉલિ.**

બાજી સ્ત્રી. [ફા.] 'રમત, ખેલ.' ૨૨-૫૯

બારું ન. 'બંદરમાં પેસવાનો માર્ગ.' **બારાં** ૨૪-૭ [सं. द्वार > प्रा. बार]

બાલાપણ ન. 'યૌવન.' ૩૬-૧૦ [सं. बालत्वन > प्रा. बालप्पण]

બાવનચંદન ન. 'ચંદન' ૧૮-૬૯; **બાવનિચંદન** ૨૨-૪૩ [ફા. બાવન + सं. चन्दन. એક જ અર્થના, પણ વિભિન્ન ભાષાઓમાંથી આવેલા બે શબ્દોનો આ અનુવાદમય સમાસ (Translation-compound) છે. 'બાવનાચંદન' અથવા 'બાવનચંદન' રૂપે આ શબ્દ જૂની ગુજરાતીમાં વારંવાર વપરાયેલો છે. એનાં કેટલાંક અવતરણો માટે જુઓ 'શબ્દ અને અર્થ,' પૃ. ૧૫૧-૧૫૨. ટિપ્પણ]

બાવનવીર વિ. 'પરાક્રમી, ચતુર.' ૩૪-૨૪; **બાવનવીરિ** ૨૦-૪૨

બીજલ સ્ત્રી. 'વીજળી.' ૧૨-૮ [सं. विद्युत् > प्रा. विज्जु > ગુજ. વીજ, બીજ + સ્વાર્થિક 'લ.' સર૦ हि. बीजली, ગુજ. વીજળી]

બોરીયાવડિ સ્ત્રી. 'એક કીમતી વસ્ત્ર;' એમાંથી કાંચળી પણ બનતી. ૧-૧૩. પ્રાચીન ગુર્જર ગ્રન્થમાલામાં હવે પછી પ્રકટ થનાર 'વર્ણકસમુચ્ચય' માં વસ્ત્રવર્ણનમાં આ વસ્ત્રનો ઉલ્લેખ છે.

મણુમય વિ. ' મણિનાં. ' ૧૨-૬ [सं. मणिमय]

મતુ અ. નિષેધાર્થ, હિ. ' મત. ' ૮-૨૮

મદનમેષલી સ્ત્રી. ' એક પ્રકારની હીરજડિત મેખલા. ' ૨૨-૨૬ [सं. मदनमेखला]

મધ પું. ' ચૈત્ર માસ. ' ૨૨-૫૯ [सं. मधु]

મધર વિ. ' મીઠું, કર્ણપ્રિય. ' ૨૨-૩૪ [सं. मधुर]

મન અ. નિષેધાર્થ. ૨૦-૩૨; **મનિ** ૨૦-૪૯ [म < सं. मा. + सं. न]

મનુહાર સ્ત્રી. ' મનનુ હરણ કરવું તે. ' ૩૦-૨૨૩. [જૂની ગુજરાતીમાં આ શબ્દનાં અર્થાન્તરો: ' મહિમા, માહાત્મ્ય '—ગોવિન્દકૃત ' મામેરું ', પંક્તિ ૨૬૭; વિશ્વનાથ જાનીકૃત ' પ્રેમપચીશી, ' પંક્તિ ૬૪૦. ' આગ્રહ ' —' પ્રેમપચીશી, ' પં. ૬૭, ૧૫૩, ૩૪૦. સર૦ ઉત્તર ગુજરાતની બોલીમાં ' મનવેર ' = આગ્રહ; हि. **मनुहार** = વિનંતી]

મયગલુ પું. ' હાથી, ' ગુજ. ' મેગળ. ' ૨-૨૬ [सं. मदकल > प्रा. मयगल]

મરગયજાદર ન. મરગદ જેવા લીલા રંગનું જાદર વસ્ત્ર. ' ૨-૨૦ [सं. मरकत + જૂ. ગુજ. જાદર] જુઓ **જાદર.**

મરહઠી વિ. ' મહારાષ્ટ્રની સ્ત્રી. ' ૧૩-૧૦, ૨૧-૧૩ [सं. महाराष्ट्रिका > प्रा. महरट्ठिआ, मरहट्ठिआ]

મલાર પું. ' આનંદ કરાવનાર. ' ૩૦-૧૮૩; **મલ્હારુ** ૭-૩; **મલ્હારો** ૧૦-૫. [दे. मल्ह् ' આનંદ કરવો, મહાલવું ' ઉપરથી. ૧૬-૩માં **મલ્હાવિઉ** ' આનંદ કરાવ્યો ' પ્રયોગ છે, તે આના કારકનો છે. વળી જુઓ ૩૭-૧૭માં **મલ્હાવઉં** ' ગુણ ગાઉં. ' સર૦ અર્વાચીન ગુજ.માં મલાવવું ' = બહેલાવીને વાત કરવી]

મસગ પું. ' એક પ્રકારનું કીમતી વસ્ત્ર. ' ૩૦-૧૯૬

મહમહ અ. ક્રિ. [પ્રા.] ' ખુશબો ફેલાવવી, મહેકવું, ' સર૦ ગુજ. ' મઘમઘવું. ' **મહમહંત** ૧-૭; **મહમહિયા** ૧-૩

મહિયલ ન. ' પૃથ્વી. ' **મહિયલિ** ૧-૨ [सं. महीतल]

ઉલ્લસિઅણિઅંસણી, ગહણુ સુણિવિ ણિક્કન્તા ણિદ્દાએ ભેંભલી ' (' આપણા કવિઓ, ' પૃ. ૫૪). જેસલમેરના ગ્રન્થભંડારમાં ખરતરગચ્છીય જિનહંસ-સૂરિની બારમાસી સ્તુતિની એક ત્રૂટિત પ્રતિ મારા જોવામાં આવી હતી. એમાં શ્રાવણ માસના વર્ણનમાં—' શ્રાવણુ સોહાવિઉ માસ રંગભર, મિલઉ સહિયર ચેલીયાં; રાગ ગૂજરિ સુગુરુ ગાવઉ, હરષિ **ભંભરભોલીઆં.** ' વળી જુઓ કવિશ્રી નાનાલાલના એક ગીતમાં–' મોરુ મોરુ ક્યાં થકી જઈશ **ભંમરભૂલી** મોરલી રે. ' સર૦ हि. ' भमरिभुलान. '

ભાદ્રવ પું. ' ભાદરવો મહિનો. ' ૪-૩૩ [सं. भाद्रपद > प्रा. भद्दवअ. હિ. ભાદો]

ભારથી સ્ત્રી. ' સરસ્વતી. ' ૧૯-૩ [सं. भारती]

ભાસ સ્ત્રી. ' પદ્યખંડ, સળંગ કાવ્યનો એક ભાગ. ' ૧-૫, ૧-૯, ૧-૧૩, ૩-૬, ૩-૧૧, ૩-૧૬, ૫-૬, આદિ [सं. भाषा.] ' ભાસ ' શબ્દનો ' ગીત ' અર્થ પણ થાય છે. જુઓ **ભાસિ** ૨૨-૩૮. કેટલીક વાર અલગ કાવ્યોને પણ જૈન ગુજ. સાહિત્યમાં ' ભાસ ' કહે છે. જુઓ મહીરાજકૃત ' નલ-દવદંતી રાસ 'ના શબ્દકોશમાં **ભાસ**]

ભાસરુ વિ. ' પ્રકાશમાન, તેજસ્વી. ' ૬-૫ [सं. भास्वर]

ભિગ્ગહ પું. ' પ્રતિજ્ઞા, ધાર્મિક નિયમ. ' ૧-૧૬ [सं. अभिग्रह > प्रा. अभिग्गह]

ભિતર અ. ' અંદર. ' **ભિતરિ** ૩૬-૩૦ [सं. अभ्यंतर > अब्भिंतर. ગુજ. હિ. ભીતર]

ભીંભલી સ્ત્રી. ' મુગ્ધા. ' ૨૨-૩૪ સં. [विह्वला > प्रा. भिब्भल] જૂના ગુજરાતી સાહિત્યમાંથી આ પ્રકારનાં અવતરણો માટે જુઓ મહીરાજકૃત ' નલ-દવદંતી રાસ 'ના શબ્દકોશમાં **મદભિંભલ.**

ભેઉ પું. ' રહસ્ય. ' ૩૭-૫ [सं. भेद > प्रा. भेअ]

ભેષ પું. ' વેશ, પહેરવેશ, ' ૨૯-૧૨૩ [सं. वेश. સર૦ ગુજ. ' ભેખ. ' વ > ભ માટે જુઓ ઉપર **ભંમરભોલી** અને **ભીંભલી.**]

મઉડ પું. ' મુકુટ. ' સર૦ ગુજ. ' મોડ. ' ૯-૯ [सं. मुकुट]

મઠ સ. ક્રિ. ' દબાવવું. ' **મઠી** ૧૯-૨૩ [सं. मथ्]

મડપ્ફર વિ. [દે.] ' ગર્વિત. ' ૧-૮

માદલ ન. ' એક વાદ્ય. ' ૧૯-૮૫ [सं. मर्दल > प्रा. मद्दल. સર૦ ગુજ. માદળિયું = માદલના આકારનું ઘરેણું]

માલ પું. ' પહેલવાન. ' ૧૪-૨૫, ૧૯-૩૦ [सं. मल्ल] જુઓ **માલાખાડ.**

માલાખાડ પું. ' અખાડો, વ્યાયામશાળા. ' **માલાખાડઇ** ૧૯-૩૦; **માલાખાઢઇ** ૩૦-૨૩૬ [सं. मल्ल + अक्षवाट > अक्खाड] જુઓ **માલ.**

માલ્હ અ. ક્રિ. ' આનંદ પામવું. ' **માલ્હઇ** ૧૮-૫૭ જુઓ **મલાર.**

માવટી સ્ત્રી. ' સ્ત્રીની સેંથી ઉપરનો એક અલંકાર. ' ૩૬-૪૬

માંડ અ. ' મુશ્કેલીએ, માંડ માંડ. ' ૨-૫, ૪-૧૩, ૬-૨૨ [सं. मनाक् > અપ. મણાઉં]

મિલિયાગિરિ પું. ' દક્ષિણમાં આવેલો એક પર્વત. ' ૧૨-૧ [सं. मलयगिरि]

મિલીઆનીલ પું. ' મલયગિરિ ઉપરથી આવતો પવન, દક્ષિણાનિલ. ' ૨૨-૩૯ [सं. मलयानिल]

મીનતિ સ્ત્રી. ' વિનંતિ. ' ૧૭-૯; **મીનતી** ૩૪-૪૨ [सं. विज्ञप्ति > प्रा. विण्णत्ति. હિ. मिन्नत]

મુગતિશિલા સ્ત્રી. ' સર્વાર્થસિદ્ધ સ્વર્ગની ઉપર બાર યોજને આવેલું મુક્ત જીવોનું સ્થાન, જે ઇષત્પ્રાગ્ભાર પૃથ્વી તરીકે પણ ઓળખાય છે. ' ૨૪-૭ [सं. मुक्तिशिला. આ જૈન ધાર્મિક પરિભાષાનો શબ્દ છે.]

મુધરુ વિ. ' મધુર. ' ૨૨-૪૪ [सं. मधुर. સર૦ ગુજ. મધરો = ધીરો] જુઓ **મુહુર.**

મુસમૂરણ વિ. ' નાશ કરનાર. ' ૩૪-૩૯ [प्रा. ' मुसमूर ' નાશ કરવું ઉપરથી]

મુહત પું. ' મંત્રી, મહેતો. ' ૨૯-૬૧; **મુહતઉ** ૨૯-૩૪, ૨૯-૩૬, ૨૯-૬૯, ૨૯-૭૭, ૨૯-૯૧, **મુહતા** ૨૯-૫૦, ૨૯-૧૨૭ [सं. महत्, प्रा. महंत, અપ. મહંતઉ] જુઓ મહીરાજકૃત ' નલ-દવદંતી રાસ 'ના શબ્દકોશમાં **મુહુત.**

મુહવડ સ્ત્રી. ' આગળ. ' **મુહવઢિ** ૧૭-૨૪ [सं. मुखपट.] સર૦ ગુજ. ' મ્હોંવડ ' = આગળનો ભાગ, ' મોવડી ' = આગેવાન]

મુહુર વિ. ' મીઠી. ' ૧૦-૩ [सं. मधुर] જુઓ **મુધરુ.**

મહિર સ્ત્રી. ‘ કૃપા, દયા. ’ ૩૧-૩૩; **મહેર** ૩૨-૯ [ફ્રા. મિહ્ર]

મહિવટ્ટ પું. ‘ સુગંધી પદાર્થ વડે કપાળ ઉપર કરાતી આડ. ’ ૩૫-૬

મહિરાંણ પું. ‘ મહાસાગર. ’ ૩૨-૯ [सं. महार्णव. સર૦ ગુજ. મહેરાણ, મહેરામણ.]

મહૂયરિ સ્ત્રી. ‘ વાંસળી. ’ ૧૯-૮૫ [सं. मधुकर-, સર૦ ગુજ. મહુવર. જૂની મૈથિલીના ‘ વર્ણરત્નાકર ’ (પૃ. ૩૪)માં ‘ મહુઅરિ ’ મળે છે. જૂની બં. ‘ મૌહારી, ’ ‘ મોહારી. ’ જુઓ ‘ વર્ણરત્નાકર ’ની ડૉ. સુનીતિકુમાર ચેટરજીની પ્રસ્તાવના, પૃ. ૬૩]

મહેલિ સ્ત્રી. ‘ સ્ત્રી. ’ ૭-૩૧ [सं. महिला. જૈન સંસ્કૃતમાં ‘ મહેલા ’ રૂપ પણ મળે છે.]

મંજીર ન. [સં.] ‘ ઝાંઝર. ’ ૩૬-૪૪

મંડણઉ પું. ‘ અલંકાર, શોભા. ’ ૩૫-૧ [सं. मण्डनकः > प्रा. मंडणओ]

મંમાણી સ્ત્રી. ‘ એક ખાણ, જ્યાંથી ઉત્તમ આરસના પથ્થર નીકળતા હતા. ’ ૧૮-૨૬ [આ પથ્થર મુખ્યત્વે મૂર્તિઓ ઘડવાના કામમાં વપરાતા હતા. આ ઉલ્લેખ અન્યત્ર પણ છે. જેમ કે રાજશેખરસૂરિના ‘ પ્રબન્ધકોશ ’ (ફ્રા. ગુજ. સભાની આવૃત્તિ, પૃ. ૨૪૦)માં—‘ उपलपञ्चकं मम्माणीखनीतो दापय । ’ વળી ‘ सशैलमयबिम्बं मम्माणीयखनीसक्तपरिकरमानीय निवेशितवान् ’ (મેરુતુંગાચાર્યકૃત ‘ પ્રબન્ધચિન્તામણિ, ’ ફ્રા. ગુજ. સભાની આવૃત્તિ, પૃ. ૧૪૨); ‘ श्रीमन्त्रीशः श्रीशत्रुञ्जयभूमिगृहयोग्यं श्रीयुगादिजिनबिम्बं धन्यं मन्यमानस्य सुरत्राणस्यानुज्ञया तद्देशवर्त्तिन्या मुम्माणीनाम्न्याः खन्याः प्रयत्नशतैरानीतवान् ’ (એજ, પૃ. ૧૬૯). અર્થાત્ આ ઉલ્લેખ પ્રમાણે તેરમા સૈકામાં આ ખાણનો પ્રદેશ દિલ્હીના સુલતાનની હકુમતમાં હતો. ‘ પુરાતન પ્રબન્ધસંગ્રહ ’ (પૃ. ૯૯) અનુસાર ‘ મમ્માણી ’ ખાણ મારવાડમાં નાગોર પાસે કડાણા ગામમાં આવેલી હતી—‘ तन्नागपुरप्रत्यासन्नकडाणाग्रामे मम्माणीनामखाणौ... અત્યારના મકરાણના પ્રદેશમાં આ ખાણ આવેલી હતી એવી પણ કેટલાકની માન્યતા છે.]

માગુ પું. ‘ સેંથો. ’ ૮-૧૨; **માગિ** સ્ત્રી. ૩૬-૪૬; **માઘ** સ્ત્રી. ૨૧-૨૩ [सं. मार्ग સર૦ हि. माँग]

રસક વિ. 'રસિક, વિદગ્ધ.' ૩૬-૫૫ [सं. रसिक]

રાઇણિ સ્ત્રી. 'એક ફળઝાડ, રાયણ.' ૧૮-૬૩ [सं. राजादनी > प्रा. रायणि]

રાઉત પું. 'રાજા.' ૬-૧૯ [सं. राजपुत्र > प्रा. रायउत्त. સર૦ ગુજ. રાવત.]

રાતઉ વિ. 'આસક્ત.' ૧-૨૧, ૩૯-૩૦; **રાતુ** ૨૮-૨૪ [सं. रक्त > प्रा. रत्त]

રામતિ સ્ત્રી. 'રમત, ક્રીડા.' ૩૦-૨, ૩૦-૩, ૩૦-૧૭૧ [सं. *रम्यति > प्रा. रम्मति]

રાશ પું. 'ગોળાકારે નૃત્ય કરતાં ગીત ગાવું તે, રાસ.' ૨૨-૩૮ [सं. रास]

રિજજ અ. ક્રિ. 'કાકલુદી કરવી.' **રિજજઇ** ૨-૨૪ [જૂની ગુજ. માં 'રિગઇ' પ્રયોગ છે તે આ ઉપરથી હશે. જુઓ—'અંગ દેસનઉ અંગિ ઓલગઇ, જલંધરનઉ જીવિતવ્ય કારણિ **રિગઇ**' ('પૃથ્વીચંદ્રચરિત્ર,' પ્રા. ગુ. કા. સં., પૃ. ૯૬). સર૦ ગુજ. રગરગવું = કાકલુદી કરવી]

રુયરિ સ્ત્રી. આ શબ્દ વહાણના કોઈ ભાગ માટે વપરાયેલો જણાય છે. ૨૪-૮

રુહાડિ સ્ત્રી. 'મનોરથ' (?) ૨૬-૧૭

રૂપિણિ સ્ત્રી. રુક્મિણી, શ્રીકૃષ્ણની પત્ની.' ૩-૭, ૮-૮ [सं. रुक्मिणी > प्रा. रुप्पिणी]

રેટ સ. ક્રિ. 'પહેરવું.' **રેટઇ** ૩૬-૪૨

રેસિ અ. ચતુર્થીનો અનુગ. ૨૦-૪૫, ૩૬-૩૨ [અપ. રેસિ, રેસિં]

રેહ અ. ક્રિ. [પ્રા.] 'શોભવું.' **રેહઇ** ૧-૧૫

લગિ અ. 'થી, તેથી એને કારણે.' ૯-૪ [सं. लग्नस्मिन > અપ. લગ્ગહિં] આ વિષે ચર્ચા તથા અવતરણો માટે જુઓ 'ષષ્ટિશતક પ્રકરણ' અને નલ-દવદંતી રાસ'ના શબ્દકોશમાં **લગઇ**.

લડસડ અ. ક્રિ. 'લહેરમાં કે મદમાં ચાલવું તે. **લડસડતીય** ૭-૧૮

મુંધિ સ્ત્રી. ' ભોળી સ્ત્રી, મુગ્ધા. ' ૧૯-૨૩ [सं. मुग्धा > प्रा. मुद्धा > અપ. મુદ્ધ. માર. મુંધ. મુંધિ શબ્દનો પ્રયોગ વિક્રમના ચૌદમા સૈકા જેટલો જૂનો તો મળે છે. જેમ કે ' પ્રબન્ધચિન્તામણિ ' (ફા. ગુજ. સભાની આવૃત્તિ, પૃ. ૩૫)માં મુંજ વિષેના દુહાઓમાં—' ભોલિ મુંધિ મ ગવ્વુ કરિ પિક્કિવિ પડુગુ પાંઇ ']

મૂલગઉ વિ. ' મુખ્ય. ' ૧૧-૫; **મૂલિગુ** ૨૫-૨૦ [सं. मूलगतः > प्रा. मूलगओ] જુઓ મહીરાજકૃત ' નલ-દવદંતી રાસ 'ના શબ્દકોશમાં **મૂલગુ.**

મેઘવની વિ. ' મેઘવર્ણા નામે કીમતી વસ્ત્રની બનાવેલી. ' ૨૨-૨૧, ૩૬-૪૫ [सं. मेघवर्ण > प्रा. मेववण्ण. આ વસ્ત્રને લગતા સંખ્યાબંધ સાહિત્યિક ઉલ્લેખો મળે છે જુઓ **આભ અધારી.**]

મેઘાડંબર ન. [સં.] ' હાથી ઉપરની છત્રવાળી બેઠક. ' ૯-૬

મેર પું. મેરુ પર્વત. ૧૯-૨૯ [सं. मेरु]

મોછવ પું. ' મોટો ઉત્સવ. ' ૩૦-૩૧૮ [सं. महोत्सव]

મોડ પું. ' સ્ત્રીના મસ્તકનો એક અલંકાર, મોડ. ' **મોડા** ૩૫-૬ [सं. मुकुट > प्रा. मउड]

યારી સ્ત્રી. [ફા.] ' મૈત્રી. ' ૩૪-૩૩

રઇવલ્લહ પું. ' કામદેવ, રતિપતિ. ' ૧-૨૭ [सं. रतिवल्लभ]

રતિ સ્ત્રી. ' ઋતુ. ' ૩૬-૮; **રિતિ** ૩૬-૮ [सं. ऋतु]

રમલિ સ્ત્રી. ' ક્રીડા. ' ૬-૯, ૬-૧૦, ૮-૭, ૯-૨૨, ૧૪-૪૬, ૧૮-૨, ૨૨-૩૧ [सं. *रमणिका > प्रा. रमणिआ, रमलिआ]

રલિય સ્ત્રી. ' આનંદ. ' ૯-૪, ૩૫-૨ [सं. रति > प्रा. रइ, रय + ली, જૂની. ગુજ. રલિય, રલિ, રુલી. સર૦ જૂની ગુજ. રલીલાયત = આનંદિત, અર્વાચીન ગુજ. રળિયાત.]

રલિયાવણઉ વિ. ' આનંદદાયક, રળિયામણું. ૯-૨૨ [રલિ + આવણઉ] જુઓ **રલિય.**

રવાડી સ્ત્રી. ' સવારીમાં વૈભવપૂર્વક ફરવું તે. ' ૩૦-૧૩૩; **રિવાડી** ૧૦-૬ [सं. राजपाटिका> प्रा. रायवाडी] આ શબ્દનાં અર્થાન્તરો તથા એ વિષેનાં સાહિત્યિક અવતરણો માટે જુઓ મહીરાજકૃત ' નલ-દવદંતી રાસ 'ના શબ્દકોશમાં **રવાડી.**

લેહ પું. આ કોઈ ઘરેણું હશે ? ૨૨-૪૬

લેવ પું. 'સ્પર્શ, અસર. ૧૭-૨૭ [सं लेप]

લેસાલીયઉ પું. 'નિશાળે જનાર વિદ્યાર્થી, નિશાળિયો.' ૨૯-૭૮ [सं. लेखशालिकः > प्रा. लेहसालिओ] જુઓ **લેષસાલા.**

લોયણ ન. 'આંખ.' ૨-૮ [सं. लोचन]

વઇરાગર પું. 'હીરો, રત્નવિશેષ.' ૨૨-૧૯; **વઇરાગરુ** ૨૦-૭; **વયરાગર** ૧૭-૨ [सं. वज्र > प्रा. वइर + सं. आकर > प्रा. आगर, અર્થાત્ હીરાની ખાણ. પણ સહેજ અર્થફેરે આ શબ્દ જૂની ગુજ.માં 'હીરો' કે 'રત્ન' એ અર્થમાં પ્રયોજાયો છે. જુઓ 'અંબડ વિદ્યાધર રાસ' (ખંડ ૫, કડી ૯૯) માં—'બઇઠાં રત્ન મુકટનઇ ઠાણિ શુદ્ધિ મૂકી **વઇરાગર** ખાણિ.' પણ 'વિમલપ્રબન્ધ' (ખંડ ૧, કડી ૬૯)ના નીચેના અવતરણમાં 'વઇરાગર'નો 'રત્નની ખાણ' એ અર્થ કાયમ છે—'કરિઉં પ્રગટ વઇરાગર ઠાંસ, રત્નપૂર એ રૂડૂં નામ' અર્થાત્ શ્રીમાલ નગર રત્નોની ખાણરૂપ થવાથી એનું રત્નપુર એવું નામ (ત્રેતાયુગમાં) પડ્યું.]

વણજારડી સ્ત્રી. 'વણિકની—વેપારીની સ્ત્રી.' ૨૦-૨, ૨૦-૧૩; **વણજારી** ૨૦-૨૩; **વણિજારી** ૨૧-૩૧, ૨૦-૩૨, ૨૦-૪૩ [सं. वाणिज्य-कारक > प्रा. वणिजारअ + डी. સર૦ ગુજ. વણજારી, વણજારો]

વણસઇ સ્ત્રી. 'વનસ્પતિ.' ૫-૪, ૭-૩૬, ૧૮-૪૬, ૩૦-૨૪૨; **વનસઇ** ૩-૩, ૪-૪ [सं. वनस्पति > प्रा. वणस्सइ]

વદીતઉ વિ. 'પ્રસિદ્ધ' ૧૭-૨૪; **વદીતુ** ૨૮-૧૦૧, ૨૮-૧૦૩, ૩૪-૩૮ [सं. विदीत]

વદ્ધાવણઉં ન. 'ઉત્સવ,' ગુજ. 'વધામણું.' ૩૫-૨૪ [सं. वर्द्धापन > प्रा. वद्धावण.]

વધાર સ. ક્રિ. 'અભ્યુદય કરવો.' **વધાર્યા** ૧૯-૩૩ [सं. वर्ध- + कार > प्रा. वद्धआर]

વરસાલુ પું. 'વર્ષાઋતુ.' ૨૮-૨૯; **વરસાલા** ૨૨-૫૦; **વરિસાલઇ** ૧-૩ [सं. वर्षाकाल > प्रा. वरिसाआल, वरिसाल. એમાંથી ગુજ. વરસાદ, વરસાત]

વરસિઉ વિ. 'વર્ષપર્યંત.' ૪-૫૧ [सं. *वर्षिक. સર૦ ગુજ. વરસી]

લડહિ વિ. 'સુન્દર.' ૩-૨૨ [सं. लटभ > प्रा. लड्ह. लटभ એ સંસ્કૃત શબ્દ પ્રાકૃત ઉપરથી બનાવી કાઢેલો હોવા સંભવ છે. સર૦ ગુજ. લાડી, લાડો, લાડ] જુઓ **લડહિયતણ.**

લડહિયતણ ન. 'સુન્દરતા.' **લડહિયતણિ** ૭-૧૮ [सं. *लटभिकत्वन > પ્રા. લડહિયત્તણ] જુઓ **લડહિ.**

લલત વિ. 'રમ્ય.' ૨૨-૪૯ [सं. ललित]

લલવલઉ વિ. 'સુન્દર.' ૨-૨

લવણિમ ન. 'સૌન્દર્ય.' ૬-૨૮, ૬-૩૩, ૭-૨૮, ૨૯-૨૯ [सं. लवणिमन् > प्रा. लवणिम]

લવધુલઉ વિ. 'આસક્ત, લુબ્ધ.' **લવધુલા** ૨૦-૧૬ [सं. लुब्ध > લબ્ધ + લ]

લહકુડલઉ પું. 'કટાક્ષ, લહેકો.' **લહકુડલઇ** ૨-૮ [सं. लसत + कृत > प्रा. लहक्किअ]

લહૂઅડી વિ. 'નાની.' ૨૨-૪૨; **લહૂઆ** ૨૨-૫૬ [सं. लघुक > प्रा. लहुअ + स्वार्थिक 'डी']

લાડી સ્ત્રી. 'સુન્દર નાયિકા.' ૨-૮; **લાડિય** ૩-૨૨ [प्रा. लड्डिय] જુઓ મહીરાજકૃત 'નલ-દવદંતી રાસ'ના શબ્દકોશમાં **લાડણ.**

લાગી વિ. 'હલકી, નરસી.' ૧૭-૯. નિશ્ચિતપણે આ અર્થમાં અન્યત્ર પણ એનો પ્રયોગ છે.—'જેહ નગરમાહિ...ભલા **લાગા** અનેક લોક વસઇ' ('પૃથ્વીચંદ્રચરિત્ર,' પ્રા. ગુ. કા. સં., પૃ. ૯૮)

લિવંગ ન. 'લવિંગ,' ૩૦-૧૮૯ [सं. लवङ्ग]

લુક અ. ક્રિ. 'છુપાઈ જવું,' **લુકિઉ** ૧૪-૩૪, ૧૪-૩૫ [प्रा. लुक्क]

લુધડી વિ. 'આસક્ત, લુબ્ધ.' ૨૫-૭ [सं. लुब्धा > प्रा. लुद्धा > અપ. લુદ્ધ + ડી]

લેષસાલા સ્ત્રી. 'નિશાળ.' ૨૮-૧૨ [सं. लेखशाला. અર્વા. ગુજ. 'નિશાળ'ની વ્યુત્પત્તિ આ સં. શબ્દ ઉપરથી, प्रा. लेहसाला > જૂની ગુજ. લેહસાલ, લેસાલ, નેસાલ એ ક્રમે છે. જુઓ **લેસાલીયઉ.**

વિતપન્ન વિ. ' સંપૂર્ણ જ્ઞાતા. ' ૨૭-૧૦ [सं. व्युत्पन्न]

વિત્તુ વિ. ' ગોળ, વર્તુલાકાર. ' ૨-૧૫ [सं. वृत्त]

વિનડ ' સ. ક્રિ. ' પરાજિત કરવું. ' **વિનડિઉ** ૧૯-૮૧; **વિનડી** ૧૯-૮૩ [सं. विनर्तयति > અપ. વિણડ઼ઇ. આની સામે ' વિનડ ' (सं. विनट्) ક્રિયાપદ જૂની ગુજ.માં વધારે વ્યાપક છે.]

વિનાણ સ. ક્રિ. ' છેતરવું, ધૂતવું. ' **વિનાણી** ૩૬-૧૫, ૩૬-૨૭ [सं. विज्ञान > प्रा. विण्णाण] જુઓ **વિનાણગાર.**

વિનાણગાર વિ. ' યુક્તિબાજ, ધૂર્ત. ' ૩૬-૧૫; **વિનાણગારુ** ૩૬-૨૭ [सं. विज्ञान + कार > प्रा. विण्णाण + गार] જુઓ **વિનાણ.**

વિનુ પું. ' વિનય. ' ૨૪-૭ [सं. विनय]

વિમન ન. ' ઊલટી. ' ૩૦-૯૯ [सं. वमन]

વિરતંત પું. ' હકીકત. ' ૨૯-૮૩ [सं. वृत्तान्त]

વિરત્તઉ વિ. ' પરાઙ્મુખ. ' ૨-૩ [सं. विरक्त]

વિલખઉ વિ. ' સલજ્જ. ' ૨૯-૧૫૧ [सं. विलक्ष > प्रा. विलक्ख]

વિલવિલ અ. ક્રિ. ' વિલાપ કરવો. ' ગુજ. ' વલવલવું. ' **વિલવિલઇ** ૧૯-૧૧ [રવાનુકારી]

વિલૂર સ. ક્રિ. ' ઊતરડી નાખવું. ' ગુજ. ' વલૂરવું. ' **વિલૂરએ** ૧૧-૨ [प्रा. विलूर]

વિવહારીયુ પું. ' વેપારી. ' ૬-૩ [सं. व्यवहारिन् > प्रा. विवहारी, ગુજ. વહેવારિયો = વેપારી]

વિસઘારિય વિ. ' વિષથી બેચેન. ' ૧૮-૪૯, [सं. विष + प्रा. घार ' ઘેનમાં પડવું ' ઉપરથી ઘારિય. સર૦ ગુજ. ઘારણ]

વિસહર પું. ' સર્પ. ' ૧૮-૪૮ [सं. विषधर]

વિસ્સર વિ. ' શબ્દાયમાન. ' ૨૨-૪ [सं. विस्वर > प्रा. विस्सर]

વિહર અ. ક્રિ. ' એક સ્થળેથી બીજે સ્થળે વિચરવું. ' **વિહરંતઉ** ૧-૨ [सं. वि. + हृ]

વરિ અ. ‘ ઉપર. ’ ૬-૨૬ [सं. उपरि > प्रा. उवरि]

વસુધારા સ્ત્રી. [સં.] ‘ આકાશમાંથી દેવકૃત સુવર્ણવૃષ્ટિ. ’ ૩૦-૨૬૫

વંકડી વિ. ‘ વાંકી. ’ ૪-૨૨ [सं. वक्र > प्रा. वक्क, वंक + डी]

વંદુરવાલ સ્ત્રી. ‘ આસોપાલવ આદિનાં લીલાં તોરણ. ’ ૨-૬, ૪-૨૯; **વંદુરવાલિય** ૯-૩ [सं. वन्दनमाला > प्रा. वंदणमाला. આ શબ્દનાં વંદરવાલ, વાંદરમાલ, વનરવાલિ, વાનરવાલ જેવાં રૂપો જૂની ગુજ.માં મળે છે.]

વાઉલિ સ્ત્રી. ‘ સુન્દર સ્ત્રી. ’ ૩૫-૧. જુઓ **બાઉલ**.

વાઉલિ સ્ત્રી. ‘ વંટોળ. ’ ૨૯-૪૮ [सं. वायु > प्रा. वाउ + लि]

વાઘલઉ પું. ‘ વાઘ. ’ ૨૯-૩૭ [सं व्याघ्र > प्रा. वग्घ > ગુજ. વાઘ + લ]

વાદીસર પું. ‘ વાદ કરનારાઓમાં મુખ્ય. ’ ૧૭-૩ [सं. वादीश्वर]

વાલંભ પું. ૩૬-૨૬. જુઓ **વાલિભ**.

વાલિભ પું. ‘ પ્રિયતમ, વહાલમ. ’ ૩૧-૨૦; **વાલિંભ**. ૨૫-૧, ૨૫-૨ [सं. वल्लभ] જુઓ **વાલંભ**.

વાવર સ. ક્રિ. ‘ ખાવું. **વાવરઇ** ૩૦-૮૨, ૩૦-૯૮ [सं. व्यापृ. અર્વાચીન ગુજ.માં પણ જૈનોમાં વાપરવું = ખાવું]

વાસ અ. ક્રિ. ‘ પક્ષીઓનું બોલવું. ’ **વાસઇ** ૪-૯, ૨૧-૪; **વાસંતે** ૧૦-૧૧; **વાસિ** ૩૬-૫૩; **વાસિસિ** ૨૫-૨ [सं. वाश्]

વાંણહી સ્ત્રી. ‘ મોજડી. ’ ૨૨-૮૮ [सं. उपानह > प्रा. उवाणह, वाणह, વ્યત્યયથી વાહણ, મ. વાહણ = ચંપલ, પં. પાહણ. જૂની ગુજ.માં ‘ પાણહી ’ અને ‘ વાણહી ’ બન્ને શબ્દો વપરાયેલા છે. અવતરણો માટે જુઓ મહીરાજકૃત ‘ નલ-દવદંતી રાસ ’ના શબ્દકોશમાં **વાણહી**]

વિગૂતી વિ. ‘ સંકટમાં આવેલી. ’ ૩૬-૩૯ [सं. विगुप्ता > प्रा. विगुत्ता. થોડાક અર્થફેરથી ‘ વગૂતી ’ શબ્દ ઉત્તર ગુજરાતમાં ‘ અવ્યવસ્થિત, ફૂવડ જેવી ’ એવા અર્થમાં વપરાય છે.]

વિજયથંભ પું. ‘ કીર્તિસ્તંભ ’ ૧-૧૫ [सं. विजयस्तम्भ]

સઇંથઉ. 'સેંથા ઉપર પહેરવાના સ્ત્રીઓના ઘરેણા' તરીકે પણ આ શબ્દનો પ્રયોગ જૂની ગુજ.માં થયેલો છે. જુઓ મહીરાજકૃત 'નલ-દવદંતી રાસ'ના શબ્દકોશમાં **સઇંથુ**] જુઓ **સંથઉ.**

સઇર ન. 'શરીર.' **સઇરિ** ૨૨-૫૨; **સયરિ** ૨૦-૩૯, ૨૦-૪૧; **સયરુ** ૨૦-૨૨ [सं. शरीर > पा. प्रा. सरीर, જૂની ગુજ.માં 'ર'નો લોપ થતાં સઇર, સયર. આ પ્રકારનાં શબ્દરૂપો જૂની ગુજ.માં અન્યત્ર પણ છે, જેમ કે—सं. करीर > કઇર > કેર (એક નાનું વૃક્ષ, કેરડો), सं. सरिज्जल > સઇજ્જ > સેજળ ('સરવો સોરઠ દેશ, જ્યાં સાવજડાં સેજળ પીએ'), परिमल > પીમળ, આદિ]

સઉડઉ પું. 'મોં ઢાંકીને સૂઈ રહેવું તે,' ગુજ. 'સોડ.' ૩૦-૫૪.

સકાર પું. 'મૃગયા.' ૩૨-૨૧ [ફા. શિકાર]

સષાઈઉ પું. 'મિત્ર.' ૨૪-૪ [सं. सख्य > प्रा. सक्ख ઉપરથી]

સગ્ગ ન. 'દેવલોક.' ૧૮-૩૧ [सं. स्वर्ग]

સણસર સ્ત્રી. 'હીલચાલ.' ૧૯-૪

સદ પું. 'અવાજ,' ગુજ. 'સાદ.' **સદિ** ૨-૩ [सं. शब्द]

સમણ ન. 'સ્વપ્ન,' ગુજ. 'શમણું.' **સમણિ** ૩-૨૩ [सं. स्वप्न > प्रा. सुविण, सुमिण] જુઓ મહીરાજકૃત 'નલ-દવદંતી રાસ'ના શબ્દકોશમાં **સમણડઉં** અને **સુહણઉ** વળી જુઓ **સમિણડઉં** અને **સુમિણ.**

સમિણડઉં ન. 'સ્વપ્ન.' ૩૬-૩૭ [सं. स्वप्न > प्रा. सुविण, सुमिण + स्वार्थिक 'ड'] જુઓ **સમણ.**

સયવર પું. 'સ્વયંવર.' ૧૮-૩૨ [सं. स्वयंवर. સર૦ ગ્રા. ગુજ. શંભર = કન્યાપક્ષ કન્યાને લઈને લગ્ન કરાવવા માટે વરપક્ષ તરફ જાય તે. ભરૂચ આસપાસના રજપૂતોમાં આ શબ્દ પ્રચલિત છે.]

સરભિ વિ. 'સુગંધી.' ૨૨-૧૨ [सं. सुरभि] જુઓ **સુરહિ.**

સરવવરતિ સ્ત્રી. 'જૈન સાધુનાં વ્રતોનો સ્વીકાર.' ૩૦-૬૧ [सं. सर्वविरति]

સરસઇ સ્ત્રી. 'વિદ્યાની દેવી, સરસ્વતી.' ૧-૧ [सं. सरस्वती > प्रा. सरस्सई]

વિહરુ પું. ' આંતરો, તફાવત. ગુજ. ' વહેરો. ' ૧૯-૬૬

વિહલંઘલ વિ. ' વિહ્વળ. ' ૨-૨૪

વિંદ્રુ ન. ' સમુદાય. ' ૩૫-૩, ૩૫-૨૧ [સં. वृन्द]

વીરવલય ન. [સં.] ' પુરુષના હાથનું એક ઘરેણું. ' ૩-૧૬

વુટ્ઠિ સ્ત્રી. ' વરસાદ. ' ૧-૨૫ [સં. वृष्टि]

વેગૈ સ્ત્રી. ' ઘૃત આદિ વિકારજનક વસ્તુ. ' ૨૮-૧૦૨ [સં. विकृति > प्रा. विगइ. આ જૈન ધાર્મિક પરિભાષાનો શબ્દ છે.

વેધીય વિ. ' રસિક, સંસ્કારી. ' **વેધીયા** ૩૬-૫૭ [સં. वेधिताः] જુઓ **સવેધ.**

વેધ્યુ વિ. ' પ્રેમાસક્ત. ' **વેધ્યા** ૩૬-૫૫. જુઓ મહીરાજકૃત નલ-દવદંતી રાસ 'ના શબ્દકોશમાં **વેધ.**

વેસ સ્ત્રી. ' ગણિકા. ' ૧-૧૮, ૧-૧૯, ૧૦-૪ [સં. वेश्या > प्रा. वेसा]

વ્યાલૂ ન. ' સાંજનું ભોજન, ' ગુજ. ' વાળુ, વિયાળુ. ' ૩૦-૮૪ [સં. विकालिक > प्रा. विआलिअ > અપ. વિઆલિઉ.]

શત્રુકાર પું. ' સદાવ્રત, અન્નદાનશાલા. ' ૩૦-૨૫૬ [સં. सत्क + अगार > प्रा. सत्तअगार. જૂની ગુજ.માં આ શબ્દનાં ' સત્તૂકાર, ' ' સત્રુકાર ', ' સત્રુગાર, ' ' સૂત્રૂગાર ' એવાં રૂપો મળે છે.] જુઓ મહીરાજકૃત ' નલ-દવદંતી રાસ 'ના ' શબ્દકોશમાં **શત્રૂકાર.**

શરખંડ ન. ' સાડી માટેનું એક કીમતી વસ્ત્ર. ' **શરષંડાં** ૨૨-૩૫ [સં. श्रीखण्ड]

શોક સ. ક્રિ. ' ચૂસી લેવું, શોષી લેવું. ' **સોકી** ૧૯-૪૧ [સં. शोष > शोख > शोक. બીજી તરફ સં. शोषयति > प्रा. सोसेइ, અપ. સોસઈ, ગુજ. સોસવું.]

સઇ અ. ' આપોઆપ, પોતાની મેળે. ' ૨-૧; **સઈં** ૩૭-૬ [સં. स्वयं > प्रा. सयं > અપ. સઇં.]

સઇથઉ પું. ' માથાના વાળને બે ભાગમાં હોળતાં વચ્ચે પડતી લીટી, સેંથો. ' **સઇથઇ** ૨૧-૧૯; **સયથલઉ** ૧૨-૯ [સં. सीमन्तकः > અપ.

સાંઈઉ ન. 'આલિંગન.' ૨૦-૪૪; **સાંઈ** ૧૦-૬, ૧૯-૩૫, ૧૯-૯૪ [જૂની ગુજ.માં 'સાંઈ' અને 'સાંઈડુ' પ્રયોગ પણ છે. સં. स्वञ्ज् 'ભેટવું' અથવા સં. स्वागत > प्रा. साइअ ઉપરથી]

સાથ પું. 'પ્રવાસ કરતા વેપારીઓનો સમુદાય.' **સાથનાઈ** ૨૯-૭૬ [સં. सार्थ > प्रा. सत्थ]

સાન સ્ત્રી. 'નિશાની, સંકેત. ૧૦-૮ [સં. संज्ञा > प्रा. सण्णा]

સાનબાફ ન. 'એક કીમતી વસ્ત્ર.' ૨૨-૪૭ [ફા. શાના = ફણી (વણકરનું એક ઓજાર) + ફા. બાફ (બાફતન = વણવું ઉપરથી). સર૦ સં. वाप = વણાટ]

સામલુ વિ. 'ઘોડાની એક જાત.' **સામલા** ૧૪-૬૬ [સં. श्यामल]

સામિસાલ પું. 'અધિપતિ, માલિક.' ૨-૨૩, ૩-૩૦ [સં. स्वामिन् + सार. જૂની ગુજ.માં આ પ્રયોગ અન્યત્ર છે–'ઇણ પરિ પૂજઈ **સામિસાલ** નરનારી ધન્ન' ('સપ્તક્ષેત્રી રાસુ,' કડી ૪૦); 'ધંધલુ રાઉલુ વિનવઇ **સામિસાલ**...(શાલિભદ્ર કક્ક,' પ્રા. ગુ. કા. સં.' પૃ. ૬૦); 'આય કિ રિસહેસર તમ્હ પરમેસર **સામીસાલ** ચિરકાલિ મુક્કિ વર' (મંડલિકકૃત 'પેથડ રાસ,' પ્રા. ગુ. કા. સં. પરિશિષ્ટ, પૃ. ૨૮), ઇત્યાદિ. શ્રી. અગરચંદ નાહટાની સં. ૧૪૯૩ના ઉલ્લેખવાળી હસ્તલિખિત સંગ્રહપોથીમાં પત્ર ૧૩૯-૪૦માં ૧૩ કડીની 'સર્વજ્ઞવિજ્ઞપ્તિકા' છે એની ૧૨મી કડીમાં નીચે મુજબ 'સામિસાલ'નો પ્રયોગ છે—'જગનાથની ભાવના ભેટિ લાધી, સુધાકુંડ કંઠેલી મઇ આજ સાધી; જિનાધીસ મૂં હર્ષ હૂ આવિ માલા, હવં સાર કરિ કરિ **સામિસાલા.**' વ્રજ ભાષામાં વ્યક્તિને માનાર્થે 'ગોષ્ઠિશાલ' (સં. गोष्ठिसार = ગોષ્ઠિમાં મુખ્ય) કહેવામાં આવે છે.]

સારિ સ્ત્રી. 'સોગઠાંબાજી.' ૨૨-૫૧ [સં. शारी. જુઓ ભાલણકૃત 'કાદંબરી' કડવું ૨, કડી ૧૩માં—'શુક સારિકાનિ રક્ષાગૃહ, **સારી** રમતાં મારિ.']

સાલહિ સ્ત્રી. [દે.] 'મેના.' ૫-૪.

સાવટૂ ન. 'જરિયાન.' ૩૦-૧૯૯ [સં. स्वापतेय > सावतेय ? (ધન, દ્રવ્ય). ગોવિન્દકૃત 'મામેરા' (પં. ૧૩૦)માં '**સાવટ્યાં** શણીયાં' એવો પ્રયોગ છે. 'કાન્હડદેપ્રબન્ધ' ૧-૬૯ અને ૧-૧૩૮માં 'સાવટૂ' શબ્દ છે.]

સરિ સ્ત્રી. 'સેર, માળા.' ૨-૧૮; 'આડ, શોભા માટેની રેખા.' ૨૨-૩૨ [सं. सर]

સલૂણઉ વિ. 'સુન્દર,' ગુજ. 'સલૂણો,' હિ. 'સલોના.' ૨-૫; **સાલૂણા** ૧૪-૯ [सं. *सलवणक > प्रा. सलोणअ]

સવેધ વિ. 'રસિક, વિદગ્ધ.' ૩૬-૫૫ [सं. स + वेध] **સુવેધ** (सं. सु + वेध] પણ જૂની ગુજ.માં છે; જુઓ મહીરાજકૃત 'નલ-દવદંતી રાસ' કડી ૯૯૯. ગુજરાતીમાં 'ઉ'નો 'અ' થવાની પ્રક્રિયાથી 'સુવેધ'નો 'સવેધ' થયું હોવાનો પણ સંભવ છે. જુઓ **વેધીય.**

સસુર વિ. 'મધુર સ્વરવાળુ.' ૯-૧૧ [सं. सुस्वर > प्रा. सुस्सर]

સહગુરુ પું. 'સદ્‌ગુરુ.' ૨૯-૧૫૮. 'સહિગુરુ' ૩૫ પણ મળે છે; જુઓ મહીરાજકૃત 'નલ-દવદંતી રાસ'ના શબ્દકોશમાં **સહિગુરુ.** વળી જુઓ **સુહગુરુ.**

સહસંબવણ ન. 'ગિરનાર ઉપરનું એક આંબાવાડિયું, જ્યાં નેમિનાથની દીક્ષા થઈ હતી.' **સહસંબવણિ** ૮-૨ [सं. सहस्राम्रवन, અા. ગુજ. સહેસાવન]

સંકલ સ્ત્રી. 'સાંકળ.' ૨૬-૩૦ [सं. शृंखला > प्रा. संखला, संकला] જુઓ **સાંકલી.**

સંઘારો પું. 'નાશ, હિંસા.' ૩-૨૫ [सं. संहार]

સંજિમ પું. 'દીક્ષા, સંસારત્યાગ.' ૩૦-૧૩ [संयम > प्रा. संजम]

સંથઉ પું. 'સેંથો.' ૧-૧૩; **સંથઇ** ૬-૪૬ [सं. सीमन्तकः > सीथअउ, सींथउ] જુઓ **સાંથઉ**

સંદરી સ્ત્રી. 'સાન્દર્યવતી સ્ત્રી.' ૧૩-૯ [सं. सुन्दरी]

સંપુત્ત વિ. 'ઉપસ્થિત, આવી પહોંચેલો. ૬-૭ [सं. संप्राप्त > प्रा. संपत्त]

સંભમ પું. 'સંતતિ.' ૧૪-૨૩ [सं. संभव]

સંવચ્છરદાણૂં ન. 'એક વર્ષ પર્યંત અપાતું દાન.' ૨-૨૭ [सं. संवत्सरदान, તીર્થંકર દીક્ષા લેતાં પહેલાં એક વર્ષ સુધી દાન આપે છે એવી પરંપરાગત જૈન માન્યતા છે.].

સાઇઉ ન. ' આલિંગન. ' ૨૦-૪૪; **સાંઇ** ૧૦-૬, ૧૯-૩૫, ૧૯-૯૪ [જૂની ગુજ.માં ' સાંઇ ' અને ' સાંઇડુ ' પ્રયોગ પણ છે. સં. स्वञ्ज् ' ભેટવું ' અથવા સં. स्वागत > प्रा. साइअ ઉપરથી]

સાથ પું. ' પ્રવાસ કરતા વેપારીઓનો સમુદાય. ' **સાથનઇ** ૨૯-૭૬ [સં. सार्थ > प्रा. सत्थ]

સાન સ્ત્રી. ' નિશાની, સંકેત. ૧૦-૮ [સં. संज्ञा > प्रा. सण्णा]

સાનબાફ ન. ' એક કીમતી વસ્ત્ર. ' ૨૨-૪૭ [ફા. શાના = ફણી (વણકરનું એક ઓજાર) + ફા. બાફ (બાફતન = વણવું ઉપરથી). સર૦ સં. वाप = વણાટ]

સામલુ વિ. ' ઘોડાની એક જાત. ' **સામલા** ૧૪-૬૬ [સં. श्यामल्ल]

સામિસાલ પું. ' અધિપતિ, માલિક.' ૨-૨૩, ૩-૩૦ [સં. स्वामिन् + सार. જૂની ગુજ.માં આ પ્રયોગ અન્યત્ર છે—' ઇણ પરિ પૂજઇ **સામિસાલ** નરનારી ધન્ન ' (' સપ્તક્ષેત્રી રાસુ, ' કડી ૪૦); ' ધંધલુ રાઉલુ વિન્નવઇ **સામિસાલ**...(શાલિભદ્ર કક્ક, ' પ્રા. ગુ. કા. સં. ' પૃ. ૬૦); ' આય કિ રિસહેસર તમ્હ પરમેસર **સામીસાલ** ચિરકાલિ મુક્તિ વર ' (મંડલિકકૃત ' પેથડ રાસ, ' પ્રા. ગુ. કા. સં. પરિશિષ્ટ, પૃ. ૨૮), ઇત્યાદિ. શ્રી. અગરચંદ નાહટાની સં. ૧૪૯૩ના ઉલ્લેખવાળી હસ્તલિખિત સંગ્રહપોથીમાં પત્ર ૧૩૯-૪૦માં ૧૩ કડીની ' સર્વજ્ઞવિજ્ઞપ્તિકા ' છે એની ૧૨મી કડીમાં નીચે મુજબ ' સામિસાલ 'નો પ્રયોગ છે—' જગનાથની ભાવના ભેટિ લાધી, સુધાકુંડ કંલ્લી મઇ આજ સાધી; જિનાધીસ સૂં હર્ષ હૂ આવિ માલા, હવં સાર કરિ કરિ **સામિસાલા.** ' વ્રજ ભાષામાં વ્યક્તિને માનાર્થે ' ગોષ્ઠિશાલ ' (સં. गोष्ठिसार = ગોષ્ઠિમાં મુખ્ય) કહેવામાં આવે છે.]

સારિ સ્ત્રી. ' સોગઠાંબાજી. ' ૨૨-૫૧ [સં. शारी. જુઓ ભાલણકૃત ' કાદંબરી ' કડવું ૨, કડી ૧૩માં—' શુક સારિકાનિ રક્ષાગૃહ, **સારી** રમતાં મારિ. ']

સાલહિ સ્ત્રી. [દે.] ' મેના. ' ૫-૪.

સાવટૂ ન. ' જરિયાન. ' ૩૦-૧૯૯ [સં. स्वापतेय > सावतेय ? (ધન, દ્રવ્ય). ગોવિન્દકૃત ' મામેરા ' (પં. ૧૩૦)માં ' **સાવટુયાં** શણીયાં ' એવો પ્રયોગ છે. ' કાન્હડદેપ્રબન્ધ ' ૧-૬૯ અને ૧-૧૩૮માં ' સાંવટૂ ' શબ્દ છે.]

સરિ સ્ત્રી. ' સેર, માળા. ' ૨-૧૮; ' આડ, શોભા માટેની રેખા. ' ૨૨-૩૨ [सं. सर]

સલૂણઉ વિ. ' સુન્દર, ' ગુજ. ' સલૂણો, ' હિ. ' સલોના. ' ૨-૫; **સાલૂણા** ૧૪-૯ [सं. *सलवणक > प्रा. सलोणअ]

સવેધ વિ. ' રસિક, વિદગ્ધ. ' ૩૬-૫૫ [सं. स + वेध] **સુવેધ** (सं. सु + वेध] પણ જૂની ગુજ.માં છે; જુઓ મહીરાજકૃત ' નલ-દવદંતી રાસ ' કડી ૯૯૯. ગુજરાતીમાં ' ઉ 'નો ' અ ' થવાની પ્રક્રિયાથી ' સુવેધ ' નો ' સવેધ ' થયું હોવાનો પણ સંભવ છે. જુઓ **વેધીય.**

સસુર વિ. ' મધુર સ્વરવાળું. ' ૯-૧૧ [सं. सुस्वर > प्रा. सुस्सर]

સહગુરુ પું. ' સદ્‌ગુરુ. ' ૨૯-૧૫૮. ' સહિગુરુ ' ૩૫ પણ મળે છે; જુઓ મહીરાજકૃત ' નલ-દવદંતી રાસ 'ના શબ્દકોશમાં **સહિગુરુ.** વળી જુઓ **સુહગુરુ.**

સહસંબવણ ન. ' ગિરનાર ઉપરનું એક આંબાવાડિયું, જ્યાં નેમિનાથની દીક્ષા થઈ હતી. ' **સહસંબવણિ** ૮-૨ [सं. सहस्राम्रवन, ગ્રા. ગુજ. સહેસાવન]

સંકલ સ્ત્રી. ' સાંકળ. ' ૨૬-૩૦ [सं. शृंखला > प्रा. संखला, संकला] જુઓ **સાંકલી.**

સંઘારો પું. ' નાશ, હિંસા. ' ૩-૨૫ [सं. संहार]

સંજિમ પું. ' દીક્ષા, સંસારત્યાગ. ' ૩૦-૧૩ [संयम > प्रा. संजम]

સંથઉ પું. ' સેંથો. ' ૧-૧૩; **સંથઇ** ૬-૪૬ [सं. सीमन्तकः > सीयअंउ, सींथउ] જુઓ **સઇંથઉ**

સંદરી સ્ત્રી. ' સાન્દર્યવતી સ્ત્રી. ' ૧૩-૯ [सं. सुन्दरी]

સંપુત્ત વિ. ' ઉપસ્થિત, આવી પહોંચેલો. ૬-૭ [सं. संप्राप्त > प्रा. संपत्त]

સંભમ પું. ' સંતતિ. ' ૧૪-૨૩ [सं. संभव]

સંવચ્છરદાણૂં ન. ' એક વર્ષ પર્યંત અપાતું દાન. ' ૨-૨૭ [सं. संवत्सरदान, તીર્થંકર દીક્ષા લેતાં પહેલાં એક વર્ષ સુધી દાન આપે છે એવી પરંપરાગત જૈન માન્યતા છે.].

સુકમાલ વિ. 'કોમળ.' ૧-૧૦; **સુકમાલા** ૨-૧૨ [सं. सुकुमार]

સુકિલ વિ. 'શુક્લ પક્ષનું' ૨-૧૩ [[सं. शुक्ल]

સુણિહર ન. 'શયનગૃહ' ૨૯-૬૮ [सं. शयनगृह > प्रा. सुअणहर. °हर < सं. °गृह અંતવાળા બીજા કેટલાક શબ્દોની વ્યુત્પત્તિ માટે જુઓ મહીરાજકૃત 'નલ-દવદંતી રાસ'ના શબ્દકોશમાં 'પીહર']

સુમિણુ ન. 'સ્વપ્ન,' ગુજ. 'સમણું.' ' **સુમિણુઇ** ૨૦-૪૬ [सं. स्वप्न > प्रा. सुविण, सुमिण] જુઓ મહીરાજકૃત 'નલ-દવદંતી રાસ'ના શબ્દકોશમાં **સમણુડઉં** અને **સુહણુઉ**. વળી જુઓ **સમણુ**.

સુરતુર ન. 'કલ્પવૃક્ષ.' **સુરતુરની** ૩૦-૧૭૭ [सं. सुरतरु]

સુરહિ વિ. 'સુગંધયુક્ત.' ૧-૮ [सं. सुरभि] જુઓ **સરભિ**.

સુરી સ્ત્રી. 'દેવાંગના.' ૩૦-૨૭૩ [सं. सुर + इ. અમદાવાદ તરફ 'સુરી' શબ્દ સ્ત્રીઓના વિશેષનામ તરીકે સાંભળ્યો છે.]

સુવાસણિય સ્ત્રી. 'સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી,' ગુજ. 'સવાસણ.' ૯-૧૦ [सं. सुवासिनी]

સુસર વિ. 'મીઠા સ્વરવાળી.' ૯-૧૦ [सं. सुस्वर > प्रा. सुस्सर]

સુહ ન. 'સુખ.' ૧-૨૩; **સુહિણુ** ૧-૨૩ [सं. सुख]

સુહગુરુ પુ. 'સદ્ગુરુ' ૧૬-૧૨, ૨૯-૧૭, ૩૭-૧૮ [सं. शुभगुरु] જુઓ **સહગુરુ**.

સૂઅ પું. 'પોપટ.' **સૂઆ** ૫-૪, ૨૨-૮ [सं. शुक]

સૂકડિ સ્ત્રી. 'સૂખડ.' ૧૨-૧૧, ૨૦-૨૫ [सं. शुष्क > प्रा. सुक्क + સ્વાર્થિક 'ડી.' દક્ષિણ ગુજરાતની બોલીમાં 'સુકડ' કે 'સુકડ' બોલાય છે.]

સૂહવ વિ. 'સુન્દર' ૯-૧૦ [सं. सुभग > प्रा. सुहव]

સેલુ ન. 'કસબી ઉપરણો.' **સેલા** ૩૦-૧૯૭

સેહર પું. 'માથા ઉપરનો પુષ્પનો અલંકાર, શેખર.' ૯-૫; **સેહરો** ૩૦-૨૩૪ [सं. शेखर]

હકાર સ. ક્રિ. 'હાંક મારીને બોલાવવું.' **હકારિ** ૨૯-૧૬ [प्रा. हक्कार]

સાહિબ પું. [અ.] 'માલિક, પરમેશ્વર.' ૩૨-૨, ૩૨-૪, ૩૨-૧૦, ૩૨-૧૩, ૩૪-૩, ૩૪-૧૨, ૩૪-૪૨

સાહુ પું. 'વણિક,' ગુજ. 'શાહ.' ૩૭-૩ [सं. साधु > प्रा. साहु]

સાંકલી સ્ત્રી. 'હાથનું એક ઘરેણું, સાંકળી.' ૨૮-૪૭ [सं. शृंखला > प्रा. संखला, संकला, संकल, सांकल + इ] જુઓ **સંકલ.**

સાંધિ સ્ત્રી. 'સમય.' ૨૨-૫૦ [सं. सन्धि]

સિકિરિ સ્ત્રી. 'ધજાવાળું છત્ર.' ૩-૧૮; **સીકિરિહિં** ૨-૧૫ [સં. श्रीकरी. જૂના ગુજરાતી સાહિત્યમાં આ શબ્દનાં રસપ્રદ અર્થાન્તરો માટે જુઓ 'બુદ્ધિપ્રકાશ,' નવેમ્બર-ડિસેમ્બર ૧૯૪૯માં મારો લેખ 'શ્રીકરી-સીકરી.']

સિષરાઉલ વિ. 'શિખરવાળો, અણીદાર, ઊંચો.' ૬-૩૮

સિરદાર પું. 'નાયક, આગેવાન.' ૩૨-૧૨, ૩૨-૧૭ [ફા. સરદાર]

સિરશવ પું. 'સરસવનો દાણો.' **સિરશવહ** ૩૦-૭ [सं. सर्षप > प्रा. सरिसव]

સિરસિજ ન. 'કમળ' [सं. सरसिज]

સિવરાતિ સ્ત્રી. 'માઘ વદિ ૧૪ની રાત્રિ.' ૧૩-૧૪, ૧૩-૧૫ [सं. शिवरात्रि > प्रा. सिवरत्ति]

સિવિ વિ. 'સર્વ.' ૨૨-૧૬, ૨૨-૩૫ [सं. सर्व > प्रा. सव्व, सव + इ] સિવે ૨૨-૧૭ [सं. सर्वे > प्रा. सव्वे, सवे]

સિસર પું. 'શિયાળો.' ૩૦-૧૮૨ [सं. शिशिर]

સિસિહર પું. 'ચંદ્ર,' ગુજ. 'શશિયર.' ૧૮-૩ [सं. शशधर > प्रा. ससहर]

સિહણ પું. [દે.] 'સ્તન.' ૨-૧૦

સિહિકાર પું. 'આંબો.' ૨૨-૩૯ [सं. सहकार]

સિંગીય સ્ત્રી. 'પિચકારી.' ૮-૭ [सं. शृङ्गिका > प्रा. सिंगिया]

સીસવિ સ્ત્રી. 'એક ઝાડ, સીસમ.' ૨૨-૭ [सं. शिंशपा > प्रा. सीसवा]

સીંગણિ સ્ત્રી. 'ધનુષ' ૧૫-૧૨ [सं. शृङ्गिणी > प्रा. सिंगिणी]

‘પ્રાચીન ગુર્જર ગ્રન્થમાલા’ના પ્રથમ પ્રકાશન વિષે કેટલાક અભિપ્રાયો

Shri G. V. Mavlankar (Speaker, Indian Parliament ; President, Gujarat Vidya Sabha, Ahmedabad)—" It was a new thing to me to know that our old literature has a number of works in prose. Then there are a couple of points which I appreciate very much. The first is that the book is printed in Devanagari script. The other point is the gradual compilation of a vocabulary consisting of words of special importance. It is essential to have such a vocabulary for the study of our old literature. "

Dr. Suniti Kumar Chatterji (Emeritus Professor of Comparative Philology, University of Calcutta ; Chairman, West Bengal Legislative Council)—" I congratulate you on the very fine piece of work which you have brought under the auspices of the University of Baroda. This is a very auspicious start. The book, because of both its language and subject-matter has very great interest for all the students of Indian linguistics and philosophy as well as general culture; and the editing has been done in a very fine scholarly style, and on the top of that, the printing and the get-up are excellent. It was a very good idea to print the introduction and everything in Gujarati in the Devanagari character. Your work is a valuable addition to the mass of texts in early Gujarati which has been made already available by other scholars. The University of Baroda can be most heartily felicitated for inaugurating this series of *Prācīna Gurjara Granthamālā*, which I feel perfectly confident, will become a very honoured series among the various well-known series of texts published by different institutions of India. "

Dr. R. L. Turner (Director, School of Oriental and African Studies, London University)—" I have now been very carefully

હરીયડ વિ. ‘ ઘોડાની એક જાત. ’ **હરીયડા** ૧૪-૬૬

હવ અ. ‘ અત્યારે, હવે. ’ ૩૭-૧૫; **હવં** ૨૨-૫૫ [સં. एतादृशके > અપ. એવહઇ, એહવઇ > જૂની ગુજ. હવઇ, હિવ, હવ.]

હસમસ સ્ત્રી. ‘ હાલવું તે. ’ ૨૦-૮ [રવાનુકારી]

હાથુલિ સ્ત્રી. ‘ હાથે પહેરવાનો એક અલંકાર. ’ ૨૨-૨૭ [સં. हस्त > પ્રા. हत्थ > અપ. હંત્થુ, હાથુ + લિ]

હાંસી સ્ત્રી. ‘ હંસની માદા. ’ ૧૭-૧૬ [સં. हंसी]

હીડોલાટ સ્ત્રી. ‘ હીંચોળો. ’ ૨૨-૪૩, ૨૨-૨૫; **હીડોલાટઇં** ૧૪-૧૬ [સં. हिन्दोला + ट]

હીરડ ન. ‘ હૈયું. ’ **હીરડા** ૧૩-૧૪ [સં. हृदय. સર૦ હિ. હિરદ]

હેલાં ક્રિ. વિ. ‘ રમત માત્રમાં, સહેલાઇથી. ’ ૧૪-૩૩, ૧૮-૫ [સં. हेला]

Dr. J. Filliozat (Professor of Sanskrit, College de France; in *Journal Asiatique*, no. 2 of 1953)—

" Premier volume d'une Prācīna Gurjar Granthamālā " Serie d'ouvrages anciens du Gujarāt, " publiée á Baroda par L' Université Mahārājā Sayājī Rao, avee une préface en gujarātī par Mme. Hamsa Mheta, Vice Chancelier......L' édition est trés soigneuse et trés bien présentée......" (First volume of Prācīna Gurjar Granthamālā 'series of ancient works of Gujarat' published at Baroda by the Maharaja Sayajirao University, with a preface in Gujarati by Mrs. Hansa Meḥta, Vice-Chancellor...The edition is very careful and very well presented..).

શ્રી. કનૈયાલાલ માણેકલાલ મુનશી (ગવર્નર, ઉત્તર પ્રદેશ; પ્રમુખ, ભારતીય વિદ્યાભવન, મુંબઈ)—" તમે તો ખૂબ કામ કરી રહ્યા છો; અને પ્રાચીન ગુર્જર ગ્રન્થમાલા ઘણી જ ઉપયોગી થશે. તમારા પ્રયત્નોને સફળતા ઇચ્છું છું. "

શ્રી. હરસિદ્ધભાઈ દિવેટિયા (વાઇસ-ચાન્સેલર, ગુજરાત યુનિવર્સિટી) —" ભાષા તેમ જ વિવેચન બન્નેની દૃષ્ટિએ પુસ્તક મૂલ્યવાન છે અને તમારા વિવેચન અને વિદ્વત્તાપૂર્ણ શબ્દકોશથી તે વધારે મૂલ્યવાન બન્યું છે. "

શ્રી. કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી (વાઇસ-ચાન્સેલર, શેઠ ના. દા. ઠા. મહિલા વિદ્યાપીઠ)—" સાધારણ રીતે એવી માન્યતા પ્રસરી ગયેલી કે જૂના ગુજરાતીમાં ગદ્ય હતું જ નહિ......આ સંશોધન, ને તે પણ શાસ્ત્રીય રીતે કરીને તમે આપણા સાહિત્યની પરંપરા પર નવો જ પ્રકાશ પાડ્યો છે. "

વિખ્યાત વિવેચક **પ્રો. રામનારાયણ વિશ્વનાથ પાઠક**—" વાંચતાં સંપૂર્ણ સંતોષ થયો. તમે જે ઉદ્દેશથી ગ્રન્થમાલા શરૂ કરી છે તેને સિદ્ધ કરવા બધી રીતે ઉપયોગી નીવડે તેવી સંપાદનપદ્ધતિ યોજી છે. આ પુસ્તક હવે પછી પ્રાચીન ગુજરાતી ભાષાના પુસ્તકસંપાદનનો એક સારો નમૂનો થઈ પડશે, મુદ્રણ ચોખ્ખું અને મૂળ પાઠ અને બાલાવબોધ સ્પષ્ટ જુદા તરી આવે એવી રીતે કરેલું છે તે યોગ્ય જ કર્યું છે. અંતે આપેલો શબ્દકોશ ભવિષ્યમાં ગુજરાતી ભાષાનો પૂર્ણ કોશ કરવો હશે ત્યારે પૂરો ઉપયોગી થશે. "

પ્રો. રસિકલાલ છોટાલાલ પરીખ (અધ્યક્ષ, ભો. જે. અધ્યયન-સંશોધન વિદ્યાભવન, ગુજરાત વિદ્યાસભા, અમદાવાદ)—" મહારાજા સયાજીરાવ વિશ્વ-વિદ્યાલય સ્થાપી મુંબઈ રાજ્યે યુનિવર્સિટીના સાચા અર્થમાં—'ગુરુશિષ્યમંડલ'ના અર્થમાં—વિદ્યાકીય સંસ્થાનો અખતરો આદર્યો છે. આ યુનિવર્સિટી અનેક વિદ્યા-

through your Shashtishataka Prakarana and I should like to take this further opportunity of saying how much I appreciate the additions you have made and how useful this type of work will be for elucidating the history of the modern Indo-Aryan Languages. I have found the vocabulary in particular of the greatest use for my work for the Comparative Dictionary of Indo-Aryan. I would like to congratulate you on so successfully initiating this series of old Gujarati texts."

Professor Alfred Master (Retired Professor of Indian Philology, School of Oriental and African Studies, London University)—"The edition as the part of a planned series is very welcome, as the number of critical texts in old Gujarati published is still very small, considering the vast amount of manuscripts extant. As it is still necessary to emphasise the linguistic rather than the literary significance of old Gujarati texts, the publication of a manuscript of Somasundarasūri's commentary written only fourteen years after his death is of particular importance. The book is well-planned, clearly printed and well-bound so that it is a pleasure to the student to handle and read."

Professor G. H. Bhatt (Director, Oriental Institute, Baroda; in the *Journal of the Oriental Institute*, Vol. II, p. 405)—"We congratulate Dr. Sandesara on his excellent edition, and we are sure, the new series under his able guidance will, in course of time, supply the necessary sources of a Gujarati Dictionary to be prepared on historical principles—a long-felt desideratum."

Dr. A. N. Upadhye (Rajaram College, Kolhapur; President, Prakrit and Jainism section, 11th All India Oriental Conference)—"The introduction gives useful material, and the text of the Bālāvabodhas is very well presented......I am sure, you will bring out many such books which would give us a connected account of the development of Apabhramśa prose."

તેમ જ સાહિત્યના અભ્યાસીઓને અભ્યાસ અને વિવેચન માટે નવો ભંડાર સંપડાવતી પ્રાચીન ગુજરાતી કૃતિઓનું પ્રકાશન આ પુસ્તકથી પ્રારંભતી, તમારા વિશ્વવિદ્યાલયની 'પ્રાચીન ગુર્જર ગ્રન્થમાલા' ગુજરાતી સાહિત્યની મોટી સેવા કરશે."

પ્રો. ડોલરરાય માંકડ (આચાર્ય, દરબાર ગોપાળદાસ મહાવિદ્યાલય, અલિયાબાડા)—"યુનિવર્સિટીને યોગ્ય એ પ્રકાશન છે. આપણા પ્રાચીન ગદ્યના અભ્યાસમાં એ ઘણું ઉપયોગી નીવડશે, એમાં શંકા નથી. સંસ્કૃતની પેઠે જૂની ગુજરાતીમાં પણ આવી વિવરણશૈલી હતી તે પણ આ પ્રકાશનથી સ્પષ્ટ થાય છે."

પ્રો. ગૌરીપ્રસાદ ચુ. ઝાલા (સેન્ટ ઝેવિયર્સ કોલેજ, મુંબઈ)—"પ્રસ્તાવના અને શબ્દકોશ બન્નેમાં તમારી લાક્ષણિકતા—વિદ્વત્તાની, વિચારની અને શૈલીની—અંકાઈ છે. અભિનન્દન અને 'ગ્રન્થમાલા'ને શુભેચ્છા !"

डॉ. वासुदेव शरण अग्रवाल (कोलेज ऑफ इन्डोलॉजी, बनारस हिन्दु युनिवर्सिटी)—"नेमिचंद्र भंडारी विरचित 'षष्टिशतक' ग्रन्थ को तीन बालावबोध टीकाओं के साथ प्रकाशित देख कर अत्यन्त प्रसन्नता हुई. आपने बडौदा विश्वविद्यालय से प्राचीन गुर्जर ग्रन्थमाला का संपादन आरम्भ कर के अपने लिये उत्तम कार्य का सूत्रपात किया है। **गुजराती भाषा में जैसा आपने भूमिका में लिखा है इतना अधिक प्राचीन साहित्य बच गया है जितना अन्य किसी प्रादेशिक भाषा में नहीं।** गुजराती का यह साहित्य गुजराती के लिये ही नहीं, हिन्दी की प्राचीन व्युत्पत्तियों के लिये भी अनमोल है। शब्दनिरुक्ति की जो समस्या गुजराती के लिये है, वही हिन्दी के लिये है, वही बंगला और मराठी, पंजाबी के लिये भी है। असम और उड़िया भाषा के लिये भी अपभ्रंशजन्य शब्दों की व्युत्पत्ति की सामग्री प्राचीन भाषा साहित्य मे से उपलब्ध हो सकेगी। मेरी दृष्टि से ११ वीं शती से १५-१६ वीं शती तक का साहित्य संस्कृत परिवार की भाषाओं के लिये एक जैसा उपयोगी है। इस गुजराती 'षष्टिशतक' में कितने ही हिन्दी शब्दों की व्युत्पत्ति मुझे मिल रही है। इस ग्रन्थ से मेरा परिचय कराने के लिये आप का कृतज्ञ हूं।"

શાખાઓ વિકસાવવા પ્રયત્ન કરે છે, તેમાં તેનો પ્રશંસનીય અને સૌથી વધારે આવશ્યક પ્રયત્ન ગુજરાતી વિદ્યાવિભાગ ખોલવાનો છે. સદ્‌ભાગ્યે આ વિભાગના અધ્યક્ષ તરીકે ડૉ. સાંડેસરા જેવા કૃતપરિશ્રમ સંશોધનકુશલ વિદ્વાનની નિમણૂંક થઈ છે. ડૉ. સાંડેસરાએ પ્રાચીન ગુર્જર ગ્રન્થમાલાની યોજના કરી તેના પહેલા ગ્રન્થ તરીકે નેમિચન્દ્ર ભંડારી-વિરચિત 'ષષ્ટિશતક પ્રકરણ' અને તેના ત્રણ બાલાવબોધોનું સંપાદન કરી પ્રકાશન કર્યું છે તે તેમની કાર્યપરાયણતા અને સંશોધનદક્ષતા વ્યક્ત કરે છે.

ગુજરાતી ભાષાનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ જાણવા માટે તેનાં વિકાસ અને ઘડતરને જાણવાં જરૂરી છે. સુનીતિકુમાર ચાતુર્જ્યાએ બંગાલી ભાષાનું અને ફ્રેન્ચ ભાષાશાસ્ત્રી સદ્‌ગત બ્લોકે મરાઠી ભાષાનું જે શાસ્ત્રીય પદ્ધતિએ નિરૂપણ કર્યું છે તેવું ગુજરાતીનું થવું હજી બાકી છે. અંગ્રેજી ભાષાનો જેવો શબ્દકોશ ઑક્સફર્ડ યુનિવર્સિટી તરફથી બહાર પડ્યો છે તેવો ગુજરાતી ભાષાનો શબ્દકોશ સંશોધકોની પ્રતીક્ષા કરે છે. પણ આ પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરાય તે પહેલાં કાલક્રમમાં પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્યની કૃતિઓનું શાસ્ત્રીય પદ્ધતિએ સંશોધન અને પ્રકાશન બહોળા પ્રમાણમાં થવું જરૂરી છે. આ જરૂરિયાતને લક્ષ્ય કરી ડૉ. સાંડેસરાએ આ ગ્રન્થમાળાની યોજના અને આ ગ્રન્થનું સંપાદન કર્યાં છે તે શાસ્ત્રીયતાના સાચા માર્ગે જાય છે એવો મારો અભિપ્રાય છે......

મહારાજા સયાજીરાવ વિશ્વવિદ્યાલયના, ગુર્જર ગ્રન્થમાલાના આ પહેલા પ્રકાશનને આવકાર આપતાં અને તેના સંપાદકને ધન્યવાદ આપતાં મને આનંદ થાય છે. આવી ગ્રન્થમાળાને અવકાશ આપવા માટે ગુજરાતી ભાષાના અભ્યાસીઓ વાઇસ-ચાન્સેલર શ્રીમતી હંસાબહેનને અભિનંદન આપશે."

વિખ્યાત સાહિત્યકાર **શ્રી. રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ** ('સયાજીવિજય' તા. ૨૯મી માર્ચ ૧૯૫૩ના અંકમાં)—"વડોદરા રાજ્યની 'પ્રાચીન કાવ્યમાલા'ની શ્રેણીની યાદ આપતી અને એ શ્રેણીના કાર્યઉદ્દેશને વિસ્તાર આપતી 'પ્રાચીન ગુર્જર ગ્રન્થમાલા'ના પહેલા ગ્રન્થ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલું 'ષષ્ટિશતક પ્રકરણ' સંપાદનકાર્યનો એક યશસ્વી નમૂનો બની રહ્યું છે."

પ્રો. વિષ્ણુપ્રસાદ ર. ત્રિવેદી (અધ્યક્ષ, શ્રી. ચુનીલાલ ગાંધી, વિદ્યાભવન, એમ. ટી. બી. કૉલેજ, સૂરત)—સંપાદનની સમગ્ર પદ્ધતિ નમૂનેદાર છે........ ગ્રન્થનો દેખાવ આકર્ષક છે, તેનું સંપાદન પ્રશંસાપાત્ર છે; અને તેનું તાત્પર્ય સદ્‌વૃત્તિ અને સદ્ધર્મના શોધકને ઉપયોગી નીવડે તેમ છે."

પ્રો. અનંતરાય મ. રાવળ (ગુજરાત કૉલેજ, અમદાવાદ)—"આપણી ભાષાના અભ્યાસીઓને ભાષાવિકાસના ઇતિહાસમાં ખૂટતા અંકોડા પૂરા પાડતી

પ્રાચીન ગુર્જર ગ્રંથમાલાનાં પ્રકાશનો

૧. નેમિચન્દ્ર ભંડારી-વિરચિત **ષષ્ટિશતક પ્રકરણ**—ત્રણ બાલાવબોધ સહિત. એક જ પ્રાકૃત પ્રકરણગ્રન્થના પંદરમા-સોળમા શતક આસપાસ થયેલા ત્રણ જૂના ગુજરાતી ગદ્યાનુવાદો : પ્રસ્તાવના, પરિશિષ્ટો અને શબ્દકોશ સહિત. સંપાદક : ડૉ. ભોગીલાલ સાંડેસરા. પૃ. ૩૦ + ૧૯૩. મૂલ્ય પાંચ રૂપિયા.

૨. મહીરાજકૃત **નલ-દવદંતી રાસ**—સં. ૧૬૪૧માં કર્તાના હસ્તાક્ષરોમાં લખાયેલી પ્રતિ અનુસાર. સંપાદક: ડૉ. ભોગીલાલ સાંડેસરા. પૃ. ૨૪+૧૭૪. મૂલ્ય રૂપિયા ૪=૨૫ નયા પૈસા.

૩. **પ્રાચીન ફાગુ-સંગ્રહ**—વિક્રમના ચૌદમાથી અઢારમા શતક સુધી રચાયેલાં આડત્રીસ ફાગુ-કાવ્યોનો સમુચ્ચય; પ્રતિપરિચય અને કૃતિપરિચય, ફાગુ-વિષયક અભ્યાસલેખ અને શબ્દકોશ સહિત. સંપાદક : ડૉ. ભોગીલાલ સાંડેસરા અને શ્રી. સોમાભાઈ પારેખ. પૃ. ૭૨ + ૨૯૦. મૂલ્ય આઠ રૂપિયા.

૪. **વર્ણક-સમુચ્ચય, ભાગ ૧**—મૂલ પાઠ : સાંસ્કૃતિક અને સાહિત્યિક ઇતિહાસ માટે મહત્ત્વના પદ્યાનુકારી ગદ્ય-વર્ણકોનો સમુચ્ચય. સંપાદક : ડૉ. ભોગીલાલ સાંડેસરા. પૃ. ૧૨ + ૨૨૦. મૂલ્ય રૂપિયા ૭=૫૦ નયા પૈસા.

૫. ભાલણકૃત **નલાખ્યાન**—મધ્યકાલીન ગુજરાતીનાં લક્ષણો જાળવતી શ્રદ્ધેય પ્રતિ અનુસાર પુનઃસંપાદન; પ્રસ્તાવના અને શબ્દકોશ સહિત. સંપાદક: પ્રો. કેશવરામ કા. શાસ્ત્રી. પૃ. ૭૬ + ૧૭૬. મૂલ્ય આઠ રૂપિયા.

૬. ઉદયભાનુકૃત **વિક્રમચરિત્ર રાસ**—વિક્રમવિષયક વાર્તા-ચક્રમાં મહત્ત્વના અંકોડારૂપ, મધ્યકાલીન ગુજરાતીની એક પદ્યવારતા. સંપાદક : સ્વ. પ્રો. બલવંતરાય ક. ઠાકોર. પૃ. ૨૬ + ૬૮. મૂલ્ય બે રૂપિયા.

૭. **ભાલણ : એક અધ્યયન**—ભાલણના જીવન અને કવનની, ઐતિહાસિક તેમ જ ભાષા-સાહિત્યવિષયક સાંગોપાંગ સમીક્ષા. લેખક : પ્રો. કેશવરામ કા. શાસ્ત્રી. પૃ. ૧૮૬. મૂલ્ય રૂપિયા. ૪=૭૫ નયા પૈસા.

૮. **વર્ણક-સમુચ્ચય, ભાગ ૨**—સાંસ્કૃતિક અધ્યયન અને શબ્દસૂચિઓ. કર્તા : ડૉ. ભોગીલાલ સાંડેસરા અને ડૉ. રમણલાલ ના. મહેતા. પૃ. ૨૫૬. મૂલ્ય રૂપિયા ૮=૨૫ નયા પૈસા.

પ્રાપ્તિસ્થાન :

યુનિવર્સિટી પુસ્તકવેચાણ વિભાગ,

મહારાજા સયાજીરાવ યુનિવર્સિટી પ્રેસ,

રાજમહેલ દરવાજા પાસે, રાજમહેલ રોડ,

વડોદરા.